

**BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI
15-16 EYLÜL 2017, BOLU**

**FROM BOLU TO TURKIC WORLD
THE PAST, PRESENT AND FUTURE OF THE KOROGLU STUDIES
INTERNATIONAL WORKSHOP
BOLU, 15-16 SEPTEMBER 2017**

BİLDİRİ KİTABI/ PROCEEDINGS BOOK

EDİTÖRLER / EDITORS

**Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAŞ YASA - Doç. Dr. Muvaffak DURANLI-
Yrd. Doç. Dr. Rabia UÇKUN**

İstanbul, 2017

AİBÜ Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) Yayınları No: 19
AIBU Bolu Folk Culture Research and Application Center Publications: 19

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI
15-16 EYLÜL 2017, BOLU

EDİTÖRLER:

Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAŞ YASA- Doç. Dr. Muvaffak DURANLI-
Yrd. Doç. Dr. Rabia UÇKUN

Bu kitap, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER), Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Bolu Belediyesi ve Bolu Valiliği işbirliği ile Marka Şehir Bolu ve 5. Uluslararası Köroğlu Festivali kapsamında 15-16 Eylül 2017 tarihinde Bolu'da düzenlenmiş olan "Bolu'dan Türk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını" Uluslararası çalıştayında yer alan bildirilerden oluşmaktadır. Bu kitapta yer alan bilgi, görüş, görsel malzeme kullanımıyla; çalışmaların araştırma ve yayın etiğine uygunluğundan yazarlar sorumludur.

*Bu kitap Başbakanlık Tanıtma Fonunun katkılarıyla basılmıştır.
Copyright / Yayın Hakları: Abant İzzet Baysal Üniversitesine aittir.*

*Basım Tarihi: Aralık 2017
Basım Adedi:1000
Dizgi: Emel Mercan
Kapak Tasarımı: Nimet Çelebi*

ISBN: 978-975-321-050-8

Sertifika No: 20419

Baskı: Önka Kağıt Ürünleri İmalat San.Tic.Ltd.Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Sebze Bahçeleri Cad. No:80 Altındağ/ Ankara
Tel: 0312 384 26 85

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ULUSLARARASI ÇALIŞTAY
15-16 Eylül 2017

Ziraat Bankası

ONUR KURULU | *Honour Committee*

Aydın BARUŞ | Bolu Valisi

Alaaddin YILMAZ | Bolu Belediye Başkanı

Prof. Dr. Mustafa ALIŞARLI | Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Hatice Beril DEDEOĞLU | Ege Üniversitesi Rektör V.

Prof. Dr. Öcal OĞUZ | UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı

DÜZENLEME KURULU | *Organizing Committee*

-ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ / EGE ÜNİVERSİTESİ-

Prof. Dr. Erol AYAZ | Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Prof. Dr. Metin EKİCİ | Ege Ün. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAŞ YASA | Abant İzzet Baysal Ün. BAMER Müdürü

Doç. Dr. Muvaffak DURANLI | Ege Ün. Türk Dünyası Araştırmaları Enst. Müdür Yrd.

Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR | AİBÜ Fen-Edebiyat Fak. Öğr. Üyesi

Doç. Dr. Selami ÖZSOY | AİBÜ İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Faruk ÖZTÜRK | AİBÜ Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME | AİBÜ Fen-Edebiyat Fak. Öğr. Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Filiz YILDIZ | AİBÜ Bolu Meslek Yüksek Okulu Öğretim Üyesi

Öğrt. Görv. Semra BOZDOĞAN | AİBÜ Gerede MYO Öğretim Görevlisi

Uzm. Nimet ÇELEBİ | AİBÜ Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

-BOLU BELEDİYE BAŞKANLIĞI-

Emine DAVARCIOĞLU | Bolu Belediyesi Başkan Yrd.

Güler MERT | Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

Sadık KAYMAZ | Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdür Yrd.

İsmail ŞENTÜRK | Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Sorumlusu

Arif ÖNDER | Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

Sevim ÖZNUR | Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

BİLİM KURULU | *Scientific Committee*

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN | Necmettin Erbakan Üniversitesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN | Pamukkale Üniversitesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Ali DUYMAZ | Balıkesir Üniversitesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Şakir İBRAYEV | Avrasya Milli Üniversitesi, KAZAKİSTAN

Prof. Dr. Muhtar KAZIMOĞLU | Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, AZERBAYCAN

Prof. Dr. Cabbar İŞANKUL | Özbekistan Bilimler Akademisi, ÖZBEKİSTAN

Prof. Dr. Karl REICHEL | Bonn Üniversitesi, ALMANYA

Prof. Dr. Gülsel SEV | Abant İzzet Baysal Üniversitesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN | Ege Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Ali YAKICI | Gazi Üniversitesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Dursun YILDIRIM | Hacettepe Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, TÜRKİYE

Doç. Dr. Abdülhekim MEHMET | Milletler (Minzu) Üniversitesi, ÇİN

Doç. Dr. Kuanyshbek KENZHALIN | L. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi, KAZAKİSTAN

Yrd. Doç. Dr. Nevriye ÇUFADAR | Şumen Üniversitesi, BULGARİSTAN

Hamdi HASAN | Araştırmacı-Yazar, MAKEDONYA

SEKRETERYA

Öğretmen Orhan AYTAR | Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Alperen YASA | Abant İzzet Baysal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

ONUR KURULU	v
DÜZENLEME KURULU	v
BİLİM KURULU	vi
SEKRETERYA	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SUNUŞ	xiii

AÇILIŞ KONUŞMALARI

AYDIN BARUŞ BOLU VALİSİ	1
ALAADDİN YILMAZ BOLU BELEDİYE BAŞKANI	3
PROF. DR. MUSTAFA ALIŞARLI ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ	5
YRD. DOÇ. DR. AZİZE AKTAŞ YASA ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ BOLU HALK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA UYGULAMA MERKEZİ (BAMER) MÜDÜRÜ	9

AÇILIŞ KONFERANSI

PROF. DR. METİN EKİCİ BOLU'DA KÖROĞLU KONULU BİLİMSEL TOPLANTILAR	15
---	-----------

TARİHİ KAYNAKLAR VE TÜRKİYE'DE KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

PROF. DR. KENAN ZİYA TAŞ KÖROĞLU'NUN KÖYÜ (16. YÜZYIL TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE)	81
PROF. DR. ALİ YAKICI TÜRKİYE'DE KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ TARİHİ BOYUTU/ TARİHİ BELGELERDE KÖROĞLU KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI	99

YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA GÜLTEKİN **113**
TÜRKİYE’DE KÖROĞLU DERLEMELERİ VE METİN YAYINLARI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME

PROF. DR. ALİ DUYMAZ **129**
TÜRKİYE’DEKİ KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ
(BİLİMSEL ESERLER)

ARŞ. GÖRV. DR. MUSTAFA DUMAN-ARŞ. GÖRV. GÖKÇE EMEÇ **151**
TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNDE YAPILMIŞ KÖROĞLU KONULU TEZLER

KÖROĞLU ANLATLAMALARININ SANAT ALANINDAKİ YANSIMALARI

YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM KIBRIS **181**
CUMHURİYET DÖNEMİNDE DESTAN KAHRAMANI KÖROĞLU’NDAN
ESİNLENİLEREK YAZILAN ŞİİR VE DÜZ YAZI ESERLER

DOÇ. DR. SITKI BAHADIR TUTU **199**
TÜRKİYE’DE KÖROĞLU ANLATILARININ MÜZİK KATMANLARI HAKKINDA
YAPILAN ÇALIŞMALAR VE YÖNTEM SORUNLARI

KÖROĞLU ANLATMALARININ ERMENİ VARYANTLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

PROF. DR. FİKRET TÜRKMEN **215**
KÖROĞLU ANLATMALARININ ERMENİ VARYANTLARI HAKKINDA YAPILAN
ÇALIŞMALAR

DR. ENVER UZUN **227**
ELYAS MUŞEGYAN’IN “NAĞMELER” KİTABI (KÖROĞLU DESTANI)” ÜZERİNE
YAPILAN ÇALIŞMALAR

DOĞU TÜRKİSTAN’DA (ÇİN) KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

DOÇ. DR. ÂDEM ÖGER **247**
ÇİN’DE EMİR GÖROĞLI DESTANI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

PROF. DR. ALİMCAN İNAYET 261
EMİR GÖROĞLU DESTANI ÜZERİNDE TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ

KAZAKİSTAN VE KIRGIZİSTAN'DA KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

DOÇ. DR. KUANYSHBEK KENZHALIN 275
KAZAK HALKBİLİMİNDE "KÖROĞLU" DESTANI VE İNCELENMESİ: DÜNÜ,
BUGÜNÜ VE YARINI

ULANBEK ALİMOV 287
KIRGIZİSTAN'DA YAPILAN KIRGIZ KÖROĞLU ANLATMALARI İLE İLGİLİ
ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

PROF. DR. ZEKERİYA KARADAVUT 293
KÖROĞLU DESTANININ KIRGIZ EŞ METNİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

ÖZBEKİSTAN VE TÜRKMENİSTAN'DA KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

DOÇ. DR. SELAMİ FEDAKÂR 307
ÖZBEK KÖROĞLU DESTANI HAKKINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

YRD. DOÇ. DR. TAHİR AŞİROV 329
TÜRKMENİSTAN'DA YAPILAN KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ,
GELECEĞİ

PROF. DR. MUSTAFA ARSLAN 341
TÜRKMEN KÖROĞLU ANLATMALARI ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN
ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

DOÇ. DR. HALİL İBRAHİM ŞAHİN 349
KÖROĞLU'NUN TÜRKMEN KOLLARI ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN
ÇALIŞMALAR: TARİHÇE, YÖNTEM VE PROBLEMLER

AZERBAYCAN VE İRAN'DA KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

PROF. DR. MUHTAR KAZIMOĞLU 373
AZERBAYCAN'DA KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

PROF. DR. RAMAZAN QAFARLI 383
"KÖROĞLU" EPOSUNUN AZERBAJCAN'DA YAYINLANMASI VE İNCELENMESİ
TARİHİNE KISA GEZİ

PROF. DR. İSMET ÇETİN 391
TÜRKİYE'DE AZERBAJCAN SAHASI KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

ALİ BARAZANDEH TÜRK 403
GEÇMİŞİNDEN GÜNÜMÜZE İRAN'DA KÖROĞLU

OKUTMAN FAZİL ÖZDAMAR 409
KÖROĞLU'NUN İRAN TÜRKLERİ ANLATMALARI ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN
ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

RUSYA VE GÜRCİSTAN KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

DOÇ. DR. MUVAFFAK DURANLI 435
RUSYA'DA KÖROĞLU ÇEVİRİLERİ VE YAYINLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

MAKVALA KHAREBAVA 449
GÜRCİSTAN'DA YAPILAN KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ,
GELECEĞİ

DOÇ. DR. RANETTA GAFAROVA 465
KIRIM TATAR FOLKLORUNDA KÖROĞLU ANLATILARI İLE İLGİLİ YAPILAN
ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

BALKANLAR'DA (MAKEDONYA, BULGARİSTAN, GAGAUZ YERİ) KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

YRD. DOÇ. DR. RABİA UÇKUN 491
BALKANLARDA KÖROĞLU ANLATILARIYLA İLGİLİ ÜLKEMİZDE YAPILAN
ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

PROF. DR. HAMDİ HASAN 511
MAKEDONYA'DA YAPILAN KÖROĞLU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN DÜNÜ,
BUGÜNÜ VE YARINI

YRD. DOÇ. DR. SELÇUK KÜRŞAD KOCA 527
MAKEDONYA'DA KÖROĞLU ANLATILARI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN
DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

YRD. DOÇ. DR. NEVRİYE ÇUFADAR **537**
BULGARİSTAN'DA YAPILAN KÖROĞLU ANLATMALARI İLE İLGİLİ
ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI (BULGARİSTAN'IN KUZEYDOĞU
BÖLGESİNDE KÖROĞLU HALK ANLATMALARININ YORUMU)

YRD. DOÇ. DR. ATIF AKGÜN **549**
TÜRKİYE'DE YAPILAN BULGARİSTAN'DA KÖROĞLU ANLATILARI İLE İLGİLİ
ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, GELECEĞİ

DOÇ. DR. LİUBOVİ ÇİMPOEŞ **565**
GAGAUZLARDA "KÖROĞLU" DESTANININ ZAMAN VE MEKÂNA GÖRE
DEĞİŞMESİ

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ

DEĞERLENDİRME KONUŞMALARI

PROF. DR. FİKRET TÜRKMEN **575**

PROF. DR. DURSUN YILDIRIM **579**

PROF. DR. METİN EKİCİ **585**

KAPANIŞ KONUŞMALARI

EMİNE DAVARCIOĞLU **589**
BOLU BELEDİYE BAŞKAN YARDIMCISI

PROF. DR. VAHDETTİN ÇİFTÇİ **591**
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ REKTÖR YARDIMCISI

ÇALIŞTAY SONUÇ BİLDİRGESİ **593**

KÖROĞLU BİBLİYOGRAFYASI

YRD. DOÇ. DR. AZİZE AKTAŞ YASA **601**
KÖROĞLU BİBLİYOGRAFYASI
-ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ TARAFINDAN DÜZENLENEN BİLİMSEL
TOPLANTILARDA SUNULAN BİLDİRİLER-

FOTOĞRAFLARLA

639

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA

KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI BİLDİRİLER KİTABI

SUNUŞ

Türk boyları arasında en geniş yayılma sahasına sahip destanlardan biri olan Köroğlu aynı zamanda tarihsel ve mitolojik yönleriyle tanınan bir halk ozanı ve halk kahramanıdır. Köroğlu Destanı Türkiye Türkleri, Azeriler, Kazaklar, Türkmenler, Özbekler, Uygurlar tarafından bilinmekte ve anlatılmakta, Türk dünyasının yanı sıra onlara komşu milletlerde; İran, Mısır, Kafkasya, Suriye ve Balkanlarda yaşatılmaktadır. Hatta öyle ki Türkçenin yanında Ermenice, Gürcüce, Kürtçe, Abazaca, Arapça, Tacikçe Afganca anlatıldığı kollar da bulunmaktadır. Bu anlatılarda, Köroğlu'nun hayatı, kişiliği, ailesi, mücadeleleri gibi hususlarda zaman, yer, anlatıcı ve dinleyici unsurlarına bağlı olarak farklı bilgiler yer almaktadır. Türkiye söz konusu olduğunda, burada anlatılan kollarda Köroğlu'nun babasının gözlerini kör eden kişi olarak bilinen Bolu Beyi'nden dolayı Bolu ve civarı ön plana çıkmıştır. Prof. Dr. Faruk Sümer tarafından tespit edilen tarihi kayıtlar da Köroğlu'nun Anadolu'da Bolu ile birlikte anılmasını güçlendiren bir başka etken olmuştur.

Ülkemizde 19. Yüzyıl sonu, 20. Yüzyıl başlarında özellikle halka yönelik olarak başlayan yayınları 1931 yılından itibaren daha ciddi çalışmalar izlemiş, Köroğlu'nun farklı yönleri üzerinde duran değişik görüşlerin değerlendirildiği ilk seminer de 1982 yılında Bolu'da düzenlenmiştir. Köroğlu konusunu ele alan ilk uluslararası Sempozyum da yine şehrimizde, Üniversitemiz tarafından gerçekleştirilmiş, bugüne kadar 2013'ten itibaren Marka Şehir Bolu ve Köroğlu Festivalleri çerçevesinde Bolu Belediyesi ile iş birliği halinde olmak üzere sadece 1'i ulusal, 5'i uluslararası 6 sempozyum ve 2 uluslararası çalıştay tertip edilmiştir. Üniversitemiz ev sahipliğinde düzenlenen bu bilimsel toplantılar sonunda 6 bildiri, 2 bildiri özetleri kitabı çıkmış, sayıları yüzlerle ifade edilen bu bildirimler ile Köroğlu çalışmalarına katkı sağlanmıştır. Konu makale, kitap, yüksek lisans ve doktora tezlerinde de ele alınarak gerek metin yayını gerekse inceleme çalışmaları ile ülkemizde ciddi bir yayım birikimi oluşturulmuştur. Aynı şekilde

Koroğlu'nun anlatıldığı, yaşadığı ve yaşatıldığı tüm coğrafyalarda Koroğlu'nu ele alan çalışmalar esas itibariyle iki ana versiyon üzerinden, özellikle son yıllarda artarak yapılmaya devam etmektedir.

Geçen yıl gerçekleştirilen VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumunun Değerlendirme Oturumu sonunda ortaya çıkan görüşler doğrultusunda, bu yıl Abant İzzet Baysal Üniversitesi ev sahipliğinde, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Bolu Belediyesi ve Bolu Valiliği işbirliği ile 15-16 Eylül 2017 tarihleri arasında Bolu'da düzenlenen uluslararası çalıştay ile Koroğlu çalışmalarının dünden bugüne bir değerlendirmesi yapılmış ve bundan sonra yapılacak Koroğlu çalışmaları için bir yol haritası oluşturulmuştur. Koroğlu geleneğinin yaşatıldığı tüm coğrafyaların temsil edildiği çalıştayda, bu coğrafyalarda yapılan bilimsel çalışmalar en doğudan en batıya doğru hem Türkiye'den hem de söz konusu coğrafyalardan gelen bilim insanları tarafından tahlili ve tenkidi bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. çalıştayda 16 konu başlığı 12 oturumda tartışılmış, değerlendirme oturumundan sonra çalıştay sonuç bildirgesi okunmuştur.

Bildiriler kitabında kurulumuza ulaştırılan 33 bildiri yer almış, değerlendirme oturumunda yapılan konuşmalar deşifre edilerek kitaba konulmuştur. Ayrıca kitabın sonunda Abant İzzet Baysal Üniversitesi tarafından Koroğlu ile ilgili olarak yapılan bilimsel toplantılar ile bu toplantılarda sunulan ve basılan bildirilerin alfabetik bir bibliyografyası sunulmuştur.

Bilim aleminin istifadesine sunduğumuz "Bolu'dan Türk Dünyasına Koroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Çalıştayı Bildiriler Kitabı"nın bundan sonra yapılacak Koroğlu çalışmalarına kaynaklık etmesi dileğimizeyiz.

Saygılarımızla

Editörler

15 Aralık 2017

AÇIŞ KONUŞMALARI

Aydın BARUŞ

Bolu Valisi

Çok değerli misafirler,

Garnizon Komutan Vekilimiz,

Belediye Başkanımız,

Değerli Rektörümüz,

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Metin Ekici hocamız, Türkiye'nin dört bir yanından gelen değerli hocalarımız ve

Değerli katılımcılarımız,

Sözlerimin başında Köroğlu çalışmalarına önemli katkılar sunacak olan bu çalıştayın başarılı geçmesini diliyorum ve çalıştayın düzenlenmesinde emeği geçen tüm arkadaşlarımızı tebrik ediyorum. Dünya üzerinde binlerce yıllık insanlık tarihinde belki binlerce, belki onbinlerce toplum ve kültür gelip geçti ve bunların büyük çoğunluğu tarihten silinerek gitti. Birçoğu hakkında, bugün insanlık hafızasında kalıcı olan bir iz kalmadı. Ancak değerlerini insanlığa mesaj veren bir kültür haline getiren ve bunu nesilden nesile aktarabilen toplumlar medeniyet tarihine geçtiler. Bugün tarihe baktığımızda, insanlık hafızasında yer etmiş büyük medeniyet sayısı sınırlıdır. İşte Türk Medeniyeti de bu sınırlı sayıda olan büyük medeniyetlerden birisidir. Türk Medeniyetinin kalıcı olmasını sağlayan, insanlığa hak ve adalet uğruna ve insanlığın temel değerleri uğruna vermiş olduğu mesajlar, bırakmış olduğu izlerdir. Bu izlerin kalıcı olmasını sağlayan tarihimizde yaşamış olan büyük düşünürler, halk insanları ve büyük karaktere sahip kişiler olmuşlardır. İşte Köroğlu bu kişiliklerden birisidir. Biraz önce konuşmalarda ifade edildi, Köroğlu sadece Boluluların değil, aynı zamanda tüm Türkiye'nin ve binlerce yıllık Türk Medeniyetinin birer parçası olan, diğer tüm ülkelerin ortak değeridir.

Bizim medeniyetimizi gelecekte de devam ettirmek ve insanlığa çok değerli katkılar sunabilmek için bu değerlere sahip çıkmamız ve onların vermiş olduğu mesajları tüm insanlığa ulaştırmamız gerekiyor. Tarihimizde büyük kişilikler olarak nitelendirdiğimiz insanların herbirinin ayrı ayrı mesajları vardır. Biz Köroğlu dediğimizde hak, adalet, yiğitlik, mertlik, insan ve doğa sevgisinin ön plana çıktığını görüyoruz. Bu değerlere hepimizin ihtiyacı var. Gelecek nesillerimizin bizden daha fazla ihtiyacı var. Bu nedenle böyle bir bilimsel çalışmada, Köroğlu çalışmalarının dününün, bugününün ve geleceğinin değerlendirilmesi anlamında yapılacak olan etütlerin son derece yararlı olacağına inanıyorum.

Bolu Valiliği olarak, Bolu Belediye Başkanlığı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü iş birliğinde, ayrıca UNESCO Türkiye Milli Komisyonun katkılarıyla düzenlenen bu çalıştayın, çok güzel sonuçlar vereceğini ve kültürel mirasımızı, medeniyet mirasımızı zenginleştireceğini ve bu mirasın gelecek nesillere aktarılmasına da çok değerli katkılar sağlayacağını düşünüyorum. Ben tekrar çalıştaya emekleriyle, çalışmalarıyla katkı sağlayacak olan değerli misafirlerimize çok teşekkür ediyorum. Bolu'daki vakitlerinin güzel geçmesini, Bolu'nun hem doğal güzelliklerinden hem de zengin kültür havasından istifade etmelerini temenni ediyorum. Tüm katılımcılara sevgi ve hürmetlerimi sunuyorum.

Alaaddin YILMAZ

Bolu Belediye Başkanı

Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar, at koşturduğuna inandığımız ve Türk Dünyası ile kucaklaşmamıza vesile olacağı için çalışmalarını yürüttüğümüz Köroğlu Çalıştayı'nın öncelikle Bolu'muza, ülkemize ve Türk Dünyası'na çok büyük katkılar sağlayacağına yürekten inancımı ifade ediyorum.

Bu çalışmalarda; Abant İzzet Baysal Üniversitesi ve Ege Üniversitesi'nin iş birliği yaptığını görmenin özel gururunu yaşıyorum. Ege Üniversitemize hayranlıkla şükranlarımı ifade ediyorum.

Bolu bulunduğu coğrafya gereği, özel bir coğrafyadadır. Dört mevsimin doyusya yaşandığı bir yerdir. Biz; Bolu ve Köroğlu ile ilgili çalışmalara katılan hem ülkemizden hem de ülke dışından gelen bilim adamlarını bizim fahri hemşerimiz gibi algılıyoruz. Kendileri ve yakınları, Bolu'ya geldikleri zaman Bolu Belediyesi'nin misafiri olacaklardır, bunu özellikle bildirmek istiyorum. Bolu ve Köroğlu ile ilgili yapılan bütün çalışmalarda, Bolu Belediyesi olarak bilim adamlarının emrinde olduğumuzu ifade ediyorum. Onların her çalışmasının yanında olacağımızı, basım ise basım işlerini yapacağımızı, destek ise destek vereceğimizin bilinmesini istiyorum.

Üniversitemize yeni atanan rektörümüzün başarılarının daim olmasını hem Bolu'nun isminin duyurulması hem üniversite ile şehir ilişkilerinin daha kuvvetli şekilde gelişmesini sağlayacağına olan desteğini de şimdiden beklediğimi ifade ediyorum.

Köroğlu ile ilgili çalışmalarda sizlerden aldığımız öneri ile, şu an Türk Dünyasının Köroğlu Parkı'nın temelini atmak üzereyiz. İnşaat başladı. İnşallah, burada Türk Dünyasının bütün ülkelerinin temsil edileceği yapı oluşacaktır. Türk Dünyasındaki her ülkedeki bireylerin "Benim Köroğlu Parkım Bolu'da" diyebileceği bir çalışmayı sizler sayesinde başlattık. Bu çalışmalarla önce kültürel, sosyal, gelecekte de siyasi

Çalışmaların mihenk noktası Bolu olsun istiyoruz. Bu sayede Bolu'nun markalaşmasını, Türk Dünyası ve dünya tarafından marka şehir olarak kabul edilmesini sağlayacak altyapıların oluşturulması için çalıştığımızı ifade ediyoruz.

Köroğlu ile ilgili, Türk Dünyasının birçok yerinde birçok saygı değer bilim adamı sizler gibi alışıyor. Bunların bütün çalışmalarının derlenip, toparlanıp, Bolu'daki Köroğlu Müzesi'nde sergilenmesini istiyoruz. Bilimsel araştırmalar olduğu gibi, müzikle ilgili araştırmalar da var. Bizim asıl özlediğimiz husus da inşallah çok ciddi bir Köroğlu filminin yapılmasıdır. Filmin senaryosuna altyapı oluşturacak çalışmalarda da sizlerin çalışmalarınızın çok büyük önem arz edeceğini biliyoruz.

Bu konudaki çalışmalarınızdan dolayı, bizi ynlendirmenizden dolayı, katılımlarınızdan dolayı hepinizin önünde saygı ile eğiliyorum. Bu çalışmanın hem Bolu'muza hem ülkemize hem Türk Dünyasına, Bolu ve Köroğlu ile ilgili çalışmalara nc olmasını temenni ediyor, hepinize saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Mustafa ALIŞARLI

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü

Sayın Valim,

Sayın Milletvekilim,

Sayın Belediye Başkanım,

Gönül coğrafyamızın dört bir bucağından üniversitemize teşrif eden çok değerli bilim insanları,

Değerli mesai arkadaşlarım,

Saygıdeğer misafirler,

Basınıımızın değerli mensupları, hepinizi saygı ile selamlıyorum.

Marka Şehir Bolu ve V. Köroğlu Festivali kapsamında Üniversitemiz Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bolu Valiliği, Bolu Belediye Başkanlığı, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü ile iş birliği halinde düzenlediği, UNESCO Türkiye Milli Komisyonunun logo desteği verdiği “Bolu’dan Türk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü ve Yarını” konulu uluslararası çalıştayımıza hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Sözlerime başlamadan önce, 15 Temmuz şehitlerimizi, terör dolayısıyla kaybettiğimiz şehitlerimizi, tüm Türk dünyasında vatani, milleti ve bayrağı uğruna canlarını feda eden şehitlerimizi ve Üniversitemizin kurucusu büyük hayırsever İzzet Baysal’ı minnet ve rahmetle yâd etmek istiyorum.

Vakıf destekli devlet üniversitesi olarak farklı bir model oluşturan Abant İzzet Baysal Üniversitesi, kuruluşunun 25. yılında 12 fakülte, 6 yüksek okul, 7 meslek yüksek okulu, 13 araştırma merkezi, 4 enstitü, 37 bine yaklaşan öğrencisi ve 2000 çalışanı ile ülkemizin önde gelen üniversitelerinden biri olmanın gururunu yaşamaktadır.

Özellikle vurgulamak istiyorum ki, Abant İzzet Baysal Üniversitesi millet olarak kenetlendiğimiz 2023 ve 2071 yılı hedeflerine ulaşmadaki rolünün şuuruyla kendisini daha da geliştirecek ve üretkenliğini arttıracaktır.

Bilindiği gibi üniversiteler, eğitim verme ve bilimsel araştırma yapma görevlerinin yanı sıra bulunduğu bölgenin ve ülkenin gelişmesi adına bilimsel, tarihsel ve kültürel çalışmalar yürütmekle de yükümlüdür. Bugüne kadar birçok alanda bilimsel faaliyet düzenleyen üniversitemiz, özellikle Köroğlu ortak paydasında halk kültürü ile âlâkalı artık gelenekselleşmiş bir dizi akademik toplantıya ev sahipliği yapmıştır ve gelecekte de yapmaya devam edecektir. Üniversitemiz ev sahipliğinde 1997 yılından 2017 yılına kadar olan 20 yıllık süreçte 6 sempozyum 2 çalıştay düzenlenmiştir. Bu toplantılar sonucunda Köroğlu geleneğinin yaşatıldığı, Türkiye, Türk dünyası ve onlara komşu milletlerden pek çok bilim adamının Köroğlu konusundaki çalışmalarının bir araya toplandığı 6 bildiri ve 2 bildiri özetleri kitabı yayımlanarak ilim aleminin istifadesine sunulmuştur.

Bugün başlayacak olan bu çalıştay için üniversitemizi teşrif eden seçkin akademisyenler, bundan sonraki akademik çalışmalara ışık tutmak üzere konuyla ilgili bugüne kadar oluşan külliyatın bir değerlendirmesini yapacak, eksikleri belirleyecek ve gelecekte yapılacak Köroğlu çalışmalarının nasıl olması gerektiği konusunu tartışacaklardır.

Bu toplantının ana temasını oluşturan, tarihi ve mitolojik yönleriyle tanınan halk ozanı ve halk kahramanı Köroğlu aynı zamanda Altaylardan Balkanlara kadar çok geniş bir sahada yayılan bir destanın adı olmuş, bütün Türk dünyası ve komşularında, ortak miras ekseninde kültür atlasımızın her bir köşesinde mazlumların simgesi haline gelmiştir. Köroğlu Destanı Türkiye Türkleri, Azeriler, Kazaklar, Türkmenler, Özbekler, Uygurlar tarafından bilinmekte ve anlatılmakta, Türk dünyasının yanı sıra onlara komşu milletlerde; İran, Mısır, Kafkasya, Suriye ve Balkanlarda yaşatılmaktadır. Ancak bu halk anlatılarının en yoğun şekilde hayat bulduğu yerlerden biri de Bolu'dur. Bolu'nun hem kültürel hem de akademik anlamda sahip çıkmasıyla Özellikle Anadolu sahasında Bolu ile Köroğlu isimleri günümüzde birbirinden ayrılmaz bir bütün haline gelmiştir.

Üniversitemiz bünyesinde faaliyet gösteren Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin de Bolu'nun kültür değerlerinin gün ışığına çıkarılmasını sağlayan önemli eserlere imza attığını görmekteyiz. Önümüzdeki dönemde bu eserlere yenilerinin eklenmesi için çalışmalarımız hızlanacak, Üniversitemizin ışığı bütün Bolu'ya yayılacaktır.

İki gün sürecek olan “Bolu'dan Türk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü ve Yarını Uluslararası Çalıştayı”nda sunulacak tebliğlerin, bundan sonraki bilimsel faaliyetler için bir rehber olacağına inancımı burada dile getirerek sözlerimi bitirmek istiyorum. Ayrıca böylesi konulu ve amaçlı belli toplantılara Üniversitemizin desteğinin tam ve açık olduğunu da belirtmek isterim.

Bu çalıştayı düzenlenmesinde emeği geçen başta çok değerli Valimize, Sayın Belediye Başkanımıza ve ekibine, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'ne, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'na katkıları için şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca Üniversitemiz Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetim Kuruluna bu organizasyonun gerçekleşmesinde sarfettikleri yoğun çaba için teşekkür ediyorum. Bu toplantının hayırlara vesile olması temennisiyle saygıdeğer misafirlerimize tekrar hoş geldiniz diyor, saygılar sunuyorum.

Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAŞ YASA

*AİBÜ Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
(BAMER) Müdürü*

Sayın Valim,

Sayın Belediye Başkanım,

Sayın Rektörüm,

Sayın UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Eş Başkanı,

Farklı coğrafyalardan, Köroğlu'nun yaşadığı ve yaşatıldığı
diyarlarından Üniversitemizi teşrif eden çok değerli bilim adamları,

Üniversitemizin kıymetli akademisyenleri,

Saygıdeğer misafirler,

Basınıımızın değerli mensupları,

Bu Çalışmaya ev sahipliği yapan Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) 2008 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak kurulmuş ve Bolu'nun halk kültürü unsurlarını korumak, tanıtmak ve gelecek nesillere iletmek; Bolu ve çevresine ait tarihi, kültürel ve edebi kaynakları yayımlayarak kültürümüze hizmet etmek görevini üstlenmiştir.

Faaliyetlerine 19. yüzyıl sonlarında inşa edilen ve mahsulü olduğu devrin hayat tarzını, estetik zevklerini yansıtan, Bolu'nun Millî Mücadele devrine tanıklık etmiş, o devrin sembol yapısı Gülezler Konağında devam eden Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, böylece bir kültürel miras örneğini de korumakta ve onu çağdaş yaşamla bütünleştirerek geleceğe taşımaktadır. Bolu'da Üniversite ile halk arasında köprü kurarak bu milli ve evrensel sorumluluk etrafında birleşme ve bütünleşmeyi hedefleyen BAMER, yayınladığı kitaplar, düzenlediği, sempozyum, çalıştay, panel ve konferanslar ayrıca sergi, defile ve konserlerle Bolu kültür ve tarihinin

farklı yönlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu çerçevede 20 kitap yayınlamış, 4 Sempozyum, 4 Çalıştay, 101 konferans ve söyleşi, 33 sergi, 36 konser ve dinleti ve 5 defile gerçekleştirmiştir.

Çabalarımız, Bolu'nun; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu Belediyesi, Bolu Valiliği, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin elbirliğiyle, 21. yüzyılda da orijinal kimliğini koruyan, bunun için de halk kültürü unsurlarına bilinçli bir tavırla sahip çıkan ve onları özenle yaşatan örnek bir şehir olarak varlığını sürdürmesi içindir. Muhakkak ki Bolu, kendisi olarak kalabildikçe, zevkle yaşanan ve herkes için de görülmeye, tanınmaya ve tanıtılmaya değer bir şehir kimliğine sahip olacaktır.

Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, yine bu çerçevede, Merkezin kuruluş yönetmeliğinde belirtilen amaçları doğrultusunda, yurt içi ve yurt dışında kendi çalışma alanlarında faaliyet gösteren, Üniversite, Enstitü ve Merkezler ile iş birliği yapmakta, bu iş birlikleri ile vizyonunu genişletmekte, çalışmalarının yaygınlaştırılmasını sağlamakta ve Bolu'nun tanınırlığını artırmaktadır. Çalışma alanlarının en önemlilerinden biri olan Köroğlu konusunda, geçmişte Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü, Özbekistan İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Kazakistan Avrasya Milli Üniversitesi ve Bakü Slavyan Üniversitesi ile iş birliği halinde çalışan Merkezimiz, son iki yıldır UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun logo desteğini almaktadır.

Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi bu Çalıştayda ise Türkiye ve Türk dünyasında Köroğlu, konusunda önemli çalışmaları olan Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü ile iş birliği yapmıştır. Marka şehir Bolu ve V. Köroğlu Festivali çerçevesinde Bolu Belediyesi, Bolu Valiliği, Üniversitemiz ve Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünün iş birliği ile gerçekleştirilen bu çalıştayın Köroğlu'nun yaşadığı, yaşatıldığı ve anlatıldığı tüm coğrafyalarda yapılan Köroğlu çalışmaları için hayırlı olmasını diliyor, çalışmalarımıza her zaman destek olan, yolumuzu açan Rektörlüğümüze şükranlarımızı sunuyoruz. Yine Bolu kültürünü tanıtmak ve yaşatmak için yaptığımız birçok etkinliğimizde yanımızda olan Bolu Belediyesine teşekkür ediyoruz. Köroğlu Festivalinin Bilimsel Ayağını teşkil eden "Bolu'dan Türk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını Çalıştayı"nda birlikte

çalıştığımız, her konuda desteklerini aldığımız Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Eş Başkanı Prof. Dr. Metin Ekici ve Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Muvaffak Duranlı ile Bolu Belediye Başkan Yardımcısı Emine Davarcıoğlu, Sosyal İşler Müdürü Güler Mert ve ekibine teşekkürlerimizi sunuyoruz. Yine UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'na logo destekleri için teşekkür ediyoruz.

Türk Dünyasının farklı yerlerinden gelerek Çalıştayımıza katkı sunan değerli bilim adamlarına bir kez daha teşekkür ediyor, huzurlarınızda selamlıyor, hepinize hoş geldiniz diyerek BAMER Yönetim Kurulu adına saygılarımı sunuyorum.

AÇILIŞ KONFERANSI

Prof. Dr. Metin EKİCİ

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü
Müdürü*

Sayın Valim,

Saygıdeğer Belediye Başkanım,

Saygıdeğer Garnizon Komutanım,

Saygıdeğer Rektörüm, Değerli Sivil Toplum Kuruluşları Başkanları,

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Halk Kültürünü Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürü,

Değerli hocalarım,

Türk Dünyasının, gönül coğrafyamızın farklı yerlerinden ve aynı zamanda Türk Kültür Coğrafyası ile yüzyıllardır hemhalolmuş ve Köroğlu geleneğini kendi ülkelerinde canlı olarak sürdürmekte olan ülkelerden gelen değerli bilim insanları,

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bolu Valiliği, Bolu Belediyesi ve Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü iş birliğince gerçekleştirilen Bolu'dan Türk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını Çalıştayı'na hepiniz hoşgeldiniz sefalar getirdiniz.

Konferansa başlamadan önce ben hasseten Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürü Sayın Yrd. Doç. Dr. değerli bilim insanı kardeşim Azize Aktaş Yasa hanımefendiye gayretli çabaları, çalışmaları ve gerçekten düşüncede olan bir olguyu, eyleme dönüştürmesi, bugün burada birlikte olmamızın sebebi olmasından dolayı kendisine teşekkürlerimi arz etmek istiyorum. Yıllardan beri Bolu da pek çok bilimsel toplantı yapıldı. Her biri bir öncekinden daha

değerli, daha kıymetli bilim insanlarının katkılarıyla, Bolu Belediyemizin, Değerli Valiliğimizin ve Üniversitemizin katkılarıyla yıllardan beri pek çok bilimsel toplantı yapıldı. Azize Hanım bize “Hocam bu sene nasıl bir toplantı yapalım, böyle bir bilimsel toplantıyı iki Üniversite iş birliğinde gerçekleştirebilir miyiz” diye fikir danışmak, istişare etmek için geldiğinde, biz çok mutlu olduk. Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü değerli kurucu Müdürümüz Prof. Dr. Fikret Türkmen hocam burada. Kendileri 1992 yılında mevcut Türk Dünyasının durumu ile mütenasip olarak bir enstitü ihtiyacını karşılamak için. Üniversitemizde Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünü kurma çabalarına giriyor ve bunda başarılı oluyor. Değerli hocamızın kurmuş olduğu Enstitüyü yaşatmakta bizlerin görevi, biz de bu çaba içerisindeyiz. Kurulduğu günden beri Türk Dünyasının kültürel mirasına, destanları olsun, sözlü anlatmaları olsun, hikayeleri, efsaneleri, masalları, mizah kültürü ve bütün edebi varlığı, bütün tarihi varlığı, bütün sanat tarihi varlığı ile sosyal, ekonomik, siyasal alandaki gelişmeleri takip etmek üzere kurulan Enstitümüz bugün 25.yılı kutluyor ve ben böyle bir Enstitünün Müdürü olarak burada bulunmaktan, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Halk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkeziyle Köroğlu konusunda işbirliği yapmaktan dolayı büyük bir mutluluk duyuyorum. Bu noktada, Bolu Valiliğimize, Belediye Başkanlığımıza ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörümüze de göstermiş oldukları, vermiş oldukları destekten dolayı çok teşekkür ediyorum.

BOLU'DA “KÖROĞLU” KONULU BİLİMSEL TOPLANTILARDA SUNULAN BİLDİRİLER HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Metin EKİCİ
Ege Üniversitesi/ TÜRKİYE
mekici@yahoo.com

ÖZET: Türk Dünyasının ortak kültürel miraslarından en yaygın olarak tanınan Köroğlu'nun şahsı ve etrafında teşekkül ettirilmiş olan anlatmalara farklı Türk coğrafyaları sahip çıkmaktadır. Diğer taraftan bir kültürel mirasa sahip çıkmak onu benimsemek, yaşatmak ve gelecek kuşaklara kültürel ve bilimsel olarak aktarmakla mümkündür. Türkiye sahasında Köroğlu'nun tarihsel kimliği ve kişiliği hakkındaki anlatmalara farklı şehirlerimiz sahip çıkmakla birlikte; Köroğlu'nun kişiliğine ve gerekse hakkındaki anlatmalara en iyi sahip çıkan ve bunu gelecek kuşaklara aktarma konusunda kararlı bir tutum gösteren ilimiz Bolu'dur. Bolu il valiliği, Belediyesi ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Köroğlu hakkında yaptıkları kültürel ve bilimsel çalışmalarla bu sahip çıkışı anlamlı kılacak en ciddi çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

Biz de bu bildirimizde; “Köroğlu Semineri” adıyla ilki 1982 yılında yapılmış ve Köroğlu konulu toplam dokuz bildirinin yer aldığı bilimsel toplantıdan başlayarak 2017 yılına kadar, son 35 yılda Bolu'da Köroğlu'na adanmış bilimsel toplantıların, basılı metinlerinden hareketle, bir tahlilini yapacağız. Elimizde bulunan basılı metinlere göre Bolu'da yapılan “Bolu ve Köroğlu” konulu bilimsel toplantıların yıllara göre dağılımı ve genel içerik tablosu şu şekildedir:

1.Köroğlu Semineri Bildirileri (Bolu, 1982). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

Bu bilimsel toplantıda 2 Protokol konuşması ve Köroğlu konulu 9 bildiri sunulmuştur.

2.Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 11-12 Ekim 1997) Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 1998.

Bu bilimsel toplantıda 3 Protokol konuşması, 19 Bolu ve çevresi kültürünü ele alan bildiri ve 38 Köroğlu konulu bildiri sunulmuştur.

3.Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2-4 Kasım 2006). Bolu: BAMER Yayınları: 2, 2008.

Bu bilimsel toplantıda; 5 protokol konuşması, 9 Bolu ve yöresi konulu bildiri ve 13 Köroğlu konulu bildiri sunulmuştur.

4.21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri (Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 17-18 Ekim 2009). Bolu: BAMER Yayınları: 9, 2011.

Bu bilimsel toplantıda; 3 protokol konuşması, 1 Açılış Bildirisi, 15 Bolu ve yöresi konulu bildiri ve 47 Köroğlu konulu bildiri sunulmuştur.

5.IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri (Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 26-27 Ekim 2013). Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.

Bu bilimsel toplantıda; 5 protokol konuşması, 15 Bolu ve yöresi konulu bildiri ve 46 Köroğlu konulu bildiri sunulmuştur.

6.V. Uluslararası Bolu Tarihi, Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu (Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 26-28 Eylül 2014).

(Basımı yapılmadı, elimizde basılı veri yok)

Bu bilimsel toplantıda; 3 protokol konuşması, 26 Bolu ve yöresi konulu bildiri ve 47 Köroğlu konulu bildiri sunulmuştur.

7. Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri 21-22 Ağustos 2015. Hz. Doç. Dr. Erol Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 2016.

Bu bilimsel toplantıda; 1 protokol konuşması, 12 Bolu ve yöresi konulu bildiri ve 11 Koroğlu konulu bildiri sunulmuştur.

8.VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu “Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları”. (Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 10-12 Ekim 2016). Editörler: Azize Aktaş Yasa-Faruk Öztürk, Bolu: BAMER Yayınları: 16, 2016.

Bu bilimsel toplantıda; 5 protokol konuşması, 66 Koroğlu konulu bildiri ve diğer halk anlatmalarıyla ilgili 19 bildiri sunulmuştur.

Bildirimizde, yukarıda listelediğimiz 8 bilimsel toplantıda sunulan 230 Koroğlu konulu bildiriye konu özelliklerine göre gruplandırarak ve her grupta yer alan bildiri hakkında genel değerlendirme yapacak, bütün bu değerlendirmeler sonucunda da Koroğlu konusunda yapılması gerekli çalışmalarla ilgili tekliflerimize yer vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Koroğlu, Bolu, Bildiriler, Sempozyum.

THE SCIENTIFIC MEETINGS ON KOROGLU IN BOLU

ABSTRACT: One of the most well-known Turkic cultural heritages is Koroğlu himself and the narratives have been told about his life story. Epic-historical personality of Koroğlu and the epic narratives related to him have been claimed by many Turkic societies and the cities. On the other hand, claiming and adopt an ownership of a cultural heritage is possible only by safeguarding which means to keep it alive culturally and scientifically and handing it over to the young generations. Although many cities and provinces in Turkey have been trying to adopt and claim the ownership of Koroğlu and the narratives about him; only the Province of Bolu in Turkey has shown the determination on how to claim an ownership of cultural heritage such as Koroğlu and the narratives related to him. The governorship, the mayorship of Bolu province, and Bolu Abant İzzet Baysal University have been organized number scientific meetings and cultural festivals dedicated to Koroğlu.

All of those meetings and cultural organizations clearly shows that the province of Bolu is very determined and has right to claim Köroğlu.

In this paper, starting from the first scientific meeting, named as “The Seminar on Köroğlu” and held in Bolu in 1982, I would like to evaluate the scientific meetings organized on Köroğlu and narratives related to him and have taken place in the province of Bolu with in last 35 years. According to the published materials, the list and content of the scientific meetings subjected “Bolu and Köroğlu” are as follows:

1. A Seminar on Köroğlu (Bolu, 1982). Ankara: Ministry of Culture Tourism Publications, 1983.

In this meeting; 2 Opening Speeches and 9 papers on Köroğlu were presented.

2. International Symposium on Köroğlu and Folk Culture of Bolu (Bolu: Abant İzzet Baysal University, October 11-12, 1997). Bolu: Abant İzzet Baysal University Publications, 1998.

In this meeting; 3 Opening Speeches, 19 papers on the folk culture of Bolu Province and 39 papers on Köroğlu were presented.

3. A Symposium on Folk Culture Köroğlu (Presented Papers); (Bolu: Abant İzzet Baysal University, November 2-4, 2006). Bolu: Abant İzzet Baysal University BAMER Publications: 2, 2008.

In this meeting; 5 Opening Speeches, 9 papers on the folk culture of Bolu Province and 13 papers on Köroğlu were presented.

4. An International Symposium on Köroğlu and Bolu Studies in the 21st Century, History and Culture of Bolu and Köroğlu (Presented Papers); (Bolu: Abant İzzet Baysal University, October 17-18, 2009). Bolu: Abant İzzet Baysal University BAMER Publications: 9, 2011.

In this meeting; 3 Opening Speeches, 1 Keynote paper, 15 papers on the folk culture of Bolu Province and 48 papers on Köroğlu were presented.

5. IV. International Symposium on the Folk Culture of Bolu and K roğlu (Presented Papers); (Bolu: Abant İzzet Baysal University, October 26-27, 2013). Ankara: Akçağ Publications, 2015.

In this meeting; 5 Opening Speeches, 15 papers on the folk culture of Bolu Province and 47 papers on K roğlu were presented.

6. V. International Symposium on the History, Culture of Bolu and K roğlu (Bolu: Abant İzzet Baysal University, September 26-28, 2014). (There is no published version of the papers).

In this meeting; 3 Opening Speeches, 26 papers on the history and folk culture of Bolu Province, and 47 papers on K roğlu were presented.

7. A Symposium on the Historical Figures from Bolu Left a Mark in Turkish History. 21-22 August 2015. Edt. by Doç. Dr. Erol Öztürk. Bolu: BAMER Publications, 2016.

In this meeting; 1 Opening Speech, 12 papers on the region of Bolu and 11 papers on K roğlu were presented.

8. VI. International Symposium on K roğlu “K roğlu and the Epic Heros of Turkic World.”, (Bolu: Abant İzzet Baysal University, October 10-12, 2016). Editörler: Azize Aktaş Yasa-Faruk Öztürk, Bolu: BAMER Yayınları: 16, 2016.

In this meeting; 5 Opening Speeches, 66 papers on K roğlu and 19 papers on the other folk narratives were presented.

In this paper, first I would like to classify in accordance with the content of the 230 papers presented on K roğlu at 8 different scientific meetings took place in Bolu, and then I will make some general remarks on each classified groups. In my final remarks, I will point out my proposals on what and how the future K roğlu studies in Turkey and elsewhere should be carried out.

Keywords: *K roğlu, Bolu, Papers, Symposium.*

Bolu'da Köroğlu konulu 8 bilimsel toplantıda sunulan 230 bildiriyi konu, içerik ve odak noktalarından hareketle değerlendirdiğimizde 20 alt başlık altında tasnif etmemiz mümkündür:

- 1.Köroğlu Anlatı Geleneği
- 2.Köroğlu Destanı Araştırma Yöntemleri
- 3.Köroğlu Destanı Bibliyografyası
- 4.Köroğlu Destanı Çevirileri
- 5.Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları
- 6.Köroğlu Destanı ve Anlatı Türleri
- 7.Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
- 8.Köroğlu Destanı ve Eğitim
- 9.Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
- 10.Köroğlu Destanı ve Mitoloji
- 11.Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
- 12.Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
- 13.Köroğlu Destanı'nda Motifler
- 14.Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları
- 15.Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
- 16.Köroğlu ve Halk Oyunları
- 17.Köroğlu ve Medya
- 18.Köroğlu ve Modern Edebiyat
- 19.Köroğlu ve Müzik
- 20.Köroğlu ve Turizm

İncelediğimiz bildirimlerde “Köroğlu Anlatı Geleneği” konulu 11 bildiri tespit edilmiştir. Bu bildirimlerde, genel olarak ozanlık geleneğini oluşturan unsurların Köroğlu Destanı'nda ne şekilde yer aldığı üzerinde durulmuştur. Anlatı gelenekleri açısından yapılan değerlendirmelerde, diğer Türk destanları ile Köroğlu Destanı arasındaki ortaklıkların altı çizilmiştir. Aynı zamanda derleme metinlerinde anlatıcıların icrasını etkileyen unsurlar üzerinde de durulmuştur.

Bildirimizde “Köroğlu Destanı Araştırma Yöntemleri” ni inceleyen 4 bildiri ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bunun sebebi, araştırmamıza temel teşkil eden bildirimlerde öne sürülen yeni araştırma tekniklerinin Köroğlu çalışmaları açısından önemidir. Bu bildirimlerde aynı zamanda yeni araştırma tekniklerinin eleştirilerine de yer verilmiştir.

“Köroğlu Destanı Bibliyografyası” konulu 16 bildirimde gerek Türk gerekse yabancı bilim insanlarının çalışmaları titizlikle değerlendirilmiştir. Bu bildirimlerde dikkat çeken hususlardan biri,

Koroğlu hakkında genel bir bibliyografik eleştiri yapmalarından ziyade, Koroğlu hakkında yapılan çalışmaları bölgesel olarak sınıflandırmalarıdır. Bu çalışmalar yeni Koroğlu çalışmalarının temelini oluşturmada fikir vermeleri açısından oldukça önemlidir.

Büyük bir coğrafyada bilinen ve anlatılan Koroğlu Destanı, Rusça başta olmak üzere pek çok dile çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Bu kapsamdaki bildirimler 3 adet olup, “Koroğlu Destanı Çevirileri” başlığı altında ele alınmıştır. Bu bildirimlerde, çevirileri yapılan Koroğlu metinleri hakkında tespit ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Koroğlu Destanı üzerine yapılan derleme çalışmaları büyük öneme sahiptir. Yeni derleme çalışmalarının sonuçları, bulunan el yazmaları, Koroğlu ile ilgili bilimsel toplantılarda bilim dünyasına tanıtılmış ve yapılacak yeni akademik çalışmaların önü açılmıştır. Oldukça önem verdiğimiz bu derleme çalışmalarının değerlendirildiği 9 bildiri “Koroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları” konu başlığıyla sunulmuştur.

Koroğlu Destanı oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasının yanı sıra, pek çok anlatı türünü de etkilemiş, müstakil anlatı türlerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Aynı zamanda Koroğlu Destanı, içinde barındırdığı atasözü, deyim, fıkra, alkış ve kargışlarla da başlı başına inceleme konusu olmuştur. Bu konuları işleyen 4 bildiri “Koroğlu Destanı ve Anlatı Türleri” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Yapılan bilimsel çalışmalarda Koroğlu Destanı'nın genelde bütün anlatı türleriyle oluşturduğu ortaklık, özelde destanlarla da kurulmuştur. Bu ortaklığı inceleyen 12 bildiri “Koroğlu Destanı ve Diğer Destanlar” başlığı altında incelenmiştir. Bu bildirimlerde Koroğlu Destanı, Türk Dünyası destanlarının yanı sıra, Robin Hood, Şehname ve Kral Murko gibi yabancı destanlarla da karşılaştırılmıştır.

Çalışmamızda “Koroğlu Destanı ve Halk Şiiri” başlığına ayrıca yer verilmiştir. Bunun nedeni olarak Koroğlu'nun belki de en çok etkilediği türün halk şiiri olması göstermek mümkündür. “Koroğlu Destanı ve Halk Şiiri” başlığı altında değerlendirdiğimiz 15 bildiri bulunmaktadır. Bu bildirimlerde Koroğlu şiirleri, içinde barındırdığı söz sanatları, motifleri ve ele aldıkları konular yönünden incelenmiştir.

Köroğlu Destanı'nın mitik kökenleri de üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Bu nedenle, “Köroğlu Destanı ve Mitoloji” adı altında bir başlık açmayı uygun bulduk. “Köroğlu Destanı ve Mitoloji” başlığı altında değerlendirebileceğimiz 9 bildiri mevcuttur. Bu bildirilerde Köroğlu'nun Türk mitolojisindeki yeri değerlendirilmiş ve diğer uluslara ait mitlerdeki karakterlerle Köroğlu mitik özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır.

Köroğlu hakkında sunulmuş bildirilerde en fazla karşımıza çıkan konulardan biri de Köroğlu'nun tarihi kişiliği, kültürle olan bağlantısı ve ideolojik temelleriyle ilgilidir. Özellikle ideolojinin Köroğlu'nu tanımlamada önemli bir yer teşkil ettiği görülür. Köroğlu, ideolojik farklılıklar nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından “sosyal isyancı tip” olarak tanımlanırken, bazı araştırmacılar onu milli bir destan kahramanı olarak değerlendirmektedir. Bu iki karşı görüş etrafında sunulan 23 bildiriye “Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji” başlığı altında değerlendirmeyi uygun bulduk.

Bolu'daki sempozyumlarda sunulan 21 bildiri “Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler” başlığı altında toplanmıştır. Köroğlu Destanı'yla ilgili bildirilerde üzerinde en çok durulan konulardan birinin Köroğlu'ndaki tipler ve diğer karakterler olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda, Köroğlu'nun; “veli, gazi, ahi ve alp tipi” arasından “alp tipi”nin özelliklerini taşıdığı vurgulanmış, yine destandaki “kadın tipler” ve “yardımcı tipler” de ayrıca değerlendirilmiştir. Bu gruptaki bildirilerde, Köroğlu Destanı'nda yer alan tipler ile diğer Türk destanlarındaki tiplerin karşılaştırması da yapılmıştır.

Köroğlu'yla ilgili sunulan bildirilerde ele alınan konulardan biri de destandaki motiflerdir. Bu konuda yapılan çalışmalarda, Köroğlu Destanı'nda yer alan motifler Doğu ve Batı varyantları karşılaştırılarak, özellikle “at” motifinin kullanımıyla ilgili tespitlere yoğun olarak yer verilmiştir. Bu başlık altındaki bildirilerde, destan içerisinde yer alan fakat motif olarak değerlendirilemeyecek aşk, adalet, yiğitlik gibi bazı kavramlar da ele alınmıştır. Köroğlu'ndaki motifleri inceleyen 18 bildiri, incelememizde “Köroğlu Destanı'nda Motifler” başlığı altında toplanmıştır.

Bolu'da gerçekleştirilen Köroğlu'yla ilgili sempozyumlarda sunulan bildirilerdeki konulardan bir diğeri de destan metninde yer alan “kişi ve

yer adları"dır. Bu bildirilerde, destandaki kişi- yer adları ve yeni derlenen metinlerden hareketle Köroğlu'nun özellikle Sivas- Tokat coğrafyasıyla olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalardan bazılarında destanda bulunan yer ve kişi adları onomastik ve toponim bilimler çerçevesinde incelenmiştir. Bu konuları esas alan 8 bildiri "Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Sözü edilen sempozyumlarda sunulan Köroğlu ile ilgili bildiri konularından büyük bir bölümünü "Köroğlu'nun varyant ve versiyonları" oluşturmaktadır. Bu alışmalarda Köroğlu'nun Doğu ve Batı varyant ve versiyonları karşılaştırılmış, derlemeler sonucunda elde edilen yeni kollar bilim dünyasının ilgisine sunulmuştur. Bunun yanı sıra, bu çalışmalardan bazılarında Ermenistan ve Gürcistan gibi bölgelerdeki Köroğlu anlatmaları çalışma konusu edilmiştir. İncelememizde yer alan 39 bildiri "Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Bolu'daki sempozyumlarda sunulan bildirilerden 4'  "Köroğlu Destanı ve Eğitim" başlığı altında yer almaktadır. Bu bildirilerde çocuklara yönelik yayınlarda Köroğlu'nun yeri ve önemi değerlendirilmiş, Köroğlu Destanı'nın ocuk edebiyatındaki yeri tartışılmış ve Köroğlu'nun eğitim sürecine nasıl dâhil edileceği hususunda yeni öneriler sunulmuştur.

Köroğlu Destanı'nın halk oyunlarıyla ilişkisi sadece bir bildiride yer almıştır. Söz konusu bildiride Köroğlu halk oyunu tanıtılmıştır. "Köroğlu ve Halk Oyunları" konusu yeterince incelenmemiş olup, yeni araştırmalara açık bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sunulan bildirilerde Köroğlu Destanı, ağımızın en büyük g lerinden biri olan medya ile ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Bu bildiriler, Köroğlu'nun medyada bir sembol olarak kullanımı, Köroğlu filmleri, medyanın geleneksel kültürü aktarımına odaklanmıştır. Söz konusu 6 bildiriye "Köroğlu ve Medya" başlığı altında değerlendirmeyi uygun bulduk.

Bolu'daki bilimsel toplantılarda en çok üzerinde durulan konulardan biri de Köroğlu ve modern edebiyat arasındaki ilişkidir. Bu ilişki tiyatro, şiir ve roman gibi edebiyat türlerinde Köroğlu Destanı'ndan

nasıl faydalandığı üzerine kurulmuştur. Bu konudaki 19 bildiri “Köroğlu ve Modern Edebiyat” başlığı altında değerlendirilmiştir.

İncelediğimiz bildirilerde Köroğlu Destanı, müzikle olan ilişkisi yönünden de ele alınmış, Köroğlu müziklerinin benzerlikleri ve icra ile melodik yapı yönünden farklılıkları tespit edilmiştir. Bu bildiriler incelememizde “Köroğlu ve Müzik” başlığı altında toplanmış, bu konuda 7 bildiri sunulduğu tespit edilmiştir.

Köroğlu konulu bilimsel toplantılarda tespit ettiğimiz bir diğer bildiri konusu ise Köroğlu ve turizmdir. Bu konuda sunulan 1 bildiri olmakla birlikte, Köroğlu’nun kültür turizmine katkısı, çalışılmaya değer ve yeni araştırmalara açık bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bolu’da Köroğlu konulu bilimsel toplantılarda sunulan bildirileri konuları bakımında sınıflandırıp bir sayısal tablo oluşturduğumuzda şöyle bir dağılımla karşılaşmaktayız:

1.	Köroğlu Destanı’nın Varyant ve Versiyonları	39
2.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji	23
3.	Köroğlu Destanı’nda Karakterler-Tipler	21
4.	Köroğlu ve Modern Edebiyat	19
5.	Köroğlu Destanı’nda Motifler	18
6.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası	16
7.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri	15
8.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar	12
9.	Köroğlu Anlatı Geleneği	11
10.	Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları	9
11.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji	9
12.	Köroğlu Destanı’nda Yer ve Kişi Adları	8
13.	Köroğlu ve Müzik	7
14.	Köroğlu ve Medya	6

15.	Köroğlu Destanı Araştırma Yöntemleri	4
16.	Köroğlu Destanı ve Anlatı Türleri	4
17.	Köroğlu Destanı ve Eğitim	4
18.	Köroğlu Destanı �evirileri	3
19.	Köroğlu ve Halk Oyunları	1
20.	Köroğlu ve Turizm	1
	TOPLAM	230

Bu sayısal veriler, Köroğlu Destanı'nın hangi açılardan ele alındığı hakkında fikir vermesi ve böylece gelecekteki çalışmalarda az çalışılan konulara odaklanılması hususunda önemlidir. Bu tabloyu genel olarak değerlendirecek olursak:

Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları konusunu esas alan 39 bildiri bulunmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmaların sayısal üstünlüğe sahip olmasının sebebi, Bolu'da düzenlenen Köroğlu konulu sempozyumlara özellikle Türk dünyasının çeşitli bölgelerinden bilim insanlarının çok sayıda katılım sağlamalarını görebiliriz. Bu durum, Köroğlu Destanı'nın yayılma alanını ve pek çok ülkede bir çalışma alanı olarak tercih edildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji konusunda 23 bildiri bulunmaktadır. Genellikle disiplinler arası mahiyete sahip olan bu çalışmaların sayısal üstünlüğünün sebebini, Köroğlu'nun bir millî kahraman olarak yüceltilmek istenmesi olarak görebiliriz. Köroğlu, diğer Türk destanlarından farklı olarak, fakir halkın yanında yer alması ve hatta onlardan biri olması özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu durum neticesinde, Köroğlu'nu tarih ve ideoloji açısından ele alan çalışmaların sayısı artmıştır.

Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipleri konu edinen 21 bildiri bulunmaktadır. Karakterler açısından oldukça zengin bir içeriğe sahip olması yanında, bu karakterleri konu edinen bildirilerin sayısı da fazladır. Ancak bu çalışmalarda özellikle kadın karakterlerin göz ardı edildiğini söylemek gerekmektedir. Yine bu çalışmaların teorik olmaktan ziyade, tasviri bir özelliğe sahip olduğunu ifade edebiliriz.

Köroğlu ve Modern Edebiyat konusunu esas alan 19 bildiri bulunmaktadır. Bu konuda oldukça fazla bildiri sunulmuş olması, Köroğlu Destanı'nın yalnızca halk bilimi disiplinin konusu olmaktan çıkıp, modern edebiyat açısından da ele alındığını göstermektedir.

Köroğlu Destanı'nda Motifler konusunda 18 bildiri bulunmaktadır. Destanın motifler açısından oldukça zengin olması, bu konuda yeterli sayıda bildiri sunulmasına neden olmuştur. Mevcut bildiriler göz önünde bulundurulduğunda, motif merkezli yapılan çalışmalarda tekrara düşülmüş olması bir eksiklik olarak karşımıza çıkarken, bu çalışmaların nitelikli bir özelliğe sahip olması Türkoloji açısından sevindiricidir.

Köroğlu Destanı Bibliyografyası'nı esas alan 16 bildiri mevcuttur. Köroğlu Destanı, tanınırlık açısından, Türk destanları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu durum, destan hakkında yapılan çalışmaları değerlendiren bildirilerin sayısının yüksek olmasını sağlamıştır.

Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri konulu 15 bildiri bulunmaktadır. Destan içerisinde yer alan şiirlerin yanı sıra, Türk edebiyatında Köroğlu mahlaslı şiirlerin varlığı bu konunun çokça ele alınması sonucunu doğurmuştur. Ancak, bu konuda daha çok bildiri sunulabilir.

Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar konusunu esas alan 12 bildiri bulunmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Köroğlu bir kahraman olarak, diğer Türk destanlarındaki kahramanlardan farklı özellikler taşımaktadır. Kahramanın farklı olması, destanın kurgusal ve yapısal açıdan diğer destanlarla karşılaştırılması fikrini doğurmuştur. Bu konuda sunulan bildirilerin, Türklere ait destanların zenginliğini göstermesi açısından önemli olduğu kanaatindeyiz.

Köroğlu Anlatı Geleneği konusunda 11 bildiri sunulmuştur. Yaşayan destan anlatıcıların neredeyse hepsinin repertuarında Köroğlu'nun yer almasına rağmen, bu icracıların oluşturduğu anlatı geleneğinin az sayıda bildiride konu edildiğini ifade edebiliriz. Dolayısıyla, anlatıcı-dinleyici-anlatım ortamını esas alan çalışmalara daha fazla ağırlık verilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları konusunda 9 bildiri bulunmaktadır. Köroğlu Destanı'nın yazma nüshaları ve destan derlemeleri müstakil eserler olarak yayımlandığı için, bir bildiri konusu

olarak çok fazla tercih edilmemiştir. Ancak bu metinlerin derleme sorunları ve metin yazımı konusu da daha çok bildiri konusu olarak sunulabilir.

Koroğlu Destanı ve Mitolojikonusunu ele alan 9 bildiri bulunmaktadır. Ülkemizde genellikle anlatma türleri arasında keskin bir ayırımın yapılmaya çalışılması ve türler arası ilişkiyi incelemede sorunlara yol açabilmektedir. Bu durumu, Koroğlu Destanı ile Türk mitolojisi hakkında yapılan çalışmaların az sayıda olmasının sebebi olarak değerlendirmek mümkündür.

Koroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları konusunda 8 bildiri sunulmuştur. Gerek destan içerisindeki mekânların metne etkisi gerekse bu mekânların ve kişi adlarının onomastik ve toponim açısından değerlendirilmesi, Koroğlu Destanı'nın çok yönlü olarak incelendiğini göstermektedir. Ancak bu çalışmaların da yeni araştırmalarla desteklenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Koroğlu ve Müzik konusunda sunulmuş 7, Koroğlu ve Halk Oyunları sunulmuş 1 bildiri bulunmaktadır. Oldukça fazla sayıda olan Koroğlu temalı ve isimli eser ve makamların az sayıda bildiride ele alınması ve Anadolu'nun pek çok bölgesinde icra edilen Koroğlu oyunlarının yalnızca 1 bildiride incelenmesi, söz konusu bilimsel toplantılara müzik ve halk oyunu uzmanlarının çok fazla rağbet göstermediğine işaret etmektedir.

Koroğlu ve Medya konusunda sunulan 6, Koroğlu ve Turizm konusunda 1 bildiriye birlikte değerlendirecek olursak; uzun yıllardır kültür bilimcilerin yakındığı halk kültürünü güncellemek ve böylece onları ülkenin kültür politikalarına katkı sağlayıcı hale getirmek fikrinin bilimsel toplantılara çok fazla yansımadığını ifade edebiliriz. Elbette Koroğlu hakkında yapılan her çalışma ayrı bir öneme sahiptir; ancak içinde bulunduğumuz teknoloji çağında, halk kültürü unsurlarını güncelle taşımayı esas alan çalışmaların sayısının artmasının gerek Türkoloji çalışmalarına gerekse ülke çıkarlarına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Koroğlu Destanı Araştırma Yöntemleri hakkında sunulan 4 bildiri bulunmaktadır. Sosyal bilimler alanlarında kullanılan araştırma yöntemlerinin Koroğlu özelinde tartışıldığı bu bildirilerin sayısının

artmasının, Türkoloji, edebiyat ve destan çalışmalarına teorik manada katkı sağlayacağını ifade etmeliyiz.

Köroğlu Destanı ve Anlatı Türleri konusunda 4 bildiri sunulmuştur. Bu bildirilerde metinler arası ilişkiye dikkat çekilmesi, Türk edebiyatının bir bütün olarak değerlendirilmesi fikrine hizmet etmesi açısından önemlidir. Bu tarz çalışmaların, kuramsal çerçevesi tam olarak oturmuş ve Türk edebiyatının teşekkül ve aktarım aşamalarına bütüncül olarak eğilen çalışmaların yapılması için ilham verici olduğu kanaatindeyiz.

Köroğlu Destanı ve Eğitim konusunu esas alan 4 bildiri bulunmaktadır. Son dönemlerde ortaöğretim müfredatına “Halk Kültürü” derslerinin konulmasıyla birlikte, bu konuyu esas alan çalışmaların artması gerektiğini düşünüyoruz.

Köroğlu Destanı Çevirileri konusunda 3 bildiri sunulmuştur. Bu konuda az sayıda bildiri sunulduğunu söylemek mümkündür; ancak bu bildirilerin destanın farklı dillere çevirileri hakkında ayrıntılı bilgi içerdiğini de gözden kaçırmamak gerekir. Bu konudaki bildirilerin sayısının artmasında yabancı dil bilen bilim insanlarına büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Sonuç olarak, Bolu’da 1983-2016 yılları arasında Köroğlu hakkında yapılan 7 bilimsel toplantıda sunulan 230 bildiri; Bolu Valiliği, Bolu Büyükşehir Belediyesi ve özellikle Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nin Türkiye ve Türk Dünyası adına Köroğlu gibi önemli bir kültürel mirasa sahip çıkışımızı, bu mirası yaşatma konusundaki kararlılığı göstermektedir. Bu kültürel mirasın bütün Türk Dünyası için değerini de Türkiye ve Türk Dünyasından bu bilimsel toplantılara katılan bilim insanlarının katkısı açıkça ifade etmektedir. Bu çabaların nitelikli bir şekilde sürdürülmesi son derece önemlidir.

Biz burada, sempozyum düzenleyicilerine bugüne kadar yapılanların içerik bakımından bir tahlilini sunmaya çalıştık. Bu değerlendirme bundan sonraki bilimsel çalışmaları sürdürecektir olan kurumların yön tayin etmelerine ve eksik bulduğumuz konulardaki çalışmaların bundan sonraki toplantılarda sunumlarının yapılmasına katkı sağlayacağını umuyoruz.

Köroğlu ve diğer somut olmayan kültürel miraslarımız hakkında çalışma yapan bilim insanlarının da burada sunduğumuz liste ve

değerlendirmelerden yararlanarak, Köroğlu konusunda daha yeni ve içerik bakımından nitelikli konularla bu bilimsel toplantılara katkı sağlamalarının gerekli ve önemli olduğunu düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

Köroğlu Semineri Bildirileri (1983). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (1998). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.

Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Őoleni Bildirileri (2008). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) Yayınları: 2.

21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (2011). Editörler: Ali Yaman-Azize Aktaş Yasa-Erol  zt rk-Bilge Kaya Yiğit, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) Yayınları: 9.

4. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri (2015). Yayına Hazırlayan: Erol  zt rk, Ankara: Akçağ Yayınları.

5. Uluslararası Bolu Tarihi, Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu (26-28 Eylül 2014, Bolu). Henüz yayınlanmamıştır.

Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular alıştayı Bildirileri (2015). Editör: Erol  zt rk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.

VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı (2016). Editörler: Azize Aktaş Yasa-Faruk  zt rk, İstanbul: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) Yayınları: 16.

EKLER

EK 1:

KÖROĞLU SEMİNERİ BİLDİRİLERİ (1983)				
Sıra	Yayın Adı	Yazar Adı	İçeriği	Konusu
1	Köroğlu Ezgileri Üzerine Bir Çalışma	İsmail Hakkı Akyoloğlu	Notaları belli olan Elbistan, Erciş, Erzurum, Kars ve Bolu illerine ait Köroğlu varyantları arasında benzerlikler olduğu tespit edilmiş, Bolu ilinin çeşitli ilçelerinden derlenen Köroğlu müziklerinde de benzerliklerin yanı sıra ayrı karakterdeki icra ve melodik yapı ortaya konmuştur.	Köroğlu ve Müzik
2	Köroğlu Hikâyesinin Bolu Beyi Kolundaki Millî ve Beynelmilel Motifler	Ali Berat Alptekin	Köroğlu anlatmasının Bolu Beyi kolunda geçen ulusal ve uluslararası motifler Stith Thompson'ın Motif Index'inden yararlanılarak tespit edilmiş, kahramanlar anlatının versiyonları sayesinde karşılaştırılmış, ayrıca Bolu Beyi kolunun coğrafyası hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
3	Köroğlu Destanında Lirik ve Epik Unsurlar	Müjgan Cumbur	Köroğlu çalışmaları üzerinde durulmuş, Köroğlu'nda geçen epik unsurların koçaklama türünün başlangıcı olduğu iddia edilmiş, lirik ve epik unsurların Köroğlu Destanı'nda iç içe geçtiği tespit edilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
4	Köroğlu'nun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu (XVI-XVII.yy.lar)	Enver Konukçu	Köroğlu'nun yaşadığı dönemde Bolu'nun siyasi durumu, Bolu sancağı, Bolu sancak beyleri, Bolu sancak merkezi, Şemsi Paşalılar başlıkları altında değerlendirilmiş,	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji

			Köroğlu'ndan önceki ve sonraki olaylara yer verilmiştir.	
5	Köroğlu'nun Tarihî Şahsiyeti	Yücel Özkaya	Köroğlu'nun ortaya çıktığı varsayılan 16. yy'da Anadolu'nun durumu hakkında bilgi verilmiş, Köroğlu'nun tarihi kişiliği ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
6	Köroğlu'nun Şiirindeki Benzetmeler	Saim Sakaoğlu	Köroğlu şiirlerindeki benzetmeler, hayvanlara bağlı, gökyüzüne bağlı, nehir ve denizlere bağlı, bitkilere bağlı, tabiatüstü varlıklara bağlı, insanlara bağlı ve diğer benzetmeler olarak yedi ayrı başlık altında değerlendirilmiş, bu benzetmelerin kullanım nedenleri üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
7	Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları	Fikret Türkmen	Köroğlu Destanı'nın Doğu versiyonlarının en tipik özelliklerini ihtiva eden Özbek varyantları ile Batı varyantları içinde Azeri varyantlarından tercüme, adaptasyon veya yeniden yaratma ile 14 kolu teşekkül eden Ermeni varyantları karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
8	İngilizlerin Robin Hood Destanı ile Köroğlu Destanı Arasında Bazı Benzerlikler	Ahmet Edip Uysal	İngiliz halk edebiyatında ballad olarak adlandırılan Robin Hood Balladları/ Destanları ile Köroğlu Destanı karşılaştırılmış, kahramanların tipik özelliklerinde benzerliklerin olduğu; ancak farklılıkların ağır bastığı gözlemlenmiştir.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar

9	Köroğlu'nun Orta Asya Rivâyetleri	Dursun Yıldırım	Köroğlu'nun Batı versiyonu ile Orta Asya versiyonları arasında belli başlı farklılıklar tespit edilmiş, Köroğlu'nun Orta Asya'da tespit edilen rivayetlerine yer verilmiş, bu rivayetler karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
---	-----------------------------------	-----------------	---	---

EK 2:

BOLU HALK KÜLTÜRÜ VE KÖROĞLU ULUSLARARASI SEMPOZYUMU (1998)				
Sıra	Yayın Adı	Yazar Adı	İçeriği	Konusu
1	Folklorda Yeni Yöntemler ve Köroğlu	Öcal Oğuz	Köroğlu versiyonlarının kendi içinde bir bütünlük, mahalli özellik ve şahsiyet arz ettiği üzerinde durulmuş, bu versiyonları karşılaştırarak elde edilen sonuçları değerlendirirken anlatmaların kendi sosyal çevrelerine bağlı olarak yaratıcı ve anlatıcılarıyla birlikte ele alınması gerektiği savunulmuştur.	Köroğlu Destanı Araştırma Yöntemleri
2	Behçet Mahir'in Köroğlu Destanı'ndaki Özel Adlar Üzerinde Bir Araştırma	Metin Karadağ	Behçet Mahir'in Köroğlu anlatmasındaki özel adların sistematigi düzenlenerek, onomastik veriler ortaya konmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları
3	Köroğlu Erzincan'daydı	Turhan Kaya	Erzincan'da Köroğlu adıyla ilişkili yer adlarından hareketle, Köroğlu'nun hatıraları ve ismiyle Anadolu'da yaşadığı belirtilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları

4	Türk Tiyatrosunda Köroğlu	Hüseyin Tuncer	Modern edebiyatımızda Köroğlu'nun yeri üzerinde durulmuş, Ahmet Kutsi Tecer'in Koçyiğit Köroğlu adlı tiyatro eseri incelenmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
5	Taşbaskısı Bir 'Hikaye-i Köroğlu' Üzerine Notlar	Harid Fedai	Köroğlu Destanı'nın İstanbul rivayetinin bir varyantı olan Hikaye-i Köroğlu metninin orijinali, Türkçe çevirisi ve özeti verilmiş, metnin dil ve anlatım özellikleri üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı Derlemeleri -Yazmaları
6	Kıbrıs Türklerinde Köroğlu'ndan Yansımalar	İsmail Bozkurt	Kıbrıs Türkleri arasında varlığını sürdüren, bir Karagöz ustasından derlenen Karagöz metni özetlenmiş, Kıbrıs Türkleri arasında gerek sözlü gerekse yazılı edebiyat geleneğinde Köroğlu adı, deyimleri ve şiirlerinin ne şekilde yer aldığı örneklerle açıklanmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
7	Makedonya'da Derlenmiş Köroğlu Masalında Yer Adları ve Kişiler	Altay Suroy Receptoğlu	Köroğlu anlatmalarının Balkan ülkelerinde yaşayan Türkler arasında yaşadığını tespit edilmiş, bir masal kadar kısaltılmış bir Köroğlu anlatmasında geçen yer ve şahıs adlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.	Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları
8	Kıbrıs Türk Edebiyatında Köroğlu'ya Adanmış Bir Şiir Kitabı: "Leyla ile Köroğlu"	Feyyaz Sağlam	Kıbrıs Türklerinin edebiyatında Köroğlu'nun yeri ve önemi üzerinde durulmuş, Köroğlu'na adanan Orbay Deliceirmak'a adanan "Leyla ile Köroğlu" adlı kitap tanıtılmış, şiirlerden örnekler verilmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
9	Saraybosna ve Makedonya'da Köroğlu ile İlgili Tespit Edilen Bazı Türküler Üzerinde	Hamdi Hasan	Saraybosna ve Makedonya'da daha önce derlenen Köroğlu türküleri hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri

10	Köroğlu Destanı'nın Erzurum Varyantı Hakkında Yeni Bilgiler	Muhan Bali	Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından Behçet Mahir'den derlenerek kaydedilen Köroğlu Destanı'nın derleme ve inceleme aşamalarına dair bilgiler verilmiş, Köroğlu Destanı'nın Erzurum varyantıyla ilgili yeni bilgiler ortaya atılmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
11	Köroğlu'nun Çin Kökenleri	Celil Kariboğlu (Nagiyev)	Köroğlu'nun tarihi kişiliği hakkında Çin kaynaklarında çeşitli bilgilerin bulunduğu, bu bilgilere göre Köroğlu'nun 8. yüzyılda Çin'de yaşamış olan Türklerin lideri olduğu ve Türklerin onun önderliğinde Çinlilere karşı isyan ettikleri öne sürülmüştür.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
12	Türk Toplum geleneğinde İnsan Tipleri ve Köroğlu	Ali Güler	Alp tipi, gazi tipi, veli tipi Türk toplum geleneğinde insan tipleri olarak değerlendirilmiş, bu tiplerin içinde Köroğlu'nun alp tipine uygun olduğu örneklerle savunulmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
13	Köroğlu'nun Nahçıvan Seferi'nin Neticeleri	İman Cafarov-Sahib Aliyev	Köroğlu'nun Nahçıvan'a seferi, özellikle "Demircioğlu'nun Çamlıbel'e Gelmesi" kolundan hareketle anlatılmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
14	Macaristan'daki Köroğlu	Edit Tasnadi	Macarcaya çevirisi yapılan bir Köroğlu şiiri örnek olarak verilmiş, A.H. Vambéry'nin Türk Dünyası'ndan derlediği Köroğlu metinleri ve I. Kunos'un derlediği Anadolu varyantı hakkında bilgi verilmiş, Macar Dünya Ansiklopedisi'nde Prof. Dr. Laszlo Rasonyi'nin Köroğlu hakkında yazdıkları değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası

15	Köroğlu'nun Sivas Coğrafyası	Kutlu Özen	Köroğlu ile ilgili araştırmalara yer verildikten sonra, Doğan Kaya'nın derlediği iki kol olan "Köroğlu'nun Döne Hanım'ı Çamlıbel'e Getirmesi" ve Köroğlu'nun İran Seferi ve Oğlu Hasan Bey" hakkında bilgi verilmiş, buradan hareketle Köroğlu'nun Sivas coğrafyasıyla ilişkisi yer adları üzerinden kurulmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları
16	Makedonya Cumhuriyeti'nde Yaşayan Türk Halk Edebiyatında Köroğlu Masalı	Arif Ago	Makedonya'da derleme sonucu elde edilen Köroğlu masalı incelenmiş, Makedon masal anlatıcılığı ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
17	Felsefeci Gözüyle Destan ve Köroğlu	Mübahat Türker Küyel	Köroğlu Destanı'nın felsefi temelleri üzerinde durulmuş, yeni bir bakış açısı geliştirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
18	Türk ve Makedon Halk Yaratıcılığında Köroğlu ile Kral Marko	Sevim Piličkova	Köroğlu ve Makedon destan kahramanlarından Kral Murko karşılaştırılmış, iki destan kahramanının benzerlikleri üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
19	Yugoslavya'da Bugün Gerçekleştirilen Türkçe Eğitim ve Öğretim Süreci İçin Türk Dili ve Edebiyatı Ders Plan ve Programlarında Köroğlu ve Türk Halk Edebiyatının Yeri	İskender Muzbeg	Kosova ve Metohiya Bölgesinin iki köyü ve beş kentinde yürütülen Türkçe eğitim ve öğretim programları incelenerek, bu programlarda Türk Halk Edebiyatı ve Köroğlu'nun yeri değerlendirilmiş, öneriler sunulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Eğitim

20	Köroğlu Kollarının Yeni Varyantları	Doğan Kaya	Kadirli'den tespit edilen Köroğlu'nun Zuhuru, Ayvaz'ın Bolu Beyi'ne Esir Olması, Köroğlu'nun Esir Olması, Köroğlu'nun Ermenistan Seferi, Köroğlu'nun Gürcistan Seferi ve Köroğlu'nun Kaybolması adını taşıyan altı yeni varyant üzerinde durulmuş, bu varyantların epizotlarına yer verilmiş, anlatının formelleri ve anlatı karakterlerinin tasvirleri yapılmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
21	Yabancı İddialar Karşısında Şehname'de Köroğlu ve Türk Motiflerinin İzleri	Habib Derzinevesi	Şehname destanlarından olan Rüstem ve Söhrab hikayesinde Köroğlu'nun Derbend Seferindeki motiflerin aynısına rastlandığı vurgulanmış, Şehname'nin Türk destanı olduğu öne sürülmüştür.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
22	Üç Ölümsüz Anadolu Efsanesi: Köroğlu, Karacaoğlan, Alageyik	Ramazan Çiftlikçi	Yaşar Kemal'in Üç Anadolu Efsanesi adlı eseri, tema, olay örgüsü, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı, kişiler yönünden incelenmiş, Köroğlu'nda benimsenen geleneksel halk hikayesi anlatıcılığı üzerinde durulmuştur.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
23	Çağdaş Şiirimizde Köroğlu Olgusu	İbrahim Oluklu	Çağdaş şiirimizde Köroğlu teması, Mehmet Emin Yurdakul'dan Metin Eloğlu'na kadar pek çok şairin şiirinde tespit edilmiş ve incelenmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
24	Köroğlu	Nurdane Özdemir	Halk arasında Köroğlu hakkındaki düşüncelere yer verilmiş, Köroğlu Anadolu insanının destanlaştırdığı saf ve yiğit bir kahraman olarak tasvir edilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji

25	Köroğlu'nun Türkmen Versiyonuna Ait Anlatmalarının Tespiti ve Bazı Problemler	Mustafa Arslan	Köroğlu anlatmalarının Türkmen versiyonlarının nasıl derlenip, yazıya geçirildikleri hakkında bilgi verilmiş, buradan hareketle Sovyetler Birliği döneminde bu metinlerin nasıl değiştirildiğini ve hatta bozulduğunu, bu sebeple de tek bir metne dayalı olarak yapılacak genellemelerin yaratacağı sorunlar üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı Araştırma Yöntemleri
26	Kazak Türklerinin Kambar Batır Destanı ile Köroğlu Destanı Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi	Aziz Kılınç	Kazak Türklerinin Kambar Batır Destanı ile Köroğlu'nun Behçet Mahir anlatması şekil ve üslûp, motifler, tipler yönünden karşılaştırılmış, bu iki destanın da milli karakterde destanlar oldukları tespit edilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
27	Cemiyetimizde Köroğlu Tipi	Mustafa Keskin	Köroğlu tipinin, veli, gazi, ahi ve alp tipi arasından alp tipinin özelliklerini taşıdığı belirtilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
28	Köroğlu Destanı'nda Tabakalaşmalar	Kemal Yüce	Köroğlu Destanı'nın Türk kültür tarihinin bir yansıtıcısı olduğunu ve günümüzdeki metinlerde farklı dönemlere ait izler bulunduğu öne sürülmüş, bu izlerin dört önemli katmandan oluştuğuna vurgu yapılmıştır.	Köroğlu Destanı Çevirileri
29	Köroğlu Hikayelerinde Âşık Tipi ve Fonksiyonları	İsmet Çetin	Köroğlu'nun Anadolu sahası anlatmalarında geçen kahramanlarının âşıklık geleneği ile ilişkileri ortaya koyulmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler

30	Dörtdivan Türkmenlerinin Köroğlu Destanı ve Müziği	İsmail Hakkı Akyoloğlu	Köroğlu'nun doğum yeri olarak gösterilen Bolu'nun Dörtdivan ilçesindeki Türkmenlerin tarihi hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
31	Ardahan Yöresinde Köroğlu Hikayeleri Varyantı	Öztürk Emiroğlu	Ardahan yöresinde derlenen Köroğlu'nun Demircioğlu'nu Kaçırışı ve Demircioğlu Bolu Beyi'nin adını taşıyan iki varyant bilim dünyasına tanıtılmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
32	Ozanlık Gelenekleri Açısından Köroğlu Kol Destanları	Metin Turan	Ozanlık gelenekleri açısından Oğuz Kağan, Köroğlu ve Manas Destanı ele alınmış, ozanlık geleneğini oluşturan bâde, saz, hikaye anlatma gibi temel unsurların Köroğlu kol destanlarının da yapısını oluşturduğu üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Anlatı Geleneği
33	Anadolu Sahası Köroğlu Anlatmalarında Kadın Tipler	Metin Ekici	Köroğlu'nun ve Keleşlerinin evlendiği kadın tiplerin özellikleri hakkında bilgi verilmiş, bunların dışındaki kadın tiplerin de Köroğlu'nun düşmanı olan hain tipler ve de Köroğlu'na yardımcı olan yaşlı kadınların oluşturduğu "yardımcı tipler" olduğu belirlenmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
34	Halk Edebiyatı Ürünlerinde, Aşıkların Dilinde ve Köroğlu'nda Dağ	Mehmet Yardımcı	Altay Türk yaratılış destanlarından başlayarak, Türk halk edebiyatı ürünlerinde yer alan dağ motifi üzerinde durulmuş, bu motifin Köroğlu Destanı'ndaki örneklerine yer verilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Motifler

Bolu'da Köroğlu Konulu Bilimsel Toplantılar

35	H. V. Lonqfello'nun Rövsen Bey'in Köroğlu'nun Atlanışı Eseri	Tamilla Aliyeva	Amerikalı şairlerden H. V. Lonqfello'nun keleme aldığı "Rövsen Bey'in Koroğlu'nun Atlanışı" adlı eser C. Cabbarlı'nın tercümesinden hareketle incelenmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
36	Köroğlu Rusiya'da	Meherremova M. M.	Köroğlu'nun Rusça'ya çevirileri tanıtılmış, bu konu üzerinde akademik çalışmalarıyla tanınan bilim insanlarının çalışmalarına yer verilmiştir.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
37	Koroğlu Avrupa'da	İ. Bedelbeyli	Alexandre Chodzko tarafından İngilizce'ye çevirilip yayınlanan Köroğlu'nun Güney Azerbaycan versiyonunun Avrupa, Amerika ve Rusya'daki etkileri tartışılmıştır.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
38	Köroğlu Destanlarının Türk Halk Şiirine Etkileri	Hayrettin İvgin	Köroğlu'nun kişiliği, şiirleri hakkındaki rivayetlere yer verilmiş, Köroğlu şiirleriyle 16. ve 17. Yüzyılda Anadolu saz şairlerinin şiirleriyle olan benzerliği üzerinde durulmuş, bundan hareketle Köroğlu'nun sanat ve edebiyatımıza etkileri tartışılmıştır.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri

EK 3:

HALK KÜLTÜRÜ VE KÖROĞLU BİLGİ ŞÖLENİ BİLDİRİLERİ (2008)				
Sıra	Yayın Adı	Yazar Adı	İçeriği	Konusu
1	İran Türklerinde Köroğlu Destanları	Ali Kafkasyalı	İran bölgesi Köroğlu Destanı'na ait el yazması ve matbu eserler tanıtılmış, bu eserler ve destanın kolları değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları

2	Köroğlu ile Kızıroğlu Mustafa'nın Orta Anadolu'da Egemenlik Mücadelesi –Resmi Belgelere ve Köroğlu'nun Yeni Bulunan Şiirlerine Göre-	Baki Yaşa Altınok	Köroğlu Destanı'na ait yeni şiirlerin yer aldığı cönkler tanıtılmış, bu şiirlerdeki Köroğlu ve Kızıroğlu'na dair bilgiler değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
3	Battal Gazi ve Köroğlu'nun Tip Özellikleri Açısından Karşılaştırılması	Bilal Elbir – Özge Özgülen	Köroğlu Destanı ve Battal Gazi Destanı tipler ve tiplerin özellikleri açısından değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
4	Köroğlu Çalışmaları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi	Esra Lüle	Türkiye'de Köroğlu Destanı hakkında yapılan çalışmaların bir kısmının bibliyografik künyesi sunulmuştur.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
5	Halk Şiirimizde “Köroğlu Geleneği” Var mı?	Hayrettin İvgin	Türk halk şiirinde Köroğlu'na bağlı şiirlerin bir gelenek dahilinde teşekkül edip etmediği değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
6	Köroğlu Gazetesi (1908-1918)	Mehmet Serhat Yılmaz	1908-1918 yılları arasında Kastamonu'da yayınlanan Köroğlu Gazetesi tanıtılmış ve bu gazetede Köroğlu'nun nasıl sunulduğu değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Medya
7	Köroğlu Şiirlerinde Türkçenin Deyim Zenginliği	Mesiha Tosunoğlu – Deniz Melanlıoğlu	Köroğlu'na bağlı halk şiirlerinde yer alan deyimler hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
8	Lise Ders Kitaplarında Köroğlu	M. Sani Adıgüzel	23 Lise ders kitabından hareketle, bu kitaplarda Köroğlu'nun nasıl ele alındığı değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Eğitim

Bolu'da Köroğlu Konulu Bilimsel Toplantılar

9	Kültür Kavramı ve Türk Halk Bilimi Açısından Köroğlu Örneği	Naile Salman Çevik	Türk kültürünü yansıtan halk bilgisi ürünlerinde Köroğlu'nun nasıl yer aldığı genel olarak değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
10	Köroğlu'nun Maraş Varyantında "Yiğit ve Yiğitlik" Kavramının Tezahürleri	Nezahat Özcan	Kahramanmaraşlı anlatıcı Fırıldak Ökkeş'ten derlenen Köroğlu Destanı'nda yiğitlik kavramının nasıl ele alındığı değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
11	Köroğlu Hakkındaki İki Çocuk Kitabının Türkçe Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi	Suna Canlı	Bu gelen Köroğludur ve Köroğlu adlı çocuk kitapları tanıtılmış ve bu kitaplar Türkçe öğretimi açısından değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Eğitim
12	Köroğlu Destanı'nın Elazığ Rivayeti Üzerine Metindibilimsel Bir İnceleme	Ümit Bozkurt	Köroğlu Destanı'nın Elazığ rivayeti Labov'un anlatı çözümleme yöntemiyle incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
13	Köroğlu'nu Çocuklara Anlatmak	Zeki Gürel	Çocuklara yönelik yayınlarda ve diğer aktarım araçlarında Köroğlu'nun nasıl yer aldığı değerlendirilmiş ve öneriler sunulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Eğitim

EK 4:

21. YÜZYILDA KÖROĞLU VE BOLU ARAŞTIRMALARI ULUSLARARASI KÖROĞLU, BOLU TARİHİ VE KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (2011)				
Sıra	Yayın Adı	Yazar Adı	İçeriği	Konusu
1	“Köroğlu” Destanında Savaş Ritüelinin Poetik Metin Tezahürleri	Elçin Abbasov	Azerbaycan sahası Köroğlu Destanı’ndaki savaşla ilgili şiir ve sözler değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı’nda Motifler
2	Koroğlu Dastanının Üzeyir Hacıbeyliden Adnan Saygun’a Qeder Azerbaycan ve Türkiye Musiqisinden Keçen Yolu	Abdullazade Gülnaz Aburalib Qızı	Üzeyir Hacıbeyli ve Adnan Saygun’un Köroğlu operalarına, Köroğlu Destanı’nın nasıl yansıtıldığı değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Müzik
3	Türk Sinemasında “Köroğlu” Temalı Filmler	Başak Acınan	Köroğlu Destanı’nı işleyen Türk filmleri ele alınmış, geleneksel kültürün sinemada kullanımı Köroğlu Destanı üzerinden değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Medya
4	Koroğlu-Herakl Mifi Folklorunda	Firudin Ağasioğlu	Köroğlu Destanı ile Yunan mitolojisi arasındaki ilişki kahraman merkezli bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji
5	“Koroğlu” Dastanının Tatar-Tobol Versiyası ve Arxaik Türk Eposunun Strukturu	Halil Ağaverdi	Köroğlu Destanı’nın Tatar-Tobol versiyonu ile Azerbaycan sahası Köroğlu Destanı yapısal-tipolojik olarak karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı’nın Varyant ve Versiyonları

6	“Koroğlu” Destanı ve Tarih: İrevan Eyaleti ile Bağlı Obraz ve Motivler	Aziz Elekberli	Azerbaycan sahası Köroğlu Destanı'ndaki mekân ve bazı motifler ele alınmış, İrevan eyaleti ile ilgili motifler değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
7	Köroğlu Destanının Evrensel Ezoterik Yapısı	Metanet Azizgizi Aliyeva	Köroğlu Destanı içerisindeki tip ve motiflerden hareketle, destanın mitolojik ve ezoterik yapısı hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji
8	“Mezarda Doğum Motifi”nin Kökeni ve Varyantları Üzerine Bir Araştırma	Ali Berat Alptekin	Türk dünyasındaki Köroğlu Destanı varyantlarında yer alan “mezarda doğma” motifi ele alınmış ve bu bağlamda destanın menşeyi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
9	Kazak Destan Kahramanı: Köroğlu	Bahit Azibayeva	Kazakistan sahası Köroğlu Destanı'nda kahramanın ortaya çıkışı ve Köroğlu'nun bir kahraman olarak varlığı değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
10	Köroğlu Destanlarında Köroğlu ve Binitinin Kıyafet (Şekil) Değiştirmesi	Nedim Bakırcı	Köroğlu Destanı'nın çeşitli varyantlarında yer alan Köroğlu ve atının don değiştirmesi motifi değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
11	“Go'ro'g'li” Dostonlarida Badiiy	Rahmatulla Barakaev	Özbekistan sahası Köroğlu Destanı'nda benzetme,	Köroğlu Anlatı Geleneği

	San'atlar ("Yunus Va Misqol Pari" Dostoni Misolida)		abartma ve tekrar gibi bedii sanatlar değerlendirilmiştir.	
12	Koroğlu'nun Kurtarıcı Kahraman Tipinden Adaleti Koruyan Kahramana Dönüşümü	Fuzuli Bayat	Koroğlu Destanı'nın varyant ve versiyonlarından hareketle Koroğlu fenemolojisi ve Koroğlu'nun tipik dönüşümü değerlendirilmiştir.	Koroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
13	Irak Türkmenlerinde Hikâye Anlatma Geleneği ve Koroğlu Anlatmaları	Necdet Yaşar Bayatlı	Irak sahası hikaye anlatma geleneği hakkında bilgi verilmiş ve Koroğlu'nun zuhuru konulu Irak sahası Koroğlu anlatması değerlendirilmiştir.	Koroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
14	"Koroğlu" Dastanının Mifoloji Yönden Araştırılma Tarihi (Azerbaycan Tecrübesi)	Muharrem Caferli	Azerbaycan sahası Koroğlu Destanı'nı mitoloji çerçevesinde ele alan çalışmalar tanıtılmıştır.	Koroğlu Destanı Bibliyografyası
15	Koçyiğit Koroğlu: Koroğlu Hikâyelerinin Tiyatro Formunda Yeniden Bir Üst Metin Olarak Kurgulanışı	S. Dilek Yalçın Çelik	Ahmet Kutsi Tecer'in Koç Yiğit Koroğlu adlı eserinde yer alan halk edebiyatı unsurları ve özellikle Koroğlu Destanı'nın bir tiyatro eserine aktarılışı değerlendirilmiştir.	Koroğlu ve Modern Edebiyat
16	Gagauz Halk Edebiyatında "Koroğlu" Destanı	Liubov Çimpoş	Gagauz coğrafyasında Koroğlu konulu anlatmalar hakkında bilgi verilmiş ve bunların kaynakları değerlendirilmiştir.	Koroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları

17	Halk Felsefesi ve Dünya Görüşü Bağlamında Sözel Anlatı Türlerinin Dönüşümü: Köroğlu Örneği	Özkul Çobanoğlu	Halk felsefesi ve dünya görüşünün halk anlatmalarına nasıl yansıdığı Köroğlu Destanı çerçevesinde tartışılmıştır.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
18	Karaş-Karaş Olayı'ndaki Baktıgıl, Abay Yolu'ndaki Bazaralı ile Köroğlu Destanı'ndaki Köroğlu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma	Dinara Duisbayeva	Kazak edebiyatına ait eserlerden biri olan Karaş-Kerey Olayı ile Köroğlu Destanı, haksızlıklar karşısında mücadele etme konusu çerçevesinde karşılaştırılmıştır.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
19	Alexander Chodzko'nun Köroğlu Hikayeleri Varyantı	Öztürk Emiroğlu	Alexander Chodzko'nun, Türkçe ve Farsça Köroğlu metinlerini İngilizceye çevirerek oluşturduğu eser hakkında bilgi verilmiş ve eserdeki Köroğlu hikayeleri yapısal özellikleri bakımından değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı Çevirileri
20	Köroğlu Destanında Aşk, Adalet ve Estetik Öğelerinin Değerlendirilmesi	Hüseyin Subhi Erdem	Köroğlu Destanı'nda yer alan aşk, adalet konuları ve estetik anlayıştan hareketle Türk toplumunun bu konu ve anlayışa bakışı değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
21	Korku Kültürünün Doğurguları Olarak Halk Kahramanları (Köroğlu Örneği)	Ali Güler	Köroğlu Destanı çerçevesinde Türk toplumunun korku, adalet, yönetici ve kahraman kavramlarına ne gibi	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji

			anlamlar yüklediği hususunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.	
22	Köroğlu Ansiklopedisi Niçin Hazırlanmalıdır, Nasıl ve Kiminle Hazırlanmalıdır?	Zeki Gürel	Köroğlu hakkında bir ansiklopedinin neden ve nasıl hazırlanması gerektiği hususunda görüşler bildirilmiştir.	Köroğlu Destanı Araştırma Yöntemleri
23	"Köroğlu" Destanı'nda Özel İsimler	Güzeliye Hacıyeva	Köroğlu Destanı'nın Tobol-Tatar varyantında yer alan özel adlar, onomastik çerçevesinde değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları
24	Türk Mitolojisi Köroğlu'da Savaş Tanrısı Bozkurt Ve Misrî Kılıç	Behruz Hakki	Azerbaycan sahası Köroğlu anlatmalarında, bozkurt ve misrî kılıç kültürleri ele alınmış ve Köroğlu anlatmalarındaki bu unsurlar ile mitoloji ilişkisi değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji
25	Bağımsızlık Dönemi – "Köroğlubilimcilik"te Yeni Aşama, İlmi Tarihi Yaklaşım	Tarana Azimkızı Haşimova	Azerbaycan'da Köroğlu çalışmalarında kullanılan yaklaşımlar hakkında bilgi verilmiş ve yeni bakış açıları değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı Araştırma Yöntemleri
26	"Ural Batır" ve "Koroğlu" Destanlarında Keçen At ve Kılıncın Mifik Seciyesi	Nezaket Huseynkızı	Ural Batır Destanı ve Köroğlu Destanı'ndaki at ve kılıç hakkında Türk mitolojisi çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji

Bolu'da Köroğlu Konulu Bilimsel Toplantılar

27	"Köroğlu" Destanındaki (Paris Nüshası) Toponimler Hakkında	Elmar Hüseynov	Köroğlu Destanı'nın Paris Nüshası'ndaki yer adları değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları
28	"Koroğlu"da Mekansal Obrazlar	Hüseyin İsmayılov	Köroğlu Destanı'nın Türkiye ve Azerbaycan sahası metinlerindeki mekanlar değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları
29	"Kür uğlu" Destanının Tatar Versiyası (varyantı)	İlseyar Zakirova	Köroğlu Destanı'nın Tatar versiyonu hakkında bilgi verilmiş ve destandaki unsurlar değerlendirmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
30	Türk Destanlarında Hayvan Tarafından Büyütülen Kahramanlar ve Köroğlu	Zekeriya Karadavut	Köroğlu Destanı'nın Türk dünyasının çeşitli bölgelerindeki nüshalarında yer alan hayvan tarafından büyütülme motifi karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
31	Kırgız Şairi Alıkul Osmonov'un Tolubay Sınçı Adlı Manzumesi ile Köroğlu Destanının Kazakça Versiyonu Üzerine Bir Karşılaştırma	Nurlanbek Karypbay Ulu	Kırgız Şairi Alıkul Osmonov'un Tolubay Sınçı adlı manzumesi ile Kazakistan sahası Köroğlu Destanı'nın olay örgüsü karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
32	Köroğlu'nun Döne Hanımı Kaçırması Kolu	Doğan Kaya	Sivaslı bir âşıktan derlenen Köroğlu Destanı kolu tanıtılmış ve anlatma, metin	Köroğlu Destanı'nın

			inceleme yöntemleriyle değerlendirilmiştir.	Varyant ve Versiyonları
33	Benlikten Evrenselliğe: “Köroğlu’nun Yolculuğu”	Aynur Koçak - Çiğdem Mollaibrahim oğlu	Köroğlu Destanı’ndaki arketipler ve semboller ele alınmış ve bu unsurların kahramanın yolculuğundaki işlevleri değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı’nda Motifler
34	Köroğlu Destanında Kırklar Motifi	Behiye Köksel	Türk dünyasının farklı bölgelerindeki Köroğlu anlatmalarında yer alan “kırk” formeli değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı’nda Motifler
35	Azerbaycan “Koroğlu” Havaları “Koroğlu” Dastanı Esasında	Habibe Memmedova	Azerbaycan sahasındaki Köroğlu’na bağlı “hava”lar değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Müzik
36	Türk Halk Danslarında Köroğlu	Metin Özarlan	Türkiye’deki Köroğlu halk dansları tanıtılmış ve bu danslar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu ve Halk Oyunları
37	Kültür Turizmi ve Köroğlu	Nebi Özdemir	Köroğlu Destanı’ndan hareketle kültür turizmi ve Köroğlu ilişkisi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu ve Turizm
38	Günümüz Medyasında Köroğlu İmgesi	Selami Özsoy	Güncel medyada Köroğlu’nun bir sembol olarak kullanımı değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Medya

Bolu'da Köroğlu Konulu Bilimsel Toplantılar

39	"Koroğlu" Eposunun "Ermeni Varyantı" Hakkında	İslam Sadık	Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan ve Ermenistan sahası varyantları karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
40	"Koroğlu" Destanında Otobiyografik Örnekler	Naile Samedova	Azerbaycan sahası Köroğlu anlatmalarında otobiyografik özellik taşıyan epizotlar (anlatı dilimleri) değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
41	Kendilik Bilincini Kazanma ve Kahraman Olma Yolunda Köroğlu	Gülda Çetindağ Süme	Köroğlu Destanı'ndaki anlatı birimleri kahramanın sembolik yolculuğu olarak ele alınmış ve Köroğlu'nun bu yolculuğu hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
42	Köroğlu Destanında Âşık Serbestliği	Ali Şamil	Azerbaycan sahası âşıklarının Köroğlu icraları karşılaştırılmış ve anlatıcıların metin üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.	Köroğlu Anlatı Geleneği
43	Köroğlu Destanı'nda Simgesel Değerler	Ebru Şenocak	Köroğlu Destanı'ndaki semboller hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
44	Çukurova Yöresi Sözlü Halk Kültüründe Köroğlu Hikayeleri ve Yusuf Sıra Anlatması	Esmâ Şimşek	Anlatıcı Yusuf Sıra'dan derlenen Köroğlu kolları tanıtılmış ve bu kollar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları

45	Köroğlu Destanı'nın Kazak Eşmetninin İşlevsel Açından Değerlendirilmesi	Bekir Şişman	Kazakistan sahası Köroğlu Destanı'ndaki atasözleri, deyimler, alkış ve kargışlar incelenmiştir.	Köroğlu Destanı ve Anlatı Türleri
46	"Koroğlu" Dastanının Azerbaycan Varyantında Aşık Şeiri Şekilleri	Elhan Yurdoğlu	Azerbaycan sahası Köroğlu anlatmalarındaki âşık şiirleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
47	Go'ro'g'li Ismi Genезisi Haqida/Goroglı İsminin Kökeni Hakkında	Jumaboy Yusupov	Köroğlu isminin kökeni hakkında ortaya atılan farklı görüşler değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları

EK 5:

IV. ULUSLARARASI BOLU HALK KÜLTÜRÜ VE KÖROĞLU SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (2015)				
Sıra	Yayın Adı	Yazar Adı	İçeriği	Konusu
1	Köroğlu'nun Meydana Çıkışı	Hüseyin Tuncer	Yaşar Kemal'in "Üç Anadolu Efsanesi", Köroğlu'nun ortaya çıkışı bağlamında incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
2	Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan, Özbek, Türkmen, Uygur Varyantlarındaki Yaşname Örnekleri ve Özellikleri	Elmira Memmedova	Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, Uygur varyantlarındaki yaşnameler hakkında bilgi verilmiş ve bu şiirler karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri

3	Köroğlu Destanında Geçen Fıkralar ve Özellikleri	Atiye Nazlı	Köroğlu Destanı'nın Behçet Mahir anlatmasında yer alan fıkraların özellikleri ve bu fıkralardaki tipler hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Anlatı Türleri
4	İlhan Berk'in "Köroğlu" Şiiri Üzerinde Düşünceler	Ahmet Demir	İlhan Berk'in "Köroğlu" şiiri (eseri); içerik, dil ve biçim özellikleri bakımından incelenmiştir. Bunun yanı sıra, eser ve Köroğlu Destanı, metinlerarası ilişki kapsamında değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
5	Gagauz Destanlarında Köroğlu	Abdulkerim Dinç	Gagauz Türklerine ait destan parçaları arasında Köroğlu ile ilgili olanları şekil ve motifler açısından değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
6	Mitolojik Birliktelik Açısından Kahraman Köroğlu ve Kıratı	Ebru Şenocak	Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan, Türkiye ve Uygur sahalarında ait Köroğlu destanlarında, Köroğlu ile atı arasındaki ilişki mitolojik doğum, eğitim ve olağanüstü güç kaynakları bakımından değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji
7	Meddah Behçet Mahir'in Köroğlu Anlatması Üzerine Farklı bir Yaklaşım	Saim Sakaoğlu	Prof. Dr. Jess B. Bessinger Jr.'ın Türkçe bilmemesine rağmen, Behçet Mahir'in Köroğlu icrasını duyduğunda, anlatılan eserin bir destan olduğunu anlamasının sebepleri hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Anlatı Geleneği
8	Köroğlu Destanının Bakü El Yazmaları	Sebine Nimetzâde	Azerbaycan milli Bilimler Akademisi M. Füzuli El	Köroğlu Destanı

	Hakkında Mülâhazalar		Yazmaları Enstitüsü'ndeki el yazması Köroğlu Destanı nüshaları tanıtılmış ve bu nüshalar karşılaştırılmıştır.	Derlemeleri- Yazmaları
9	Köroğlu Destanında Kahramanlık ve Vatanseverlik Motifleri	Rufat Latifoğlu Hüzeyinzâde	Azerbaycan sahası Köroğlu Destanı'ndaki kahramanlık ve vatanseverliği gösteren motifler hakkında bilgi verilmiş ve bu motifler pedagojik açıdan değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
10	Köroğlu Dastanının Tariximizde, Edebiyatımızda, Medeniyetimizde ve Meişetimizde Yeri	Qiyma Meherremli	Köroğlu Destanı'nın tarihi olaylarla ilgisi ve bu bağlamda destanın Azerbaycan edebiyatı ve kültüründeki yeri değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
11	Gagauz Türkleri Kültürü'nde Köroğlu ile İlgili Bazı Tespitler	Feyyaz Sağlam	Köroğlu'nun Gagauz Türklerinin halk kültüründeki yeri ve önemi hakkında metinlerden faydalanılarak bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
12	Karakalpak Köroğlu Destanlarının Türk Ananesindeki Yeri	Karl Reichl	Karakalpak sahası Köroğlu destanlarının adları, konuları, anlatıcıları ve üslupları hakkında sayısal verilerle desteklenmiş değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca, bu sahadaki destanların Türkmen ve Özbek sahası destanlarıyla ilişkisi incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları

13	Köroğlu Destanı'nda Karşılaştığımız Keloğlan Tipi Üzerine	Ali Berat Alptekin	Türkiye ve Azerbaycan sahası Köroğlu destanlarındaki Keloğlan tipi ve bu tipin diğer karakterlerle ilişkisi değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
14	Azerbaycan Tiyatrosunda ve Sinemasında Köroğlu	Ali Ekber Kasimov	Azerbaycan'da sahnelenen ve yayınlanan Köroğlu opera ve filmleri hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu ve Medya
15	Azerbaycan ve Özbekistan'dan Derlenmiş Köroğlu Destanlarının Ortak Noktaları	Ali Şamil Hüseyinoğlu	Azerbaycan ve Özbekistan sahasındaki Köroğlu Destanı derleme çalışmaları ve bu derlemelerin yayınlanması değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları
16	Emir Göroğlu Destanına Göre Göroğlu'nun İnanç Yapısı	Alimcan İnyet	Çin'e bağlı Doğu Türkistan bölgesindeki Emir Göroğlu Destanı'ndan hareketle Köroğlu'nun ve dolayısıyla toplumun inançları hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
17	Azerbaycan'da Köroğlu ile Bağlı Rivayetler	Nuride Muhtarzâde	Köroğlu Destanı ve Köroğlu'nun şahsına bağlı rivayetler ve yer adlarıyla ilgili efsaneler değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Anlatı Türleri
18	Köroğlu Destanı'nda Su ve Ateş Unsurları	Serdar Deniz Özdemir	Köroğlu Destanı'nın varyantlarındaki su ve ateşle ilgili motifler ele alınarak bu motiflerin sembolik ve gerçek anlamları değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
19	Köroğlu Destanının Kumuk Halk Edebiyatında Yansıması	Aynur Gazenferkızı	Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan ve Kumuk sahası varyantları karşılaştırılmış ve destanın Kumuk halk edebiyatındaki	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları

			yansımaları değerlendirilmiştir.	
20	Köroğlu Destanında Eski Mısır Mitolojisinin Unsurları	Aynura Mahmudova	Mısır mitolojisi ile Köroğlu Destanı arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu ilişkide, farklı anlatmalardaki kahraman ve tanrılar karşılaştırılarak Türk ve Mısır mitolojisi açısından Köroğlu ele alınmıştır.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji
21	Köroğlu Filminin Anlatısal Nitelikli Göstergelere Göre Çözümlemesi	Bahadır Uçan	Köroğlu filmi; karakterler, mekân ve zaman açısından değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Medya
22	Türk Sinemasında Köroğlu Destanı'na Modern Bir Yaklaşım: "Deli Yusuf" Filmi	Başak Acınan	1975'te Atıf Yılmaz tarafından çekilen Deli Yusuf filmi ile Köroğlu Destanı arasındaki ilişki incelenmiş ve medyanın geleneksel kültürü aktarması konusunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu ve Medya
23	Çar İskitlerinin Kör Oğulları Efsanesi ile Köroğlu Destanı Özdeşleşebilir mi?	Hayrettin İvgin	Herodot'un "tarih"inde bahsettiği İskitler hakkında anlatılan efsanelerden biri olan Kör Oğulları ile Köroğlu Destanı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
24	Toplumsalı Yeniden Kurma Arzusu: Modern Türk Edebiyatı'nda Bir Simge Değer Olarak Köroğlu	Çiğdem Akyüz	Köroğlu Destanı ile modern edebiyat yazarları arasındaki etkileşim ele alınmıştır. Bu etkileşimde başkaldırı/protesto prototipi üzerinde durulmuştur.	Köroğlu ve Modern Edebiyat

25	Köroğlu Destanı'nda Aile, Kadın, Kültür İncelemesi	Sabri Tevfik Hamam	Köroğlu Destanı'nın tarihi kökenleri, yayılma sahaları ve destandaki karakterler hakkında bilgi verilmiş; aile ve kadın kavramları üzerinden destan hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
26	Köroğlu Keleşlerinden Köse Kenan'ın Evlenme Yolculuğu	Selahaddin Bekki	Köroğlu Destanı'ndaki Köse Kenan, kahramanın evlenme yolculuğunu içeren yapısal birimler açısından değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
27	Köroğlu Destanının Azerbaycan Variati Üzerine Yapılmış Bazı Araştırmalar	Ekrem Hüseyinzâde	Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan varyantları hakkında yapılan metin ve inceleme yayınları tanıtılmıştır.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
28	Özbek Göroğlu Destanlarında Köroğlu'nun Yurdu: Çembil	Tahir Kahhar	Özbekistan sahası Köroğlu destanları mekân açısından incelenmiş ve Köroğlu'nun yurdu Çembil hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Yer ve Kişi Adları
29	Köroğlu'nun Cünun ve Gürün Beyi Kolu	Doğan Kaya	Sivas'ta yapılan derleme çalışmaları neticesinde derlenen Köroğlu anlatmalarının metinlerine yer verilmiş ve bu metinler değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları
30	Türk Hikayecilik Geleneği ve Köroğlu	Naile Asker	Türk hikayecilik geleneği hakkında genel bilgi verilmiş ve Köroğlu Destanı'nın Türk anlatı geleneği içerisindeki yeri hakkında	Köroğlu Anlatı Geleneği

			değerlendirmelerde bulunulmuştur.	
31	Azerbaycan ve Türkiye’de Köroğlu Destanının Karşılıklı Analizi	Şerhiyye Heziyeva – Seher Atmaca	Köroğlu Destanı’nın Azerbaycan ve Türkiye sahalarındaki varyantları içerik açısından karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı’nın Varyant ve Versiyonları
32	Azerbaycan Edebiyatında Köroğlu	Eşqane Akıfkızı Babayeva	Köroğlu Destanı’nın Azerbaycan edebiyatı açısından önemi hakkında ve Azerbaycan edebiyatı ve sanatındaki yansımaları hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı’nın Varyant ve Versiyonları
33	Köroğlu ve Köroğlu’na Bağlı Olarak Anlatılan Hikâyelerin Efsanelerle Olan İlgisi	Esmâ Şimşek	Köroğlu hikayelerinde geçen efsanevi unsurlar ve Köroğlu’na bağlı olarak anlatılan müstakil efsaneler değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Anlatı Türleri
34	Köroğlu Destanı ve Su Unsuru	Gumru Guliyeva	Köroğlu Destanı’ndaki mitolojik unsurlar ele alınmış ve Türk mitolojisi açısından Köroğlu Destanı değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji
35	Gerçekten Mite, Mitten Gerçeğe Dönüşen Köroğlu	Gülda Çetindağ Süme	Mit ve gerçeklik arasındaki ilişki, bir kahraman olarak Köroğlu ve Köroğlu anlatımları açısından değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji
36	Üzeyir Hacıbeyov Ahmed Adnan Saygun’un Köroğlu Operalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi	Günsu Yılma	Üzeyir Hacıbeyov Ahmed Adnan Saygun’un Köroğlu operaları, makam ve karakter gibi özellikleri bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.	Köroğlu ve Müzik

Bolu’da Köroğlu Konulu Bilimsel Toplantılar

37	Nizamettin Nazif’in Köroğlu Adlı Eserinde Zaman, Mekân ve Şahıs Kadrosu	Hami Birgören	Nizamettin Nazif’in Köroğlu adlı romanı; zaman, mekân ve karakterler açısından değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
38	Köroğlu Anlatılarında Bade İçme	Hatice İçel	Köroğlu anlatmalarının Orta Asya ve Batı versiyonları “bade içme” motifi açısından değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı’nda Motifler
39	Köroğlu’nun Şiirlerinde Sevgi ve Aşk	İbrahim Kıbrıs	Köroğlu adına bağlı halk şiirlerinde sevgi ve aşk konularının nasıl ele alındığı değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
40	İki Dünya Arasında Bir Kahraman Değerlendirmesi: Köroğlu	İsmet Çetin	Bir kahraman olarak Köroğlu’nun farklı yönleri hakkında bilgi verilerek Köroğlu’nun kimliği hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Destanı’nda Karakterler-Tipler
41	Zengan Aşık Muhitinde Köroğlu’nun Derbend Seferi	Mehammed Rezzaqı	Azerbaycan sahası, Köroğlu’nun Derbend Seferi’nden hareketle Azerbaycan’da Köroğlu muhitleri ve âşıklar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.	Köroğlu Anlatı Geleneği
42	Köroğlu’nda ve Edebiyatımızda At Kültü	Mehmet Yardımcı	Türk kültüründe at ve Köroğlu şiirlerinde atın nasıl yer aldığı hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı’nda Motifler
43	Ahmet Kutsi Tecer’in Tiyatro Yazarlığı ve Koçyiğit Köroğlu Adlı Eseri	Nazlı Rânâ Gürel	Ahmet Kutsi Tecer’in Koçyiğit Köroğlu adlı eserinden hareketle, yazarın halk kültüründen nasıl yararlandığı ve	Köroğlu ve Modern Edebiyat

			Köroğlu'nu nasıl modern edebiyata taşıdığı değerlendirilmiştir.	
44	Bolu'da Köroğlu Bilimsel Toplantılarının Başlayışı ve TDK'nin Türk Destanları Projesinde Köroğlu Destanlarıyla İlgili Çalışmalar	Nail Tan	TDK'nin Türk Destanları Projesinde Köroğlu destanlarıyla ilgili çalışmalar ve Köroğlu konulu bilimsel toplantıların Bolu'da başlayışı hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
45	Köroğlu Destanı'nın Poetikası	Nezaket Hüseyinkızı	Köroğlu Destanı'nda han-halk ve baba-oğul ilişkileri; sosyal ve etnografik kültür unsurları değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
46	Gurcustanda Köroğlu	Osman Ahmedoğlu	Gürcistan sahası Köroğlu Destanı hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları

EK 6:

TÜRK TARİHİNDE İZ BIRAKAN BOLULULAR ÇALIŞTAYI BİLDİRİLERİ (2015)				
Sıra	Yayın Adı	Yazar Adı	İçeriği	Konusu
1	Âşıktan Şaire Köroğlu	Hidayet Özcan	Köroğlu'nun âşık tarzı halk şiirinden modern şiire kadar Türk şiirindeki yeri incelenmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri

2	Köroğlu Hikâyelerinde Yolculuk	Ağaverdi Halil	Köroğlu anlatmasındaki olay örgüleri mitolojik, arkaik ritüel ve sosyal düzeyde incelenmiştir.	Köroğlu Destanı ve Mitoloji
3	Saz Şairi Köroğlu'nu Tespitte Karşılaşılan Bazı Zorluklar	Ali Berat Alptekin	Saz şairi Köroğlu'nun tespiti üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
4	Kazak Halk Edebiyatındaki Köroğlu Destanları	Bakytgul Kulzhanova	Köroğlu'nun Kazak versiyonu üzerinde durulmuş, versiyonlar arasındaki farklılıklara değinilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
5	Köroğlu'nun Türkmen Örneği'nin Rusça Tercümesi Üzerine	Betül Osmanoğlu	Köroğlu'nun Türkmen versiyonundan yapılan Rusça çeviriye dair bilgiler verilmiştir.	Köroğlu Destanı Çevirileri
6	Gagauz Türklerinde "Köroğlu" Destanı	Liubov Çimpoş	Köroğlu'nun Gagauz versiyonu ile diğer versiyonları arasındaki benzerlik ve farklılıklara yer verilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
7	Türk Âşık Edebiyatı Açıklamalı Sözlüğü'nde Köroğlu Destanının Yeri ve Önemi	Fatma Kaçar	Yazarın yüksek lisans tezi olarak hazırladığı Türk Âşık Edebiyatı Açıklamalı Sözlüğü'nde Köroğlu destanının yeri ve önemine dikkat çekilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri

8	Orhan Şaik Gökyay'ın Dede Korkut ve Rıza Mollof'un Köroğlu Destanları Örneğinde Türk Destan Geleneğinin Sosyolojik ve Poetik Çıkarımı	Gencer Gençoğlu	Orhan Şaik Gökyay'ın Dede Korkut'u ve Rıza Mollof'un Köroğlu Destanı karşılaştırılarak Türk destan geleneği hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Anlatı Geleneği
9	Köroğlu: Ne Var, Ne Yok?	Kamil Veli Nerimanoğlu	Bildiride bugüne kadar yapılan Köroğlu çalışmaları üzerinde durulmuş, alandaki eksiklikler tespit edilmiştir.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
10	Özbek Köroğlu Destanları ve Onların Araştırılması	Rustamjon Djabborov	Köroğlu'nun Özbek versiyonu üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
11	Türk Halklarının Köroğlu ve Ah Çibek Arığ Destanlarında Kadının Toplumsal Yeri	Timur B. Davletov	Köroğlu destanı ve Hakas destanı olan Ah Çibek Arığ hakkında kısaca bilgiye yer verilmiş, söz konusu destanlarda yer alan kadın karakterlerin toplumsal yeri üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar

EK 7:

VI. ULUSLARARASI KÖROĞLU SEMPOZYUMU “KÖROĞLU VE TÜRK DÜNYASI DESTAN KAHRAMANLARI” BİLDİRİLERİ (2016)				
Sıra	Yayın Adı	Yazar Adı	İçeriği	Konusu
1	Karamanlıca Yayınlanmış Köroğlu Hikâyesi Üzerine	Âdem Öger	Karamanlıca yayınlanmış Köroğlu hikâyesi yapı, içerik ve işlev bakımından tanıtılıp değerlendirilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
2	“Köroğlu” ve Sibiry Türklerinin Kahramanlık Destanlarının Yapısal Benzerliği	Ağaverdi Halilov	Sibiry Türklerinin kahramanlık destanları ile Köroğlu destanının yapısal benzerliği üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
3	Türk Destancılık Geleneği Açısından Oğuz Kağan- Köroğlu Destan Yapılarının Karşılaştırması	Akbar Anvarian Aghdam	Köroğlu destanının Tebriz yazması ile Oğuz Kağan destanı yapısal özellikleri yönünden karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
4	Anadolu Varyantlarında Köroğlu'na Kahramanlık İlhamını Veren Olay Nedir?	Ali Berat Alptekin	Anadolu varyantlarında Köroğlu'nun kahramanlık ilhamını köpekten almasının sebepleri tartışılmıştır.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
5	At, Silah ve Alplık Ekseninde Bozkır Kültürünün Sonu ve Köroğlu Destanı	Ali Duymaz	Köroğlu destanındaki bozkır kültürü özellikleri üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji

6	Köroğlu Anlatılarındaki Ozan Tipleri ve Âşık Köroğlu	Ali Yakıcı	Köroğlu anlatılarındaki ozan tipleri ve Âşık Köroğlu hakkında bilgi verilmiş, bu konudaki karışıklıklar çözülmeye çalışılmıştır.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
7	Emir Göroğlu Destanı Bağlamında Ölüp Dirilme Motifi ve İşlevleri Üzerine	Alimcan İnyet	Türk destanlarında yer alan “ölüp dirilme” motifi Köroğlu destanının Uygur versiyonu analiz edilmiştir.	Köroğlu Destanı’nda Motifler
8	“Köroğlu” Destanının Meydana Gelmesinin Edebi-Tarihi Etkenleri	Amanmurat Baymuradov	Oğuz destancılık sanatından hareketle Köroğlu destanının meydana gelmesinde etkili olan edebî ve tarihi etmenler tartışılmıştır.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
9	Köroğlu Destanında Geçen Sıncılık ve Anadolu’daki Bilinmeyen Varyantları	Atiye Nazlı	Köroğlu’nun Doğu varyantlarında görülen babasının sıncılığı ile Anadolu’da anlatılan bir masal arasındaki benzerlikler incelenmiştir.	Köroğlu Destanı’nın Varyant ve Versiyonları
10	Köroğlu Destanının Azerbaycan’daki Yayım Tarihinden	Aybeniz Rahimova-Halide G. İnce Yakar	Köroğlu versiyonları üzerine yapılan çalışmalara değinilmiş, daha sonra ise destanın Azerbaycan’daki yayım tarihine ilişkin bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası

11	"Köroğlu" Destanının Diğer Kahramanlık Destanlarıyla Karşılaştırılması	Aynur Celilova	Köroğlu Destanı, Alpamiş Batır, Alpamiş, Manas, Mamay, Koblanlı Batır, Cankar gibi destanlarla karşılaştırılmış, destan kahramanlarının benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
12	"İktidar ve Güç" Kavramları Bağlamında Köroğlu Destanı'nı Okumak	Bora Yılmaz	Köroğlu Destanı'nın Doğu ve Batı Varyantlarının oluşum süreçlerinde o coğrafyalarda hâkim olan gücün etkisi ve bunun destanın teşekkül sürecine etkisi analiz edilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür- İdeoloji
13	Köroğlu Destanındaki Ana Motiflerin Karşılaştırılması	Cabbar İşankul	Köroğlu Destanı'nın Özbek versiyonundaki ana motifler, günümüzde icra sürecindeki haliyle karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
14	Bahşılık Sanatı ve "Göroğlu" Destanı	Cabbar Mammet Göklenov	"Göroğlu" Destanı'nın bahşılık sanatı içerisindeki yeri ve önemine vurgu yapılmış, Köroğlu Destanı'nın Türkmen versiyonunun ilk yayını hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Anlatı Geleneği

15	Kazakistan'daki Köroğlu Sultan Şiirinin Sanat Yönünden İncelenmesi	Canagul Sametova	Köroğlu'nun Kazak nüshalarından biri olan "Köroğlu Sultan" şiiri edebî yönden incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
16	Polonya'da Köroğlu	Danuta Chmielowska	Polonya'daki Türkologların Köroğlu çalışmaları üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
17	Anadolu Varyantlarında Köroğlu'nun Koçaklarını Seçmesi	Derya Özcan	Köroğlu'nun koçaklarını seçerken kullandığı yöntemlere yer verilmiş, Köroğlu kollarının Anadolu anlatmalarından hangilerinde nasıl bir yol izlediği üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
18	Köroğlu'na Ait Yeni Bir Kol: İran Seferi	Doğan Kaya	Şarkışlalı Âşık Gafilî'den derlenen "Köroğlu'nun İran Seferi" kolu kahraman, şahıs kadrosu, olay örgüsü ve muhtevası yönünden incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
19	Yazılı ve Sözlü Gelenek İlişkisi Bağlamında Köroğlu'nun İran Türkleri Anlatmalarında Üstatnamelerin Kullanımı	Fazıl Özdamar	İran Türkleri destan anlatma geleneğinde Köroğlu Destanı'nda üstatnamelerin kullanımı, bu şiirlerin destan metni ile ilişkisi incelenmiştir.	Köroğlu Destanı ve Halk Şiiri
20	XVII. Yüzyılda Polonyalı Albert Bobovius'un Notaya Aldığı Köroğlu'na Ait	Fikret Türkmen	Polonyalı Albert Bobovius (Ali Ufki Bey)'un notaya aldığı Köroğlu'na ait beş türkü ile günümüzde	Köroğlu ve Müzik

	Beş Türkü ile Günümüzde Söylenen Köroğlu Türküleri		söylenen alt türkü karşılaştırılarak, Türk dünyasında ortak Köroğlu ezgilerinin olup olmadığı tartışılmıştır.	
21	Köroğlu'nda Delilik, Cünunluk Anlamında Alp Erenlik Modeli	Fuzuli Bayat	Köroğlu ve Âşık Cünun'un deliliği şamanlık ile ilişkilendirilmiş, alp erenlik tipi bu çerçevede incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler- Tipler
22	Türk Destancılık Geleneğinde Putı verme ile Kahramana Dönüşüm	Galib Sayılov	Türk destancılık geleneğinde "olağanüstü doğum motifi" ve putı verme ile kahramana dönüşüm Köroğlu Destanı örneğinden hareketle incelenmiştir.	Köroğlu Anlatı Geleneği
23	Çin'de Gör Oğlu Hakkındaki Araştırmalar	Gayretcan Osman- Ezizcan Gayrat	1950'li yıllardan günümüze kadar Çin'de Gör Oğlu destanı hakkında yazılan makaleler, tezler, sunulan bildiriler, basılan kitaplar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
24	Köroğlu ile Ayvaz: İki Yiğit Can Yoldaşı	Halide Gamze İnce Yakar- Ayşe Yücel Çetin	Köroğlu ile Ayvaz'ın tanışmaları, birlikte mücadeleleri, anlaşmazlıkları, arkadaş ilişkileri ve ayrılıkları ayrı başlıklar altında incelenmiş, bu arkadaşlığın diğer Türk	Köroğlu Destanı'nda Karakterler- Tipler

			destanlarıyla benzer ve farklı yönleri de ortaya konmuştur.	
25	Harmandeli Kolu Örneği'nde Köroğlu Tipi Üzerine Bazı Tespitler	Halil İbrahim Şahin	Türkmen, Özbek ve Karakalpak Türklerinde anlatılan Harmandeli Kolu örneğinde Köroğlu tipi üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılmış, destanlardaki alp tipiyle ilgili tespitlere yer verilmiştir.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları
26	Gürcistan'da "Köroğlu Destanı" Konusunda Yapılan Çalışmalar	Hayrettin İvgin	Gürcistan'ın özellikle Borçalı bölgesinde Köroğlu ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, ayrıca Borçalı âşıklardan derlenen Köroğlu anlatmalarından da bahsedilmiştir.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
27	Türk Kültüründe Kahraman Arketipinin İki Yüzü: Köroğlu ve Molla Nasrettin	Hikmet Guliyev	Kahraman arketipi iki yönlü olarak incelenmiş, bilge ve trikster olma özellikleriyle ön plana çıkan Köroğlu ve Molla Nasrettin incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
28	Prof. Dr. Faruk Sümer ile Birlikte Yaptığımız Köroğlu Araştırmaları ve Müzikli Bir Köroğlu Destanı	İsmail Hakkı Akyoloğlu	Kıbrısçık, Gerede, Sivas ve Kayseri'de yapılan alan araştırmalarından elde edilen verilere dayanarak müzikli bir Köroğlu destanı hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları

29	Türkmenistan'da Köroğlu Destanıyla İlgili Yapılmış Araştırmalar Tarihi Üzerine	Kakajan Janbekov	Türkmenistan'da yapılan Köroğlu çalışmalarıyla ilgili bilgi verilmiş ve bu çalışmaların eleştirisi yapılmıştır.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
30	Türk Halk Destanlarında Alp Kavramı (Er Tarğın ve Köroğlu Destanları Örneğinde)	Kuanyszbek Kenzhalin	"Alp, batır" kavramları Er Tarğın ve Köroğlu destanları örneklerinde karşılaştırmalı olarak incelenmiş, benzerlik ve farklılıkları vurgulanmıştır.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
31	Köroğlu ve Kaçak Kerem Destanında Merd Düşmen Karakteri	Mahir Bayramov	Köroğlu ve Kaçak Kerem destanlarında yer alan mert düşman tipi üzerinde durulmuş ve bu tipin özellikleri tespit edilmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
32	Köroğlu Anlatmalarında Kırklar Motifi ve Köroğlu'nun Kırklara Karışması Üzerine Bir Değerlendirme	Mehmet Temizkan	Köroğlu'nun bazı anlatmalarında yer alan "kırklar motifi"nin işlevleri üzerinde durulmuş, bu motifin Türk kültür tarihi içerisindeki yeri incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Motifler
33	Köroğlu: Destan Kahramanı ile Sosyal İsyancı Arasında Bir Anlatı Kahramanı	Metin Ekici	Köroğlu araştırmacıları tarafından Köroğlu'nun "destan kahramanı" ya da "sosyal isyancı" olarak adlandırılmasının nedenleri üzerinde eleştirel bir yaklaşımla durulmuş, Köroğlu'nun hangi kimlikle anılmasının doğru olacağı yönünde	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler

			görüşlere yer verilmiştir.	
34	Türkmen Göroğlu Destanında Bilge Tipin Görünümü	Mustafa Arslan	Göroğlu Destanı'nın Türkmen versiyonunda yer alan bilge tipler sosyal ve kültürel bağlamları çerçevesinde ele alınmış, bu bilgilerden hareketle Türkmenlerin bilgiye ve bilge kişilere yaklaşımları, dünya görüşleri, ortak değerleri epistemolojik ve ontolojik temelli yaklaşımlarla yorumlanmıştır.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
35	Chodzko'dan Önce Avrupa'da Köroğlu'yla İlgili Yeni Bir Kayıt	Mustafa Özbaş	Batı dünyasına Köroğlu'nu tanıttığı düşünülen Alexander Chodzko'dan önce 1834 yılında basılan bir seyahatnamede Köroğlu'nu tanıtan bir kayda yer verilmiş ve bilim dünyasına tanıtımı yapılmıştır.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
36	Saha Türklerinin Anlatmalarında "Soylu Eşkiya Mançaarı"	Muvaffak Duranlı	Saha Türklerinin ulusal kahramanlarından Vasiliy Fedoroviç Slobodçikov (Mançaarı)'un hayatı ve hakkındaki efsanelere yer verilmiş, onun Köroğlu ile arasındaki benzerlikler üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler

37	"Köroğlu" ve Altay Destanlar İçinde Şaman Unsurları	Nadejda Tıdikova	Köroğlu ve Altay Destanlarında ortak Şamanist unsurlara yer verilmiştir.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
38	Köroğlu Kol Destanlarından Bağımsız Kısa Köroğlu Anlatmaları	Nail Tan	Köroğlu'nun hayatı ve mücadeleleriyle ilgili destan metni dışında oluşan kısa anlatılara yer verilmiştir.	Köroğlu Anlatı Geleneği
39	Türk Düşünce Dünyasında Köroğlu	Necati Demir	Köroğlu ile ilgili yer adlarından hareketle Köroğlu'nun Türk düşünce dünyasındaki yeri incelenmiştir.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
40	Kurban Said'in Ali ve Nino Romanında Yer Alan Destan Motifleri	Nergiz Gahramanlı	Kurban Said'in "Ali ve Nino" adlı romanı ve Köroğlu Destanı'nda motif benzerlikleri değerlendirilmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
41	Modern Edebiyatta Farklı Bir Epik Söylem Örneği Olarak İlhan Berk'in Köroğlu Destanı	Nesrin Karaca	Köroğlu Destanı'nı çağdaş bir yorumla yeniden yaratan İlhan Berk'in "Köroğlu Destanı" kitabındaki şiirler incelenmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
42	Bal-Tam Kütüphanesi Yazmalarında Köroğlu	Nimetullah Hafız	Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezinde bulunan Köroğlu ile ilgili 250'yi aşkın yazma, 50'yi aşkın cönk hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları
43	Yaşar Kemal'de Köroğlu Metaforu	Nurettin Kartallıoğlu	Yaşar Kemal'in "Üç Anadolu Efsanesi" adlı eserinde yer alan "Köroğlu'nun Meydana Çıkışı" dil ve anlatım	Köroğlu ve Modern Edebiyat

			yönünden incelenmiştir.	
44	Köroğlu; Destan Sanatının En Büyük Eseri	Oğultach Hocabazarova	Köroğlu Destanı ile ilgili yapılmış çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı Bibliyografyası
45	Türk Mitolojisi Bağlamında Köroğlu Tipi	Özkul Çobanoğlu	Türk mitolojisinin kahraman tipleri ve kalıplaşmaları göz önünde bulundurularak Köroğlu tipinin tematik, işlevsel ve yapısal özellikleri ele alınmış ve tartışılmıştır.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
46	"Köroğlu" Destanının Tebriz Seçeneğinin Karşılaştırmalı Analizi	Pervane Memedli Mammadova	Güney Azerbaycan'da Ali Kemal'in derlediği Tebriz nüshasındaki şiirler analiz edilmiş, Paris nüshası ile karşılaştırılmıştır.	Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları
47	"Köroğlu" ve Karabağ'da Çağdaş Kahramanlık Destanları	Rafik Bayramov	Karabağ Savaşı'nın kahramanları hakkında bilgi verilmiş, onların Köroğlu ile bağlantısı kurulmuştur.	Köroğlu Destanı ve Tarih-Kültür-İdeoloji
48	Elyazması Kaynaklarda "Köroğlu" Şahdestanı	Rahimmammet Kurenov	Köroğlu Destanı'nın elyazmaları hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları
49	"Köroğlu" Destanının Kafkas Versiyonunun Poetik Özellikleri ve Kahraman Karakterinin Tipolojisi	Ramazan Gafarov	Köroğlu Destanı'nın Kafkas versiyonu ve Orta Asya versiyonları karşılaştırılmış, Kafkas versiyonunun poetik özellikleri ve kahraman tipolojisi üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı'nın Varyant ve Versiyonları

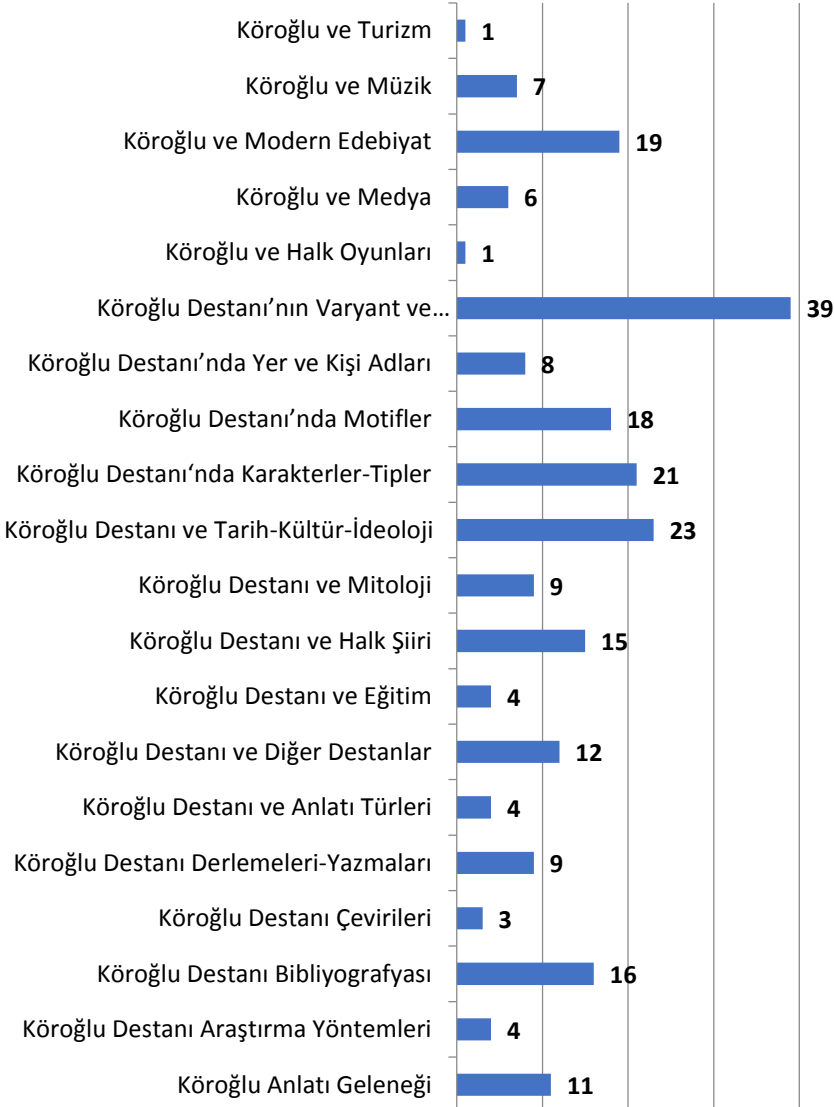
50	“Köroğlu” ve “Şah İsmail” Destanında Kahraman Karakteri	Refail Niftaliyev	Azerbaycan halk destanlarından “Şah İsmail” ile Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan versiyonu arasındaki ortaklıklar üzerinde durulmuş, bu karşılaştırma daha çok karakterler üzerinden yapılmıştır.	Köroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
51	Oedipus Kompleksinin Kültürdeki İlişkilere Etkisi: Alı Kişi ve Köroğlu	Safa Qarayev	Köroğlu destanındaki karakterlerden Köroğlu ve Alı kişi arasındaki ilişki Oedipus kompleksi bağlamında incelenmiştir.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
52	Bekir İşlek'in Düziçili Âşıklardan Derlediği Köroğlu Kolları	Salahaddin Bekki	Bekir İşlek'in Düziçili âşıklardan (Âşık Karayığit Osman, Âşık Mustafa Çabuk ve Âşık Mahmut) derlediği köroğlu kolları üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı Derlemeleri-Yazmaları
53	Sözlü ve Yazılı Gelenek İlişkisi Bağlamında Samed Behrengi'nin “Bu Gelen Köroğlu'dur” Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme	Seçkin Sarpkaya	Köroğlu'nun Azerbaycan ve İran'daki versiyonları hakkında kısaca bilgi verilmiş, Samed Behrengi'nin “Köroğlu” eserinin Türkiye'de yayınlanmış iki çevirisi incelenmiş, Köroğlu tipini kullanım tarzına değinilmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
54	Modern Tiyatroda Destansı Bir Rol-Model:	Selami Alan	Ahmet Kutsi Tecer'in “Koçyiğit Köroğlu” adlı tiyatro eserindeki ideal kahraman mesajın Köroğlu üzerinden nasıl	Köroğlu ve Modern Edebiyat

	“Koçyiğit Koroğlu”		verildiği tespit edilmiştir.	
55	Makedonya Türklerinin Yakın Dönem Kahramanları “Yücelciler” ve Haklarında Söylenmiş Çağdaş Yiğitlemeler	Selçuk Kürşad Koca	Makedonya Türklerinin yakın dönem kahramanları “Yücelciler/ Yücel Teşkilatı” ile Koroğlu tipi arasındaki benzerlikler tartışılmıştır.	Koroğlu Destanı ve Tarih-Kültür- İdeoloji
56	Makedonya Yöresi Türküleri ile Koroğlu Türkülerinin Müşterekliği	Selçuk Kürşad Koca- Derya Doğan	Makedonya türküleri ve Anadolu sahasındaki Koroğlu türküleri incelenmiş, tematik olarak benzerlikleri tespit edilmiştir.	Koroğlu ve Müzik
57	Milli Devletçilik İdeolojisinin Hazırlanmasında a “Koroğlu” Eposunun Kahramanlık Motiflerinin Fonksiyonel Olanakları	Serhan Haveri	Koroğlu Destanı’nın milli devletçilik ideolojisi oluşturmada katkısı incelenmiştir.	Koroğlu Destanı ve Tarih-Kültür- İdeoloji
58	Oğuz Destan Geleneğinde Kahraman Paradigması: Oğuz Kağan ve Koroğlu	Seyfeddin Rızasoy	Oğuz Kağan Destanı ve Koroğlu Destanı arasındaki ilişki Oğuz destan geleneği bağlamında incelenmiştir.	Koroğlu Destanı ve Diğer Destanlar
59	Çağdaş Türk Edebiyatı Popüler Kültür Ortamında Koroğlu Anlatıları	Sıdıka Dilek Yalçın Çelik	Türk Edebiyatı kapsamında popüler kültür ortamındaki Koroğlu anlatılarının durumu tespit edilerek değerlendirilmiştir.	Koroğlu ve Modern Edebiyat

60	Yazılı Kültür Ortamının Yeniden Üretilen İdeal Kahramanı "Koçyiğit Köroğlu"	Songül Çek	Ahmet Kutsi Tecer tarafından kaleme alınan "Koçyiğit Köroğlu" adlı eserde bir destan kahramanı olan Köroğlu'nun yeniden üretilmesi incelenmiştir.	Köroğlu ve Modern Edebiyat
61	Köroğlu Anlatılarının Müzik Katmanları Üzerine Bir Değerlendirme (Türkmenistan ve Anadolu Sahaları)	Sıtkı Bahadır Tutu	Türkmenistan ve Anadolu sahalarında icra edilen Köroğlu ezgilerinin ilişkileri, Anadolu âşık icraları ile Turkmen Epic Singing Köroğlu adlı albümde yer alan bahşi icraları üzerinden karşılaştırılmış, böylece Köroğlu'nun menşei, teşekkülü ve yayılması hakkında müzik boyutlu bir yaklaşım oluşturulmuştur.	Köroğlu ve Müzik
62	Köroğlu Destanı'nda Vefa	Şehrabani Allahverdiyeva	Köroğlu Destanı'nda yer alan "vefa" kavramı destan karakterleri ekseninde tartışılmıştır.	Köroğlu Destanı'nda Karakterler-Tipler
63	Köroğlu'nun Yaşadığı Coğrafya ve Türk Coğrafyasında Köroğlu Anlatıcıları	Taha Tuna Kaya	Köroğlu Destanı'nın anlatıldığı coğrafyalar ve destan anlatıcıları hakkında bilgi verilmiştir.	Köroğlu Anlatı Geleneği
64	Türkmen Göroğlu	Tyllaguzel Hojahanova	Türkmen Göroğlu Destanı'nda yer alan "Köroğlu'nun	Köroğlu Destanı'nda

	Destanında Kadın Alplar		Harmandeli ile Mücadele Etmesi” ve “Gülayım ile Erhasan’ın Maceraları” kollarında kadın alp tipi örneklerine yer verilmiş ve incelenmiştir.	Karakterler-Tipler
65	Uygurlarda Göroğlu Destanı	Yusuf İsaq	Göroğlu Destanı’nın Uygur versiyonu hakkında bilgi verilmiş, bu versiyonun sadece bazı Uygur bölgelerinde korunmasının nedenleri üzerinde durulmuştur.	Köroğlu Destanı’nın Varyant ve Versiyonları
66	“Köroğlu” Destanı’nı Dilsel-Halkbilimsel Bakımdan İncelemek	Zhantas Zhakupov	Köroğlu Destanı’nın Kazak versiyonu dilsel-halkbilimsel yöntemle incelenmiştir.	Köroğlu Destanı’nın Varyant ve Versiyonları

Bolu'da Düzenlenen Köroğlu Konulu Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildirilerin (230) Konularına Göre Sayısal Dağılımı

**TARİHİ KAYNAKLAR VE
TÜRKİYE'DE KÖROĞLU
ÇALIŞMALARI**

KÖROĞLU'NUN KÖYÜ (16. YÜZYIL TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE)

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

Balıkesir Üniversitesi/ TÜRKİYE

kztas@hotmail.com

ÖZET: Bütün Türk dünyasının ortak bir şahsiyeti veya kahramanı olarak karşımıza çıkan Koroğlu, Anadolu'da Bolu ile özdeşleşmiştir. Bu ilişkiyi haklı çıkaracak pek çok veri bulunmaktadır. Bu verilerden en önemlisi de tarihi kayıtlardır. Bunların en dikkate değer olanı Osmanlı Arşivleri'ndeki Tahrir Defterlerindeki bilgilerdir. Hazırlanacak bildiriye Bolu'nun Gerede nahiyesinde Koroğlu'nun köyü olarak kabul edilen köyün Tahrir Defterlerindeki kayıtları ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Bolu, Gerede, Koroğlu, Tahrir Defterleri.*

KÖROĞLU'S VILLAGE

(ACCORDING TO THE 16TH CENTURY TAX REGISTER)

ABSTRACT: Koroğlu, a common personality or hero of the whole Turkish world, is identified with Bolu in Anatolia. There is a lot of data to justify this relationship. The most important of these data are historical records. The most notable of these documents are Tax Registers or Record Books (Tahrir Defterleri) in the Ottoman Archives. The records in these books will be used in the study to be prepared. The village, which is considered as the village of Koroğlu, is located at the Gerede district of Bolu. In this paper, after a general framework drawn

in this context, the records of these villages will be examined and evaluated.

Keywords: *Bolu, Gerede, Koroğlu, Tahrir Defteri.*

Koroğlu adıyla şöhret bulan ve Türkiye’de Bolu ile özdeşleştirilen kişinin, tarihi varlığı ve faaliyetlerini çok açık ve kesin bilgilerle tanımlayabilecek durumda değiliz. Koroğlu bütün Türk dünyasının hem derinliğine he genişliğine olarak bütün Türk coğrafyası ve tarihinin ortak bir figürüdür. Bunun böyle olduğu Koroğlu adı ile yapılacak basit bir yer adı taramasından bile anlaşılabilir. Çok genel bir ifade ile Türk Tarihi ve dünyasının ortak bir destanı olan “Oğuzname”nin farklı bir bölümü veya varyantı olduğu kabul edilmektedir (Sümer, Albayrak, 2002: 268- 270; Aça, 2014: 1- 40).

Bir destan ve halk kahramanı olan ve Bolu ile özdeşleşen Koroğlu ise tarihi kayıtlarda daha farklı bir kişilik olarak ortaya çıkar. Bu konu ile ilgili Mustafa Akdağ, Pertev Naili Boratav ve Faruk Sümer’in Osmanlı arşiv kayıtlarına istinaden yaptıkları araştırma ve incelemelere göre diğer değerlendirmelerden farklı olarak Koroğlu devlet katında kanun tanımaz ve cemiyetin huzurunu bir eşkiya olarak görülmektedir (Akdağ, 1995; Boratav, 1984; Sümer, 1987: 9- 46).

Biz bu yazımızda bahsi geçen yazarların kullandığı ve özellikle Faruk Sümer’in neşrettiği ve yazının ekinde takdim ettiğimiz belgelerde geçen ve Koroğlu’nun köyü olarak ifade edilen Sayık köyü ile ilgili bazı tespit ve değerlendirmeler yapacağız. Bu değerlendirmelere geçmeden önce tespitlerimize mesned olmak üzere Bolu ve Bolu sancağı tahrir defterleri ile ilgili bazı açıklamalar yapmak gerekmektedir (Taş, 2017).

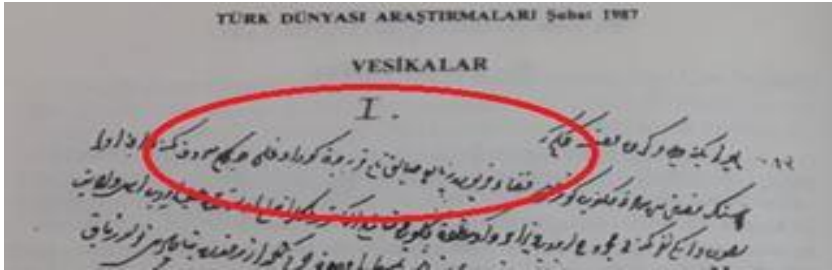
Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminden itibaren idari bir birim olarak varlığını sürdüren Bolu Sancağı, Kuzey-Batı Anadolu’nun, daha açık bir ifadeyle batıda Sakarya nehrinin denize döküldüğü noktadan başlayıp doğuda Sinop’a kadar uzanan ve Karadeniz kıyıları ile hinterlandının önemli bir kısmını kaplar. Kadim zamanların ifadesi ile Bizans kaynaklarında Bitinya ve Paflagonya adı verilen coğrafya parçası üzerinde yayılır. Kuzey-Batı Anadolu adını verdiğimiz bu coğrafya üzerinde Osmanlı devrinde Kocaeli, Hüdavendigâr, Bolu, Çankırı ve Kastamonu sancakları vardı. 16. Yüzyılda Bolu sancağı bu bölgenin önemli büyüklükteki kısmını işgal ediyordu. Bu bölge

bugünkü siyasi ve idari yapıya göre Bolu, Düzce, Zonguldak, Bartın ve Karabük olmak üzere beş ilin tamamını içine alıyordu.

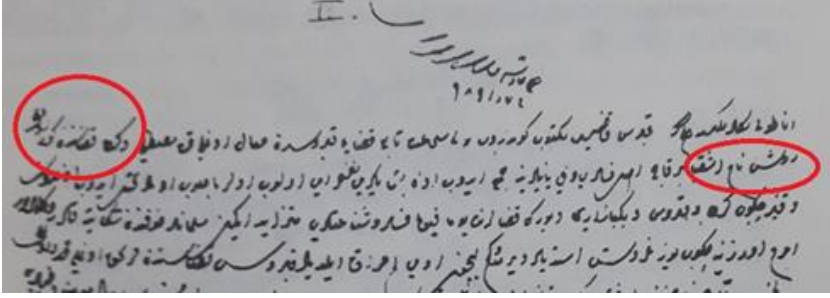
Osmanlı devrinde 16. yüzyılın ortalarında başlayıp uzun yıllar devam eden ve genel olarak Celâlî isyanları denilen isyanların sosyal tabanının nasıl bir yapıya sahip olduğunu göstermek açısından bu konu ile ilgili şu tespitler önemlidir. Moğol istilası sonucu ortaya çıkan büyük göç dalgaları ile Türkistan ve İran'dan savrulup gelen büyük Türk topluluklarının yığıldıkları alanın en önemlilerden biri de Batı Karadeniz yöresidir. Yirmi dört Oğuz boyunun hemen hemen hepsinin adını taşıyan yer adalarının varlığı, buraya gelen Türklerin kesafetini göstermektedir. Dönemin kaynaklarının ifadesine göre bu tarihlerde yüz bin çadır halkı Türkmen topluluğu buralara yığılmıştı. 1260'lı yıllarda İbn Sa'd Kastamonu için "Türkmenlerin Başkenti" ifadesini kullanıyordu. Bölgenin iki kadim merkezi olan Bolu ve Kastamonu sancaklarında yaşayanlarla ilgili olarak iki asır sonra yani 17. yüzyılda dahi Katip Çelebi'nin tavsifi söylediğimiz hususu açıkça ortaya koymaktadır. Kastamonu'dan bahsederken "...ve bu şehir Türkmenin kaidesidir, naklederler ki Kastamonıyye küffar elinde iken Türkman Kastamonıye'ye gaza ederdı..." demektedir. "Türkmenin kaidesi" yani Türkmen'in oturduğu, iskân edildiği yer derken; Bolu için de "*Bolu Anadolu eyaletinde miyane payedir, ehalisi etrakin eşbehidir.*"; yani orta ölçekte bir yer olan Bolu'nun sakinleri Türk'e en çok benzeyen, Türk tipini en iyi temsil ve remz eden, en iyi, en güzel Türk'tür demektedir. Bu ifadeler yöredeki beşeri yapının özelliklerini çok iyi tarif etmektedir. Zaten 24 Oğuz boyundan birkaçı hariç diğerlerinin adlarını taşıyan pek çok yerleşim yeri olması, bölgedeki iskânın mahiyetini açıklayan bir başka göstergedir. Bolulu Koroğlu, kısaca ifade ettiğimiz böyle bir tarihi ve beşeri coğrafya üzerinde, bugün Bolu ilinin Dörtdivan ilçesine bağlı Yukarısayık köyünde yaşadığı kabul edilmektedir (Taş, 2017: 97).

Aşağı Sayık ve Yukarı Sayık Köyleri (Bolu-Gerede-Dörtdivan)

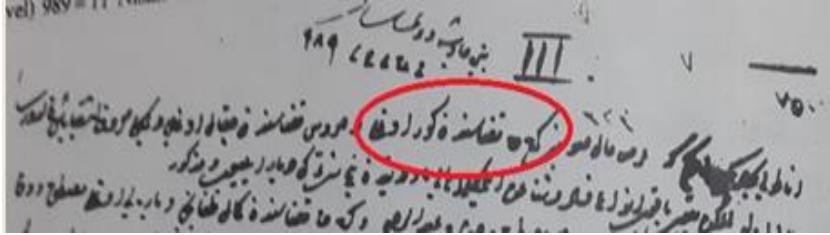

Köroğlu'nun köyü olarak kabul edilen Sayık'la ilgili tarihi bilgi 1580 tarihli bu belgede "...Kaza-i mezbûra tâbi' Sayuk nâm karyede Köroğlu demekle mâ'rûf kimesne..." şeklinde geçmektedir (Sümer, 1987: 24).

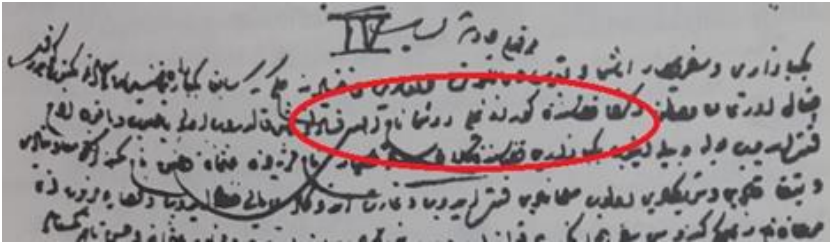

Köroğlu adının geçtiği diğer kayıtlar da şöyledir:

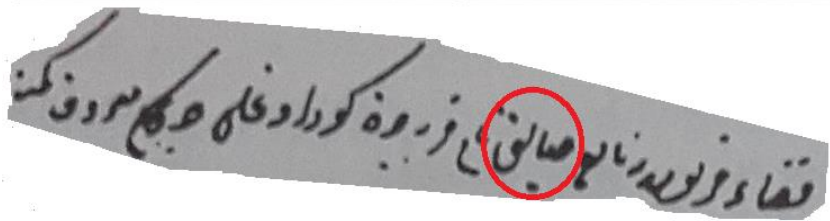
“...Gerede kazasından Köroğlu Ruşen nâm eşkiya...” (Sümer, 1987: 25).

“... Gerede kazasından Köroğlu ...” (Sümer, 1987: 26).

“Gerede Kazasından Köroğlu Ruşen nâm ehl-i fesâdlar...” (Sümer, 1987: 27).

Bolulu Koroğlu'nun varlığını gösteren bu kayıtlar arasındaki Koroğlu'nun köyünü belirten kayda daha yakından baktığımızda orada geçen "...(*Gerede*) *kazâ-i mezbûra tâbi*' **Sayuk** *nâm karyeden Kôr Oğlu dimekle m'arûf kimesne...*" ifadesi ile ilgili Şu tespitleri yapıyoruz:

Belgede köyün adı herhangi bir aşağı ve yukarı nitelendirmesi yapılmadan sadece Sayuk olarak zikredilmiŐtir ve belgede ifade **صایق** (ق-ي-ا-ص) imlâsıyla yazılmıştır. Bugün **Sayık** Şeklinde telaffuz edilen söz, ötreli olarak **Sayuk** Şeklinde okunmuştur (Öztürk, 2010: 100).¹

Geldiğimiz bu noktada herhangi bir yoruma girmeden hemen söyleyelim ki, tebliğ baŐlıđımıza rağmen Osmanlı tahrir defterlerinde Sayık adıyla bir köye tesadüf edilememiştir. Öncelikle bazı ön tespitleri vermek gerekirse,

- Bolulu Koroğlu'nun yaşadığı dönem 16. yüzyılın son çeyreğidir.
- Bu döneme ait olarak elimizde Bolu sancağı ile ilgili oldukça geniş bir arşiv kaynağı ve külliyati mevcuttur (Taş, 2017: 33).
- Bu arşiv kaynakları bugün de ilgililerince çok iyi bilindiği gibi en sağlam, güvenilir ve ayrıntılı bilgileri ihtiva ederler.
- Atıfta bulunduğumuz arşiv külliyatında gördüğümüz Tahrir Defterlerinden hareketle

Koroğlu'nun köyü olarak kabul edilen Sayık köyü ile ilgili aramalarda yaptığımız tespitleri Őöylece zikredebiliriz.

- Bunlardan özellikle Evkâf ve Mufassal Defterler ait oldukları yerin iskân ve beşeri yapısı hakkında adetâ genetik kodlarını havi biçimde çok çeşitli ve ayrıntılı bilgi verirler.

Bu tespitler ışığında "*Dikkat hatayı asgariye indirir izale etmez.*" fehvasınca bütün dikkatimize rağmen bulunabilme ihtimalini muhafaza ettiğimizi belirtelim. Bu çekinceyi ortaya koyduktan sonra bütün tetkikatımıza rağmen Sayık adında köy (Karye) 16. yüzyıla ait Tahrir

¹Köyün adını İ.H. UzunçarŐılı, **Hayalık** Şeklinde okumuş, Faruk Sümer ise sonradan **Sayalık** / **Sayuk** Şeklinde düzeltmiŐtir.

Defterlerinde kayıtlı değildir. 19. Yüzyılın ilk yarısındaki kayıtlarda da tesâdüf edilmiyor (Süme, Tarhan, 2015). Çok daha sonraki kayıtlarda “Köy” olarak karşımıza çıkar. Vilayet Salnâmelerin de daha sonra son Osmanlı harfleri ile yazılmış listeleri havi 1928 tarihli Köylerimizde *اشاغي صاييق - اشاغي صاييق* imlâlarıyla yazılmıştır (Birgören, 2008: 368, 373; 1928: 483, 485). Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında 3 mahalle olan Sayık köyünün iki ayrı muhtarlık yapıldığı Yukarı Mahalle, Yukarı Sayık Köyü, Aşağı Mahalle ve Hesinler'in, Aşağı Sayık Köyü adını aldığı ifade edilmiştir (Türkçebilgi, 2017).

Köyün adının (*Sayık*) kayıtlarda olmadığı görüldüğünde, *Köroğlu Ruşen* adını bulabilir miyiz diye kayıtlara baktığımızda maalesef onu da göremedik. Köroğlu ile ilgili yukarıda verdiğimiz ve yayınlanmış olan belgelerin tarihi 1581, üzerinde yoğunlaştığımız son Tahrir Defterleri ise 1564 tarihlidir. Yani her ikisi arasında yaklaşık 15-20 senelik bir fark olmasına rağmen bulunabilmesi ihtimali zaman farklılığına rağmen mümkün idi. Tahrir defterlerinin hazırlanış biçimi ve muhtevaları biz böyle bir bilgiye ulaşabilme imkânını verir. Fakat bu isimleri çağrıştıran bir ibare veya ifadeye tesadüf edilmemiştir.

Yukarıda işaret ettiğimiz kayıtlardan aldığımız belgeler ve belgelerdeki listelere baktığımızda Osmanlı mülki-idari taksimatındaki isimlendirme anlayışından dolayı, elimizdeki arşiv metinlerinde ve yine bu kaynaklara dayalı araştırmalarda gördüğümüz köy listelerinde veya adları arasında Sayık adına rastlayamayışımızı, konu ile ilgili olarak nasıl izah etmeliyiz?

Bahse konu dönemde Sayık köyünün varlığı ve durumunun açıklanması hususunda öncelikle Klasik Osmanlı mülki teşkilatında idari ve iskân yapılanmasına ait kavramlarla ilgili bir açıklama yapmak zarureti hâsıl olmuştur.

Klasik Osmanlı idari taksimatı en somut haliyle tahrir defterlerindeki kayıtlarda karşımıza çıkar. Buna göre kayıtlar, Beylerbeylik, Sancak beyliği, Kaza –Nahiye ve daha sonra karye, mezraa, çiftlik, yayla ve zemin şeklinde devam eder. Ancak devlet idari mekanizması içinde temsiliyet esası dikkate alındığında bunlardan özelliklerinin tanımlanmış olması açısından sınırları en belirgin ve hatta sabit olanları Beylerbeylik, Sancak beyliği ve kadılıktır.

Bu birimler işaret ettiğimiz gibi aynı adı taşıyan idareciler tarafından yönetilir ve temsil edilirlerdi. Daha açık ifade ile özellikle nahiyeye ve karye idari bir birimi temsil etmekten daha çok bir iskânın varlığına ve bu iskânın niteliğine delâlet etmektedir.

Dolayısı ile bu defterler üzerinde çalışma yapanların çok iyi bildikleri ve çok sık karşılaştıkları üzere farklı metinlerde gördüğümüz her nahiyeye ve karye ifadesi veya ibaresi idari statü açısından bir nahiyeye veya karyenin varlığından ziyade bir iskânın varlığına işaret etmektedir.

Eklerde tam sayfa olarak verdiğimiz ve orada da işaretlediğimiz köyler (karyeler listesine daha yakından baktığımızda Sayık (صایق) adıyla bir köyün olmadığını fakat 37, 59 ve 62. sayfalarda Dörtdivan adıyla dört köy bir mezra kaydının olduğunu aşağıdaki ayrıntılı resimde görülmektedir.

Bu kayıtlardan hareketle şu tespitleri yapmak mümkündür:

Her şeyden önce Dörtdivan adı ile dört köy ve bir mezraa kayıtlıdır. Burada bu köy adı olarak *Sayık* ve şahıs adı olarak *Koroğlu Ruşen* adına tesadüf edemeyişimize bir izah olması bakımında şunu söyleyebiliriz:

- Tahrir Defteri'nde Gerede'nin 62. köyü olarak kaydedilen Dörtdivan'ın bulunduğu sayfalar defterden bir şekilde kaybolmuş görünüyor.

- Bu eksiklik bize şunu gösterir. Defterlerin muhtevası gereği burada olması gereken yer adları ve şahıs isimlerine ulaşamamak demektir.

- Bolu sancağı ve yöredeki iskân ve hayat tarzının dönem itibariyle çok parçalı ve küçük olduğunu yaptığımız araştırma ve incelemelerden biliyoruz. Özellikle yaylaların çok sayıda olmasını ve bunun tahrir defterlerine de yansımından görüyoruz. Şu halde bu kayıp kısımlarda gerek yer adı itibariyle Sayık, gerekse şahıs ismi olarak Ruşen Ali var mı idi, bilemiyoruz.

- Öncelikle Sayık sözünün manasına göz attığımızda *konar-göçer* veya *yörük* topluluklarınca ve hatta bugün bile batı Anadolu'da çok yaygın olarak kullanıldığı üzere koyun sürülerinin geceleri de yayılıp ve yatırıldığı otlak ve mera anlamındaki *Saya* ve *Sayalık* sözü ile ilgilidir.

Zuhuri Danışman'ın ifadesi ile "*Bolu yaylalar ülkesi*"dir sözünü teyiden Bolu Tahrir Defterleri üzerine çalışmaya başladığımda oldukça şaşırtıcı bulduğum yaylaların çokluğu, bu hayat tarzının ne kadar yaygın ve etkin olduğu ve o civarın yayla bakımından çok zengin olduğunun bir delildir. Yayla adı olarak bu biraz önce söylediğim eksik kısımda veya dikkatimizden kaçan noktalarda olması mümkündür.

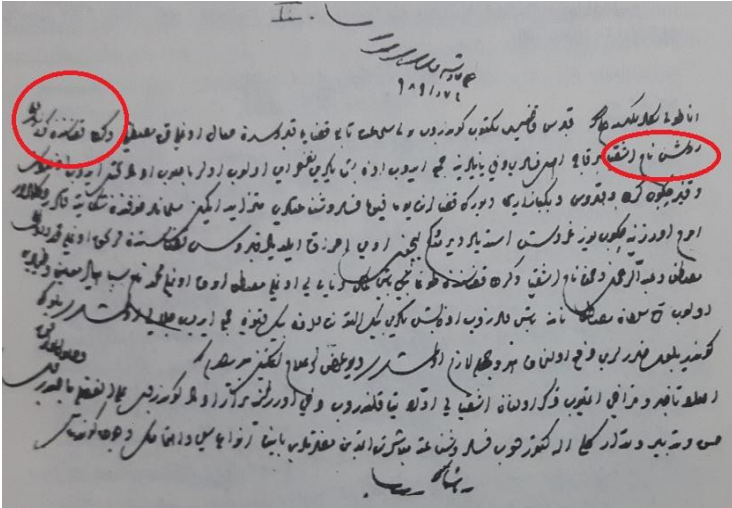
Netice itibariyle ait oldukları yöredeki şahıs ve meskûn ya da gayr-i meskûn yer isimlerini ihtiva etmesi bakımından Tahrir Defterlerinin zenginliği tekrar hatırlandığında bu isimlere Sayık ve Köroğlu Ruşen ifadelerine tesadüf etme ihtimalinin her zaman mümkün olduğunu söyleyerek sözlerimizi tamamlayalım.

EKLER:

Lev.1- TD KK 35: Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'ndeki II. Selim dönemi ait 1568 tarihli Bolu sancağının son tahririne ait mufassal defterdeki Gerede nahiyesine bağlı köylerinin listesi

berâber idüb bir def'a şer'le fasl olmayup ve on beş yıl müür itmeyen husûsların hakk üzere teftiş u tefahhus idüb göresin kazıyye arz olunduğu gibi şer'le sâbit ve zâhir ola. Mezkûr sipâhî tâifesinden ise hubs (idüb) arz eylesesin. Değil ise ol bâbda emr-i şer'-i kavîmle âmil olub şer'le lâzım geleni icrâ idüb yerine koyub kimesneye hilâf-ı şer'-i şerîf (iş) itdirmeyesin. Amma hîn-i teftişde hakk üzere olub garaz u ta'assubdab ve tezvîr u telbîsden hazer idüb hakk-ı sarîhe tâbî' olasin ve üzerine ne ma'küle mevadd sâbit olduğun yazub bile sûret-i sicilleriyle dergâh-ı mu'allâma i'lam eylesesin.

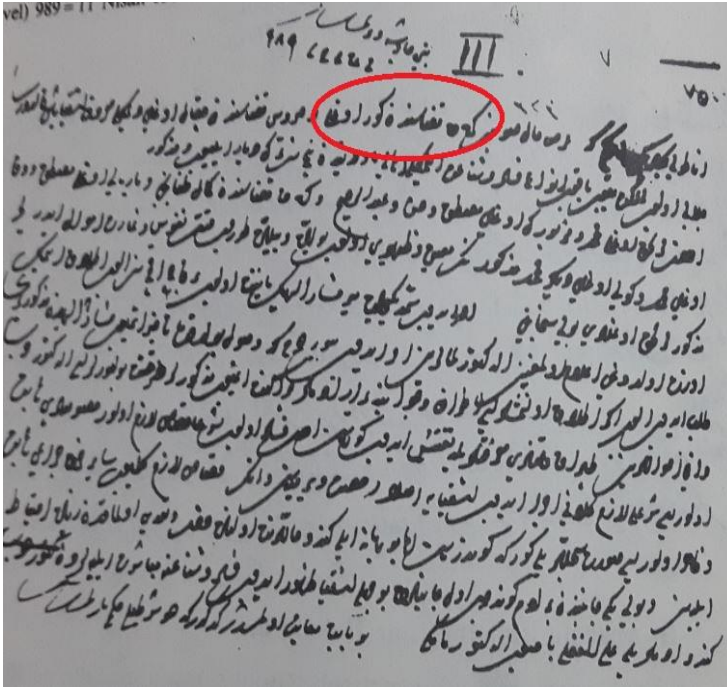
Lev.3- Belge 2: Mühimme Defteri Numara 42 Sahife 142 Sıra Numarası 464,

7 Rebiülevvel 989 (11 Nisan 1581) (Çözümü)

Ali Çavuş'a verilmiştir. Anadolu Beğlerbeğisine hüküm ki,

Kıbrıs kadısı mektûb gönderüb Bolu sancağına tâbî' Kazâ-i Kıbrıs'dan Çakal Oğlu Kara Mustafa ve Gerede kazâsından Kör Oğlu Rüşen nâm eşkiyâ birkaç ehl-i fesâdı dahî yanlarına cem' idüb on beş yğirmi nefer harâmî olup evler basub âdemler katl idüb oğlan ve kız çeküb Gerede ve Kıbrıs ve Beğ Bazarı ve Yörük kazâlarında yevmen feyevmen fesâd u şenâ'etleri mütezâyid iken Müslümânlar, havfından

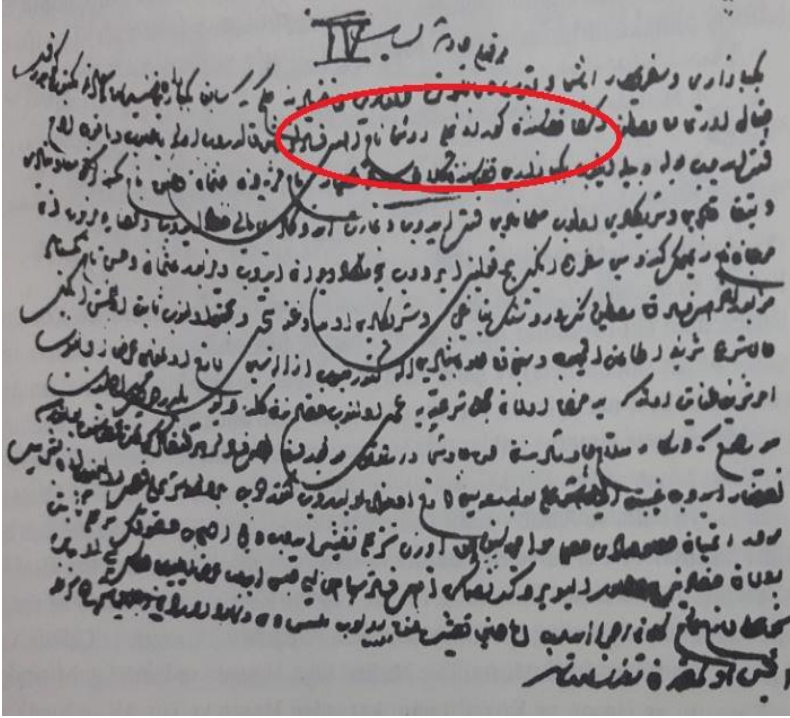
şikâyete kadir değillerdir. Evim üzerine gelüb yüz guruş istediler. Virmedüğüm için evimi ihraak eylediler. Kıbrus kazâsından Kızılıcıoğlu Mehmed ve oğlu Mustafa ve Abdürrahîm ve Hamza nâm eşkiyâ v e Gerede kazâsından Doğancıbaşı Kemal ve Yaralı Oğlu Mustafa ve Ok Oğlu Mehmed nâm sipâhiler mu'in ve zahîri olub Kara Sultan Mustafa nâmına baş kaldırub on beş-yirmi bin altun ve on bin koyun cem' idüb Celâlî olmuştur. Bölük gönderilüb zararları def' olunmak her vechile lâzım olmuştur deyü arz u i'lâm itmeğin buyurdum ki vusûl buldukda aslâ te'hîr ve terâhî itmeyüb zikr olunan eşkiyâyı evvelâ yataklandırub dai üzerlerine yarar âdemler gönderüb ale'l-gafle basdurub hüsn-i tedbîr ve tedârikle ele getirüb fesâd u şenâ'ete mübâşeret itmedin mazarratların (def'i) bâbında envâ-ı sa'y- u ihtimâmın vücûda getiresin.

Lev.4- Belge 3: Mühimme Defteri Numara 42 Sahife 75 Sıra numarası 323 Fî Gurre-i Cemaziyelevvel 989 (3 Haziran 1581)

Nebî Çavuş'a verilmiştir. Anadolu beğlerbeğisine hüküm ki,

Arz-ı hâl sunub Gerede kazâsından Kör Oğlu ve Kıbrıs kazâsından Çakal Oğlu dimekle ma'rûf eşkiyâ baş kaldurub Celâlî olup memleket yıkub yakub envâ'-i fesâd u şenâ'et eylemekle ehâli-i vilâyetden nicesi terk-i diyâr eyleyüb ve mezkûr olan Kızılıcak Oğlu Mehmed ve mezbûrun oğlu Mustafa ve Hasan ve Abdü'r-rahîm ve Gerede kazâsından Kemâl Toğancı ve Yaralı Oğlu Mustafa ve Vefâ Oğlu Mehmed ve Güll(?) Oğlu diğer Mehmed ve mezkûreyninmu'în ve zahîri olup yollara ve bellere durub katl-i nüfûs ve gâret-i emvâl iderler. Mezkûr Kızılıcak Oğullarının Bolu sancağı beği ahz idüb şimdiki hâlde mîr-i müşârünileyhin yanında olup birkaç akçesin alubitlaak etmek üzere olduğı i'lâm olmağın ele getirilmelerin emr idüb buyurdum ki vüsûl buldukda te'hîr itmeyüb müşârünileyden mezkûrları taleb idüb alub eğer itlak olunmuşlar ise etraf u cevânibe yarar âdemler perâkende idüb mezkûrlar her kande bulunurlar ise ele getirdüb dahi ahvâllerin toprak kadıları ma'rifetleriyle tefdîş idüb göresin ehl-i fesâd olup şer'an kısâs lâzım olur husûsları sâbit olur ise şer'le lâzım geleni icrâ idüb eşkiyâya aslâ ruhsat virmeysin ve ânın kısâs lâzım gelmeyüb sâir hurde cerâ'imi sâbit ve zâhir olur ise sûret-i sicilleriyle küreğe gönderesin. Ammâ bu bahâne ile kendü hâllerinde olanlara dahl u te'addî olmakdan ziyâde ihtiyât eylesin. Ve Bolu beği cânibine bir âdem gönderüb ol câniblerde bu vechile eşkiyâ zuhûr idüb fesâd u şenâ'ete mübâşeret eyleyenleri kendü âdemleriyle 'ale'l-gafle basub ele getürmemesi bu bâbda m'âteb olmuştur gerekdir ki deyü şartiyle hüküm yazılmışdır.

Lev.5- Belge 4: Mühimme Defteri Numara 46 Sahife 231 Tarih 22 Zikaade 989 (29 Aralık 1581)

Beğbazarı Sifrihisâr Ayaş ve Kıbrıs ve Ballu Karahisarı kadılarına hüküm ki, merkûm Çavuş'a virilmiştir.

Sâbıka Beğ Bazarı kadısı südde-i sa'âdetime mektûb gönderüb Çakal Oğlu Kara Mustafa ve Gerede kazâsından Köroğlu Rûşen nâm ehl-i fesâdlar baş kaldurub evler basub ve yakub âdem katledüb yola ve bele inüb Beğ Bazarı kazâsında olan Sifrihisâr nâm karyeden Osman ve Hasan nâm kimesneler mu'âvinleri ve yatakları ve şerikleri olub Müslümânları katl ve gâret itdükleri mâlı hıfz idüb ve kazâ-i mezbûreden Mercân nâm zâimin kendüsü seferde iken bir kulun ayardub nice mülkler virân idüb mezkûr Osman ve Hasan nâm kimesneler mezkûr ehl-i fesâd Kara Mustafa'nın ve Ruşen'in yatağı ve şerikleri olduğuna sicil ve hüccet olunubsâbit olunmuş iken hâlâ şer'-i şerîfe itâ'at etmeyüb sancak subaşuları ele getürmeyüb izâlesi lâzım olmağın arz olunub emr-i şerif inâyet oluna ki yedimizde olan hüccet-i

şer'iyyeye amel olunub haklarından geline deyü bildirdüğü ecilden buyurdum ki degâh-ı mu'allâm çavuşlarından Hasan Çavuş vardukda mezbûrân ehl-i fesâdlar her kangunuzun taht-ı kazâsında bulunursa ihzâr idüb gaybet eylerse şer'le buldurması lâzım olanlara buldurub getürdüb bir def'a şer'le fasl olunmayub on beş yirmi yıl mürûr husûsları husemâ muvâcehesinde hakk üzere şer'le teftiş idüb dahî eshâb-ı hukûkun şer'le sâbit olan hakların bîkusûr alıverdikden sonra ehl-i fesâd sipâhî ise habs idüb arz eyleyüb değil ise ol bâbda şer'le lâzım geleni icrâ idüb ammâ hîn-i teftişde hakk üzere olub telbîsden ve şuhûd-i zordan ve hilâf-ı şer'-i şerîfe muhâlif iş olmakdan hazer idesin.

KAYNAKLAR

Aça, Mustafa (2014). "Köroğlu Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi" *Köroğlu Kitabı*, (Hazırlayan: Sabri Koz), İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 1-40.

Akdağ, Mustafa (1995), *Türk halkının Dirlik ve Düzen Kavgası- Celâli isyanları*, İstanbul.

Birgören, Hamdi (2008), *Bolu Vilayeti Salnâmesi Rumî 1341 Milâdî 1925* Hazırlayan Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi.

Boratav, Pertev Naili (1984), *Köroğlu Destanı*. İstanbul.

Öztürk Selda (2010), *Mühimme Defterleri'nde Bolu Sancağı ve Bolu'da Eşkiyalık*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi.

Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları (1928), İstanbul: Dahiliye Vekâleti.

Süme Mehmet, Tarhan Murat, Araz Turan, Çalık Ali Osman, Yetiş İbrahim, Aksay Binnaz (2015). *Gerede Nüfus Defterleri Cilt I-Cilt II 1840*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No 14.

Sümer, Faruk (1987), "Kör Oğlu, Kızır Oğlu Mustafa ve Demirci Oğlu ile İlgili Vesikalar" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. İstanbul. S. 46, s. 9-46.

Sümer, Faruk-Albayrak, Nurettin (2002), "Köroğlu", *TDVİA*, C. 26, s. 268-270.

Taş, Kenan Ziya (2017), *Osmanlının Arka Bahçesi Bolu Sancağı 16. Yüzyılda Bolu-Düzce-Bartın-Karabük-Zonguldak*, İstanbul: Post Yayın.

[https://www.turkcebilgi.com/yukar%C4%B1say%C4%B1k,_d%C3%Dörtdivan\(20.10.2017\)](https://www.turkcebilgi.com/yukar%C4%B1say%C4%B1k,_d%C3%Dörtdivan(20.10.2017))

TÜRKİYE’DE KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ TARİHİ BOYUTU/TARİHİ BELGELERDE KÖROĞLU KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Prof. Dr. Ali YAKICI
Gazi Üniversitesi/ TÜRKİYE
yakiciali@gmail.com

ÖZET: Türk dünyasının ortak destanı olarak kabul gören Köroğlu’nun hayali bir anlatı kahramanı mı yoksa tarihi bir kişinin etrafında anlatılan; anlatıldığı coğrafyalarda destan, hikâye, masal vb. türlerle ifade edilen bir sözlü anlatı metni mi olduğu konusunda bugüne kadar yapılan araştırmalarda kesin bir sonuca ulaşılamadığı görülmektedir. Anlatı metni bağlamında Köroğlu’nun bir destan, hikâye ya da masal kahramanı olduğuna dair önemli oranda çalışma bulunurken tarihi bir kahraman ya da kişi olduğu konusunda yapılan çalışmalar yetersiz ve mevcutlardan da somut verilere ulaşılamamaktadır. Bu bakımdan Köroğlu’nun tarihi bir kişi; bir Osmanlı askeri, Yeniçeri, eşkıya ya da ozan olduğuna dair yapılan çalışmaların araştırmacısı açısından değerli olmakla birlikte yetersiz olduğu belirgindir.

Köroğlu konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında Köroğlu’nun tarihi kişiliği üzerine kitap ya da yazılarında görüş belirten ve bu konuya özel çalışmaları bulunanların başında şu isimler gelmektedir: Evliya Çelebi, A. Chadzko, T. Arakel, Fuat Köprülü, Pertev Naili Boratav, Faruk Sümer, Mustafa Akdağ, Yücel Özkaya, Enver Konukçu, İlhan Başgöz vd.

Köroğlu'nun tarihi kişiliği üzerinde görüş belirten kitap ve yazılar ile yapılan çalışmaların çoğunda bu kişinin Bolu'nun Gerede ilçesine bağlı Soyuk (Sayık) köyünden Ruşen adlı biri olduğu, civardaki köy ve evlere baskınlar yapıp adam öldürdüğü ya da yaraladığı, kız kaçırdığı, yol kesip adam soyduğu, Osmanlı ordusuna karşı baş kaldıran ve savaşan bir Celali olduğu hususunda bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmalardan bazılarında da Köroğlu'nun bir ozan olduğuna, kimilerinde de eşkiya ve ozan Köroğlu'nun aynı kişi olduğuna dair bilgiler yer almaktadır.

Tarafımızdan gerçekleştirilecek olan bu çalışmada öncelikli olarak Köroğlu'nun tarihi bir kişilik olarak varlığından söz eden çalışmalar kronolojik olarak verilecek, bu çalışmalar kendi içinde sınıflandırılacak ve bu sınıflandırma sonucunda Köroğlu'nun tarihi bir kişilik olarak nereli olduğu, soyu, eşkiya, ozan ya da kahraman olarak yeri belirtilecektir.

Bütün bu bilgilerin ışığında destan kahramanı Köroğlu'nun Türkiye sahasında tarihi bir kişi olarak tespit edilen/ var sayılan kişi ya da kişilerin ad almasında mı etkili olduğu yoksa mühimme defterlerinde/ arşiv belgelerinde varlığından söz edilen bu kişi/ kişilerin özellikle hikâye türündeki anlatıların doğuşunu mu hazırladığı ele alınıp tartışılacak ve bir sonuca bağlanacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Türkiye, Köroğlu Çalışmaları, Tarihi Belge, Tarihi Kişilik.*

HISTORICAL PROCESS OF THE STUDIES ON KÖROĞLU/ HISTORICAL DOCUMENTS OF THE STUDIES ON KÖROĞLU

ABSTRACT: It has been seen that there is no definite result in the studies on whether Köroğlu, who is accepted as the common epic of the Turkish world, is an imaginary narrative hero or a historical person around whom epics, minstrel stories, and fairy tales have been told. In the context of the narrative text, studies on the fact that Köroğlu is a historical hero or a person are insufficient while there is a considerable amount of studies on the fact that he is an epic, a story or a fairy tale hero. In this respect, it is seen that the studies on the historical person Köroğlu (an Ottoman military, janissary, bandit or minstrel) are insufficient.

When we look at the studies in Turkey about Köroğlu, the following names are pioneer ones who mentioned Köroğlu's historical personality in his books or other works and who have special studies on this subject: Evliya Çelebi, A. Chadzko, T. Arakel, Fuat Köprülü, Pertev Naili Boratav, Faruk Sümer, Mustafa Akdağ, Yücel Özkaya, Enver Konukçu, İlhan Başgöz.

In the majority of the books and writings about the historical personality of Köroğlu, there is information that Köroğlu’s principal name is Ruşen from Soyuk (Sayık) village of Gerede district of Bolu; he raids villages and houses in the neighborhood and kills or wounds, kidnaps girls, cuts off people and robs them; he is a Jalali who revolts and fight against the Ottoman army.

In this study, primarily the works that mention Köroğlu as a historical personality will be given in chronological order. Then, these studies will be classified and as a result of this classification certain information will be seek about where Köroğlu is from, his historical personality, family, and his identity of bandit, minstrel or hero.

In the light of this information, it will be addressed that whether the epic hero Köroğlu is influential in taking the name of the person or persons identified as a historical person in Turkey or these people, who are mentioned in the archive documents, especially prepare the emerging of the stories.

Keywords: *Turkey, Studies on Köroğlu, Historical Document, Historical Personage.*

Türk dünyasının müşterek destanlarından biri olarak ortak kabul gören Köroğlu’nun hayali bir anlatı kahramanı mı yoksa tarihi bir kişinin etrafında anlatılan; anlatıldığı coğrafyalarda destan, hikâye, masal vb. türlerle ifade edilen bir sözlü anlatı metni mi olduğu konusunda bugüne kadar yapılan araştırmalarda kesin bir sonuca ulaşamadığı görülmektedir. Anlatı metni bağlamında Köroğlu’nun bir destan, hikâye ya da masal kahramanı olduğuna dair önemli oranda çalışma bulunurken tarihi bir kahraman ya da kişi olduğu konusunda yapılan çalışmalar yetersizdir ve mevcutlardan da somut verilere ulaşamamaktadır. Bu bakımdan Köroğlu’nun tarihi bir kişi; bir

Osmanlı askeri, Yeniçeri subayı, eşkıya ya da ozan olduğuna dair yapılan çalışmaların araştırmacısı açısından değerli olmakla birlikte sonuç itibarıyla yetersiz olduğu görülmektedir.

Köroğlu konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında Köroğlu’nun tarihi kişiliği üzerine kitap ya da yazılarında görüş belirten ve bu konuya özel çalışmaları bulunanların başında Evliya Çelebi, A. Chadzko, T. Arakel, Fuat Köprülü, Pertev Naili Boratav, Faruk Sümer, Mustafa Akdağ, Yücel Özkaya, Enver Konukçu, İlhan Başgöz vb. isimler gelmektedir.

Türkiye’de Köroğlu çalışmalarının tarihi boyutu/ tarihi belgelerde Köroğlu konusunda yapılan çalışmaların dünü, bugünü ve yarını konusunda bilgi üretme sürecinde belirginleşen iki önemli kitap bulunmaktadır. Bu kitapların ortak özelliği; giriş ya da ilk bölümde Türkiye ve Türkiye dışında Köroğlu hakkında yapılan çalışmalara yer vermiş olmalarıdır. Bu çalışmalar içinde Köroğlu’nun tarihi kişiliğini inceleyen ve tarihi kişiliği hakkında bilgi veren kaynaklar da yer almaktadır.

Köroğlu’nun tarihî kişiliğini inceleyen kaynaklar hakkında bilgi veren kitaplardan biri Zekeriya Karadavut’a, diğeri ise Metin Ekici’ye aittir.

Karadavut, Köroğlu’nun Ortaya Çıkışı adlı eserinin Giriş bölümünü Köroğlu destanı üzerine yapılan çalışmalara ayırmıştır (Karadavut, 2002: 1-33).

Karadavut’un bu kitabında Anadolu’da yapılan çalışmalarla birlikte Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan varyantları üzerine yapılan çalışmalara da yer verilmiştir. Karadavut, Köroğlu’nun Anadolu varyantı üzerine yapılan çalışmaları verirken ilk çalışmanın 1302 (1885-1986) yılında Meşhur Köroğlu adıyla gerçekleştiğini Saim Sakaoğlu’nu (Sakaoğlu: 79-83) kaynak göstererek vermektedir (Karadavut, 2002: 1).

Karadavut, Türkiye’de Köroğlu çalışmalarının tarihi boyutu/ tarihi belgelerde Köroğlu ve Köroğlu’nun tarihi şahsiyeti konusunda yapılan ilk çalışmanın Pertev Naili Boratav’a ait olduğunun belirtmektedir. Bu konudaki çalışmalarıyla bilinen diğeri bir araştırmacı Fahrettin Çelik/Kırzioğlu’dur. Karadavut’un konuyla alakalı olarak burada çalışmasından söz ettiği diğeri isimler; Yücel Özkaya, Zeki Velidi

Togan, Mustafa Akdağ, Atilla Özkırımı, Faruk Sümer, Enver Konukçu, Ferit Ragıp Tuncor, Cahit Öztelli ve İbrahim Arslanoğlu’dur (Karadavut, 2002: 3-13).

Ekici de Türk Dünyasında Köroğlu adlı çalışmasının Birinci Bölümünde Köroğlu hakkında yapılan çalışmalara yer vermiştir. Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Türk dünyasının dışında yapılan çalışmaları da değerlendiren Ekici’nin verdiği ilk bilgiler Türkiye’de yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Bu bölümde, Köroğlu’nun tarihi kişiliği ve tarihi belgelerde Köroğlu konusunda çalışmaları bulunan başlıca şu isimler yer almaktadır: Pertev Naili Boratav, Cahit Öztelli, A. Haydar Avcı, Cemal Anadol, Ahmet Kutsi Tecer, M. Fahrettin Kırzıoğlu, Şükrü Elçin, Saim Sakaoğlu, Faruk Sümer (Ekici, 2004: 17-28).

Köroğlu’nun gerçek kişiliğine dair bilgi veren ilk Türk yazarı, seyyah, sözlü bellek tarihçisi Evliya Çelebi olmuştur. Ünlü seyyah, 1656 yılında İstanbul’dan Van’a giderken Çankırı’nın Çerkeş ilçesi yakınlarında kendisini soyma teşebbüsünde bulunan eşkıyaya; “Bu sizin ettiğinizi bu dağlarda Köroğlu etmemiştir” diyerek (Seyahatnâme, V, 18) Anadolu’nun kuzeybatısında devlete başkaldıran Köroğlu adlı bir eşkıyanın varlığına dikkat çekmiştir (Sümer-Albayrak, 2014: 16).

1928 yılında yayımladığı makalede Ahmet Kutsi Tecer, destan kahramanı Köroğlu’nun dışında, 1577-1590 tarihleri arasında Osmanlı’nın İran Seferine katılan ordu komutanı Özdemiroğlu Osman Paşa’ya şiirler söyleyen başka bir Köroğlu’dan söz etmektedir ki; bu 16. yüzyıl saz şairi Âşık Köroğlu’dur (s. 110-116).

Türkiye’de bu alanda araştırma yapanların başında Pertev Naili Boratav gelmektedir. Boratav, 1931 yılında yayımladığı Köroğlu Destanı adlı kitabının IV. bölümünde Köroğlu’nun tarihi kişiliğinden söz eden çalışmalara yer vermektedir. Bu bölümde; Chodzko’nun Köroğlu’nu Kuzey Horasan’da doğmuş, İkinci Abbas döneminde İran Azerbaycan’ında yaşamış, Türkmenlerin Teke kabilesinden bir haydut olarak telakki ettiğinden ve bu görüşe taraf olanların kimler olduğundan söz etmiştir. Boratav, bu bölümde ayrıca, materyallerini 1927 yılında neşreden Huloflu’nun da Köroğlu’nun Şiiliği üzerinde durmakla Chadzko gibi hata yaptığına vurgu yapmaktadır (Boratav, 1931: 151-152).

Boratav kitabında; Ziya Gökalp'in Köroğlu'nun Zaloğlu Rüstem zamanında yaşamış bir Saka olabileceğine atıfta bulunduğunu, bununla birlikte Alp Ayvaz çağrıştırmaktan dolayı Gazneli Mahmut'un halk lisanında Köroğlu olarak efsaneleşmiş olabileceğine yönelik düşüncelerine yer vermektedir (Boratav, 1931: 153).

Boratav, 26 Mart 1939 Pazartesi günü Ankara Radyosu'nda vermiş olduğu konferansta ilk olarak Köroğlu'nun şahsiyeti konusunda bilgi verir ve onun 16. yüzyılda yaşamış bir eşkıya olduğunun ileri sürer. Ayrıca, 1942 yılında Yurt ve Dünya adlı dergide yayımladığı yazıda (s. 281-285) Ermeni tarihçisi Arekel'in Köroğlu hakkında verdiği bilgiyi esas alarak onun 17. yüzyılda yaşamış bir Celâlî olduğunu kabul etmektedir. İlave olarak; 1943 yılında III. Türk Tarih Kongresine sunduğu bildiri de Boratav (1948: 124-129), Arakel'in görüşüyle Başbakanlık Arşivinde bulunan mühimme defterleri içinde yer alan 8 belgeden 1, 3 ve 4. Belgelerdeki bilgileri de birleştirerek Köroğlu'nun bir Celâlî reisi olduğunu, ilk defa Bolu tarafında zuhur ettiğini veya Bolu'ya geldikten sonra şöhret bulduğunu ve hikâyesinin de ya kendisinin sağlığında ya da ölümünden hemen sonra teşekkül ettiğini belirtmektedir (Karadavut, 2002: 4-5).

Fahrettin Kırzıoğlu, 1946 yılında Folklor Postası adlı dergide iki sayı devam eden makalesinde, Boratav'ın Köroğlu için söylediği 16. yüzyılda yaşamış bir Celali reisi olduğu şeklindeki görüşüne karşı çıkar. Aksine, Köroğlu'nun Celâlîlerle hiç ilgisinin olmadığını, Köroğlu adının 16. yüzyıldan önce de Asya'da yaygın bir ad olduğunu örnekleriyle ortaya koymaktadır. Kırzıoğlu'na göre Köroğlu, "Hun yabgularının sülalesinden gelme olup Murat boylarını Sasanlı İran'a karşı koruyan ve sonradan Karakoyunlu Türkmenleri olarak ortaya çıkan bir ailedendir." (Karadavut, 2002: 5).

Köroğlu'nun tarihi kişiliği üzerine yapılan çalışmalardan biri de Yücel Özkaya'ya aittir. Özkaya, 1963 yılında yayımladığı yazıda Köroğlu'nun Bolulu olduğunun ve 16. Yüzyılda yaşadığını ileri sürmekte (s. 13-14), 1983 yılında yayımlanan bildirisinde ise bu konuda şu bilgileri vermektedir:

"Bolu'da Celali İsyancıları dediğimiz hareketler esnasında Köroğlu'yu, bir Celali önderi olarak görüyoruz. Vesikalarda ve tarihi kaynaklarda Celali olarak adlandırılan Köroğlu, aslında haksızlıklara karşı

ayaklanmış, çevresindekilerle kötü yönetimi dolayısıyla Bolu Beyine kafa tutup, savaşlar yaptığından halk tarafından sevilip hakkında destanlar düzülmüş olan bir kişidir. Asıl adı Ruşen ya da Ruşen Ali olan Köroğlu, Sırp savaşında Padişaha çok fayda sağlaması ile ün yapmış, sonradan Bolu Beyine karşı ayaklanmış bir kişi olarak tanınır

Bolu’da yaşamış Celali reisi Köroğlu dışında önce ve sonra yaşamış olan Türkmen vb. Köroğlulardan da söz eden Özkaya, İstanbul Topkapı Sarayındaki sicil defterleri ile Başbakanlık Arşivindeki mühimmelerin dışında bir belge bulunamayacağını belirtmekte ve sonuç olarak şunları söylemektedir:

“Köroğlu’nun Bolu dağlarında yaşadığı kesinleşmiştir. 1579-1582 yılları arasında bu adı taşıyan kişi Gerede civarında yaşamakta olup Bolu Bey’ine isyan eden Köroğlu ile şair Köroğlu’nun aynı kişi olduğu kabul edilebilir (Özkaya, 1983: 67).

1963 yılında Mustafa Akdağ, Celâlî İsyanlarını anlattığı kitabında sıklıkla Köroğlu ve arkadaşlarının Celâlî hareketi içinde yer aldığına dair bilgiler vermektedir (Karadavut, 2002: 6).

1966 yılında Türk Yurdu’nda yayımladığı makalede Zeki Veldi Togan, Köroğlu’nun Batı Afganistan’da rol oynayan “Tarhan” lakaplı kahraman olduğunu ifade etmektedir (s. 10-13).

1972 yılında yayımladığı bir makalede Şükrü Elçin, destan kahramanı Köroğlu dışında 16. yüzyılda yaşamış bir ordu şairi Köroğlu’nun varlığından söz etmekte, bu şairin Kaptan-ı Derya Kılıç (Uluç) Ali Paşa hakkında söylediği şiirlerden örnekler vermektedir (s. 430-434).

1975 yılında yazdığı makalede Atilla Özkırımlı, Köroğlu’nun bir Celâlî olduğunu, ayrıca saz şairi Köroğlu ile anlatı kahramanı Köroğlu’nun aynı kişi olduğunun belirtmektedir (s. 14-15, 33).

1975 yılında Faruk Sümer, Köroğlu’nun tarihi kişiliği konusunda Boratav ile aynı görüşleri paylaştığını belirtir. Sümer Başbakanlık Arşivi’nde bulunduğu vesikalardan hareketle Köroğlu’nun Bolu’nun Gerede Kazasının Sayık köyünden olduğunu söylemektedir (Karadavut, 2002:8).

Faruk Sümer 1987 yılında TDA’nın 46. sayısının 9-46. sayfaları arasında bu belgeleri yayımlamıştır. 1580-1585 yıllarına ait bu 8 belgede Köroğlu’nun tarihi kişiliğine dair oldukça teferruatlı bilgiler

yer almaktadır. Sümer, Gerede'nin Soyuk (Sayık) köyünden olan Köroğlu Ruşen'in civar kazalarda ev ve köyler basıp adam öldürdüğü, yaraladığı, kız ve oğlanları kaçırdığı, yol kesip adam soyduğu, etrafındaki adamlarının çoğaldığı, nüfuz sahasının gittikçe genişlediği anlatılmaktadır. Bu sebeple halkın köylerini terk ettiği, ele geçirilmesi için kadınlara emir verilip üzerine adam gönderildiği halde yakalanmadığı belirtilmektedir. (Sümer-Albayrak, 2014: 16-17).

Faruk Sümer'den hareketle Nurettin Albayrak bu belgelerle ilgili olarak şu detaylı açıklamada bulunmaktadır:

“Bu arşiv belgeleri Köroğlu'nun gerçek hayatının üç dönemde incelenmesine dayanak oluşturmaktadır. Bunlardan ilki memleketi olan Bolu'da geçen hayatıdır. Arşiv belgelerinden ilk yedisi hayatının bu dönemine aittir. 1580-1584 yılları arasını kapsayan bu belgelerde adı Ruşen olan Köroğlu'nun kendi memleketinde eşkıyalık yapmasının en önemli sebebinin 1578 yılında devletin İran'a savaş açması, Bolu ve civarındaki askerlerin büyük bir bölümünün savaşa gitmiş olmasıdır. Bu durum, Köroğlu ve benzeri kişilere eşkıyalık yapma fırsatı vermiştir.

Bu belgelere göre hayatının ikinci safhası Çamlıbel'dir. 8. belgeye göre 1585 yılında Köroğlu, yakalanması için üzerine gönderilen kuvvetlere karşı koyamayacağını anlayınca önce Haymana'ya, oradan da izini kaybettirmek için Sivas ile Tokat arasındaki Çamlıbel'e kaçıp yerleşmiştir.

Üçüncü safhada ise Osmanlı askeri tarafından sıkıştırılan Köroğlu, yakalanacağını anlayınca İran'a kaçmış ve Şah Abbas'ın hizmetine girmiştir. Bu dönemde yazılmış bir vakâyinâmede, Şah'ın Osmanlılardan Nahcıvanı aldığı sırada Osmanlı'nın hizmetine girmiş olan Ali Kulu Beg'i, oğlunu ve annesini Pasin ovasında tutup şaha gönderdiği kayıtlıdır (Celal Müneccim-i Yezdi, vr. 120b-121a).

Anlatılarda Köroğlu'nun Şah Abbas tarafından öldürüldüğü yazılıdır.” (Sümer-Albayrak, 2014: 17-18).

1983 yılında Enver Konukçu'nun verdiği bilgiler de Özkaya ile benzerlikler göstermektedir. Konukçu, Köroğlu'nun gücü ve ününün Sayalık köyünü aşarak Gerede, Çağa, Dörtdivan, Deveren ve Karadoğan yaylalarında da hissedildiğini, Karadoğan köyünde yaşayan

Türkmenlerden bölükler meydana getirdiğini, kendisine katılan Çakaloğlu’nun da yardımıyla Bolu Beyine/ Beylerine karşı geldiğini, kafa tuttuğunu, cenge davet ettiğini belirtmektedir (s. 61).

1983 yılında yayımladığı bir makalesinde Ferit Ragıp Tuncor, destan kahramanı Köroğlu ile saz şairi Köroğlu’nun aynı kişi olduğu görüşünü savunmaktadır (s. 4-5).

1984 yılında ikinci baskısı yapılan *köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu* adlı kitabının önemli bir bölümünü Köroğlu’na ayıran Cahit Öztelli de destan kahramanı Köroğlu ile Âşık Köroğlu’nun aynı kişi olduğu görüşüne katılmaktadır (s. 371).

1985 yılında yayımladığı “Kiziroğlu Mustafa Bey Kolu” adlı makalesinde Köroğlu’nun da Kiziroğlu’nun da eşkıya olduklarını belirtmektedir (s. 3-6).

1990 yılında yayımladığı *Köroğlu Ayaklanması İnceleme Belgeler Değişler Kaynaklar* adlı kitabında A. Haydar Avcı, Köroğlu’nu bir Celâli lideri olarak göstermiş ve Köroğlu’yla ilgili olduğunu kabul ettiği bazı belgeleri yayımlamıştır (Ekici, 2004: 21).

1994 yılında yayımladığı makalede Saim Sakaoğlu, Köroğlu üzerine M. Fuad Köprülü, Fevziye Abdullah Tansel, Saadettin Nüzhet Ergun, Hasan Eren, Cahit Öztelli ve Şükrü gibi araştırmacıların konuyla ilgili yaptıkları çalışmalardan ve diğer belgelerden hareketle Köroğlu’nun 17. Yüzyılda yaşamış ünlü âşıklardan olduğunu belirtmektedir (s. 65-73).

1997 yılında yayımladığı Köroğlu adlı kitapta Enver Uzun, 16. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlıda ekonomin kötüye gitmesi, sosyal ve siyasal dengelerin bozulması sonucunda patlak veren ve 1550-1603 yılları arasındaki çalkantılı dönemde kendilerine levend adını veren bazı kimselerin başlatmış oldukları isyanlarda Köroğlu adının öne çıktığına vurgu yapmaktadır. Uzun bu konuda şu bilgiye yer vermektedir:

“İşte Köroğlu’nun tarih ve edebiyat sahnesine çıkışı da bu tarihe rastlamakta ve Bolu-Gerede arasında baş gösteren ayaklanmaların önderliğini Köroğlu adındaki bir şahsın yaptığı kaydedilmektedir.” (s. 4).

Uzun, ayrıca Nedim Ulusakul'un Erzurum İhtilali (Ankara, 1937) adlı kitabındaki bilgilerden hareketle II. Abdülhamid Döneminde Köroğlu adındaki bir eşkıyanın Erzurum dolaylarında ün saldığını da kaydetmektedir (s. 2).

Şair Köroğlu konusunda Fuat Köprülü'nün de önemli çalışmaları bulunmaktadır (2004: 86-100).

Köroğlu'nun tarihi kişiliği üzerine yapılan son çalışmalardan biri İlhan Başgöz'e aittir. Başgöz, 17-18 Ekim 2009 tarihinde gerçekleştirilen *Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarih ve Kültürü* adlı Sempozyumun açılış bildirisinde şu bilgilere yer vermektedir:

“Köroğlu söz konusu olunca onun tarihi kişiliği hakkında biraz daha şanslıyız. Elimizde Köroğlu'nun kim olduğunu, ne vakit yaşadığını, nerelerde dolaştığını gösteren III. Sultan Murat'ın fermanı vardır. Fermanlardan ikisini özetliyorum:

1. Ferman: Anadolu beylerbeyine hüküm ki, Bolu sancağına tabi Kıbrıs kazasından Çakaloğlu Kara Mustafa ve Gerede kazasından Köroğlu Ruşen adlı eşkıyalar birkaç fesad ehlini yanlarına cem edip 15-20 nefer olup evler basıp ademler kaldırıp filan... Buyruğum yetişince asla gecikmeyip adı geçen eşkıyayı evvela yataklandırıp dahi üzerlerine yarar hademler gönderip dalgın iken basılıp ele getirip kötülüğe başvurmadan zararlarını gideresiniz. Bu ferman 1581'de Ali Çavuş'a verilmiştir.

2.Ferman: Saruhan muhafazasına tayin olunan Hüseyin'e hüküm ki adı geçen sancak valisine mektup gönderir. Gemürcüoğlu demekle maruf şaki eşkıyaya baş olup zengin ve mal sahiplerine salgın salup Müslümanların evlerini basıp filan...Bu ferman yetişince buyurdum ki.” (Başgöz: 2011: 21)

Sonuç

Köroğlu'nun tarihi kişiliği üzerinde görüş belirten kitap ve yazılar ile yapılan çalışmaların çoğunda bu kişinin Bolu'nun Gerede ilçesine bağlı Soyuk (Sayık) köyünden Ruşen adlı biri olduğu, civardaki köy ve evlere baskınlar yapıp adam öldürdüğü ya da yaraladığı, kız kaçırdığı, yol kesip adam soyduğu, Osmanlı ordusuna karşı baş kaldıran ve savaştan

bir Celali olduğu hususunda bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmalardan bazılarında da Köroğlu’nun bir ozan olduğuna, kimilerinde de eşkiya ve ozan Köroğlu’nun aynı kişi olduğuna dair bilgiler verilmektedir.

Bu bilgilerin şeriye sicilleri ve arşiv belgelerine dayandırılarak yapılan önemli bölümünde 1579-1582 yılları arasında Gerede civarında Bolu Bey’ine isyan eden Köroğlu ile 1577-1590 yılları arasında Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki ordu ile Osmanlı- İran seferlerine katılan âşık Köroğlu’nun aynı kişi olduğu ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımın doğruluk payı yok denecek kadar azdır. Çünkü aynı yıllarda hem yönetime karşı başkaldırıp zor kullanan ve hakkında yok edilmesi için ferman çıkarılan kişinin aynı anda Osmanlı Ordusuyla İran seferine katılması, Tebriz’in, Şirvan’ın fethinde yer alması ve Osmanlı’nın ordusunun bu başarısını “Ferman padişahın Şirvan bizimidir” dizeleriyle destanlaştırması mucizevi bir durumdur. O mucizenin ise eşkiyalığı bırakarak ıslah olan/ edilen Köroğlu’nun başkaldırdığı yönetimin yanında yer alması ve ordusuyla seferlere çıkması biçiminde tecelli etmesi gerekir.

Celali ayaklanmaları sırasında yaşanan ya da yerelde yönetime karşı cereyan eden olaylarda yer alan Köroğlular ile benzeri Köroğluların sıklıkla görülmesi doğaldır. Çünkü Türk insanının zulme, zalimlere karşı durup çaresize çare olan, güçsüze güç veren, düşenin elinden tutan, yoksulun ve kimsesizin yanında olma vb. özelliklerini kendinde toplayarak idealize etmiş olan bir anlatı kahramanının unvanını alması çok tabiidir. Bunun içindir ki Köroğluları yerelde değerlendirmek, döneminde yaşadığı mekân ve olaylarla birlikte ele alarak Köroğlu anlatılarının zenginleşmesine katkısı ya da bu anlatılardan nasıl beslendiğine dair bilgiler elde etmek, Köroğlu çalışmaları için; bu anlatıların doğuşunun kendi çevresinde gerçekleşmesini sağlayan kahramanın/ tipin Bolu ya da benzeri bir yerli olduğunu ispata çalışmaktan daha isabetli ve yararlı bir kazanım olacaktır.

Bütün bu bilgilerin ışığında destan kahramanı Köroğlu’nun Türkiye sahasında tarihi bir kişi olarak tespit edilen/ var sayılan kişi ya da kişilerin ad almasında etkili olduğu belirgindir. Bununla birlikte mühimme defterlerinde/ arşiv belgelerinde varlığından söz edilen Köroğlu adlı kişi/ kişilerin özellikle hikâyeye türündeki anlatıların doğuşunda olmasa bile tarihte yaşadığı kabul edilen kişilere bağlanarak hikâyelerin zenginleşmesine katkı sağladığı belirtilebilir.

Bütün bunların sonucunda ise; bir Oğuzname halkası olarak/gibi çok eski çağlardan itibaren Türklerin sözlü edebiyat geleneğini ve kültürünü önemli ölçüde etkileyen Köroğlu kahraman bir tip olarak görülmektedir. Etrafında anlatıların oluştuğu Köroğlu adlı bu olağanüstü kahramanı, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan ve kendini bir destan kahramanı gibi yenilmez güç olarak görenler ad olarak taklit etmişlerdir. Köroğlu adıyla/ unvanıyla hedef kitlesinin önüne/ huzuruna çıkan ozan, eşkıya, Celali vb. tipler, bu unvanla yanındaki ve karşısındakileri etkilemişler ya da etkilemeyi amaç edinmişlerdir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda ve bunların sonucunda elde edilecek belgelerde de tarihi kişiliği olan daha farklı Köroğlular tespit edilebilir. Böyle bir tespit ya da tespitler; Köroğlu anlatısının Türk insanı tarafından yerelde de ne kadar benimsendiği ve kabul gördüğü gerçeğine zenginlik ve güç katacaktır.

KAYNAKLAR

Akdağ, Mustafa (1963). *Celâli İsyanları*. Ankara.

Arslanoğlu, İbrahim (1985). “Kızıroğlu Mustafa Bey Kolu”. *Türk Folkloru*, 7 (76), Kasım 1985.

Başgöz, İlhan (2011). “Halkın Köroğlu’su Tarihin Köroğlu’su”. *Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

(Boratav), Pertev Naili (1931). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Evkaf Matbaası.

Boratav, Pertev Naili (1942). “Köroğlu Kimdir”. *Yurt ve Dünya*, 3, (20), Ekim 1942.

Boratav, Pertev Naili (1948). “Köroğlu’nun Tarihi Şahsiyeti”. *III. Türk Tarih Kongresi Ankara, Kasım 1943, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara,

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Elçin, Şükrü (1972). “Saz şairlerimizden Köroğlu Hakkında”. *Türk Kültürü*, 115.

Karadavut, Zekeriya (2002). *Köroğlu’nun Ortaya Çıkışı Türk Dünyasındaki Varyantlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.

Konukçu, Enver (1983). “Köroğlu’nun Yaşadığı Asırda Bolu’nun Siyasi Durumu”. *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özkaya, Yücel (1963). “Köroğlu’nun Ortaya Çıkışı Hakkında”. *Çele*, 1 (10), Aralık 1963.

Özkaya, Yücel (1983). “Köroğlu’nun Tarihi Şahsiyeti”. *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özkırmımlı, Atilla (1975). “Köroğlu Hem Saz Şairi Hem de Adaleti Sağlayan Bir Efsane Kahramanıdır”. *Milliyet Sanat Dergisi*, 163, Aralık 1975.

Öztelli, Cahit (1984). *Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu*. 2.b., İstanbul.

Sakaoğlu, Saim (1994). “17. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Üzerine Notlar: 12. Koroglu (Kuroğlu)”, *Türk Dili*, 511.

Sümer, Faruk- Albayrak, Nurettin (2014). “Köroğlu”, *Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu Köroğlu Kitabı*. Haz. Sabri Koz, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Tecer, Ahmet Kutsi (1928). “Köroğlu’na Dair”. *Halk Bilgisi Mecmuası*. C.I, Ankara.

Togan, Zeki Velidi (1966). “Köroğlu Destanının Bazı Eski Rivayetlerine Dair”. *Türk Yurdu*, 5 (325).

Tuncor, Ferit Ragıp (1983). “Her Nüshada Bir Şair/Köroğlu”. *Size*, 4 (92), 25 Mart 1983.

Uzun, Enver (1997). *Köroğlu*. Trabzon.

TÜRKİYE’DE KÖROĞLU DERLEMELERİ VE METİN YAYINLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN

Gaziantep Üniversitesi, TÜRKİYE

gultekin@gantep.edu.tr

ÖZET: Türk destancılık geleneği içerisinde Köroğlu destanının önemli bir yeri vardır. Türk dünyasının genelinde ve Türk kültürü ile az çok teması olan diğer toplumlarda da bilinen ve anlatılan bu destan, Türkiye’de âşıklar tarafından icra edilmektedir. Türk destan ve halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar içerisinde de Köroğlu kollarının derlenmesi, yayımlanması ve incelenmesi üzerine oldukça önemli çalışmalar yapılmıştır.

Türkiye’de Köroğlu destanı üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, genellikle sözlü kültür ortamından tespit edilip yayımlanmış metinlere dayanmaktadır. Bilimsel araştırmaların dayandığı bu metin derlemeleri ve yayınların derleme yöntem ve teknikleri bağlamında değerlendirilmesi, bütüncül bir bakış açısıyla bir durum tespitinin yapılmasının yanı sıra gelecekte yapılacak çalışmalara da rehberlik etmesi bakımından önemli olacaktır.

Bildirimizde, Köroğlu destanı üzerine Türkiye’de yapılan derlemeler ve derlemeye dayalı metin yayınları ele alınacaktır. Tespit edilen çalışmalardan hareketle Köroğlu kollarının derlendiği anlatıcılar, derleme yöntemleri, derlemelerin yapıldığı bağlam, derlenen metinlerin yazıya geçirilmesi ve yayımlanması, yayın aşamasında yapılan düzenlemeler üzerine tespit ve değerlendirmelerde bulunulacak, art

zamanlı olarak Koroğlu derlemelerinin seyri belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Koroğlu Destanı, Derleme, Metin Yayınları.

AN EVALUATION ON THE FIELDWORKS AND TEXT PUBLICATIONS OF KOROGU IN TURKEY

ABSTRACT: The Koroglu epic has an important place in the Turkish epic tradition. This epic story, which is also known and to be narrated in the all regions of the Turkish world and in other societies that have communication with Turkish culture, is being performed by minstrels in Turkey. The fieldworks, publication and study of Koroglu epic stories are very important among the studies on Turkish epics and minstrel stories.

Scientific studies on the Koroglu epic in Turkey are generally based on texts that have been published and collected in the oral cultural context. The evaluation of these textual compilations and publications, based on scientific research, in the context of fieldworks methods and techniques will be important from a holistic point of view as well as guiding the work to be done in the future.

In our study, the publications on the Koroglu epic and the text publications based on the fieldworks will be discussed. Based upon the studies that have been conducted; the Koroğlu narrators, fieldwork methods, context of the fieldwork, transcription and publishing of the compiled texts will be evaluated in this study.

Keywords: Koroglu Epic, Fieldwork, Text Publication.

Türk dünyasının genelinde ve Türk kültürü ile az çok teması olan diğer toplumlarda da bilinen ve anlatılan Koroğlu Destanı, Türkiye’de hikâyecilik geleneğinin temsilcisi âşıklar ve âşıklardan dinlediği hikâyeleri anlatan amatör icracılar tarafından anlatılmaktadır. Diğer Türk boylarında da destan anlatma geleneklerine ve anlatıcılarına (Reichl, 2002; Çobanoğlu, 2003; Ekici, 2004, Yıldız, 2015) bağlı olarak Koroğlu Destanı, şekil, içerik vb. bakımlardan farklılıklar içerirse de ortak bir belleğin ürünü olarak anlatılmış ve anlatılamaya devam etmektedir.

Ekici, “*Köroğlu Destanı tek bir şekil ve konuda değil; zaman, yer, anlatıcı ve dinleyici unsurlarına bağlı olarak, her Türk boyuna ait geleneğin kendine has özelliklerine göre anlatılmaktadır. Ancak temeldeki muhteva birliği bütün anlatmalarda gözlenebilir.*” (Ekici, 2004: 13) sözleri ile Türk boyları arasındaki ortak muhteva birliğinden söz ederken Türk boylarının kendilerine has destan anlatma geleneklerinin ve anlatım ortamının (Oğuz, 2013) Köroğlu Destanına etkisine dikkat çeker.

Geniş bir sahada bilinmesi ve anlatılması, Türk destanları arasında Köroğlu Destanının özel bir yeri olmasını sağlamış, ancak coğrafi yayılma sahasının genişliği (Türkmen, 1985, Ekici, 2004), destan anlatma geleneklerinde görülen değişim ve dönüşüm, Türk boyları arasında farklı tarihî süreçlerin yaşanması vb. sebepler Köroğlu araştırmalarında günümüzde de araştırılmaya devam eden pek çok sorunu beraberinde getirmiştir.

Metin Ekici, Köroğlu Destanın çok geniş bir sahada bilinmesi ve anlatılmasının bu destanı meşhur ve eşsiz kıldığını, ancak bu durumun destanla ilgili pek çok soruyu da beraberinde getirdiğini ifade eder ve bu sorulardan ilk akla gelenlerin, “*bu destanın ilk defa ne zaman, nerede, hangi şartlara bağlı olarak kim tarafından yaratıldığı, daha sonra hangi yollardan, nasıl ve kim tarafından taşındığı, Türk destan gelenekleri göz önüne alındığında, hangi Türk boyundaki anlatmaların daha zengin olduğu ve bütünlük arz ettiği*” (Ekici, 2004: 13-14) soruları olduğunu tespitinde bulunur.

Köroğlu Destanı ile ilgili bu tarz soru veya sorgulamaların, problemlerin çözümü için başvuru en önemli kaynak ise Köroğlu anlatmalarının kendisi olmuştur. Türkiye’de Köroğlu destanı üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, sözlü kültür ortamından tespit edilip yayımlanmış metinlere, çeşitli dönemlerde basılmış eserlere veya yazmalara ve de Türk boylarından derlenip yayımlanmış metinlerin Türkiye Türkçesine aktarılmış şekillerine dayanmaktadır. Dolayısıyla, Köroğlu destanı ile ilgili soru, sorun veya sorgulamalar bu kaynaklardan tespit edilen metinlerden hareketle ortaya konmakta, sorulan sorulara cevaplar da elde bulunan metinlerden hareketle aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle Köroğlu araştırmalarında kullanılan metinlerin kaynağı ve tespit edilmiş süreçleri ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Biz de bu bildirimizde bu sorulara ek olarak Türkiye’de Köroğlu Destanının metinlerinin derlenmesi ve yayımlanması süreçlerini değerlendirmek; yayımlanan metinlerin kimler tarafından, hangi anlatıcılardan nasıl derlendiği, derlenen anlatıların yayımlanması aşamasında herhangi bir düzenleme veya değişikliğin yapılıp yapılmadığını sorgulamak istedik. Çünkü; bir halk bilimi araştırmasında, halk bilimi uzmanının öncelikli olarak inceleme konusu edeceği bir geleneğe, bir uygulamaya, bir ritüele, bir anlatıya, bir metne ya da bir bütün olarak bunların tamamına ihtiyacı vardır. Halk bilimi araştırmalarında derleme kavramı ile ifade edilen bu sürecin niteliği, bilimsel araştırmanın sonuçlarını da doğrudan etkileyecek önemli bir süreçtir. Derleme aşamasında yaşanan aksaklıklar, eksiklikler, inceleme sonuçlarına da doğrudan yansiyacak, bilimsel bir problemin çözümüne katkı sunduğu kadar, yeni problemlerin ortaya çıkmasına da neden olabilecektir.

Bu düşünceden hareketle, bildirimizde Türkiye sahası Köroğlu anlatmaları üzerine yürütülen araştırmalarda kullanılan metinlerin, hangi kaynaklardan, nasıl derlendiği veya tespit edildiği ve yayımlandığı konusu ele alınmıştır. Köroğlu araştırmalarının dayandığı bu metin derlemeleri ve yayınlarının derleme yöntem ve teknikleri bağlamında değerlendirilmesi, gelecekte yapılacak çalışmalara da rehberlik etmesi bakımından da önemli olacaktır.

Bildirimizde, Köroğlu destanı üzerine Türkiye’de yapılan derlemeler ve derlemeye dayalı metin yayınları ele alınmıştır. Tespit edilen çalışmalardan hareketle Köroğlu kollarının derlendiği anlatıcılar, derleme yöntemleri, derlemelerin yapıldığı bağlam, derlenen metinlerin yazıya geçirilmesi ve yayımlanması, yayın aşamasında yapılan düzenlemeler üzerine tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmamız, Türkiye’de Köroğlu anlatmaları üzerine yapılan bilimsel incelemelerde yaygın olarak kullanılan Pertev Naili Boratav’ın “Köroğlu Destanı”; Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından Behçet Mahir’den derlenen “Köroğlu Destanı”, Hüseyin Beyaz’ın “Köroğlu Antep Rivayeti”, Ümit Kaftancıoğlu tarafından yayımlanan “Köroğlu Kol Destanları”, Ferruh Arsunar’ın Kahramanmaraş’tan tespit ettiği metinlere yer verdiği “Köroğlu” adlı eseri ve konuyla ilgili son bilimsel çalışma olması bakımından da M. Mete Taşlıova tarafından yayımlanan “Köroğlu Oltu Kolu” adlı çalışma

ile sınırlandırılmıştır. Türk boylarından Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalar yazmalara ve taşbaskısı Köroğlu kitapları (Koz, 2014; Duman, 2014) çalışmada göz önüne alınmamıştır.

Tespit edilen eserler, genel olarak içerikleri veya inceleme yöntemi bakımından bir bütün olarak değil, yer verdikleri metinlerin kaynağı, derlenmiş ise derleme yapılan kaynak kişiler ve derleme yöntemi, metinlerin yayımı esnasında yapılan düzeltme, ekleme ya da çıkarmalar açısından değerlendirilmiştir.

Bildirimizin bu bölümünde öncelikli olarak burada yer verdiğimiz çalışmaları sırasıyla ele almak, daha sonra da genel bir değerlendirme yapmak istiyoruz.

Köroğlu üzerine Türkiye’de yapılan bilimsel incelemelerin başında Pertev Naili Boratav’ın “Köroğlu Destanı” adlı eseri gelmektedir. Yayımlandığı dönemde olduğu kadar bugün de Köroğlu araştırmalarında temel bir başvuru kaynağı olan eserin, Köroğlu Destanını bir bütün olarak ele alan bilimsel bir inceleme olması bakımından, çalışmada yer verilen veya atıfta bulunulan metinler bakımından değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

Boratav, bu çalışmasında yer verdiği metinler hakkında yaptığı şu açıklamalar dikkat çekicidir:

“Bu tetkike ilave ettiğim metinlere gelince, maalesef bunların lisanî tarafları nakıstır; zira benim tarafımdan ağızdan toplanmış değildirler, Maraş şiiirleri dediğim parçaların, menşeleri gayri malum olup, Maraş’ta elde edilmiş bir defterden alınmıştır. Maraş’ta bulunmuş diyerek bunları Maraş ağzıyla tespit etmek şüphesiz doğru olmazdı. Diğer rivayetler ise, yerinde isimlerini zikrettiğim arkadaşlar tarafından savtî hususiyetleri nazarı itibara alınmadan tespit edilmiş ve bana verilmiştir. Maamafi, sarf ve nahiv hususiyetleri, kelimeler, masal ve destan klişeleri, ilh... itibariyle bunlardan bu şekilde de istifade edilir ümidindeyim.” (Boratav, 1984: 12)

Boratav’ın Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Yalvaç, Elazığ rivayetleri olarak adlandırdığı metinlerin, doğrudan sözlü kültür ortamından bilimsel yöntemler kullanılarak tespit edilmiş metinler olmadığı görülmektedir. “Urfa Rivayetleri” olarak adlandırılan metin, Şükrü Bey’in Urfalı kervancı Kart Ali’nin ağzından tespit ettiği metinlerdir.

Nalbantbaşı ve Demircioğlu'na dair kısa anlatılar ise Kart Ali Sivas'ta işitmiş.; Yalvaç rivayeti, bir ortaokul öğrencisi tarafından Yalvaç'tan derlenen metin; Elaziz Rivayeti, (Boratav, Elazığ'a ait olmadığını belirtmektedir.) Elazığ'da askerliğini yapan Mudurnulu Sıtkı Bey, tarafından askerlerden toplanan parçalar; Maraş Rivayeti: Bir defterden alınmış şiirlerdir. Defteri Haydar Niyazi Bey, Boratav'a vermiştir. Maraş'ta eşraftan Hasan Efendi'nin de defterleri olduğu bilgisi bulunmaktadır. (Boratav 1984: 231-232).

Türkiye sahasında hikâyecilik geleneğinin varlığını işlevsel olarak sürdürdüğü bir dönemde, sözlü kültür ortamında alan araştırmaları yapılmadan elde edilen bu metinler, geleneğin o dönemdeki biçimi, durumu hakkında bilgi edinmek bakımından yeterli görünmemektedir.

Boratav'ın, çalışmasında yer verdiği ve incelemeye esas metinlerden biri de Paris rivayeti olarak adlandırdığı metindir. Boratav, bu metnin de tam şeklini görmediğini şöyle ifade eder: *“Paris rivayeti dediğim rivayeti, Paris Milli Kütüphanesi'nde bizzat kendim göremedim; Türkiyat Enstitüsü'nde bulunan hulasa edilmiş bir kopyasını mehaz olarak kullandım. Bazı teferruat bu muhtasar defterde mevcut olmadığı zamanlar Chodzko'nun eserinin Rusça tercümesini mehaz göstermek mecburiyetinde kaldım. Paris nüshasını görememiş olmaklığım, sonra onun kopyasının da tam olmaması ve Paris nüshasında kendisine tekabül eden varak numaralarını ihtiva etmemesi, şüphesiz eserin bu kısımları için bir noksan teşkil eder. Ne yapayım ki bu rivayetin tetkikinde bundan fazlası mümkün olmadı.”* (Boratav 1984: 12).

Boratav'ın çalışmasında yer alan metinlerden hiçbiri kendisi tarafından derlenmemiş, ya çeşitli şahısların elinde bulunan defterlerden, ya da arkadaş, dost veya öğrencilerinin belirli bir bilimsel disipline dayanmadığı görülen faaliyetleri neticesinde elde edilmiş metinlerdir. Ancak bu kadar sınırlı örneklerden hareketle, Boratav'ın günümüzde de değerini koruyan eserini ortaya koyması, sonraki dönemlerde Köroğlu Destanı ile ilgili derleme ve metin yayınlarında kat edilen mesafe hakkında fikir verebilecek bir durumdur.

Üzerinde durmak istediğimiz ikinci çalışma Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından hazırlanan çalışmadır. Türkiye sahası Köroğlu anlatımları üzerine yapılan derleme ve metin yayınlarının başında hem içerik bakımından zengin olması, sözlü kültür ortamından

ses kaydedici cihazlar kullanarak bilim insanları tarafından yayımlanması vb. bakımlardan şüphesiz Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından Behçet Mahir’den derlenen ve yayımlanan “Köroğlu Destanı” (Kaplan vd., 1973) adlı çalışma gelmektedir.

Çalışmanın “Önsöz” kısmında, Mehmet Kaplan’ın Behçet Mahir ile karşılaşmasından sonra bir teyp aldırarak kayıtlara başladığı, iki üç kolun Mehmet Kaplan’ın Erzurum’da bulunduğu sırada, diğer kolların ise daha sonra Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından derlendiği bilgisi bulunmaktadır.

Mehmet Kaplan, metnin basıma hazırlanması sırasında “*Destanı herkesin rahatça okuması için kelimeler ortak söyleyişe göre yazıldı. Fakat kelimelere ve sentaksa dokunulmadı. Bugün Türkçede yazı dili büyük nisbette konuşma diline yaklaşmakla beraber arada yine de bazı farklar vardır. Konuşma sentaksı yazı sentaksından bir hayli farklıdır. Bu metinde Behçet Efendi’nin konuşma dili ve sentaksı olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Öyle sanıyorum ki, bir halk hikâyecisinin konuşması Türkiye’de ilk def’a bu şekilde neşrolunuyor.*” (Kaplan vd., 1973: VI) diyerek, sadece kelimelerin yazımında herkesin anlayabileceği bir şekilde düzeltme yapıldığı, bunun dışında cümle yapısına herhangi bir müdahalede bulunulmadığını belirtmektedir.

Çalışmayı hazırlayan isimlerden Muhan Bali, “Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu”nda sunduğu “Köroğlu Destanı’nın Erzurum Varyantı Hakkında Yeni Bilgiler” adlı bildirisinde bu sürece dair anılarını ve değerlendirmelerini şöyle paylaşır:

“Derlemenin başlatıldığı yılı esas alırsak 40 yıl (Başlangıç 18 Nisan 1959), bitirilmesini esas alırsak 30 (Bitiş 24 Aralık 1968) yıl sonra ifade ve itiraf etmek gerekir ki, Köroğlu Destanı şiirleri itibarıyla büyük problemler içermektedir. Geleneğin emrettiği ve yukarıda sırasını verdiğimiz esaslar içinde şiir kısmı maalesef ihmal edilmiştir. Gelenek tüm anlatının bir kişi tarafından icrasını emreder, bu mümkün değilse metnin şiirlerini en iyi bilen âşığın eşlik etmesini zaruri kılar. Oysa bizim destancımız Behçet Mahir, şiirlere yüzde yüz hakim olamadığı, saz çalmasını bilmediği için hep yanında bir sazıcı bulundurmuştur, bu bazen ilk başlangıçta olduğu gibi, Köroğlu anlatırken Ümmani

(İbrahim Sarıkaya)dır, daha sonra Yaşar Reyhani'dir. Bugün destanımızın yüzde itibariyle kaç şiirinin orijinal metinden, ilk tasniften, (ki bugün o şahsı tanımıyoruz, musannif kimdir, maalesef bilmiyoruz) geldiğini, kaç şiirin anlatıcının verdiği ayak üzerine Ümmani tarafından yaratıldığını, -ki estetik değeri oldukça düşük parçalar muhtemelen bu şiirlerdir- kaç şiirin, sanatı tartışmasız olan ve bir yerden sonra şiirleriyle destana katılan Yaşar Reyhani'ye ait olduğunu belirlemek güçtür.” (Bali, 1998: 232-233).

Muhan Bali'nin verdiği bu bilgiler, Behçet Mahir'den yapılan derlemelerin mahiyetini, derleme sürecini oldukça aydınlatmaktadır. Özellikle “ifade” ve “itiraf” kavramlarının seçilerek bu sürecin anlatılması dikkat çekicidir. Behçet Mahir üzerine yapılan bir başka çalışmada (Sakaoğlu vd, 1997) yer alan metinler, dil ve üslup özellikleri bakımından değerlendirildiğinde az da olsa derlenen metinlerin düzeltilerek yayımlandığını göstermektedir.

Sözlü kültür ortamından derlenen metinlerin yayına hazırlanması esnasında herhangi bir düzeltme, değiştirme veya bazı ifadeleri, cümleleri daha anlaşılır kılmaya yönelik müdahaleler, ağız özelliklerinin göz ardı edilerek metnin yazı dilinin üslubuna yaklaştırılması, metni derleyen veya yayına hazırlayan bilim insanının o metni yeniden yaratması olarak görülmelidir. Gelenek, halka aittir; ancak, repertuar anlatıcıya aittir. Anlatıcının, sözcük tercihleri, dili kullanım biçimi, cümle yapısı, ait olduğu yöreye özgü söyleyiş ve ağız özellikleri, dinleyicilerin repertuarın oluşumuna, icrasına ve anlam kazanmasına etkisi göz ardı edilmemesi gereken önemli unsurlardır. Bu unsurlar metinden ayrı olarak ele alınacak unsurlar olarak görülmemeli, icra bir bütün olarak ele alınmalıdır. (Çobanoğlu, 2002: 265-316; Ekici, 2007: 128-31)

Bilim insanları tarafından yapılan bu yayınlardan sonra konuya farklı sebeplerle ilgi duyan ve bu motivasyonla Köroğlu anlatmalarını tespit ederek yayımlayan Hüseyin Bayaz ve Ümit Kaftancıoğlu'nun çalışmalarını değerlendirmek istiyoruz.

Türkiye'de Köroğlu üzerine yapılan çalışmalarda başvuru ve hikâyecilik geleneği bakımından önemli bir yöredeki, Gaziantep'teki Köroğlu anlatmalarının yer aldığı “Köroğlu Antep Rivayeti” adlı çalışma Hüseyin Bayaz tarafından yayımlanmıştır (Sever, 2003).

Bayaz çocukluğunda “Kilisli Kör İbo”dan Köroğlu Destanını dinler ve bu dönemlerde bu anlatmadan çok etkilenir. Bu nedenle konuyla ilgili çalışma yapmaya başlar. Hüseyin Bayaz, Gaziantep rivayetinin ilk olarak Kilisli Kör İbo’nun büyük oğlu Mustafa’dan, öğrencisi Hayri Ertem tarafından yazılmaya başlandığını, ancak, Mustafa’nın arada kendi şiirlerini de yazdırmasından dolayı bu kayıtları almaktan veya çalışmaya devam etmekten vaz geçtiklerini ifade etmektedir. Bayaz daha sonra, Osmaniye, Adana ve Kayseri’de Köroğlu hikayelerini anlattığı bilinen Gani Akarçay ile tanışır ve Gani Akarçay on iki deftere Köroğlu anlatmalarını iki yılda yazarak Bayaz’a getirir. Bayaz bir süre sonra Gani Akarçay’dan bir kez daha yazmasını ister ve iki metin arasında önemli farklılık olmadığını gördükten sonra metni yayımlamaya karar verir (Bayaz, 2015: 13-15).

Bayaz’ın verdiği bu bilgiler, yayımladığı metnin bir derleme faaliyetinin ürünü olmadığını, en azından metnin tespiti sürecinde halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi ve yayımlanması konusunda herhangi bir yaklaşımın benimsenmediğini göstermektedir. Özellikle, Kilisli Kör İbo’nun oğlu olduğu söylenen Mustafa’nın babasından öğrendiklerini anlatırken, kendi sanat yaratıcılığının ürünü olan eserleri de paylaşmasının yadırganması, halk bilimi disiplini bakımından en azından bugün kabul edilebilir görünmemektedir.

Gaziantep’teki hikâye anlatıcıları konusunda bilgi veren Cemil Cahit Güzelbey, Kilisli Kör İbo ve Kilisli İbo Oğlu Mustafa’dan da bahseder ve Mustafa hakkında “*Babasından sonra bir süre bu da hikâyecilik etti. Babasının anlattıklarını söylerdi. Fakat öbürleri gibi ünlü değildi. Birkaç yıl önce ölmüştür.*” (Güzelbey, 1984: 53-56) bilgisini verir. Hem Güzelbey’in verdiği bilgiler hem de Bayaz’ın çok sayıda kaynak kişiden bahsetmesi yörede hikâyecilik geleneğinin o yıllarda oldukça canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Abdülkadir İnan, 1930 yılında yaptığı inceleme gezilerinde Gaziantep’te de Köroğlu anlatmalarının çok zengin örneklerinin bulunduğunu haber vermesine rağmen (İnan, 2014: 23), bilimsel anlamda yöredeki Köroğlu anlatmalarının derlenmesine yönelik bir faaliyet yürütülmediği, Hüseyin Bayaz tarafından yayımlanan kitabın incelemelerde kullanıldığını görmekteyiz.

Bayaz'ın Gani Akarçay ile ilgili olarak kullandığı “*Gani, adını duyduğum üçüncü kuşak öykücüdür. Gani'nin ustasının Hacı Arap, onun ustasının da Kör Şakir olduğunu yaşayanlardan bilenler vardır. Bana Emin Karakök söyledi. Çokluk dinlediğim Kilisli İbo'nun ustasını bilmiyorum.*” (Bayaz, 2015: 16) şeklindeki aktarımlarından anladığımız kadarıyla, yayımladığı Köroğlu repertuarını tespit ettiği Gani'nin ustalarına ait bilgileri, başka şahıslara dayandırması, Gani'nin metni öğrenme süreci hakkında da Bayaz'ın herhangi bir sorgulamada bulunmadığını, dahası amacının da bu olmadığını göstermektedir.

Neticede Bayaz; Gani Akarçay'dan, Kilisli İbo'dan bazı kolları öğrenen Topal Hasan'dan, iki türküyü ise Ahi Babazade Akkaş Efendi'nin defterinden aldığını hazırladığı kitabın sunuş bölümünde ifade etmektedir (Bayaz, 2015: 16).

Bayaz'ın genel olarak Köroğlu'nun Gaziantep varyantını çeşitli anlatıcıların yazdığı defterlerden veya anlatıcılardan duyduklarını not eden kişilerin defterlerinden oluşturduğu; amacının tam ve doğru bir metin yayımlamak olduğunu, temel hareket noktasının ise çocukluğunda dinlediği Köroğlu'nu o dönemin verdiği hissiyat ile toplamak ve yayımlamak olduğunu söylemek mümkündür. Yazarın amacı göz önüne alındığında, bu metin yayınının oldukça başarılı bir çalışma olduğunu ifade etmek, ancak halk bilimi araştırmalarında metnin kullanılabilirliği konusunda dikkatli olmak, yazarın müdahalelerini göz önünde tutmak gerekmektedir.

Köroğlu ile ilgili yapılan bilimsel incelemelerde adına sık rastlanan, bu yönüyle temel bir kaynak olarak görülen Ümit Kaftancıoğlu'nun “Köroğlu Kol Destanları” adlı eseri, genel olarak değişik zamanlarda farklı âşıklardan (Cevlani, Müdami, Pünhani, Müdamoğlu, Bayram Köroğlu, Cenani, Zarrafı, Kemali, İlhami, Veli Yayıncı vb.) dinlenen, bazı yazılı eserlerden öğrenilen ve çalışmada isimleri zikredilmeden yazarın “gezdiğim bölgeler, halk eğitim odakları, yaşlı kimseler” şeklinde belirttiği kişilerin anlatımlarından hareketle oluşturulmuş bir çalışmadır (Kaftancıoğlu, 1979: VII) .

Kaftancıoğlu'nun çalışması 8 kol içermekte, ancak bu kolların hangi anlatıcı ya da anlatıcılardan, hangi yazılı kaynaklardan öğrenildiği gibi bir bilgi bulunmamaktadır (Ekici, 2004: 20). Kitapta kullanılan dil,

yazarın Köroğlu üzerine okunabilir, edebî bir eser ortaya koyma çabası içerisinde olduğunu göstermektedir.

Burada üzerinde durmak istediğimiz bir başka çalışma Ferruh Arsunar, tarafından hazırlanan Köroğlu (1963) adlı çalışmadır. Önemli bir kısmı Maraş’ın meşhur hikâyecisi Gül Fehmi’nin çırağı, Fırıldak Ökkeş’ten tespit edilmiştir. Çalışmanın standart Türkiye Türkçesi ile hazırlanması, metnin tespit edildikten sonra düzenlenip, yayımlandığını göstermektedir. Bu çalışmayı önemli kılan yönü ise Köroğlu Destanında ezgi ile icra edilen manzum bölümlerin bir kısmının notalarının (Erkan, 2015: 59-78) verilmiş olmasıdır. Arsunar’ın aldığı eğitim ve çalışma alanlarının bir yansıması olarak görülebilecek bu yaklaşımı diğer çalışmalarda görebilmek mümkün değildir. Derlenen ürünlerin, o dönemde icra edildikleri ezgilerin kayıtlara geçmesi bakımından kitapta verilen notalar büyük bir öneme sahiptir.

Bu çalışmaya bağlı olarak kısaca bilgi vermek istediğim bir başka çalışma “Maraş Ağzı Köroğlu” adlı eserdir. Çalışma Hacı Ali Özturan tarafından hazırlanmıştır. Özturan, çocukluğunda Köroğlu’nu Hamza Küçükkürtül’den dinlediğini, daha sonra şiirleri kaydettiğini belirtmektedir. Hamza Küçükkürtül’ün, Ökkeş Bilal’den (ki Arsunar’ın derleme yaptığı Fırıldak Ökkeş budur), o da Hancı Ökkeş’ten öğrendiği ifade edilmektedir (Özturan, 2009: 17-18).

Özturan da gelecek nesiller için, okunabilir bir metin bırakmak amacıyla bu çalışmayı yapmıştır. Temel de bir kültür varlığı olarak Köroğlu anlatmalarının önemini farkında olduğu, bu farkındalık ile çalışmayı hazırladığı anlaşılmaktadır.

Köroğlu destanı ile ilgili son yıllarda yapılan çalışmalardan biri ve bizim derleme yöntem ve tekniklerinin, çağdaş halk bilimi kuram ve yöntemleri çerçevesinde kullanılmasının önemini vurgulamak üzere değerlendirmek istediğimiz son çalışma Mete Taşlıova tarafından hazırlanan “Köroğlu Oltu Kolu (İnceleme-Metinler)” (2016) adlı eserdir. Mete Taşlıova bu çalışmasında, Türkiye sahasından Âşık Şevki Halıcı, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Şeref Taşlıova’dan derlenen metinlerle Ümit Kaftancıoğlu’nun yayımladığı eserden alınan ilgili kola yer vermiş; bu metinlerden sadece Murat Çobanoğlu’ndan derlenen (Bu derlemeler, Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi kapsamında Prof. Dr.

Fikret Türkmen, Nail Tan ve Lütü Yurttaş tarafından yapılmış derlemelerdir.) metnin henüz kitap olarak yayımlanmadığını, kendisinin görüntü kayıtlarından deşifre ederek bu metne çalışmada yer verdiğini belirtmiştir (Taşlıova, 2016: V, 35).

Mete Taşlıova'nın, Murat Çobanoğlu'ndan derlenen metni ağız özellikleri ile deşifre ettiği, yazı dilinde görülmeyen sesleri göstermek için ağız araştırmalarında sesleri göstermek için kullanılan işaretlere yer verdiği, anlatıcının anlatım esnasındaki bazı hareketlerine dipnotlarda yer verdiği, manzum kısımların icrasında görülen farklılık veya tekrarları da yine dipnotlarda açıkladığı görülmektedir (Taşlıova, 2016: 357-383).

Şeref Taşlıova'dan derlenen ve Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi kapsamında "Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri" (2014) adlı çalışmada yayımlanan "Köroğlu Oltu Kolu", Mete Taşlıova tarafından yukarıda bahsedilen çalışmada da kullanılmıştır. Bu çalışmanın da yazarları arasında bulunan M. Mete Taşlıova, metni elinde bulunan ses ve görüntü kayıtlarından ses özelliklerini kullanarak deşifre etmiş ve Murat Çobanoğlu anlatmasında olduğu gibi dipnotlarda açıklamalara yer vermiştir (Taşlıova, 2016: 385-410).

Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen metin ise yayımlandığı "Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri" (2009) adlı eserdeki şekliyle kullanılmıştır.

M. Mete Taşlıova'nın bu çalışmasında anlatıcı, dinleyici, icraya dair bazı değerlendirmelerinde bulunduğu görülmektedir. Metnin sözlü kültür ortamından derlendiği veya derlenen bir metne ait ses ve görüntü kayıtlarının bulunduğu durumlarda metinlerin, yayımlanmış amaçlarına uygun olarak düzeltilebildiği gibi, yeniden deşifre edilerek farklı açılardan da incelenebileceğini gösteren bir örnek olması bakımından önemlidir.

Sonuç

Bayaz ve Kaftancıoğlu akademik bir halk bilimi eğitimi almamış kişilerdir. Behçet Mahir'in repertuarı aralarında halk bilimi uzmanının da yer aldığı bilim insanları tarafından derlenip, yayımlanmış; konunun

temel başvuru kaynaklarından birinin yazarı olan Boratav, derleme yapmamış, M. Mete Taşlıova ise bilimsel olarak derlenmiş metinlerden hareketle çalışmasını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, Köroğlu Destanıyla ilgili Türkiye sahasında bilim insanları kadar çeşitli amaçlarla yazarların da konuya ilgi duyduğunu göstermektedir. Köroğlu anlatmalarına duyulan ilgiyi ve Köroğlu’nun Türkiye sahasında meşhur bir anlatı kahramanı olduğunu, burada çok az bir kısmına yer verebildiğimiz çalışmaları yayımlayan kişilerden hareketle görebilmek mümkündür.

Çalışmaları hazırlayan yazar veya bilim insanları Köroğlu Destanını derlediklerini ifade etmekle birlikte, bu çalışmaların büyük bir kısmının derleme değil kaydetme işlemi olduğunu söylemek mümkündür. Metin Ekici, derlemeyi “*halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanan uzman halk bilimci veya amatör olarak halk bilimine ilgi duyan kişi veya kişilerce, halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran veya icrâ eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işidir.*” (Ekici, 2007: 25, 26) şeklinde tanımlar. Bu tanımlama çerçevesinde meseleye yaklaştığımızda bilim insanlarınca yapılan güncel çalışmalarda bu anlayışın göz önünde tutulduğunu, ancak erken dönem çalışmalarında bazı eksikliklerin görüldüğünü, konuya farklı sebeplerle ilgili duyan ve amatör derlemeci (Ekici, 2007: 27) olarak değerlendirebileceğimiz kişilerce yapılan yayınların ise bu tanımlamadan hayli uzak oldukları görülmektedir.

Genel olarak bu çalışmalarda, sanatçının/anlatıcının kendi üslubu, yörede var olan hikâyecilik geleneğinin özellikleri, derlemenin yapıldığı sosyal çevre ve şartlara göre oluşan farklılıklar, kısaltma veya uzatmalar göz ardı edilmiştir. Elimizdeki metinlerin önemli bir kısmının Köroğlu anlatılarına karşı özel bir ilgi besleyen kişiler tarafından oluşturulduğu, halk bilimi uzmanlarınca yapılan derlemelerin de metni elde etmeye yönelik bir yaklaşım sergilediği, metnin anlatıcısına, derlemenin yapıldığı bağlama, buna bağlı olarak oluşan değişikliklere, anlatıcının psikolojisine, biyografisine, biyografisinin repertuara yansımaya, repertuar hakkındaki kanaatlerine, dinleyicilerine, dinleyicilerin tutum ve tepkilerine dair dikkatlerden uzak olduğu görülmektedir.

Burada yaptığımız değerlendirmelerden hareketle, derleme yöntem ve tekniklerine uygun olarak yapılan ya da yapılacak olan metin yayınlarının Köroğlu Destanı ile ilgili problemlere kesin çözümler getireceği beklentisi anlaşılmamalıdır. Ancak, metinlerde anlatıcı, dinleyici, icra bağlamı, derleme yöntemi, metnin yayın aşamasında yapılan değişikliklerin neden olduğu sorunların çözümüne veya tanımlanmasına yönelik önemli bir mesafe kat edileceği de açıktır. Köroğlu araştırmalarının nesnesi olarak Köroğlu anlatılarıyla ilgili günümüz halk bilimi kuram ve yöntemlerine çerçevesinde bilimsel metin yayınlarının yapılması, özellikle de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (Oğuz, 2009) bağlamında koruma, yaşatma ve geleceğe aktarma ya da uygulamalı halk bilimi yaklaşımıyla geleneğin güncellenmesine yönelik çalışmalar için gereklidir.

Öncelikli olarak Türkiye sahasından tespit edilen Köroğlu anlatımları bir bütün hâlinde yayımlanmalı, daha sonra da Türkiye’de ve Türk Dünyasında yaşamakta olan kollar tespit edilip, alan araştırmalarındaki güncel yaklaşımlara (Ersoy, 2012) uygun olarak derlenmeli ve yayımlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Arsunar, Ferruh (1963). *Köroğlu*. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Bali, Muhan (1998). “Köroğlu Destanı’nın Erzurum Varyantı Hakkında Yeni Bilgiler”. *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, s. 232-233
- Bayaz, Hüseyin (2015). *Köroğlu Antep Rivayeti*. İstanbul: Kaynak Yay.
- Boratav, Pertev Naili (1984). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Adam Yay.
- Çobanoğlu, Özkul (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Çobanoğlu, Özkul (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yay.
- Duman, Mustafa (2014). “Eski Yazıdan Yeni Yazıya Köroğlu Halk Kitapları”. *Tüfek İcadı Oldu Mertlik Bozuldu Köroğlu Kitabı*, Haz. M. Sabri Koz. İstanbul: Kitabevi, s. 519-537.

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) –İnceleme ve Metinler-*. Ankara: Akçağ Yay.

Ekici, Metin (2007). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yay.

Erkan, Serdar (2015). “Anadolu Sahası Köroğlu Havaları: Karşılaştırmalı Bir Deneme”. *Türkbilig*, 2015/30, s. 59-78

Ersoy, Ruhi (2012). “Halk Bilimi Çalışmalarının Gelişimine Paralel Olarak ‘Alan Araştırması’ Kavramını Yeniden Düşünmek”. *Milli Folklor*, S. 94, s. 5-13.

Güzelbey, Cemil Cahit (1984).“Gaziantep Eğlence Yaşantısında Hikâye ve Halk Hikâyecileri”. *Folklor Süreli Halk Bilimi Dergisi*, S. 31, Mart 1984, s. 53-56.

İnan, Abdülkadir (2014). “Köroğlu’na Ait Notlar”. *Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu Köroğlu Kitabı*, Haz. M. Sabri Koz. İstanbul: Kitabevi, s. 23-28.

Kaftancıoğlu, Ümit (1979). *Köroğlu Kol Destanları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.

Kaplan, Mehmet, Mehmet Akalın, Muha Bali (1973). *Köroğlu Destanı*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yay.

Koz, Sabri (2014). “Köroğlu Hikâyesi’nin Türkiye’de Yazıya Geçirilen En Eski Nüshası”. *Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu Köroğlu Kitabı*, Haz. M. Sabri Koz. İstanbul: Kitabevi, s. 355-367.

Oğuz, M. Öcal (2009). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yay.

Oğuz, M. Öcal (2013). “Folklorda Yeni Yöntemler ve Köroğlu”. *Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları*, Ankara: Akçağ Yay., s. 51-57.

Özturan, Hacı Ali (2009). *Maraş Ağzı Köroğlu*. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.

Reichl, Karl (2002). *Türk Boylarının Destanları (Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı)*. Çev. Metin Ekici, Ankara: TDK Yay.

Sakaoğlu, Saim- Ali Berat Alptekin- Yurdanur Sakaoğlu- Esmâ Şimşek (1997). *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I*. Ankara: AKMB Yay.

Sever, Mustafa (2003). "Köroğlu Destanı Antep Rivayeti". *Bilig*, S. 24, Kış 2003, s. 65-87.

Taşlıova, M. Mete (2016). *Köroğlu Oltu Kolu (İnceleme-Metinler)*. Ankara: Akçağ Yay.

Türkmen, Fikret (1985). "Köroğlu Hikâyelerinin Yayılma Sahaları ve Menşei Meselesi". *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. IV, İzmir 1985, s. 9-19.

Türkmen, Fikret, M. Mete Taşlıova, Nail Tan (2014). *Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri*. Ankara: TDK Yay.

Türkmen, Fikret, Mustafa Cemiloğlu (2009). *Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri*. Ankara: TDK Yay.

Yıldız, Naciye Ata (2015). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği Destanlar*. Ankara: Akçağ Yay.

TÜRKİYE'DEKİ KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ (BİLİMSEL ESERLER)

Prof. Dr. Ali DUYMAZ
Balıkesir Üniversitesi/TÜRKİYE
ali_duymaz@hotmail.com

ÖZET:Bu bildiriye Köroğlu üzerine Türkiye’de yapılmış/yayımlanmış çalışmalardan kitap hacminde olan ve bilimsel araştırma niteliği taşıyan eserler üzerine değerlendirmeler yer alacaktır.

Ancak Türkiye yayın hayatında 1800’lü yıllardan itibaren görülmeye başlanan ilk taş baskı ve eski harfli matbu metinler de değerlendirmeye alınacaktır. Ayrıca A. Chodzko, V. Radloff ve I. Kunos gibi kimi yabancı veya Fuzuli Bayat gibi Azerbaycanlı araştırmacıların eserlerine de değinmeler şeklinde yer verilecektir. Şüphesiz ki Köroğlu’nun tarihsel kimliği üzerinde görüş beyan eden, başta Mustafa Akdağ’ın eserleri olmak üzere bazı çalışmalar da konuya katkıları oranında bildiriye dâhil edilecektir. Bildirinin ekseninde Pertev Naili Boratav, Metin Ekici ve Zekeriya Karadavut’un kitapları yer alacaktır. Bildirinin amacı, Türkiye sahasında yapılan veya Türkiye’de de yayımlanan Köroğlu ile ilgili bilimsel kitapların yaklaşımlarını yöntem ve teknikleri açısından değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, Bilimsel Kitaplar, Pertev Naili Boratav, Metin Ekici, Zekeriya Karadavut.

THE PAST, PRESENT AND FUTURE OF THE KOROĞLU WORKS IN TURKEY (SCIENTIFIC BOOKS)

ABSTRACT: In this paper, it will take place the works on Koroğlu published in book size and which have characteristics of scientific research in Turkey.

Besides, the first lithographies and ancient texts to have been seen after the 1800s in the publication life of Turkey will also be evaluated. It will also be mentioned as a reference to the works of some foreigners such as A. Chodzko, V. Radloff and I. Kunos, or Azerbaijani researchers such as Fuzuli Bayat. Certainly, some works that express the opinion on the historical identity of Koroğlu like Mustafa Akdağ's works will be included in their contribution rate. Pertev Naili Boratav, Metin Ekici and Zekeriya Karadavut's books will be at the center of this paper. The aim of this study is to examine the approach of Koroğlu's methods and techniques of the scientific books are made in or published in Turkey.

Keywords: *Koroglu, Scientific Books, Pertev Naili Boratav, Metin Ekici, Zekeriya Karadavut.*

Erken Dönem Koroğlu Algısı ve Eski Harfli Taşbaskısı/ Matbu Yayınlar

Bildirimize, bilimsel denemese de “bilgi” düzeyinde çalışmaların başlamasından hemen öncesinde aydınlar ve halk arasındaki Koroğlu algısı üzerinde düşüncelerimizi ifade ederek başlamak isteriz. Ülkemizde insiyaki olarak da olsa tarih, edebiyat ve genel olarak kültüre bilimsel yaklaşımdan söz edilebilecek bir dönem olarak Tanzimat devrini ele alabiliriz. Tanzimat'ın en önemli şahsiyetlerinden Namık Kemal, değişik defalar basılan *Osmanlı Tarihi* adlı eserinin girişinde yer alan “İfade-i Meram” bahsinde Koroğlu algısına işaret eden şu satırları kaleme almıştır: “*Meselâ hey'etten [astronomiden] haberi olmayanlar bir kuyruklu yıldız görür; dünyanın bir musibete uğrayacağına hükmeder! Tarih bilmeyenler Koroğlu'nun destanını işitir, vilayetine, kerametine kail olur.*” (Namık Kemal, 1305: 9). Sonraki dönem şair ve ediplerinden Mehmet Emin Yurdakul'un çok tartışmalar yaratmış olan “Biz Nasıl Şiir İsteriz?” başlıklı bir şiirine yansıyan algı da pek farklı değildir. Yurdakul, o devirde halk edebiyatı

ürünleri olarak kabul edilen eşkıyalık hikâyelerinin Türk edebiyatını/şiirini temsil etmediği düşüncesindedir. Millî edebiyat hususunda hassasiyeti bilinen ve şiirlerini Yunan Muharebesi ortamında söylediğini mezkûr şiirin dipnotunda kaydeden Yurdakul, bu hususta Köroğlu'nu örnekleyerek şöyle der:

“Köroğlu ne? Anadolu dağlarında görünen,

Hep evleri, yapıları çamurlara bürünen

Köylerde, rençperlerin yurtlarında okunur

Bir kitap ki, ya bir yetime geçisini çaldırtır.

Ya bir çiftçi çocuğunu ıssız dağa kaldırtır.

Öyle şeyler belletir ki akıllara dokunur.” (Yurdakul, 1316: 35).

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak Türkiye’de Pertev Naili Boratav’ın bilimsel eserinin yayımlanmasına, yani 1930'lara kadarki algı aşağı yukarı aynı biçimde “tahkir edici” niteliktedir. Devrin seçkinleri sayabileceğimiz edebiyat dünyasında algı bu durumda iken taşbaskı ve matbu metinler halinde yayımlanmakta olan Köroğlu metinlerinde de durum pek farklı değildir. Muhtemelen kültürel kırılma sonucunda “âşık”ların repertuvarında kırsal kesimde farklı bir mecra içinde özgünlüğünü sürdüren Köroğlu kolları, şehirlerde ve bilhassa İstanbul’da önce “meddah”ların inhisarında kalmış, devir bürokrasisi ve seçkinlerinin algısına uymak durumunda kalan bu meddah anlatıları da taşbaskısı ve matbu metinleri besleyen temel kaynak olma vasfı kazanmış olmalıdır.

Nitekim 1880'lerden 1928 yılına kadar hemen hemen birbirinin aynısı taşbaskılar¹ ve matbu nüshalar², sadece "Köroğlu'nun Zuhuru" olarak bildiğimiz ilk kolu içermektedir. Ancak bu metinlerde, meddah anlatımına özgü formellerin yanı sıra metne müdahale sayılabilecek içerik değişimlerinin görüldüğünü de kaydetmeliyiz. Elbette bu taşbaskısı ve matbu metinler özenle taranmalı ve sonuçları itibariyle değişimler değerlendirilmelidir. Mesela kimi araştırmalarda Köroğlu hikâyesinin İstanbul varyantı olarak kabul edilen ve hemen hemen birbirinin aynısı olan bu taşbaskı ve matbu yayınlarda Köroğlu'nun, babasının intikamını almak üzere gittiği Çamlıbel'deki hareketleri anlatılırken Köroğlu'ndan "zalim ve bahadır" şeklinde bir ifadeyle söz edilmektedir. Buradaki "zalim" sözünün devrin ve iktidarın

¹ İlk taşbaskısı nüshalardan birisi olarak tespit edebildiğimiz "Meşhur Köroğlu Köroğlu Hikâyesi" 1302 (1884) tarihini taşımaktadır. Ön kapağında "Hikâye-i Köroğlu", arka kapağında ise "Meşhur Köroğlu'nun Hikâyesi" başlığı kayıtlı olan bir başka nüsha ise 1306 (1888) tarihini taşımaktadır. Bu eser için "Bayezid'de Hakkâklar Kapusunda Ahmed Hamdi Efendinin Dükkânında satılmaktadır. 17 sayfa" şeklinde bir not da düşülmüştür. Taşbaskısı nüshaların "Hikâye-i Köroğlu" ve "Meşhur Köroğlu Hikâyesi" adlarıyla 1307 (1889), 1308 (1890), 1315 (1897) yıllarına ait baskıları mevcuttur. Hemen hepsinde "meşhur" sözü geçen, 1341 tarihli matbu nüshada "eski" ve "meraklı" sözleri de eklenmiş olan ve en fazla 30 sayfa hacmindeki bu nüshalardan biri de "Meşhur Köroğlu Hikâyesi/Köroğlu Hikâyesi" başlıklı olup "Dersaadet Çadırcılar Caddesinde Ali Raif Efendi Matbaasında Tab olunmuştur" notuyla yayımlanmıştır ve 1330 (1911) tarihini taşımaktadır. Bizim tespit edebildiğimiz son taşbaskısı nüsha ise "Meşhur Köroğlu/Köroğlu Hikâyesi" adlı ve 1342 (1926) tarihlidir.

² Burada bir matbu nüshayı kısaca tanıtmak isteriz. Kitabın kapaktaki tüm kaydıyla künyesi şöyledir: *Köroğlu Hikâyesi* Fiyatı: 12 buçuk Kuruştur (Dış Kapak), *Köroğlu Hikâyesi Meşhur, eski ve meraklı bir hikâyedir*, Yanlışlarını Düzelten: S. T. H., Sahip ve Naşiri: Kitaphane-yi Sudi, İstanbul Bab-ı Ali Caddesi 1341 (iç kapak), Orhaniye Matbaası. Ayrıca "Okuyanlara Sözüm" başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır: "*En eski, en meşhur hikâyelerimizden biri de meşhur Köroğlu hikâyesidir. Bundan evvel yüzlerce defa basılmış, Osmanlı memleketlerinin hemen hepsine yayılmış ise de bir takım yazı bilmez, sözün manasını anlamaz adamlar tarafından her basıldıkça bir çok yerleri yanlış tab edilmiş olduğundan bugün elde bulunan kitaplar anlaşılabilir bir hale gelmiştir. Böyle eski ve herkesçe meşhur bir hikâyenin zamanımızda yanlış ve anlaşılabilir bir halde kalmasını münasip görmediğimden şu kitabı mahsusen yazdım. Ümit ederim ki okuyanlar memnun ve hoşnut olurlar.*"

Köroğlu algısıyla ilişkisi kurulabilir diye düşünüyoruz. Nitekim Mehmet Kaplan'ın Köroğlu tipiyle ilgili yazısı sadece ve münhasıran bu taşbaskısı metne istinat etmektedir (Kaplan, 2001: 101-111). Eleştirel olarak bakarsak tek bir metne yaslanmak en azından halk edebiyatı metinleri için eksik ve hatalı değerlendirmelere yol açan bir yöntem olarak kabul edilmelidir. Elbette bu metin de değerlidir ve önemlidir. Ancak bugün Köroğlu geleneği çerçevesinde versiyon niteliği kazanmış varyantların zenginliği asla göz ardı edilmemelidir. Hatta Köroğlu için Türk destan geleneğinde tarih ve coğrafya bakımından canlılığı, derinliği ve yaygınlığı itibarıyla benzerinin olmadığını iddia etmek de mümkündür.

Köroğlu hikâyeleri 1928 yılındaki harf inkılabı sonrasında da yeni harflerle fakat aynı anlayışla basılmaya devam etmiştir. “Halk kitabı” formatındaki bu yayınlara zaman zaman yazar, hazırlayan, genişleten gibi gerekçelerle isimler de eklenmiştir. Bunlar arasında Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu (1928), Muharrem Zeki Korgunal (1931, 1933, 1936, 1944, 1971), Dâniş Remzi Korok (1937), Süleyman Tevfik Özzorluoğlu (1940), Murat Sertoğlu (1959, 1962, 1971, 1973, 1974, 2008) gibi isimler öne çıkmaktadır. Bu arada sahada sözlü derlemelerin de başladığını ve kitap hacminde bazı derlemelerin taşbaskısı ve matbu metinlerin içeriğinden tamamıyla farklı olarak yayımlandığını görmekteyiz. Derleme yöntemlerinin eksiksiz olarak icra edildiğini söylemenin imkânsız olduğu bu derlemeler arasında Ferruh Arsunar'ın (1963) ve Hüseyin Bayaz'ın (1981) eserleri özel bir yer tutar. Burada bildirimizin konusu olmadığı için bütün derleme yayınlarından söz edecek değiliz. Ayrıca Cemal Bakı (1949), Mehmet Seyda (1969), İbrahim Zeki Burdurlu (1969) ve Tahir Kutsi Makal'ın (1975) büyük oranda amatörce inceleme ve metin yayınları dışında Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin Erzurumlu halk hikâyecisi Behçet Mahir'den derleyip yayımladıkları *Köroğlu Destanı* adlı eserin (1973) on beş kolu ihtiva etmesi ve derleme tekniğine uygunluk açısından önemli bir yayın olduğunu kaydetmeliyiz.

Batıda Köroğlu ve Alexander Chodzko ile George Sand

Panoramik olarak göz attığımız Anadolu sahası çalışmaları bu minvalde sürüp giderken Fransa başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde

Köroğlu farklı bir boyutta tanınmaya ve hatta önemli edebî eserlerin konusu olmaya başlamış bulunmaktadır.

Batı dünyasında Köroğlu'nun tanınıp bilinmesinde Alexander Chodzko'nun önemi büyüktür. Her ne kadar bir Pers/Fars destanı olarak tanınsa ve Fransız yazar George Sand'ın eserinde bu çerçevede yer olsa da Chodzko'nun tercümesini yayımladığı metnin aslı Türkçedir ve Paris'te Fransa Millî Kütüphanesi'ndedir. Bu çerçevede söz konusu çalışmanın Türkiye'de Köroğlu'na doğan ilgiyi, bu bağlamda oluşan algıyı etkilediği de âşikârdır. Ancak bu kapsamda ülkemizde henüz yeterince çalışma yapıldığı söylenemez. Kaynaklarda söz edilmesine ve Boratav'dan bu yana çalışmalarda kullanılmasına rağmen gerek Chodzko'nun Paris nüshası olarak bilinen derlemesi ve İngilizce'ye yaptığı çevirisi (1842), gerekse George Sand'ın eseri (1833) maalesef Türkçe'ye tercüme edilip üzerlerinde yeterince araştırma yapılmamıştır. Daha genel bir ifadeyle söylemek gerekirse Fransa başta olmak üzere Batı bilim ve edebiyat dünyasındaki Köroğlu algısı üzerinde ayrıca çalışılmalıdır. Oysa Azerbaycan'da Chodzko'nun eseri gerek metin olarak Paris Nüshası adıyla gerekse tam çeviri şeklinde yayımlanmıştır.

Gökalp ile Köprülü'den Boratav'a Köroğlu

Köroğlu'nun tarihsel bir şahsiyet olarak görülmesi fikrinin öncüsü Ziya Gökalp sayılabilir. Gökalp, *Millî Tettebular Mecmuası*'nda yayımladığı “Eski Türklerde İctimaî Teşkilat ile Mantikî Tasnifler Arasındaki Tenazur-Başlangıç” başlıklı yazısında bir yandan Şehname'deki Rüstem Zal ile Köroğlu arasında paralellik kurarken diğer yandan Köroğlu'nu Mahmut Gaznevî'ye benzeterek *Eyaz*'dan *Ayvaz* kelimesinin çıkarılmasını *vârid-i hatır*, yani akla gelebilecek bir ihtimal olarak değerlendirmektedir. Yalnız burada Gökalp'ın Şehname'deki Rüstem Zal'ı, Sakalardan bir şahıs olarak kabul ettiğini de kaydetmeliyiz. Bu durumu, Köroğlu menkıbesinin avam lisanında teşekkül ettiği için âmiyane bir şekil almış olmasıyla açıklayan Gökalp'ın bu görüşlerini değerlendiren Boratav ise Gökalp'ın bu faraziyesinin esassız olduğunu belirterek “olduğu yerde kalmış, hiç taraftar bulmamış” bir düşünce olarak kabul eder (Gökalp, 2016: 132-133; Boratav, 1984: 137). Köroğlu'nu tarihsel bir kişilik olarak

görmeye ait ilk fikirleri ileri sürdüğü için Gökalp'tan bahsetme lüzumu hissettik. Ancak bu hususta Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan, Faruk Sümer gibi daha pek çok isim Köroğlu'nun tarihselliğine dair farklı iddialar ileri sürdüklerini de hatırlatmalıyız. Bu hususlar halen tartışılmaktadır ve bu bildirinin kapsamı dışındadır. Nitekim Köroğlu üzerinde ülkemizde ilk bilimsel çalışmayı yapan Boratav da kendi ifadesiyle Köroğlu'nun “ilk menşei” meselesi ile ilgilenmemiştir. Bu yüzden biz de daha fazla ayrıntıya girmeden Boratav'ın söz konusu eseri üzerinde durmayı maksada uygun görüyoruz.

Türkiye'de Köroğlu üzerine yapılmış ilk bilimsel çalışma, Pertev Naili Boratav'ın lisans tezi düzeyinde hazırlayıp birtakım ilavelerle 1931 yılında kitap olarak yayımladığı eseridir³. Bu eserin yayımından bir yıl önce 1930'da Köprülü'nün öncü çalışması “*XVIIinci asır Sazşairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genc Osman Hikâyesi*” yayımlanmıştır (Köprülü 1930). 1929 yılında Köprülü tarafından “tesis edilen” “*Türk Sazşairlerine ait metinler ve tetkikler*” serisinin beşinci kitabı olmasına rağmen bu eserden söz etmemizin sebebi âşik edebiyatıyla eşzamanlı ve derin ilişkili olarak teşekkül eden halk hikâyesi ve destanî hikâye araştırmalarında yöntem olarak öncü ve yol gösterici oluşudur. Nitekim Boratav'ın söz konusu eserine bir önsöz yazan Köprülü, serinin adını bu eserle birlikte “*Türk halk hikâyelerine ve Sazşairlerine ait metinler ve tetkikler*” şeklinde değiştirdiğini ve bu eseri de serinin altıncı kitabı olarak yayımladıklarını vurgular. Köprülü'nün bu önsözde bu değişikliğe gerekçe olarak belirttiği husus ise Kayıkçı Kul Mustafa ile ilgili araştırmasında ulaştığı sonuçlardır. Her ne kadar Köprülü'nün saz şairleriyle ilgili öncü bir araştırması olarak Kayıkçı Kul Mustafa ile ilgili eseri varsa da Boratav, kendi eserine yazdığı önsözde belirttiği gibi en büyük zorluğu “tetkik planı” dediği yöntem arayışında yaşamıştır. Kendi ifadesiyle o bu eserinde “çizilmiş bir yoldan yürümemiş”, “yeni bir yol açma” çabası içine girmiştir.

Boratav'ın Köprülü terminolojisi çerçevesinde “rivayet” dediği varyantların tespiti bugünkü ifadesiyle yapı yani epizot incelemesi olarak değerlendirilebilir. Boratav, eserinin ilk bölümünü “Köroğlu

³ Boratav'ın söz konusu eseri 1984 (Adam Yayınları) ve 2009 (Kırmızı Yayınları) yıllarında tekrar basılmıştır.

Rivayetlerinin Mevzuları” başlığı altında dört “tam hikâye” ile yedi “parça”nın özetlenmesiyle oluşturmuştur ve devam eden ikinci bölümde rivayetleri yapısal/epizodik mukayeseye gitmiştir. Buraya Ermeni rivayetini eklemesi de Köroğlu’nun Türk halkları dışındaki anlatmaları etkilemesi açısından önemli bir katkı sunmuştur. Boratav’ın eserindeki diğer bir öncü ve yeni yöntem, motif araştırmasıdır. Boratav, “motif” kelimesini Stith Thompson’dan mı aldı bilemiyoruz çünkü herhangi bir kaynak göstermemiştir. Ancak bu eserde motiflerin “destanî motifler”, “masal unsurları”, “dinî unsurlar”, “tarih unsurları” gibi çeşitli alt başlıklar halinde kullanılması Tarihî-Coğrafi Fin yönteminin kapsama alanı dışında bir tasnif olarak kabul edilebilir. Yine de Boratav’ın söz konusu yöntemden haberdar olduğu da düşünülebilir. Çünkü epizot ve motif araştırması neticesinde son bölüm olarak yazılan “Köroğlu Destanı’nın Menşei Meselesi” bu araştırmaların asıl amacını oluşturacak olan bölümdür.

Köprülü’nün eserinde de bulunan rivayet/varyant mukayesesi dışında motif araştırması özgün bir yöntem olarak Boratav’ın eserinde ilk defa yer almıştır. “Destan Kahramanı Köroğlu’nun Şahsiyeti Hakkında Halk Telakkileri” gibi diğer bölümler önceden beri yapılagelen değerlendirmeleri içeren tasvirî kısımlardır. Yine de Boratav’ın bu eserini, yöntem olarak ülkemizde Tarihî-Coğrafi Fin yönteminin kullanıldığı ilk çalışma olarak ele alabiliriz. Bu eserin ilk oluşundan ötürü saz şairi, destan kahramanı, tarihsellik, belirli bir coğrafyaya bağlama gibi kimi problemlili konularda çelişkili tutumlar da söz konusu olmuştur.

Boratav’ın, eserinde kesin hükümler içeren ifadelerle pek başvurmamakla beraber sonraki yıllarda yayımladığı çalışmalarda daha da açık ve kesin şekilde vurguladığı bazı tespit ve değerlendirmeleri tartışmalara yol açmıştır. Boratav, kitabının yayımından sonra kaleme aldığı makalelerle Köroğlu üzerindeki düşüncelerini iletmeye devam eder. “Anadolu’da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanı’nın İzlerine Dair Yeni Notlar”, “Köroğlu Hakkında”, “Köroğlu Kimdir” (Boratav, 1983) gibi makalelerinde kimi görüşlerini daha da belirginleştirir ve vurgular. Bunlardan bazılarını değerlendirmek istiyoruz:

İlk olarak Köroğlu anlatmalarını tür olarak adlandırma meselesine temas edelim: Boratav eserinin giriş kısmında destanlar ve Türk

destanları meselesine dair ayrıntılı olarak bilgi verdikten sonra “Köroğlu ki aşağıda ekseriya destan, bazen de hikâye tesmiye ettik, bu iki nevin -destan ve hikâye neveleri- arasında kalıyor.” (Boratav, 1984: 19) diyerek tür hususundaki “arada kalmış”lığa vurgu yapmaktadır. Boratav, adını “Köroğlu Destanı” koymakla birlikte kitabında ve daha sonra yayımladığı makale ve diğer eserlerinde Köroğlu’nu “oluş halinde bir halk destanı” olarak kabul eder. “Yukarıdan beri yaptığımız tahlillere göre hiçbir epik şekil arz etmeyen Köroğlu menkıbelerine bu isim biraz büyük geliyor şüphesiz. Fakat şu itibarla bu menkıbelere destan ismini vermek fazla mübalağalı değildir ki; burada tam manasıyla bir epik kahramanın karşısında bulunuyoruz. Onun menkıbeleri oluş halinde bir halk destanı karakterini taşıyorlar.” (Boratav, 1983: 86). Buna gerekçe olarak “Yeni yeni epizodlar halinde kahramana ve arkadaşlarına atfolunan macera ve menkıbeleri mütemediyen çoğaltmakta yahut değişmektedir.” (Boratav, 1983: 229) diyen Boratav, “Köroğlu menkıbeleri, tıpkı bir epope dairesi halinde, bir tek kahramanın ve onun maceralarının etrafında toplanmışlardır.” (1983: 67).

Boratav’a göre Köroğlu’nu epope olarak değerlendirememenin sebebi ise şöyledir: “Yalnız, yeni devirlerin, mensur hikâye şeklini ve tahkiye tekniğini kabul ettirmiş olması ve hikâyeyi meydana getiren halk sanatkârlarının, vakalar karşısında aldığı sübjektif tavır, yani hükümdara ve hükümet otoritesine isyan etmiş olan eşkıyaya karşı hudutsuz sempati ve alkış tavrı, bunları destan diye adlandırmamıza mani oluyor.” (Boratav, 1982: 67-68).

“Şüphesiz ki bu izahları “zamanında” büyük bir sanatkâr görüp onları büyük bir eser içinde ifade etseydi Köroğlu menkıbeleri bir epope olurdu. Fakat buna imkân yoktu; zira bu menkıbelerin mühim bir kısmının meydana geldiği XVI-XVII. asırlar bunun için lazım şeraite sahip değildi. Nihayet o devirlerin verebildikleri ifade kalıplarıyla mensur manzum karışık hikâyeler ve bilhassa saz şairlerinin muhtelif mevzuları ifade için kullandıkları monolog veya diyalog (bazı müstesna hallerde üç, dört kişinin konuştuğu da vaki) halindeki konuşmaların saz şairleri ananesine uygun manzum şekilleriyle yazılmış veya söylenmiş destani fragmanlar halinde şekillenmek mecburiyetinde kaldı. Bu şekiller altında asırlardır halk içinde yaşamakta olan Köroğlu

menkıbeleri bizim destani mahsullerimizin son manzumesini teşkil ediyor.” (Boratav, 1983: 86).

Görüldüğü üzere Boratav, Köroğlu hususunda “menkıbe”, “hikâye”, “destanî hikâye” gibi farklı ve birbiriyle çelişik terimler kullanmaktadır. Bu tür ve terim sorunu bugün dahi en azından Anadolu rivayetleri için geçerliliğini korumaktadır ve Boratav’ın da işaret ettiği gibi dönemsel şartların sonucudur. Ancak Köroğlu’na geniş bir yayılma alanı çerçevesinden bakarsak onu bir “destan/epope” olarak adlandırmak doğru olacaktır.

Boratav’ın tartışmalara sebep olan bir diğer tespiti ise Köroğlu’nu Osmanlı devletinin yıkılış sürecine bağlayıp onu Celali eşkıyası olarak kabul edişidir. Bu durum ise tarihsel gerçekler ile epik gerçeklerin karışıklığı olarak Boratav’ın eserlerinde bazen bir yorum bazen de hüküm olarak ifadesini bulur: “*Köroğlu menkıbeleri XVI-XVII. asır Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ve iç mücadelelerini aksettiriyorlar. Başlangıç bir Celali'nin isyanı gibidir.*” (Boratav, 1983: 68); “*Osmanlı İmparatorluğu'nun inhitat devri. Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni birtakım destani-menkıbevi eserlerin vücut bulmasına imkân veren bu devir halk edebiyatı mahsulleri arasında en karakteristik numuneyi Köroğlu hikâyeleri ve manzumeleri teşkil eder.*” (Boratav, 1983: 85). Önceleri daha esnek ifadeler kullanan Boratav, kimi zaman bu hususta sert ve kesin hükümlere de ulaşır: “*Bilindiği gibi Köroğlu, tarihi kimliği bugün belgelenmiş bir destan kişisidir. XVI. yüzyılda Anadolu'daki Celali ayaklanmalarında önemli rol oynamış bir Celali başbuğu idi.*” (Boratav, 1983: 418).

Boratav’ın *Köroğlu Destanı* adlı kitabı ve makaleleri dışında *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* (1946) adlı eserinde de daha sonra aynı görüşleri tekrarladığı *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* (1969: 60-62) adlı kitabı ve *İslâm Ansiklopedisi*’ne (1977: 908-914) yazdığı Köroğlu maddesinde de Köroğlu’nun toplumsal bozulmaya karşı bir başkaldırı kahramanı olarak Celalî İsyanları içine yerleştirdiği dikkati çeker. Son olarak Boratav’ın üniversitedeki görevine son verilmesiyle biten soruşturmalarda suçlandığı hususlardan birisinin de halk şairlerinden “milli duygular ve kahramanlık terennüm edenlerini” bir tarafa bırakıp “daima devlete ve hükümete isyan terennüm eden”lerini -ki burada öncelikle kastedilen Köroğlu’dur- derslerine konu ettiği” iddiası olduğunu da kaydedelim (Öztürkmen, 2006: 167).

Siyasal Yüklemeler ve Karşıtları

Boratav'ın çalışmalarında tartışma unsuru olarak yer alan Celalilik meselesi bilhassa Mustafa Akdağ başta olmak üzere bazı tarihçilerin Celali isyanları hususundaki araştırmaları⁴ ile tarihsel anlamda kanıt sayılabilecek kimi belgelerle desteklenirken ülkenin özellikle aydın ve medya çevresinin siyasal eğilimleri de Köroğlu'na siyasal misyon eklenmesine müsait bir zemin hazırlamıştır. Başka bir ifadeyle Köroğlu, sınıf eksenli bir çatışmanın öznesi olarak algılanmaya başlamıştır. Bu da bir yandan Köroğlu metinlerine müdahale edilmesine kadar giden bir yolu açmış diğer yandan bu tür algı ürettiği düşünülen yayınlara karşı bir savunma/karşıtlık mekanizması geliştirmiştir. Yani Köroğlu, çevresinde güncel siyasal tartışma üretilen bir nesne, bir olgu halini almıştır. Mesela kendilerini “sol”da tanımlayan bir kısım araştırmacılar, “kısmî müdahaleli metinler” içeren ve/veya yazdıkları değerlendirmelerle Köroğlu'nu sınıfsal mücadele eksenli tanımlamaya çalışan eserler yayımlarken roman yazarları veya şairler de Köroğlu'nu tema olarak almaya özen göstermişlerdir. Ümit Kaftancıoğlu (1974), Nejat Birdoğan (1996), Memet Fuat (2001) gibi isimler bu çerçevede ilk gruba dâhil edilebilir. İkinci gruba ise Yaşar Kemal ile İlhan Berk'i örnek verebiliriz.

Bir dönem Köroğlu eksenli siyasal algılar o kadar etkili hale gelmiştir ki mesela ancak 1996 yılında basılabilen Nejat Birdoğan'ın kitabı 1982 yılında “tehlikeli” ve “haydut öyküsü” olduğu gerekçesiyle hem yayımlanmamış hem de “tahkir”e uğramıştır. Gerçi Birdoğan'ın eserinde de siyasal tutumlar söz konusudur, ancak bu durum bilimsel ve objektif bir incelemeyi gereksiz kılmamalıydı. Birdoğan, en azından kaynak şahısları, derleme yeri ve zamanını belirlemediği “yöntemsiz” derlemesinden oluşan metinleri verirken eserinin girişine birtakım

⁴ Mustafa Akdağ, ilk basımı 1963 tarihini taşıyan söz konusu araştırmasında “Köroğlu hakkında halk edebiyatı alanında yapılan incelemeler, bizim vesikalara dayanarak verdiğimiz bilgileri hemen tamamıyla destekler mahiyettedir. Hatta, bizim reaya ehl-i örf mücadelesine ve Celallilerin ortaya çıkışına ait burada verdiğimiz bilgiler ve isyanların mahiyetleriyle karakterleri, Köroğlu destanlarından çıkarılan neticelerle büyük bir benzerlik arz ediyor.” şeklinde bir açıklama yapma gereği hissetmiştir (Akdağ 2009: 279).

değerlendirmeler eklemiştir. Bu çerçevede bu eseri, hiç olmazsa siyasal eğilimlere bir örnek olması bakımından anmayı maksada uygun bulduk.

Bilhassa Boratav'dan Birdoğan'a uzanan Celalilik ve eşkıyalık iddiası, karşıt fikirlerin de ifade edilmesini doğurmuştur. Mesela Fahrettin Kırzioğlu makalelerinde bu iddialara karşı bir reaksiyon göstermiş, Koroğlu'nu "eşitlik" ve "adalet" isteyen bir kahraman olarak değerlendirenleri komünist olarak suçlamayı tercih etmiştir (Kırzioğlu, 1965).

Yaşar Kemal⁵, İlhan Berk⁶ gibi isimlerin Koroğlu ile ilgili eserleri ise sanatsal mahiyettedir. Bu eserlere ilginin ve metinleri yorumlamanın bilimsel bir eksenini olmadığı için herhangi bir görüş bildirmenin doğru olmayacağını düşünüyoruz. Yaşar Kemal'in mezkûr "efsane"si her ne kadar çocukluğuna dayanan bir "Koroğlu anlatıcılığı" rivayetiyle desteklenmiş bir "anlatı"dan ibaretse de nihayetinde bu tür eserler sanatsal bir yorumlama kabilindedir ve eleştirilmeleri de bilimsel ölçütlerle gerçekleştirilemez⁷.

Bu arada Koroğlu'nun saz şairi özelliğini öne çıkaran Haşim Nezih Okay (1970), Cahit Öztelli (1974) ve Tahir Kutsi Makal (1975) gibi araştırmacıların eserleri ile Cemal Anadol'un (1997) bilimselliği açısından tereddüt hâsıl eden eserine ayrı bir bahis açmayı bu bildirim kapsamı itibarıyla gereksiz görüyoruz.

Azerbaycan-Sovyet Ekolü ve Fuzuli Bayat

Alexander Chodzko'nun Koroğlu'sunun 1856'da Rusça olarak Tiflis'te basılmasından itibaren Koroğlu'ndan haberdar olan Ruslar, Bolşeviklik

⁵ Yaşar Kemal'in *Üç Anadolu Efsanesi* adıyla kitaplaştırdığı eserinin içinde Karacaoğlan ve Alageyik "efsane"leri yanı sıra 1966 yılında Akşam gazetesinde tefrika edilen "Koroğlu'nun Ortaya Çıkışı" destanı da yer almıştır. İlk baskısı 1967 tarihini taşıyan bu eser; Ant, Cem, Toros, Adam gibi değişik yayınevlerince basıldıktan sonra Yapı Kredi Yayınları basılmaya başlanmıştır. Söz konusu eserin sadece YKY tarafından 2004-2015 yılları arasında 37 baskısı yapılmıştır.

⁶ İlk baskısı 1955 tarihini taşıyan İlhan Berk'in *Koroğlu* adlı eseri, destanı yeni bir yorum ve biçimle işlemiş bir sanatsal üründür.

⁷ Yaşar Kemal'in "Koroğlu'nun Meydana Çıkışı" başlıklı "hikâye"sinin mukayeseli bir eleştirisi için bk. Dirlikyapan 2015.

döneminde sınıfsal çatışma ekseninde Köroğlu'nu elverişli bir malzeme olarak görmüşlerdir. Nitekim Bolşevik Rusların Üzeyir Hacıbeyli'ye siparişe yazdırdıkları Köroğlu Operası'nın, sonraki yıllarda çekilen Köroğlu filminin ve tabii ki kitap ölçeğindeki bazı yayınların Azerbaycan sahasında Sovyet-Bolşevik düşüncesi doğrultusunda bir işlev gördükleri yadsınamaz. Bu hususta makalelerinde kısa bilgiler vermeyi ihmal etmeyen Kırzioğlu, bu Moskova merkezli düşüncenin Boratav'ı da etkilediğini açıkça beyan etmekten çekinmez (Köroğlu'na Bolşevik yaklaşımı ve Boratav'ın eleştirisi için bk. Kırzioğlu 1965). Daha önce söz ettiğimiz gibi siyasal ortamın Köroğlu üzerinde etkisi oldukça belirgindir ve Boratav'ın da bilhassa kitap olarak bastırıldığı tezinden sonraki dönemde yazdığı makalelerinin bu çerçevede bir yöneliş gösterdiği iddia olunabilir. Ancak bu durum, belirli bir dönemde genel ve yaygın bir siyasal duruş şeklinde birçok bilim ve sanat adamı için geçerli bir tavır olarak düşünülebilir. Başta Azerbaycan olmak üzere Sovyetler Birliği çatısı altındaki Türk bölgelerinde Köroğlu ile ilgili çalışmaların tarihi, siyasal eğilimler ve bunların Türkiye'ye yansımalarının değerlendirilmesi başlı başına çalışma mevzusudur. Biz sadece, Sovyet sonrası dönemde, o da Türkiye'de ve Türkiye Türkçesine “yakın” bir dille birkaç defa yayımlandığı için Azerbaycanlı araştırmacı Fuzuli Bayat'ın eserinden kısaca söz etmekle iktifa edeceğiz (Bayat, 2003, 2009).

Kendi ifadesiyle Türk destancılık geleneği içinde bir Köroğlu “fenomenolojisi”nin varlığını iddia eden Bayat, eserlerinin amacını ise Köroğlu “arketip”ini oluşturan öğeyi tespit etmek ve Köroğlu fenomenolojisinin sebeplerini ortaya çıkarmak olarak tayin etmektedir. Bayat, varyant ve versiyonları sadece tarih ve coğrafya değişiklikleriyle değil anlatıcı-dinleyici ekseninde de tartışarak bu değişken unsurları bir anlamda aşma girişimi içinde olarak değerlendirilebilir. Köroğlu'nu Türk ve komşu halklardaki varyant ve versiyonlarıyla ele alıp bütün bu çeşitlenmeleri tarihsel ve coğrafi değişimlerle açıklayan Bayat, sonuçta Köroğlu'nun “Türk mitolojisinin ölüp dirilen ve doğayı simgeleyen Tanrıoğlu” tipolojisinden halk sufizmindeki erene kadar evrilen bir “geçit kahraman” niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Kavramsal olarak “eleştirel” yaklaşılabilir birçok unsur barındırmakla birlikte Bayat'ın eserlerindeki yaklaşımlarının “folklor” bilimi açısından yadsınamayacak birçok boyutu mevcuttur. Bayat, Köroğlu'na bütüncül yaklaşabilmek ve değişken unsurlara takılıp kalmamakla birlikte “en

azından tarihsel yorumlamalar kadar” askıda kalan mitolojik betimlemeler de yapmıştır. Bir anlamda Boratav’ın “gayri ilmi iştikaklara” yer vermekle isnat ve hatta itham ettiği Gökalp’ın yaklaşımını hatırlatan Bayat’ın eserleri, mitolojinin serbest ve özgür çağrışımlarıyla sesleşmektedir. Bu arada Bayat’ın eserlerinde, uzun bir dönem Türkiye’deki özellikle sanatsal yönelişleri de derinden etkileyen sınıf mücadelesi eksenli Sovyet yaklaşımına itibar etmeyen bir anlayışı temsil ettiğini olumlu anlamda söyleyebiliriz. Fuzuli Bayat, Türk bilim ve düşünce dünyasının son zamanlarda keşfettiği Marksist Hobsbawm’ın “sosyal haydut”, “toplumsal eşkıya” veya “sosyal isyancı” gibi çeviri nüanslarıyla çeşitlendirdiği tek boyutlu teoriye de iltifat etmemiştir. Bayat, özetle söylemek gerekirse Köroğlu’nu Türk mitolojisinden kaynağını almış bir “kült” olarak ele almış, zamanla bu kültürün tarihsel ve coğrafi şartlara göre değişen medeniyet seviyelerine paralel olarak epik, romantik ve mistik boyutlarda varlığını değiştirip dönüşerek sürdürebildiğini kaydetmiştir. Elbette bu, en önemli ve en yeni tespitlerden biri olarak son derece değerli ve önemlidir.

Bilimsel Çerçeveye Yerleştirme ve Metin Ekici- Zekeriya Karadavut

Boratav’dan bu yana Köroğlu’nun köken ve yayılış olarak Türkiye dışındaki varlığı bilinse de genel algı, onun tarih olarak Osmanlı, coğrafya olarak da Anadolu ve bilhassa Bolu eksenli olduğu şeklinde tezahür etmiştir. Ancak 1990’lardan itibaren Türk dünyasının siyasal kapıları yanı sıra edebî ve kültürel kapıları da açılmış ve dolayısıyla Köroğlu bütün haşmetiyle gözler önüne serilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede hazırlanmış olan iki doktora tezi, Köroğlu’nun hem siyasal hem tarihsel hem de coğrafi anlamda farklı bir çerçeveye yerleştirilmesi açısından son derece değerli sayılmalıdır.

Bu tezlerden ilki Zekeriya Karadavut’un 1996 yılında tamamladığı ve Bişkek’te yayımladığı doktora tezidir (2002). Tarihi-Coğrafi Fin Metodu ağırlıklı olarak hazırlanan çalışmada tespit edilen varyantlar epizot ve motif araştırması yapılmıştır. Ayrıca şiirler de epizot ve motifler ekseninde karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Karadavut’un çalışması ilk kolla sınırlı olup Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Kırım ve Anadolu olmak üzere yedi varyantın incelenmesinden oluşmaktadır. Tabii ki kapsamlı bir şekilde

Köroğlu üzerine yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ile mekân unsurları ve kahramanların tanıtımı da bu çalışmanın diğer bir yönüdür. Sonuçta Köroğlu'nun şahsiyeti ve Destanın Teşekkülü bahisleriyle tez tamamlanmıştır. Bu karma yöntemin aslı Köprülü ve Boratav'ın eserlerinde uygulanan yöntemdir. Motiflerin mukayeseli incelemesi ortak Türk kültür öğelerinin ortaya çıkarılmasına hizmet ettiği gibi destanın yaygınlığı ve tarihsel derinliğine de işaret edicidir. Nitekim bu tür araştırmalar sonucu Köroğlu'na tarihselden çok mitolojik bir yüklemeye yapabilmek imkânı doğmaktadır. Elbette mitolojik bir kökene yaslanmakla birlikte zamanın ve coğrafyanın etkileri destana tarihsel bir boyut kazandırmış, metin ortak kökenli mitik boyutundan çeşitlenerek değişik epik unsurlarla bezenmiştir. Ancak başta kırat olmak üzere Çamlıbel, Mısri kılıç gibi epik motifler müşterek kökeni işaret edici yönlerini kaybetmemişlerdir. Karadavut'un tespitleri arasında “Köroğlu'nun Zuhuru kolunun, çok geniş bir coğrafyada Türk kültür birliğini sağlayan mitolojik bir destanın olduğunu” söylemesi oldukça önemlidir. Çünkü bu tespit, Köroğlu'nun Osmanlı'nın son dönemlerinde egemen olup son yıllara kadar süregelen “eşkıya”, “haydut” algısını bertaraf ettiği gibi siyasal yorumlamaların geçersizliğini de ortaya koymaktadır. Nitekim bu çalışma, *“Köroğlu destanı, yayıldığı coğrafyanın genişliği ve varyantlarının zenginliği bakımından Türk destanları arasında birinci sırada yer alır.”* tespitini yapabilmeye imkân vermiştir.

Diğer doktora tezi ise Metin Ekici'nin “Türk Dünyasında Köroğlu -İlk Kol- İnceleme ve Metinler” adlı eseridir (2004). Bu eser ile Zekeriya Karadavut'un eseri arasında yöntem ve içerik olarak oldukça benzer yönler mevcuttur. Çünkü hemen hemen eş zamanlı ve fakat birbirilerinden tamamen habersiz biçimde yapılmış bu iki çalışmanın Köroğlu'nun ilk kolunu konu alması, Köroğlu üzerine Türk dünyasını kapsayan çalışmaları kapsaması, varyantların mukayese edilişi gibi kısımları gibi benzerlikleri doğal bir durum olarak değerlendirilmelidir. Bu iki eser arasındaki farklılıklardan birisi Ekici'nin çalışmasında Köroğlu anlatıcıları meselesinin ayrıntılı olarak ele alınışdır.

Karadavut ve Ekici'nin çalışmalarının getirdiği en önemli etki, şüphesiz diğer varyantların da belirlenip ele alınmasıyla Köroğlu'nun tarihsel boyutundan çok epik yönünü öne çıkarmak olmuştur. Bir diğer etki ise saz şairi Köroğlu üzerindeki tartışmaları geriye atıp Köroğlu imgesinin

XVI. yüzyıldan itibaren saz şairlerinden ve hatta tarihsel kişiliklerden kimilerinin kullandığı bir mahlâs veya lâkap/unvan haline gelişinin altını çizmeleridir. Elbette saz şairi ve tarihsel boyuttaki Köroğlu imgesi hakkındaki sorunlar devam etmektedir, ama Köroğlu epik ve romantik dönemlerin şartlarına göre güncellenmiş veya başka bir ifadeyle söylersek tarihsel ve coğrafi şartlar yeni Köroğlular üretmeye devam etmiştir. Ama işin aslında mitik bir kökenden neşet eden ve uygun şart ve ortamı bulduğunda kolektif şuuraltının yeniden ürettiği bir Köroğlu algısının olduğu unutulmamalıdır. Köprülü ve Boratav gibi ilk dönem araştırmacılarının o günün bilgi ve imkânları çerçevesinde tarihselliğe önem verişlerini insafzıca eleştirmek haddimiz değildir. Ancak Kırzioğlu ve ondan hareketle Birdoğan gibi isimlerin Köroğlu için bir yandan “destan-eri” kavramını kullanırken diğer yandan tamamen duygusal gerekçelerle onu başkaca tarihsel dönemlere ve mekânlara isnat etme çabası da işin bir başka çelişkili boyutudur.

Son Çalışmalar

Köroğlu'nun ilk kolu dışındaki kollardan Anadolu'dan derlenen ve halk hikâyesi niteliğindeki Oltu Kolu varyantları (Taşlıova 2016) ile Türkmen, Özbek ve Karakalpaklar arasında yaygın olan ve fakat Asya-Anadolu bağlantısının izlerini taşıyan Harmandeli (Şahin 2013) kolu üzerinde yeni yöntem arayışlarıyla da dikkat çeken çalışmalar görülmektedir. Bu tür çalışmalar Köroğlu müktesebatını metin açısından zenginleştirirken diğer yandan hem yeni yöntem arayışları hem de farklı kollardan incelenmesi ihtiyacına da cevap vermektedir.

Sonuç

Türkiye'deki bilimsel ölçekli ve kitap biçiminde yayımlanan Köroğlu çalışmalarını değerlendirmeye çalıştığımız bu bildiriye sonuç olarak şunları ifade edebiliriz:

İlk ve erken dönem çalışmalarında ortaya konulup çözülmeye çalışılan problemlerin büyük ölçüde devam ettiği bir gerçek olmakla birlikte yeni metinler, yeni yöntem ve yaklaşımlarla Köroğlu meselesinin “tarih” biliminin alanından folklor ve halk edebiyatı alanına ait bir “malzeme” şeklinde dönüştüğü gözlenmektedir. Köroğlu'nu artık bir “Celali” eşkıyası olarak görüp tarihsel bir döneme indirgeme ve dolayısıyla belirli bir coğrafyaya bağlama ya da belirli bir tarih ve coğrafyayı

reddetme tezi yerine “müktesebat”ı arttırma anlamında “olumlu” çalışmalar çoğalmakta, öne çıkmaktadır.

Köroğlu metinlerinin tür problemleri, yani hikâye veya destan oluşu meselesi, biraz da metnin değişik medenî ve kültürel seviyelere adapte olabilme gücü, yani güncellenebilme yeteneği gereği halen sürmektedir. Bunu bir problem olarak görme yerine, Köroğlu'nun hayatiyetini sağlayan çeşitlilik ve zenginlik olarak görmek daha yerinde olacaktır.

Köroğlu'nun siyasal veya devlet erkine “karşıt” bir düşünce temsilcisi olarak görmek yerine mitolojik dönemlerde ve metinlerde saklanan “kolektif şuuraltı”nın temsilcilerinden birisi olarak görme eğiliminin önemli bir gelişme olduğu düşüncesindeyiz. Bu çerçevede toplumsal uzlaşmazlığın siyasal, mezhebî veya sınıfsal bir temsilcisi olmak yerine uzlaşma ve barış tecrübesinin bir figürü olarak değerlendirilmesi yönünde ağırlıklı görüş olduğu görülmektedir. Köroğlu'nun Alevi mezhepli sayılışı veya en azından adının Hazret-i Ali ile birlikte anılan bir figür olarak kabul edilmesi, ayrıştırıcı bir unsur olmadığı gibi onun saz şairi olarak kabulü de bir “kimlik karışması” meselesi değil kültürel zenginlik olarak değerlendirilmelidir.

Köroğlu ile ilgili gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışında yapılan çalışmaların, varyant ve versiyon yayınlarının, cönk, taşbaskı ve matbu metinlerin, güncelleme anlamında yapılan sanat çalışmalarının ve elbette bilimsel araştırmaların artık önemli bir “birikim” oluşturduğu bir gerçekliktir. Her ne kadar eksiklikler mevcutsa da bu birikim bile Türk kültürü için önemli bir kaynak ve “müktesebat” demektir.

Bu değerlendirmeler çerçevesinde Ahmet Hamdi Tanpınar'dan bir alıntı yapmak istiyoruz: *“Yine halk hikâyelerine dönerek resmi kültürün türlü cereyanlarına az çok mukavemet eden ve az çok şahsiyetlerini muhafaza eden bu eserlerin, mesela Köroğlu'nda olduğu gibi, bu cins destan veya hikâyeden beklenen seviyeye birçok parçalarında erişemediklerini veya şifahi ananesinde uğradığı değişikliklerde onu kaybettiklerini söyleyelim. Kerem'in o kadar güzel ve büyük şiir unsurlarının, bütün esere hâkim olan o gurbet duygusunun ve masalın sonu olan, o her çözüldükçe yeniden iliklenen gömlek veya yelek sembolü etrafındaki trajik kader anlayışının yanı başında, ancak komik vaziyetler arayan bir şehirli masalına yakışacak diş çektirme parçası,*

cemiyetin bünyesindeki kültür tabakalaşmasının neticeleri addedilebilir. Filhakika garp ortaçağı ile bizim ortaçağımız arasındaki esaslı farklardan biri de yüksek tabakayı halktan gelen her şeye karşı kapatan ikiliktir. Bu ikilik olmasaydı biz bu eserleri belki de büsbütün başka şekilde ve daha geniş ufuklu görürdük. Belki de bütün mesele Sünni akidenin, kendisini edebiyata ve sanata muhtaç addetmemesi keyfiyetinde toplanır. Dini duygunun esas olduğu o devirlerde insana bütünlüğünü ancak bu kaynaşma verebilirdi.” (Tanpınar, 2007: 42).

Tanpınar’ın teşhis ve tespitleri doğrultusunda Köroğlu’nun ikiliğin değil birliğin malzemesi olması gerektiğini ve bunun yolunun da “dışlayıcı”, “ötekileyici” olmayan, yani bilimsel yöntemlerle yapılan araştırmalardan geçtiğini vurgulamak isteriz. Türkiye’de özellikle son yıllarda yapılan çalışmaların bu doğrultuda oluşu elbette son derece önemlidir ve sevindiricidir.

KAYNAKLAR

Mustafa Akdağ (2009). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celâli İsyânları”*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cemal Anadol (1997). *Koçyiğit Köroğlu*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Ferruh Arsunar (1963). *Köroğlu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Cemal Bakı (1949). *Köroğlu Hikâyesi*. İstanbul: Sucuoğlu Matbaası.

Fuzuli Bayat (2003). *Köroğlu Şamandan Âşıka Alptan Erene*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Fuzuli Bayat (2009). *Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Köroğlu Destanı (Türk Dünyasının Köroğlu Fenomenolojisi)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2. Bs. 2016.

Hüseyin Bayaz (1981). *Köroğlu Antep Rivayeti*. [İstanbul]: Karacan Yayınları (2. Bs. 2015: Kaynak Yayınları).

İlhan Berk (1955). *Köroğlu*. Ankara: Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları

Nejat Birdoğan (1996). *Köroğlu: Bir Toplumsal Direnişin Destanı*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Pertev Naili Boratav (1931). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Evkaf Matbaası.

Pertev Nail Boratav (1946). *Halk Hikâyeciliği ve Halk Hikâyeleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Pertev Naili Boratav (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Pertev Naili Boratav (1977). “Kör-Oğlu”, *İslâm Ansiklopedisi*. VI. Cilt, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Pertev Naili Boratav (1983). *Folklor ve Edebiyat (1982) II*. İstanbul: Adam Yayıncılık.

Pertev Naili Boratav (1984). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Adam Yayınları.

Pertev Naili Boratav (2009). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

İbrahim Zeki Burdurlu (1965). *Köroğlu Destanı*. İzmir: Karınca Matbaacılık.

Alexander Chodzko (1842). *Specimen of Poetry of Persia*. London: Printed for the Oriental Translation Fund of the Great Britain and Ireland.

Jale Özata Dirlikyapan (2015). “Yaşar Kemal’in Kalemінде Zuhur Eden Köroğlu”. *Bilig*, (73): 171-184.

Metin Ekici (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) -İnceleme ve Metinler-*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Memet Fuat (2001). *Köroğlu Yaşamı, Düşünce Dünyası, Sanatçı Kişiliği, Seçme Şiirleri*. İstanbul: YKY.

Ümit Kaftancıoğlu (1974). Ümit. *Köroğlu Kolları: Halk Destanları*. Büyük Yayın Dağıtım.

Mehmet Kaplan-Mehmet Akalın-Muhan Bali (1973). *Köroğlu Destanı*. (Anlatan: Behçet Mahir), Ankara: Sevinç Matbaası.

Mehmet Kaplan (2001). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları (4. Bs.).

Zekeriya Karadavut (2002). *Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı Türk Dünyasındaki Varyantlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.

M. Fahrettin Kırzioğlu (1965). "Köroğlu Adlı Dulkadirli ve Avşarlı Oymakları". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, XIV (167): 759–762.

Muharrem Zeki Korgunal (1931). *Köroğlu*. İstanbul: V. Ziya-Emniyet Kitapevleri (Diğer basımlar: 1933, 1936, 1944, 1971).

Dâniş Remzi Korok (1937). *Köroğlu*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.

Köprülüzade Mehmet Fuat (1930). *XVII nci Asır Şazşairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genc Osman Hikâyesi*. İstanbul: Evkaf Matbaası.

Tahir Kutsi [Makal] (1975). *Köroğlu*. İstanbul: Toker Yayınları (2. Bs. 1987)

Namık Kemal (1305). *Osmanlı Tarihi Medhal*. Konstantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya.

Haşim Nezihi Okay (1970). *Köroğlu ve Dadaloğlu*. İstanbul: May Yayınları.

Cahit Öztelli (1974). *Üç Kahraman Şair Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu*. İstanbul: Milliyet Yayınları, (2. Bs. 1984; 3. Bs. 1997: Özgür Yayınları).

Arzu Öztürkmen (2006). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları (2. Baskı).

Süleyman Tevfik [Özzorluoğlu] (1930). *Köroğlu*. İstanbul: İkbâl Kitabevi.

George Sand (1833). *Kourroglou Épopée Persane*. Paris: Oeuvres Illustre.

Murat Sertoğlu (1959). *Meşhur Halk Kahramanı Köroğlu*. İstanbul: Bolayır Yayınevi (Diğer basımlar: 1962, 1971, 1973, 1974, 2008)

Mehmet Seyda (1969). *Köroğlu Destanı*. [İstanbul]: Altın Kitaplar.

Halil İbrahim Şahin (2013). *Köroğlu Destanı'nın Harmandeli Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. İstanbul: Gazi Kitabevi.

Ahmet Hamdi Tanpınar (2007). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: YKY (2. Bs.).

Mete Taşlıova (2016). *Köroğlu Oltu Kolu (İnceleme-Metinler)*. Ankara: Akçağ Yayınları

Nizamettin Nazif [Tepedelenlioğlu] (1928). *Köroğlu*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Mehmet Emin [Yurdakul] (1316). *Türkçe Şiirler*. Konstantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya.

Yaşar Kemal (1967). *Üç Anadolu Efsanesi-Köroğlu'nun Meydana Çıkışı, Karacaoğlan, Alageyik*. İstanbul: Ararat Yayınevi (37. Bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015).

Ziya Gökalp (2016). *Millî Tetebbûlar Mecmuası Yazıları*. Haz. Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNDE YAPILMIŞ KÖROĞLU KONULU TEZLER

Arş. Gör. Dr. Mustafa DUMAN

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
m.duman66@gmail.com*

Arş. Gör. Gökçe EMEÇ

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
emecgokce@gmail.com*

ÖZET: Köroğlu Destanı, Türkiye ve Türk dünyasının diğer bölgelerinde yaygın olarak bilinen ve halen gelenek içerisinde icrası devam eden destanlardan biridir. Bu yaygınlık ve bilinirlik Köroğlu Destanı ve Köroğlu'nun şahsı etrafında pek çok bilimsel çalışmanın yapılmasını beraberinde getirmiştir. Türk ve yabancı bilim insanları tarafından hazırlanan kitap, makale, bildiri ve ansiklopedi maddelerinin yanı sıra, Türkiye'deki üniversitelerde lisansüstü öğrenim gören genç araştırmacıların tezleri, Köroğlu Destanı'nı bilimsel olarak ele alan çalışmalardandır. Bilimsel bilgiyi aktaran bu yayın türlerinin oldukça fazla sayıda olması nedeniyle Köroğlu Destanı hakkında gelecekte yapılacak bilimsel araştırmalarda tekrara düşmemek için, mevcut yayınların tasnif ve tahlil edilmesi büyük bir ihtiyaçtır.

Bu ihtiyaçtan hareketle bildirimizde, Türkiye'deki üniversitelerde yapılan ve Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi'nde kayıtlı olan 23 yüksek lisans ve 9 doktora tezi "başlık" ve "dizin" sekmelerinde taratılmış ve ulaşılan 32 tez konu ve içerik özelliklerine göre tasnif edilmiştir. Bu tezlerden bazılarında erişim sağlanamadığı için, söz konusu tezlerin özetleri ve anahtar kelimeleri değerlendirmeye

alınmıştır. Bunun yanı sıra, bu tezlerin her biri konu, içerik ve yöntemleri bakımından değerlendirilmiştir. Bildiri, ayrıca, söz konusu tezlerin yapıldıkları konu, disiplin ve anabilim dalları hakkında sayısal bilgi ve grafikler içermektedir. Bu bilgi ve sayısal verilerden hareketle Köroğlu Destanı hakkında gelecekte yapılacak çalışmalarda izlenmesi gereken yol ve tercih edilecek konular hakkında önerilerde bulunulmuştur. Bildirinin sonunda, değerlendirmeye tabi tutulan tezlerin adları, danışman bilgisi, sayfa sayıları, yapıldıkları üniversite, yıl, disiplin ve anabilim dallarını gösteren ve aynı zamanda içerikleri hakkında kısa bilgi ihtiva eden bir tablo sunulmuştur.

***Anahtar Kelimeler:** Köroğlu Destanı, Yüksek Lisans Tezi, Doktora Tezi, Bibliyografya.*

AN EVALUATION OF THE DISSERTATIONS CONDUCTED IN THE UNIVERSITIES OF TURKEY ON THE EPIC OF KÖROĞLU

ABSTRACT: The Epic of Köroğlu, one of the epic stories that are widely known in Turkey and other regions of the Turkish world, has been currently performed in Turkish oral tradition. Its prevalence has led a large number of studies on it and Köroğlu itself to emerge. Along with the books, articles, papers, and encyclopedias written by academics from Turkey and other countries, dissertations done by young researchers in Turkey are essential works scientifically examining the epic story. It is a great necessity to classify and analyze the existing publications in order not to recur in the future studies about the Epic of Köroğlu because of a large number of these publications.

Based on this necessity, in the present paper, 22 master and 9 doctorate dissertations done in the universities in Turkey are evaluated. For this evaluation, these dissertations are classified based on their subjects and contents in this study. Since some of these dissertations are not accessible on the Council of Higher Education Thesis Center's website, their abstracts and key words are taken into consideration. Within this scope, each of these theses is evaluated in terms of subject, content, and methods. Moreover, this paper contains numerical information and diagrams about the subject, fields, and branches of these dissertations. Based on this systematic information, certain suggestions are included in this study about the methods and subjects that should be preferred for

the academic works on the Epic of Köroğlu. A table showing the names of theses evaluated, advisor information, page numbers, university, year, field and branches of study, as well as brief information about their contents is presented at the end of the paper.

Keywords: *The Epic of Koroglu, Master's Thesis, Doctoral Dissertations, Bibliography.*

Giriş

Bildirimize birbiriyle bağlantılı iki soruyla başlamak istiyoruz: “Araştırmacılar tarafından çokça tercih edilen ‘milli’ veya ‘ortak destan’ kavramları neyi ifade etmektedir?” Bu soruya verilen muhtemel cevaplar bir diğer sorunun ortaya çıkması için zemin hazırlamaktadır. Bu soru da: “Türk Dünyasını oluşturan devlet ve özerk bölgeler ortak bir bayrak altında yaşıyor olsaydı, bu büyük devletin ortak ya da milli destanı hangisi olurdu?” Bu sorulara, kesin bir cevap vermenin mümkün olmadığını belirterek kısaca şunları ifade edebiliriz: Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte devlet kurumları için kullanılmaya başlanan “milli” terimi, temelde, “Türkiye’ye ait olan” anlamına gelmektedir. Metin Ekici, bu terimin destanla birlikte tamlama olarak kullanımında (milli destan), anlamının genişleyerek tüm Türk dünyasını kapsadığını veya en azından kapsamaması gerektiğini ifade etmiştir (Ekici 2002: 31). Dolayısıyla, “ortak destan” teriminin, aslında “milli destan” terimiyle aynı unsuru ifade ettiğini ileri sürebiliriz. Bu kapsamda ikinci sorumuz için şu cevabı verebiliriz: Her bir boyun türeyişlerini anlatan ve daha sonra evrilerek destan türüne dönüşen anlatımları bir kenara koyduğumuzda, bu ortak veya milli destanın Köroğlu Destanı olduğunu iddia edebiliriz. Çünkü Köroğlu merkezli anlatımlar, bazı istisnalar haricinde, Türklerin yaşadığı bölgelerin hemen hemen hepsinde anlatılmakta veya en azından bilinmektedir. Bu yaygınlık ve bilinirlik, destan hakkında yapılan çalışmaların sayısında da kendini göstermektedir. Bu çalışmada sunulacak bildiriler bu tezimizi destekleyecektir.

Bildirimizde, öncelikle, Köroğlu Destanı hakkında yapılan çalışmaların yeterli sayıda olup olmadığını ve daha sonra, yapılan çalışmalarda hangi konuların ağırlıklı olarak işlendiğini tespit ederek, gelecekte yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunmayı hedefledik. Köroğlu

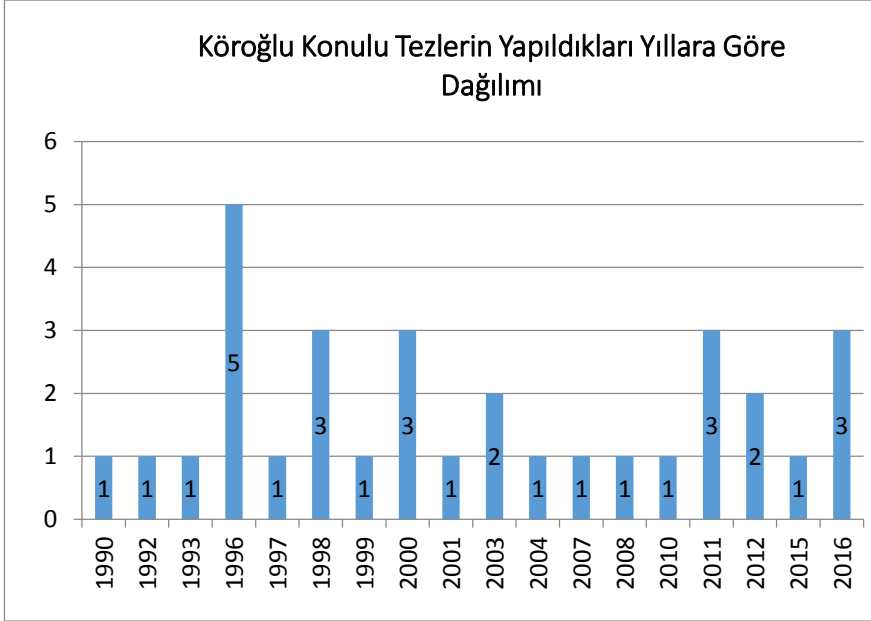
Destanı hakkında yapılan çalışmaların tamamını bir bildirimde değerlendirmek mümkün olmadığı için, bildirimizi Türkiye'deki üniversitelerde Köroğlu Destanı hakkında yapılan 32 lisansüstü tezi konu/içerik özelliklerine göre değerlendirmeyi uygun bulduk. Bunun yanı sıra, söz konusu tezlerin yapıldıkları yıl ve üniversiteleri gösteren ve de bu tezlerin içerikleri hakkında bilgi ihtiva eden tablo ve grafikleri bildirimimize dahil ettik.

Köroğlu Destanı hakkında yapılan lisansüstü tezlerin yeterli sayıda olup olmadığını belirlemek için bir karşılaştırma yapmamız gerekmektedir. Bu karşılaştırma için, öncelikle, farklı coğrafyalardaki Türkler tarafından yaygın olarak bilinen Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanı hakkında yapılan lisansüstü tez çalışmalarını tespit ettik. Türkiye üniversitelerinde Köroğlu Destanı hakkında şu ana kadar 32 adet lisansüstü tez yapılmışken Dede Korkut Kitabı hakkında 53 ve Manas Destanı hakkında 17 tez hazırlanmıştır. Dede Korkut Kitabı'nın Türkiye için ayrı bir öneme sahip olduğu düşünüldüğünde, onun hakkında yapılan tezlerin Köroğlu Destanı hakkında yapılan tezlerden daha fazla olmasının nedenini anlayabiliriz.

Köroğlu Destanı'nı Türk Dünyasının ortak destanı olarak kabul etmemizden dolayı, nicelik açısından bir karşılaştırma yapabilmek için, başka toplumların ortak/milli destanları hakkında o toplumun yaşadığı ülkede ne kadar lisansüstü tez hazırlandığı hakkında fikir sahibi olmamız gerekmektedir. Bu nedenle, Fin halkının milli destanı Kalevala ve İskandinavların en fazla bilinen destanı Beowulf hakkında ne kadar lisansüstü tez çalışması yapıldığını tespit etmeye çalıştık. Beowulf hakkında yalnızca İngiltere'deki üniversitelerde otuzu aşkın, Kalevala hakkında yalnızca Finlandiya'daki üniversitelerde yüzü aşkın lisansüstü tez hazırlandığını belirledik. Finlandiya'daki tezleri taradığımız websitesinde dil sorunu ile karşılaştığımız için, toplamda 526 tez arasından yüzden fazlasında Kalevala'nın ele alındığını belirleyebildik. Bu nedenle bu sayı, ortalama bir değeri ifade etmektedir.

Yaptığımız bu araştırmalar sonucunda, Köroğlu Destanı hakkında Türkiye'deki üniversitelerde yapılan tezlerin yeterli sayıda olup olmadığının öncelikli olarak tartışılması gerektiğini ifade etmemiz gerekir. Ancak, Köroğlu Destanı hakkında Türkiye üniversitelerinde yapılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı, bu çalışmaların

istikrarlı bir şekilde yapıldığını, hatta son beş yıllık süreçte yaklaşık %20 oranında bir artışın olduğunu göstermektedir:

Köroğlu Destanı hakkında yapılan lisansüstü tezlerin nicelikleri hakkında verdiğimiz bu bilgiden sonra, hazırlanan 32 lisansüstü tezi nitelikleri bakımından değerlendirebiliriz. Bu değerlendirme için, şimdiye kadar hazırlanan lisansüstü tezleri; YÖK Tez Sistemi'nde erişilebilir olanları inceleyerek, erişilebilir olmayanları ise yalnızca özetlerinde verilen bilgilerden hareketle tahlil ettik. Bu tahlil neticesinde 32 lisansüstü tezi on başlık altında tasnif ettik. Bu tasnifi bir tablo ile gösterecek olursak:

Konu/İçerik	Adet
Köroğlu Varyantlarının Karşılaştırması	8
Köroğlu ve Derleme, Metin Aktarma, İnceleme	5
Köroğlu ve Dilbilim	5
Köroğlu ve Diğer Destanların Karşılaştırması	4
Köroğlu ve Müzik- Tiyatro	3
Köroğlu ve Sinema	2
Köroğlu ve Anlatı Geleneği	2
Köroğlu ve Halk Oyunları	1
Köroğlu ve Motif/Semboller	1
Köroğlu'nun Diğer Folklor Ürünlerine Tesiri	1
Toplam	32

Köroğlu Varyantlarının Karşılaştırması'nı esas alan 8 tezde, Köroğlu Destanı'nın ve destan kollarının farklı varyantları karşılaştırılmıştır. Bu varyantlardan bazıları Türkiye bazıları ise diğer Türk topluluklarına aittir. Ayrıca bu tezlerden bazılarında Türkiye Türkçesine metin aktarılması ve derlenen metinlerin yazıya aktarılması söz konusudur. Bu tezlerde özgün bir yöntem oluşturmaktan ziyade, yapısalılık merkezli karşılaştırma yöntemlerinden ve kahraman merkezli karşılaştırma yöntemlerinden istifade edilmiştir.

Köroğlu ve Derleme, Metin Aktarma, İnceleme kategorisindeki 5 tezde temel olarak derlenen metinlerin yazıya geçirilmesi ve farklı lehçelerden Türkiye Türkçesine metin aktarması yapmak amaçlanmıştır. Bu tezlerde ayrıca, aktarılan metinler olay örgüsü, karakterler ve motifler açısından değerlendirilmiştir.

Köroğlu ve Dilbilim çerçevesinde hazırlanan 5 tez bulunmaktadır. Bu tezlerde ağırlıklı olarak metin aktarması ve aktarılan metinler üzerinde Türk lehçeleri merkezli dilbilim çalışması yapılmıştır. Bunun yanı sıra,

Köroğlu Destanı'nda geçen yer adları ve özel adlar bu tezlerde ele alınan konulardandır.

Köroğlu Ve Diğer Destanların Karşılaştırmasını amaçlayan 4 tez bulunmaktadır. Bu tezlerde bir kahraman olarak Köroğlu ve Köroğlu destanı ile diğer Türk destanları karşılaştırılmıştır. Bunun yanı sıra diğer toplumlara ait destanlar ve bu destanların kahramanlarıyla karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu tezlerde de yine, yapısalılık merkezli karşılaştırma yöntemlerinden ve kahraman merkezli karşılaştırma yöntemlerinden istifade edilmiştir.

Köroğlu ve Müzik–Tiyatro ilişkisini temel alan 3 tez hazırlanmıştır. Bu tezlerde, Köroğlu havaları müzikbilim açısından değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, farklı Türk topluluklarına ait Köroğlu operaları müzikbilim kapsamında değerlendirilmiştir. Köroğlu ve Tiyatro ilişkisini temel alan tezlerde ise, bir destan türü olarak ele alınan Köroğlu'nun başka bir edebî tür olan tiyatroya yansımaları incelenmiştir.

Köroğlu ve Sinema konusunda 2 tez hazırlanmıştır. Bu tezlerde, Türk sinemasında destan türünün etkileri üzerinde durulmuş, Türk sinemasında Köroğlu'nu konu edinen filmler ve diziler ile destan arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Tezlerden biri, halk bilimi merkezli bir bakış açısına sahipken, diğer tezde sahne ve görüntü sanatlarını incelemeye kullanılan yöntemler uygulanmıştır.

Köroğlu ve Anlatı Geleneği'ni odak noktası olarak belirleyen 2 tez bulunmaktadır. Bu tezlerde, halk hikayesi anlatma geleneği içerisinde Köroğlu'na bağlı anlatmaların oluşturduğu geleneksel yapı değerlendirilmiştir. Aynı zamanda farklı Türk toplulukları arasında gelişen âşıklık geleneği ile ilgili benzerlikler de Köroğlu Destanı üzerinden aktarılmıştır. Köroğlu ve anlatı geleneğini konu edinen tezlerden birinde, verilerin gözlem ve görüşme yöntemiyle toplanması, toplanan verilerin performans teorisine göre incelenmesi Türk Halk Bilimi çalışmaları açısından da oldukça önemlidir.

Köroğlu ve Halk Oyunları konusunda 1 tez bulunmaktadır. Bu tezde Anadolu sahasında Köroğlu adına bağlı halk oyunları incelenmiştir. Köroğlu oyununun işlevleri değerlendirilmiş, Anadolu'da Köroğlu oyununun icra edildiği yerlerle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Köroğlu

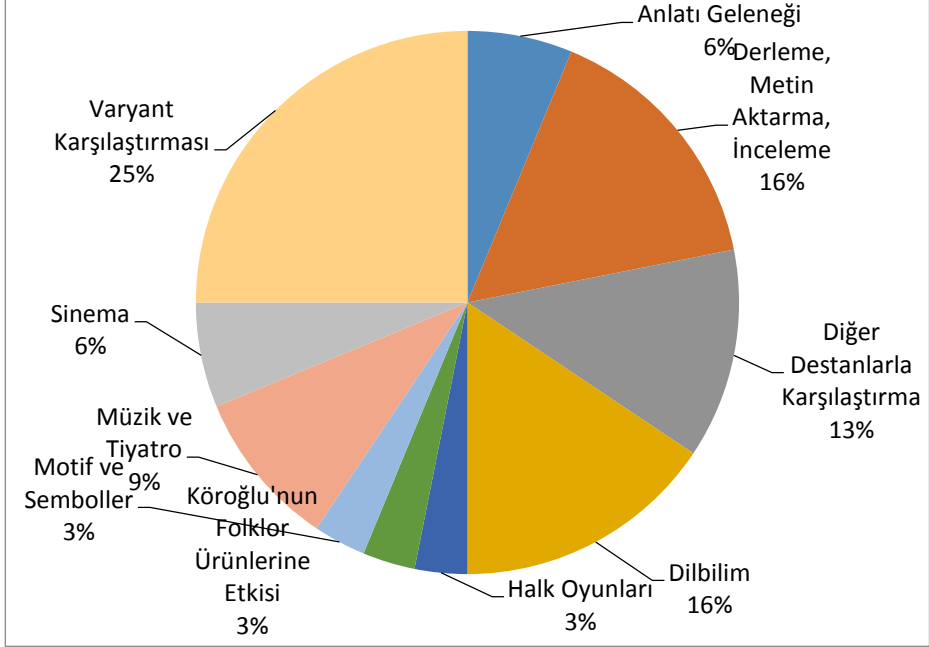
Destanı ve Köroğlu oyunu arasındaki tematik ilişkiler, müzikal ilişkiler ve performans ilişkileri ele alınmıştır.

Köroğlu ve Motif/Semboller esasında 1 tez hazırlanmıştır. Bu tezde tarihi kimliğiyle, edebi yönüyle, dini- mistik kişiliğiyle ve bir destan kahramanı olarak Köroğlu tanıtılmış, Köroğlu'nun arketipsel yolculuğu üzerinde durulmuş, Köroğlu Destanı'ndaki motifler ve sembolik ifadeler ele alınmıştır.

Köroğlu'nun Diğer Folklor Ürünlerine Tesiri konusunda hazırlanan "Türk Folklorunda Köroğlu" başlıklı tez erişime kapalıdır; ancak tezin özetinden ulaşabildiğimiz kadarıyla tezde Köroğlu merkezli anlatmalarının Türk edebiyatı ve sanatına yansımalarının değerlendirildiğini gözlemlenmiştir. Bu yansımalar şiir, halk hikayesi, atasözü, deyim ve fıkra türleri özelinde gerçekleşmiştir. Tezde Köroğlu'nun Türk halk oyunlarına etkisi de ayrı bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

İçerikleri hakkında kısa bilgi verdiğimiz Köroğlu Destanı hakkında yapılan tezlerin belirli konularda yoğunlaştığı; ancak bazı konularda yetersiz kaldığı ve hatta aşağıda değineceğimiz bazı konularda hiçbir tez hazırlanmadığı görülmektedir. Şu ana kadar hazırlanan tezlerden hareketle, gelecekte yapılacak çalışmalar için bazı önerilerde bulunmadan önce, incelememize dahil ettiğimiz tezlerin konulara göre yüzdelik dağılımını bir grafikte göstermek yerinde olacaktır:

Köroğlu Konulu Tezlerin Konu/İçeriklerine Göre Yüzdeler Dağılımı

Türkiye üniversitelerinde Köroğlu Destanı hakkında hazırlanan tezler arasında en yüksek orana %25'lik oranla Köroğlu varyantlarının karşılaştırılması konulu tezler sahiptir. Bu çalışmalar, bildirimizin başında bir soru ile ifade ettiğimiz Köroğlu'nun "millî" veya "ortak" destan olarak kabul edilmesiyle ilişkilidir. Nitekim incelediğimiz tezler farklı coğrafyalarda yaşayan Türk boylarının ortak halk bilgisi ürünlerine sahip olduğunu göstermektedir. Varyantların karşılaştırmasını esas alan bu tezler, coğrafi konumların ve siyasi ilişkilerin destana nasıl yansıdığını göstermesi açısından önemlidir.

Köroğlu ve Metin Aktarma, İnceleme esasına dayalı tezler %16'lık bir orana sahiptir. Köroğlu Destanı'nın gelenek içerisinde halen icra edildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu oranın daha yüksek olması gerekmektedir. Köroğlu Destanı'na bağlı kolların derlenmesinin çok fazla yapılamamasının iki temel sebebi olduğunu düşünüyoruz.

Bunlardan ilki, özellikle, Anadolu sahasında Köroğlu anlatan âşıkların az sayıda olmasıdır. Elbette âşıkların hemen hemen hepsi Köroğlu'na bağlı şiirleri icra etmektedir. Ancak bir veya birden fazla kolu tam manasıyla icra eden âşığın sayısı oldukça azdır. İkinci sebep ise, Köroğlu Destanı'nın diğer Türk topluluklarına ait varyantlarının aktarılmasında karşılaşılan dil sorunudur. İyi niyetli bir tahminle ülkemizde Türkoloji alanında çalışan akademisyenlerin pek çoğunun en az bir Türk lehçesini bildiğini varsayıyoruz. Ancak bu durum, akademik kariyerine yeni başlamış yüksek lisans ve doktora öğrencileri için geçerli değildir. Özellikle, herhangi bir geliri olmayan lisansüstü öğrenciler, bir Türk lehçesini konuşulduğu yerde öğrenmek için yeterli maddi imkana ve burs olanaklarına sahip değildir. Bu nedenle, bu öğrencilere burs olanaklarının sağlanmasıyla, Köroğlu Destanı'nın yanı sıra, farklı Türk lehçelerinden Türkiye Türkçesine daha fazla eser aktarılacaktır. Bu husus, Türkoloji çalışmalarının geleceği için de oldukça önemlidir.

Köroğlu Destanı'nı dilbilim açısından inceleyen tezler de %16'lık bir orana sahiptir. Bu tezler, farklı bölgelerde yaşayan Türklerin konuştukları lehçelerin güncel durumunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz sebeplerden dolayı, bu konuda yapılan tezler de oldukça düşük bir sayıya ve orana sahiptir.

Köroğlu Destanı ile Türklere veya diğer toplumlara ait destanları karşılaştırmayı esas alan tezlerin oranı %13'tür. Bu tezler, geleneksel kahraman kalıbının ve destanların yapı ve içerik özelliklerinin tüm toplumlarda aynı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra, Türklerin iletişim halinde olduğu toplulukların destanları ile Köroğlu Destanı arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyan bu tezler, genelde Türkoloji özelde halk biliminin uzak, fakat bir o kadar da önemli olan işlevlerinden biri olan; farklı toplumları tanıyarak ülke siyasetine yön verme işlevine hizmet etmektedir. Bu nedenle, bu konu etrafında yapılacak tezlerin sayısının artması gerekmektedir.

Köroğlu ve müzik-tiyatro konusu temelinde hazırlanan tezler %9'luk bir orana sahiptir. Bu tezlerden 2'si müzik ve sahne sanatları anabilim dallarında, 1'i ise halk bilimi anabilim dalında hazırlanmıştır. Özellikle Türkiye'nin doğusunda ve Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde Köroğlu'na bağlı hava ve makamların varlığı bilinmektedir. Ancak bu durumun aksine, müzik ve sahne sanatları açısından Köroğlu'nu

inceleyen tezlerin sayısı oldukça azdır. Bu eksikliğin üstesinden gelmek için, üniversitelerdeki Türkoloji, müzikoloji ve sahne sanatları merkezli birimlerin birlikte çalışması veya en azından fikir alışverişinde bulunması gerekmektedir.

Köroğlu anlatı geleneğini konu edinen tezlerin oranı %6'dır. Bu tezlerde işlenen konu, Köroğlu hakkında yapılan tüm çalışmaların varlık sebebidir. Çünkü anlatma geleneği olmadan bir destanın teşekkül etmesi söz konusu değildir. Bu geleneği bilimsel olarak inceleyen tezlerin bu denli az bir sayı ve orana sahip olması, geleneğin ölmekte olduğunu veya canlı bir geleneğin çok fazla incelenmediğini göstermektedir. Sebebi her ne olursa olsun, anlatma geleneğinin bilimsel ortama çok fazla taşınmamış olmaması, gelecekte yapılacak çalışmaların kısır ve yetersiz olacağını habercisi durumundadır.

Sinema ve Köroğlu Destanı ilişkisini temel alan tezlerin oranı da %6'dır. Bu oran, halk bilgisi unsurlarının güncellenme alanlarından biri olan medya sektöründe, Türk dünyasındaki en yaygın destana yer verilmediği veya yer verilse de bunun nasıl yapıldığının çok fazla incelenmediğine işaret etmektedir. Kahramanları ve kurgusu Türk kültüründen olan sinema filmlerinin çekilmesi için, bu filmlere kaynak sağlayacak halk bilgisi ürünlerinin bu alandaki bilim insanlarınca daha fazla incelenmesi gerekmektedir.

Köroğlu ve halk oyunları, Köroğlu'nun diğer halk bilgisi ürünlerine tesiri ve destandaki motif ve sembolleri inceleyen birer tez bulunmaktadır ve bu tezler Köroğlu Destanı hakkında hazırlanan tezlerin %3'lük kısmını oluşturmaktadır. Köroğlu Destanı varyantlarının karşılaştırılması ve derlenmesi ile ilgili hazırlanan tezlerde, destandaki motif ve sembollere de yer verildiği için Köroğlu Destanı'ndaki motif ve sembolleri doğrudan esas alan tezlerin oranının düşük olması anlaşılabilir.

Anadolu'nun pek çok bölgesinde Köroğlu'na bağlı halk oyunları olmasına rağmen bu oyunları inceleyen tezlerin sayısının düşük olması bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köroğlu Destanı'nın ve Köroğlu'nun şahsiyetinin Türk halk bilgisi ürünlerindeki tesiri aşıkardır. Ancak bu tesiri inceleyen tezlerin sayısı da yetersizdir.

Türkiye üniversitelerinde Köroğlu Destanı hakkında hazırlanan tezlerde işlenen konular hakkında verdiğimiz sayısal bilgi ve değerlendirmelere dayanarak, Köroğlu Destanı'nın lisansüstü tez düzeyinde yeteri kadar çalışılmadığını ifade edebiliriz. Hazırlanan tezlerde izlenen metodoloji ve tezlerin içeriği, dünya genelinde farklı konularda hazırlanan lisansüstü tezlerle yarışacak mahiyettedir. Ancak bir halk bilimci olarak, gelecekte bu konuda hazırlanacak tezlerde çağımızın gereksinimlerinin gözetilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Köroğlu ve turizm, Köroğlu ve post-modern kültür ve edebiyat gibi konuları yeni bakış açılarıyla ele alan lisansüstü tezlerin hazırlanması özelden Köroğlu genelinde ise Türkoloji çalışmalarına büyük katkı sağlayacaktır. Bu katkı sayesinde, Köroğlu, bildirimizin girişinde ifade ettiğimiz gibi, Türk dünyasının ortak-millî destanı olarak benimsenecektir.

KAYNAKLAR

Acıman, Başak (2011). *Türk Sinemasında Köroğlu Destanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktaş, Yakup (1996). *Göroglu Türkmen Gahırmançılık Eposu (Köroğlu Destanı) (Kempir, Göroglu Hem Balı Beg 439-533) Transkripsiyon, Tercüme, Metnin Grameri, Sözlük*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arıkan, Metin (1999). *Köroğlu'nun Kazak Varyantları* (2 cilt). İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, Mustafa (1997). *Köroğlu Destanı'nın Türkmen Versiyonu Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelikbay, Ayhan (2000). *Göroglu'nun Tugilişi Destanı- Özbek Varyantı (İnceleme- Metin- Çeviri- Dizin- Ek)*. Ankara: Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetin, Halil (2016). *Koblandı Batır, Alpamış ve Köroğlu Destanlarının Kazak Versiyonunun Halk Bilimsel Açısından İncelenmesi*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetindağ Süme, Gülda (2011). *Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı*. Elazığ: Fırat Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekici, Metin (2002). “Destan Araştırmaları ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında -I-.” *Milli Folklor Dergisi*, S. 53, ss. 27-33.

Ergüzel, Mehdi (1996). *Köroğlu Destanı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erkan, Serdar (2012). *Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gaffaroğlu, Safiye Ceren (2007). *Tematik İlişkiler Bağlamında Köroğlu Destanı ve Köroğlu Oyunu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günendi Doğan, Süreyya (1996). *Türk Folklorunda Köroğlu*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, Asuman (2003). *Köroğlu Destanı'nın Ayvaz Kolu*. Ankara: Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

<https://ethesis.helsinki.fi/en> [Erişim: 02.09.2017]

<http://ethos.bl.uk/Home.do> [Erişim: 02.09.2017]

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/search/basic?vid=0&sid=61f90431-4c55-471d-879f-52778e13dbe3%40sessionmgr101> [Erişim: 02.09.2017]

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> [Erişim: 10.07.2017]

İdrisi, Habib (1992). *Köroğlu Destanı'nın Azeri Rivayeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karadavut, Zekeriya (1996). *Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*. Konya: Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırbaçoğlu, Filiz (1993). *Köroğlu Destanı'nın Özbek Rivayeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırbaşoğlu, Filiz (2000). *Köroğlu Destanı'nun Özbek varyantları Üzerine Bir Araştırma -Göroğlu'nun Doğuşu, Yunus Peri, Hasan-Han, Miskal Peri; Avazhan, Göroğlu'nun Ölümü* (2 cilt). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kıyak, Yurdagül (2010). *Şehname ve Köroğlu Destanlarında Baş Kahraman Tiplerinin Karşılaştırılması*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korkmaz, Mehmet (2003). *Çukurovalı Aşık Mehmet Demirci (Köroğlu)'nin Hikaye Anlatıcılığı Üzerine Bir Araştırma*. Elazığ: Fırat Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

May, Cihan (2015). *Ahmed Adnan Saygun'un Köroğlu Operası'ndaki Karakterlerin Türk Edebiyatı ve Türk Mitolojisi Açısından Karşılaştırmalı Analizi ve Müzikal Çözümlemesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mendilli, Mehmet (2001). *Köroğlu'nun Sonu Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Niğde: Niğde Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgül, Mustafa (2004). *Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanlarının Benzer Tarafları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özmen, Seçkin (1998). *Türk Sinemasında Destan Filmleri ve Bir Uygulama Örneği Olarak Köroğlu Filmi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sadıglı, Sadıg (2012). *Sovyetler Dönemi Azerbaycan Sahası Köroğlu Destanı'nda Etnografya ve Toponimler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sadıç, Hayrettin (1998). *Köroğlu Destanı'nın Kazakça Jambıl Nüshası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saluk, Reyhan Gökben (2008). *Köroğlu Destanı'nun Uygur Versiyonu (Metin-Aktarma-İnceleme)*. Ankara: Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Savcı, Esra Bilge (2016). *Köroğlu Destanı "Hikâyet-i Köroğlu Sultan"*. Ankara: Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Seyhan, Gülşen (1990). *Köroğlu Destanı (Azerbaycan Varyantı) İnceleme-Metin*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

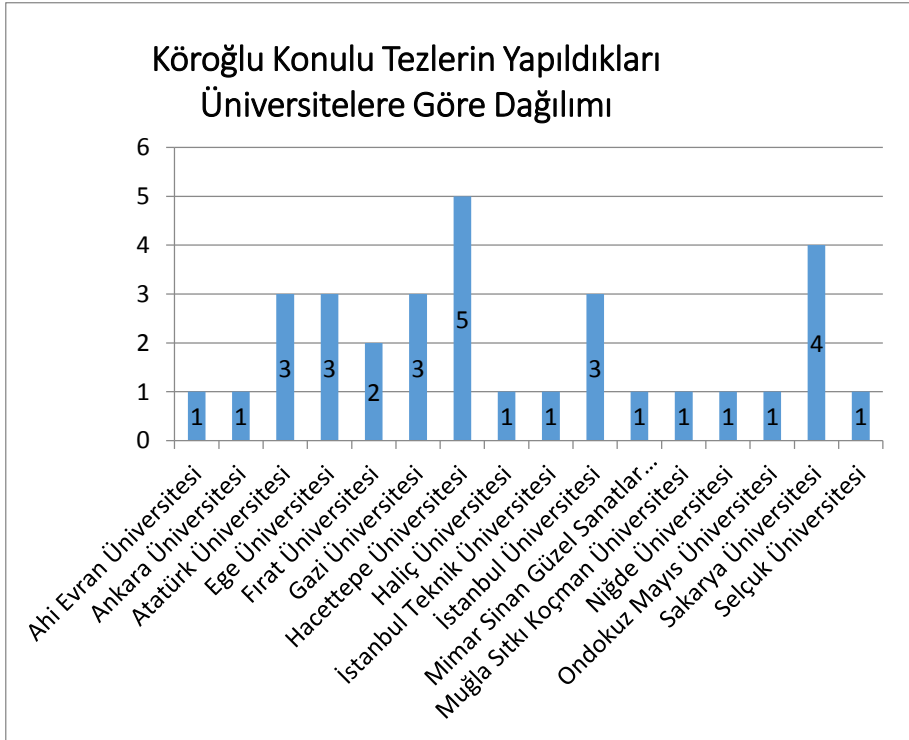
Şişman, Bekir (1998). *Kazakistan'da Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde Köroğlu Destanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turgut, Belgin (2000). *Sarıncı, Bököy- Kedaykan: Köroğlu İle İlgili Kırgız Destanları*. İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türker Aydın, Ahmet (2016). *Osmaniye Düziçili Aşık Mustafa Çabuk'tan Derlenen Köroğlu Türküleri Hikayeleri (İnceleme-Metinler)*. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Pınar (2011). *Ahmed Adnan Saygun'un "Köroğlu Operası'nın İncelenmesi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zengin, Eyüp (1996). *Köroğlu Türkmen Kahramanlık Destanı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER:

TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNDE KÖROĞLU DESTANI HAKKINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLER					
Tez Başlığı	Yazar	Yıl	Danışman	İçerik	Yer
Köroğlu Destanı (Azerbaycan Varyantı) İnceleme-Metin	Gülşen Seyhan	1990	Muharrem Ergin	Bu çalışmada, 17 koldan oluşan Köroğlu Dastanı adlı Azerbaycan varyantı üzerinde durulmuş, çalışmanın ilk bölümü olan inceleme bölümünde Azerbaycan edebiyatı tarihi, Köroğlu'nun kişiliği, destanın varyantı ve işlenen motiflere yer verilmiştir. Azerbaycan varyantının tam metni Latin harflerine aktarılmış ve bu metinden yararlanarak Azerbaycan Türkçesinin grameri, Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.	İÜ
Köroğlu Destanı'nın Azeri Rivayeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma	Habib İdrisi	1992	Bilge Seyidoğlu	Bu çalışmada Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan varyantı ile Anadolu varyantı Propp yöntemine göre incelenmiştir.	AÜ
Köroğlu Destanı'nın Özbek Rivayeti	Filiz	1993	Bilge Seyidoğlu	16. ve 17. Yüzyılın başlarında Celalî devrinde, Özbekistan'da	AÜ

Türkiye Üniversitelerinde Yapılmış Köroğlu Konulu Tezler

<p style="text-align: center;">Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma</p>	<p>Kırbaşoğlu</p>			<p>yaşadığı rivayet edilen Köroğlu ile ilgili beş Özbek destanına yer verilmiş, bu destanlar Propp ve Greimas yöntemlerine göre incelenmiştir.</p>	
<p style="text-align: center;">Türk Folklorunda Köroğlu</p>	<p>Süreyya Günendi (Doğan)</p>	<p>1996</p>	<p>Mustafa Erkan</p>	<p>Bir giriş ve dört bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde Köroğlu'nun tarihi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Köroğlu'na dair söylentiler esas alınarak Köroğlu'nun ortaya çıkışı ile ilgili bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Köroğlu'nun Türk folkloruna etkileri, şiir, halk hikâyesi, atasözü, deyim, fıkra türleri özelinde değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise Köroğlu'nun Türk halk oyunlarına etkisi ve oynanan Köroğlu oyunlarına yer verilmiştir.</p>	<p>İTÜ</p>
<p style="text-align: center;">Köroğlu Türkmen Kahramanlık Destanı</p>	<p>Eyüp Zengin</p>	<p>1996</p>	<p>Mehdi Ergüzel</p>	<p>Köroğlu'nun Türkmen varyantı üzerine yapılan bu çalışmada destanın Tebli Batır ve Harmandeli bölümlerine yer verilmiştir. Çalışma</p>	<p>SÜ</p>

				transkripsiyon, tercüme, metnin dil özellikleri ve sözlük olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.	
Köroğlu Destanı	İzzet Topal	1996	Mehdi Ergüzel	Çalışma Köroğlu'nun Türkmen varyantında yer alan Övez'in Kurtarılışı, Övez'in evlenmesi, Servican, Övez ve Kırat bölümlerini kapsamaktadır. Çalışma, transkripsiyon, tercüme, metnin dil özellikleri ve sözlük olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.	SÜ
Göroğlı Türkmen Gahrımançılık Eposı (Köroğlı Destanı) (Kempir, Göroğlı Hem Balı Beg 439-533) Transkripsiyon Tercüme, Metnin Grameri, Sözlük	Yakup Aktaş	1996	Osman Nedim Tuna	Çalışma Köroğlu'nun Türkmen varyantında yer alan Kocakarı ve Köroğlı ile Balı Beg bölümlerini kapsamaktadır. Bu çalışma transkripsiyon, tercüme, metnin dil özellikleri ve sözlük olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.	SÜ
Köroğlı'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma	Zekeriya Karadavut	1996	Saim Sakaoğlu	Bu çalışmada Köroğlı'nun zuhuru kolu varyantları arasında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Varyantların zuhuru	SEÜ

Türkiye Üniversitelerinde Yapılmış Köroğlu Konulu Tezler

(İnceleme- Metinler)				<p>kolunun coğrafyası, kahramanları, motif yapısı, bu kolda geçen şiirlere yer verilmiştir.</p> <p>Bunun yanı sıra Köroğlu'nun şahsiyeti ve destanın teşekkülü hakkında da bilgi verilmiştir. İncelemede kullanılan metinlerin hem orijinalleri hem de Türkiye Türkçesine çevrilmiş halleri çalışmanın kapsamı dâhilindedir.</p>	
Köroğlu Destanı'nın Türkmen Versiyonu Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme	Mustafa Arslan	1997	Fikret Türkmen	<p>Bu çalışmada Türkmen Köroğlu anlatmaları, Anadolu'daki Köroğlu anlatmaları ve Türk Dünyası'nın diğer ortak kültür ürünleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir.</p>	EÜ
Türk Sinemasında Destan Filmleri ve Bir Uygulama Örneği Olarak Köroğlu Filmi	Seçkin Özmen	1998	Simten Gündeş	<p>Türk sinemasında destan türünün etkileri üzerinde durulmuş, bu etkilere bir örnek olarak Köroğlu filmi karakterler, olay örgüsü, toplumsal ve fiziksel uzam gibi yönlerden incelenmiştir.</p>	İÜ
Köroğlu Destanı'nın Kazakça Jambıl Nüshası	Hayrettin Sağdıç	1998	Nuri Yüce	<p>Tez özeti yok, tam metne ulaşılamadı.</p>	İÜ

<p>Kazakistan'da Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde Köroğlu Destanı</p>	<p>Bekir Şişman</p>	<p>1998</p>	<p>Öcal Oğuz</p>	<p>Kazakistan'daki ve Türkiye'deki âşıklık geleneğinin benzerlikleri üzerinde durulmuş, bu gelenek içerisinde Köroğlu'nun Türkiye ve Kazakistan varyantlarının benzer yönleri vurgulanmış, farklılıklarının ise farklı devir, kültür ve coğrafyadan kaynaklandığı tespit edilmiştir.</p>	<p>HÜ</p>
<p>Köroğlu'nun Kazak Varyantları (2 Cilt)</p>	<p>Metin Arıkan</p>	<p>1999</p>	<p>Fikret Türkmen</p>	<p>Köroğlu'nun Kazak varyantları yapısal bir yaklaşımla incelenmiş, bu yapıya etki eden faktörlerden çevre ve icracılar üzerinde durulmuştur. Bir giriş ve dört bölümden oluşan çalışmada, Kazak sözlü kültür geleneği içinde destan türüyle ilgili bilgi verilmiştir. Kazak anlatmalarının yapısı üzerinde durulmuş, bu anlatmalardaki epizot ve motiflerin Türk destanlarındaki epizot ve motiflerle benzerlik ve farklılıkları incelenmiştir. Ayrıca çalışmada sözlü kaynaklardan derlenmiş ve kitap halinde</p>	<p>EÜ</p>

Türkiye Üniversitelerinde Yapılmış Köroğlu Konulu Tezler

				yayınlanmış 29 Köroğlu anlatmasının özetlerine ve bu anlatmalardan 6 tanesinin transkripsiyonlu metni ve bu metinlerin Türkiye Türkçesine aktarılmış hallerine de yer verilmiştir.	
Göroğlinin Tugilişi Destanı- Özbek Varyantı (İnceleme-Metin- Çeviri-Dizin-Ek)	Ayhan Çelikbay	2000	İristay Kuçkartayev	Özbek versiyonunun bir bölümünü oluşturan Köroğlu'nun Doğuşu kolu, dil ve üslup özellikleriyle ele alınmış, destanın dili ve Özbek edebi dili karşılaştırılmış, destan metni transkripsiyonlu bir şekilde tezde verilmiş ve destan metni Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.	AÜ(1)
Sarıncı, Bököy - Kedaykan: Köroğlu İle İlgili Kırgız Destanları	Belgin Turgut	2000	Fikret Türkmen	Çalışmada Sarıncı Bököy ve Kedaykan isimli Kırgız destanları ile Anadolu Türkleri arasında yaygın bir şekilde anlatılan Köroğlu Destanı'nın benzerlikleri üzerinde durulmuştur.	EÜ

Köroğlu Destanı'nın Özbek Varyantları Üzerine Bir Araştırma - Göroğlu'nun Doğuşu, Yunus Peri, Hasanhan, Miskal Peri; Avazhan, Göroğlu'nun Ölümü (2 Cilt)	Filiz Kırbasoğlu	2000	Muhan Bali	Köroğlu'nun Özbek varyantları üzerine yapılan bu çalışmada "Göroğlu'nun Doğuşu, Yunus Peri, Hasanhan, Miskal Peri, Avazhan, Göroğlu'nun Ölümü" adlı destanlar Greimas'ın göstergebilim yöntemine göre incelenmiştir.	AÜ
Köroğlu'nun Sonu Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma	Mehmet Mendilli	2001	Faruk Çolak	Bu çalışmada Köroğlu'nun sonu ile ilgili anlatmalar, incelemeye dâhil edilen on varyant çerçevesinde incelenmiştir.	NÜ
Köroğlu Destanı'nın Ayvaz Kolu	Asuman Güneş	2003	İsa Özkan	Köroğlu Destanı'nın aslı kollarından biri olan Ayvaz kolu ve onun etrafında teşekkül etmiş anlatmalar incelenmiştir.	GÜ
Çukurovalı Aşık Mehmet Demirci (Köroğlu)'nin Hikaye Anlatıcılığı Üzerine Bir Araştırma	Mehmet Korkmaz	2003	İsmail Görkem	Köroğlu lakabıyla bilinen Âşık Mehmet Demirci'nin hikâye anlatıcılığı ile ilgili veriler gözlem ve görüşme yöntemleriyle toplanmış, bu veriler icra kuramına göre incelenmiştir. Âşık Mehmet Demirci'den derlenen Köroğlu kolları Güney Anadolu eş	FÜ

Türkiye Üniversitelerinde Yapılmış Köroğlu Konulu Tezler

				metinleri ve Behçet Mahir anlatmasıyla karşılaştırılmıştır.	
Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanları'nın Benzer Tarafları	Mustafa Özgül	2004	Alâeddin Mehmedoğlu	Köroğlu ve Kaçak Nebi destanları üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, destanlardaki benzer sosyal motiflerin karşılaştırması yapıldıktan sonra dil ve üslup benzerlikleri, coğrafya benzerlikleri ve derleme konusundaki benzerlikler üzerinde durulmuştur.	SÜ
Tematik İlişkiler Bağlamında Köroğlu Destanı ve Köroğlu Oyunu	Safiye Ceren Gaffaroğlu	2007	F. Günay Mirzaoğlu Sıvacı	Çalışma, Köroğlu Destanı ile bu destana bağlı Köroğlu oyunu arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır.	HÜ
Köroğlu Destanı'nın Uygur Versiyonu (Metin-Aktarma-İnceleme)	Reyhan Gökben Saluk	2008	İsa Özkan	Köroğlu Destanı'nın Uygur versiyonu olan "Emir Göroğlu Destanı"nın metin aktarması yapılmış, bu versiyonda yer alan şahıs, yer ve boy adları ile yerleşik hayatı yansıtan motifler incelenmiştir.	GÜ

Şehname ve Köroğlu Destanlarında Baş Kahraman Tiplerinin Karşılaştırılması	Yurdağül Kıyak	2010	Şahin Köktürk	Giriş ve üç ana bölümden oluşan çalışmada baş kahramanlardan Rüstem ve Köroğlu çeşitli açılardan tanıtılmış ve karşılaştırılmıştır.	OM Ü
Ahmed Adnan Saygun'un "Köroğlu Operası"nın İncelenmesi	Pınar Yıldırım	2011	Gülper Refiğ	Ahmed Adnan Saygun'un halk edebiyatının önemli kahramanlarından olan Köroğlu'nun adını taşıyan operası üzerine yapılan incelemede, Saygun'un sanatçı ve besteci kişiliği ile beraber, operalarının genel özellikleri hakkında da analiz ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır.	MS GSÜ
Türk Sinemasında Köroğlu Destanı	Başak Acıman	2011	Metin Özarıslan	Türk sözlü edebiyat geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan Köroğlu Destanı'nın Türk sinemasındaki yansımaları ele alınmıştır. Kültürel bellek kavramıyla Köroğlu imgesi ilişkilendirilmiş, destan ve filmlerin epizotları çıkarılmış, destan anlatısı ile film anlatısı motif, şahıs ve olay örgüsü bakımından karşılaştırılmıştır.	HÜ

Türkiye Üniversitelerinde Yapılmış Köroğlu Konulu Tezler

<p style="text-align: center;">Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı</p>	<p style="text-align: center;">Gülida Çetindağ Süme</p>	<p style="text-align: center;">2011</p>	<p style="text-align: center;">Esmâ Şimşek</p>	<p>Bu çalışmada Köroğlu merkezli hikâyeler hakkında bilgi verilmiş, bu hikâyelerden hareketle Köroğlu'nun arketipsel yolculuğu üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Köroğlu merkezli hikâyelerdeki semboller ve bu sembollerin anlamları açıklanmıştır.</p>	<p style="text-align: center;">FÜ</p>
<p style="text-align: center;">Sovyetler Dönemi Azerbaycan Sahası Köroğlu Destanı'nda Etnografya ve Toponimler</p>	<p style="text-align: center;">Sadıg Sadıglı</p>	<p style="text-align: center;">2012</p>	<p style="text-align: center;">Rabia Bahar Akarpınar</p>	<p>Azerbaycan sahasındaki Köroğlu Destanı'ndaki etnografya ve toponimleri ele alan bu çalışma bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde destan etnografik açıdan incelenmiş, destandaki yaşam tarzı, yeme-içme, giyim- kuşam, aile yapısı değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise destanda geçen yer isimleri ile Köroğlu Dünyası'nın sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.</p>	<p style="text-align: center;">HÜ</p>
<p style="text-align: center;">Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi</p>	<p style="text-align: center;">Serdar Erkan</p>	<p style="text-align: center;">2012</p>	<p style="text-align: center;">Metin Özarlan</p>	<p>Bu çalışmada Anadolu sözlü gelenek kültürünün ve dolayısıyla müzikal repertuarının başlıca şaheserlerinden olan Köroğlu anlatıları hem icra kuruluşu hem de</p>	<p style="text-align: center;">HÜ</p>

				ezgileri bakımından ele alınmış ve sözlü kompozisyon teorisi yöntemiyle değerlendirilmiştir.	
Ahmed Adnan Saygun'un Köroğlu Operası'ndaki Karakterlerin Türk Edebiyatı ve Türk Mitolojisi Açısından Karşılaştırmalı Analizi ve Müzikal Çözümlemesi	Cihan May	2015	Z. Tülin Değirmenci	Ahmed Adnan Saygun'un Köroğlu Operasındaki karakterler mitolojik ve müzikal açıdan incelenmiştir. Özellikle ikinci bölümde Köroğlu Destanı'ndaki karakterlerin Türk mitolojisi ile ilişkisi üzerine bir analiz yapılmıştır.	HÜ(1)
Osmaniye Düziçili Aşık Mustafa Çabuk'tan Derlenen Köroğlu Türkülü Hikayeleri (İnceleme-Metinler)	Ahmet Türker Aydın	2016	Salahaddin Bekki	Âşıklık geleneğini yaşatmaya çalışan 21. yüzyıl âşıklarından Aşık Mustafa Çubuk'un hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, ayrıca Aşık Mustafa Çubuk'tan derlenen sekiz Köroğlu kolu performans teori yöntemine göre incelenmiştir.	AE Ü
Koblandı Batır, Alpamış ve Köroğlu Destanlarının Kazak Versiyonunun	Halil Çetin	2016	Ali Abbas Çınar	Giriş ve dört bölümden oluşan çalışmada Köroğlu, Koblandı Batır ve Alpamış destanlarının Kazak versiyonları incelenmiştir.	MS KÜ

Türkiye Üniversitelerinde Yapılmış Köroğlu Konulu Tezler

Halk Bilimsel Açıdan İncelenmesi					
Köroğlu Destanı "Hikâyet-i Köroğlu Sultan"	Esra Bilge Savcı	2016	İsa Özkan	Çalışmada Molla Hasan Mirbabaoğlu tarafından Çağatay lehçesiyle kaleme alınan, aynı zamanda Köroğlu'nun Kazan nüshası olarak da adlandırabileceğimiz "Hikâyet-i Köroğlu Sultan" metni üzerinde durulmuş ve destan metni çeşitli yönleriyle ele alınarak incelenmiştir.	GÜ

KISALTMALAR DİZİNİ			
AÜ	Atatürk Üniversitesi	İÜ	İstanbul Üniversitesi
AÜ (1)	Ankara Üniversitesi	İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
AEÜ	AhiEvrans Üniversitesi	MSG SÜ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
EÜ	Ege Üniversitesi	MSK Ü	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
FÜ	Fırat Üniversitesi	NÜ	Niğde Üniversitesi
GÜ	Gazi Üniversitesi	OMÜ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
HÜ	Hacettepe Üniversitesi	SÜ	Sakarya Üniversitesi
HÜ (1)	Haliç Üniversitesi	SEÜ	Selçuk Üniversitesi

**KÖROĞLU ANLATMALARININ
SANAT ALANINDAKİ
YANSIMALARI**

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA KÖROĞLU DESTAN VE ÖYKÜSÜNDEN ESİNLENİLEREK YAZILAN ŞİİR VE DÜZYAZI ESERLER

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KIBRIS
Abant İzzet Baysal Üniversitesi/TÜRKİYE
kibris_i@ibu.edu.tr

ÖZET: Türk edebiyatında Milli Edebiyat akımı ile birlikte yerli konulara yönelmek, ulus olarak kendi değerlerimizden yola çıkarak edebiyat eserleri yaratmak önem kazanmıştır. Bu amaçla özellikle Ziya Gökalp'in Altın Işık Masalları, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun, Türk destanlarından, tarihinden, faydalanarak oluşturduğu Çağlayanlar adlı öykü kitabı, Faruk Nafiz Çamlıbel'in Sanat ve Çoban Çeşmesi adlı şiirlerini içine alan Şiir kitabı ve öteki didaktik amaçlı tiyatro eserleri vb. bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Köroğlu destanı da bu bağlamda Türk edebiyatının bazı eserlerine konu edilmiştir. Ahmet Kutsi Tecer'in 1941 yılında yazmış olduğu Koçyiğit Köroğlu adlı tiyatro eseri, Orhan Veli Kanık'ın 1945 yılında yazmış olduğu Yol Türküleri adlı şiiri, 1955 yılında yazılmış olan, İlhan Berk'in Köroğlu adlı şiir kitabı bunlardan birkaçıdır.

Bu çalışmada, yukarıda sözü edilen kitap ve şiirlerin yanında Köroğlu destanından esinlenilerek yazılan şiir, öykü vb. eserlere değinilerek, bu eserlerin, şair, yazar ve olay kahramanlarının Köroğlu'ndan hangi yönüyle etkilendikleri belirtilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Türk Edebiyatı, Milli Edebiyat, Cumhuriyet Dönemi, Köroğlu, Halk Edebiyatı.*

ABSTRACT: In Turkish literature, it has become important to turn to the national issues together with the national literary movement and to create literary works from our own values as a nation. For this purpose, especially, Ziya Gökalp's Golden Light Crescent has taken the lead. Ahmet Hikmet Müftüoğlu's short story book "Çağlayanlar", which he created with the help of Turkish epics and history, Poetry book containing poems of Faruk Nafiz Çamlıbel's Art and Çoban Çeşmesi and other didactic theater works. Only a few of them. The Köroğlu epic was also the subject of some works of Turkish literature in this context. Koçyiğit Köroğlu, a play written by Ahmet Kutsi Tecer in 1941, a poem by Yolhan Veli Kanık, written in 1945, and a poetry book by İlhan Berk, Köroğlu, written in 1955. In this study, the above mentioned book and the next poem is inspired by the epic of köroğlu and written poetry, short stories, etc. while referring to the works of these works of art poet, writer and event from which aspects were tried to be shown a hero that is affected by köroğlu.

Keywords: *Turkish Literature, National Literature, Republican Period, Köroğlu, Folk Literature*

I. GİRİŞ

Türk edebiyatında yerli konulara yönelmek, ulus olarak kendi değerlerimizden yola çıkarak edebiyat eserleri yaratmak; edebiyat tarihlerinde “Milli Edebiyat diye belirtilen 1911-1923 yıllarını içine alan dönemde ön plana geçmiştir. Fransız ihtilalinin kaynaklık ettiği bağımsızlıkçı ve milliyetçi tutumlar nedeniyle özellikle Hristiyan olan etnik grupların Osmanlı bütünlüğünden kopması, daha sonraki dönemde de (1900’lü yılların başından itibaren) Müslüman olan etnik grupların işgalim devletlerden yana tavır takınmaları nedeniyle de Panislamist anlayışın (Müslüman olan etnik grupları bir çatı altında tutma) iflas etmesi bunda etkili olmuştur.

Belirtilen bu iki acı gerçekten sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkim unsuru olan Türk unsuru öne geçer. Türk kökenli Osmanlı aydınları ister istemez Türk milliyetçiliği anlayışını benimsediler. Bu anlayışın,

edebiyata yansımalarıyla da ulusal değerlerin sanat eserlerinin yaratılmasında ön plana geçmesi gerektiğinin tez olarak işlendiği milli bir edebiyat anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır.

İşte bu dönemde, yukarıda sözü edilen anlayıştan yola çıkılarak birçok eser Türk edebiyatına kazandırıldı. Özellikle Ziya Gökalp'in Altın Işık Masalları, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun, Türk destanlarından, tarihinden, faydalanarak oluşturduğu Çağlayanlar adlı öykü kitabı, Faruk Nafiz Çamlıbel'in Sanat ve Çoban Çeşmesi adlı şiirlerini içine alan şiir kitabı ve öteki didaktik amaçlı tiyatro eserleri vb. bunlardan yalnızca birkaçıdır. Bu dönemin sanat anlayışı için, adeta bir bildiri niteliği taşıyan, Faruk Nafiz'in Sanat şiirinden iki dördlüğü şöyledir:

SANAT

Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek,
Bizim diyârimiz da bin bir baharı saklar!
Kolumuzdan tutarak sen istersen bizi çek
İncinir düz caddede dağda gezen ayaklar.
(...)

Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Söylenmemiş bir masal gibi Anadolu'muz
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... ayrılıyor yolumuz!

Faruk Nafiz ÇAMLİBEL

Görüldüğü üzere bu dizelerde, o yıllarda özellikle “Servet-i Fünûn Edebiyatı” olarak bilinen ve “Sanat sanat içindir.” Tutumunu ilke olarak benimseyen ve Batılı ulusların sanat kaynaklarından esinlenerek eser ortaya koyma anlayışına yönelmiş şair ve yazarlara duyulan tepki açıkça dile getirilmiştir. Dahası bu anlayış, Türk edebiyatında 1940'lı yıllara değin ağırlıklı olarak devam etmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet döneminin ilk 15-20 yılı, Milli edebiyat döneminin devam ettiği yıllar olarak belirtilir (Kıbrıs, 2005: 17).

A. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada, girişte belirtilen anlayışın yansımalarıyla ortaya konulmuş olan edebiyat eserlerinden söz edilecektir. Araştırmanın amacı,

Köroğlu destanından esinlenilerek yazılan şiir, öykü vb. eserlerin belirlenmesi ve ilgili şair ve yazarların hangi yönleriyle Köroğlu destanından etkilediklerinin ortaya konulmasıdır.

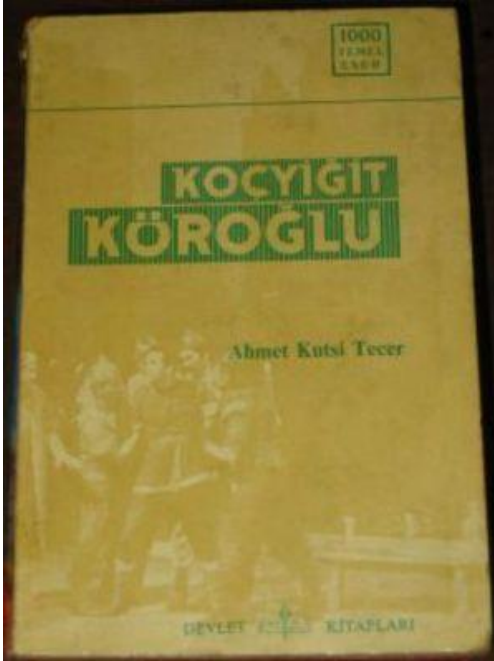
B. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Bu araştırmada, Milli edebiyat anlayışıyla, Cumhuriyet döneminde değişik Köroğlu destanlarından yola çıkılarak yazılmış olan edebi eserler üzerinde durulacaktır. Bu amaçla ilgili eserler tespit edilecek ve bu eserler taranarak elde edilen bulgular Köroğlu ile ilişkilendirilip yorumlanmaya çalışılacaktır.

II. BULGULAR VE YORUM

A. DÜZYAZI ESERLER

1. Ahmet Kutsi Tecer (1901 1967)

Ahmet Kutsi Tecer, Türk edebiyat tarihinde şiirleri, tiyatro eserleri ve Türk halk bilimindeki çalışmalarıyla ön plana çıkmış bir yazarımızdır. Ahmet Kutsi, kaynağını halktan alarak milli bir şiir meydana getirmek istemiştir. Tiyatro türünde de eserler vermiş olan Tecer, Batı tekniği ile folklor ve halk malzemesini başarıyla birleştirmiştir. Cumhuriyet dönemi tiyatrosunda halk edebiyatından esinlenen

ama çağdaş kalıplara uygun yazılmış oyunların ilk örneklerini veren Ahmet Kutsi Tecer, 1940'lı yılların sonuna doğru yazdığı "Koçyiğit Köroğlu" nun konusunu Köroğlu hikâyelerinden seçer. Bir manzum

prolog ve altı tablodan oluşan oyunda belli bir yer yoktur, seçilen yerler temsili yerlerdir. Köroğlu bir Oğuz destanı kahramanıdır.

Oylar Anadolu'da, İslamiyet öncesinde geçer.

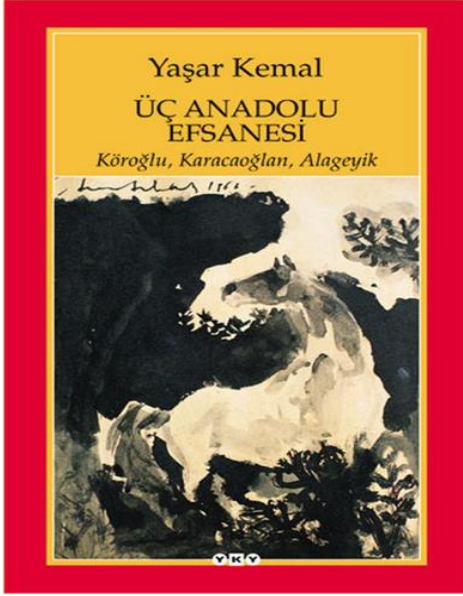
Türk efsanelerinde genellikle Gök ver Yer, ilahi niteliği olan güçlerdir. İnsanoğlu, bu iki güç arasında yer alır. Eserin yapısı bu ikileme dayanır. Köroğlu- Bolubeyi çatışması, ezilen halkın bir derebeyine, yani feodal düzene karşı koyuşudur. Böylece Tecer, Oğuz Türklerinin İslamiyet öncesi yaşam biçimini, gelenek görenek ve benzeri kültürel dokusunu Köroğlu motifini kullanarak anlatmıştır.

2. Selahattin Batu (1905-1973): Köroğlu Operası:

Selahattin Batu, Ahmet Adnan Saygunu'un bir operası için manzum olarak 3 perdelik ve 9 sahnelik bir Köroğlu Operası yazmıştır. Bu eser, daha sonra Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu'nda 23 Haziran 1973'te Uluslararası İstanbul Festivalinde sahnelenmiştir. Aydın Gün'ün sahneye koyduğu operanın temsili, 25 Haziran gecesi tekrarlandı. Bu, eserin ilk ve tek sahnelenişidir. Daha sonra Atatürk Kültür Merkezi yandıği için eser bir daha sahnelenememiştir.

Eserde, Beyoğlu adlı zalim bir beyin kaçırdığı Günayım Hanım'ın Köroğlu tarafından kurtarılması konu edilir. Ana tema, ilahi aşktır. Eser aynı zamanda Saygun'un büyük opera türünde meydana getirdiği ilk eseridir. Saygun bu eseri Vedat Nedim Tör'ün Yapı Kredi Bankası adına bir eser istemesi üzerine 1971'de yazmaya başlamıştır. Eserde halk müziği temaları kullanılmıştır. Besteci eseri Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf etmiştir.

Selahattin Batu, Köroğlu Operasından Bir Sahne

3. Yaşar Kemal; Üç Anadolu Efsanesi 1967:

Eser şiir ve düz yazı karışık olarak oluşturulmuştur. Yaşar Kemal bu kitabında Türk halkınca çok bilinen üç halk hikâyesini kendi üslubuyla yeniden yazmış ve kendisinin deyişiyle Türk halkına karşı olan borcunu yerine getirmiştir. Kitapta ilk olarak Köroğlu Destanı

anlatılır. Ana konu, Köroğlu'nun ortaya çıkışı ve Bolu Beyi ne karşı verdiği mücadeledir. Anlatı boyunca At bakıcısı Koca Yusuf'un ve Köroğlu'nun söylediği ya da onlara atfedilen sözlere, türkülere bol bol yer verilir. Hikâye oluşturulurken yalnızca Bolu varyantı değil, başka varyantlardan da motifler alınmıştır.

Aşağıda yer alan manzum kısımlar Koca Yusuf'un, oğlu Köroğlu'na hitaben söylediklerinden alınmıştır:

Akar abı hayat biter yemişler
Aslan gibi dağlarda kalmalı
Yürü oğlum burda aslanlar yatar
Aslan yatağında aslan olmalı
Buralardan kalkıp gitmeli düze
Allah yardım eder burda bize
Almalı kervanı çıkmalı düze
Bu dağlarda mesken tutup kalmalı
Topuzu çekmeli yola durmalı
Bezirgan bozmalı çerçi vurmali
Fakirler donatıp, aç doyurmalı
Koğan aslan gibi alıp gelmeli
Seyis Yusuf derler benim adıma
Rahmetme bir kulun asla dadına
İşte nasihatim budur zatına
Kesmeli kervanı alıp gelmeli

4. Ömer Eru; Köroğlu (Oyun, 2 Perde):

2008-2015 yılları arasında Bolu'da Vali yardımcılığı yapmış olan, Bolu yerel basınının da etkin yazarlarından olan Ömer Eru'nun iki perdelik oyunundan da söz edilebilir. Eru bu eserini daha çok Köroğlu ile Bolu yöresinde anlatılan söylenceler üzerine kurmuştur. Günümüze Bolu'nun Dörtdivan ilçesi sınırları içinde kalan Sayık (Aşağı ya da Yukarı Sayık olduğu belirtilmiyor.) Köyünden Yusuf, Bolu Beyi'nin sarayında at bakıcısı (seyis)dır. Kendisinden iyi bir at bulması istenir. Bunun üzerine Seyis Yusuf, o an için sıska ve cılız, ancak ilerisi için çok nitelikli bir at olacağını ön gördüğü kır bir tayı Bolu Beyi'ne önerir. Bolu Beyi, bu tayı görünce, kendisiyle alay edildiğini düşünerek Yusuf'a çok kızar. Onu zindana attırıp gözlerine mil çektirir. Seyis Yusuf'un oğlu olanlara çok kinlenir ve Bolu Beyinden babasının intikamını almaya karar verir.

Sonunda, zulüm gören, haksızlıklarla yüz yüze gelen Bolu halkı, Köroğlu'nun önderliğinde Bolu Beyi'nin sarayını basar. Amansız bir savaş olur. Bolu Beyi savaşı kaybeder ve Köroğlu tarafından esir edilir. Ancak, Köroğlu bu savaşta kendisi için canını vermeye her zaman hazır olan arkadaşı Demircioğlu'nu kaybeder. Oyun, Köroğlu'nun, Bolu

Beyi'nin kızı Nigarâ yaptığı evlenme teklifi ve bu teklifin Nigarca kabul edilmesiyle birlikte sona erer. Aşağıdaki alıntı eserin ilk perdesinin dokuzuncu sahnesidir:

DOKUZUNCU SAHNE (Işıklar yanar)

Anlatıcı- Köroğlu babasının anlattığı şekilde cılız taya çok iyi bakar. Cılız beyaz tay üç ayın sonunda serpilip gelişmeye başlar. Altı ay sonra tam bir kır at olmuştur. Köroğlu babasının intikamını almak için kır atına atlar Çamlıbel'e gitmek için yola çıkar. Yel gibi uçarsın kanat mı taktın/hey doruca donlu yaman kır atım/Beni hasretinle nasıl da yaktın/Hey doruca donlu kır atım-Keklik sekişlisin ceylan bakışım/Su gibi kaynarsın ırmak akışım/Ne tatlı kişnersin inciden dişlim/ Hey doruca donlu yaman kır atım. Işıklar söner. Işıklar yanar.

Perde açıldığı zaman sahnede on kadar eşkıya vardır. Ruşen Ali Çamlıbel yakınına geldiğinde önünü keserler.

1.Eşkıya- (Ruşen Ali'nin önüne atlar) Dur bakalım. Kimsin? Necisin?

Ruşen Ali- Ben sadece Çamlıbel'e giden bir adamım.

2. Eşkıya- (Ruşen Ali'nin yanında durur) sen buradan geçmenin yasak olduğunu duymadın mı?

3. Eşkıya- Önce üzerinde ne kadar para var, ortaya koy da bir görelim.

4. Eşkıya- (Köroğlunu kılıcına el atar) Kılıcında çok gösterişliymiş.

Ruşen Ali- Ağalar. Bırakın ben yoluma gideyim.

1.Eşkıya- Bunun kolay mı olduğunu sanıyorsun? Buraları Köse Kenan'ın idaresinde. Bilmez misin?

Ruşen Ali kılıcını çeker. Eşkıyalarla vuruşmaya başlar. Ruşen Ali'nin acı kuvveti ve kılıç kullanmadaki ustalığı sayesinde adamlar perişan olurlar. Yere serilirler.

Anlatıcı- Mert dayanır namert kaçır/Meydan gümbür gümbürlenir/Şahlar şahı divan açar/Divan gümbür gümbürlenir/-Ok atılır Kal asından/hak saklasın belasından/Köroğlu'nun narasından/Dağlar gümbür gümbürlenir.

Bu sırada sahneye Köse Kenan denen eşkıya başı girer. Adamlarına bakar. Köroğlu ayaktadır. Elinde kılıç durmaktadır. Köse Kenan manzara karşısında şaşırır.

Köse Kenan- Yiğit bunları sen mi bu hale getirdin?

Ruşen Ali- Evet şüphen mi vardı?

Köse Kenan- Delikanlı Sen buraların benden sorulduğunu duymadın mı? Bu dövüşe nasıl cesaret ettin?

Ruşen Ali- Benim için fark etmez. Dövüşü önce ben başlatmadım. Yoluma giderken önüme çıktılar. Beni soymak istediler. Sen olsan nasıl yapardın?

Köse Kenan- Ben olsaydım. Senin yaptığına yapardım.

Ruşen Ali- Ağam sen buralardan mısın? Buralarda çiftin çubuğun mu var?

Köse Kenan- Ne çiftim ne çubuğum var delikanlı. Ben bu eşkıyaların başıyım. Biz buradan geçen bezirgânları soyarız. Tek yaptığımız iş bu.

Ruşen Ali- Bu adamlarda senin adamların mı?

Köse Kenan- Evet. Ama son hallerini gördün.

Ruşen Ali- Kenan dayı benim Çamlıbele geleceğimi nasıl bildin?

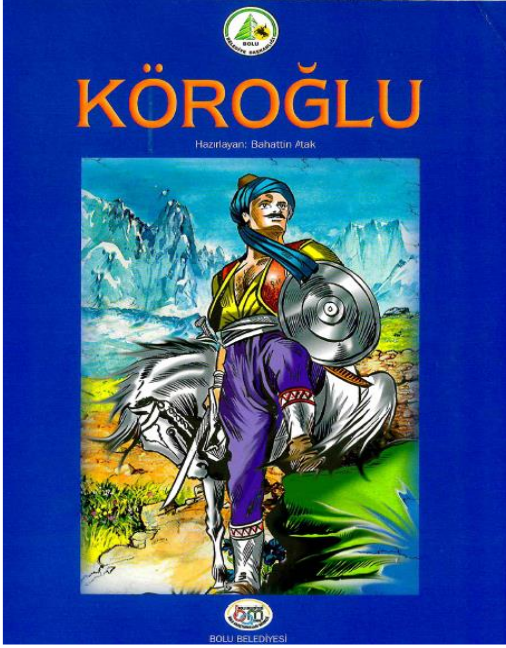
Köse Kenan- Müsaade et. Bileyim ben buralarda yirmi senedir dolaşırım. Buraları benden sorulur. Sen bileğine ve kılıcına hâkim bir yiğitsin. Bunca yıldır bu adamlarla dövüşe kimse cesaret edemedi. Artık ölsem de gam yemem. Gözüm arkada kalmaz. Senin gibi bir yiğit buraya geldikten sonra.

Ruşen Ali- Bolu Beyi babamın gözlerine mil çekti. Babamı kör yaptı. Onun intikamını almak için yollara çıktım.

Köse Kenan- Haklısın.

Anlatıcı- Bu olaydan sonra Ruşen Ali'nin adı Köroğlu oldu. Köse Kenan çetesinin başına Köroğlu'nu geçirdi. Köse Kenan'ın çetesinin başına geçti. Çamlıbel'den Bolu'ya giden yoldan geçen Bolu Beyinin kervanlarını soymaya başladılar.

Işıklar söner. (Eru, 2017., 15+)

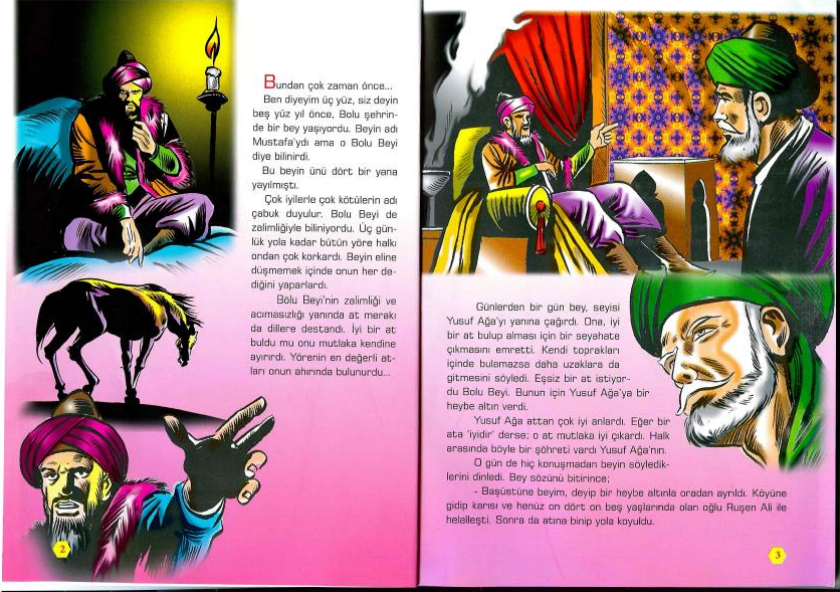
5. Bahattin Atak; Köroğlu:

Son olarak da Bolu Belediyesinin kültür ve sanat birimi olan Bolu Belediyesi Araştırma Merkezi'nin başka bir yayını olan “Köroğlu” adlı ilk ve orta öğretim öğrencilerine yönelik olarak çizgi resimlerle desteklenmiş didaktik amaçlı Köroğlu adlı kitabından söz edilecektir.

Eser, yazarın masal üslubuyla yoğurup

yeniden yazdığı bir Köroğlu hikâyesidir. Hikâye kahramanları baştan sona birbirleriyle uyum gösteren, tasarlanmış kişilerdir. Hikâyenin geçtiği mekân ve giysiler yaşanan dönemin özellikleri göz önüne alınarak çizilmeye çalışılmıştır. Ancak, kitabın kim tarafından resimlendiği, kitabın yazarı olarak görünen Bahattin Atak'ın resimlemeyle bir ilişkisinin olup olmadığı ile ilgili bir ipucu yoktur. Ancak resimler ve tipler anlatılanlara uygun olup özellikle hitap edilen çocuk ve ilk gençlik çağı gençlerinin algılama ve anlama düzeylerine uygundur.

Bolu Belediyesi Araştırma Merkezince yayımlanan kitap, kullanılan kâğıt kalitesi ve baskı tekniğiyle hitap edilen kitleler için ilgi çekmeyi başarabilecek bir kitaptır. Aşağıdaki görseller, sözü edilen kitabın 2. ve 3. Sayfalarıdır.

B. Şiir

Yukarıda da belirttiği gibi, Milli Edebiyat döneminin başladığı 1911 yılından sonra hikâye ve romanda olduğu gibi, şiirde de Anadolucumemleketçi bir anlayışla kendi değerlerimizden yola çıkılarak şiirler yazılmıştır. Orhan Veli Kanık, yine çağdaşı İlhan Berk bu anlayıştan yola çıkarak Türk edebiyatına eser kazandıran Türk edebiyatının önde gelen ozanlarıdır. Şimdi de bu konudaki örneklerden söz edilecektir.

1. Orhan Veli Kanık; Yol Türküleri:

Orhan Veli Kanık (1914-1950) başlangıçta heceyle şiir yazan bir şairdi. Ancak 1940 yılından, itibaren arkadaşları Melih Cevdet ve Oktay Rifat'la birlikte daha sonraları edebiyat tarihçilerince "Garip şiir" akımı olarak anlayışa uygun ölçsüz ve uyaksız şiirler yazdılar. Ama hiçbirisinin şiirlerinde; ölçsüz ve uyaksız şiirlerin birçoğunda düşülen basit ve şiirsellikten uzak şiir söyleme hatasına düşülmemiş, şiirselliğin en başta gelen özelliği olan duygusallıktan vaz geçilmemiştir. Orhan Veli, 1946 yılında bu anlayışla *Destan Gibi* adlı şiir kitabını yayımlar. Bu kitapta yer alan *Yol Türküleri* adlı şiirde, Orhan Veli, Hereke'den başlattığı ve Zonguldak'ta sona erdirdiği yolculuğundaki önemli

durakları anlatır. Bolu Dağı'ndan geçerken de Köroğlu'nu hatırlayıp o meşhur dizelerini yazar. Köroğlu hikâyesini ve bu hikâyede geçen kahramanlarını Bolu Dağı'nı arka fon olarak kullanıp adeta şairliğin tadını çıkarır:

(...)

"Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne,
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır;
Ok gıcirtısından, kalkan sesinden,
Dağlar seda verip seslenmelidir."

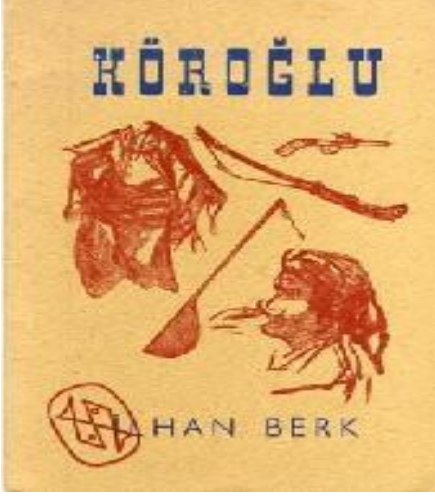
Hey, hey!
Hey dağlar, hey dağlar,
Bolu'nun dağları, hey!
Savulun geliyorum, hey Bolu beyleri!
Böyle olur yüksek yerin rüzgârı;
Böylesine söyletir insanı,
Yokuş çıkar, döne döne;
Yokuştan bir Döne çıkar;
İsa Balı'nın ardından
Hanoğlu Kocabey çıkar;
Ayvaz çıkar, Hoylu çıkar;
Bir yardan Köroğlu çıkar:
"Hemen Mevlâ ile sana dayandım,
Arkam sensin, kalem sensin, dağlar hey!"

Kır At'a nal mı dayanır?
Dağlar uykudan uyanır,
Yer gök kızıla boyanır.
Bu dağlardan geçmedinse,
Bu suların içmedinse,
Yaşadım deme be, ahbap.

(...)

2. İlhan Berk; Köroğlu Destanı:

Köroğlu ile ilgili nehir şiir yazar şairlerin başında İlhan Berk gelir. Bugün adı pek anılmasa da Berk “KÖROĞLU DESTANI” adlı şiir

kitabını yine, edebiyatımızda Milli edebiyat anlayışının ve Anadolu/memleketçi edebiyat anlayışının halen daha yaygın olduğu 1950’li yıllarda yazmıştır. Eser, 1955 yılında Dost Kitaplar Yayınevi tarafından kitaplaştırılmıştır.

Köroğlu Destanı; yazıldığı günden geçmişe uzanan ve asıl destanda yer alan kişi, olay ve olgulardan yola çıkılarak yazılmış 6 bölümden ve bu bölümler içindeki 37 şiirden

oluşmaktadır. Şiir yaşamında İkinci Yeni kuşağında gördüğümüz İlhan Berk o yıllarda, daha sonraki şiirlerinde pek yer vermediği toplumcu gerçekçi dünya görüşüyle Köroğlu’nun yaşam felsefesini birleştirmiş ve Bolu’dan Erzurum’a uzanan uzun çizgi üzerinde destanını yazmıştır.

Kitapta yer alan bölümler şöyledir:

I. Ovada Esen Rüzgârlar

Aman Vermiyor

Hayın Bolu Beyi

Boş Komuş Evleri,

II. Bir Sabah Ver Elini Dedik

Ver Elini Dağlara Taşlara

III. Durdu Kıpırdamadan

Bir Karanlık Bolu Üstünde

IV. Ne Kadarsaydık

Dağlarla Ovalarla

Hep Birden Bolu Üstüne Yürüdük

V. Zulüm Üzerine

Yedi Yol Önümüzde

VI. Ne Varsa Hürlük Diye
Bizimleydi

V. Bölümde yer alan, bugün herkesin bildiği ve son 20 yıldır, bestelendiği için çoğu kişinin ezgi olarak hemen hatırladığı “Ne Böyle Sevdalar Gördüm Ne Böyle Ayrılıklar” şiiri de destanın V. Bölümünde, Benli Hanım için söylenmiş bir şiirdir:

Ne zaman seni düşünsem
Bir ceylan su içmeye iner
Çayrıları büyürken görürüm

Her akşam seninle
Yeşil bir zeytin tanesi
Bir parça mavi deniz
Alır beni

Seni düşündükçe
Gül dikiyorum elimin değdiği yere
Atlara su veriyorum
Daha bir seviyorum dağları (Köroğlu Destanı 1955'ten)

Destanın ilk bölümünde yer alan 1 numaralı şiirde, Bolu'nun Ankara yönündeki ilçelerinden biri betimlenir:

OVADA ESEN RÜZGÂRLAR /AMAN VERMİYOR/HAYIN
BOLU BEYİ BOŞ KOMUŞ EVLERİ

1.

Dört Divan Ovası üstündeki güneş
Bir gelip bir gidiyordu.
Bir sarıya boyuyordu ovayı /Bir kırmızıya.
Göllerde alabalık göllerde sazan zor nefes alırdı
Öküz, camız, at arabaları zor götürürdü buğdayı

Ne kadar büyük olursa olsundu yeryüzü, uzaktaydı
Bir buğday tanesi vurmazdı mademki gökyüzüne
Madem gökyüzünü esmer etmezdi, yazıktı.
Ova ne zaman yalnızsa, umutsuzsa soluğunu keser
Soluğunu keser geçen suyu dinlerdi
Üç adım ötede pırlıl pırlıl bir dünyada akardı su

Üç adım ötede
Keten, kenevir, pancar pırıl pırıldı.
Bir rüzgâr nice toprağı nice yaylayı nice ovayı büyütürdü.
Nice karanlık, soğuk, karlı geceler içinden
Duyulurdu sesi suyun.
Dört Divan Ovası halkı
Giden her şeye ağlardı
Giden saman mıydı ovalarından
Ağlardı.
Bir kardeş karınca mıydı
Karamuk mıydı
Ağlardı.
Ama dünya ıslıl ıslıldı
Buğday her yerde ıslıl ıslıldı
Bilirdi.

Destanın III: Bölümünde yer alan 1 numaralı şiir, Çamlıbel'e gül getirmeye giden Ayvaz'ın Bolu'da tutulduğunu anlatır:

Bolu'ya giden yollar
karanlık mı karanlık
Gecenin içinde Ayvaz
Tek ışık
Bir yağmurdur yağın dağlara
Bir yağmur bugünkü gibi
Atın üstünde Ayvaz
Dünyanın ışığı sanki
Sabah adamakıllı uzaktı /Bolu'da
Güllere baktı
Güller daha açmamıştı
Kür Nehri'ne geyikler iner bu saatte
Daha inmemişti
Sabahtı işte bayağı sabahtı
Ayvaz'ıma kelepçe vurulanda

Üç kök gül elinde
Bütün çarşı durmuş bakardı

Dünyada ha Bolu Beyi ha beyler varmış
Ha karanlık.

3. Köroğlu'nun Türküsü/ Hasan İzzettin Dinamo 1909-1989:

Dinamo da Bolu'dan geçerken Köroğlu'nu hatırlamış ve Bolu coğrafyasındaki izlenimlerini kendi dünya görüşü ile harmanlayarak şiirini oluşturmuştur. Köroğlu'nun kişiliğiyle kendi kişiliği arasında kurduğu özdeşlikle Bolu Beyi'ne karşı bir tavır almış ve bu tavrını da şiirine yansıtmıştır. Belki de kendi oğlunun genç ve güçlü fiziğinde Köroğlu'nu görmüş, oğlu yerine koyduğu Köroğlu'na seslenmiştir:

«Bir zamanlar Çamlıbel dağındasın oğlum,
Yirmi üç yaşındasın
Ömrün altın çağındasın oğlum.
Bağla koluna pazu bendini,
Kır atının üstünde yel gibi uçarken
Allı cepkeninle seyretsin bir daha
Şu ardıçlı, meşeli, yemyeşil dağlar seni.
Bolu Beyi'nin zindanında Babanın gözlerini oyduklar

Sırtından sarı kirli gömleğini soydular.
İlk yaz bulutları, ebemkuşağı ve sen,
Dağ başındasınız her gün beraberce,
İnerken Çamlıbel'e kanatlarından yıldız damlayan gece
Heheheyy nağranı çekip
Şöyle bir esişini bekliyorum
Yedi dağdan yedi dev gürleri gibi
Kaytan bıyıklarını burup şöyle bir esişini, oğlum

(...)

Çayırarda yalnız
Bolu Beyi'nin atları kişner,
Sokaklara onun atları işer.
Geyiklerin besili böğürlerine
Salt Bolu Beyi'nin okları saplanır.
Ekinler biçilir harman yapılır,
Bütün buğday onun ambarında toplanır.

Çayırarda bıldırcın sürüleri
Onun ağlarından başkasına takılmaz
Pıtrak pıtrak elma ağaçlarına
Onun izni olmadan çıkılmaz.

(...) (*Gecekondundan Şiirler 1976*)

C. SONUÇ

Görüldüğü üzere, milli değerlerden yola çıkılarak edebiyat yapma anlayışının yaygın olduğu dönem aralıklarında, Koroğlu Destanı, şiir ve düz yazı olarak Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatına konu edilmiştir. Adeta destanla ilgili söylenceler yeniden yoğrulmuş ve yeni bir üslupla Cumhuriyet dönemi kuşaklarına anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak, «Bu çabalar yeterli midir?» diye sorulursa rahat bir «EVET» cevabı vermek çok zordur. Bu nedenle, bu yöndeki çabaların daha da çoğalması, yeni edebiyat kuşaklarının da benzer çalışmalarla ülkemiz değerlerini gelecek kuşaklara aktarması gerekir.

KAYNAKLAR

Atak, Bahattin (2011). *Koroğlu* (Çizgi anlatım) Bolu Belediyesi Kültür Yayını.

Batu, Selahattin (1978). *Koroğlu* (3 Perde 9 Sahnelik Opera). İstanbul: Yenilik.

Berk, İlhan (1955). *Koroğlu-Destan*. Ankara: Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları.

Dinamo, Hasan İzzettin (1976). *Gecekondundan Şiirler*. İstanbul:

Eru, Ömer (2015). *Koroğlu* (2 Perdelik Oyun). Bolu: Bolu Belediyesi Kültür Yayını.

Kanık, Orhan Veli (1946). *Destan Gibi*. İstanbul:

Kemal, Yaşar (2016), *Üç Anadolu Efsanesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Tecer, Ahmet Kutsi (1969), *Koçyiğit Koroğlu*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı

TÜRKİYE'DE KÖROĞLU ANLATILARININ MÜZİK KATMANLARI HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR VE YÖNTEM SORUNLARI

Doç. Dr. Sıtkı Bahadır TUTU

Ege Üniversitesi, TÜRKİYE

bahadir.tutu@gmail.com

ÖZET: Köroğlu hakkındaki çalışmaların Türkiye’de oluşturduğu ciddi birikime müzik araştırmalarının katkısı yeterli seviyede değildir. Bu eksiklik, birçok dış faktörün yanında ağırlıklı olarak akademik sebeplere dayanmaktadır. Bu sebeplerin başında ise, araştırma ve analiz yöntemi problemleri gelmektedir.

Araştırma ve analiz yöntemi belirsizliklerinin aşılması, daha çok müzik araştırmacısının Köroğlu gibi geniş çerçeveli konulara yönelmesini teşvik edecek ve çalışmaların ortaya koyacağı kazanımları arttıracaktır. Halk bilimi alanında müzik araştırmacılarından beklenenlerin ve Köroğlu çerçevesinde yapılacak müzik araştırmalarının kültür hayatına muhtemel katkılarının altının çizilmesi, daha verimli yöntemlerin şekillendirilmesinde etkili olacaktır. Örneğin; müzik araştırmaları, halk bilimi alanında süregelen Köroğlu’nun menşei tartışmalarına veri sunabilecek potansiyele sahiptir. Diğer taraftan; yaygınlığı ve tarihî derinliğine bağlı olarak Türk müzik kültürünün kodlarını hammadde halinde içeren Köroğlu ezgileri, Türk müziğinin Asya, Orta Doğu ve Akdeniz müzikleri arasındaki konumunun tartışılacağı bir zemin teşkil etmektedir.

Türkiye’de Köroğlu anlatmalarının müzik katmanları hakkında yapılan çalışmaları, derleme, tasnif ve analiz başlıkları altında toplamak mümkündür. 17. yüzyıldan bu yana (Ali Ufkî) derlemeler yapılmış olsa da tasnif çalışmalarının ve analizlerin sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Birkaç istisna dışında, derleme çalışmalarında yazarlar tarafından onarılan müzik metinleri hassas analizler için kullanılabilir değildir ve bu durum neredeyse bütün Türk dünyasında görülmektedir.

Sunumumda, Köroğlu ezgileri hakkında Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar yöntemleri ve sonuçları temelinde tartışılacaktır. Ayrıca; yukarıda değindiğim kazanımlara ulaşmak için, derleme, sınıflandırma ve analiz çalışmaları ile ortaya çıkarılması beklenen veriler ve bu çalışmalarda yapılması gereken sorgular üzerinde durulacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Köroğlu, Köroğlu Çalışmaları, Köroğlu Ezgileri, Müzik Analizi.*

STUDIES ABOUT THE MUSICAL LAYERS OF KÖROĞLU NARRATİVES IN TURKEY AND PROBLEMS OF METHODOLOGY

ABSTRACT: The contribution of the music researchs to the serious accumulation of Köroğlu studies in Turkey is not at a sufficient level. This deficiency is mainly due to the academic reasons as well as many external factors. Amongst these reasons, the problems of research and analysis methods are in the lead.

Overcoming the ambiguities of research and analysis methods will encourage more music researchers to focus on broad issues such as Köroğlu and will increase the achievements of their work. Underlining the expectations from music researchers in the field of folklore and possible contributions of the music studies within the frame of Köroğlu to the cultural life will be effective in shaping more productive methods. For example, music researches have the potential to provide data to Köroğlu's origin discussions in the field of folklore. On the other hand, Köroğlu melodies, which contain the codes of Turkish music culture as raw materials constitute a ground for discussing the position of Turkish music among the Asian, Middle East and Mediterranean musics in relation to their widespread situation and historical depth.

It is possible to collect the studies about the musical layers of Köroğlu narratives in Turkey under the titles of compilation, classification and analysis. There have been the compilations since the 17th century (Ali Ufkî) but the lack of the number of classification studies and analyses is remarkable. Except for a few exceptions, music texts repaired by the authors in the compilation studies are not utilizable for precise analyses and this situation is almost seen in the whole Turkish world.

In my presentation, studies about Köroğlu melodies conducted in Turkey will be discussed based on their methods and results. In addition; to gain the achievements I mentioned above, the data expected to be exposed by the compilation, classification and analysis studies and the queries that must be executed in these studies will be dwelled on.

Keywords: *Köroğlu, Köroğlu Studies, Köroğlu Melodies, Musical Analysis.*

Giriş

Köroğlu anlatılarının çeşitli müzik katmanları ve anlatı bütünlüğünden ayrılarak müstakil şekilde varlığını sürdüren sözlü ezgiler, Türk boyları ve komşularının yaşamış olduğu coğrafyalarda yayılmış ve çeşitlenmiştir. Bu müzik ürünlerini birbiri ile ilişkilendiren öncelikli unsur sözel içeriktir. Nitekim, Köroğlu gibi diğer Türk anlatılarının da bu tür ortaklık/benzerlikleri araştırmacıların dikkatini diğer unsurlardan daha fazla çekmiş ve çalışmalar daha çok sözel içerik alanında yoğunlaşmıştır. Yapılan karşılaştırma çalışmaları, ister istemez beraberinde köken tespiti ve yayılma tezlerini bazen açık bazen de üstü kapalı bir tarzda gündeme getirmiştir. Diğer taraftan; yayılma sahası kesiti, yani belli gelenek çevrelerinin geliştirmiş olduğu uygulama ve aktarma ilkelerine bağlı olarak, sözel içerik çeşitli yapısal karakterlerle ve de icra özellikleri ile işlenerek sunulmuştur. Sözel içeriğe eşlik eden ezgiler de bu çeşitlenmede rol oynayan icra unsurları arasındadır.

Sözel içeriğin yayılma sahasındaki geleneklerin, müzik icrası uygulama davranışlarındaki benzerlik ve ortaklıkların, benzer sözel temalara ve yapılar benzer müziksel eşliklerle karşılık vermesi muhtemeldir. Bu durum, aslında yaygınlığı ve tarihi geçmişinin uzunluğu sebebi ile

Köroğlu anlatmasını Türk müzik kültürünün ortak özelliklerinin araştırılabileceği uygun zeminlerden biri haline getirmektedir. Konunun akademik alanda uyandırması beklenebilecek büyük ilginin karşılığında, ülkemizde anlatıların müzik katmanları hakkında yapılan az sayıdaki araştırma bir yana, Köroğlu ezgileri çerçevesinde bile doyurucu çalışmalara nadiren rastlanmaktadır. Bildiride, bu az sayıdaki araştırmanın ve çalışmanın yayım tarihlerine göre kronolojik sırada değerlendirilmesinin ardından sözünü ettiğim çelişkiyi doğuran sebepler tartışılacak ve çeşitli çözüm önerileri sunulacaktır.

Burada, Köroğlu anlatmalarının müzik katmanlarına ve anlatmaların nesir kısımlarından ayrı bir şekilde varlığını sürdüren Köroğlu ezgilerine değinilen ya da bunların incelendiği sekiz çalışma için başlık açılmıştır. Köroğlu ve müzik gibi daha genel bir kapsamda Türkiye’de yapılan çalışma sayısının biraz daha artması mümkündür. Örneğin; Prof. Dr. Metin Ekici tarafından burada sunulan bildiride, Bolu’da “Köroğlu” konulu bilimsel toplantılarda bu çerçevede dokuz bildiri ile karşılaşıldığı açıklanmıştır. Bunlardan Köroğlu ezgileri hakkında derleme ya da inceleme içermeyenler, bildirim sınırları dışında kaldığı ve kendileri hakkında Ekici tarafından yeterli bilgi verildiği için sunumuma dâhil edilmemiştir. Ayrıca; Serdar Erkan tarafından yayımlanmış olan *Anadolu Sahası Köroğlu Havaları: Karşılaştırmalı Bir Deneme* adlı makale için, aşağıda detaylı olarak ele aldığımız doktora tezinden üretildiği ve özellikle tezin dördüncü bölümüne dayandığından ayrı bir başlık açılmamıştır (Erkan, 2015).

Çalışmalar Hakkında Değerlendirmeler

Mecmua-i Saz ü Söz

Geleneksel Türk halk müziği yaratmalarının Albert Bobovius (Ali Ufki) tarafından derlenerek notaya alındığı bilenen en eski kaynak olan *Mecmua-i Saz ü Söz* (17. yüzyıl), Köroğlu mahlaslı sözlü ezgiler içermektedir. Yazmanın müzik metinlerini de içeren çeviri 1995 yılında Hakan Cevher tarafından doktora tezi olarak sunulmuş, daha sonra *Mecmua-i Saz ü Söz (Transkripsiyon ve Yorum)* adlı kitap olarak 1998 yılında yayımlanmıştır. Yazmadaki Köroğlu mahlaslı havalar, 2016 yılında Bolu’da düzenlenen VI. Uluslararası Köroğlu

Sempozyumu’nda Fikret Türkmen’in sunduğu bildiride ele alınmış, yeniden seslendirme örnekleri dinletilmiştir (Türkmen, 2016).

Sadi Yaver Ataman (1953)

Köroğlu ve müzik konusunda karşılaşılan ilk makale Sadi Yaver Ataman’ın yazdığı *Köroğlu ve Musikisi* başlıklı yazıdır. 1953 yılında Türk Folklor Araştırmaları Dergisi’nin 49. Sayısında yayımlanan makalede, öncelikle Köroğlu anlatmalarının içeriği ve yaratıcısı hakkındaki çeşitli değerlendirmeler, daha sonra da Köroğlu ezgileri ve oyunları hakkında Ataman’ın tasnifleri yer almıştır. Müzik hakkında herhangi bir analiz içermeyen, fakat ilk olma özelliği ile dikkat çeken bu kısa yazıda, Köroğlu anlatmalarının Anadolu merkezli kabul edilerek yurt dışında da çeşitli yansımaları ile karşılaşıldığı, Köroğlu’nun halkın kötü idareye karşı kınarlığını ve hürriyet aşkını temsil eden bir kahraman olduğu, Köroğlu mahlaslı saz şairinin yaratmaları dışındaki bazı yaratmaların da bu kahramana atfedildiği belirtilmiştir. Yazının geri kalanında Köroğlu müziğine ve oyunlarına değinilmiştir. Ataman bu kısımda; Köroğlu oyunlarını karşılıklı ve ellerle tutuşmalı ya da omuzlaşmalı olarak ayırmış, Köroğlu ezgilerini ise ağırlıklı olarak sözel içeriklerine göre tasnif etmiş, türkülerin içeriklerinin yanı sıra ezginin âhenk ve karakterine göre de isimlendirilebildiğinin altını çizmiştir. Bu tasnifte şu başlıklar bulunmaktadır:

1. *Yiğitleme, koçaklama, ağırlama, yeldirme, ünleme* adlarını taşıyan cenk, mücadele ve kahramanlık türküleri
2. *Güzelleme* adlı aşk, seveda ve güzel olana karşı duyguları anlatan türküler
3. *Oynaklama, Üğünleme, Sektirme, Hoplatma* adlı sözsüz olarak oyunla icra edilen havalar

Ataman, tasnif çalışması olan kısa makalesinde ayrıca Köroğlu havalarının söz katmanlarından örnekler sıralamış, bunları derlendikleri yörelere ait varyasyon olarak başlıklandırmış, Köroğlu ezgilerini anlatmalardan bağımsız bir şekilde ele almış, dönemde yaygın olan *metin merkezli* yaklaşımı sergilemiş, Anadolu sahası sınırlarında kalmış ve Köroğlu anlatmalarının yayılmasında Anadolu’yu, herhangi bir

yöreyi öne çıkarmadan merkeze koyduğunu ima etmiştir (Ataman, 1953: 205).

Ferruh Arsunar (1963)

Ataman'ın makalesi yayımlanmadan önceki on yılda başlayan Ferruh Arsunar'ın derleme çalışması, 1963 yılında *Köroğlu* adıyla yayımlanmıştır. Yazarın düştüğü nota göre, kitap 1962 yılında tamamlanmıştır. Kitabın önsözünü kaleme alan Hamit Zübeyir Koşay'ın belirttiğine göre; bu çalışma, Arsunar'ın 1941 yılından sonra gerçekleştirdiği Anadolu halk müziği araştırmaları arasındadır ve yayımlanan metin, ağırlıklı olarak Fırıldak Ökkeş lâkaplı hikâyeciden ve diğer kaynak kişilerden derlenen Maraş varyantıdır.

Arsunar'ın kitabı sadece bir sözel metin derleme çalışması değildir. Hikâye şeklinde derlenen anlatının nesir kısımları arasında seslendirilen havalar da notalarıyla birlikte kitapta yer almıştır. Bu niteliğiyle kitap, bir anlatmanın söz ve müzik katmanlarının bütünlüğünü yansıtan ender yayımlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Notaya alma davranışları bakımından değerlendirildiğinde, sunulan müzik metinlerinin icrayı yansıtmak adına özenle hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, sözün bir dörtlüğüne eşlik eden müzik birimi tekrarlarında icracının ezgiyi değiştirmesi üzerinde de önemle durulmuştur. Bu değişiklikler, yani *yeniden yaratma* davranışları, Arsunar tarafından ayrıca numaralandırılarak notanın hemen ardından gösterilmiştir. Ayrıca, farklı icracıların benzer söz katmanları ile seslendirdiği ezgilere de yine kitapta yer verilmiştir. Dikkati çeken noktalardan biri bu eş/benzer müzik metinleri arasındaki farkın ritim unsurunun en temel kavramlarından biri olan usûl ölçüğünde bile gerçekleşebiliyor olmasıdır. Örneğin, “Bineyim atıma inem Kozan'a” dizesi ile başlayan havanın hem 5/8'lik hem de 7/8'lik usûllerdeki notalarını kitapta arka arkaya görmekteyiz (Arsunar, 1963: 38-42). Arsunar'ın bu farklı metinleri ayrı ayrı vermesi, onun esas/asıl (otantik) bir metin oluşturma amacını taşımadığını, başka bir deyişle kolaycılığına kaçmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Arsunar'ın yöre kapsamlı derlemesinin *icra merkezli* olduğunu, hatta bir ölçüde müzik analizi taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim, yaklaşık yarım asır sonra, sadece Köroğlu ezgileri çerçevesinde değil, geleneksel Türk müziği alanında yaratma davranışları konusunda gereksiz şekilde

uzayan günümüz tartışmalarına cevap oluşturabilen bu tür yaklaşımların nadiren sergileniyor olması düşündürücüdür.

İsmail Hakkı Akyoloğlu (1983)

Arsunar’ın kitabının yayımlanmasından 20 yıl sonra, 1982 yılında Bolu’da düzenlenen Köroğlu Semineri’nde İsmail Akyoloğlu tarafından sunulan *Köroğlu Ezgileri Üzerine Bir Çalışma* adlı bildiri 1983 yılında yayımlanmıştır. Notaya aldığı üç Bolu Köroğlu ezgisini bildirisine ekleyen Akyoloğlu’nun çalışması aynı zamanda gözleme dayanan çeşitli verileri de içermektedir. İcra edilen havaların aynı karakteri taşıması, havaların Türk aksak ritimlerinde (5/8, 6/8, 10/8, 13/8) olması, Bolu varyantının daha hızlı tempoda icra edilmesi, Bolu’da derlenen tüm Köroğlu ezgilerinin 5/8’lik usulde olması ve Köroğlu dizisi (İnici Hüseyini dizisi) adlandırmasının önerilmesi, bildirinin ana hatlarını çizmektedir. Köroğlu dizisinin ve 5/8’lik ritmin Azerbaycan, Türkmenistan ve de Özbekistan’da da Köroğlu icralarının çerçevesini oluşturduğuna da bildirinin sonunda değinilmiştir. (Akyoloğlu, 1983) Kısıtlı malzemeye dayanmasına karşın, bu çalışmada Anadolu sahasının belli yörelerinde icra edilen Köroğlu ezgilerinin karşılaştırılması ve en azından Anadolu sahası dışına da gönderme yapılması bildiriye ilgi çekici hale getirmektedir. Diğer taraftan, Köroğlu anlatmalarının müzik katmanlarından ziyade müstakil olarak icra edilen Köroğlu ezgilerini ele alan çalışma kapsamında ulaşılan sonuçların sadece eldeki malzemeye ilişkin sonuçlar ortaya koyduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Ayrıca, ezgiler arasındaki farkların yöresel ölçekte olduğu anlatılan çalışmada anlatmaların müzik katmanlarına değinilmemiş olması, icralar arasında gözlenebilen bağlam kaynaklı farklılara ve yeniden yaratma işlemleri hakkında da belli bir tutum sergilenmemesine sebep olmuştur. Dolayısıyla, çalışmanın metin merkezli yönünün ağır bastığı söylenebilir.

Süleyman Şenel (1992)

Akyoloğlu’nun bildirisini sunmasından on yıl sonra 1992 yılında, Süleyman Şenel’in *Kastamonu Yöresi Aşık Musikisi Tür ve Biçimleri* adlı sanatta yeterlilik tezinde, Köroğlu ezgilerinin ele alındığı *Köroğlu*

Havaları ve Kastamonu'da Köroğlu başlıkları yer almıştır. Bu tez çalışması, 2007 yılında kitap olarak yayımlanmıştır. İlk başlık altında Köroğlu ezgileri hakkında genel değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelerin hangi malzeme ve kaynaklara dayandığı çalışmada belirtilmemiştir. Bu metinde; Köroğlu ezgilerinin yaygınlığı, anlatılara eşlik eden ezgilerin yanı sıra bağımsız olarak icra edilen Köroğlu havalarının varlığı, havaların genel ritim yapısı ve havalar arasındaki farkların ise ağırlıklı olarak yöresel çerçevede tezahür ettiği üzerinde durulmuştur. İkinci başlık altında ise, Kastamonu'da derlenmiş olan anlatmalardan bağımsız beş havanın dizi özellikleri ve biçim kurguları verilmiştir. Tezin ekler kısmında ise bu beş havanın notaları yer almaktadır (Şenel, 2007: 278-283). Şenel'in tezi yerel kapsamlı olmakla birlikte, Akyoloğlu gibi Anadolu Köroğlu ezgilerinin farklarına değinildiği için karşılaştırmalı bir çalışma olarak nitelenebilir. Diğer taraftan, yaratma davranışının dış çerçevesini oluşturan biçim unsurunun çözümlenmesi ve kullanılan ezgi malzemelerinin her hava için ayrı ayrı verilmesi, ki bu malzemelerin hepsi aynı cins müzik dizisinin farklı kesitleridir, çalışmanın öne çıkan özelliğidir. Buna karşın, metin merkezli bu çalışma da icracı boyutu ve yeniden yaratma davranışının ele alınmadığı örneklerden biridir.

Habibe Memmedova (2011)

Köroğlu ezgileri üzerine yapılmış bir diğer çalışma Habibe Memmedova tarafından 2009 yılında Bolu'da düzenlenen *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları: Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarih ve Kültürü Sempozyumu*'nda sunulmuştur. 2011 yılında basılan bildiri *Azerbaycan "Koroğlu" Havaları "Koroğlu" Dastanı Esasında* başlığını taşımaktadır. Bildirinin giriş kısmında Azerbaycan Köroğlu havalarının genel ezgi kuruluşu üzerinde durulmuştur. Bildiride, *Köroğlu, Köroğlu'nun Cengi, Köroğlu'nun Bozuğu, Misri Köroğlu, Kanlı Köroğlu ve Piyade* adlı havalar hakkında değerlendirmeler yer almıştır. Her havanın eşlik ettiği söz katmanının karakteri (kahramanca ve neşeli), müzik açısından biçim (genel anlamda ezginin kısımları), ezgi malzemesi ve kuruluşları Memmedova tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiştir (Memmedova, 2011).

Memmedova’nın bildirisinin girişinde Köroğlu havalarının ezgi kuruluşu hakkında sunduğu genellemeler, daha sonra ezgi kuruluşları hakkında bilgi verilen altı havanın tamamını kapsamamaktadır. İncelemenin tek kaynağa, yani her havanın tek bir yazılı metnine dayanması, çalışmanın sınırlarını çizmiştir. Çalışma evrenindeki ezgilerin, anlatıların birer katmanı olduğu gözden kaçırılmasa da çalışmanın sınırlılığı kapsamında müzik metninin işlenişinde icradan icraya ve icracıdan icracıya karşılaşılan farklara değinilmemiştir. Dolayısıyla, yerel düzeyde müzik analizi içeren çalışmanın metin merkezli olduğunu, karşılaştırma içermediğini, yeniden yaratma sürecini ele almadığını, derleme ve tasnif içermediğini söylemek mümkündür.

Serdar Erkan (2012)

2012 yılında, Köroğlu ezgileri hakkında Türkiye’de günümüze kadar yapılmış olan en kapsamlı inceleme Serdar Erkan tarafından doktora tezi olarak sunulmuştur. *Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi* adını taşıyan doktora tezi, müzik merkezli bir yaklaşımla sözlü kompozisyon teorisine gönderme yapan bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. İcra merkezli olan araştırma Anadolu sahasını kapsamaktadır. Çalışmada ayrıca tasnifler ve yapısal analizler gerçekleştirilmiştir.

Erkan’ın tezinin dördüncü bölümü *Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Müzik* başlığını taşımaktadır. Bu bölümün girişinde, Behçet Mahir örneğinden yola çıkılarak meddah icralarında metnin hatırlanmasında ezginin işlevi olmadığı öne sürülmüştür. Bu durumun anlatıcının ezberleme ve öğrenme davranışlarını edindiği yetiştirme sürecinin özelliklerine dayanabileceği göz ardı edilmiştir. Tema ve yapı özelliklerini ezgi hatta çalgı eşliği desteği ile öğrenerek yetiştiren ve yeniden yaratma davranışlarını bu doğrultuda şekillendiren icracı tipleri için müziğin olay örgüsü dışındaki kompozisyon unsurlarını hatırlamadaki rolünün meddahlardan çok daha farklı olduğu son derece açıktır. Âşıklarla çalışmış olan her araştırmacı, ezgi ve birçok durumda kendi icra ettiği çalgı eşliği olmadan hatırlamanın, yani yeniden yaratmanın ne kadar zorlaştığına şahit olmuştur.

Çalışmada Köroğlu anlatmalarının Bolu Beyi Kolu’na ilişkin üç örneğin müzik katmanları hakkında değerlendirmeler yer almıştır.

Kars-Erzurum ve Dursun Cevlani Bolu Beyi Kolu başlığı altında, havaların aynı makamda, fakat farklı makamsal seyirlerde olduğu belirtilmiştir. İcrada ritim unsurlarının işleme tarzının dinleyicide aşkın hata yaptığı algısını yaratabileceği, bu durumun icracının yeniden yaratma sürecinde söz ve müziği birleştirmek için mecburen düştükleri yanlışlardan kaynaklandığı öne sürülmüştür. Bu aksaklıklar prozodi hatası olarak değerlendirilmiş, fakat prozodi kaygısının icracı tarafından taşınmadığı vurgulanmış, böylece geleneğin kendine has bir prozodi geliştirmiş olabileceği olasılığı gözden kaçırılmıştır. Ezgilerin sekiz ve on bir heceli dizelere eşlik etmek üzere ayrıldığı tespit edilmiş, fakat bunların özellikle âşıklık geleneğinde usta icracılar tarafından birbirine dönüştürülebildiğine değinilmemiş, hatta bu dönüşümler “zorlama” olarak nitelenmiştir. *Fırıldak Ökkeş Bolu Beyi Kolu* başlığında, müzik katmanlarının beşli bir aralık içinde seyretmesinin Kahramanmaraş yöresinin özelliği olduğu belirtilmiştir. *Mahgöl Kılıç-Bolu Beyi Kolu* başlığında ise, Gaziantep yöresinde karşılaşılan Barak türünün *uzun hava* tarzındaki seslendirme özelliğinin Köroğlu havalarının müzik katmanlarında da gözlemlendiğinin altı çizilmiştir.

Bölümün ikinci kısmında, anlatmalarda ayrı icra edilen türküler ele alınmıştır. Bu kısımda; *Kastamonu Derlemeleri*, *Bolu Derlemeleri* ve *TRT Derlemeleri* başlıkları ile karşılaşılmaktadır. Detaylı incelemelerle karşılaşmadığımız bu başlıklarda, Kastamonu’da derlenen havalar için geleneksel Türk sanat müziği perde adlarından *dügâh* kullanılmıştır ki bu terimin ses yüksekliği ya da nota yazımı açısından geleneksel Türk halk müziğinde karşılığı yoktur. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Türk Halk Müziği Repertuarı’nda bulunan Köroğlu havalarının ise, ezgi benzerlikleri ve içerdikleri ortak motifler üzerinde durulmuştur (Erkan, 2012: 121-145).

Sıtkı Bahadır Tutu (2016)

VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu’nda sunmuş olduğum *Köroğlu Anlatılarının Müzik Katmanları Üzerine Bir Değerlendirme (Türkmenistan ve Anadolu Sahaları)* adlı bildiride, her iki sahaya ilişkin icraların müzik katmanları şu unsurlar üzerinden karşılaştırılmıştır (Tutu, 2016):

- a.Repertuvar
- b.Ezgi malzemesi
- c.Ezgi malzemesinin kullanım tarzı (inşa)
- d.Biçim
- e.Ritim unsurları
- f.Eşlik çalgıları
- g.Tavır özellikleri

Bu bildirinin sonuç kısmından burada yer vereceğim alıntı, çalışmanın ana hatlarının anlaşılması için yeterli olacaktır.

“Türkmenistan ve Türkiye sahaları Köroğlu anlatmalarının müzik katmanlarının özellikleri Âşık Ali Rıza Ezgi ve Turkmen Epic Singing Köroğlu albümünde yer alan bahşı icraları çerçevesinde incelendiğinde, ulaşılan bulgular öncelikle her iki geleneğin de ortak ve özgün bir kaynağa dayandığı dikkat çekmiştir. Dizgesel ses perdelerinin yüksekliklerinin birbirini karşılaması, makamsal özelliklerin örtüşmesi, kalıp motif paylaşımı, aynı ritim unsurlarının benzer işlevlere yönelik kullanımı, benzer icra tavrı, kısacası yapıtaşlarının benzer tarzda inşası bu görüşe kanıt olarak gösterilebilir.

Köken ortaklığı, sadece âşıklık ve bahşılık geleneğinde değil, Anadolu sahası halk müziğinin önemli bir kısmında müşahede edilebilmektedir. Bulgular kısmında, Teke yöresi müziği özellikleri ile Türkmen bahşuların icralarında yoğun bir şekilde karşılaşıldığı üzerinde durulmuştur. Hive ve Merv arasındaki bölgeden Anadolu’ya göçen Teke Türkmenleri tarihi belgelere göre 13. yüzyılda Antalya civarında iskân edilmişlerdir (Aksoy, 2013: 327). Bu durumda, Anadolu’da yerleşen Teke Türkmenlerinin en az 13. yüzyıldan bu yana müzik geleneklerinin yapı, içerik ve icra tavrı unsurlarını muhafaza ettikleri ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, Türkmen bahşular Köroğlu anlatmalarının müzik katmanlarını ağırlıklı olarak en geç 13. yüzyıldan kalma müzik yaratma geleneklerine bağlı olarak inşa etmektedirler. Anlatı geleneğinde kalıp müzik katmanları ve kalıp motiflerle farklı anlatmalara eşlik uygulamasının yaygınlığına bakıldığında, geleneksel müzik yapı taşlarının muhtemelen Köroğlu destanından daha eski anlatılardan miras kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Ortak ve özgün bir kaynağa bağlı olan iki gelenek çevresi arasındaki farklar ise, bağlam koşulları sebebiyle şekillenmiş olmalıdır. Örneğin, bahşi icralarında eşlik çalgılarının ve sayılarının farklılığı Türkmenistan sahasında sonradan gelişen bir unsur olabileceği gibi, Anadolu sahası icracı tipinin bu özelliği yitirdiği de düşünülebilir. Kars yöresinde kompozisyonda kullanılan ezgi kesitleri karşısında Türkmenistan'da ezgi kesiti genişliklerinin daha çeşitli olması ise, iki geleneğin mensuplarının müziğin işlevsel ya da estetik boyutlarından birine daha fazla ağırlık vermesine bağlanabilir.

Türkmenistan ve Anadolu sahalarında Köroğlu anlatılarının müzik katmanlarının inşa ve icra bakımından gösterdiği ortaklık, Oğuz boylarının buralardaki yerleşimi ile açıklanabilir. Dolayısıyla, Türkmenistan Köroğlu anlatmalarını müzik özellikleri bakımından Anadolu'dan ayrı tutarak Doğu grubuna dâhil etmek doğru olmayacaktır. Köken birliği, farklı bağlamlarda gelişen yeni özelliklerin iki gelenek çevresi arasında dolaşımına da uygun bir zemin oluşturduğu düşünülebilir. Yine de şunu belirtmek gerekir ki, bu tip bir yayılma sonucunda ortak müzik katmanları ile de karşılaşılması beklenebilirdi. Bu sebeple, ortaklığı gözlenen özelliklerin daha ziyade dikey aktarım sürecinde taşınmış olması mümkündür.” (Tutu, 2016: 721-722).

Sonuç ve Öneriler

Bildirinin giriş kısmında da belirttiğim gibi, müzik merkezli araştırmaların sayıca azlığı dikkat çekicidir. Bunda en önemli etken, müzik araştırmacılarının konuya yeterince ilgi duymamasıdır. Müzik eğitimi alanında yaygın bir şekilde karşılaştığımız metin merkezli öğretim sistemi ve müzik akademisyenlerine tek ve sabit bir müzik metni üzerinde çalışmanın sağladığı kolaylık sözünü ettiğim ilgisizliğin başlıca sebepleridir. Buna bağlı olarak; araştırmacılar, ağırlıklı bir şekilde metin merkezli yaklaşımlar sergileyerek, asıl müzik metinleri oluşturmaya çalışmış, bu metinler üzerinden karakteristik özellikleri saptama çabasına girişmiştir. Diğer taraftan, günümüz koşullarında Köroğlu anlatmalarının icraları ile Türkiye’de çok sık karşılaşmamamız ve eski icraların ses kayıtlarının çoğu kez ulaşılabilir olmaması da sözünü ettiğimiz çemberin dışına çıkmaya çalışan

araştırmacıları zorlamaktadır. Dolayısıyla, incelemelerin daha ziyade anlatmaların müzik katmanlarından çok, anlatmalardan ayrı olarak varlığını sürdüren ezgiler üzerinde yoğunlaştığı teşhis edilmektedir. Anlatmalara ilişkin ses kayıtlarını içeren kapsamlı ve online erişimi olan bir arşivin oluşturulması, bu problemin yarattığı sorunları azaltacaktır. Nitekim, UNESCO tarafından yayınlanmış olan *Turkmen Epic Singing Köroğlu* adlı tek bir albüm bile 2106 yılında karşılaştırmalı bir inceleme yapmak istediğimde yeni bulgulara ulaşmamda faydalı olmuştur.

Burada ele aldığım az sayıdaki çalışmanın evreni, Anadolu sahası ya da yerel ölçekte sınırlanmıştır. Anadolu sahası ele alınırken, Kars âşıklık geleneğinin Azerbaycan sahası ile bilinen ilişkileri üzerinden ancak Azerbaycan sahasına değinildiği gözlenmektedir. Bu durum, Köroğlu anlatmalarının müzikli icrasının yaygın olduğu coğrafyanın genişliği ile tezat halindeki bir olgudur. Nitekim, çalışmaların erken dönemlerinde daha yoğun olmak üzere, Anadolu’nun ya da çalışılan yörenin bir yayılma merkezi olarak değerlendirilebildiği görülmektedir.

Günümüzde akademik açıdan tartışmaya değer ya da bu tartışmalara katkı sağlayabilecek çalışmalar; tek bir disipline bağlı kalmayan, özellikle eğitimi sadece müziğe ve hatta sadece tek bir müzik türüne bağlı olmayan araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu tip araştırmacıların farkındalık düzeyleri, dikkatlerinin ister istemez icra ve yaratma davranışına yönelmesine imkân tanımıştır. Bu noktada, sözünü ettiğimiz araştırmacı tipine derleme çalışmasını yukarıda ele aldığım Ferruh Arsunar örnek gösterilebilir.

Az sayıdaki araştırmadan daha da az sayıda olan inceleme çalışmalarında ise, inceleme ölçütlerinin dağınık görünümü sadece Köroğlu ezgileri değil müzikli halk bilgisi yaratmalarının tümü için daha verimli analiz yöntemlerinin geliştirilmesinin önünde engel olarak durmaktadır. 2016 yılında sunduğum bildiri hakkında yukarıda aktardığım bilgiler arasında yer verdiğim analizde değerlendirilen ölçütlerin metodoloji konusunda tartışmak için bir çıkış noktası olacağını umuyorum.

KAYNAKLAR

Akyoloğlu, İsmail H. (1983). “Koroğlu Türküleri Üzerine Bir Çalışma”. *Koroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Arsunar, Ferruh (1963). *Koroğlu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ataman, Sadi Yaver (1953). “Koroğlu ve Musikisi”. *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 49, s. 205-207.

Cevher, M. Hakan (1998). *Mecmua-i Saz ü Söz (Transkripsiyon ve Yorum)*. İzmir: Meta Basım.

Erkan, Serdar (2012). *Anadolu Sahası Koroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi*. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Erkan, Serdar (2015). “Anadolu Sahası Koroğlu Havaları: Karşılaştırmalı Bir Deneme”. *Türkbilig*, S. 30, s. 59-78.

Memmedova, Habibe (2011). “Azerbaycan “Koroğlu” Havaları “Koroğlu” Dastanı Esasında”. *21. Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu, Bolu Tarih ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 9, s. 457-465.

Şenel, Süleyman (2007). *Kastamonu’da Aşık Fasılları*. Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayını.

Tutu, Sıtkı Bahadır (2016). “Koroğlu Anlatılarının Müzik Katmanları Üzerine Bir Değerlendirme (Türkmenistan ve Anadolu Sahaları)”. *VI. Uluslararası Koroğlu Koroğlu Sempozyumu “Koroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 711-725.

Türkmen, Fikret (2016). “XVII. Yüzyılda Polonyalı Albert Bobovius’un Notaya Aldığı Koroğlu’na Ait Beş Türkü İle Günümüzde Söylenen Koroğlu Türküleri”. *VI. Uluslararası Koroğlu Koroğlu Sempozyumu “Koroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 283-291.

**KÖROĞLU ANLATMALARININ
ERMENİ VARYANTLARI
ÜZERİNE YAPILAN
ÇALIŞMALAR**

KÖROĞLU ANLATMALARININ ERMENİ VARYANTLARI HAKKINDA ÇALIŞMALAR

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

*Emekli, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
fikret.turkmen@ege.edu.tr*

ÖZET: Türklerle Ermenilerin ilk temasları dördüncü yüzyılda Kafkas bölgesinde olmuştur. Bu ilk temaslardan itibaren günümüze kadar ilişkiler devam etmiştir. Türkçe ve Ermenice konuşan Ermeniler, bu iki dili de kullanarak zengin bir edebiyat yaratmışlardır. Bu edebiyat içinde halk edebiyatı ve özellikle de halk şiiri (Âşug şiiri) ve halk hikayeleri önemli bir yer tutar. Halk hikayeleri, Ermeni âşugları tarafından da sevilmiş ve anlatılmıştır. Bu anlatmalardan bazıları yazmalara aktarılmış, bazıları da on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak basılmıştır.

Koroğlu'yla ilgili taşbaskılı ilk kitap İstanbul'da 1865 yılında "Hikâye-i Kör-Oğlu" adıyla ve Ermeni harfleriyle basılmıştır. Daha sonra, yine Ermeni harfleriyle, Türkçe olarak 1870'te "Hikâye-i Koroğlu-Türküleri ile Beraber-" başlığı ile ve Kavafyan Hovsep matbaasında iki ayrı kitap (1872 ve 1875'te) daha neşredilmiştir. Bu arada, Ermeniceden Rumcaya çevrilen ve bu çeviriden tekrar Ermenice çevirisi yapıлып 1872'de Asitane'de basılan "Hikâye-i Koroğlu" isimli başka bir kitap daha basılmıştır.

Türkiye'de Koroğlu'nun Ermeni anlatmaları üzerine bugüne kadar, maalesef, müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Çeşitli makalelerde bu konuya temaslar vardır. Ancak bizim 1981, 1982, 1983 ve 1985 yıllarında yayınladığımız sekiz makale ile bu makalelerin genişletilmiş

şekilleri ve 1992’de “Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri” adıyla kitaplaştırdığımız araştırmalardan özellikle ikisinde Köroğlu konusu işlenmiştir.

Bildirimizde; Köroğlu kollarının metinleri, üzerinde yapılan incelemeler, Köroğlu konusunun Ermeni edebi yaratmalarındaki etkileri ve Türk-Ermeni halk edebiyatı ilişkileri üzerinde duracağız. Ayrıca Köroğlu bibliyografyasıyla ilgili analiz yapacağız. Anadolu, Azerbaycan ve Ermenistan’daki bu konuyla ilgili çalışmalarını da tanıtacağız.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, Ermeni, Âşug, Bibliyografya, Bilimsel Araştırma.

AN EVALUATION OF THE STUDIES ON ARMENIAN VERSIONS OF KÖROĞLU EPIC

ABSTRACT: The first contacts of Turks and Armenians were in the Caucasus region during the fourth century. From these first contacts, bilateral relations have continued until today. Armenians speaking both Turkish and Armenian utilized these two languages to create a rich literature. Folk literature and especially folk poetry (Âşug poetry) and minstrel stories take an important place in this literature. Minstrel stories have been loved and told by the Armenian âşugs. Some of these oral narratives have been written, and some of them have been published starting from the nineteenth century. The first lithologic book of Köroğlu was published in Istanbul in 1865 with the name “Hikâye-i Kör-Oğlu” and Armenian letters. Later, two more Turkish books (1872 and 1875) were published by Kavafyan Hovsep printing house in the Armenian alphabet in 1870 with the title “Hikâye-i Köroğlu-Türküleri ile Beraber-”. In the meantime, another book titled “Hikâye-i Köroğlu” was printed, which was translated from Armenian into Romaic and translated from Romanic into Armenian again in 1872 in Asitane.

Until today, unfortunately, there have been no specific studies on the Armenian versions of Köroğlu in Turkey. However, in the eight articles in 1981, 1982, 1983 and 1985, and the book titled “The Influences of

Turkish Folk Literature to Armenian Culture” (1992) we published Köroğlu was examined.

In this paper, we will focus on the versions of Köroğlu stories, the examinations on Köroğlu, the influences of Köroğlu on Armenian literary works, and the relationship between Turkish- Armenian folk literature. We will also analyze the Köroğlu bibliography. We will also introduced the studies on Köroğlu in Anatolia, Azerbaijan and Armenia.

Keywords: *Köroğlu, Armenian, Âşug, Bibliyography, Scientific Researches.*

Türk-Ermeni kültürel ilişkileri hakkındaki araştırmalar başta Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin yanı sıra, çoğu Ermeni asıllı bilim adamları tarafından Fransa, Lübnan ve Amerika Birleşik Devletleri gibi diğer ülkelerde de yapılmıştır. Bunlardan Fransa'da yayımlanan Arşak Çobanyan'ın “Les Trouvères Arméniens” adlı eseri, Ermeni halk edebiyatının derli toplu çalışmalarından biridir. Bu eserle ilgili olarak Fuat Köprülü 1922'de “Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerine Te'siri” ismiyle bir makale yayımlamış (Edebiyat Fak. Mecmuası, C. II 1 Mart 1922) ve Çobanyan'ın bazı iddialarına cevap vermiştir. Daha sonra batı ülkelerinde, buralara yerleşmiş Ermeniler veya başka bilim adamlarınca da yayınlar yapılmıştır. 1919'da M. de Morgan'ın “Histoire du Peuple Arménien”; 1968'de Charles Downing'in “Armenien Folk-tales and Fables” (Oxford Un. Press, London, 1968); Jean Cazalbou'nin “Si m'êtait contée”, (Paris, 1968); C. Der Melkonian'ın “Contes et Legendes Armeniens” (Beyrouth, 1968) gibi eserler bu tür çalışmalardan bazılarıdır.

Sayıdığımız bu eserlerin içinde “Tepegöz”, “Şah Abbas'ın Gül Bahçesi” gibi başlıklar taşıyan hikâyeler yer almaktadır. Eserinin girişinde Charles Downing, “Hikâye anlatıcıları yüksek anlatım kabiliyetine sahiptirler, Hakop Hadloyan gibi... Bunun ilhamına Türklerin, İranlıların ve Arapların tesiri olmuştur (Downing, 1968: X)” demektedir. Ancak hikâyeler okununca bu iddianın geçerli olamayacağı anlaşılmaktadır. Zira, bu hikâyeler Arap veya İran tesiri sonunda yaratılmış değillerdir. Bu hikâyeler ya doğrudan Türk hikâyeleridir ya

da muhtemelen kasıtlı olarak sert ve tahkir edici bir üslupla değiştirilmiştir.

Ermenistan, Azerbaycan ve Rusya’da yapılan çalışmalar bunlardan kısmen farklıdır. Azerbaycan’da Ekber Yerevanlı’nın 1968’de yayımladığı “Azeri- Ermeni Edebi Elagaları”, Mirali Seyidov’un 1969’da yayımladığı “Azerbaycan- Ermeni Edebi Elagaları- En Gedim dövrdən XVIII. esre geder”; İsrafil Abbasov’un 1977’de yayımladığı “Azerbaycan Folkloru XIX. Esr Ermeni Menbelerinde” ve “Azerbaycan Destanlarının Ermeni Diline Tercüme, Tebdil ve Neşri Meselelerine Dair” adlı makaleleri, yine 1977’de Yusuf Ramazanov’un “Azerbaycan Dilinde Yazıp Yaradan Ermeni Aşugları” adlı çalışmaları sayılabilir.

Türkiye’de bu konularla ilgili çalışmalar yeterli değildir. Yukarıda sözünü ettiğim Fuat Köprülü’nün makalesinden sonra uzun bir süre bu konuya temas edilmemiştir. 1960’lı yıllardan sonra bu konulara ilginin arttığı görülmektedir. 1964’te Wiesbaden’de yayımlanan *Philologiae Turcicae Fundamenta*’nın II. Cildinde, H. Berberian’nın “La Litterature Armèno-Turque” adlı makalesi bu konuda üzerinde durulabilecek ciddi bir incelemedir.

Daha sonra 1980’li yıllardan itibaren yayınladığımız makaleler ve bu makalelerden seçilerek 1992 yılında yayınladığımız “Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri” adlı eserimizde Türk- Ermeni kültürel ilişkileri yanında, Köroğlu kollarının Ermeni varyantları üzerinde de durulmuştur. 2005 yılında Mehmet Bayrak “Alevi- Bektaşî Edebiyatında Ermeni Aşıkları (Aşuglar)” adıyla geniş bir araştırma yayımlamıştır. Uzun bir emek mahsulü olan bu eser, malzeme bakımından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ancak, yazar nedense başta Fuat Köprülü olmak üzere bana ve diğer bazı Türk araştırmacılara sataşmaktan kendisini alamamıştır. Konu Alevi- Bektaşî edebiyatında Ermeni aşugları olmasına rağmen eser, sanki sık sık Kürt- Ermeni ilişkileri üzerinde çalışılıyormuş gibi bu ilişkilerden bahsetmekte ve başta Fuzuli olmak üzere Genceli Nizami ve Nesimi’nin de Kürt kökenli olduğunu ileri sürece kadar ideolojik saplantı içinde bulunmaktadır (Bayrak, 2005: 144).

Ermeni- Türk edebi ilişkileri içinde halk hikâyeleri ve Köroğlu konusunun özel bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Ermenilerin en eski

eserlerinden biri olan “Sasonlu David” hikâyesi bu konuda tipik bir örnektir. VII.-X. yüzyıllara ait olduğu bilinen bu hikâyenin konusu birçok yönden Türk halk hikâyeleri ve hikâye geleneği ile aynı özelliklere sahiptir. Türk destan geleneğinin izleri Sasonlu David hikâyesinde sık sık karşılaşılan bir durumdur. Her şeyden önce hikâyenin konusu Dede Korkut hikâyeleri ve Kerem ile Aslı hikâyesine benzemektedir. Hikâyenin konusu Arapların Kafkas bölgesini işgal ettikleri döneme aittir. Konu özetle şöyledir:

“Sasonlu David, Azerbaycan şahının kızı Handudu’ya aşık olmaktadır. Sasonlu David’in, aynen Köroğlu’nda olduğu gibi, olağanüstü bir atı ve olağanüstü bir kılıcı vardır. David, Araplar ülkesine saldırdığı zaman büyük yararlılıklar gösterir. Handudu, bir aşıkla haber göndererek David’i ülkesine çağırır. David bu davet üzerine Handudu’nun ülkesine gelir. David ve Handudu birbirlerine aşık olurlar. Din farklılığından dolayı kavuşmaları zordur. Ancak David, bazı sınavlardan geçerse kavuşabileceklerdir. Dede Korkut’ta olduğu gibi bu sınavlardan ve denemelerden sonra Handudu, David’le nişanlanmaya razı olur. İki sevgili evlenirler ve Mher adlı bir oğulları olur.” David ölünce hikâyenin ikinci halkasını Mher devam ettirir. Bu gelenek Türk destanlarında, özellikle de Köroğlu’nda ve Manas destanında da görülür. David’in maceraları ile Türk halk hikâyeleri arasında daha pek çok epizot ve motif de ortaktır.

Ermeni Aşuğlarının yarattığı ve anlattığı hikâyelerle Türk halk hikâyeleri arasındaki ilişkiler şöyle sınıflandırılabilir:

Türk halk hikâyelerinin tesiri ile yaratılmış orijinal Ermeni hikâyeleri; Köroğlu’nun orijinal Ermeni kolları: G. Agayan’ın Değirmenci ile Köroğlu, Dutsak Köroğlu, Köroğlu’nun Kılıcı kolları gibi...

1-Türk halk hikâyelerinden Ermeni toplumuna uyarlanmış Köroğlu kolları: Mkırdıç Talyan (Aşuğ Cumali)’in Köroğlu’nun Nağılı, Demircioğlu, Keçel Hamza kolları gibi...

2-Türk halk hikâyelerinin Ermeniceye tercümesi ile ortaya çıkan hikâyeler: Kerem ile Aslı ve bazı Köroğlu Kolları.

3-Ermeni alfabesiyle basılmış orijinal Türkçe Köroğlu kolları: Köroğlu (1871), Hikâye-i Köroğlu (Ermenice’den Rumca’ya çevirisinden çeviri)

1-Türk Halk Hikâyelerinin Tesiri ile Ermeni Aşuglarının Yarattıkları Orijinal Hikâyeler

Bu hikâyeler, anlatım geleneği, yapı ve konu bakımından (epico-romanesque) Türk halk hikâyelerine benzerler. Bu hikâyeleri tasnif eden aşugların tamamı Türkçe bilmekte, hatta aynı kahvelerde Türk aşıkları ile birlikte toplantılara katılmakta, irticalen Türkçe şiirler söylemekte ve hikâyeler anlatmaktadırlar (Türkmen, 1992: 66-73).

Bunlar arasında meşhur Sayat Nova (1712- 1795), Aşık Civani'nin ve Vanlı Göycek'in tasnifleri bu tür hikayelerin örnekleridir.

Türk halk hikâyelerine ait pek çok epizot ve motif bu aşıkların tasniflerinde kullanılmış, aynen Türk halk hikâyelerinde olduğu gibi hikâyenin adı olayın kahramanının adından alınmıştır. Köroğlu, Ermeni kollarından Prosyan tasnifi olan “Aygır Gölü ve Karasu”, Tarayan tasnifi olan “Nigâr”, Vartanyan tasnifi olan “Köroğlu ile Perişan” ve “Köroğlu ile Çobanoğlu” kolları böyledir (Downing, 1968: 168 vd.; Türkmen, 1992: 70).

Bu konuda en geniş bilgi Farhad Farhadov'un 1954 yılında namzetlik tezi olarak Moskova'da hazırladığı “K İzüçeniya Epose ‘Kor-ogli’ (Armyanskaya Versiya) adlı çalışmasında ve bu çalışmanın Azerice tez özetinde (1954) bulunmaktadır. B.A. Garriev'in “Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları” adlı Rusça eserinin Türkçe çevirisinde de üç sayfalık özet bir bilgi mevcuttur (Garriev, 2007: 58-60).

Prof. Samuelyan, “Koroglu Narodny Epos” adlı, G. Tariverdyan'ın derleyerek yayına hazırladığı kitaba yazdığı önsözde şöyle demektedir: “Ermeni varyantlarının büyük bir bölümü aşıkların (...) hikâyelerindeki türkülere mahalli bir zevk ve milli etnografik çizgiler kazandıran yetenekli “aşug”ların yeniden işlemeleriyle oluşmuştur. Aşugların bu yaratıcı çalışmaları o kadar ileri gitmiştir ki Azerbaycan (Türk) destanı hemen hemen bütünüyle Ermenileşmiş, Köroğlu'nun kendisi de bir Ermeni kahramanına dönüşmüştür (...) (Garriev, 2007).

Ermenistan kütüphanelerindeki Köroğlu ile ilgili derlemeler, mesela, “Matenadaran” kütüphanesinde XVIII. yüzyılın sonu, XIX. yüzyılın başına ait böyle bir yazma (Env. No: 7318) korunmaktadır.

XIX. yüzyılda birçok Ermeni şair, yazar ve araştırmacıları Köroğlu destanına ilgi duymuş ve destanın kollarında anlatılan olaylardan esinlenerek yeni eserler yaratmışlardır. Mesela: Ermeni şairi Patkanyan, 1856'da tamamı manzum olarak "Köroğlu" isimli bir destan yazmaya başlamış ve bu eserin bir bölümü 1893'te Petersburg'ta yayımlanmıştır. Daha sonra aynı eser, 1945'te Erivan'da Ermenice'ye tercüme edilerek tekrar basılmıştır (Garriev, 2007: 59).

P. Lafarg, "Oçerki po istorii Kültürü" (Kültür Tarihi Üzerine Yazılar) adlı 1928'de neşredilen eserinde Ermeni anlatmalarının kaynak olarak Azerbaycan (Türk) versiyonlarıyla bağlantısı üzerinde durarak "Konu bazen dışardan alınmış olabilir, fakat o, onu alanın kendi geleneğine ve ruhuna uygunsuzsa o zaman kabul edilebilir (...) Aynı olaylardan etkilenen insanlar onları benzer türkü, anlatım ve geleneklerde ifade etmektedir" (Lafarg, 1928: 55). Azeriler ve Ermeniler müzik, yaratıcılık ve edebiyat geleneklerinde pek çok ortak noktaya sahiptirler (...) Bu halkların eski kültür bağlantıları Sovyet iktidarı yıllarında daha da güçlenmiştir (Garriev, 2007: 60).

2-Türk Halk Hikâyelerinden Ermeni Toplumuna Uyarlanmış Hikâyeler

Bu tür hikâyelerin konusu tamamen Türk halk hikâyelerinin konusudur. Ancak, hikâyeler Ermeni yaşayışına, inanç sistemine uyarlanmış, çoğu zaman hikâye kahramanlarının isimleri değiştirilmemiş, sadece birkaç isim değişikliği ile yetinilmiştir. Tipik bir örnek olacağını düşündüğüm Dede Korkut kitabında yer alan Tepegöz hikâyesi gösterilebilir. Charles Downing'in kitabında bu anlatmanın özeti verilmiştir. Özet şöyledir:

"Fakir bir köylünün Samson adlı bir oğlu vardır. Rüyasında bir kralın kızına aşık olur. O kızı bulmak için yollara düşer. Yolda ihtiyar birine rastlar. İhtiyar o kızı bulması için deniz kenarında bir pınarın olduğunu, zaman zaman denizden efsanevi bir atın çıkıp bu pınardan su içtiğini, eğer cesaret edip ata binebilirse atın onu götüreceği devler ülkesinde, kralın ordusunu yeneceğini ve yoluna devam edebileceğini söyler. Sonunda Samson söylenenleri yapar ve yoluna devam eder. Yolda bir mağaraya rastlar, mağaranın kapısında büyük bir kaya vardır. Kayayı kim kaldırıp mağaraya girerse hem zengin hem de mutlu olacaktır. Samson, kayayı kaldırıp atar ve mağaraya girer. Mağarada halı üzerinde

rüyasında görüp aşık olduğu ve bulmak için yollara düştüğü güzel kız oturmaktadır. Kızı gören Samson bayılır. Kız Samson'u ayıltır. Akşam olunca, "Beni Tepegöz kaçırdı, babam ve 12 kral onu yenemediler. Şimdi Tepegöz avdan döner. Seni saklamam lazım", der. Ayrıca Tepegöz'ün vücudunun demirden, kalbinin taştan olduğunu, sadece tepesindeki gözünün etten olduğunu, oraya kızarmış demir sokulabilirse öldürebileceğini söyler. Samson yatağın altına saklanır. Bir müddet bekledikten sonra önünde bir koyun sürüsüyle Tepegöz gelir. Üç koyun kızartıp yer ve uykuya dalar. O zaman Samson kızın hazırladığı kızarmış kargıyı Tepegöz'ün gözüne saplayarak onu öldürür. Kızı alıp kızın babasının ülkesine gider. Orada hem kızla evlenir hem de o ülkeye hükümdar olur.

Görüldüğü gibi Tepegöz hikâyesinin bir kısmı değiştirilmiş ve bazı yeni olaylar eklenmiş olmasına rağmen temel çizgi değişmemiştir.

Köroğlu hikâyesinin Ermeni anlatmalarında da benzer bir durum söz konusudur. Ermeni Köroğlu kolunda konu kısaca şöyledir: Köroğlu'nun adı Ruşen'dir. Babası Sarraf Mirza, Assan Han'ın baş seyisidir. Efsanevi ateş atından doğan fakat dış görünüşü cılız olan atı Assan Han görünce çok sinirlenir ve Mirza Sarraf'ın gözlerine mil çektirir. Bundan sonra Ruşen "Köroğlu" veya "Körün Oğlu" olarak çağrılmaya başlanır. Mirza Sarraf oğluyla birlikte, Hrat'ı da alıp zalim Assan Han'dan kaçır. Baba, oğul ve Hrat zorbalardan intikam almak üzere bir dağın zirvesine yerleşirler. O çelimsiz ve sıksa Hrat, zamanla insan gibi akıllı, rüzgâr gibi hızlı efsanevi bir at olur.

Hrat ve Köroğlu birbirlerinden ayrılmazlar. Köroğlu'nun etrafında yiğitler toplanır. Pek çok diyara seferler yaparlar. Hrat ile kervanların yolunu keser; paşalara, beylere sonsuz bir nefret besler, onlardan aldığı malları ve paraları fakirlere dağıtır. Hrat'ıyla yenilmez olur. Hrat kelimesini Samuelyan doru at olarak çevirmiştir. Elbette bu kelime doru at değil Türkçe Kırat'ın bozulmuş şeklidir.

Prof. Samuelyan'ın bildirdiğine göre, Köroğlu'nun Ermeni anlatmalarındaki türkülerden 20-30 tanesi ve 40 varyantı yazıya geçirilmiş ve arşivlenmiştir (Garriev, 2007: 20 vd.)

3-Türk Köroğlu Anlatmalarının Ermeniceye Tercüme Edilen Kolları

Köroğlu'nun Ermeniceyi tercümesiyle oluşan Ermeni anlatmasında birkaç yöntem kullanılmıştır. Köroğlu'nun hem Ermenice tercümeleri hem de konu üzerindeki incelemeler genel olarak Tebrizli Arakel (öl. 1670) ve Elias (İlyas) Muşegyan'ın bilgilerine ve yorumlarına dayanmaktadır.

G. A. Garriev'in hem Arakel hem de Muşegyan hakkında verdiği bilgiye göre; Köroğlu, İran şahı I. Abbas zamanındaki yaşamıştır. İsyancılar Celalidir. Köroğlu'nun delileri şaha ve askerlerine acımasızca saldırırlar, hiçbir yerde sürekli barınakları yoktur. (Yani yersiz yurtsuz başıbozuklardır.) Yolda rastladıkları her şeyi yakıp yıkarlar ve herkesi öldürürler. Köyleri basıp yağma ederler. Arakel'in kitabı 1896'da Ermeniceye çevrilerek "İstoriya Arakela Davrijetsi (Tebrizkogo)" "Arakel Tebrizli'nin Tarihi" adıyla yayımlanmıştır.

Ilyas Muşegyan'ın 1721'de derlediği Köroğlu'na ait 13 türkü, Abraham D. Gabrielyan tarafından 1954 yılında "Neizdannie Pesni Kör-oglu" (Yayımlanmamış Köroğlu Türküleri) adıyla tercüme edilerek Erivan'da yayımlanmıştır.

1924 yılında Agayan, "Köroğlu'nun Tercüme-i haline Göre Sergüzeştleri" adı ile Köroğlu'na ait üç kolu yayımlar (P. N. Baratov, 1931: 55).

Köroğlu'nun tam Ermeni varyantı Prof. Samuelyan tarafından 1941 yılında Erivan'da yayımlanmıştır. Bu kitaptaki kollar G. Tarvedyan tarafından derlenen aşug Kavork Taroyan tarafından anlatılan varyantlardır.

Aşug Cemali, Köroğlu'nun 2 kolunu 1898 ve 1904'te Ermeniceye çevirmiştir. Aynı şekilde Aşug Hayat da Bolu Bey kolunu 1900'de Ermeniceye çevirmiştir. Bu ve benzeri tercümelerde dikkatimizi çeken bazı hususlara kısaca temas etmek istiyorum. Tercümelerin bir kısmında şiirler tercüme edilirken Ermenice metnin yanında Türkçeleri de verilmiştir. Bazen de olaylar yani nesir kısımları Ermeniceye çevrilmiş, şiir kısımları hiç çevrilmeden Türkçe olarak bırakılmıştır. "Köroğlu ile Keçel Hamza" kolundaki 19, Köroğlu ile Hasan Bey kolundaki 17 şiir böyle verilmiştir (Türkmen, 1992: 40).

Şiirlerin tercümesi sırasında dörtlüklerdeki mısralardan bazıları Türkçe olarak bırakılmış ve müemmma yapılmıştır. Yani şiirin dörtlükleri Türkçe ve Ermenice karışık olarak verilmiştir.

Tercüme konusunda bazı Ermeni aşuğları özellikle Köroğlu'ndan yaptıkları tercümelemlerle şöhret kazanmışlardır. Bunlardan Aşuğ Heyat (Sukas Karpetyan) böyle meşhur olmuş aşuğlardandır.

4-Ermeni Harfleriyle Basılmış Türkçe Köroğlu Hikâyeleri

Ermeni harfleriyle Türkçe olarak basılan Köroğlu kolları tamamen Ermenilerin okumaları amacına yöneliktir.

XIX. yüzyılda bu tip yayınların taş baskısı olarak başladığı ve Ermenilerin sahip oldukları matbaalarda sadece Köroğlu kolları değil, diğer halk hikâyelerinin de basıldığı anlaşılmaktadır. Son yıllarda Kevork Pamukçuyan'ın yayımladığı “Ermeni Harfli Türkçe Metinler” (İstanbul, 2002) ve Turgut Kut'un yayımladığı “Ermeni Harfleriyle Basılmış, Türkçe Halk Kitapları” (İstanbul, 1984) adlı makalesinde Köroğlu ile ilgili Türkçe metinler de bulunmaktadır. Aynı şekilde bizim yayımladığımız “Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri” (İzmir, 1992) adlı eserimizde Köroğlu'nun Ermeni harfleriyle basılmış Türkçe metinler hakkında bilgiler ve örnekler bulunmaktadır.

Ermeni harfleriyle Türkçe olarak basılmış metinler bazen Köroğlu kolları hakkında tam metin halinde, bazen de bir veya birkaç şiir halinde karşımıza çıkmaktadır.

Ermeni harfleriyle (alfabesiyle) yazılmış eserler içinde Elyas (İlyas) Muşek'in 20 Ocak 1721 yılında tamamladığını belirttiği “Nağmeler Kitabı”nın özel bir yeri vardır. Bu kitap ve yazarının özellikleri ve içindeki malzeme hakkında arkadaşımızın bilgi vereceğini bildiğim için ben sadece bir örnek şiir vermekle yetineceğim.

Hoy, hoy deyip bu meydana gelende
Goç igidler belli olur meydana
Çeker kılınç yoldaş üste budanar
Tökülür gocağın ganı meydana

Aslı demir olan eğsen bükülür
Deblüğe oynalur, geyim sökülür

Baş kesilir ahtarmanlar çekilir
Goç igid gazanır namı meydanda

Yahşılık eylesen hâk-ı say etmez
Namerdin göynünün garası getmez
Parça parça olur, genimden dönmez
Düşse goç igidin eni meydanda

Goç igid beylidür kendi zatından
Dönmez geniminden, kessen etinden
Esabat sesinden, er heybetinden
Çıkar muhanetin canı meydanda

Aslı yabu olan bedav at olmaz
Muhannetin üreğinde zat olmaz
Köroğlum der, yalguz igid atılmaz
Meğer medet olsa geni meydanda

Sonuç olarak Köroğlu ve kollarının Ermeniler arasındaki anlatmaları geniş şekilde yayılmış ve sevilmiştir. Konu, bazen olduğu gibi Türk Köroğlu kollarının aynen anlatılması, bazen konunun Ermeni yaşayışına uyarlanması, bazen de tamamen orijinal, fakat Türk halk hikâyesi geleneğine uygun olarak işlenmiştir. Köroğlu ile ilgili Ermenistan'daki durum hem aşugların repertuarındaki hikâye olarak hem de Ermeni sanatçıların çeşitli sanat dallarında işlemeleri ve Ermeni bilim adamlarının da yapmış olduğu bilimsel çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Abbaslı, İsrafil (1977). “Azerbaycan Destanlarının Ermeni Diline Tercüme. Tebdil ve Neşri Meselelerine Dair”. *Azerbaycan Şifahi Half Ed. ve Dair Tedgisler*, C. V, Baku.

Abbasov, İsrafil (1977). *Azerbaycan Folkloru XIX. Esr Ermeni Menbelerinde*. Baku.

Ayaydın, Cebe- Gönül, Ö. (2009). *19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu ve Basılı Türkçe Edebiyat Etkileşimler, Değişimler, Çeşitlilik*. Ankara: Bilkent Üniversitesi Yayınları

Bayrak, Mehmet (2005). *Alevi- Bektaşî Edebiyatında Ermeni Aşıkları [Aşuglar]*. Ankara.

Boratav, P. Naili (1931). *Köroğlu Destanı*. İstanbul.

Ferhadov, Ferhad K. (1954). *İzveçeniya Eposa Koroglı (Armyanskaya Versiya Eposa)*. Moskova (Destanın Ermeni Versiyonu).

Garriev, B.A. (2007). *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*. Çev. Prof. Dr. Fikret Türkmen, Doç. Dr. Muvaffak Duranlı, Dr. Feyzullah Rahmankul, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Köprülü, M. Fuat (1922). “Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerine Tesiri”. *Edebiyat Fak. Mec. C. II*.

Kut, Turgut A. (1984). *Ermeni Harfleriyle Basılmış Türkçe Halk Kitapları*. İstanbul: Halk Kültürü.

Lafarg, P. (1928). *Oçerki po İstorii Kulturi* (Kültür Tarihi Üzerine Yazılar). Moskova-Leningrad.

Pamukcuyan, Kevork (2002). *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*. Yay. Haz. Osman Köker, İstanbul: Aras Yayınları.

Ramazanov, Yusuf (1977). *Azerbaycan Dilinde Yazıp Yaradan Ermeni Aşugları*. Baku.

Seyidov, Mirali (1976). *Azerbaycan- Ermeni Edebi Elagası*. Baku.

Türkmen, Fikret (1992). *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri*. İzmir: Akademi Kitabevi.

Yerevanlı, Ekber (1968). *Azeri- Ermeni Edebi Elagaları*. Baku.

ELYAS MUŞEGYAN'IN “NAĞMELER” KİTABI (KÖROĞLU DESTANI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR)

Dr. Enver UZUN

*Emekli Öğrt. Gör./TÜRKİYE
azer_07enver@hotmail.com*

ÖZET: Türk destan geleneği içerisinde Köroğlu kahramanlık destanının diğer destanlardan çok farklı bir yeri vardır. Köroğlu destanı Türk kahramanlık destanı olsa da mazmun bakımından evrensel bir boyut içerir. Destanın tarihle sabitlenmesinde 1721 tarihine esaslanılır. Söz konusu bu tarihte Elyas Muşegyan Avstrasyan'ın “Nağmeler” kitabı ilk somut örneği teşkil eder. A. Xodzko'nun bu destan üzerindeki çalışmaları destana evrensel bir kimlik kazandırır. Bu bağlamda söz konusu yapıt üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak tercüme şeklindeki farklı çalışmalar nedeniyle zaman zaman destan ile alakalı farklı ifadelerin, söyleyişlerin ortaya çıktığını görürüz.

Bu bildiride, Elyas Muşegyan'ın “Nağmeler” kitabı üzerine yapılan çalışmalar ayrıntılı olarak ele alınacak ve aralarındaki farklılıklar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kahramanlık, Köroğlu, Destan, Nağme, Gelenek.*

STUDIES ON ELYAS MUŞEGYAN'S "BALLADS" BOOK (KÖROĞLU EPIC)

ABSTRACT: Within the Turkish epic tradition, Köroğlu heroic epic has a very different place from other epics. Although Köroğlu epic is a Turkish heroic epic, it contains a universaldimension in terms of semantics. It is based on the date of 1721 when the epic was fixed with the date. In this regard, Elyas Muşegyan Avstrasyan's "Ballads Book" is the first concrete example. A. Xodzko's works on this epic gives a universal identity to epic. In this context, many works have been done on this work. However, due to the different studies in the form of translation, we sometimes see different expressions, sayings, that are related to the epic.

In this paper, the studies on Elyas Muşegyan's book "Nağmeler" will be addressed and differences of them will be determined.

Keywords: *Heroism, Köroğlu, Epic, Ballad, Tradition.*

Maksim Gorki, "... zahmetkeş halkın folklor yaratıcılığını bilmeden, onun asıl tarihini öğrenmek olmaz" (Gorki, 1937: 643) der. Türk destan geleneğinin temel taşlarından birisi Dede Korkut Destanı ise bir diğeri de Köroğlu destanıdır. Her iki destan da Türklüğün örf ve adetleri, gelenek göreneklerinin bir ifadesi olarak hafızalara kazınmışlardır. Her iki yapıt da Türk halkının düşünce tarihinin mitolojik aşamasıyla sıkı bağlıdır. Oluşturulan bu bilinçaltı hafızasıyla söz konusu destanlar daima hatırlanan birer kültürel miras olarak kalmışlardır.

Türk destan geleneği içerisinde Köroğlu destanının diğer benzerlerinden çok farklı bir yeri vardır. Her ne kadar Köroğlu tema yönünden Türk kahramanlık destanı olsa da evrensel bir boyuta sahiptir. Bu önemine binaen farklı coğrafyalarda farklı bir yapısal özellikle yaşatılmaktadır. Türk halkının estetik zevk anlayışı ve erdem anlayışındaki paralelliği nedeniyle farklı coğrafyalarda destanın değişik varyantları oluşturulmuştur.

"Halk hikayelerinin mevzularının zamanını tespit etmek bakımından bize bilgi veren değerli kaynak Tebrizli Ermeni tarihçisi Arakel Tebrizi'nin XVII. yüzyılda yazılmış yapıtıdır. Arakel'in anlattığına göre o tarihlerde Köroğlu'nun ve arkadaşlarının maceraları aşıklar

tarafından hikâye ediliyordu" (Boratav, 1946: 38). Buradan hareketle Koroğlu öyküleri en azından XV. yüzyıla, belki de daha eskilere kadar gitmektedir. Destanın zamanının bir tarihle sabitlenmesi ya da somut örneklerinin ortaya koyması bakımından ise Elyas (Yeçiya) Muşeq Astvasatryan (Asvasaturyan)'ın 1721 tarihinde yazmış olduğu "Nağmeler Kitabı" oldukça büyük bir önem arz etmektedir.

Türk halk edebiyatının en değerli incilerinden olan Koroğlu destanının İran Türk edebiyatında farklı bir yeri vardır. Genel hatları ile ele alındığında İran Türklerinin yaşamakta olduğu araziler Koroğlu'nun somutlaştırıldığı bir coğrafya olarak gösterilebilir. E. Muşeqyan, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Tebriz'de işittiği, sadece el yazmalarından göçürmüş olduğu bir sıra şiirleri Ermeni alfabesiyle yazıp bir cönk meydana getirmiştir. Elyas Muşeqyan Tebriz'de 25 Ocak 1721 tarihinde (İsrafil, 2002: 10) oluşturduğu 326 sahifelik "Nağmeler Kitabı"nda İran Türk halk edebiyatı için oldukça zengin bir materyal sunar.

O, XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde faaliyet göstermiş Ermeni tarihçilerindendir. Aslen Türkiye'den olan İlyas Muşeqyan uzun yıllar boyu Tebriz'de yaşamış Azerbaycan'ın birçok şehirleri o cümleden Şamahı, Çulfa vs. yerleriyle ticaret alakaları saklamıştır. Ancak Muşeqyan sıradan bir tacir olmadığından söz konusu coğrafyadaki zamanının ticareten arda kalanını yörenin kültür ve medeniyetinin araştırmasına ayırmıştır.

Muşeqyan, yörede tanınan bir kişiliğe sahipti. B. A. Karriyev, H. Samulyan'a isnaden İlyas Muşeqyan'ın İran şahı tarafından gönderilmiş, ancak casusluk yaptığı gerekçesi ile Heşteran'da tutuklanmış ve bütün mal varlığına el konulmuştur. Eşyaları arasında "Nağmeler Kitabı"nın yanında devrinin meşhur devlet adamlarına ait mektuplar, Türkçe, Ermenice ve Farsça sözlükler bulunmuştur. Sorğu sual sonrasında ona ait eşyaları geri iade edilmişse de eşyalar arasında olan "Nağmeler Kitabı" ona iade edilmeyerek Mesku'ya gönderilmiştir.

Bir başka iddiaya göre Muşeqyan 1715-1717 yıllarında Şamahı'da yaşadığı zamanlarda Tebriz ile yakın alaka içerisinde idi. Oradaki dostlarıyla mektuplaşarak Tebriz ile bağlantı kuruyordu. 1719 yılında yeniden Tebriz'e dönmüş. 1724 yılına kadar da burada yaşamıştır (F.M.C.A, 1968: 420). Söz konusu yılda Heşteran'da iken siyasi

faaliyette bulunduğu tespit edilerek tutuklanmıştır. Bir süre sonra serbest bırakıldıktan sonra Heşteran'dan ayrılmamış, ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır (F.M.C.A, 1724: 1). O, Türkçe, Fransızca öğrenmiş; Ermenice-Fransızca, Ermenice-Türkçe, Ermenice Farsça sözlükler hazırlamıştır. "İsa'nın Doğum Günü Çobanların Türküsü" adıyla Fransızcadan bir tiyatro yapıtı çevirmiştir. O, edebiyatı çok severdi. Bir takım Şark timsallerini (fabl türü anlatım ve fıkraları) Ermeniceye çevirerek onları ayrıca Fransızcaya da tercüme etmiştir (F.M.C.A, 1724, II: 89). Fikret Türkmen, Muşeqyan'ın "Nağmeler Kitabı"nı 25 Ocak 1721'de bitirmiş olduğunu belirtir (URL-1). Ancak Muşeqyan, "Nağmeler Kitabı"na yazmış olduğu mukaddimede kitabın düzenlenmesine 1721 yılının 25 Ocak tarihinde başladığını belirtir (F. M. C. A, 1724, II: 2; F.M.C.A, 1724, III: 131).

Araştırmacılar Elyas Muşeqyan Avstrasyan'ın "Nağmeler Kitabı"nın gelişme tarihine bütün şekilde yaklaşmış, bu tarihi süreci 1721 yılından günümüze kadar izlemeye çalışmışlardır. Bu bakımdan söz konusu destan üzerine yapılmış olan çalışmalar oldukça önemlidir. Zira "eposun neşri ve tercüme tarihi ayrı ayrı araştırmacıların bu sahadaki faaliyeti, Köroğlu araştırmacılığının gelişim istikametleri vs. gibi meseleleri içermektedir" (Seyidova, 2011, XXXV: 56).

Muşeqyan, Nağmeler Kitabının ön sözünde bu kitabı neden hazırladığını: "... Benim için madlanmak (oyalanmak) daha iyidir, değil ki dedikodu ile meşgul olmak" şeklinde açıklar (Muşeqyan, 1721: 2). Yani anlamsız dedikodular ile zaman yitirmek ve oyalanmaktansa yararlı bir iş yapmak amacıyla bu işe başladığını belirtir. O, etkisinde kaldığı Azerbaycan edebiyatının ve halk edebiyatına duyduğu ilginin sonucunda bu kitabı oluşturmuştur. Kitaba dikkat edildiğinde bilinen kitap hazırlama tekniğinden uzak, daha çok amatör bir meraklının tuttuğu notlar şeklindedir. "Muşeqyan, Nağmeler Kitabını vaht aşırı okumak manevi ve bedii zevk almak için düzenlemiştir. Bu işi görürken onun hem şifahi hem de yazılı kaynaklardan yararlandığı büyük bir olasılıktır. Ancak sözlü materyaller çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu durumu İlyas'ın el yazmasında hissedilen şifahi konuşmanın büyük etkisinden anlaşılabilir. O, aşık şiirlerini özellikle şifahi yolla toplamalıydı.

Nağmeler kitabındaki bedii parçaları iki kısma bölmek olasıdır:

- a)- Azerbaycan şair ve aşıklarının şiirleri, halk koşmaları ve bayatları;
- b)- Ermeni aşıklarının Azerbaycan Türkçesinde söyledikleri şiirler” (Yerevanlı, 1968: 422- 423).

İlyas Muşegyan'ın Ermeni harfleriyle yazdığı söz konusu bu çalışmanın içerisinde Nesimi, Fuzûli gibi görkemli şairlerinin yanında birçok başka şairin şiirlerinden örnekler, bayatılar, atalar sözleri ve Köroğlu'ndan da koşmalar (Tahmasib, 1959: 16; Efendiyev, 1981: 30, 31; Türkmen, 1983: 173, 182). Gövsi, Şah İsmail Hatai, Şahi'nin, Mehmed Hüseyin'in aşık tarzında söylemiş olduğu şiirler, tecnis ve bayatılar, birçok şairin eserleri de vardır. İlyas Muşegyan'ın mecmuasında bazı Türk şairlerinin yapıtlarından örnekler vardır. Bu örneklerden birisi de Agvan Hatun adlı şairenin “Deyesiz” redifli şiiridir (Yerevanlı, 1968: 422- 423).

Muşegyan, derlediği malzemeleri Türk âşıklarının şiirleri, türküler, bayatılar ve Ermeni asıllı âşugların şiirleri şeklinde sınıflandırmıştır. Burada adı bilinen meşhur âşıkların yanında, o zamana kadar adı bilinmeyen pek çok âşığın şiirlerinden örnekler bulunmaktadır. Bunların içinde Türkçe mahlas almış âşıkların yanı sıra Ermenice adları ile şiir söyleyen âşuglar da yer almaktadır. Mesela: Aşug Mihran (kısaca Miran deniliyor), içli ve sade Türkçeyle Türk mutasavvıfına uygun pek çok şiir söylemiştir. Bu yazmadan anlaşıldığına göre Ermeni âşuglarından bazıları bizim Alevî-Bektaşî şiirimizin etkisiyle Kul, Dede gibi isimler almışlar ve "baş-ayak", "lebdeğmez", "satranç", "mütekellim" gibi büyük ustaların söyleyebildiği türlerde şiirler söylemişlerdir. Gul Artin, Turab Dede, Âşık Miskin Burcu gibi... Bunların içinde bazıları tamamen Türk kültürünün mazmunlarını kullanmıştır (URL-2).

Muşegyan söz konusu yapıtında ayrıca Nesimi'nin Ermeniceye çevrilmiş şiirleri de yer almaktadır. Muşegyan bu şiirlere yazdığı açıklamada Nesimi'nin Halepli bir Türkün oğlu olduğu ve sonradan Hıristiyan olduğunu belirtir: “... Bu o Nesimidir ki, bazılarının düşüncesine göre, Halepli bir Tacik'in oğlu olmuş, sonra da Hristiyanlığı kabul etmiş ve onu Halep'te öldürmüşlerdir” (F.M.C.A, 1724, III: 11 (19)).

Ermeni taciri İlyas Muşeqyan “Nağmeler Kitabı”nda Köroğlu koşmalarının yanı sıra Azerbaycan edebiyatına ışık veren pek çok şaire ait şiirler ve çok sayıda halk edebiyatı örnekleri ve Azerbaycan bayatısı mevcuttur. Genel anlamda bakıldığında “Nağmeler Kitabı” esasen Muşeqyan’ın Azerbaycan edebiyatı antolojisi niteliğini taşıdığı görülür. Ancak bazı şifahi halk edebiyatına ait örnekleri doğrudan İran Türk aşıklarından derlemiş olma özelliği yüksektir.

Âşık Garip, Leyla ile Mecnun, Şah İsmail adıyla ilgili koşmalar; bu nedenle söz konusu çalışma “İran Türk Şifahi Halk Edebiyatı” için oldukça büyük bir önem taşır.

“Köroğlu destanının formalastığı zamanlarda Muşeqyan, Köroğlu manilerini önemseyerek bunlardan bazıları toplamış ve ‘Nağmeler Kitabı’na dahil etmiştir” (F.M.C.A,1724, III: 6, 7...). F. Ferhadov, “Elyas Muşeqyan’ın yapıtının Ermenice kaleme alındığını belirterek şöyle der: Köroğlu nağmelerinin ilk yazılı örneklerinden 13’ünü Elyas Muşeq Astvasatryan 1721 yılında Tebriz Şehri’nde Ermeni alfabesiyle düzenlediği cönkte yazmıştır (Ferhadov, 1975: 8).

Muşeqyan’a ait bu orijinal metin Moskova Dışişleri Bakanlığı Arşivinde bulunmaktadır.* Söz konusu yapıt ilk kez Marr tarafından açıklanmıştır. O, Rus arşivlerinde Köroğlu ile alakalı bir nağmeler kitabının olduğunu belirterek dikkatleri bu çalışma üzerine çekmiştir. Bir başka şekilde söyleyecek olsak Marr’ın beyanıyla ilim alemi Muşeqyan’ın Nağmeler kitabından haberdar olmuştur.

Marr, Muşeqyan’dan da yararlanarak Köroğlu ile alakalı oluşturduğu bir çalışmayı “Rasskaz Ker-ogli” adıyla 1904 yılında Ermeni ve Gürcü alfabeleriyle hazırlayarak 1911 yılında neşretmiştir (Marr, 1911). Ancak metin içerisinde yer alan şiirler yine Türkçedir. “Yazarın Azerbaycan edebiyatının derin etkisinde kaldığı aşıkardır. Ancak “*Karga ile Tilki*” (F. M. C. A, 1724, VII: 25). adlı masalı yazıya almış ve bu N. Marr tarafından kendi mecmuasında yayınlanmıştır. Muşeqyan’ın arşivinde ayrıca “*İt ve Gölgesi*” temsili de vardır. Bu

* Moskova Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Rus Dış Politikası Bölümü. Delo No:2 “G” str.89.

temsilde hiçbir şeyde zor gücüyle başarıya ulaşılmadığı ifade edilir (Muşeqyan, 1721: 18).

Muşeqyan'ın Nağmeler Kitabının destan meraklılarında meydana getirdiği ilgi ve uyandırdığı merak sonucunda pek çok araştırmacının Köroğlu destanı ile meşgul olmuştur. 1872 yılında söz konusu destanın Ermeni alfabesi ile Türkçe İstanbul'da neşredilmiş olması oldukça önemli ve önemli olduğu kadar da ilginçtir.

Söz konusu "Nağmeler Kitabı 1721 yılında Ermeni alfabesiyle yazıya alınmış 13 kahramanlık nağmesi var. O şiirler 1954 yılında Yerevan'da basılmıştır" (Abramyan, 1954, IX: 71-93; Karriev, 1968: 10). Elyas Muşeq nağmeleri yerli aksakalların ve hanendelerin dilinden duyduğunu kısa, anlatıcı metinlerde bildiriyor ve metinleri şiirlerle beraber veriyor. O'nun kayıtlarından, Köroğlu'nun Osmanlı ülkesinin dağ ve ormanlarında yaşadığı anlaşılmıştır. Başına topladığı çok sayıda eşkıya atlılarla yollarda ağalık etmiş; bazen ötüp geçen tüccarları baskınla soyguna uğratmış, bazen de kendilerinin razılığı ile onların paralarını ellerinden almıştır. Bu hadiseler İran şahı Abbas'ın ve Türk sultanı Murat'ın hakimiyette olduğu çağlarda baş vermiştir" (Gafarov, 2016). Nağmeler kitabında Ermeni halk edebiyatının bir türü olan "hayrenler" in yazarı Nahapet Kucak'a (XVI-XVII yy.) ait şiirleri de vardır. Aynı zamanda bir başka Ermeni şairi Çubukoğlu'nun (XVI yy. sonu- XVII yy. ilk çeyreği) sadece birisi Farsça ve diğerleri Türkçe gazellerden oluşan din içerikli birçok şiiri söz konusudur.

Konuların iç içe geçmiş olması Muşeqyan'ın söz konusu mecmuayı hazırlarken teknik bir düşünce anlayışından uzak olduğunu göstermektedir. O, ne duymuş ise onları kayıt altına almış, işin teknik boyutunu önemsememiştir.

Endelip Karaçadağı'nın "Şiirler Mecmuası (1804)" adlı yapıtı içerisinde Köroğlu ile alakalı değişik ifadelerin yer alması bir tesadüften ziyade, Köroğlu rivayetlerinin sözlü geleneklerde yaygın olarak yaşatılmakta olduğunu göstermektedir. Muşeqyan söz konusu yapıtta Köroğlu destanının o yıllarda geniş bir coğrafi alanda etki gösterdiğini kayıt ederken; diğer yandan bu destanın Gürcü, Acar ve Lezgiler arasında yayılmış olduğunu gösterir.

Muşeqyan'ın Nağmeler Kitabı'nda Köroğlu'nun yaşadığı yer olarak Gerni ile Kars arasındaki Soğanlı adlı meşe gösterilir (Abbasov, 2005:

23- 24). Bu aynı zamanda söz konusu destanın adı gecen coğrafyaya ait olduğu anlamına gelir.

Destanda Koroğlu bölümü daha dikkat çekicidir. Orada Koroğlu'nun birçok atlısının başında yollarda ağalık ettiği, oradan gelip geçen tacirlerden bazen zor ile, bazen de iyilikle para aldığı ve Kars-Erzurum dolaylarında yaşadığına dair kayıt vardır. Orada büyük bir dağ var ki, Soğanlı Dağı diye adlanır. Koroğlu orada bir kale diktirmiştir ki, “*Koroğlu Kalesi*” adlanır. Koroğlu'nun başka yerlerde de kalesi vardır.

Muşeqyan'ın Nağmeler kitabında “Ayvaz” ve “Kırat” önemli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Koroğlu her iki değerli varlığının hasreti ile yanıp tutuşmaktadır. Öyle ki O, her iki sevdiğine kavuşup kavuşamayacağı konusunda endişeli olup, kavuşmak adına Tanrıdan bir lütuf beklemektedir. Bir başka şiirde ise “Ayvaz'a yetince kırarım sizi” diyerek Ayvaz'ı kendisine asıl güç olarak gördüğüne işaret eder. Ayvaz dışında Demircioğlu, Zerefşan ve Telli Hanım'ın da adları geçmektedir.

Koroğlu coğrafyası geniş bir perspektifte tutularak Arabistan çöllerinden, Yezinkan (Erzincan), Erzurum'un düzünden, Bağdat'tan, Tebriz'den söz eder. Tüm bu yer adlarının Muşeqyan'ın toplusunda belirgin şekilde yer alması destanın geniş bir alanda bilindiğine açık bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Nağmeler Kitabında yer alan Türkçe şiirler genelde yüksek düzeyde bir mücadelenin ifadesi olup, yüksek demde gönül hislerine de yer verilmekle birlikte, zaman zaman dini motifler de görülür. “Ben ölende yerim cennet- / Kıl köprü tahta puş olsun!” ifadesi Kur'andaki “kıldan ince kılıçtan keskin Sırat Köprüsü”ne doğrudan bir atıftır.

Söz konusu yapıtta yer alan Türkçe şiirler teknik olarak ele alındığında $5+6 / 6+5 / 8+3=11$ ya da $4+4 / 5+3=11$ şeklinde hecenin 8 ve 11'li ölçülerinde olmakla beraber bazen hece sayısının bozulduğunu görmekteyiz. Bu şiirlerin teknik acıdan zayıf olduğunun bir göstergesidir.

1840 yılında ise İvan Şopen, Aras Nehri sahillerinde seyahat etmiş, halkın epik yaratıcılığı ile meraklanmıştır. O, Ömer adındaki bir Türk aşığından toplamış olduğu materyalleri bir Ermeniye tercüme ettirmiştir. Neticede söz konusu metin 1840 yılında “Mayak sovremennogo proisveşeniya i obrazovaniya (Çağdaş Maarif ve

Tahsilin Işığı)" mecmuasında 'Köroğlu Hakkında "Leqanda" adlı yazısını yayınlanmıştır (Şopen, 1840, III: 12, 25) ki, bu yazı "Köroğlu'nun Savaşları", "Köroğlu'nun Aşkları" şeklinde iki bölüm şeklindedir. Muşegyan'ın söz konusu cönkü Karadağ yöresinde kayıt ettiğine göre İ. Şopen de aynı coğrafi alanda bu derlemeyi yaptığı söylene de O'nun bu çalışmasını Muşegyan'ın çalışmasından esinlenerek oluşturmuş olma olasılığı yüksektir. Gerek destanın sujet ve mezmunu bunu teyit eder niteliktedir. Zira "Şopen bazı epizotları Ömer adlı bir Azerbaycanlı aşıktan toplamış, buraya kendisinden bir sonluk da artırıp yayınlamıştır" (Elekberova, 1981, VI: 168). M. H. Tehmasib de "... Şopen işittiklerini sadece yeniden işlemekle yetinmemiş, kendisinden özel bir final da uydurmuştur ki, bununla da 'Leganda'yı şahsi yapıtına çevirmiştir" (Tehmasib, 1972: 11-12). Şarkta meşhur Şeyh Sen'ân kıssasını benzer şekilde kendi anlatımında vermiş olması buna örnek olarak gösterilebilir.

En azından Şopen'in bu derlemeyi yapmadan önce 120 yıl önce Muşegyan'ın ortaya koyduğu çalışmadan habersiz olamaz. Dolayısıyla bir şekilde O, Muşegyan'ın cönkünden esinlenerek yeni Köroğlu epizotları oluşturmuş olma olasılığı söz konusudur. Çünkü, söz konusu dönemlerde Aras yöresinde Köroğlu destanını söyleyen Köroğluhanlar mevcuttu.

S. S. Penn konu ile alakalı olarak Köroğlu ile alakalı tercümesinin ön sözünde "Köroğlu'nun improvizasyonlar Kafkasya'da yerli sazandelerin, gezip dolaşan nağmekarların dilinde sık sık işitilir" (Penn, I, II, III). Tiflis'te aşık bir şair, kahraman bir cengâver olarak tanınmakta idi. Aşıkların dilinde Köroğlu'na ait rivayeti söylemler yer almaktadır. İran'daki Köroğlu rivayetleri İran Şahı Şah Abbas ve Türkmənistanlı Sultan Murat'ın hâkimiyeti zamanına ait olayların sonucunda meydana getirilmiştir. Muşegyan'ın nağmeler kitabında sözü edilen Soğanlının bir yakasını Sultan Murat yaylası oluşturur.

Petersburg Üniversitesinde doğu dillerini öğrenmiş olan, milletçe Polonyalı olan Aleksander Borejko Chodzko (30 Ağustos 1804- 27 Aralık 1891), 1830 yılında Tebriz'deki Rus konsolosluğuna tercüman olarak gönderilir. Daha sonra da Reşt ve Gilan şehirlerinde Rusya konsolosluğu olarak çalışır. O, asıl işinin yanı sıra folklor ve halk öyküleri ile ilgilenmiştir. Bu ilgi sonucunda Köroğlu destanı ile alakalı halk aşıklarının söyleyişlerini kaydetmiştir. Chodzko, bir kitap haline

getirdiği materyali Paris'e götürmüştür. A. Chodzko'nun kayıt ettiği Köroğlu epizotları (Hodzko Nüshası) Paris Milli Kütüphanesinde Türk Edebiyatı Fond'unun "Fars İlavesi" bölümünde Suppl. Pers 994 – Don 1441 noda kayıtlıdır. Azerbaycan yazıcıları destanı Azerbaycan Türkçesine hazırlarken (1997) onu "Paris Nüshası" olarak adlandırmışlardır. Azerbaycan folklor araştırmacısı B. Heqqi 'Köroğlu' destanına hasredilmiş monografyasında Paris nüshasından "Türkmen Varyantı" başlığı altında söz etmiştir (Heqqi, 2003: 69-70).

O, destanın Londra neşrine yazdığı ön sözünde destanı 11 yılda halkın anlatımı esasında toplamış ve kendisi tarafında kaleme aldığını belirtir. Ancak "destan Aşık Sadık'tan rebiyülevvel ayının 15'i, h.k 1250 (M. 1832 yılında) tarihinde Çarşamba günü Hacı Mirze İskenderi'in teşebbüsü ile Mirze Abdulvehap yazıya almıştır. Bu değişik kaynaklarda sıkça tekrar edilmiştir (Abbasi, 28 Mart 1991, Abbasi, 1999: 5,6; Budaqi, 21 Noyabr 1992: 3; Hüseynova, 2000, II: 168; Abbasi, 2000: 13). Serdarniya ise yapıtın Karadağlı Âşık Sadığın ağzından Denbili ve Mirze Abdulvahap Ketap adlı şahıslarca Tebriz'de yazıya alınmış olduğunu belirtir (Serdarniya, 1358: 305, 306). Destanın iki ayrı yazı usulü ile iki ayrı renkte yazılmış olması bu bağlamda dikkat çekicidir. Destanın söyleyeni ise Aşık Sadık adıyla ünlenmiş Sadık beydir. Bu nüsha evvelden ahıra kadar Mahmut Han Denbili Dirçuyi toplamıştır (Uzun, 1997: 15). Chodzko, destanın nesir kısmını Farsçaya tercüme etmiş olsa da nazım kısmını olduğu gibi Türkçe kayıt etmiştir. Hacı Mirza İskender'in hizmetçileri olan Mirza Mehdi Gilani, Hazretgulu Bey ve Yakup beylerin de bu işe şahitlik etmişlerdir. İngiltere'de Doğru Dillerinden Tercüme Komitesi tarafından beğenilen 13 varyantlık bu yapıt 1842 yılında Londra'da yayınlanmıştır" (Abbasi, 1997: 5, 6). Chodzko'nun 1842 yılında İngilizce yayınladığı bu metin Köroğlu destanı ile alakalı ilk olgun neşirdir (Ferhadov, 1975: 8). Ancak söz konusu yapıtın İngilizce neşri ile ilgilenen pek olmamıştır. Ekrem Hüseyinzâde, Aleksandr Chodzko'nun 1834 yılında Güney Azerbaycan'ın Hoy Şehrinde Abdullah tarafından yazıya geçirilmiş olan 13 meclisten ibaret Köroğlu Destanını İngilizce olarak yazıya aldığını belirtir. (Hüseyinzâde, 2015: 557) ki, bu bir yazım hatası olmalıdır. Söz konusu bu destan Karadağ Hanlığı coğrafyasında teşekkül etmiştir. Kitapta Köroğlu Destanına ait on üç kol bir önsöz yazısıyla verilmiştir. A. Chodzko'nun destan üzerindeki çalışmaları sonucunda Avrupa'da yayılarak evrensel bir

kimlik kazanır. Chodzko, ayrıca 1830 yılında Heşteran Nogaylarından Alibey Şarapov'dan "Edigey destanını derlemiş, yine onun yardımıyla destanın nesir kısmını Farsçaya tercüme etmiştir (Şeyxaliyev, 1994: 6).

Söz konusu kitap 7. sayfadan itibaren alışık olunmayan bir tarzla nesir yazı arasına kırmızı kalemle dörtlükler yerleştirilmiş. Ayrıca bazı sayfalara düşülen kenar notlarda da kırmızı kalem kullanılmış. Metin üzerindeki karalamalar kayıt yapan kâtibin yazım konusunda iyi olmadığını gösteriyor ki, nesir kısmının Farsça, nazım kısmının Türkçe olması bunu teyit eder niteliktedir. Kitabın sayfalanmasında farklı kalemler ile sayfa numarası verilmiş. Ayrıca kitabın 39. sayfasında metin arasına sonradan bir not düşülmüş.

O, destanı yayınlamakla aslında Azerbaycan eposunun üzerinde yapılan ilmi araştırmaların temel taşı koymuştur. Bu destan son yüz yılda S. S. Penn, A. D. Berlbiye ve V. Volf tarafından Rus, Alman vs. dillere çevrilmiş, Avrupa'da misilsiz rağbet görmüştür (Heqqi, 2003: 31).

E. Abbasov, Paris nüshası 6 meclisten oluşur. Köroğlu'nun ortaya çıkmasından ölene kadarki yaşamını anlatır ki, bu varyantlar müstakildir. Her meclisin merkezinde Köroğlu olup, delilere ait herhangi bir meclis yoktur. Ancak İsrafil Abbaslı Paris nüshasının 13, Gürcistan nüshasının ise 28 meclisten oluştuğunu belirtir (KPN, 2005: 10).

E. Abbasov'a göre Paris nüshasının Hacı Mirze İskender'in teşebbüsü ile kaleme alınması hususunda söz ederken Hacı Mirze İskender'in esasen A. Chodzko'nun kendisi olduğunu, İskender adının ise Aleksandr'ın şark varyantı olduğunu belirtir. Chodzko, Cenubi Azerbaycan'da ve Gilan sefirliğinde çalıştığından "mirze" unvanını kullanması doğaldır (Abbasov, 2003: 155-156).

"Chodzko, bu destanı toplayıp neşretmesi onun şahsi merakının ve romantik duygularının ve şahsi faaliyetlerinin bir sonucu olduğu şeklinde ilim dünyasında yaygın olan ifadeler doğru değildir. İran'daki yerli halkların şifahi halk edebiyatı, dili, medeniyeti ile yakından tanış olmak, coğrafi haritasını hazırlamak, dünya görüşlerini, adet ve ananelerini belirlemek Rusya hâkimiyetinin siparişi sonucunda Chodzko'nun bu konu ile ilgili görevlendirilmiştir" (Tofiq Kızı, 2007: 82).

“A. Chodzko’nun, giriş kısmında kesin olmayan, yanlış yorumlar da yapmıştır. Örneğin, Köroğlu’nu ‘hırsız’, ‘yağmacı’ adlandırır. Aslında epos kahramanı şöhrete, tamaha can atmıyor. O ne hırsız ne de yağmacıdır. Onu zenginlik ihtirası da heyecanlandırmıyor. Onu yürüttüğü mücadeleler, kavgalar de eğlence karakteri taşıyor” (Elekberova, 1981, VI: 171). Aynı şekilde Paşa Efendiyev de Chodzko’nun çalışmasına müspet yanaşmayarak şöyle der: “Chodzko destana doğru kıymet verememiş, tamamıyla gereksiz yorumlar yapmıştır. Köroğlu halkımızın mücadelesinden, tarihinden ayrı şekilde götürüldüğünden, eposun kahramanı Köroğlu’nun mücadelesinin neden ibaret olduğu, ne ile bağlandığı izah edilememiştir. Chodzko, halk yaratıcılığının halkın mücadelesi, istek ve arzuları geleceğe nikbin münasebetinin ifadesidir” (Efendiyev, 1958, I: 53, 64). Chodzko, Köroğlu’nu kahraman, yiğit ve cengâver, adaletten yana mücadele eden müspet bir kahraman kimliğinden uzaklaştırarak “O’nu delileri ile birlikte kervan yolunu keserek tacirleri soyar, onları öldürün bir yağmacı konumuna indirir. Chodzko bununla da yetinmeyerek Köroğlu’nun yağma sırasında öldürdükleri arasında bir Ermeni tacirinin de olduğunu belirtir” (Berberyan, 1938: 25).

Tebriz varyantı tarihi şahsiyetler, mekân vs. bize daha dolgun fikir verir. Türk mifik ve epik düşüncesini yansıtır. Ancak ya aşık, ya da Chodzko’nun kendisi ya da sansür eposun esasını teşkil eden mücadeleyi olabildiğince yumuşatmıştır (Tehmasib, 1959: 22).

1842 yılında Jorc Sand, Köroğlu’nun Sergüzeşt ve imrovizasiyelerini A. Chodzko’nun neşrinden tercüme etmiştir (KPN., 2005). Sand, 1834 yılında söz konusu bu destanın bir kısmını Fransızcaya tercüme ederek neşretmiştir. O, Köroğlu’nun araştırılmasına harcadığı zamanı yaşamının en güzel günleri sayar. Köroğlu’nun Fransızca tercümesine yazdığı mukaddimede “Köroğlu benim gözümde her zaman son derece coşkun ve meraklı bir yapıt gibi kalacaktır” der (Sadıkov, 1986, No. 50). Destanın Fransızcaya ilk tercümesi 1840 yılında yapıldı sonra 1853, 1855 yıllarında basıldı.

Chodzko’nun neşri olan Nağmeler kitabında (410 s.) Köroğlu ile alakalı bölümün (198 s.) iki sayfalık sunum yazısı sonrasında metnin giriş kısmının üzerinde başlık şeklinde iki mısralık karalanmış yazı var. Yazının sol baş tarafında Köroğlu’na benzetilmeye çalışılmış bir portre çizimi bulunmaktadır. Karalanmış iki mısralık yazının altında kalın bir

hat ile "Köroğlu" başlığı bulunmaktadır. Kitabın sonunda 23 April 1873 tarihi var ki, bu yapıtın envanter kayıt tarihi olabilir. Metin kırmızı bir mühür ile sonlandırılmıştır. "Bu epos çok kusurlu da olsa ilk 'tam' neşri hesap olunur" (Tehmasib, 1982: 3). İlk bakışta pek çok teknik eksiklikler gözden kaçmaz.

1856 yılında S. S. Penn tarafından Rusçaya tercüme edilerek önce Kafkaz gazetesinin 21-24, 26-27, 30- 34 ve 37-42. sayılarında tefrika edilmesinin ardınca aynı yıl kitap şeklinde yayınlanır (Penn, 1856).

Bu araştırmanın el yazması Paris Milli Kütüphanesinde çalışmakta olan Jack Korayan tarafından Bakü'ye getirilerek yayınlanır. Daha sonra Köroğlu üzerine araştırmalar 1927-29 yıllarında Veli Hulufu ile başlatılmış, H. Araslı, M. H. Tehmasib, P. Efendiyev, F. Ferhadov, M. Hekimov, İ. Abbaslı, Q. Namazov, X. Köroğlu, B. Abdulla vb. araştırmacılarca sürdürülmüştür. Neticede birkaç yıl önce Hodzko nüshasının Bakü'de latin harfleri ile yayınlanmış olması sevindirici bir durumdur. Köroğlu Destanının Ancak aşıkların dilinde şifahi olarak yaşatılmış bu destanın İran'da teşekkül etmesine rağmen İran Türk folkloru ile, aynı zamanda Köroğlu destanı üzerine uzun yıllar araştırma yapmış olan Ali Kemalî'nin E. Muşegyan ya da A. Chodzko varyantlarından söz etmemiş olması ilginçtir.

İ. Şopen ve A. Chodzko gibi araştırmacılar destan kahramanının şahsiyeti ile savaşçı mazlum halk arasındaki dialektik alakayı derk etmemişler hatta kahraman ile halkı birbirinden ayrı şekilde ifade etmeye çalışmışlar. Ancak onların toplamış olduğu örnekler ilmi bakımdan büyük bir öneme sahiptir (Nebiyev, 1977: 12).

Ancak bugüne kadar nedense Chodzko'nun Londra'da İngilizce olarak neşrettiği Köroğlu destanın ya da Moskova Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Rus Dış Politikası Bölümünde bulunan Elyas Muşegyan'a ait eldeki yegâne orijinal nüshanın tıpkıbasımının yapıp yapılmadığı hususu oldukça meraklı bir durumdur. S. Penn neşri sonrasında bu neşirde yer alan ilk üç varyantının S. Dieli tarafından (1887-1908 yıllarında) iki kez yayınlanmış olduğu bilinmektedir. Daha sonra David Givişvili, (1887, 1891, 1911 ve 1912 yıllarında) Köroğlu destanı 4 ayrı kitap şeklinde yayınlanmıştır. Zahari Çiçinidze (Z. Mtasmindeli) de (1878 yılında) iki ayrı Köroğlu rivayetini yayınlar (Mtasmindeli,1878). Daha sonra Biblioteka Dlyactennya, Tifliskie Rec, Zakavkazskaya Vestnik,

Droeba, Vedomosti, Sovremennik, Vedomosti, Zakafkazskaya...v.b. gazetelerinde, CMOMPIK'te Koroğlu ile ilgili değişik yazı ve metinlerin yer aldığı görölür. Tüm bu neşirlere Chodzko'nun neşrinin kaynaklık etmiştir. Tebriz nüshası ile ilgili ilk ilmi çalışma olarak Gürcü alimi Lia Çlaidze'nin Koroğlu destanın Gürcü varyantları hakkında hazırladığı yüksek lisans çalışmasını görüyoruz. Azerbaycan'da ise bu yapıt hakkında bilgi veren Dilare Aliyeva olmuştur (Tofikkızı, 2005: 3).

Her ne kadar pek çok araştırmacı söz konusu bu destanı değişik dillere tercüme ederek yayınlamış olsalar da A. Chodzko'nun İngilizce ve yayınladığı ve Paris Milli Kütüphanesinde bulunan yapıtıdan (Paris Nüshasından) yeterince yararlanılmamıştır. Paris kütüphanesinde çalışan Jack Korayan'ın yardımıyla Koroğlu destanın el yazması Azerbaycan'a getirildi. Şiirler Kiril alfabesine aktararak Bakü'de yayınlandı (*Abbash, 1997: 3*). Bu destanın orijinal kopyası yakın zamanlara kadar Azerbaycan Nizami Adına Dil ve Edebiyat Enstitü'nün ilmi arşivinde, no. 445 de saklanmakta iken birkaç yıl önce Folklor Enstitüsünün arşivine konulmuştur.

İ. Şopen, A. Chodzko, S. S. Penn, Marr ve Jorc Sand gibi Şark araştırmacıları bu halk kahramanlık destanının cazibesinde sürüklenerek Elyas Muşeq Astvasatryan'ın cönkünden yeterince yararlanmışlardır. Zira bu şark araştırmacıları değişik tarihlerde birbirinden farklı olarak yayınlamış oldukları Koroğlu ile alakalı yapıtlarında açık şekilde gözle görölür ilaveler yapmışlardır. Buradan hareketle ortaya konmuş olan çalışmaların özgün olmadıklarını söylemek olasıdır. Muşeqyan'ın çalışmasından sonra ortaya konmuş olan yapıtlar ile Elyas Muşeq Astvasatryan'ın 1721 tarihinde ortaya çıkarmış olduğu "*Nağmeler Kitabı*" arasında kırılmaz bağlar vardır. Bu çalışmaların Elyas Muşeq Astvasatryan'ın cönkünün gölgesinde ortaya çıkarılmış olduklarını söyleme olanağı vardır. Zira Nağmeler Kitabı kendi başına Azerbaycan edebiyatı almanağı konumundadır.

Bu nedenle de Muşeqyan tarafından bir araya toplanmış halk edebiyatı örnekleri "*Nağmeler Kitabı*"ndan uzak olamaz. Araştırmacıları bu kitap ile alakalı kılan sadece Koroğlu'nun kahramanlıkları değil, aynı zamanda Azerbaycan halk edebiyatına hayat vermiş olan pek çok halk aşığının lirik sanat örnekleridir.

Chodzko'nun Londra'da İngilizce neşrettirdiği "*Leganda*"nın bugüne kadar gerek Azerbaycan ve gerekse Türkiye araştırmacılarının dikkat merkezinden uzakta kalması oldukça düşündürücüdür. Köroğlu ile alakalı değişik tarihlerde pek çok Köroğlu yapıtı verilmiş, bu bağlamda pek çok tezler hazırlanmış, onlarca makale yazılmasına rağmen Chodzko'nun bu değerli çalışmasından yeterince yararlanıldığı söylenemez.

Ancak tüm olumsuz duruma rağmen özellikle Elyas Muşeq Astvasatryan Türk kültür ve medeniyet tarihinin incisi olan halk kahramanlık destanı Köroğlu'yu ortaya çıkarması ne kadar önemli ise; aynı şekilde özellikle A. Chodzko ve İ. Şopen'in çalışmaları da bu Türk halk kahramanlık destanı Köroğlu'nun dünyada tanınması yönünde ciddi iş gördüklerinin altını özellikle çizmek gerek. Bu bağlamda Elyas Muşeq Astvasatryan'ın öncülüğü her türlü takdire değerdir.

Tüm bu anlatılar ışığında Türk bilim adamlarının gerek Muşeqyan'ın "Nağmeler Kitabı" ve Chodzko'nun "Köroğlu (1842)" yapıtına gerekli önemi vermemiş olduğu ortadadır. Aradan geçen 296 yıllık sürede değil tıpkıbasımını yapmak, üzerinde ilmi bir araştırma yapılmaması dahi düşündürücüdür. Bu nedenle söz konusu iki yapıtın karşılaştırmalı şekilde Türkçe açıklamalı tıpkıbasımlarının yapılması zaruridir.

KISALTMALAR

(KPN): Köroğlu Paris Nüshası, "Şark-Garp", Bakü 2005.

(F.M.C.A): Fond. MİD CCCP. ABİP, Fond. "Snoşeniya Rossi s Armeniye", 1724, "A", d. No. 7, str. 25.

(F.M.C.A): Fond. MİD CCCP. ABİP, Fond. "Snoşeniya Rossi s Armeniye", opis. No. 100/1 delo No.3, str. 6, 7, 11, 17-19, 37-39. i.t.d.

(F.M.C.A): Fond. MİD CCCP. ABİP, Fond. "Snoşeniya Rossi s Armeniye", 1724 q. "A", d. 3, l. 131.

(F.M.C.A): Fond. MİD CCCP. ABİP, Fond. "Snoşeniya Rossi s Armeniye", 1724, opis 100/1.

(F.M.C.A): Fond. MİD CCCP. ABİP, Fond. "Snoşeniya Rossi s Armeniye", 1724, delo No.2 "G", str. 89.

(F.M.C.A): Fond. MİD CCCP. ABİP, Fond. “Snoşeniya Rossi s Armeniye”, 1724, delo No.2 “G”, s. 2.

(F.M.C.A): Fond. MİD CCCP. ABİP, 1724, “A”1, Fond. “Snoşeniya Rossi s Armeniye”, opis No. 100/1 delo No.3, str. 11(19).

KAYNAKLAR

Abbaslı, İsrail (1997). *Koroğlu (Paris Nüshası)*. Bakü: Ozan Neşriyatı.

Abbaslı, İsrail (2005). *Azerbaycan Kahramanlık Destanı Koroğlu*. Bakü: Lider.

Abbaslı, İsrail (28 Mart 1991). “Aleksandr Xodzko, Yoksa?”. *Yeni Fikir Gazetesi*, Bakü.

Abbaslı, İsrail (1999). “*Koroğlu*” *Paris Nüshası*. Bakü: Ozan Neşriyatı.

Abbaslı, İsrail (2000). *Azerbaycanskiy Epos Koroglu*. Bakü: Seda.

Abbaslı, İsrail (2002). “*Koroğlu Eposu*”. *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tetkikler*, XIII. Kitap, Bakü.

Abbasov, E. (2003). “*Koroğlu Destanının Paris Nüshası Azerbaycan Folklorşunaslığında*”. *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tetkikler*, XIV. Kitap, Bakü.

Abramyan, A.-Gabrielyan, D. (1954). “Neizdannie Pesni Kër-oglı”, *İzvestiya AH Arm CCP. Objestvenne Nauka*, IX, Erivan.

Berberyan, H. (1938). *II. Arkaş ve Koroğlu*. Paris: X. Matikyannın Matbaası.

Boratav, Pertev Naili (1946). *Türk Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Budaqi, Q. (21 Noyabr, 1992). “*Koroğlu*” *Destanının Bilinmeyen El Yazması*. Bakü: Halk Gazetesi,

Chodzko, Aleksander (1842). *Popular Poetry of Persion / Adventures and İmporisotions of*

“*Kourrouglou*” *the Bandit Ministrall of Northern Persia*. London.

Efendiyev, P. (1981). *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı*, Bakü.

Efendiyev, P. (1958). "Koroglu Destanı Rus Matbuatında". *Azerbaycan SSR. EA Haberleri, İctimai İlimler*, No.1, Bakü.

Elekberova, Şahrud (1981). "Köroğlu" *Eposunun Neşri ve Tercümesi Tarihinden. Halk Edebiyatına Dair Tetkikler*, VI, Bakü: Elm.

Ferhadov, Ferhad (1975). *Köroğlu*, Bakü: Maarif Neşri.

Gafarov, Ramazan (2016). "'Köroğlu' Destanının Kafkas Versiyonunun Poetik Özellikleri ve Kahraman Karakterinin Tipolojisi". *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu 10-12 Ekim*, Bolu.

Gorki, M. (1937). *Doklad na I Vserossiyskom sezde sovyetskix pisateley. Literaturno-kriticeskie stati*, Moskova.

Hakkı, Behruz (2003). *Köroğlu-Tarihi Mifoloji Gerçekler*. Bakü: Nurlan Neşriyat.

Hüseyinzâde, Ekrem (2015). "Köroğlu Destanının Azerbaycan Varyantı Üzerine Yapılmış Bazı Araştırmalar". *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*, (Yay. Haz. Erol Öztürk), Bolu: Akçağ Yayınları.

Hüseynova, A. (2000). "Köroğlu" *Eposu Muhaceret Folklorşunashğında. İlmi Aktarışlar*, II. Bakü: Elm.

İsmailov, H. –Tofikkızı, E. (2005). *Köroğlu Destanının Tebriz Varyantı. Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tetkikler*. XVII. kitap, Bakü.

Karriev, B. A. (1968). *Epiceskie Skazaniya o Ker-Oglı, Vostocnyy Literaturı*. Moskova.

Marr, N. Y (1911). *Tekstı i raziskaniya po Armayano-Gruzisinskoy filologi*. S. Peteresburg.

Mtasmindeli, İ. (1878). "Koroglu". *Droeba Gazetesi*, Tiflis.

Nebiyev, Azad (1977). *Azerbaycan Destanları. "Gençlik"*, Bakü.

Penn, S. S. (1856). *Keroglı Vostocnyy Poet-nayezdnik, Polnoe Sobranie ego İmprovizatsiya s prisovokupleniem ego Biografii, Pereuod s Angliyskogo*. Tiflis.

Sadikov, M. (1986). "Köroğlu Destanı Jorc Sandın Tercümesinde". *Edebiyat ve İncesanat Gazetesi*, No. 50, Bakü.

Serdariniya, S. (1358). *Tebriz Şehre Evvelinha*. 3. Baskı, Tebriz: Ehter Neşriyatı.

Sikalıyev (Şeyxaliyev), A. (1994). “*Nogaynskiy qeroičeskiy epos, Çerkasski*”. Moskova.

Şopen, İ. (1840). “Tatarskaya Leganda”. “*Mayak sovromennogo prosveneşiya i obrazovannosti. Trudi učenih i literatorov Russkih i inostrannih*”, тл. I-II-III, СПб.

Tehmasib, M. H. (1959). *Köroğlu*. Bakü: AEA. Neşri.

Tehmasib, M. H. (1982). *Köroğlu*. Bakü: Gençlik Neşri.

Tehmasib, M. H. (1972). *Azerbaycan Halk Destanları (Orta Asırlar)*. Bakü: Elm.

Tofıqkızı, E. (2007). *Köroğlu Destanı A. Hodzko Takdimatında/ Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tetkikler*. XXIII. Kitap, Bakü.

Türkmen, Fikret (1983). “Ermeni ve Gürcü Yazılı Kaynaklarında Köroğlu’na Ait Şiirler”. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II/ Prof. Harun Tolosa Özel Sayısı*, İzmir.

Uzun, Enver (1997). *Köroğlu*. Trabzon: eser Ofset.

Yerevanlı, Ekber (1968). Azeri-Ermeni Edebi Alakaları. “*Hayastan Neşriyat*”.

Yerevan. Hikayeti Köroğlu (1872). İstanbul: “Hovsen Kavafyanın Matbaası”.

(URL-1/2)<http://www.gulceedebiyat.net/konu-turk-ermeni-halk-edebiyati-iliskileri-18209.html>. 13. 06. 2017.

**DOĞU TÜRKiSTAN'DA (ÇİN)
KÖROĞLU ÇALIŞMALARI**

ÇİN'DE EMİR GÖROĞLI DESTANI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Doç. Dr. Âdem ÖGER

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ TÜRKİYE
ademoger@gmail.com*

ÖZET: Köroğlu, Türk boyları arasında en geniş yayılma sahasına sahip destanlardan biridir. Bugün Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türk dünyasında ve komşu halklar arasında tanınan Köroğlu ile ilgili çok farklı anlatımlarla karşılaşmaktayız. Bu anlatımlarda, Köroğlu'nun hayatı, kişiliği, ailesi, mücadeleleri gibi hususlarla ilgili olarak farklı bilgiler yer almaktadır. Söz konusu destanın Uygur sahasındaki varyantı “Emir Göroğlu” adını taşır.

Çin'de Emir Göroğlu destanı üzerine derleme ve yayın çalışmaları 1980'li yıllarda başlamıştır. İlk çalışmalar daha çok metin neşri şeklinde gerçekleşmiştir. Bu konudaki son derleme çalışması ise 2016 yılında Prof. Dr. Rahile Dawut ve proje ekibi tarafından Kosrap/Atuş'ta gerçekleştirilmiştir. Söz konusu derleme öncekilerden farklı olarak metni tespit etmenin yanı sıra anlatıcı, ezgi, müzik aleti ve bağlamı da içine alacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu derleme Uygurlara ait 30 destan/halk hikâyesi ile birlikte kitap ve CD olarak yayıma hazırlanma aşamasındadır.

Bildirimizde, Emir Göroğlu destanı üzerine Çin'de yapılan derleme çalışmaları ve bilimsel yayınlar kronolojik olarak tanıtılıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Emir Göroğlu, Çin, Destan.*

THE STUDIES ON THE EPIC OF EMİR GÖROĞLI IN CHINA

ABSTRACT: Köroğlu, one of the Turkish world's epics, has the widest spreading area. Today, we encounter various stories about Köroğlu in the Turkish world and among the neighboring peoples from the Adriatic to the Great Wall. Different information about the life, personality, family, and conflicts of Köroğlu are mentioned in these narratives. The epic is known as “Emir Göroğlu” in Uyghur area.

The compilation and publication studies on the Emir Göroğlu epic started in the 1980s in China. The first studies were mostly text-based. The last review work on this subject was performed in the Kosrap/Atuş, 2016. The compilation was realized by Prof. Dr. Rahile Dawut and her project team. This work was different from previous ones. They cover also narrator, melody, musical instrument and context as well as text. The compilation is being prepared for publishing books and CDs along with 30 epics or folk stories of Uighurs.

In this paper, the compilation studies and scientific publications in China will be chronologically introduced, and then these will be evaluated.

Keywords: *Emir Göroğlu, China, Epic.*

Köroğlu Destanı, Türk dünyasının ortak değerlerinden birisidir. Anadolu sahası başta olmak üzere, Orta Asya Türk boyları arasında da bu destanın çok sayıda varyant ve kolları bulunmaktadır. Söz konusu destanın Uygur sahasındaki varyantı “Emir Gör Oğlu” adını taşır. Bildirimizde, Çin’de Emir Gör Oğlu destanı üzerine yapılan derleme ve inceleme çalışmaları kronolojik olarak tanıtılıp değerlendirilecektir.

1.Erşidin Tatlık, “Emir Gör Oğlu Dastanı”, *Miras*, S. 1, 1983.

Erşidin Tatlık tarafından 1983 yılında Ürümçi’de çıkan *Miras* dergisinde “Emir Gör Oğlu Destanı” adıyla yayımlanmıştır. Tatlık, bu destanı Kaşgar’ın Maralveşi (Maralbaşı) bölgesinden Seley Molla’nın 3 Mayıs 1913 yılında¹ istinsah ettiği nüsha temelinde, Yenisarlı halk

¹ Daha önceki çalışmalarda bu tarih 1915 olarak verilmiştir. Çünkü destanı yayına hazırlayanın verdiği kaynak bilgisinde “1331- hicri 26- camadiyel

destancısı Ebeydulla Hacı tarafından söylenen ve Ömer Eli adlı şahıs tarafından kaydedilen “Emir Gör Oğlı” destanından yararlanarak yayına hazırlamıştır. Bu nüsha 107 sayfa olup 96 parça mensur eser yer almaktadır (Osman, 2016: 316-317). Bu destan ana iskelet bakımından Köroğlı’nun Orta Asya’daki diğer varyantlarından pek farklı değilse de Anadolu sahası Köroğlı’sundan oldukça farklıdır. Özellikle Gör Oğlı’nın doğumu diğer Orta Asya varyantlarından oldukça farklı anlatılmıştır. Destana göre, Gör Oğlı Hz. Ali’nin oğlu olarak dünyaya gelmektedir. Çembil ilinin hükümdarı Ahmed Han’ın kız kardeşi Zulper Ayım bahçesindeki tahtta saçlarını tarayıp otururken düldülüyle bahçenin yanından geçen Hz. Ali “Şu ay yüzlü güzel benden bir çocuk doğursa ne iyi olurdu!” der. Böylece Zulper Ayım hamile kalır. Yani Gör Oğlı henüz evlenmemiş bakireden doğmaktadır. Destanda Gör Oğlı’nın Zenciler padişahı ile olan mücadelesini anlatan bölümler de dikkate değerdir.

2.Vahap Kadir, “Emir Göroğlı Destanı”, *Bulak*, S. 13, 1984.

Şincang Sinema Stüdyosu oyuncusu Vahap Kadir’in 1980’li yılların ortalarında Yarkent’te yaşayan Abdullah Kari isimli bir kitapçıdan satın aldığı yazma, Molla Niyaz tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüsha, *Bulak* dergisinin umumi 13. sayısında yayınlanmıştır. 118 sayfa olan bu nüsha oldukça hacimlidir (Osman, 2016: 316-317).

3.Erşidin Tatlik, 英雄史诗 (艾米尔古尔乌古里 (*Kahramanlık Destanı Göroğlı Üzerine*), çev. Zhang Hong Qiao, (民族文学研究), (The Research of National Literature), 1984, (01), s. 55-56.

Çalışmada, bu büyük eserin üç varyantı bulunduğu bilgisi verilmiştir. Aksu, Korla, Lopnur, Maralbeşi, Yeñisar, Peyzivat, Mekit, Hoten, ili gibi yerleşim yerlerinde düzenlenen meşreplerde “Gör Oğlı” destanından parçalar anlatıldığı belirtilir. Ayrıca bazı destancıların Gör Oğlı’ni “Yusup-Ehmet” destanındaki kahramanların atası olarak gördükleri ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Uyurlar arasında bulunan

evelin düşenbesi” (Miladı 1915-yılları) şeklinde bir ifade yer almaktadır. Ancak söz konusu tarih, Hicri tarihi Miladı tarihe dönüştürme yöntemine göre 1915 yılına değil, 3 Mayıs 1913 yılına tekabül etmektedir.

el yazma nüshalar ile sözlü gelenekte anlatılanlar arasında içerik bakımından farklar olduğu belirtilir.

4.Dursun Yıldırım, “Gör Oğli Dastaninin Ottura Asiyadiki Varyantliri”, *Miras*, S. 1, 1986.

Bu çalışma, Dursun Yıldırım'ın “Köroğlu Destanının Orta Asya Rivayetleri” (*Milli Folklor*, S. 4, 1989, s. 10-11, 26) ismiyle Türkiye Türkçesine aktarılarak yayınlanmıştır.

5.Karl Reichl, “英雄与贤人：论维吾尔口头史诗 中的宗教成分 [德] 卡尔·赖希尔 著 布沙热木·依明 译”, Çev. Busarem İmin, (*Kahraman ve Erdemli: Uygur Destanlarındaki Dini Bileşenler Üzerine Derleme*), 2015, s. 103-123.

Çalışmada, Emir Gör Oğli'nin annesinin vefatından sonra dünyaya geldiği, o yüzden mezarda doğan çocuğun kahramanlıklarının anlatıldığı ifade edilmiştir. Eserde Zulper Ayim'in Ali'nin bir bakışıyla hamile olduğu belirtilir. Ayrıca destanda güçlü bir Şii etkisinin de geniş kapsamda olduğu ifade edilir.

6.Abduwaili Keremu, "论维吾尔族民间故事与达斯坦的关系" (Uygur Halk Masalları ve Destanları Arasındaki İlişki), *中国城市经济*, (*Çin Şehir Ekonomisi*), 2011, S. 1, s. 210.

Çalışmada, olağan dışı kahramanların Uygurların hem destan hem de masallarında yer aldığı belirtilir. Gör Oğli destanında kahramanın doğumunun olağanüstü özelliğine dikkat çekilmiş ve bunun dini anlayış ile ilişkisi üzerinde durulmuştur.

7.Busarem İmin, "维吾尔民间达斯坦概述" (Uygur Halk Destanları Hakkında Genel Bilgi), <民间文化论坛新疆专刊 (*Halk Kültürü Medyası, Şincang Kısmı*), 2011, s. 114-116.

Çalışmada, Emir Gör Oğli, Yüsüp Ehmet, Tahir ile Zöhre gibi destanların 9. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar İslam dininin yayıldığı Şincañ ve Orta Asya bölgelerinde ortaya çıktığı ve Karahanlılar döneminde halk yaşamını konu alan destanlar olduğu anlatılmaktadır.

8. Emir Gör Oğlı, Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, Ürümçi, 1994.

“Emir Gör Oğlı” adını taşıyan bu kitapta beş destan bulunmaktadır. Emir Gör Oğlı bu beş destandan birisidir. Diğer destanlar şunlardır: “Sultanı Cimcime”, “Boz Yiğit”, “Sultanhan ve Şah Yakup”, “Kakkuk bilen Zeynep”. Emir Gör Oğlı destanı ilk sırada yer almaktadır. Kitabın hacmi 466 sayfadır. Emir Gör Oğlı destanının hacmi ise 280 sayfadır. Sayfa aralarında olayların tasvir edildiği 3 resim vardır. Metinde "tapşurmuşım" (s.15), "bilmem"(s. 49), "mal canınız amandu?" (s. 80), "at çaldurmak" (s. 116), "kasa" (s. 191), "culav" (s. 195), "tebil"(s. 216), "dabilbazcı" (s. 247) gibi Oğuz ve Kıpçak lehçesine ait unsurlar bulunmaktadır. Metne göre Gör Oğlı'nın etnik kökeni "Türkmen" < *Eslim mening Türkmen perzendi* "Aslım benim Türkmen evladı" (s. 82), "Tekke Türk" < *Men erurmen Tekke Türk perzendi* "Ben Tekke Türk evladıyım" olarak geçer (s. 83). "Ceyhun" (s. 6), "İspahan" (s. 32), "Gürcistan" (s. 59), "Yavmet" (s. 47), "Tekyavmet eli" < Teke Yavmet (s. 178) onun faaliyet sahasını oluşturur. Destanda geçen Şahtar Han, Hunhar Şah, Haldar Han, Miskal Peri, Ağa Yunus Peri, Botaköz gibi destan kahramanları ise daha çok Köroğlu'nun Özbek varyantında karşımıza çıkar. Bu durum söz konusu destanın Köroğlu destanının Özbek varyantlarından geldiği izlenimi vermektedir. Boratav, Özbek varyantının aslının Türkmen rivayeti olduğunu ifade eder (Boratav, 1984: 98) Destandaki Türkmen unsurlarının sebebi bu olmalıdır. Metnin sonunda destanın yayına nasıl hazırlandığı bilgisi verilmiştir. Bu bilgiye göre, destan Maralbaşı’ndan Molla Seley Katip’in Hicri 1331 Cemaziyelevvelin 26. günü, yani 3 Mayıs Miladı 1913 yılında istinsah ettiği nüsha esas alınarak Yenihisarlı (Yengisar) halk destancısı Ebeydulla Hacı’nın icra ettiği nüsha ile Ömer Eli kayıt defterindeki “Emir Gör Oğlı” destanlarından yararlanarak yayına hazırlanmıştır. Ayrıca şu bilgiler de verilmiştir: “Seley Mollam 1875 yılında Atuş bölgesinin Azak denen yerinde dünyaya gelmiş, üç yaşındayken babası İsmail Usta (Ayakkabıcı) onu Maralbaşı’na getirmiştir. 20 Temmuz 1950’de 75 yaşında vefat etmiştir. Elyazısını muhafaza eden: Abdulla Seley. Elyazısını kopya eden: Savut İbrahim. Neşre hazırlayan: Erşidin Tatlık.”

Bu bilgilere göre, bizim elimizdeki “Emir Gör Oğlı” destan metninin üç ayrı nüshanın bir araya getirilmesiyle elde edildiği anlaşılmaktadır.

Yayına hazırlayanın metne ne şekilde ve ne ölçüde müdahale ettiği hakkında bilgi verilmemiştir.

9. Osman İsmail, *Helk Eğiz Edebiyatı Hekkide Omumiy Bayan, Şincang Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1998, s. 628-649.*

Osman İsmail söz konusu kitabının “Halk Dastanliri” (Halk Destanları) bölümüne ait “Kahramanlık Dastanliri” altbaşlığında “Gör Oğli” destanını ele almıştır. Yazara göre, Orta Asya ve Yakın Doğu’da yaygın olan “Gör Oğli” destanı iki büyük kola ayrılmış olup, biri Azerbaycan, Ermenistan, Gürcü, Türk gibi milletlerin arasında yayılan nüsha; diğeri ise Orta Asya nüshası (Uygur, Özbek, Kazak, Karakalpak, Tacik gibi milletler arasında yayılan nüsha) dır. Bu iki kol belirli ortaklığa sahip ise de bazı olay, anlatma geleneği, başkahramana verilen değer, hacim, icra ve yayılma özellikleri bakımından farklılık arz eder. Uygurlar arasında yayılan nüsha ise 1915 yılında Maralbaşı’ndan Molla Seley tarafından kaydedilen nüshadır. Bu nüsha nispeten tam, hacim bakımından da büyüktür. Destanda Gör Oğli’nin 40 yiğidi ile birlikte ana yurdunu koruma uğruna verdiği mücadeleleri ilginç olay örgüsüyle anlatılmıştır. Gör Oğli halkın beyi, meşru hükümdarı, yurdun koruyucusu, yenilmez bahadır ve bilge olarak tasvir edilmiştir. Gör Oğli grubundaki destanların sayısı 40’ı geçer. Bunlardan bazılarında İslam öncesi yaşanan olaylar ve rivayetler anlatılmaktadır. Bazıları 3-4. asır önce yaratılmıştır ki bunlar muhtelif dönemlerin özelliklerini taşır.

10. Gayretcan Osman vd., *Uyğurlarniñ Kedimki Edebiyatı 1-2, Ürümçi: Şincang Maarip Neşriyatı, 2004.*

2 ciltlik çalışmanın 1. cildinde “Kedimki Halk Eğiz Edebiyatı” başlığını taşıyan 1. Bölümde “Halk Destanliri” başlığı altında kahramanlık destanı olarak “Oğuzname”, Toña Alp Er”, “Çin Tömür Batur”, “Dede Korkut”, Gör Oğli”, “Yüsüp ve Ehmed”, Bikeç Arslan Tekin” destanlarının olay örgüleri ve metinlerden örnek parçalara yer verilmiştir. Destanın olay örgüsü şöyledir: Çembil şehrinin padişahı Ahmethan’ın kız kardeşi Zulper Ayım olağanüstü bir şekilde hamile kalır ve kendisi ölünce oğlu mezarda doğar. Mezarda, yani görde doğduğu için “Gör Oğli” adı verilir. Amcası Ahmethan’ın himayesinde büyüyen Gör Oğli yedi yaşına gelince, kötü niyetli Daniyat Batır onu

kandırarak yengesini kaçıırır. Kandırılan Gör Oğlı erişkin hale gelince, tek başına Daniyat ile savaşır onun kızını kaçıırarak amcasının intikamını alır. Gör Oğlı Ayhan, Künhan, Çingizhan, Bulbulhan gibi kırk yiğidi ve büyük orduyu yöneterek düşman kuvvetleri ile savaşır ve hepsini yener. Gör Oğlı dokuz hanımla evlenmiş olmasına rağmen, çocuk sahibi olamamış ve 120 yıl yaşadıktan sonra vefat etmiştir.

11. Emir Göroğlı, Şincang Helk Neşriyatı, Ürümçi, 2006.

“Emir Gör Oğlı” adını taşıyan bu kitapta beş destan vardır. Bu destanlar şunlardır: “Oğuzname”, “Bikeç Arslan Tékin”, “Emir Gör Oğlı”, “Çın Tömür Batur”, “Şekeristan”. Emir Gör Oğlı destanı üçüncü sırada yer almıştır. Kitabın hacmi 361 sayfadır. Emir Gör Oğlı destanının hacmi ise 262 sayfadır. Sayfa aralarında olayların ve kahramanların tasvir edildiği 40 resim bulunmaktadır. Bu metin hem hacim hem içerik bakımından 1994 yılında yayımlanmış “Emir Gör Oğlı” destanından farklı değildir. Ama özellikle metnin nazım kısımlarında bazı sözcüklerin gözden geçirildiği ve düzeltildiği görülmektedir. Mesela “kanıtım” (1994, s. 15) – “kanatım” (2006, s. 62), “ilikliri” (1994, s. 15) – “yilıkliri” (2006, s. 62), “suldum” (1994, s. 16) – “soldum” (2006, s. 63), “cenim” (1994, s. 17) – “keni” (2006, s. 64), “asiyer” (1994, s. 18) – “günahkârlar” (2006, s. 65), “çariyar” (1994, s. 19) – “çaharyar” (2006, s. 66), “ğelibе” (1994, s. 24) – “ğelve” (2006, s. 70), “ğariler” (1994, s. 24) – “ğarlar” (2006, s. 71) gibi sözcükler “soldum”, “kenim”, “günahkârlar”, “çaharyar”, “ğelve”, “ğarlar” (2006) şeklinde düzeltilmiştir. Bunlar dışında hacmi ve içeriği etkileyecek önemli değişiklikler yapılmamıştır.

12. Osman İsmayil Tarim, Uyğur Helk Eğiz Edebiyatı Hekkide Omumiy Bayan, Şincang Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2009.

Osman İsmayil Tarim, kitabının “Halk Dastanliri” başlığını taşıyan son bölümünde (ss. 625-693) “Kehrimanlık Dastanliri” altbaşlığını taşıyan kısmında “Gör Oğlı” destanının olay örgüsünü tanıtmıştır. Yazara göre destanın olay örgüsü şöyledir: Çembil şehrinin padişahı Ahmethan’ın kız kardeşi Zulper Ayım olağanüstü bir şekilde hamile kalır ve kendisi ölünce oğlu mezarda doğar. Mezarda, yani görde doğduğu için “Gör Oğlı” adı verilir. Amcası Ahmethan’ın himayesinde büyüyen Gör Oğlı

yedi yaşına gelince, kötü niyetli Daniyat Batır onu kandırarak yengesini kaçıırır. Kandırılan Gör Oğli erişkin hale gelince, tek başına Daniyat ile savaşıp onun kızını kaçıarak amcasının intikamını alır. Gör Oğli Ayhan, Künhan, Çingizhan, Bulbulhan gibi kırk yiğidi ve büyük orduyu yöneterek düşman kuvvetleri ile savaşıp ve hepsini yener. Gör Oğli dokuz hanımla evlenmiş olmasına rağmen, çocuk sahibi olamamış ve 120 yıl yaşadıktan sonra vefat etmiştir.

13. Osman İsmayil, “试论维吾尔民间达斯坦若干问题 (Uygur Destancılığında Birkaç Konu Üzerine Derleme), Şincan İctimai Penler Munbiri, 2009, S. 1, s. 91-95.

Çalışmada, Gör Oğli, Alp Er Tunga, Dede Korkut gibi anlatmaların Özbekistan, Afganistan, Azerbaycan, Türkiye gibi ülkelerde geniş kapsamda yayıldığı ve Yusuf Züleyha, Rüstem, Cemşit gibi anlatmaların da Hint, İran ve Arap coğrafyasında yayıldığı belirtilmektedir.

14. Abdükerim Rahman, Ezizane Keşker (1), Şincañ Üniversitesi Neşriyatı, Ürümçi, 2009.

Çalışmanın “Kaşgar Halk Destanları” başlığı altında Kaşgar’da anlatılan destanların tablosu yer almaktadır. Bu tabloda Emir Göroğli’na da yer verilmiş ve destanın yazması bulunduğu belirtilmiştir (s. 162-164).

15. Chao Ge Jin "中国史诗传统文化多样性与民族精神的博物馆", (Çin Tarihi Destanları: Kültürel Farklar ve Millet Psikolojisinin Müzesi), China Academic Journal of Electronic Publishing House, No: 245 (Vol. 62, No. 1), 2010, s. 7.

Makalede Çin’deki azınlık uluslarının destan geleneği hakkında genel bilgi verildikten sonra Tibetlerin “Gesel”, Moğolların “Cangır”, Kırgızların “Manas” destanları ile Uygurların “Oğuzhan”, “Çin Tömür Batur” ve “Emir Gör Oğli” destanları üzerinde durulmuştur.

16. “Göroğlı ve Uyğurlarnıñ At Medeniyiti Hekkida”, *Şincan Geziti* (26.06.2012).

Bu yazıda, Köroğlı destanı ile ilgili genel bilgilere yer verilmiş, ardından Emir Göroğlı’nun atının heybetli görünüşü, kahramanlığı ve akıllı oluşu (deve gibi yüksek, boynu dal harfi gibi, gözleri yedi feleği görür) gibi özellikleri üzerinde durulmuştur. Yine atın Türk destanlarında ve kültüründe üstlendiği işlevlere de yer verilmiştir. (http://www.uycnr.com/wx/201206/t20120626_349440.html).

17. Abuduwaili Keremu (Abduveli Kerim), 维吾尔族民间达斯坦 (Uygur Halk Destanları), 光明日报出版社 (Guang-ming Günlük Gazetesi Neşriyatı), Beijing, 2014.

Bu kitabın “Uygur Halk Sözlü Aktarmalarından Destan Hikâyelerinin Özeti” (维吾尔民间口承达斯坦故事梗概) başlıklı bölümünde “Gör Oğlı” (古尔·奥古里) destanının özeti verilmiştir. Destan şöyle özetlenmiştir: Çembil şehrinin padişahı Ahmethan’ın Zulper Ayım adında çok güzel bir kardeşi vardır. Bir gün saçlarını tararken Hazreti Ali düldülüne binerek buradan geçer ve onu görür. Hazreti Ali gönlünden “Bu güzelden bir oğlum olsa ne iyi olurdu” diye geçirince Zulper Ayım hamile kalır. Hamile kaldığını fark edince, ağabeyi Ahmethan’ın şerefini zedeleyeceğinden korkarak Allah’a canını alması için yalvarır. Allah onun duasını kabul edince, o ölür. Zulper Ayım mezarda doğurur. Bundan dolayı halk çocuğa Gör Oğlı (Mezar Çocuğu) adını verir. Gör Oğlı’nın amcası Ahmethan onu besler. Gör Oğlı hem ilim hem savaş sanatı yönünden mükemmel, cesur bir yiğit olarak yetişir. 11 yaşındayken tek başına Ceyhun’a sefere çıkar ve Ceyhun şehrinin padişahı Daniyat’ın kızını kaçıır. Amcası ona kendi tahtını devreder. Gör Oğlı İsfahan’a gidip İsfahan yiğidi Haldarhan’ın oğlu Hasanhan’ı kaçıır. Ağa Yunus Peri, Miskal Peri, Gülnar Peri ve Daniyat’ın kızı olmak üzere dokuz hanımla evlenir. Sonra o tek başına Hunhar şehrine gidip Hunhar yiğidi Havazhan’ı götürür. Ondan sonra askerlerine komuta ederek Ceyhun Hanlığı’na sefer düzenler ve onları mağlup eder. Amcası Ahmethan Gör Oğlı’nın sefere çıktığını fırsat bilerek tahtı ele geçirir ve kendini han ilan eder. Gör Oğlı’nın hanımlarını kırlara sürer. Gör Oğlı seferden döndükten sonra tekrar tahta geçer ve Ahmethan’ı ülkeden kovar. Ahmethan’ın kışkırtmasıyla Zenciler Padişahı Çembil’e sefer düzenler. Gör Oğlı yiğit Havazhan ve

diğer arkadaşlarının yardımıyla düşmanı mağlup eder. Gör Oğli kırk günlük düğün düzenler ve Zencilar Padişahının prensesi ile Ahmethan'ın kızını Havazhan'la evlendirir. Sonra Gör Oğli vefat eder. Onun namı cihana yayılır ve sonrakiler onun maceralarını nazm olarak anlatırlar.

18. Abuduwaili Keremu, 维吾尔族民间口承达斯坦研究 (Uygur Halk Sözlü Destanları Üzerinde Araştırmalar), 中国社会科学出版社 (Çin Sosyal Bilimler Neşriyatı), Beijing, 2014.

Yazar bu kitabında “destan” kavramını tanımlarken diğer destanlarla birlikte “Gör Oğli” destanını da örnek göstermiştir (s.3-4). Kitabın “Halk Destanlarının Tasnifi Meselesi” bölümünde Gör Oğli destanını Uygur kahramanlık destanları içerisindeki “Bileşik tipli kahramanlık destanı” grubuna dahil etmiştir (s. 24). Bununla birlikte yazar, Gör Oğli destanını, aynı zamanda “Tarihi destan” kategorisinde “Orta çağ tarihi destanları” içerisine koymuştur (s. 31). Destanlardaki kahramanlık temaları, kahramanların olağanüstü doğumları, kahramanların atları, kahramanların yakın akrabalarının ihanetine uğramaları ve kahraman tipler konusunu ele alırken Gör Oğli destanından örnekler vermiştir (s. 225-226, 244, 271, 272, 287). Yazar ayrıca, kitabının “Uygurlardaki Başlıca Destanların Hikâye Özeti” (维吾尔族主要达斯坦的故事梗概) başlıklı bölümünde “Gör Oğli” (古尔.奥古里) destanının özeti vermiştir (s. 410). Bu özet bir önceki eserindekiyle hemen hemen aynıdır.

19. Taş Müzik ve Arşiv Şirketi.

Pekin’de 2014 yılında kurulan Taş Müzik ve Arşiv Şirketi, Türk boylarının sözlü kültür ürünlerini derleyerek arşivlemekte ve genel ağ üzerinden parçalar halinde tanıtımını yapmaktadır. Bu kapsamda, Xie Wan Zhang 2015 yılında (29 Kasım) saha araştırmasında Artuş şehrinin Aktuğ ilçesinin Kosrap Köyü’nde Yakup Ahun isimli destancıdan önceki yıllarda kaydedilmiş ses kaydını destancının oğlu Hoşur Yakup’tan almıştır. Bu derlemenin toplam süresi 22 dakikadır.

20. Şıncañ Folklor Araştırma Merkezi Arşivi.

Son yıllarda Uygur halk destanları üzerine derleme ve arşiv çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Bu bağlamda Şıncañ Üniversitesi Şıncañ Folklor Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Rahile Dawut hazırladığı projeler kapsamında Uygur destanlarıyla ilgili önemli çalışmaları gerçekleştirmektedir. Özellikle “Uygur Halk Destanları Arşivi Oluşturma Projesi” kapsamında 30 civarında halk hikâyesi ve destan metnini anlatıcı, dinleyici ve icra ortamıyla birlikte derlemiştir. Derleme çalışmalarında profesyonel bir şekilde görsel olarak kayda alınan videoların üzerine Çince, Uygurca ve İngilizce olarak metinler yazılmaktadır. Bu proje kapsamında da Kosrap Köyü’nde farklı destancılardan Köroğlı destanı derlenmiştir. Bu proje kapsamında destan metinleri CD ilaveli olarak yayına hazırlanmaktadır.

Sonuç olarak Köroğlı destanının “Emir Göroğlı” adını taşıyan Uygur versiyonu üzerine Çin’de önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak çeşitli yazmalardan hareketle yayınlanan metinlerin kaynağının çalışmalarda verilmemiş olması dikkat çekmektedir. Bu noktada, gelenekte canlı olarak yaşayan destan icracılarından Köroğlı’nun varyantları derlenmeli ve bilimsel çalışmalara kaynaklık edecek metinlerin yayınlanması elzemdir.

KAYNAKLAR

Boratav, Pertev Naili (1984). *Köroğlı Destanı*. İstanbul: Adam Yayıncılık.

Chao Ge Jin (2010). “中国史诗传统文化多样性与民族精神的博物馆” (Çin Destanları: Farklar ve Millet Psikolojisinin Müzesi). *China Academic Journal of Electronic Publishing House*, No: 245 (Vol. 62, No1), s. 7.

Emir Gör Oğlı (1994). Ürümçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı.

Emir Göroğlı (2006). Ürümçi: Şincang Helk Neşriyatı.

“Göroğlı ve Uyğurların At Medeniyeti Hekkida”, *Şincang Geziti* http://www.uycnr.com/wx/201206/t20120626_349440.html (Erişim Tarihi: 26.06.2012).

İmin, Busarem (2011). "维吾尔民间达斯坦概述 (Uygur Halk Destanları Hakkında Genel Bilgi). 间文化论坛新疆专刊, *Halk Kültürü Medyası*, Şincang Kısmı, s. 114-116.

İsmail Tarım, Osman (2009). *Uygur Helk Eğiz Edebiyatı Hekkide Omumiy Bayan*. Ürümqi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı.

İsmail, Osman (1998). *Helk Eğiz Edebiyatı Hekkide Omumiy Bayan*. Ürümqi: Şincang Helk Neşriyatı.

İsmail, Osman (2009). “试论维吾尔民间达斯坦若干问题 (Uygur Destancılığında Birkaç Konu Üzerine Derleme). *Şincang İctimai Penler Munbiri*, S.1, s. 91-95.

Kadir, Vahap (1984). “Emir Göroğlı Destanı”. *Bulak*, S. 13.

Keremu, Abduwaili (2011). “论维吾尔族民间故事与达斯坦的关系” (Uygur Halk Masalları ve Destanları Arasındaki İlişki). Beijing: *中国城市经济 (Çin Şehir Ekonomisi)*, S.1, s. 210.

Keremu, Abduwaili (2014). 维吾尔族民间口承达斯坦研究 (Uygur Halk Sözlü Destanları Üzerinde Araştırmalar). Beijing: *中国社会科学出版社 (Çin Sosyal Bilimler Neşriyatı)*.

Keremu, Abduwaili (2014). 维吾尔族民间达斯坦 (Uygur Halk Destanları). Beijing: 光明日报出版社 (*Guang-Ming Günlük Gazetesi Neşriyatı*).

Osman, Gayretcan (2016). “Çin’de Emir Gör Oğlı Hakkındaki Araştırmalar”. VI. *Uluslararası Köroğlı Köroğlı Sempozyumu “Köroğlı Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 315-321.

Osman, Ėayretcan vd. (2004). *Uyđurlarnıñ Kedimki Edebiyatı 1-2*. Ürümçi: şincang Maarip Neşriyatı.

Rahman, Abdukerim (2009). *Ezizane Keşker (1)*. Ürümçi: şincang Üniversitesi Neşriyatı.

Reichl, Karl (2015). “英雄与贤人：论维吾尔口头史诗 中的宗教成分 [德] 卡尔·赖希尔 著 布沙热木·依明 译” (Kahraman ve Erdemli: Uygur Destanlarındaki Dini Bileşenler Üzerine Derleme). Çev. Busarem İmin, s.103-123.

Tatlik, Erşidin (1983). “Emir Gör Oğlu Dastanı”. *Miras*, Sayı 1.

Tatlik, Erşidin (1984). 英雄史诗 《艾米尔古尔乌古里 (Kahramanlık Destanı Göroğlu Üzerine). Çev. Zhang Hong Qiao, 《民族文学研究》 (The Research of National Literature).

Yıldırım, Dursun (1986). “Gör Oğlu Dastanının Ottura Asiyadaki Varyantliri”. *Miras*, S.1.

Yıldırım, Dursun (1989). “Köroğlu Destanının Orta Asya Rivayetleri”. *Milli Folklor*, S. 4, s. 10-11, 26.

EMİR GÖROĞLI DESTANI ÜZERİNDE TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Alimcan İNAYET

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
alim1962@hotmail.com*

ÖZET: Köroğlu Destanı, Türk dünyasının ortak değerlerinden birisidir. Anadolu sahası başta olmak üzere, Orta Asya Türk boyları arasında da bu destanın çok sayıda varyant ve kolları bulunmaktadır. Söz konusu destanın Uygur sahasındaki varyantı “Emir Göroğlı” adını taşır. Bu varyant Erşidin Tatlık tarafından 1983 yılında Urumçi’de çıkan Miras dergisinde “Emir Göroğlı Destanı” adıyla yayımlanmıştır. Tatlık bu destanı Kaşgar’ın Maralveşi (Maralbaş) bölgesinden Seley Molla’nın 1915 yılında istinsah ettiği nüsha temelinde, Yenisarlı halk destancısı Ebeydulla Hacı tarafından söylenen ve Ömer Eli adlı şahıs tarafından kaydedilen “Emir Göroğlı” destanından yararlanarak yayına hazırlamıştır. Bu destan ana iskelet bakımından Köroğlu’nun Orta Asya’daki diğer varyantlarından pek farklı değilse de, Anadolu sahası Köroğlu’sundan oldukça farklıdır.

Emir Göroğlı destanı yayımlandıktan sonra gerek Çin’de gerekse Türkiye’de bu destan üzerinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Çin’de yapılan çalışmalar daha çok metin yayını merkezli iken, Türkiye’de yapılanlar hem metin yayınına hem de bilimsel inceleme temeline dayanmaktadır. Konu üzerinde yapılan çalışmalar nicelik yönünden yeterli değilse de, nitelik bakımından oldukça memnun edici olmuştur. Bu bildiri de Emir Göroğlı üzerinde yapılan çalışmaların muhtevası değerlendirilecek, yeterli ve eksik yönleri tespit edilerek bundan sonra

yapılacak çalışmalarda ele alınması gereken hususlar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, Emir Göroğlu, Destan, Varyant, Uygur.

EVALUATION OF THE STUDIES WHICH ARE CARRIED OUT IN TURKEY ON THE EPIC OF EMİR GÖROĞLI

ABSTRACT: The epic of Köroğlu is the one of the common value of Turkish World. Especially in Anatolia, there are many variants and circles of this epic for Turkic tribes in Central Asia. The variant of the mentioned epic in Uyghur area is called “Emir Göroğlu”. This variant was published in 1983 in the journal of Miras which was issued in Urumçi by Erşidin Tatlık. Tatlık prepared this epic was based on the copy which was prepared in 1915 by Seley Molla from Maralveşi (Maralbaşı) area of Kaşgar; and also by “Emir Göroğlu” which was told by Ebeydulla Hacı, who was a folk epic teller from Yenisar, and was recorded by Ömer Eli. Although this epic isn’t different from the other variants in Central Asia in terms of the main structure, it is quite different from Anatolian area’s Köroğlu.

After Emir Göroğlu epic was published, both in China and in Turkey, important studies were carried out this epic. Text based studies are carried out in China, while in Turkey, the studies are both text based and scientific. Although the studies on this topic are inadequate in terms of quantity, but they are satisfactory in terms of quality. In this paper, the content of the studies on Emir Göroğlu is evaluated and it was determined the competence and inadequate sides of the studies. Important issues to be addressed in future studies have been identified.

***Keywords:** Köroğlu, Emir Göroğlu, Epic, Variant, Uyghur.*

Türk dünyasının ortak destanlarından birisi olan Köroğlu Destanı’nın Anadolu başta olmak üzere, Orta Asya Türk boyları arasında çok sayıda varyantları bulunmaktadır. Söz konusu destanın Uygur sahasındaki varyantına “Emir Göroğlu” denmektedir. Bu varyant Erşidin Tatlık tarafından ilk defa 1983 yılında Urumçi’de çıkmakta olan Miras dergisinde yayımlanmıştır. Metnin sonuna ilave edilen bilgiye göre, bu varyant Kaşgar’ın Maralveşi (Maralbaşı) bölgesinden Seley Molla’nın

3 Mayıs 1913 yılında¹ istinsah ettiği nüsha temelinde, Yenisarlı halk destancısı Ebeydulla Hacı tarafından söylenen ve Ömer Eli adlı şahıs tarafından kaydedilen "Emir Göroğlu" destanından yararlanarak yayına hazırlanmıştır. Yani Tatlık’ın yayımladığı “Emir Göroğlu” destanı yazılı ve sözlü nüshaların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu destan ana iskelet bakımından Köroğlu’nun diğer varyantlarından pek farklı değilse de olay örgüsü ve ayrıntılarda bazı farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar Göroğlu’nun doğumu, babasının kör edilmesi, Zenciler Padişahı ile savaşması gibi noktalarda gözlemlenmektedir. Örneğin Göroğlu’nun doğumu diğer Doğu versiyonlarından farklı bir şekilde anlatılmıştır. Destana göre, Göroğlu Hz. Ali’nin oğlu olarak dünyaya gelmektedir. embil ilinin hükümdarı Ahmed Han’ın kız kardeşi Zulper Ayım bahçesinde saçlarını tarayıp otururken düldülüyle bahçenin yanından geçen Hz. Ali "şu ay yüzlü güzel benden bir ocuk doğurursa ne iyi olurdu" der. Böylece Zulper Ayım hamile kalır. Yani Göroğlu henüz evlenmemiş bakireden doğmaktadır. Buna benzer motif Köroğlu destanının Tacik varyantında görölür. Bu varyanta göre, Bibi Hilal adlı bir kız kavga eden ağabeyleri Alpamış ve Ahmed’den kaçarak Ali adında birinin evine sığınır. Bibi Hilal avlu bahçesinde başını yıkamaktayken avdan dönen Ali arkası dönük olan kızı karısı sanarak bir elma atar. Bibi Hilal bundan hamile kalır. Doğuma yakın kız vefat eder ve ocuk mezarda dünyaya gelir. Çocuğa “Gurguli” adı verilir (Yıldırım, 1998: 175-176). Emir Göroğlu destanında diğer kol ve varyantların çoğunda görölen kahramanın babasının kör edilmesi motifi yer almamaktadır. Ayrıca Emir Göroğlu’nun Zenciler Padişahı ile savaşması diğer varyantlarda görölmez.

Emir Göroğlu destanı 1983 yılında yayımlandıktan sonra gerek Doğu Türkistan (Çin)’da gerekse Türkiye’de önemli çalışmalar yapılmıştır. Doğu Türkistan (Çin) da yapılan çalışmaları daha çok derleme ve metin yayını merkezli alışmalar, Türkiye’de yapılan çalışmaları ise hem metin yayını hem bilimsel inceleme nitelikli çalışmalar teşkil

¹ Daha önceki çalışmalarda bu tarih 1915 olarak verilmiştir. Çünkü destanı yayına hazırlayanın verdiği kaynak bilgisinde “1331- hicri 26- camadiyel evelin düşenbesi” (Miladı 1915-yılıın) şeklinde bir ifade yer almaktadır. Ancak söz konusu tarih hicri tarihi miladı tarihe dönüştürme yöntemine göre 1915 yılına değil, 3 Mayıs 1913 yılına tekaböl etmektedir.

etmektedir. Konu üzerinde yapılan çalışmalar nicelik yönünden yeterli değilse de nitelik bakımından oldukça memnun edici olmuştur. Bildirimizde Emir Göroğlu destanı üzerinde Türkiye’de yapılan çalışmaların muhtevasını değerlendirmeye, bu çalışmaların yeterli ve eksik yönlerini tespit ederek bundan sonra yapılacak çalışmalarda ele alınması gereken hususları ortaya koymaya çalışacağız. Emir Göroğlu destanı ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalarını aşağıdaki gibi göstermek mümkündür:

1. Alimcan İneyet, “Köroğlu Destanı’nın Uygur Versiyonu “Emir Göroğlu” ve Onun Epizot ve Motif Yapısı Üzerine”, *Erdem, Türk Halk Kültürü Özel Sayısı- 1, Türk Kültür Merkezi, Ankara, 2002.*

Araştırmacının 2002 yılında yayımlanmış bu makalesinde Köroğlu destanının Uygur sahasında “Emir Göroğlu” olarak bilinen varyantı tanıtılmıştır. Makalede önce kaynak bilgisi, sonra destanın özeti verilmiştir. Daha sonra destanın epizot ve motif yapısı incelenmiş, ayrıca Özbek varyantı ile karşılaştırılmıştır. Göroğlu destanının epizot yapısı “Göroğlu’nun Doğumu”, “Göroğlu’nun Olağanüstü ata sahip olması”, “Göroğlu’nun Şahtar Şah’ın Pehlivanı Daniyar’ın Kızını Kaçırması”, “Göroğlu’nun olağanüstü özellik kazanması”, “Göroğlu’nun Haldar Han’ın oğlu Hasan Han’ı kaçırması”, “Göroğlu’nun Ağa Yunus Peri’yle evlenmesi”, “Göroğlu’nun Çembil’e padişah olması”, “Göroğlu’nun Havaz Han’ı kaçırması”, “Ahmet Han’ın ihaneti ve Çembil’den kovulması”, “Havaz Han’ın memleketine dönmesi”, “Hunhar Şah’ın Havaz Han’ı ölümle cezalandırmak istemesi”, “Göroğlu’nun Zenciler Padişahı’yla savaşması” olmak üzere 12 maddede incelenmiştir. Destanın epizot yapısı incelenirken, epizotlara bağlı olarak görülen bazı motifler de ele alınmıştır. Mesela Göroğlu’nun doğumu epizoduna bağlı “olağanüstü doğum”, “ad alma”, “eğitim” motifleri incelenmiştir. “Göroğlu’nun Olağanüstü ata sahip olması” epizoduna bağlı olarak “at” motifi, “Göroğlu’nun olağanüstü özellik kazanması” epizoduna bağlı olarak “hızır” motifi, “Göroğlu’nun Ağa Yunus Peri’yle evlenmesi” epizoduna bağlı olarak “kahramanın periyle evlenmesi” motifi incelenmiştir. Yani makalede destanda yer alan belli başlı motifler üzerinde durulmuştur.

2. Metin Ekici, *Türk Dünyasında Köroğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.*

Araştırmacı bu kitabında Köroğlu destanının Batı versiyonu (Türkiye ve Azerbaycan Türkleri arasındaki anlatmalar) ile Doğu versiyonu (Türkmen, Kazak, Özbek ve Uygur anlatmaları) nu; Köroğlu’nun ailesinin tanıtımı, olağanüstü doğumu, olağanüstü bir şekilde büyümesi, babasının (dedesinin) kör edilmesi, olağanüstü ata sahip olması, olağanüstü güç ve silaha sahip olması, Çamlıbel’e yerleşmesi ve yiğitlerini toplaması, intikam alması ve tanınması bakımından karşılaştırmış, karşılaştırırken Emir Goroğlu destanından da örnekler vermiştir. Çalışmada kullandığı metin 1986 yılında Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı tarafından yayımlanan “Emir Goroğlu” adlı kitapta yer alan Emir Goroğlu destanıdır. Araştırmacı bu destanın derlenişi ve yayını ile ilgili kısa bilgi verdikten sonra destanın Goroğlu’nun doğumundan amcası Ahmet Han’ın yerine tahta geçmesine kadar olan kısmının metnini Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Özgün destan metni 280 sayfa tutarında olup, Araştırmacı bunun 40 sayfalık kısmını aktarmıştır.

3. Abdulhakim Mehmet, *Uygur Halk Destanları (İcra Merkezli ve Karşılaştırmalı Bir Araştırma), Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, İzmir, 2006.*

Doktora tezi olarak hazırlanmış bu çalışmada Emir Goroğlu destanı diğer Uygur halk destanları ile birlikte ele alınmıştır. Çalışmanın Uygur halk destanlarının tasnifiyle ilgili kısmında Emir Goroğlu destanı “kahramanlık destanları” grubuna dahil edilmiştir ve muhtevası hakkında genel bilgi verilmiştir. Çalışmanın “Uygur Halk Destanlarının Şekil ve Muhtevası” başlıklı 3. Bölümünün “Uygur Destanlarının Konuları” altbaşlığında Emir Goroğlu destanının özeti verilmiştir. Özet 6 sayfa tutmaktadır. Aynı bölümün “Uygur Destanlarının Kahramanları” altbaşlığında ise Emir Goroğlu destanının kahramanları 1. Asıl Kahraman, 2. Karşıt Kahraman, 3. Yardımcı Kahraman, 3.1. Yardımcı Erkek, 3.2. Yardımcı Kadın, 3.3. Yardımcı Hayvan, 3.4. Diğer Yardımcı Karakterler şeklinde belirlenen kategorilere göre incelenmiştir. Burada Emir Goroğlu asıl kahraman, Daniyar karşıt kahraman, Havaz Han, Hesen Han, Hıdır Aleyhisselam yardımcı erkek,

at yardımcı hayvan olarak ele alınmıştır. Aynı bölümün “Uygur Destanlarındaki Ortak Motifler” alt başlığında ise Emir Göroğlu destanında tespit edilen 50 kadar motif Stith Thompson’ın Motif İndeksine göre incelenmiştir. Bu motifler şunlardır:

“Sihirli atla uçma”, “yardımcı hayvan”, “sihirli üfürük”, “İnsanın hayvana dönüşmesi”, “sihirli saç”, “sihirli tüy”, “olağanüstü taş”, “peri”, “harikulade güzel kadın”, “çok kuvvetli insan”, “olağanüstü ırmak”, “olağanüstü dağ”, “olağanüstü at”, “realist rüya”, “dev”, “büyücü”, “yardımcı at”, “hileli oyun”, “gurbete çıkma”, “geleceğin tayini”, “keramet”, “geleceği önceden takdir edilen kahraman”, “çocuksuzluk”, “padişah”, “prens”, “aile”, “av”, “savaşta yenilme”, “gelenekler”, “ziyafetler”, “ödüllendirme”, “esir olma”, “adam kaçıрма”, “kurtarma”, “aşık olma”, “resme bakıp aşık olma”, “ilk görüşte aşık olma”, “düğün”, “hamile kalma”, “mucizevi doğum”, “ad verme”, “ezan okuma”, “Hak dinine davet”, “dua”, “abdest alma”, “Hızır”, “Formel sayı: 7, 9, 40”

Çalışmanın “Metinler” başlığını taşıyan 4. Bölümünde “Boz Yiğit” ve “Gülendem” destanları ile birlikte Emir Göroğlu destanının hem Uygurca hem Türkçe metni verilmiştir. Görüldüğü gibi, söz konusu doktora tezinde Emir Göroğlu destanı doğrudan değil, diğer destanlarla birlikte ele alınıp incelenmiştir.

4.Reyhan Gökben Saluk, *Köroğlu Destanının Uygur Versiyonu (Metin Aktarma İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Tez Danışmanı Prof. Dr. İsa Özkan, Ankara, 2008.

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmış bu çalışma doğrudan Emir Gör Oğlu destanını konu almış bir çalışma niteliği taşımaktadır. Çalışma GİRİŞ haricinde 4 bölümden oluşturulmuştur. Çalışmanın “Köroğlu destanı ve Uygur versiyonu: Emir Göroğlu” başlığını taşıyan GİRİŞ kısmında Köroğlu destanı ve bu destan üzerinde yapılan çalışmalar değerlendirildikten sonra Emir Göroğlu destanı ve bu destanın önemi anlatılmıştır. Çalışmanın “Uygur Türkleri Hakkında Bilgi” başlığını taşıyan 1. Bölümünde Uygur Türklerinin coğrafyası, nüfusları, idare yapısı, tarihi, dili, edebiyatı ve destanları hakkında bilgi verilmiştir. Tezin “Emir Göroğlu Destanı’nın Tahlili” başlığını taşıyan 2. Bölümünde ise, söz konusu destanın konusu ve olay örgüsü, destanda

yer alan motifler, destanın dil, üslup ve şekil özellikleri ele alınıp değerlendirilmiştir. Çalışmanın 3. Bölümü “Emir Goroğlu Destanındaki Özel Adlar” başlığını taşımaktadır ki, bu bölümde destandaki şahıs adları, yer adları, boy/ kavim adları ele alınıp incelenmiştir. Çalışmanın 4. Bölümünde Emir Goroğlu destanının transkripsiyonu yapılmış ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Çalışmanın sonunda bir sonuç ve sözlük, ardından kaynakça yer almaktadır. Görüldüğü gibi, bu çalışma daha önceki çalışmalara göre daha spesifik ve daha ayrıntılı olmuştur.

5. Abdulhakim Mehmet, *Uygur Halk Destanları 3*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, 477 s.

Bu kitapta “Emir Goroğlu” destanı ile birlikte “Boz Yiğit” ve “Gülendem” destanlarının transkripsiyonlu metni ve Türkiye Türkçesine aktarılmış metni bulunmaktadır. Bu metinler Araştırmacının daha önce doktora tezi olarak hazırlamış olduğu “Uygur Halk Destanları (İcra Merkezli ve Karşılaştırmalı Bir Araştırma)” konulu çalışmasından alınmıştır. Metinde yayın sürecinde yapılmış bazı değişiklikler dışında büyük bir değişiklik olmamıştır.

6. Karl Reichl, *Türk Boylarının Destanları*, Çeviren: Metin Ekici, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Bu kitapta araştırmacı Uygurlar arasında söylenen Goroğlu destanından bahsetmiş, kahramanın neden Goroğlu adını aldığıyla ilgili soruya cevap ararken Goroğlu’nun doğumunu anlatmıştır. Araştırmacının burada kullandığı kaynak Erşidin Tatlık’ın 1986 yılında Urumçi’de yayımlanan “Emir Goroğlu Uygur Halk Dastanliridin” (Uygur Halk Destanlarından Emir Koroğlu) adlı eserdir.

7. Alimcan İneyet, “Köroğlu Destanı’nın Uygur ve Özbek Varyantlarına Göre Köroğlu / Köroğlu’nun Doğumu”, *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Ankara, 2011, s. 433-440.*

Bu makalede Araştırmacı Emir Göroğlu destanındaki Göroğlu’nun doğumu ile Özbek varyantındaki Göroğlu’nun doğumunu karşılaştırmıştır. Ayrıca Gör Oğlu’nun mucizevi doğumu Türk, Moğol ve Çin kahraman/hükümdarlarının olağanüstü doğumlarıyla karşılaştırılmıştır. Emir Göroğlu destanında Göroğlu olağanüstü bir şekilde bakireden dünyaya gelirken, Özbek varyantında gayri meşru bir ilişki sonucunda dünyaya gelmektedir. Bu duruma mitolojik bakış açısından bakılırsa, olağanüstü doğum motifinin daha eskiye dayanan mitolojik anlayışı, yani kahramanların doğrudan Gök Tanrı tarafından gönderildiği anlayışını yansıttığı, gayri meşru bir şekilde dünyaya gelme durumunun ise eski mitolojik anlayışın gerçeğe yaklaştırılmış bir biçimi olduğu görülür. Her iki durumda kahraman babasız olarak dünyaya gelmektedir ki, bu durum onların insandan doğmadıklarını, tanrının oğulları olarak yer yüzüne gönderildiğini vurgulamaya yöneliktir.

8. Alimcan İneyet, “Emir Göroğlu Destanına Göre Göroğlu’nun İnanç Yapısı”, *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri, Yayına Hazırlayan: Doç. Dr. Erol Öztürk, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s. 392 – 401.*

Araştırmacı bu makalesinde Emir Göroğlu destanındaki Göroğlu’nun inanç yapısını incelemiştir. Araştırmacıya göre, Göroğlu senkretik inanç yapısına sahiptir. Onun inanç yapısında şamanlık, Sünnilik, Şiilik ve Alevilik gibi çeşitli inanç sistemlerine ait unsurların sentezi söz konusudur. O bazen bir şaman, bazen dindar bir Sünni Müslüman, bazen Alevi-Kızılbaş olarak karşımıza çıkar. Bir taraftan putperestlere karşı mücadele ederken, diğer taraftan da adam kaçırmaktan geri durmaz. Hem Kızılbaşlara hem Yezidlere karşı savaşır. Her eyleminden önce ve sonra iki rekât namaz kılıp Allah’a sığınır, şükreder. Aynı zamanda meyhanelerde şarap içer. Peri kızlarıyla evlenir. Bu durum destanın çekirdek yapısını meydana getiren Türkmen aşiretlerinin içinde yaşadığı toplumun tarihi, siyasi, kültürel, inanç ve değer yargılarıyla ilgilidir. Göroğlu’nun inanç yapısı Uygur toplumunun

inanç yapısına, değer yargılarına pek uymasa da Uygur Türkleri arasında yaygın bir şekilde anlatılmaktadır. Uygur destancıları da destandaki aykırı inanç öğelerini dönüştürme konusunda fazla kafa yormamışlardır. Bu durum halkın destan kahramanlarının fiziki gücü, yiğitliği, kahramanlığı, mertliği ve cesareti dışındaki hususlara pek itibar etmediğini ya da hoşgörüyü baktıklarını göstermektedir.

9.Alimcan İneyet, “Emir Goroğlu Destanı Bağlamında Ölüp Dirilme Motifi ve İşlevleri Üzerine”, VI. Uluslararası Köroğlu Köroğlu Sempozyumu “Köroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı, Editörler: Azize Aktaş Yasa-Faruk Öztürk, Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, İstanbul, 2016, s. 121-129.

Bu makalede Araştırmacı Emir Goroğlu destanında görülen bir husus üzerinde durmuştur. Destanda Goroğlu, kendisi öldükten sonra, hanımı Ağa Yunus Peri’nin nasıl yas tutacağını öğrenmek için ölmüş gibi uzanıp yatar. Hanımları onun üzerini değerli kumaşla örttükten sonra, biri sağ tarafına, ikincisi sol tarafına, üçüncüsü baş tarafına geçerek sırayla ağıt yakar. Goroğlu hanımlarının yaktıkları ağıttan memnun kalır. Araştırmacı bu durumu ölüp dirilme motifinin değişik bir görünümü olarak kabul etmektedir. Bu motif, destandaki kontekste göre, kahramanın sosyal çevresi için bir sadakat testi işlevini görmektedir. Kahramanın aile ve yakın çevresinin samimiyeti, gerçek niyet ve duygularının öğrenilmesi ya da açığa çıkarılmasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bakış açısıyla Araştırmacı destanlardaki kahramanın kuyu/zindana hapsedilmesi, ev/memleketten uzaklaşması gibi motiflerin de ölüp dirilme motifinin değişikleri olarak görür. Makalenin sonuç kısmında Araştırmacı ölüp dirilme motifinin işlevlerini şöyle formüleştirmiştir: Ölüp dirilme motifi; 1) teolojik açıdan şaman adaylarına şamanlık vasfını kazandırma, 2) Tasavvufi açıdan manevi olgunluğa erişme, 3) Epik açıdan a) kahramana güç kuvvet kazandırma; b) kahramanın sosyal çevresini samimiyet testine tabi tutma gibi işlevlere sahiptir. Goroğlu’nun ölü taklidi yaparak yakınlarının samimiyetini sınaması da bu bağlamda ölüp dirilme motifine, sınama/deneme işlevi bakımından imtihan motifine tekabül etmektedir.

Sonuç

Emir Göroğlu destanı Doğu Türkistan Uygur sahasında ilk olarak 1983 yılında yayımlanmıştır. Bu yayından sonra destan üzerinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Uygur halk edebiyatıyla ilgili bazı kitaplarda söz konusu destan tanıtılmış, olay örgüsü verilmiştir. Ama destan üzerinde bağımsız, sistemli bir çalışma yapılmış değildir.

Emir Göroğlu destanı Türkiye’de 2002 yılında Erdem dergisinin Türk Halk Kültürü Özel Sayısı – 1’de tanıtılmasından sonra araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Türkiye’de Bugüne kadar konuyu doğrudan ele alan bir Yüksek Lisans çalışması, 4 makale, dolaylı olarak ele alan bir doktora çalışması, 2 kitap bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazılarında destanın olay örgüsü ve motif yapısı incelenmeye çalışılmış, bazılarında destandaki tip ve karakterler üzerinde durulmuş, bazılarında ise destanın kültürel katmanları ele alınmıştır. Ancak bu çalışmalarını nicelik ve nitelik yönünden yeterli saymak mümkün değildir. Söz konusu destan üzerinde daha yapılması gereken birçok husus bulunmaktadır. Bunların bazıları şöyledir: 1) Bilindiği gibi, Emir Göroğlu destanı yazılı ve sözlü nüshaların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Dolayısıyla destanın yazılı ve sözlü nüshalarının ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir. 2) Emir Göroğlu destanının Doğu Türkistan Uygur sahasındaki yayılma alanları tespit edilmelidir. 3) Destan metin merkezli araştırma yöntemlerinin yanı sıra icra ve bağlam merkezli araştırma yöntemleriyle de ele alınmalıdır. 4) Destan Doktora düzeyinde ele alınmalı, karşılaştırma ve disiplinler arası araştırma yöntemiyle daha sistemli bir şekilde incelenmelidir.

KAYNAKLAR

- Boratav, Pertev (1984). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emir Göroğlu (1994). Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı.
- İnayet, Alimcan (2011). “Köroğlu Destanı’nın Uygur ve Özbek Varyantlarına Göre Göroğlu / Köroğlu’nun Doğumu”. *“Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları” Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara, s. 433-440.

İnayet, Alimcan (2002). “Koroğlu Destanı’nın Uygur Versiyonu “Emir Goroğlu” ve Onun Epizot ve Motif Yapısı Üzerine”. *Erdem*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

İnayet, Alimcan (2004). “Uygur Sahasındaki “Emir Gör Oğlu” Destanının Olay Örgüsü ve Bazı Motifler”. *Milli Folklor*, S. 61, 2004, s. 30-43.

İnayet, Alimcan (2016). “Emir Goroğlu Destanı Bağlamında Ölüp Dirilme Motifi ve İşlevleri Üzerine”. *VI. Uluslararası Koroğlu Koroğlu Sempozyumu “Koroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 121-129.

İnayet, Alimcan (2015). “Emir Goroğlu Destanına Göre Goroğlu’nun İnanç Yapısı”. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*, Yayına hazırlayan: Doç. Dr. Erol Öztürk, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 392-401.

İsmail, Osman İsmail (2009). *Uygur Helk Eğiz Edebiyatı Hekkide Omumiy Bayan (Uygur Halk Sözlü Edebiyatına Giriş)*. Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı.

Keremu, Abuduwaili (Abduveli Kerim) (2014). *维吾尔族民间达斯坦 (Uygur Halk Destanları)*. Beijing: 光明日报出版社 (Guang-ming Günlük Gazetesi Neşriyatı).

Keremu, Abuduwaili Keremu (Abduveli Kerim) (2014). *维吾尔族民间口承达斯坦研究 (Uygur Halk Sözlü Destanları Üzerinde Araştırmalar)*. Beijing: 中国社会科学出版社 (Çin Sosyal Bilimler Neşriyatı).

Mehmet, Abdulhakim (2006). *Uygur Halk Destanları (İcra Merkezli ve Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, İzmir.

Mehmet, Abdulhakim (2011). *Uygur Halk Destanları 3*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Reichl, Karl (2011). *Türk Boylarının Destanları*. Çev: Metin Ekici, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Saluk, Reyhan Gökben (2008). *Köroğlu Destanının Uygur Versiyonu (Metin Aktarma İnceleme)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tatlık, Erşidin (1983). “Emir Gör Oğlu Dastanı”. *Miras*, S. 1.

Tatlık, Erşidin (1994). *Emir Gör Oğlu*. Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı,

Tatlık, Erşidin (1996). *Emir Göroğlu (Uygur Halk Destanları 1)*. Urumçi: Şincan Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı. 552.

Türk Dünyası Edebiyat Tarihi (2001). Cilt 1, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Yıldız, Naciye Ata (2015). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, Dursun (1998). “Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivayetleri”.

**KAZAKİSTAN VE
KIRGIZİSTAN'DA KÖROĞLU
ÇALIŞMALARI**

KAZAK HALKBİLİMİNDE “KÖROĞLU” DESTANI VE İNCELENMESİ: DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Doç. Dr. Kuanyszbek KENZHALINN

*L. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi/ KAZAKİSTAN
kenkk@mail.ru*

ÖZET: “Köroğlu” destanı – bir kahramanlık destanıdır. Türkmenlerin Teke soyundan olan Köroğlu hakkındaki destan – Türk soylu halklarla birlikte diğer halkların da folkloründe var olan destanlardan biridir. Ele almış olduğumuz bildiride Kazak halk bilimindeki “Köroğlu” destanı varyantları ile ilgili yapılan derlemeler ve çalışmaları inceleyeceğiz.

Kazak halkbiliminde Köroğlu ve onun babası Ravşanbek’in kahramanlıklarını anlatan anlatmaların yirmiden fazla varyantı vardır. Söz konusu destanı anlatan, yazılı olarak kâğıda dökülmesinde emek harcayan Hasen Mirbabaulı, Kalijan Öteşuli, Meşhür-Jüsip Köpey, Maylıkoja Sultankojaulı, Jambıl Jabayev, Rahmet Mazkojaulı, Manğıstaulı Abıl ve Nurım ozanları, Murın ozan vs. gibi şahısları saymak mümkündür.

Destanın ilk örnekleri 1870-1915 arasında birkaç kere yayınlanmıştır. Destanı inceleyen bilimadamları ise İ. Braginskiy, A. Samoyloviç, A. Gafurov, A. Boldırbayev, A. Konıratbayev, M. Gumarova, T. Konıratbayev, Ş. İbrayev vd.

1905 yılında ise B. Moşenskiy tarafından “Bozay Kahraman ve onun oğlu Köroğlu” adlı eser Rusçaya tercüme edilerek yayınlanmıştır.

1940'lerden itibaren "Köroğlu" destanı ile ilgili pek çok çalışmanın yapıldığını görmek mümkündür. 1945 yılında Alkey Margulan "Kazak Halkının Epos Destanları" konulu doktora tezinde, 1946 yılında A. Ornov "Kazak Kahramanlık Destanları" ve bilimadamı E. İsmayılov "Akinlar" adlı eserinde "Köroğlu" destanını etraflıca ele almışlardır.

Kazak akını Jambıl Jabayev 1570 satırdan oluşan "Köroğlu" destanını anlatanlardandır. Söz konusu varyantı halkbilimci Edige Tursinov Jambıl'ın öğrencileri derlemiştir ve 1978 yılında da yayınlamıştır.

Rahmetulla Mazkojaulı'nın anlattığı "Köroğlu" destanı ilk olarak Melike Gumarova tarafından 1973 yılında yayınlanmıştır. Destanın söz konusu varyantı sonradan "Kahramanlık Destanları" adlı çok ciltli eserin 4. cildinde yayımlanmıştır. İki yıl sonra bilim adamı Auelbek Konıratbayev "Kazak Eposu ve Türkoloji" adlı eserinde "Köroğlu" destanını incelemiş ve destanın bütün Türk dünyası için değerinden bahsetmiştir. Diğer bir araştırmacı Şakir İbrayev ise "Epos Dünyası" adlı eserinde söz konusu destandan bahsederek, destanın ortaya çıkış tarihi, metnin özellikleri gibi meseleleri incelemiştir. Halkbilimci Seyit Kaskabasov'un önderliğinde yayınlanan 100 ciltlik "Babalar Sözü" eserinin 48 ve 49 ciltlerinde Köroğlu'nun Kazak anlatmaları yayımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, Köroğlu Destanının Kazak Varyantları, Ozanlar, Köroğlu Destanının İncelenmesi.

THE EPIC OF "KORUGLY" IN KAZAKH FOLKLORE AND STUDIES ON IT: PAST, PRESENT AND THE FUTURE

ABSTRACT: The poem "Korugly" is a heroic folk epic. The poem about Koruklu from the Turkmen's Teke tribe is regarded as a common poem among both the Turkic-speaking people and the other people. In this paper, compilations and studies Kazakh variants of Korugly will be analysed.

There are more than twenty variants is related to Koruglu and his father Raushanbek in Kazakh folklore. Khasen Mirbabauli, Kalizhan Otoshuly, Mashkhur-Zhusip Kopeev, Mailykha Sultankozhauili, Zhambyl Zhabaev, Rakhmet Mazkozhauli, Mangistau poets Abyl and Nuryym, Muryyn poet, etc. are narrators and compilers, publishers.

The epic was published in the period of 1870-1915. Scientists such as I. Braginsky, A. Samoilovich, A. Gafurov, A. Boldyrev, A. Koniratbaev, M. Gumarova, T. Koneratbai, Sh. Ibyray studied on this epic.

The poem “Korugly” has been studied since 1940. This epic was also investigated in Alkey Margulan’s his phd dissertation entitled “Epic dastans of the Kazakh people” in 1945, A. Ornov’s “Kazakh heroic dastans” in 1946, and E. Ismayilov’s “Poets” in 1957.

Kazakh poet Zhambyl Zhabaev narrated “Korogly” consisting of 1570 lines. The folklorist Yedige Tursynov recorded it from Zhambyl’s student and published in 1978.

Rakhmetulla Mazkozhauli, who reported the 4 parts of “Korugly” published it entitled “Korugly” from Melika Gumarova for the first time in 1973. After that, this text was included in the book “Poem of Heroes, 4-volumes”. Two years later, Auelbek Konyratpayev published the study on the history of the Kazakh “Korugly” in his work entitled “Kazakh Epics and Turkology”, and he pointed out the importance and role of the poem “Korugly” in the Turkic world. Kazakh version of “Korugly” was published in 48-49th volumes of “The Words of Ancestors” in the editorial of the scientist Seyit Kaskabasov.

Keywords: *Korugly, Kazakh Versions of Poetry “Korugly”, Poets, Study of Poem “Korugly”.*

Giriş

Türk halkları arasında çok tanınan destanların biri “Köroğlu” destanı olduğu aşikardır. Türk halkları edebiyatı tarihini incelediğimiz zaman Köroğlu destanından söz etmemek imkansızdır. Çünkü, “Köroğlu” destanı Altay’la Anadolu arasında yaşayan bütün Türk halkları folklorunda vardır. Her birinde farklı bir şekilde anlatılırsa bile, temel olarak “Köroğlu” destanı konusu aynıdır. Bunun için de bir kökenden türeyerek çeşitli varyantlara sahip olan “Köroğlu” destanını bütün Türk halklarının birliğini simgeleyen sözlü geleneğimizin ürünü diyebiliriz.

Türkmenlerin Teke soyundan olan Köroğlu hakkındaki destan, pek çok halklarda olduğu gibi Kazak sözlü geleneğinde de Köroğlu ve onun babası Ravşanbek’in kahramanlıklarını devam ettiren torunları

hakkında yirmiden fazla destan nüshaları mevcuttur. V. Jirmunskiy'in dediği gibi, Köroğlu ile ilgili halk arasında yayılan efsane-rivayetlerin çokluğu – halkın kendi kahramanını idealleştirmenin ilk basamağıdır (Jirmunskiy, 1982: 2014).

Destanın Anlatılması ve Nüshaları

Kazaklar arasında söz konusu destanı anlatan, halk arasında yayılmasında rol alan ve yazıya geçirerek bugünlere ulaşmasını sağlayanlar ise Hasen Mirbabaulı, Kalijan Öteşulı, Meşhür-Jüsip Köpeyev, Maylıkoja Sultankojaulı, Jambıl Jabayev, Rahmet Mezkojaulı, Manğıstavlı Abıl ve Nurım jıravlar, onların öğrencisi Murın jırav, Molda Mıkan, Mayasar Japakov, Nürpeyis Bayğanın vd...

Ozan Rahmet Mezkojaulı'nın Muhtar Awezov'un daveti üzerine İlimler Akademisine gelerek anlattığı "Köroğlu" nüshası araştırmacılar Orazgül Nurmağambetova ile Melike Ğumarova tarafınca 1958 yılında teyp kasede kaydedilmiştir (Ekici, 2004: 191).

Kazak varyantı "Köroğlu" destanı varyantları içindeki en hacimlisi olarak bilinmektedir. Buna bakarak Kazak varyantındaki bütün nüshaların aynı olduğunu söylemek mümkün değil. Her bir nüshanın kendine has özellikleri vardır. Örneğin, Meşhür-Jüsip Köpeyev'in kaydettiği "Köroğlu Sultan" nüshasında Köroğlu babasını savaşta öldüren Kızılbaşlıları kendine düşman bilerek büyür. Ve sonunda düşmanı Rayhan'ı savaşta öldürerek maksadına ulaşır.

E. Esenjolov nüshasında Köroğlu'nun babası Ravşanbek'i öldüren Kızılbaşlılara düşman olması Meşhür-Jüsip Köpeyev nüshasına benziyor olsa da baba öcünü alma yolundaki Köroğlu'nun yaptığı kahramanlıklar konusunda farklılıklar vardır.

"Köroğlu" destanı nüshalarının biri de A. Jürgenbayev nüshasıdır.

Bu nüshanın da kendine ait özelliği vardır. Örneğin, babasının adaletli bir kadı olması ve babasının Kızılbaşlı Şaadat'ın elinden ölmesi gibi. Bu motifler ise Rahmet Mazkojaulı nüshasında vardır (Babalar Sözi, 2008b: 23).

A. Jumağazin nüshasında ise, Köroğlu'nun babası Bozay padişah ya da sultan değil, Türkmenlerin bir kahramanı olarak anlatılır. Bozay yokken

onun anne-babası, hanımı, çocuğu bir hastalık sonucu ölürler. Bunu gören Türkmenler ise, Bozay’ı tek başına terk ederler. Eski yurtta tek başına kalan Bozay da diğer hanımıyla aynı hastalıktan ölür. Onun öldüğünü duyan Türkmenler ise, ondan kalan mal-mülkü kendi arasında paylaşırlar. Beşikte yatan küçük çocuğu da “kendisi ölsün” diye bırakıp giderler. Yani söz konusu nüshada babası Bozay’ın sağken ve öldükten sonra da kendi halkından çektiği eziyeti ayrı bir motif olarak göstermek mümkündür (Babalar Sözi. 2008b: 197-199). Bu şekilde Kazak varyantındaki bütün nüshaları karşılaştırabiliriz.

Destanın Yayınlanması

İlk olarak destanın “Hikayat Köroğlu Sultan” ve “Üşbu Ğavazhannın Kissası-dur” nüshaları 1885 yılında Kazan şehrinde yayımlanmıştır. Söz konusu nüshalar herhangi bir değişiklik olmaksızın 1890, 1895, 1905, 1906, 1909 ve 1915 yıllarında tekrardan yayımlanmıştır. 1905 yılında ise B. Moşenskiy tarafından “Bozay Kahraman ve Onun Oğlu Köroğlu” adlı eser Rusçaya tercüme edilerek yayınlanmıştır. Sovyet zamanında ise, Köroğlu ve onun torunları ile ilgili destanlar ancak 1973 yılında Muhtar Awezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü araştırmacısı M. Ğumarova tarafınca hazırlanarak yayımlanmıştır. Ancak, o dönemin şartları gereği destan boyunda birçok değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu yayın 1989 yılında tekrar yayımlanmıştır.

Jambıl Jabayev de “Köroğlu” destanın anlatılardan biridir (Kazak Edebiyeti Tarihi, 1964: 391). Ne yazık ki Jambıl’ın anattığı destanın tam metni bugünlere ulaşmamış. Ama gene de destanın bir kısmı 1996 senesinde “Jambıl Şiirleri” adlı eserde yayımlanmıştır.

Son olarak 2008 yılında Ord. Prof. Dr. Seyit Kaskabasov’un danışmanlığıyla hazırlanan yüz ciltli Babalar Sözü’nün 48 ve 49 ciltlerinde Köroğlu ile ilgili destanların 17 nüshası yayımlanmıştır. Destan’ın 1973 yılındaki yayınında yer alan değişiklikler 2008’deki yayında tamamıyla düzeltilerek, elyazmadaki şekliyle yayımlanmıştır.

Destanın İncelenmesi

1940’lardan itibaren “Köroğlu” destanı ile ilgili birkaç çalışmanın yapıldığını görmek mümkündür. 1945 yılında Alkey Margulan “Kazak

Halkının Epos Destanları” konulu doktora tezinde, 1946 yılında A. Ornov “*Kazak Kahramanlık Destanları*” adlı eserinde, bilim adamı E. İsmayılov “*Akınlar*” adlı eserinde “Köroğlu” destanını etraflıca ele almışlardır.

Yukarıda bahsettiğimiz 1973 yılında yayımlanan “Köroğlu” destanı Muhtar Awezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü araştırmacısı M. Ğumarova tarafından hazırlanmıştır. Araştırmacı M. Ğumarova “Köroğlu” destanın çeşitli kütüphanelerden, arşivlerden derlemiş ve Arap harfinden Kirilceye aktarmıştır. Bulunan bütün destan varyantlarına metin incelemesi yaparak eseri yayına hazırlamıştır. Bu anlamda M. Ğumarova’yı “Köroğlu” destanın ilmi açıdan inceleyen ilk araştırmacı diyebiliriz. Bununla birlikte Sovyet döneminde “Köroğlu” destanı ile ilgili araştırma yürüten bilimadamlarının biri de Awelbek Konıratbayev’tir. Awelbek Konıratbayev daha çok destandaki tarihi hadiseler ve coğrafik adlar üzerinde “Köroğlu” destanın ele almıştır (Konıratbayev, 1987: 129-139).

Köroğlu kelimesinin kökeni ile ilgili A. Konıratbayev “Kör kelimesi mezar anlamında değildir. Oğız-Oks, Uğır, Gor, Uğış, Hoy Hor (Uygur) denilen Oğuz boylarının etnonimlik isminden doğmuştur. Bütün Asya ve Kafkasya’daki ortak destanlar Oğuz’un döneminde doğmuş ve çeşitli isimler altında anılmışlardır. Kör-Oğız (Oğır) denilen söz (Gorhan); uğıl kelimesi de Türkçe kahraman denilen sözdür” diyor ve “bu yüzden bir Köroğlu kelimesinin etnonimlik aslını “Oğuz kahramanı” anlamında düşünebiliriz. Bunu, destandaki göçebe hayatın tasviri, inançlar, bilhassa coğrafi isimler de onomastik olarak ispatlar. Köroğlu mevzusu birçok kavimin ortak malıdır. O, sadece 16-17. asırlardaki olayları değil, daha uzun bir zaman diliminin olaylarını da içermektedir” diye fikir bildiriyor (Ekici, 2004: 89).

Halkbilimci Rahmankul Berdibayev ise kendisinin “*Kazak Eposı*” adlı eserinde (1982) “Köroğlu” destanı hakkında fikir bildirmiştir. Aynı şekilde diğer bir halkbilimci Şakir İbrayev kendisinin “*Epos Alemi*” adlı eserinde de “Köroğlu” destanından bahseder. Ancak, henüz Kazak sahasında “Köroğlu” destanı ile ilgili teferruatlı bir çalışma yoktur.

Kazak sahasındaki Köroğlu ile ilgili ozanlar tarafından söz edilen destan varyantlarını konuları bakımından dört ana gruba bölmek mümkündür:

- 1.Köroğlu'nun babası Ravşanbek'in tarihini beyan eden destanlar;
- 2.Köroğlu'nun kendisi ve kendi kahramanlıklarını beyan eden destanlar;
- 3.Köroğlu'nun evlat edindiği oğlu Ğavazhan ile ilgili destanlar;
- 4.Köroğlu'nun evlat edindiği oğlu Hasan ve onun oğlu (Köroğlu'nun torunu) Kasımhan ile ilgili destanlar.

Bunların içinde anlam bakımından, konusu bakımından, fonksiyonu bakımından zengini Köroğlu'nun kendisi ve kendi kahramanlıkları ile ilgili anlatılan nüshalarıdır. Örneğin, “Ravşanbek”, “Köroğlu'nun Körde Doğuşu”, “Girat Hakkında”, “Köroğlu'nun Reyhan Arapla Savaşı”, “Köroğlu'nun Şağdat'a Gidişi”, “Köroğlu Sultan Şiiri”, “Hikayat Köroğlu Sultan”, “Köroğlu ile Bezergen” vs. Söz konusu destan nüshaları içeriği ve başlangıçları bakımından çeşitlidir: çoğunluğu kahramanın acayip doğuşu ile başlayarak, onun çocukluğunu, büyüünce amacına ulaştığını beyan ederlerse, diğerlerinde Köroğlu'nun Jamlıbel'in hükümdarı oluşundan başlayıp, düşmenlerini yenmesiyle sonlanıyor.

Araştırmacı Bakıtjan Azıbayeva Köroğlu'nun Kazak nüshalarını mükayese ederek, Rahmet Mazkojajev nüshasıyla ilgili şu fikri bildirir: “Diğer nüshalarla karşılaştırdığımız zaman R. Mazkojajev nüshasında:

1. Köroğlu babasının gözünü kaybedişi farklı bir şekilde olur,
- 2.bu motif daha da geniş bir şekilde, kahramanın yani Köroğlu'nun babası ile ilgili ayrı bir destan ortaya çıkar,
3. Babası Rauşanbek'in Türkmen soyundan olup, yaşadığı yer olarak Ürgeniş'ten sözedilir,
4. Babası Rauşanbek'e efsane, mit kahramanlarına ait özellik hayven ve kuşların dilinden anlayan Tolıbay kâhinin yardım edişi beyan edilir” (Babalar Sözi, 2008a: 464).

Köroğlu destanındaki benzerlikler ve özellikler meselesi bilim adamlarınca araştırılan konulardan biridir. Ama Kazak halkbiliminde bu konuda daha da eksikliklerin olduğunu görmek mümkündür. Söz konusu nüshalar arasında detaylı bir mükayese çalışması henüz yapılmamıştır. Örneğin, kahramanın olağanüstü bir durumda dünyaya gelişi vs. gibi motifleri saymak mümkündür.

Kahramanın olağanüstü durumda dünyaya gelişi hakkında bilim adamı Seyit Kaskabasov “Kahramanın dünyaya gelişi herhangi bir olağan üstü durumda gerçekleşir. Bunun anlama dünyaya gelmek üzere olan çocuğun sıradan bir çocuk olmadığını, büyüyünce büyük kahramanlıklarla ün kazanacağını göstergesidir” diyor (Kaskabasov, 2002: 243).

Bu motif kahramanı tanımada, onun üstleneceği görevi belirlemede çok önemlidir. Söz konusu motif bütün Kazak nüshalarında yoktur. Örneğin, R. Mazkojyev, M-J Köpeyev, A. Jürgenbayev, E. Esenjolov, J. Jabayev, A. Jumağazin nüshalarında karşımıza çıkan bu motif, “Hikayat Köroğlu Sultan”, “Köroğlu ile Bezergen” gibi nüshalarda yoktur. Var olan nüshalarda da aynı değildir. Bazı farklılıklara rağmen R. Mazkojyev ve A. Jürgenbayev nüshalarında benzerlikler var. Aynı şekilde M-J Köpeyev ve E. Esenjolov nüshaları birbirine çok benziyorlar.

Müzik anlamında Köroğlu İncelemeleri

Kazaklar arasında müzik anlamında Köroğlu dediğiniz zaman akla ilk geleni – Dawletkery’in Köroğlu küyü’dür. Küyün bir diğer adı da – Türkmen Küyü’dür. Küyün yazarı Dawletkery Şığayulı 1820-1887 yıllar arasında Batı Kazakistan’da yaşamış ünlü Kazak müzisyenidir. Küy’ün çıkış tarihi ile ilgili şöyle bir rivayet anlatılmaktadır. Kazaklar arasında çok ün almış Dawletkery’i bir Türkmen bayı (zengini) köyüne davet etmiş. Dawletkery de gitmiş ve dombıradaki hüneriyle Türkmenleri hayran bırakmış. Türkmen jıravları da boş durmamış ve “Köroğlu” destanını anlatmışlar. Ancak, ülkesine dönen Dawletkery’i cimri Türkmen bayı eli boş göndermiş. Bunu gören hemşerileri onunla “Türkmenden eli boş dönen Dawletkery” diye alay etmeye başlamışlar. “Ben Türkmen’den elim boş dönmedim, sizlere ebedi miras olarak şunu getirdim”,- diye hemen dombırasıyla Köroğlu küyünü oynayıvermiş.

Köroğlu küyü Kazaklar arasında halen çok sevilen bir müzik parçasıdır. Günümüzde pek çok milli ve yerel orkestralar, şahıslar tarafından çok sık çalınan eserdir

Köroğlu destanı ile ilgili diğer müzik türü ise – makamlardır. Özellikle eski Oğuz toprakları olarak bilinen Kızılorda ve Manğıstau

eyaletlerinin özelliği olarak tanınan makamların içinde Köroğlu ile ilgili makamlar da çoktur. Şimdiye kadar Köroğlu hakkında ozan Jiyeñbay Düzbenbetüli ve onun torunlarınca 46 makam (Jiyeñbay’ın 14, Rüstembek Jiyeñbayev’in 12, Köşeney Rüstembekov’un 14, Bidas Rüstembekov’un 2, Arnur Bidasulı’nın 4) müzik uzmanları tarafından notaya kaydedilmiştir.

Zamanında A. V. Zatayeviç, B. G. Erzakoviç, Z. Januzakova, T. Bekhojina, A. Bayğaskina, A. Kunanbayev’lerin yürüttüğü notalama çalışmaları halen devam etmekte ve Almas Almatov, Tölebergen Tokjanov gibi müzisyenlerce bu tür çalışmalar yapılmaktadır (Almatov ve Tokjanov, 2008).

Günümüzde Köroğlu Çalışmaları

Günümüzde Kazakistan’da Köroğlu ile yapılmakta olan çalışmaları incelediğimiz zaman folklor çalışmalarına göre müzik alanında yapılan çalışmaların çokluğunu görmek mümkündür. Yukarıda bahsettiğimiz Dawletkerey’in “Köroğlu” küyü bütün dombıra okullarınca öğrencilere öğretilmektedir.

Makamlar konusunda da başta Kazak Milli Sanat Üniversitesi, T. Jürgenov Sanat Akademisi, Kızılorda Devlet Üniversitesi gibi yüksek öğretim merkezlerinin dombıra sınıflarında makam kursüleri devam etmekte olup yeni bir sanat insanın yetiştirme yanısıra, ozanlarca söylenen yeni melodileri notaya kaydetme işlerini de yürütüyorlar. Örneğin, geçen sene burada düzenlenen Köroğlu sempozyumuna gelerek, çeşitli makamlarla “Köroğlu”nu anlatan bilim ve sanat adamı Almas Almatov da bu alanda emek harcayan hocalardan biridir.

Bununla birlikte, “Köroğlu” destanın lingvo-folklor açısından ele alan çalışmalar mevcuttur. Değerli meslektaşım Prof. Dr. Jantas Jakupov’un 3 makalesi, onun danışmanlığıyla hazırlanan 2 makale “Köroğlu” destanın dilbilimsel açıdan incelemiştir.

Danışmanlığımı şahsen yürüttüğüm iki lisans ve bir yüksek lisans bitirme tezi de “Köroğlu” destanı ile ilgilidir. “Köroğlu Destanında Deyimlerin Kullanım Özelliği”, “Etnolinguistik Açısından Köroğlu Destanı” gibi lisans bitirme tezleri tamamlanmıştır ve de “Köroğlu Destanı’nın

Leksik Özelliği” konulu yüksek lisans tez çalışması şu an yürütülmektedir.

Halkbilimi alanında da doğrudan ve dolaylı olarak “Köroğlu” destanını ele alan makaleler çoktur. Başta Prof. Dr. Şakir İbrayev, Prof. Dr. Tımsıbek Konıratbayev, Prof. Dr. Janat Aimukhambet, Prof. Dr. Bakıtjan Azibayeva, Doç. Dr. Akedil Toyşanulı, Dr. Ahmet Alyaz vs. gibi bilimadamlarınca doğrudan söz konusu destanı ele alan makalelerle birlikte, Ord. Prof. Dr. Seyit Kaskabasov, Prof. Dr. K. Sattarov, Prof. Dr. Sultanğali Sadırbayev, Dr. Z. Seyitjanulı, Dr. Serikbol Kondıbay ve başka da bilimadamları incelemelerinde mükayeseli olarak “Köroğlu” destanını ele alan makale ve bildirimler çoktur.

Ama, gene de “Köroğlu” destanındaki motifleri, onun içinde alıntı motifler, destanın yapısını, tarihi faktörler, destandaki kadın tipleri, destanın poetik özelliği, diğer Türk halklarındaki destan varyantları ile mükayeseli olarak ele alma vs. gibi halkbilimsel ve edebiyat konularını, ya da destanı dilbilimsel açıdan ele alan teferruatlı çalışmalara halen ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

Almatov, A. Tokjanov T. (2008). *Köroğlu: Muzikalık Epos*.

Almatı: Daik-Press baspası.

Babalar Sözi (2008a). 48tom. Astana: Foliant baspası.

Babalar Sözi (2008b). 49 tom. Astana: Foliant baspası.

Berdıbayev, Rahmankul (1982). *Kazak Eposı*. Almatı: Ğılım baspası.

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ yayınları.

İbrayev, Şakir (1993). *Epos Alemi*. Almatı: Ğılım baspası

Jirmunskiy, V.M. (1982). *Narodnyy Geroičeskiy Epos*. – Moskova-Leningrad.

Kaskabasov, Seyit (1984). *Kazaktın Halık Prozası*. Almatı: Ğılım baspası.

Kaskabasov, Seyit (2002). *Janazık*. Astana.

Kazak Adebıyeti Tarihi (1964). Almatı: Kazak SSR Ğılım Akademiyası baspası.

Konıratbayev, Avelbek (1987). *Kazak Eposı jane Türkologiya*. Almatı.

Marğulan, Alkey (1985). *Ejelgi Jır-Anızdar*. Almatı: Ğılımbaspası.

KIRGIZİSTAN’DA YAPILAN KIRGIZ KÖROĞLU ANLATMALARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

Öğr. Görv. Ulanbek ALİMOV

*Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
alimtilek@gmail.com*

ÖZET: Kırgızların sözlü kültür geleneği içerisinde destan söyleme geleneğinin özel bir yeri vardır. Bu bildiride Köroğlu Destanının kolu olan Kırgızların Tolubay Sınçı Destanı üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Ayrıca anlatmanın Kırgız edebiyatı, sineması ve eğitim gibi alanlardaki kullanımları ile birlikte Köroğlu Destanı ile Tolubay Sınçı Destanındaki at motifi üzerinde durularak günümüz Kırgızistan’ında geleneksel at yetiştirmede kullanılan canlı etkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Epic Koroglu, Kyrgyzstan, Tolubay Synchy, Value, Stableman.*

THE PAST, PRESENT, AND FUTURE OF RESEARCH WORK CONDUCTED IN KYRGYZSTAN ON INTERPRETATION OF THE KYRGYZ EPIC WORK KOROGU

ABSTRACT: Within the oral tradition of the Kyrgyz people, the tradition of singing epics has a special place. In this essay, we will try to give information about the studies on Kyrgyz’s Tolubay Tolubay Sınçı, which is the branch of Köroğlu Epic. In addition, with the usage of the epic in Kyrgyz literature, cinema and education, the motif “horse”

in the Köroğlu Epic and Tolubay Sınçı will be evaluated and so its influence on traditional horse breeding in Kyrgyzstan will be examined.

Keywords: *Epic Koroglu, Kyrgyzstan, Tolubay Synchy, Value, Stableman.*

Türklerin ortak mirası olan destanlar kültürümüz açısından en önemli kaynaklardan olup mitolojik, epik ve tarihi dönemlerle ilgili bilgiler içermektedir. Bu destanlar içerisinde Türk yurtlarının tamamına yayılmış destanlarımız mevcuttur. Bu destanların geniş bir coğrafyaya yayılmakla kalmayıp yukarıda bahsettiğimiz mitolojik dönemden, epik dönemden ve tarihi dönemden izleri taşıyarak günümüze kadar ulaştıklarını ve uzun bir zaman yolculuğu geçirdiklerini biliyoruz. Bizim çalışmamızın asıl amacı, Köroğlu Destanının kolu olan Kırgızların Tolubay Sınçı Destanı üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verdikten sonra anlatmanın Kırgız edebiyatı, sineması ve eğitim gibi alanlardaki kullanımları ile birlikte Köroğlu Destanı ile Tolubay Sınçı Destanındaki at motifi üzerinde durularak günümüz Kırgızistan'ında geleneksel at yetiştirmede kullanılan canlı etkilerini ele almaktır.

Kırgızistan'da yapılan Kırgız Köroğlu anlatmaları ile ilgili çalışmaların dünü, bugünü genel olarak diğer Türk boylarında yapılanlardan daha farklı gelişmiştir. Diğer Türk boylarında Köroğlu anlatmaları canlı olarak destan geleneğinde son dönemlere kadar yaşadığı için derlenmiş metinler üzerinden bilimsel çalışmalar yoğun bir biçimde devam etmiştir. Kırgızistan'da ise sözlü kültür içerisinde destan anlatma geleneği diğer Türk boylarıyla karşılaştığımızda daha çok *Manas Destan Dairesi Merkezli* bir gelişme göstermiştir. Örneğin Kırgız destan anlatma geleneğinin yayıldığı coğrafyanın doğusunda, batısında, kuzeyinde ve güneyinde yaşayan tüm diğer Türk boylarında Dede Korkut, Oğuz Kağan, Alpamış, Köroğlu gibi destanlar yaygın olarak anlatılmasına rağmen Kırgızlar arasında destan şeklinde değil daha küçük olan masal ve efsane şekillerinde anlatıla gelmiştir. Buna karşın Manas trilojisinin sadece Kırgızlar arasında anlatılması sözlü kültür açısından dikkat çekici bir özelliktir. Sözlü kültür içerisinde Manas Destanı bir merkez haline geldiğinden diğer anlatmaların tamamını kendi içerisinde yoğunlaştırarak bütünleştirmiştir. Köroğlu anlatmalarıyla ilgili çalışmaların az olmasının en büyük sebeplerinden biri de

çalışmaların daha çok destancılık geleneğinin derlenmeye başladığı dönemde (20. yüzyılın başlarından itibaren) destanların çok olmasıyla ilgilidir. Destanların derlenmeyle başladığı dönemde Manasçı, destancı, halk bilimi derlemecisi, etnoğraf ve eğitimci olan İbrayım Abdurahmanov tarafından Köroğlu destanının Kırgızca varyantı olan Tolubay Sınçı anlatması derlenmiştir. Bu derleme metinden yola çıkarak Kırgızların ünlü şairi Alıkul Osmonov 15 Temmuz 1937 yılında Isık Göl’ün kıyısındaki Ceti Ögüz’de Tolubay Sınçı adlı poyemin ilk varyantını yazar. Poyem aynı yıl şairin Çolponstan adlı kitabında Kırgızmambas Yayınlarından yayımlanır¹. Alıkul Osmonov bu poyemin ikinci varyantını 26 Kasım 1944 yılında Koysarı denilen yerde tamamlar ve yine Kırgızmambas yayınlarından çıkan Mahabat adlı kitapta yayımlanır².

Kırgızistan Milli İlimler Akademisi El Yazmalar Fonunda, 130-732-682 numaralı el yazmalarında bir Köroğlu metni ve 130-K337 numarayla kayıtlı “Köroğlu cana Asan Kan/Köroğlu ve Asan Han” destanı mevcut olup bu metinler daha çok masal şeklinde olan el yazmalarıdır. Tıpkıbasım-transkripsiyon ve Türkçe Tercümesi 55 sayfa ile toplam 756 beyit ve satırdan oluşan, manzum ve mensur özellikler taşıyan Köroğlu ve Asan Han Destanı’nın temeli Özbek Dali Han Hikâyesi’dir. Konu ve olayların oluş şekilleri birbirine benzeyen bu hikâye ile Köroğlu ve Asan Han Destanı arasındaki farklılık; Köroğlu ve Asan Han Destanı’nın dini yönünün Dali Han Hikâyesi’ne bakarak daha fazla ağır basması ve içinde dini motiflerin çok fazla yer almasıdır. Bunun dışında destan bir aşk ve onun uğruna yapılan mücadeleleri anlatmaktadır.³

Yukarıda bahsi geçen metin üzerinden Doç. Dr. Mevlüt Gültekin’in danışmanlığında Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal

¹ Алыкул Осмонов, Толубай сынчы (1-варианты), 15/VI—1937-ж. Жети-Өгүз, Чолпонстан: Ырлар жыйнагы. – Ф.: Кыргызмамбас, 1937

² Алыкул Осмонов, Толубай сынчы (2-варианты), 26/XI-1944 Койсары, Махабат: Ырлар. – Ф.: Кыргызмамбас, 1945

³ Erhan Taçbaşı. (2011). Çağatayca’nın Son Dönemine Ait Bir Köroğlu Destanı (İnceleme, Transkripsiyon, Aktarma, Dizin). Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek, ss. 312-326.

Bilimler Enstitüsünde 2011 yılında Erhan Taçbaş tarafından “Çağataycanın Son Dönemine Ait Bir Köroğlu Destanı (İnceleme, Transkripsiyon, Aktarma, Dizin)” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Kırgızistan’da Köroğlu kolları ve araştırılmasında Zekeriya Karadavut hocanın çalışmaları dikkate değer niteliktedir. Zekeriya Karadavut hocanın "Köroğlu Destanının Kırgızca Varyantı Cana Tolubay Sınçı Ulamışı" adlı makalesi Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin 156-164 sayfa aralığında Bişkek’te 2001 yılında yayınlanmıştır. Zekeriya Karadavut’un diğer bir kitap çalışması ise yine Bişkek’te 2002 yılında Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun hocanın redaktörlüğünde “Köroğlu’nun Ortaya Çıkışı: Türk Dünyasındaki Varyantlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma” adıyla yayınlanmıştır.

Diğer bir çalışma da Atilla Arabacı tarafından “Köroğlu Destanı’nda ‘Seyislik, Sınçılık, Sayapkerlik’ ve Günümüz Kırgızistan’ındaki Uygulamaları” adlı yüksek lisans tezidir. Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 2013 yılında yapılan bu tezin danışmanlığını Dr. Ulanbek Alimov yapmıştır.

Tolubay Sınçı hakkında diğer bir derleme ise 1 Nisan 1971 tarihinde Özbekistan’ın Semerkand ili Galla Aral ilçesi Bakmal - Tentek köyünde yaşayan Kırgız asıllı Nazarkul Egemberdiyev’ten derlenmiştir⁴.

Anlatmanın Kırgız edebiyatı, sineması ve eğitim gibi alanlardaki kullanımlarına gelecek olursak şair Alıkul Osmonov’un Kırgızistan’da Köroğlu Destanın bir kolu olan Tolubay Sınçı anlatmasının poyeme dönüştürmesi ve iki varyantının yayınlanmasına birlikte en çok okunan ve sevilen eser olmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu eser Kırgızistan okullarında edebiyat kitaplarında okunması da anlatmanın eğitimdeki kullanım örneğidir.

Yine diğer bir yazarımız Kubatbek Cusubaliyev 1981 yılında Bişkek’te yayınladığı “Tolubay Sınçı” hikayesi de edebiyatımızda anlatmanın nesir şeklindeki kullanımınıdır.

⁴ Тайтөрө Батыркулов, Толубай сынчы жана Эшкара ырчынын урпактарыбыз, «Жаңы Ала-Тоо» журналы, Бишкек, 2011, номер 9, б.29

Diğer bir çalışma ise Kırgızistan’da çizgi film sektörünün oluşumunda önemli yeri olan yönetmen ve ressam Sagınbek İşenov tarafından yapılmıştır. 1982 yılında çekilen “Tolubay Sınçı” adlı çizgi film halk tarafından sevilerek izlenen bir esere dönüşmüştür. Bu çizgi film Fransa’da düzenlenen çizgi film festivalinde ödül kazanmıştır.

Köroğlu Anlatmalarının Kırgızistan’da araştırılması açısından daha az çabaların olmasına karşın Köroğlu anlatmasında yer alan geleneklerin yaşatılması açısından önemli bir işler yapıldığı kanısındayız. Örneğin Köroğlu’nun Kırat’ının karanlık yerde beslenme geleneği günümüzde sadece Kırgızistan’da yaşatılmaktadır. Kırgızistan’da canlı olarak yaşatılan Kökbörü Oyunu için atlar 40 gün karanlık yerde beslenmektedir. Köroğlu anlatmalarında yer alan sınçılık, sayapkerlik, seyislik gibi gelenekler hakkında Türkçe kaynaklar şunlardır: Nezir Temür. (2004). “Kırgız Türklerinde Sınçılık Geleneği ve Tolubay Sınçı”. *Bilig*, Güz (31):184-185, Atilla Arabacı, Köroğlu Destanı’nda “Seyislik, Sınçılık, Sayapkerlik” ve Günümüz Kırgızistan’ındaki Uygulamaları: Yüksek lisans tezi; Bişkek, 2013.

Çalışmamızın sonunda Kırgızistan’da yapılan Kırgız Köroğlu anlatmaları ile ilgili çalışmaların dünü ve bugününü ele aldıktan sonra bu konularda gelecekte neler yapılması gerektiğini ele almayı çalıştık. Bu yöndeki çalışmaları sadece bibliyografik veya metin merkezli çalışmalarla sınırlı kalmayıp Köroğlu anlatmalarının günümüzde yaşayan gelenekleri üzerinde yoğunlaştırırsak daha iyi olacağı kanısındayız.

KAYNAKLAR

Arabacı, Atilla (2013). *Köroğlu Destanı’nda “Seyislik, Sınçılık, Sayapkerlik” ve Günümüz Kırgızistan’ındaki Uygulamaları*. Bişkek: Yüksek Lisans Tezi.

Jusubaliyev, Kubatbek (1981). *Tolubay Sınçı*. Frunze: Angemeler.

İşenov, Sagınbek (1982). *Tolubay Sınçı* (çizgi film). Frunze.

Karadavut, Zekeriya (2002). *Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı: Türk Dünyasındaki Varyantlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Bişkek.

Karadavut, Zekeriya (2001). "Köroğlu Destanının Kırgızca Varyantı Cana Tolubay Sınçı Ulaşması". *Manas Üniversitesi Koomduk İlimler Curnalı/ Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 156-164, 2001

Osmanov, Alıkul (1945). *Tolubay Sınçı (2. Varyant)*. 26. XI. 1944 *Koysarı*, Frunze: Kırgızmambas.

Osmanov, Alıkul (1937). *Tolubay Sınçı (1. Varyant)*. 15. VI. 1937. *Jeti-Oguz. Çolpostan*. Frunze: Kırgızmambas.

Taşbaş, Erhan (2011). *Çağataycanın Son Dönemine Ait Bir Köroğlu Destanı (İnceleme, Transkripsiyon, Aktarma, Dizin)*. Bişkek: Yüksek Lisans Tezi.

Tolubay Sınçı. Irlar, Poyemalar (1979). Frunze: Mektep.

Tolubay Sınçı. Poyema (Kazakça) (1963). Alma Ata

KÖROĞLU DESTANI'NIN KIRGIZ EŞ METNİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT

*Akdeniz Üniversitesi, Antalya/TÜRKİYE
zkaradavut@akdeniz.edu.tr*

ÖZET: Köroğlu destanı, Çin'den Makedonya'ya kadar çok geniş bir coğrafyada yaşayan çeşitli Türk grupları arasında anlatıldığı gibi, Türk olmayan komşu milletler (Ermeni, Tacik, Gürcü gibi) arasında da anlatılan büyük bir destandır. Destan temel olarak aynı olmakla birlikte, anlatıldığı coğrafyanın genişliğinin de tesiriyle anlatıldığı Türk topluluklarının küçük kültürel farklılıkları ve bu topluluklardaki destan anlatma geleneğinin durumundan kaynaklanan bazı farklılıklar da içermektedir. Buna bağlı olarak Doğu/Türkistan (Kazak, Özbek, Türkmen, Uygur) ve Batı/Türkiye (Türkiye, Azerbaycan, Kırım, Bulgaristan gibi) varyantları oluşmuştur.

Türkiye'de özellikle de son 10, 15 yıl içinde Köroğlu Destanının eş metinleriyle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bunu Köroğlu'nun Kırgız eş metni için söylemek mümkün değildir. Bugünkü bilgilerimize göre Kırgız folklor arşivlerinde Köroğlu destanının biri yazma, ikisi derleme olmak üzere üç metni bulunmaktadır. Bunlar, Kırgız İlimler Akademiyası Manas Tanuu Cana Körköm Madaniyatın Uluttuk Borboru Kol Cazmalar Fondu'nda 130, 731 ve 682 envanter numaralarıyla saklanmaktadır. İlk metin Ümöt Moldo'nun anlattığı yazmadır ve Arap harfleriyle yazılmıştır. 731 numara ile saklanan metin 1985 yılında Tacikistan'ın Sarı Moğol köyünden derlenmiştir. Anlatıcı Abdıkadıruulu Çapar, 1910 yılında aynı köyde doğmuş Kıpçak

boyundan bir Kırgızdır. Diğer metin ise 1987 yılında Karasu şehrinden Dosmatov Mirza'dan derlenmiştir.

Bildirimizde hem bu eş metinler tanıtılacak hem de Koroğlu destanının Kırgız anlatmaları üzerinde yapılan çalışmalar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Koroğlu, Koroğlu Destanı, Kırgız Varyantı.

STUDIES ON THE KYRGYZ VARIANT OF KOROĞLU EPIC

ABSTRACT: The Koroğlu epic is a great story telling among the various Turkish groups living in a wide geographical area, from China to Macedonia, as well as among the non-Turkish neighboring nations (such as Armenian, Tajik, and Georgian). Although the epic basically is the same, with the effect of geographical wideness of storytelling includes small cultural differences belong to Turkic societies and some differences caused by situation of the traditional epic narration of the communities. Accordingly, variants of East/Turkistan (Kazakh, Uzbek, Turkmen, Uighur) and Western/Turkey (such as Turkey, Azerbaijan, Crimea, Bulgaria) were formed.

In Turkey, especially in the last 10 or 15 years, many studies have been done on the versions of the Koroğlu epic. However, it is not possible to say this for Koroğlu's Kyrgyz spouse. According to our current knowledge, there are three epic texts in Kyrgyz folklore archives, one of which is manuscript and the others are eclectic. These are kept in inventory numbers 130, 731 and 682 in the Kırgız İlimder Academy Manas Tanuu Cana Korköm Madaniyatın Uluttuk Borboru Kol Cazmalar Fond. The first text is mentioned by Ümöt Moldo and is written with Arabic letters. The text, numbered 731, was compiled from the Yellow Mongolian village of Tajikistan in 1985. The narrator Abdikadıruulu Çapar is a Kipchak, who was born in the same village in 1910. The other text was compiled from Dosmatov Mirza from Karasu city in 1987.

In this paper, both these variants will be introduced and the studies on Kyrgyz narratives of Koroğlu epic will be evaluated.

Keywords: Koroğlu, Koroğlu Epic, Kyrgyz Variant.

Kırgızlar, sözlü edebiyatları, özellikle de destanları bakımından çok zengin olan Türk halklarından biridir. Dünyaca ünlü Manas destanının yanında Er Töştik, Er Tabıldı, Kurmanbek, Canıl Mirza, Kococaş, Sarıncı Bököy, Ak Mөөr gibi kahramanlık ve sevdâ konulu destanları bunlardan bazılarıdır. Onunla birlikte Türk dünyasının her bölgesinde, hatta Türk kültürünün etkili olduğu komşu milletlerde de eş metinlerini gördüğümüz Köroğlu destanını, şu anki bilgilerimize ve kaynaklarımıza göre, maalesef Kırgızlar arasında birkaç küçük örnek dışında pek fazla bilinmemekte ve anlatılmamaktadır.

Göroğlu (Türkmen), Goroğlu (Özbek), Köroğlu (Kazak), Göruglu/Köruulu (Kırgız) ve Köroğlu (Türkiye, Kırım, Azerbaycan) gibi yazılış itibarıyla küçük, anlam itibarıyla büyük farklarla adlandırılan destan, adından da anlaşılacağı gibi şekil ve konu bakımından doğu ve batı varyantları olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğü varyantına Türkistan varyantı demek daha doğru bir adlandırma olur ki bu gruba Türkmen, Özbek, Kazak ve Kırgız varyantları dâhildir. Türkistan varyantında kahraman Göroğlu, annesi hamileyken öldüğü için mezarda, yani Farsça şekliyle "gor" da doğduğundan dolayı "mezarın oğlu" manasına gelen "Göroğlu" adını almıştır. Batı varyantına ise Türkiye, Azerbaycan, Kırım ve Bulgaristan anlatmaları dâhildir. Burada da kahramanın babasının gözlerinin han veya bey tarafından kör edilmesi sonucu "Körün oğlu" anlamına gelen "Köroğlu" adı verilmiştir. Gözleri kör etme motifi her iki varyantta da vardır ve aynı sebebe dayanmaktadır (Karadavut, 2002: 36-43).

Köroğlu destanının yukarıda anlatılan varyantları üzerinde gerek metin neşri, gerekse bilimsel olarak birçok çalışma yapılmıştır. Ancak Kırgız eş metinleri üzerinde ise 2001 yılına gelene kadar doğrudan Köroğlu'nu konu alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. 2001 yılında Kırgız İlimler Akademisi El Yazmaları Fondunkı bir metin tarafımdan makale olarak tanıtılmıştır (Karadavut, 2001: 156-164). Gülbara Orozova Türk ellerinin poemalarını Kırgızlardaki varyantlarıyla karşılaştırırken Köroğlu'ndan da bahsetmiş, Köroğlu destanının Kırgızlar arasında çok yaygın olmadığını bildirmiştir. Orozova, Kırgız İlimler Akademisi'nin Manas Tanuu cana Körköm Madaniyatın Uluttuk Borborunun Kol Yazmalar fondunda bulunan Köroğlu metinlerini bir iki cümleyle anlatıcıları/yazıcıları ve konuları bakımından değerlendirmiştir (2000: 26-33).

Kırgızistan'da yaşayan Kırgızlarda Köroğlu destanının iki derlemesi, bir yazması ve bir de adında Köroğlu geçmesi de bir Köroğlu epizodu olan Tolubay Sınçı efsanesi vardır. Yazma ve derlemeler Kırgız İlimler Akademisi'nin Manas Tanuu cana Korköm Madaniyatın Uluttuk Borborunun Kol Yazmalar fondunda 130, 731 ve 682 envanter numaralarıyla saklanmaktadır. 130 envanter numarasıyla saklanan yazma Ümöt Moldo'nun anlattığı ve yazdığı yazmadır ve Arap harfleriyle yazılmıştır. Köroğlu anlatmasının yer aldığı dosyanın içinde Munduk Zarlık ve Kız Cibek hikayeleri de vardır. Bunları da Ümöt Moldo yazmıştır. Köroğlu destanı adı geçen yazmada 1-50 sayfalar arasındadır. Tamamı 397 sayfa olan dosyanın diğer sayfalarında Zarlık Menen Munduk ve Kız Cibek yer almaktadır. Defterin Köroğlu'nun yer aldığı sayfalarında 13-14 satır bulunmaktadır. Destanı yazan Ümöt Moldo'dur. Kimden derlediği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak dosyanın üzerine düşülen notta:

"Үмөт Молдо элдик дастандарды айтып жүргөн. Кат тааныган сабаттуу киши болгондуктан XIX кылымдын аягында XX кылымдын башында Уфа, Казан, Оренбург шаарларында басылып чыккан түрдүү мазмундагы кысса, дастандарды ("Көр уулу", "Мундук, Зарлык", "Кыз Жибек") окуп, эл арасына тараткан."/Ümöt Moldo halk destanlarını anlatıp dolaşmaktadır. O, okur yazar ve bilimli kişi olduğu için XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında Ufa, Kazan, Orenburg gibi şehirlerde basılan çeşitli konulardaki kıssa ve destanları (Kör uulu, Munduk Zarlık, Kız Cibek) okuyup halk arasında yayan" ifadeleri yer almaktadır. Yine aynı dosyada "Bul ıgarmalar Arapa kitepten kcrlp cazılan. Eski zbek tili cana Tatar tilinen kotorulan. Arapa kol cazmanı A. Karasartov azırı Kırgız alfabetine oodorgan."/Bu eserler Arapa¹ kitaptan alınarak yazılmış. Eski zbek ve Tatar dillerine aktarılmış. Arapa el yazmasını A. Karasartov şimdiki Kırgız alfabetesine aktarmış/ notu da yer almaktadır. Buradan, metnin eski harflerle Ufa'da, Kazan'da veya Orenburg'da basıldığı, medresede tahsil gören Ümöt Moldo'nun bunları okuyarak öğrendiği ve halka anlattığını, daha sonra da aklında kalanları yazıya geçirdiğini söyleyebiliriz. Metnin dil, üslup ve metin kuruluşuna bakarak matbu bir metinden olduğu gibi kopya edildiğini

¹ Muhtemelen eski harflerle yazıldığı için böyle bir ifade kullanılmıştır.

söylemek mümkün değildir. Yukarıda ifade edildiği gibi Ümöt Moldo adı geçen şehirlerde eski harflerle Türkçe basılan kitapları okumuş, oradan öğrendiği destan, halk hikayesi gibi ürünleri de halk arasında anlatmıştır.

Destanı yazan Ümöt Moldo/Ümöt Tügölbay Uulu destancı değildir; şecereci ve öğretmendir. O, 1883 yılında Talas ilinin Talas ilçesinin Aral köyünde doğmuştur. Babası ünlü bir komuzcudur. Annesi ise Sokuluk ilçesi Asılbaş köyü beyinin kızıdır ve camakçısıdır. Ümöt Moldo 6 yaşında Süyümbay Moldo'dan eğitim alır. Bir sene sonra babası ölür. 1890 yılında 7 yaşındayken Çüy'deki Rus mektebine girer. 13 yaşına kadar dayılarının yanında kalır. 1907'de Nanay Hacı'nın Kuluş, Kudabay ve başka zenginlerin oğullarına eğitim vermeye başlar. 1912-1913 yıllarında Nur Humbet Mollanın yardımıyla Oliya Ata (Taraz) medresesine girer. 1923 yılında üç tane bozüy diktirerek köylerde Kırgızlara modern anlamda eğitim vermeye başlar. Ümöt Moldo, Kırgızların eğitiminden sağlığına varana kadar her şeyleriyle ilgilenir. Kırgızların şecerelerini yazar. Ümöt Moldo, dönemin tipik suçlamasıyla karşı karşıya kalır, halkı dolandırdığı gerekçesiyle, 58 yaşında hapse atılır. Suçsuz olduğuna dair belgeyi eline aldığı anda ise orada ölür (Satayeva, 2016: 185-187).

Ümöt Moldo'nun yazdığı Kör Uğlı destanı Dilhan/Dayhan Hanımın Çamlıbel'e getirilmesin anlatmaktadır. Tek koldan ibaret olan metin kısaca özeti şöyledir.

Köroglu cana Asankan (Köroglu ve Asan Han)

Erzüm şehrinin Asan Şah adında kâfir olan bir şahı vardır. Asan Şah'ın kızı Dalihan rüyasında Peygamberi görür ve onun telkiniyle Müslüman olur. Kız şehirlerine gelen tüccarların Müslüman olduğunu bilir ve kervanbaşı aracılığıyla Kör Oğlı'na mektup gönderir. Kervanbaşı Çamlıbele gelip Kör Oğlı'nı görür ve kızı ona anlatır. Kızın güzelliğine, akıllılığına, asaletin hayran olan Kör Oğlı kızı getirmek üzere Temirçi Oğlu Asan'ı Erzüm'e gönderir. Kör Oğlı'dan atını (Akcal), kılıcını ve ok yayını alan Temirçi Oğlu yola düşer.

Temirçi Oğlu çeşitli güçlüklerle karşılaşmasına rağmen görür görmez kendisine aşık olan kızı erkek elbisesi giydirek Erzüm'den çıkarır.

Asan Şah adamlarıyla birlikte bunların peşine düşer. Üç gün savaşır, Demirçi Oğlu yenilir. Kız Hz. Ali'den medet ister, turnalarla Çenlibel'e haber gönderir. Aradan 42 gün geçmesine rağmen Demirçi Oğlu Asan Kan'dan haber alınamaz. Bu arada Dalihan'ın haber gönderdiği turnalar Çenlibel'e gelir. Köroğlu'nun başının üzerinde 9 defa döner. Köroğlu bir tuhafılık olduğunu anlar. Adamlarını alarak Arzim'e doğru yola çıkar. 18 günde Arzim'e varır. Asan Şah'ı yener, Asan Kan'ı kurtarı. Bid ay Arzim'de kalır. Asan Şah'tan deve, köle, kışlık et için hayvan gibi ganimetler ister. Arzim'deki kiliseleri yıkar, yerine mescit yaptırır ve Asan Şah'ı Müslüman yapar. Asan Han ile Dalihan'ı evlendirir.

Ümöt Moldo'nun yazıp bıraktığı destan üzerinde ilk bilimsel çalışmayı Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden Erhan Taşbaş hazırlamıştır. Çağataycanın Son Dönemine Ait Bir Kör Oğlu Destanı/(İnceleme-Transkripsiyon-Aktarma ve Dizin) adını taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Köroğlu destanın Kırgız İlimler Akademisi El Yazmalar Fondu 731 numarada kayıtlı olan nüsha ise 1985 yılında Tacikistan'ın Sarı Moğol köyünden derlenmiştir. Anlatıcı Abdıkadıruulu Çapar, 1910 yılında aynı köyde doğmuş Kıpçak kabilesinden bir Kırgız'dır. Manas, Sarinci-Bököy gibi destanlardan başka hikayeler anlatıp halk türküleri söyleyen Çapar, derleyicilere destanı kimden öğrendiği konusunda bilgi vermemiştir. Gençliğinde çobanlık yapan anlatıcı, daha sonra okuyarak öğretmen olmuştur.

Abdıkadıruulu Çapar'ın anlattığı Göroglu destanı, 10 sayfa tutarında ve nesir halindedir. Derleme bir Ramazan ayında yapılmıştır. Anlatıcı oruçlu olduğunu söyleyerek destanı daha fazla yazdıramamıştır. Ancak derleyiciler aynı kişiden destanın daha uzun şeklinin teybe kaydedildiğini ifade etmektedirler. Destan Köroğlu'nun Doğuşu Kolumun özeti şeklindedir.

Destan konu itibariyle kısaca şöyledir:

Aamat Han, ırmaktan gelen elmayı yiyerek hamile kalan dünyalar güzeli kızını, halktan utandırdığı için öldürüp mezara koyar. Çocuk, annesinin ölü vücudundan doğar ve mezarın etrafında dolaşan bir atı emerek hayatını devam ettirir. Bunu bir yıl kıcı görür ve Aamat Han'a haber verir. Han, kızının mezarındaki çocuğu yakalamak için mezarın yanına bir aşık, bir de kukla koyar. Çocuk aşıkla oynarken Han bunu

yakalar. Peri olan annesi mezarın etrafında bulunan insan kokusunu alınca mezardan kaybolur. Aamat Han da çocuğu alıp evine getirir.

Aamat Han'ın çok güzel bir hanımı vardır. Buna bir han âşık olup tulparına binerek görmeye gelir. Göruulu "atınıza ben bakayım" diyerek tulparı kendi baytalına çeker. Bir müddet sonra o kısraktan tay doğar. Tay bir gün kaybolur. Göruulu tayı ararken kırklarla karşılaşır. Onlardan, batır olmak, zenginler ile savaşmak, Çambıl'a şehir kurmak ve atına hiçbir atın yetişememesi gibi isteklerde bulunur. Kırklar da bu isteklerinin yerine gelmesi için bata verip ona yardım ederler.

Göruulu, Cunus Peri ile karşılaşır ve onunla evlenir. Şehir kurup adını Çambıl koyar. Hanlarla, beylerle savaşır. Kâfir olanları Müslüman yapar. Aldar Han'ın oğlu Asan Han'ı yanına alır. Buldur Kasabı Müslüman edip oğlu Avas Han'ı da kendine oğul olarak alır.

Destan, Avas Han'ın şehri Zulm'e gidip Aabdan Şah'ın kızı Zaynal Şah'ı kaçırmayla sona erer. Bu kaçırma olayında tilki şekline girmiş çeşitli sihirli kimselerle de mücadele eder.

Destan, yukarıdaki özetten de anlaşılacağı gibi destan olmaktan çıkıp masal şekline dönüşmüştür.

El Yazmalar Fondonda 682 envanter numarasında kayıtlı olan diğer metin ise 1978 yılında Oş oblastının Karasu rayonunda Dosmatov Mirza'dan derlenmiştir. Dosmatov Mirza 1982 yılında Karasu'da doğmuştur.

Bu metin, Abdıkadıruulu Çapar'ın metnine göre daha kısa ve 4-5 sayfa civarındadır. İçinde manzum kısımlar bulunmasına rağmen derleyiciler tarafından "comok" olarak kaydedilmiştir. Kör Oğlu 'nun Buldur Kabap'ın oğlu Abas Han'ı kaçırp kendine evlat yapması koludur.

Kırgızlar arasında, adında Köroğlu geçmemekle birlikte, konu ve olay örgüsü itibariyle Köroğlu destanının eş metinlerin ilk koluyla hemen hemen aynı olan bir efsane de Köroğlu ile ilgilidir (Karadavut, 2014: 90-104). Yazılı kaynaklarda Tolubay Sınçı ulamış (efsanesi) olarak yer alan metin usta bir sınçı² olan Tolubay'ın başından geçenleri anlatır.

² Atların yaşını, özelliğini ve cinsini bilen kimse. Sınçılar denemek ve sınamak suretiyle insanların savaşçılığı ve karakteri hakkında da yorum yapabilir

Kırgız Tolubay Sınçı, Canıbek Han döneminde yaşadığı kabul edilen meşhur bir sınçıdır. Efsaneye göre, tulpar diye övdüğü at han tarafından beğenilmediği için, gözleri oydurularak cezalandırılır.

Efsanenin özeti kısaca şöyledir:

Önceleri bir han sefer hazırlıkları yaptığı bir sırada yılmaları arasında tulpar olup olmadığını tespit edebilecek bir sınçıya dünyalığını vereceğini, eğer yanılırsa da gözlerini oyduracağını söyler.

Halk arasından bu işe cesaret edebilecek hiçbir sınçı çıkmaz. Han'ın vezirleri sınçı aramaya başlarlar. Fakat bir türlü bulamazlar. Çölde gelirlerken bir yarın kenarında ihtiyar birinin önündeki at kafasına bakarak, "senin tulpar³ olduğunu, benim de sınçı olduğumu kimse bilmiyor" diye kendi kendine bağırp ağladığını duyarlar. Vezirler, bu adamı alıp Han'a getirirler. İhtiyar sınçı Han'ın bütün atlarını inceler, fakat içinden bir tane dahi olsa tulpar bulamaz. Han'ın üstlerine ipek örtüler örtülmüş özel atlarını da tulpar olarak kabul etmeyince, han öfkelenerek "Bunun bakmadığı at kaldı mı?" diye vezirlerine sorar. Onlar da bir ihtiyarın sırtı yağır, hasta ve ayakta duramayacak kadar zayıf atından başka bir atın kalmadığını bildirirler. Han, derhal o atın getirilmesini emreder. Tolubay, o zayıf ve hasta atı görünce birden "Hanım, işte tulpar!" diye bağıır. Han, kendi güzel atlarını değil de fakir ve ihtiyar birinin zayıf, hasta atını tulpar diye öven Tolubay Sınçı'nın gözlerini oydurur ve o hasta atı da vererek evine gönderir.

Tolubay hanımına, bu ata ölçüsüyle yem verip, zamanında sulayarak yerin altında kırk bir gün bakmasını söyler. Kırk birinci günü hanımını önüne bindirerek doğru gözlerini oyduyan Han'ın yanına gider ve yiğitse kendisini yakalamasını söyler. Han ve adamları en iyi atlarına binerek bunların peşlerine düşerlerse de yakalayamazlar. Bir gün sonra Tolubay peşlerinden gelen bir atın sesini duyar. Hanımından atın rengini öğrenir. Bu kerçunar⁴ bir attır, güneşe bakamaz. Bundan atlarını güneşe doğru sürerek kurtulurlar.

İkinci gün peşlerinden gelen sakar attan kurtulmak için de atlarını taşlığa sürerler. Üçüncü gün peşlerinden Telkızıl'a binen hanın kendisi

³ Kanatlı at; savaş atı; yürük at.

⁴ Bir çeşit at rengi

gelir. Tolubay bu atı beğenir hem hanla yarışır hem de ata övücü sözler söyler. Han da Tolubay'ı yakalayamaz.

Tolubay'ın tulparının dünyada ayağının değmedi kara parçası kalmaz. At, sonunda bir denize girerek orada ölüp kalır (Kebekova-Tokombayeva, 1978: 282-284).

Kırgız Tolubay Sınçı fonksiyonundaki şahıslar Köroğlu destanının bütün eş metinlerinde vardır ve hepsi de aynı derecede iyi bir sınçıdır.

Kazak ve Özbek varyantındaki bu tipin adı Ravşanbek'tir. Kazak Tolubay ise, kahraman Köroğlu'nun dedesidir ve Akıl Han zamanında yaşamış bir sınçıdır. Türkmen varyantında Cıgalı Beg'dir. Kuzey ve Güney Azerbaycan varyantlarında gözleri kör edilen kişinin adı Ali'dir. Anadolu varyantlarında gözleri kör edilen kahramanların adları farklıdır. Mesela bir varyantta Deli Yussup, diğer bir varyantta da Ürüshan'dır (Karadavut, 2014: 90-104).

Kırgızlardaki Tolubay Sınçı efsanesi, Köroğlu destanından ayrılmış bir epizottur. Bu epizot zamanla bir efsaneye dönüşmüştür. Bunun örneklerini Türkiye'de daha çok görmekteyiz. Mesela, Dede Korkut Hikâyeleri arasında yer alan Bamsı Beyrek hikâyesi "Ak Kavak Kızı" adıyla masallaşmıştır. Yine Köroğlu destanındaki "Reyhan Arap Kolu" Türkiye'nin Niğde ve Aksaray illerinde "Atçekenler" veya "Bey Gelini" adıyla efsane olarak anlatılmaktadır.

Köroğlu destanının Kırgızlar arasındaki anlatımlarına Kırgızistan dışında yaşayan Kırgızlarda da rastlanmaktadır. Remy Dor, 1 Temmuz 1973'te Afganistan Pamir'ndeki Sarı Mukur köyünde yaşayan destancı Aşım Afez'den Göroglu adıyla kaydettiği bir varyantını derler. Daha sonra başka bir çalışma için derlediği destanın 311 mısraını yayımlar (Dor, 1980: 498-519'dan Kayıpov, 2015: 6). Süleyman Kayıpov da 1983 yılında Van ili Erciş İlçesinin Ulupamir köyüne yerleşen Kırgızlardan olan Haşım Adıgüzel (Aaşım Dariyabay uulu)'den 17 Temmuz 2000'de 2969 mısralık Göruğlu destanı derler. (Kayıpov, 2015). Dokuz Ayvan ve Düvez Han adlarında iki kol olan metnin ilk kolu tamamen manzumdur. Diğer kolda ise kolun sonuna doğru ve farklı yerlerde olmak üzere 25-30 satırlık mensur kısım yer almaktadır. İlk kol Kızılbaşın Hanı Şayavaz'ın kızı Gülanar'ın Avaz tarafından Çambıl'a götürmesi koludur. İkinci kolda ise av esnasında Avaz'ın

başarısını kıskanan diğer beylerin onu kuyuya atmaları ve Düşvez Hanın onu kuyudan kurtarıp Çambıl'a getirmesi anlatılmaktadır.

Köroğlu destanı yukarıda da görüldüğü gibi bazen bir masal, bazen bir efsane, bazen başka bir anlatmanın içinde küçük bir epizot, bazen de müstakil kollar halinde Kırgızlar arasında bilinmektedir. Ancak bir gelenek içinde ve yaygın olarak icra edilmemektedir.

KAYNAKLAR

Dor, Remy (1980). This pour le Doktorat Es-Letters par Remi Dor. Presentee le 22 decembre

1980.-T.1: Si tu dis: Chante! Cante!... Dokuments pour servir a la connaissance de la tradition orale des Kirgiz du Pamir Afgan. Paris.

Karadavut, Zekeriya (2001). "Köroğlu Destanının Kırgızca Varyantı Cana Tolubay Sınçı

Ulaşması". *Manas Üniversitesi Koomduk İlimler Curnalı/ Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, s. 156-164.

Karadavut, Zekeriya (2002). *Köroğlunun Ortaya Çıkışı/Köroğlu Eposunun Caralışı*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayını.

Karadavut, Zekeriya (2014). "Köroğlu Destanının Kırgız Varyantı ve Tolubay Sınçı". *Köroğlu Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 91-103.

Kayıpov, Süleyman (2015). *Göroglu Destanı (Pamir Kırgızları Versiyonu)*. Ankara: Ardahan Üniversitesi Yayınları.

Kebekova, Batma ve Tokombayeva, Anar (1978). *Kırgız El Comoktoru*. Frunze: Kırgız SSR İlimder Akademiyası Til Cana Adabiyat İnstitutu yayınları.

Orozova, Gülbara Calalovna (2000). *Türk Elderinin Peomalarının Kırgızdarga Taralışı Cana Aytiliş Özgöçölüğü*. Bişkek: Kırgız Respublikası İlimder Uluttuk Akadekiyası Manastanuu cana Körköm Madaniyattın Borboru Yayınları.

Satayeva, S. T. (2016). "Ümöt Moldo Tügölbay Uulu- Talas Öroönünön Çıkkın Alğačkı Agartuuçu Cana Sancıraçı". *İzvestiya Vuzov Kırgıztana*, Nu. 11, s. 185-187.

**ÖZBEKİSTAN VE
TÜRKMENİSTAN'DA KÖROĞLU
ÇALIŞMALARI**

ÖZBEK KÖROĞLU DESTANI HAKKINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Doç. Dr. Selami FEDAKÂR

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
selamif@hotmail.com*

ÖZET: Destan türü bakımından oldukça renkli ve çeşitli olan Özbek sözlü geleneği içinde Köroğlu Destanı müstesna bir yere sahiptir. Bu nedenledir ki ünlü Özbek destan anlatıcısı Rahmetulla Yusufoglu, Köroğlu destanını “destanların şahı” olarak nitelemiştir. Özbek Köroğlu destanı, destanda anlatılan olaylarda aktif rol alan kahramanlara bağlı olarak iki destan dairesinden oluşur. Dairelerden biri Köroğlu ve kırk yiğidinin maceralarının anlatıldığı destan kollarından, diğer daire ise Köroğlu'nun Avaz ve Hasan adlı iki oğlu, Ravşan ve Nurali adlı iki torunu ve torununun oğlu olan Cihangir'in başından geçen olayların anlatıldığı destan kollarından oluşmaktadır. Çeşitlilik açısından son derece zengin olan Özbek Köroğlu destanı, 59 koldan meydana gelmektedir ve bu sayıya Özbekistan'ın Harez bölgesinden derlenen 18 Köroğlu kolu dâhil edilmemiştir. Özbek destancılık geleneğinin en tanınmış vekilleri olan 9 destan anlatıcısından 69 Köroğlu anlatması derlenmiş ve bu destanların büyük bir kısmı yayınlanmıştır. Büyük bir çeşitliliğe sahip olan Köroğlu destanının metinleri, Özbek bilim adamları tarafından farklı bakış açılarıyla incelenmiş ve pek çok bilimsel araştırma ortaya konmuştur.

Özbekistan sahası Köroğlu destanları, Türk boylarının destanları ve destancılık gelenekleri araştırmaları çerçevesinde, Türkiye'deki belirli sayıda araştırmanın konusu olmuştur. Biz de bu bildirimizde Özbek Köroğlu destanı hakkında Türkiye'de yapılan çalışmalarını yayın

çeşidine göre değerlendirerek; kitap bölümü, tez çalışması, bildiri ve makale başlıkları altında tahlil edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: *Özbek, Köroğlu, Goroğlu, Destan, Bilimsel Araştırma.*

THE STUDIES IN TURKEY ON UZBEK KÖROĞLU EPIC

ABSTRACT: The Epic of Köroğlu has an exceptional place in Uzbek oral tradition, which is quite colorful and varied in terms of the epic tradition. This is why the famous Uzbek epic story teller Rahmetulla Yusufoglu describes the Epic of Köroğlu as “king of the epics”. The Uzbek Köroğlu Epic consists of two epic-circles depending on the characters having an active role in the epic. The adventures of Köroğlu and his forty warriors constitute the first epic-circle and the adventures of Köroğlu’s sons Avaz and Hasan and grandsons Ravşan and Nurali and grandson’s son Cihangir constitute the second epic-circle. The Uzbek Koroglu Epic, which is extremely rich in variety, is composed of 59 narratives and 18 narratives compiled from Khwarezm-Uzbekistan are not included in this total number. 69 epic narratives have been compiled from the most prominent 9 representatives of Uzbek epic tradition and a large part of these narratives has been published.

Uzbek scholars have examined the texts of the Uzbek Köroğlu Epic with various perspectives and so many academic publications have emerged. The Epic of Köroğlu in Uzbekistan region has been the subject of a certain number of studies within the frame of epics and the epic tradition of Turkic tribes. In this paper, we will evaluate the studies done in Turkey about the Uzbek Köroğlu Epic based on their publication types and analyze the books, dissertations, papers, and articles.

Keywords: *Uzbek, Köroğlu, Goroglu, Epic Story, Scientific Research.*

Köroğlu Destanı, Özbek sözlü geleneği içinde müstesna bir yere sahiptir, bu nedenledir ki ünlü Özbek destan anlatıcısı Rahmetulla Yusufoglu, Köroğlu destanını “*destanların şahı*” olarak nitelmiştir. Özbek Köroğlu destanı, destanda anlatılan olaylarda aktif rol alan kahramanlara bağlı olarak iki destan dairesinden oluşmaktadır.

Dairelerden biri Köroğlu ve kırk yiğidinin maceralarının anlatıldığı destan kollarından, diğer daire ise Köroğlu’nun evlat edindiği iki oğlu: Avaz ile Hasan, iki torunu: Ravşan ile Nurali ve torununun oğlu Cihangir’in başından geçen olayların anlatıldığı kollardan oluşmaktadır. Çeşitlilik açısından son derece zengin olan Özbekistan sahası Köroğlu anlatmaları, Harezm bölgesinden derlenen 18 Köroğlu kolu hariç, 59 koldan meydana gelmektedir. Özbek destancılık geleneğinin en tanınmış temsilcileri olan; Ergaş Cumanbübüloğlu’ndan 5, Fazıl Yoldaşoğlu’ndan 10, İslam Şair Nazaroğlu’ndan 3, Muhammedkul Canmuradoğlu Polkan’dan 16, Bekmurad Corabayoğlu’ndan 2, Said Murad Penahoğlu’ndan 1, Umir Safaroğlu’ndan 3, Merdankul Evliyakuloğlu’ndan 2, Rahmetulla Yusufuğlu’ndan 27 Köroğlu anlatması derlenmiştir ve bu destanların büyük bir kısmı Özbekistan’da yayınlanmıştır. Köroğlu destanının metinleri yayımlandıktan sonra, bu metinler bilim adamları tarafından farklı bakış açılarıyla incelenmiş ve pek çok bilimsel araştırma ortaya konmuştur. Özbekistan’da 1900’lü yılların başlarında başlayan Köroğlu incelemeleri günümüze kadar artarak devam etmiştir.

Özbekistan sahası Köroğlu destanı, Türk boylarının destanları ve destancılık gelenekleri araştırmaları çerçevesinde, Türkiye’deki belirli sayıda araştırmanın konusu olmuştur. Pertev Naili Boratav’ın “Köroğlu Destanı” adlı çalışmasıyla başlayan ve farklı tarihlerde artarak devam eden araştırmalarla Özbek Köroğlu destanının kendine özgü yönleri, diğer Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarıyla benzer ve farklı yönleri vb. gibi konular aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Biz de bildirimizde, Özbek Köroğlu destanı hakkında geçmişten günümüze kadar Türkiye’de yapılan çalışmaların durumunu tespit etmek amacıyla, Türkiye’de yapılan çalışmaları yayın çeşidine göre değerlendireceğiz. Söz konusu çalışmaları, daha sistematik olması için, öncelikle “Metin Yayını” ve “İncelemeler” adlı iki ana başlığa ayıracağız. Daha sonra “İncelemeler” başlığı altındaki bilimsel araştırmaları; “Makaleler”, “Bildiriler”, “Kitap Bölümleri” ve “Tezler” başlıkları altında, çalışmaların yayımlandığı tarihlere göre kronolojik olarak değerlendireceğiz. Ayrıca çalışmamızın sonunda Özbek Köroğlu destanı hakkında Türkiye’de yapılan çalışmalardan oluşan bir bibliyografya yer alacaktır.

A. METİN YAYINLARI

Türkiye'deki Özbek Köroğlu destanı hakkında yapılan çalışmalar Pertev Naili Boratav'ın 1931 yılında yayınlanan *Köroğlu Destanı (Rivayetlerin Tahsil ve Mukayesesi- Destanın Te'sirleri ve İntişar Sahası- Destanın Menşei Meselesi- Destana Ait Neşrolunmamış Metinler)* adlı çalışmasıyla başlatılabilir. Boratav, farklı Türk boylarının Köroğlu anlatmalarını mukayeseli olarak incelediği çalışmasında, Özbek rivayeti olarak Molla Hasan Mirbabaoğlu tarafından 1890 yılında *Hikâyet-i Goroğlı Sultan* adıyla Kazan'da yayınlanan metni kullanmış ve çalışmasının 16-18 sayfaları arasında metnin özetini vermiştir. Bu metin tam bir metin aktarması olmamakla birlikte, Özbek Türklerinin Köroğlu destanı hakkındaki ilk bilgileri içermesi bakımından önemlidir.

P. N. Boratav'ın bu çalışmasından sonra uzun bir süre Köroğlu destanının Özbek versiyonunun metin yayınıyla ilgili dikkate değer bir çalışma yapılmamıştır. Ancak Sovyetler Birliği dağılıp Özbekistan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra, bilim adamlarının bölgeye giderek araştırma yapma imkânı ortaya çıkmış ve diğer alanlarda olduğu gibi, Türk boylarının folkloru hakkındaki çalışmalar artmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalardan biri Filiz Kırbaşoğlu'nun 1993 yılında tamamladığı *Köroğlu Destanı'nın Özbek Rivayeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma* adlı yüksek lisans tezidir. F. Kırbaşoğlu tez çalışmasında Propp ve Greimas metotlarına göre incelediği “*Melike Ayyar*” (ss. 79-365), “*Meşrika*” (ss. 366-467) ve “*Ağa Yunusning Alib Kaçilişi*” (ss. 468-543) adlı Köroğlu kollarının Özbek Türkçesi metinlerini Latin alfabesine aktarmıştır.

Zekeriya Karadavut, 2002 yılında yayınlanan *Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı* adlı kitabı Özbek Köroğlu destanının metninin yer aldığı bir diğer çalışmadır. Zekeriya Karadavut çalışmasında, Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının ilk kolunu mukayeseli olarak incelemiştir. Araştırmacı, Köroğlu'nun Özbek versiyonu olarak, Malik Muradov tarafından yayına hazırlanan ve 1967 yılında *Göroğlining Tugilişi* adıyla Taşkent'te yayınlanan kitaptaki metni esas almıştır. Zekeriya Karadavut kitabının Metinler kısmındaki “*Göroğlining Tugilişi (Özbekistan Varyantı)*” başlığı altında destanın Özbek Türkçesindeki metnin bir parçasının örnek olarak Latin harflerine aktarmış (ss. 233-234) ve metnin tamamını Türkiye Türkçesine aktarmıştır. (ss. 235-393).

Özbek Köroğlu destanının metninin yer aldığı düşündüğümüz bir başka tez çalışması Filiz Kırbaşoğlu’nun 2000 yılında tamamladığı *Köroğlu Destanı’nın Özbek Varyantları Üzerine Bir Araştırma: Göroğlu’nun Doğuşu, Yunus Peri, Hasanhan, Miskal Peri, Avazhan, Göroğlu’nun Ölümü (İnceleme-Metinler) I-II* adlı yayınlanmamış doktora tezidir. Fakat söz konusu doktora tezine ulaşamadığımız için, bu çalışmadaki metin yayınlarını burada tanıtmaya imkanına sahip değiliz. Sadece tezin başlığında yer alan “Göroğlu’nun Doğuşu”, “Yunus Peri”, “Hasanhan”, “Miskal Peri”, “Avazhan” ve “Göroğlu’nun Ölümü” adlı Köroğlu kollarının metninin Türkiye Türkçesine aktarmalarının bu çalışmada yer aldığını tahmin ediyoruz.

Özbek Köroğlu destanının metninin yayınlandığı bir başka tez çalışması Ayhan Çelikkbay tarafından Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 2000 yılında hazırlanan *Göroglinin Tugilişi Destanı-Özbek Varyantı (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Ek)* adlı yüksek lisans tezidir. Ayhan Çelikkbay, Özbek destan anlatıcısı Rahmetulla Yusufoglu tarafından anlatılan, Töre Mirzayev ile Zübeyde Hüseyinova tarafından yayına hazırlanan ve 1996 yılında Taşkent’te *Görogli Destanları 1: Göroglining Tugilişi* adıyla yayınlanan destan metnini dil özellikleri açısından incelemiştir. Çalışmada destanın Özbek Türkçesindeki metni transkribe edilmiş (ss. 105-291) ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (ss. 292-511). Ayrıca, çalışmasının sonundaki Ek kısmında destanın Kiril harfli Özbek Türkçesi metni de (ss. 626-819) verilmiştir.

Özbek Köroğlu destanına ait metinlerin yayınlandığı bir diğer çalışma Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*’dir. Söz konusu eserin 14., 15. ve 16. cildi Özbek edebiyatına ayrılmıştır. Antolojinin “Özbek Edebiyatı-1” adlı 14. Cildinde; Köroğlu’nun Özbekistan sahasındaki, “*Hasanhan*” (Anlatan: Muhammedkul Canmuradoğlu Polkan, Yayına hazırlayan: Ahuncan Sabirov, ss. 191-202), “*Miskal Peri*” (Anlatan: Muhammedkul Camuradoğlu Polkan, Yayına hazırlayan: Muhammed Saidov, Zübeyde Hüseyinova, ss. 202-214), “*Avazhan*” (Anlatan: Muhammedkul Canmuradoğlu Polkan, Yayına Hazırlayanlar: Muhammednadir Saidov, Zübeyde Hüseyinova, ss. 224-234) ve “*Çambil Kemeli*” (Anlatan: Muhammedkul Canmuradoğlu Polkan, Yayına hazırlayanlar: Muhammednadir Saidov, Zübeyde Hüseyinova,

ss. 235-244) adlı kollarının metinlerinden örnek birer parça yayınlanmıştır. Antolojide yer alan Koroğlu kolları parçalarının hepsi Rıdvan Öztürk tarafından Latin harflerine ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ayrıca aynı antolojinin Özbek Edebiyatı-III adlı 16. cildindeki “Özbek Bahşıları İcadı” bölümünde Çora Eşmirzaoğlu’nun anlattığı “*Melle Sevdegar*” (ss. 431-434) adlı Koroğlu kolu Filiz Kırbaşoğlu tarafından Latin harflerine ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Metin Ekici’nin *Türk Dünyasında Koroğlu (İlk Kol)* adlı kitabı Özbekistan sahası Koroğlu anlatmalarının metnin yayımlandığı bir başka çalışmadır. Metin Ekici, 2004 yılında yayınlanan çalışmasında Rahmetulla Yusufoğlu tarafından anlatılan, Töre Mirzayev ile Zübeyde Hüseyinova tarafından yayına hazırlanan ve 1996 yılında *Görogli Destanları 1: Göroglining Tugulişi* adıyla Taşkent’te yayınlanan metni kullanmıştır. Metin Ekici çalışmasında “Özbekistan Türkleri Versiyonu” (ss. 283-311) başlığı altında, destanın Türkiye Türkçesine aktarılmış metnine yer vermiştir.

Türkiye’de, genelde Türk destanları ve özelde ise Türk boylarındaki Koroğlu anlatmaları araştırmalarında kullanılabilecek destan metinlerinin yayımlandığı en önemli proje, Prof. Dr. Fikret Türkmen’in başkanı olduğu *Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi*’dir. Farklı Türk boylarına ait 50’den fazla destan metninin yayımlandığı bu projenin dikkat çeken yönü, projeden yayınlanan Türk boylarının diğer destanları gibi Koroğlu anlatmalarının metinlerinin de kitap bütünlüğünde yayınlanmış olmasıdır. Söz konusu projede, Özbek destanları serisinden yayınlanan altı Özbek destanından üç tanesi Koroğlu kollarının metinlerine aittir. Serinin 2007 yılında yayınlanan ikinci kitabında Melike Ayyar Destanı’nın metni yer almaktadır. Özbek destan anlatıcısı Fazıl Yoldaşoğlu’ndan derlenen Melike Ayyar Destanı’nın metni Dilek Yücel tarafından transkribe edilmiş ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Projedeki Özbek destanları serisinin 2011 yılında yayınlanan dördüncü kitabında “Huşkeldi” ve “Balagerdan” adlı Özbek Koroğlu kollarının metinleri yayınlanmıştır. Söz konusu iki Koroğlu kolunun Özbek Türkçesi metinleri transkribe edilmiş ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. “Huşkeldi” destanını Hadi Zarifov, Özbek destan

anlatıcısı Ergaş Cumanbübüloğlu’ndan derlemiş, Töre Mirzayev ve Cabbar İşankul ise yayına hazırlamışlardır. “Balagerdan” destanı ise Büyük Kerimov tarafından Fazıl Yoldaşoğlu’ndan derlemiş, Cabbar İşankul metni yayına hazırlamıştır. Her iki destan metni de Rıdvan Öztürk tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Aynı projenin Özbek destanları serisinin 2017 yılında yayınlanan altıncı kitabında yine Özbekistan sahası Köroğlu kollarından bir olan “Dalli Destanı”nın metni yayınlanmıştır. Köroğlu destanının Özbekler arasında çok bilinen ve sevilen kollarından biri olan Dalli Destanının metni Ergaş Cumanbübüloğlu’ndan derlenmiştir. Cabbar İşankul ise metni yayına hazırlamıştır. Dilek Sezer oldukça hacimli olan Dalli destanının metnini transkribe etmiş ve Türkiye Türkçesine aktarmıştır.

Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi’nden yayınlanan destanların metinleri hakkında üzerinde durmak istediğimiz bir başka nokta, yayınlanan destan metinlerinin güvenilirliği ile ilgilidir. Bu projeden yayınlanan destan metinleri, söz konusu destanların doğrudan daha önceki metin yayınlarının kullanılmasıyla değil, destanların arşivlerde bulunan el yazma nüshalarından kontrol edilerek yayına hazırlanmış olmasıdır. Bu projedeki Özbek Köroğlu kollarının metinleri Alishir Nevai Dil ve Edebiyat Enstitüsü’ndeki Hadi Zarif Folklor Arşivi’nde yer alan el yazmalarıyla kontrol edilerek destanın derlendiği şekilde yayınlanmıştır.

B. İNCELEMELER

1. Makaleler

Özbek Köroğlu destanının müstakil olarak incelendiği kitap hacminde bir çalışma maalesef günümüze kadar hazırlanmamıştır. Aynı zamanda, konuyla ilgili olarak yayınlanan makaleler de oldukça sınırlı sayıdadır. Tespitlerimize göre Köroğlu’nun Özbek versiyonu hakkında Türkiye’de yedi tane makale yayınlanmıştır. Bu makalelerin beş tanesi Özbek bilim adamları tarafından hazırlanmış, diğer iki makale ise Özbekistan sahası Köroğlu anlatmaları hakkında yüksek lisans ve doktora tezi hazırlamış olan Filiz Kırbaşoğlu tarafından yayınlanmıştır. Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarının incelendiği, daha önce bildiri

olarak bilimsel toplantılarda sunulmuş ve daha sonra makale olarak yayınlanmış çalışmalar mevcut olsa da konuyla ilgili olarak doğrudan makale şeklinde yayınlanmış ilk çalışmanın tarihi 1997'dir. Filiz Kırbaşoğlu Milli Folklor Dergisi'nde yayınlanan "*Köroğlu'nun Özbek Varyantları Üzerinde Bir inceleme*" adlı makalesinde, Özbek destancılık geleneği ve destan ekolleri üzerinde durmuş ve Özbek Köroğlu destan daireleri hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra; "Melike Ayyar", "Ağa Yunus'un Kaçırılışı", "Meşrika", "Nuralı" ve "İntizar" adlı Köroğlu kollarını, 1993 yılında tamamladığı yüksek lisans tezinde Propp ve Greimas metotlarına göre yaptığı incelemenin sonuçlarını paylaşmıştır.

Aynı yıl yayınlanmış bir başka makale Özbek bilim adamı Abdullah Murat Tilav'ın "*Sudan Çıkan At*" makalesidir. Araştırmacı 1997 yılında Milli Folklor Dergisi'nde yayınlanan makalesi, Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarındaki kahramanın atı Gırkök'ün olağanüstü doğumuyla ilgilidir. Destanda, "düldül" veya "tulpar" adı verilen efsanevi bir su atının kısarak ile çiftleşmesi sonucu Köroğlu'nun atı Gırkök dünyaya gelmiştir. Araştırmacı Özbek Köroğlu destanlarında yer alan bu motifin diğer Türk boyarının destan ve efsanelerindeki örnekleriyle mukayeseli olarak incelemiştir.

Töre Mirzayev'in 1998 yılında Milli Folklor Dergisi'nde yayınlanan "*Destanların Şahi*" adlı makalesi, Özbek Köroğlu destanı hakkında bilimsel verilen yer aldığı çalışmalardan birisidir. Araştırmacının bu çalışması, Rahmetulla Yusufoğlu'nun anlattığı ve 1996 yılında Taşkent'te yayınlanan *Göroqli Destanları 1: Göroglining Tugulişi* adıyla yayınlanan kitaba yazdığı sözbaşının kısaltılmış şeklidir. T. Mirzayev, makalesinde Özbekistan sahası Köroğlu kolları ve kendilerinden Köroğlu kollarının derlendiği destan anlatıcıları ile derlemelerin sayısı hakkında bilgi vermiştir. Araştırmacı 59 tane anlatmadan oluşan Köroğlu kollarının adlarının listesini vermiştir. Daha sonra Rahmetulla Yusufoğlu'nun anlattığı Köroğlu kollarının söz konusu kitaptaki yayını hakkında bilgi vermiştir.

Özbekistan'daki Köroğlu kolları üzerinde çalışan bilim adamlarından olan Şamirza Turdimov'un 2011 yılında E.Ü. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nde yayınlanan "*Özbek Köroğlu Dairesindeki Sakibülbül Sembolü Üzerine Düşünceler*" adlı makalesi Özbek Köroğlu destanındaki kahramanlardan biri olan Sakibülbül hakkındadır.

Sakibülbül Özbek Köroğlu destanında kırklardan biri ve Köroğlu’nun atı Gırkök’ün bakıcısıdır. Araştırmacı Sakibülbül’ü; farklı anlatıcılardan derlenen Köroğlu kollarının metinlerinden verdiği örneklerle; yol gösterici, saki ve seyis olarak değerlendirmiş ve Sakibülbül’ün Özbek Köroğlu destanındaki yeri ve mitolojik kökenlerini tespit etmeye çalışmıştır.

Şamirza Turdimov’un Özbek Köroğlu destanıyla ilgili Türkiye’de yayınlanmış bir başka makalesi “*Güneş İnancına Bağlı Ziyaret Yerleri ve Köroğlu Destanı*” adını taşımaktadır. Araştırmacı 2012 yılında Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi’nde yayınlanan makalesinde, özellikle Özbekistan’ın Nurata bölgesinde halk arasında güneşin farklı mevsimlerdeki hareketlerine bağlı olarak oluşmuş inanç unsurları ve kutsal ziyaret yerleri ile destan kahramanı Köroğlu’nun faaliyetleri arasında bağ kurmuştur. Ş. Turdimov, güneş ve güneşin hareketleriyle ilgili İslamiyet öncesi ve sonrası halk arasında oluşmuş bazı inanç ve uygulamalarla Köroğlu arasındaki bağı tablo ve şekillerle desteklemeye çalışmıştır.

San’atjon Sarıyev ile Saida Kurbanova tarafından Rusça hazırlanan ve 2013 yılında Modern Türklük Araştırmaları Dergisi’nde yayınlanan makale Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarının el yazmaları ve taşbaskıları hakkındadır. Araştırmacılar, “*Рукописные и литографические варианты цикла «Гороглы» (Köroğlu Dairesinin Elyazma ve Taşbaskı Nüshaları)*” adlı makalelerinde Özbek Bilimler Akademisi Ebu Reyhan El Biruni Şarkiyat Enstitüsü Elyazmaları Arşivi’nde, Alishir Nevai Dil ve Edebiyat Enstitüsü Hadi Zarif Folklor Arşivi’nde ve Özbek Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Arşivi’nde bulunan üç Köroğlu elyazmasını destanlarda işlenen konular bakımından karşılaştırmışlardır. Daha sonra bu el yazmalardaki destanlarla “Hikayeti Köroğlu Sultan” adlı taşbaskısı Köroğlu anlatmasını mukayese etmişlerdir.

Filiz Kırbaşoğlu’nun son dönemde hazırladığı makalesi “*Köroğlu’nun Doğuşu Varyantlarında Köroğlu ve Kırat’ın Ortaya Çıkışıyla İlgili Farklı ve Benzer Unsurlar*” adını taşımaktadır. Filiz Kırbaşoğlu 2017 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi’nde yayınlanan makalesinde, Özbekistan sahası ile Anadolu sahası Köroğlu anlatmalarında Köroğlu ve atının doğumu, Köroğlu’nun yetişmesi ve sosyal durumu bakımından her iki Türk boyundaki

Köroğlu anlatmalarından örnekler vererek mukayese etmiştir. Araştırmacı anlatmaların mukayesesinden sonra, iki anlatma arasında bazı farklılıklar mevcut olsa da yaşanan olaylar ve farklı coğrafyalarda bulunulmasının ortak Türk kültürü dokusunu yok etmediğini ifade etmiştir.

2. Bildiriler

Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarıyla ilgili olarak bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler, incelenen konuya bağlı olarak iki farklı bildiri grubundan meydana gelmektedir. Bu gruptan birincisini doğrudan Özbekistan sahası Köroğlu anlatmaları hakkında hazırlanan bildiriler, diğerini ise farklı Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının incelendiği fakat Özbek Köroğlu destanına da mukayese için yer verilen veya temas edilen bildiriler oluşturmaktadır. Dursun Yıldırım hocamızın 1983 yılında düzenlenen “Köroğlu Semineri”nde sunduğu “*Köroğlu'nun Orta Asya Rivayetleri*” adlı bildirisi bu gruptaki bildiriye örnek olarak verilebilir. Biz burada zamanı ekonomik kullanmak adına sadece doğrudan Özbekistan sahası Köroğlu anlatmaları hakkında hazırlanan bildiriye tanıtım istiyoruz.

Fikret Türkmen hocamızın 1983 yılındaki “Köroğlu Semineri”nde sunduğu “*Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları*” adlı bildirisi, Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarının konu edildiği ilk çalışmalardandır. Fikret Türkmen bildirisinde, Köroğlu'nun Batı anlatmalarından farkını ortaya koymak için Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarının özellikle Köroğlu'nun doğuşu kolunun özetini vermiştir. Fikret Türkmen bildirinin devamında destandaki; konu, kahramanlar ve diğer unsurların, Köroğlu'nun Batı anlatmalarından farklı yönleri üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Metin Ergun'un “1. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi”nde sunduğu “*Özbek Türklerinin İntizar Destanı*” adlı bildirisi, bildirinin yayınlandığı tarih olan 1988 yılına kadar Türkiye’de çok bilinmeyen Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarından biri olan İntizar kolu hakkındadır. İntizar destanı, Özbekistan Köroğlu anlatmalarının Avaz dairesi destanlarından kabul edilmektedir. Metin Ergun, bildirisinde İntizar Destanı’ndaki olaylar zincirini vermiştir. Çalışmanın devamında ise Avaz dairesi hakkında bilgi vermiştir.

Burada tanıtmak istediğimiz bir başka bildiri Alimcan İnyet’in “Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Sempozyumu”nda sunduğu “*Köroğlu Destanı’nın Uygur ve Özbek Varyantlarına Göre Göroğlu/Köroğlu’nun Doğumu*” adlı bildirisidir. Alimcan İnyet bu çalışmasında, Köroğlu’nun Uygur ve bazı Özbek anlatmalarında kahramanın evlilik dışı birliktelik sonucu doğumu konu etmiştir. Araştırmacı, Uygur ve Özbek Köroğlu anlatmaları ile beraber, kahramanın benzer şekilde doğumunu ihtiva eden Türk ve Doğu edebiyatındaki farklı metinleri mukayeseli olarak tahlil etmiştir.

Özbek bilim adamı Rahmatulla Barakayev’in “21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu”nda sunduğu “*Go’ro’g’li” Dostonlarida Badiiy San’atlar: “Yunus va Misqol Pari” Dostoni Misolida (Yunus Peri ve Miskal Peri Destanları Örneğinde Köroğlu Destanlarında Bedii Sanatlar)*” adlı bildirisi Köroğlu’nun hanımları olan Yunus Peri ve Miskal Peri’yi almasının konu edildiği destanlardaki; benzetme, abartma ve tekrar gibi edebi sanatlar hakkındadır. Araştırmacı, Özbek destan anlatıcılarının destan anlatımında hüner göstermek ve dinleyicilerin ilgisini çekmek için sık sık kullandıkları edebi sanatlardan geleneksel ve bireysel olanları destan metinlerinden örnekler vererek tahlil etmiştir.

Harezmi Bölgesi destanları konusunda çalışmaları bulunan Cumabay Yusupov, “*Go’ro’g’li Ismi Genezisi Haqida (Göroğli Adının Kökeni Hakkında)*” adlı bildirisini 2009 yılında düzenlenen “21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu”nda sunmuştur. Cumabay Yusupov, Köroğlu’nun Harezmi versiyonundaki “Göroğli” adının mezarda doğan anlamında “mezarın oğlu”ndan gelmediğini ifade etmiştir. Araştırmacı, benzer kahramanların Eski Yunan, Rum, Fars anlatmalarında ve Hint vedalarında benzer kahramanların yer aldığını ifade etmiş ve “Göroğli” adının “cesur” anlamındaki eski Türkçe “Kür” kelimesinden türediğini ileri sürmüştür.

Özbekistan Cumhuriyeti Cihan Dilleri Üniversitesi öğretim üyesi olan Tahir Kahhar “*Özbek Göroğli Destanlarında Kırk Yiğit ve Kırk Rakamı İle İlgili Yönler*” adlı bildirisini 26-28 Eylül 2014 tarihleri arasında Bolu’da düzenlenen “V. Uluslararası Bolu Tarihi, Kültürü ve Köroğlu

Sempozyumu”nda sunmuştur. Fakat bu bildireler yayınlanmadığı için bu bildiriye tanıtma imkânımız olmamıştır.

Bir başka Özbek araştırmacı Rustamjon Djaborov’un “Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı”nda sunduğu “*Özbek Köroğlu Destanları ve Onların Araştırılması*” adlı bildirisinde Özbek Köroğlu dairesi destanları hakkında oldukça yüzeysel bilgiler vermiş ve bazı Özbek bilim adamlarının Köroğlu anlatmaları hakkındaki fikirlerinden alıntılar yapmıştır. Bildiri başlığı ile içeriği uygun değildir. Köroğlu destanı ile ilgili olarak Özbekistan’da yapılan pek çok araştırmadan bahsetmeden sınırlı sayıdaki araştırmaya sadece temas etmiştir. Bildirideki tek dikkat çekici nokta 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış “Sultanmurad Şair” ve “Nişan Ata” adlı Özbek bahşılarına dayanılarak 60 tane Özbek Köroğlu kollarının sırasıyla verilmiş olmasıdır. Bildirinin bu kadar yüzeysel olmasının sebebi yazarın bilim adamı değil, bir gazeteci olmasından kaynaklanıyor olmalıdır.

Ali Şamil Hüseyinoğlu “*Azerbaycan’dan ve Özbekistan’dan Derlenmiş Köroğlu Destanlarının Ortak Noktaları*” adlı bildirisini IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu”nda sunmuştur. Araştırmacı bildirisinin başında Köroğlu destanı hakkındaki ilk çalışmalardan bahsetmiş ve Aleksander Chodzko’nun bu çalışmalardaki rolü üzerinde durmuştur. Daha sonra Sovyetler Birliği dönemi sonrasındaki çalışmaların bir kısmının adlarını saymıştır. Bildirinin devamında ise, Azeri araştırmacı Azad Nebiyev’in çalışmaları temelinde Azeri ve Özbek Köroğlu destanları arasındaki farklılıklara kısaca temas etmiştir.

Tahir Kahhar’ın bir diğer bildiri “*Özbek Göroğlu Destanlarında Köroğlu’nun Yurdu: Çembil*” adını taşımaktadır. T. Kahhar’ın bu bildiri “IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu”nda sunduğu bu bildirisinde, Özbek Köroğlu kolları hakkında bazı yüzeysel bilgiler verdikten sonra Özbek Köroğlu destanında kahramanın yaşadığı yer olan “Çembil” üzerinde durmuştur. Daha sonra Çembil’in farklı Köroğlu kollarında nasıl geçtiği hakkında birtakım değerlendirmeler yapmıştır.

Özbek folklorundaki türler hakkında çalışmaları bulunan Cabbar İşankul, “*Köroğlu Destanındaki Ana Motiflerin Karşılaştırılması*” adlı bildirisini “VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu”nda sunuştur.

Cabbar İşankul bildirisinde Özbek Köroğlu destanında, birinci daireyi oluşturan, olayların merkezinde Köroğlu’nun olduğu anlatmalarda ana motiflerin “doğum” ve “rüya” olduğunu, Köroğlu’nun çocukları ve torunlarının başından geçenlerin anlatıldığı ikinci daireyi anlatmalarda ise “sefere çıkma”, “sınav” ve “evlenme” motiflerinin ana motifler olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacı bu noktadan hareketle birinci daireyi oluşturan anlatmalardaki “doğum” ve “rüya” motiflerini tahlil etmiştir.

Buraya kadar tanıttığımız bildirilerin sunulduğu toplantılara dikkatle bakıldığında, bizin tespit edebildiğimiz on tane bildiriden sadece Metin Ergun ve Alimcan İnayet’in bildirilerinin farklı toplantılarda sunulduğu, geri kalan sekiz bildirinin farklı tarihlerde Bolu’da düzenlenen Köroğlu toplantılarında sunulduğu fark edilecektir. Diğer Türk boylarının Köroğlu anlatmaları hakkındaki bildirilerin büyük bir kısmının da Bolu’daki Köroğlu toplantılarında sunulduğunu tahmin ediyoruz. Bu durum, bize Bolu’da düzenlenen Köroğlu toplantılarının bütün Türk boylarının Köroğlu anlatmaları hakkındaki bilimsel araştırmaların merkezi haline geldiğini göstermektedir. Bolu toplantılarının hem Türk boylarının Köroğlu anlatılarının incelenmesinde teşvik edici bir güç haline geldiğini ve hem de farklı Türk boylarındaki Köroğlu araştırmacılarının tanışmasını ve bilgi alışverişinde bulunmalarına büyük katkı sağladığını söylemek yanlış olmaz.

3. Kitap Bölümleri

Bildirimizin bu kısmında, doğrudan Özbek Köroğlu destanı hakkında hazırlanmış olmasa da Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının ya da Türk boylarının destancılık geleneklerinin incelendiği kitabın bir veya birkaç bölümünde Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarının da incelemeye dahil edildiği veya mukayeseli olarak incelendiği çalışmalardır. Bu şekilde hazırlanmış eserler, yayın tarihlerine göre; Pertev Naili Boratav’ın *Köroğlu Destanı*, Zekeriya Karadavut’un *Köroğlu’nun Ortaya ıkışı*, Karl Reichl’in *Türk Boylarının Destanları*, Metin Ekici’nin *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol)* ve Baymuhammet Ataliyeviç Karriyev’in *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları* adlı kitaplarıdır.

Bildirimizin başında da belirttiğimiz gibi, Köroğlu'nun Özbek versiyonu hakkında Türkiye'deki ilk çalışma Pertev Naili Boratav'ın 1931 yılında yayınlanan *Köroğlu Destanı* adlı eseridir. P. N. Boratav, Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarını mukayeseli olarak incelediği bu çalışmasının başında Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının özetlerini vermiş ve bu anlatmaların mukayesesini yapmıştır. Daha sonra ise Köroğlu'ndaki motifler, anlatmaların eskiliği ve yeniliği, Köroğlu destanında ideoloji, Köroğlu'nun tesirleri ve Köroğlu'nun menşei konularını tartışmıştır. P. N. Boratav, söz konusu konuları tahlil ederken diğer Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarıyla birlikte Köroğlu'nun Özbek versiyonuna da sık sık göndermeler yapmış ve Özbek Köroğlu destanını diğer Türk boylarındaki metinlerle mukayese etmiştir. P. N. Boratav çalışmasında, Köroğlu'nun Özbek rivayeti olarak Kâtip Molla Hasan Mir Baba tarafından yazıya geçirilen ve 1890 yılında Kazan'da yayınlanan "Hikayeti Köroğlu Sultan" adlı metni esas almış ve Özbek Köroğlu destanı hakkındaki değerlendirmelerini bu metinden hareketle yapmıştır.

Zekeriya Karadavut, Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarında, Köroğlu'nun doğumundan itibaren bir kahraman olarak tanınmaya kadar kısmın anlatıldığı ilk kol üzerinde yaptığı *Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı* adlı mukayeseli çalışmasında, farklı Türk boylarında Köroğlu hakkında yapılan çalışmalar kısmında Özbekistan'da Köroğlu hakkındaki çalışmalar tanıtmıştır. Ayrıca, diğer Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarıyla birlikte Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarını; yapı, coğrafya, kahramanlar ve motif yapısı bakımından mukayeseli olarak tahlil etmiştir. Zekeriya Karadavut'un bu çalışması Köroğlu destanının anlatıldığı Türk boylarındaki ilk kol metinlerinin karşılaştırmalı olarak tahlil edildiği bu çalışma oldukça başarılı bir Köroğlu incelemesidir.

Karl Reichl, 2002 yılında Metin Ekici tarafından Türkçeye tercüme edilen *Türk Boylarının Destanları* adlı kitabında Türk boylarının destancılık geleneklerini incelemiştir. Araştırmacı, genelde Türk boylarındaki özeldi ise Özbek destancılık geleneğindeki; destan anlatıcıları, destan anlatma sanatının özellikleri ve tekniği, destanın tür özellikleri ve destandaki şiirlerin üslup özelliklerini tahlil etmiştir. K. Reichl, kitabının Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarını incelediği kısmında, diğer boylardaki Köroğlu anlatmalarıyla birlikte Özbek

Köroğlu destanın kollarını ve Harezmi bölgesi ile Özbekistan’ın diğer bölgelerindeki Köroğlu anlatmalarının benzer ve farklılıkları üzerinde durmuştur.

Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının mukayeseli olarak incelendiği bir başka çalışma Metin Ekici’nin *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol)* adlı kitabıdır. M. Ekici 2004 yılında yayımlanan bu çalışmada, Türk boylarının Köroğlu anlatmalarında kahramanın doğumundan bir kahraman olarak tanınmasına kadar olan kısmı yani Köroğlu’nun ilk kolunu incelemiştir. Diğer Türk boylarıyla birlikte; Özbekistan’daki Köroğlu çalışmaları ve Özbek Köroğlu anlatıcıları hakkında bilgi vermiştir. Çalışmanın devamında farklı Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının epizot yapısı mukayeseli olarak tahlil edilmiştir. M. Ekici kitabında Köroğlu’nun Özbek versiyonu olarak Rahmetulla Yusufogu’nun anlattığı *Göroğlining Tugulişi* adlı destan metnini esas almıştır. Aynı destanın Türkiye Türkçesine aktarılmış metni, çalışmanın metinler kısmında verilmiştir. Metin Ekici’nin bu çalışması, Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının bütün kolların incelenmesinde kullanılabilecek örnek bir araştırma niteliğindedir.

Burada tanıtmak istediğimiz bir başka çalışma Türkmen bilim adamı Baymuhammet Ataliyev’in *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları* adlı kitabıdır. Araştırmacı 2007 yılında Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı ve Feyzullah Rahmankul tarafından Türkçeye tercüme edilen çalışmada Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarını tahlil etmiştir. Kitabın Özbek Versiyonu bölümünde (ss. 157-167) Özbek destan anlatıcıları, anlatım özellikleri, Özbek Köroğlu destanının kolları, destanda işlenen konular ve Özbekistan’daki Köroğlu çalışmalarını tahlil etmiştir. B. A. Karıyev’in bu çalışması Türk boylarındaki ve Türklere komşu olan Köroğlu anlatmalarını bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirdiği için Türk boylarının Köroğlu araştırmaları için oldukça önemli bir kaynaktır.

4. Tezler

Köroğlu’nun Özbek versiyonu hakkında hazırlanmış 4 tane tez çalışması bulunmaktadır. Bu tezlerden iki tanesi Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde ve Ankara Üniversitesi’nde hazırlanmış yüksek lisans

tezi, diğer iki tanesi de Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde ve Gazi Üniversitesi'nde hazırlanmış doktora tezidir.

Bu tezlerden ilki Filiz Kırbaşoğlu'nun 1993 yılında tamamladığı *Köroğlu Destanı'nın Özbek Rivayeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma* adlı yüksek lisans tezidir. F. Kırbaşoğlu bu çalışmasının birinci bölümünde Özbekistan sahası Köroğlu anlatıcıları olan bahşılar hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra Özbekistan'daki Köroğlu kolları, Köroğlu derlemeleri ve yayınları konusu üzerinde durmuştur. İkinci bölümde, yapısalılık ve Propp metodu hakkında bilgi verdikten sonra Köroğlu kollarından; "Melike Ayyar", "Meşrika", "Ağa Yunusning Alib Kaçılışı", "İntizar" ve "Nurali" adlı Köroğlu kollarını Propp ve Greimas metotlarına göre incelemiştir. Çalışmanın metinler adlı üçüncü bölümünde incelenen beş Köroğlu kolunun Latin harflerine aktarılmış metinlerine yer verilmiştir.

Özbek Köroğlu destanı hakkında hazırlanmış diğer yüksek lisans tezi Ayhan Çelikbay'ın Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2000 yılında hazırladığı *Göroğlinin Tugilişi Destanı-Özbek Varyantı (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Ek)* adlı yüksek lisans tezidir. Ayhan Çelikbay, Özbek destan anlatıcısı Rahmetulla Yusufoglu tarafından anlatılan, Töre Mirzayev ile Zübeyde Hüseyinova tarafından yayına hazırlanan ve 1996 yılında Taşkent'te *Göroğli Destanları 1: Göroğlining Tugilişi* adıyla yayınlanan destan metnini dil özellikleri açısından incelemiştir. Çalışmada destanın Özbek Türkçesindeki metni transkribe edilmiş (ss. 105-291) ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (ss. 292-511). Ayrıca, çalışmasının sonundaki Ek kısmında destanın Kiril harfli Özbek Türkçesi metni de (ss. 626-819) verilmiştir.

Filiz Kırbaşoğlu'nun Özbekistan sahası Köroğlu anlatmaları hakkında 2000 yılında hazırladığı doktora tez çalışması *Köroğlu Destanı'nın Özbek Varyantları Üzerine Bir Araştırma: Köroğlu'nun Doğuşu, Yunus Peri, Hasanhan, Miskal Peri, Avazhan, Köroğlu'nun Ölümü (İnceleme-Metinler) I-II* adlı yayınlanmamış doktora tezidir. Fakat söz konusu doktora tezine ulaşamadığımız için, bu çalışmayı değerlendirme imkânına sahip değiliz.

Özbek Köroğlu destanı hakkında son dönemde hazırlanmış doktora tez çalışması Esra Bilge Savcı tarafından Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2016 yılında hazırlanan *Köroğlu Destanı "Hikâyet-i*

Köroğlu Sultan” adlı doktora tezidir. Esra Bilge Savcı, çalışmasında, Pertev Naili Boratav’ın *Köroğlu Destanı* adlı çalışmasında Özbek Rivayeti olarak kullandığı ve özetini verdiği Molla Hasan Mirbabaoğlu tarafından Çağatay lehçesinde yazıya alınan “*Hikâyet-i Köroğlu Sultan*” metni üzerinde durmuş ve destan metni çeşitli yönleriyle ele alarak incelemiştir.

Bu bildirin sonucunu olarak, buraya kadar tanıttığımız çalışmaları değerlendirmek yerine, Özbekistan sahası Köroğlu anlatmalarını dikkate alarak, Türk boylarındaki Köroğlu çalışmaları için tekliflerimizi maddeler halinde sunmak istiyoruz;

1. *Terminoloji*: Köroğlu destanının yapısı gereği bilim adamlarının araştırmalarında sık sık kullandığı, fakat özellikle farklı Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının mukayesesi sırasında bazen ikilem yaşanılan; “*Destan*”, “*Halk Hikâyesi*”, “*Kol*”, “*Destan Dairesi*”, “*Varyant*” ve “*Versiyon*” gibi terimlerin tartışılarak bu terimlerin anlamları ve kullanımları hakkında ortak bir görüş oluşturulması, yapılan araştırmaların daha iyi anlaşılmasına fayda sağlayacaktır.

2. *Metin Yayını*: Dün Mustafa Gültekin’in bildirisinde Türkiye sahasıyla ilgili olarak temas ettiği konuların yanında, Orta Asya Türk boylarının Köroğlu anlatmalarının metin yayınlarında, daha önceki dönemlerde yayınlanmış metinleri kullanmak yerine, metinlerin arşivdeki elyazmaları ile karşılaştırılarak Sovyetler Birliği döneminde destanlardan çıkartılmış kısımların tamamlanması ve metnin derlendiği şekilde yayınlanması önem taşımaktadır. Böylece Sovyet Dönemi’nde destan metinlerine yapılan müdahalelerin önüne geçilmiş ve metinler üzerinde çalışacak araştırmacılar için daha güvenilir destan metinleri yayınlanmış olacaktır.

3. *Metot*: Türk boylarının Köroğlu anlatmaları hakkında yapılacak araştırmalarda, üzerinde durulması gereken öncelikli konulardan biri, bütün Türk boylarındaki Köroğlu kollarının sayılarının netleştirilmesi, bir Türk boyundaki Köroğlu kolunun diğer boylarda nasıl adlandırıldığına tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun yanında, Köroğlu kollarının hangi boylarda olup olmadığı belirlenmelidir. Bu çalışmalardan sonra, Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarının tümü mukayeseli olarak incelenmelidir. Bu mukayeseli çalışmalar için, Metin Ekici ve Zekeriya Karadavut’un çalışmaları model olarak

alınabilir. Araştırmacıların ilk kol için yaptıkları mukayeseli çalışma Türk boylarındaki bütün Koroğlu kollarının incelenmesinde kullanılabilir niteliktedir.

KAYNAKLAR

“Avazhan” (2000). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 14, Özbek Edebiyatı-I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 224-234.

Bayat, Fuzuli (2003). *Koroğlu: Şamandan Aşıka, Alptan Erene*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Bayat, Fuzuli (2009). *Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Koroğlu Destanı-Türk Dünyasının Koroğlu Fenomenolojisi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Barakaev, Rahmatulla (2011). “Go'ro'g'li” Dostonlarida Badiiy San'atlar (“Yunus Va Misqol Pari” Dostoni Misolida)” *21. Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Bolu: BAMER Yayınları: 9, s. 163-169.

Boratav, Pertev Naili (1931). “Özbek Rivayetleri”. *Koroğlu Destanı (Rivayetlerin Tahlil ve Mukayesesi- Destanın Te'sirleri ve İntişar Sahası- Destanın Menşei Meselesi- Destana Ait Neşrolunmamış Metinler)*, İstanbul: Evkaf Matbaası, s. 16-18.

Çelikkbay, Ayhan (2000). *Göroglinin Tugilişi Destanı-Özbek Varyantı (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Ek)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Üniversitesi

“Çembil Kemeli” (2000). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 14, Özbek Edebiyatı-I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 235-244.

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Koroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ekici, Metin (2004). “Özbekistan Türkleri Versiyonu”. *Türk Dünyasında Koroğlu (İlk Kol)*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 283-311.

Ergun, Metin (1988). “Özbek Türklerinin İntizar Destanları”. *I. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, s. 97-103.

Ergun, Metin (1990). “Özbek Türklerinin İntizar Destanları”. *Milli Folklor*, S. 7, s. 45-47.

Garruyev, B. A. (2007). *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*. Çev. Fikret Türkmen-Muvaffak Duranlı-Feyzullah Rahmankul), Ankara: TDK Yayınları.

“Hasan Han” (2000). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 14, Özbek Edebiyatı-I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 191-202.

Hüseyinoğlu, Ali Şamil (2015). “Azerbaycan’dan ve Özbekistan’dan Derlenmiş Köroğlu Destanlarının Ortak Noktaları”. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 381-391.

Işankul, Cabbar (2016). “Köroğlu Destanındaki Ana Motiflerin Karşılaştırılması”. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, “Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiri Kitabı*. İstanbul: BAMER Yayınları: 16, s. 191-197.

İnayet, Alimcan (2011). “Köroğlu Destanı’nın Uygur ve Özbek Varyantlarına Göre Göroğlu/Köroğlu’nun Doğumu”. *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: TÜRKSOY, s. 433-440.

Djabborov, Rustamjon (2015). “Özbek Köroğlu Destanları ve Onların Araştırılması”. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*, Bolu: AİBÜ Yayını, s. 211-216.

Kahhar, Tahir (2014). “Özbek Göroğlu Destanlarında Kırk Yiğit ve Kırk Rakamı ile İlgili Yönler”. *V. Uluslararası Bolu Tarihi, Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu*, 26-28 Eylül 2014, Bolu.

Kahhar, Tahir (2015). “Özbek Göroğlu Destanlarında Köroğlu’nun Yurdu: Çembıl”. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 561-572.

Karadavut, Zekeriya (2002). “Göroğlining Doğuşu”. *Köroğlu’nun Ortaya Çıkışı*, Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları, s. 235-393.

Karadavut, Zekeriya (1996). *Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE. (Doktora Tezi).

Kırbaşoğlu, Filiz (1997). “Köroğlu'nun Özbek Varyantları Üzerinde Bir inceleme”. *Millî Folklor*, Sayı: 33, s. 31-35.

Kırbaşoğlu, Filiz (2017). “Köroğlu'nun Doğu Varyantlarında Köroğlu Ve Kırat'ın Ortaya Çıkışıyla İlgili Farklı Ve Benzer Unsurlar”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 58, Haziran, s. 231-238.

Kırbaşoğlu, Filiz (1993). *Köroğlu Destanı'nın Özbek Rivayeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırbaşoğlu, Filiz (2000). *Köroğlu Destanı'nın Özbek Varyantları Üzerine Bir Araştırma, Göroğlu'nun Doğu, Yunus Peri, Hasanhan, Miskal Peri Avazhan, Göroğlu'nun Ölümü (İnceleme-Metinler) I-II*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi

Mirzayev, Töre (1998). “Destanların Şahı”. Akt. Selami Fedakâr, *Millî Folklor*, Sayı: 37, s. 67-71.

“Miskalperi” (2000). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 14, Özbek Edebiyatı-I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 202-214.

Özbek Destanları 2: Melike Ayyar Destanı (2007). Anlatan: Fazıl Yoldaşoğlu, Hazırlayan: Dilek Yücel, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özbek Destanları 4: Huşkeldi ve Balagerdan (2011). Hazırlayanlar: Töre Mirzayev - Cabbar İşankul, Türkiye Türkçesine Aktaran: Rıdvan Öztürk, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özbek Destanları 6: Dalli Destanı (2017). Anlatan: Ergaş Cumanbulbuloğlu, Hazırlayan: Cabbar Eşankul, Türkiye Türkçesine Aktaran: Dilek Sezer, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Reichl, Karl (2002). *Türk Boylarının Destanları (Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı)*. Çev. Metin Ekici, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sarıyev, San'atjon Matçanbayevič. – Kurbanova, Saida Bekçanovna. (2013). “Рукописные и литографические варианты цикла

«Гороглы»». *MTAD (Modern Türklük Araştırmaları Dergisi)*, S. 10 (2), s. 43-54.

Savcı, Esra Bilge (2016). *Köroğlu Destanı “Hikâyet-i Köroğlu Sultan”*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, Halil İbrahim (2013). *Köroğlu Destanının Harmandeli Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Tilav, Abdullah Murat (1997). “Sudan Çıkan At”. *Millî Folklor Dergisi*, S. 34, s. 60-62.

Turdimov, Şamirza (2011). “Özbek Köroğlu Dairesindeki Sakibülbül Sembolü Üzerine Düşünceler”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. Yaz, XI/1, s. 79-84.

Turdimov, Şamirza (2012). “Güneş İnancına Bağlı Ziyaret Yerleri ve Köroğlu Destanı”. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Bahar, S. 10, s. 351-397.

Türkmen, Fikret (1983). “Köroğlu’nun Özbek ve Ermeni Varyantları”. *Köroğlu Semineri Bildirileri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, s. 83-90.

Türkmen, Fikret (1989). “Köroğlu’nun Özbek Varyantları”. *Millî Folklor*, S. 4, s. 8-9, 20.

Yıldırım, Dursun (1983). “Köroğlu’nun Orta Asya Rivayetleri”. *Köroğlu Semineri Bildirileri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, s. 103-114.

Yıldırım, Dursun (1989). “Köroğlu’nun Orta Asya Rivayetleri”. *Millî Folklor*, S. 4, s. 10-11.

Yusupov, Jumaboy (2011). “Go‘ro‘g‘li Ismi Genezisi Haqida/Goroglu İsminin Kökeni Hakkında”. *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Bolu: BAMER Yayınları: 9, s. 757-762.

TÜRKMENİSTAN'DA YAPILAN KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, GELECEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Tahir AŞIROV/TÜRKMENİSTAN

Bülent Ecevit Üniversitesi/ TÜRKİYE

tahirashirov@gmail.com

ÖZET: “Türkmen halkının milli kahramanı Köroğlu'nun adı adaletliliğinin, cesurluğun, mertliğin örneği olarak” geçen “Köroğlu şadestanı” ayrı bir önemi vardır. Bundan dolayı da Türkmen halkının değerli edebi eseri olan “Köroğlu” destanının, Türkmenistan'da değişik zamanlarda neşir edilmiştir. Köroğlu destanının yayınlarını iki şekilde sınıflandırmak mümkündür. İlk olarak destanın tam bir şekilde basılması, ikincisi ise eserin bazı bölümlerinin neşir edilmesidir. A. Govşuov'un ile M. Köseyev'in “Göroğlu: Türkmen Halk Eposu” ismiyle 1941 tarihindeki yayını ile N. Aşirov'un “Göroğlu” adı ile Aşabat'ta 1958 yılındaki neşirini tam destanlar olarak verilebilir. Destanın bölümlerin neşir ise, “Araptab ar alış”, “Köroğlu ve Balıbey”, “Övez hem Gırat” gibi bölümleri de ayrıca neşir edilmiştir. Bununla birlikte bu destanın üzerinde yapılan araştırmaları ise ayrı bir önem vardır. B. Mammetyazov'un “Göroğlu” eposu ve onun hazirki zaman yagdayı” adı altında 1979 tarihinde yayınladığı eser, Türkmenistan'da Köroğlu destanı üzerinde yapılan çalışmalara ışık tutabilecek olan ele aldığı eseridir. Ayrıca B. A. Karriyev tarafından “Epiçeskie Skazaniya o Ker-oglu u Tyurko Yazıçını Narodov” adı altında 1958 yılında Moskova'da yayınlanan ve Türkçeye kazandırılan eseri Türk Dünyasında Köroğlu destanı üzerine yapılan araştırmalarda bir fikir verecektir. Bu bildiride “Köroğlu” adıyla meşhur olan destanın Türkmenistan'da dünü ve bugünü incelenecek ve durum tespiti

yapılarak, açıklık getirilmeye çalışılacak, gelecekte ne yapılabileceğine üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türkmenistan, Köroğlu Epos, Köroğlu Çalışmaları, Garriyev, Kiçikulov.*

OF THE KOROGLU WORKS IN TURKMENISTAN; YESTERDAY, TODAY AND THE FUTURE

ABSTRACT: Koroglu, who is the national hero of the Turkmen people and whose name is the symbol of justice, courage and mercy, has a distinctive importance in Turkmenistan. For this reason, the “Köroğlu” epic, a valuable literary work of Turkmen literature, was published in Turkmenistan at different times. It is possible to classify publications related to Koroglu epic in two ways. The first is the works containing full text of the epic, and the second is the publications of some parts of the epic. The publication of A. Govşuov and M. Köseyev under the name of “Göroğlu: Türkmen Halk Eposu” in 1941, and N. Aşirov’s “Göroğlu” (1958 – Ashgabat) can be accepted as the full-text prints of the epic. Certain episodes of the epic such as “Araptab ar alış”, “Köroğlu ve Balıbey”, “Övez ve Girat” were also published. B. Mammetyazov’s work published in 1979 under the name of “Göroğlu eposı ve onun hazirki zaman yagdayı” has a quality to shed light on the work carried out on the Köroğlu epic in Turkmenistan. Moreover, “Epişeskie Skazaniya o Ker-oglı u Tyurko Yazıçını Narodov” published by B.A. Karriyev in 1958 has given an insight into the studies of the Koroglu epic in the Turkic world. In this paper, the epic which is famous with the name of “Köroğlu” will be evaluated and certain suggestions will be given about the future of studies on Koroghlu.

Keywords: *Turkmenistan, Koroolu, Epic, Koroglu Studies, Garriyev, Kichikulov.*

Giriş

Türkmen Edebiyatının ilk örnekleri destanlardır. Bu destanların Türkmen toplumsal hayatında büyük etkisi olduğu görülmektedir. Bunların içinde “Türkmen halkının milli kahramanı Köroğlu’nun adı

adaletliliğinin, cesurluğun, mertliğin örneği olarak” geçen “Köroğlu şadestanının” ayrı bir önemi vardır. Bunun bariz örneklerinden biri de Türkmenistan’ın ilk Cumhurbaşkanı Saparmırat Türkmenbaşı “Ruhname” adlı kitabında görülebilir. Nitekim Türkmenbaşı, Türkmen Tarihini “Oğuzhan, Korkut Ata, Köroğlu, Mahtumkulu ve Türkmenbaşı” olmak üzere beş dönemde anlatmaktadır. Ruhname’de “Köroğlu eyyamı” olarak bahsedilen Türkmen Tarihinin üçüncü dönemi X.- XVI. yüzyıllar arasını kapsamaktadır. Bu zaman dilimi, Türkmen halkının parlak dönemi olarak ayrıca belirtmektedir (Türkmenbaşı, 2001).

Destanlar bir milletin ortak değerlerini anlamlar bütünlüğü içinde anlatan yapıtlardır. Tarih boyunca “adalet”, “cesurluk”, “mertlik” örneği olarak geçen “Köroğlu destanı” Türkmen toplumsal hayatında ektisinin büyük olmakla birlikte kendine özgü bazı özellikleri bulunan destanlardan biridir. Bunlardan biri de Köroğlu destanının şairlerin şiirleri başta olmak üzere anlatılarda tasvirleri çokça geçmesidir. Nitekim XVIII. yüzyıl şairi Şeydayi’nin “Türkmenin ahvalı” diye isimlendirdiği şiirinde şöyle bahsetmektedir:

Körhan oğlu Ugurcuk alp,
Gezdi Türk ilin at salıp,
Göroğlu ana at galıp,
Paç alıp geçdi sağı-solı (Meredov, 1964: 181)

Aynı şekilde meşhur Türkmen şairi Mahtumkulu’nun “Zaman boldı”, “Bagtım garadır”, “Delalet yağşı”, “Türkmenin”, “Dünya hey” gibi şiirlerinde Köroğlu’ndan kahramanlık başta olmak üzere niteliklerinden bahsedilmektedir. Örneğin şair Mahtumkulu’nun “Türkmenin” adlı şiirinde şöyle geçmektedir:

“O, merdin oğludur, merttir pederi,
Köroğlu kardeşi, sarhoştur seri,
Dağda, düzde kovsa, avcılar, diri
Alabilmez, arslan oğlu, Türkmenin.”

Bununla birlikte Mahtumkulu’nun “Cengi Bellidir” adlı şiirinde “Kuldan doğsa bir kahraman Köroğlu” diye kahramanlık sıfatına ayrıca vurgulamaktadır. Köroğlu’nun Mahtumkulu’ya etkilediği üzerinde durulan yazılar görülebilir. Bu konuda Baymuhammet Garrıyev

“Magtımğulı ve Epos – Destanlar” adlı makalesinde kahramanlık destanı “Köroğlu” Mahtumkulu’ya en güçlü etki eden, ilham kaynağı olan eserdir” diye yönde görüş belirtmektedir (Garrıyev, 1973: 54-60). Kısacası şair Mahtumkulu’nun şiirlerinde de görüldüğü üzere Köroğlu Türkmenlerin kahramanlık abidesi, kendinden sonraki yazılara ilham kaynağıdır.

Bir bakıma Köroğlu destanında Türkmenlerin ortak bilinçaltının değerleriyle anlatılan bu durum Sovyetler Birliği zamanında da Türkmen şairlerin arasında sık sık görülmektedir. Nitekim Kerim Gurbannepesov “Atamın köp Gaytalan Sözlerinde” adlı yazısında “Atam pılankesdi!” diyip, bukulmagın atana, Atan Göroğlı bolsa-da il at dakar hatana.” diyerek Köroğlu kahramanlığına gönderme yapmaktadır. Bununla birlikte Sovyetler Birliği zamanında sahneye uyarlanan eserlerin başında Köroğlu gelmektedir. Nitekim başta Gara Seyitliyev’in librettosuyla Danatar Övezov olmak üzere Gurbannazar Ezizov’un librettosuyla Nuri Halmammedov sahneye uyarlamaya çalışmıştır. “Köroğlu” adıyla meşhur olan destanın Türkmenistan’da dünü ve bugününe açıklık getirilebilmek için bunlarla birlikte destan üzerinde yapılan çalışmalar, özellikle de yayın süreci ayrı bir önem taşımaktadır.

I. Köroğlu Çalışmalarının Dünü

A. Destanın Neşri

Türkmenlerin kahramanlık destanı olarak kabul edilen Köroğlu destanının yayınlanması önemli bir süreçtir. Türkmen halkının değerli edebi eseri olan “Köroğlu” destanı, Türkmenistan’da değişik zamanlarda neşir edilmiştir. İlk olarak Köroğlu destanının XX. yüzyılın başından itibaren yayınlanmaya başladığı görülebilir. Ondan önce halkın dilinde nesilden nesle geçerek yüzyıllar içinde devam edegelmiş olan büyük bir standır. Bununla birlikte Köroğlu destanının Taşkent, Kokant, Kazan gibi merkezlerdeki taşbasmaları yapıtın tarihi süreç içindeki muhafazası açısından çok önemli bir aşamadır. Bu taşbasmalarından sonra Köroğlu destanının neşir hayatı ayrı bir sayfa açılmıştır. Nitekim bu önemli sayfaların içinde Türkmenistan’da yapılan işler ayrı bir değer taşımaktadır. Bu çalışmaları, Köroğlu

destanının Türkmenler arasında daha çok yayılmasına büyük etkisi olmuştur.

Köroğlu destanının yayınlarını iki şekilde sınıflandırmak mümkündür. İlk olarak destanın tam veya birkaç bölümüm içinde barındıracak bir şekilde basılması, ikincisi ise eserin bazı bölümlerinin ayrı olarak yayınlanmasıdır.

1. Destanın tam metnin neşri

Köroğlu destanı genellikle “Göroglı”, “Göroglı: Türkmen Halk Eposı”, “Türkmen Halk Destanı Göroglı”, “Göroglı Türkmen Gahrımançılık Eposı” gibi isimler ile yayınlanmış olduğu görülebilir. Köroğlu destanının birkaç bölümünün bir arada olduğu şekilde basılması ilk defa Ata Govşudov tarafından yapılmıştır. Ata Govşudov’un 1941 yılındaki 13 bölümünü içine alan “Köroglı” destanını, 1940 yılında Palvan Bağşı adıyla meşhur olan şahsın anlatımından kayda almıştır (Göroglı, 1941). Bu eser Türkmenistan’ın Milli Kütüphanesinin kataloğunda şu şekilde tanıtılmaktadır: “Göroglı: Türkmen Halk Eposı. / Terbiye salan A. Govşudov, M. Kösayev’in red. bilen A. Türkmen Devletneşir. 1941. 579 s.”

Köroğlu destanın 1958 yılında Nagım Aşirov tarafından 628 sayfa şeklinde yayınlanmıştır (Göroglı, 1958). A. Govşuov’un ile M. Köseyev’in “Göroglı: Türkmen Halk Eposu” ismiyle 1941 tarihindeki yayını ile Nagım Aşirov’un “Göroglı” adı ile Aşkabat’ta 1958 yılındaki neşrini tam destanlar örnek olarak verilebilir.

Ata Govşudov’un 1941 tarihinde yayınlanan “Köroglı” destanı 1980 yılında D. Haldurdı tarafından redakte edilerek yeniden neşir edilmiştir. Bu eser Türkmenista’nın Milli Kütüphanesinin kataloğunda şu şekilde tanıtılmaktadır: “Göroglı: Türkmen Halk Eposı. / Çapa tayyarlan A. Govşudov, M. Kösayev, red. D. Haldurdı, A. Türkmen Devletneşir. 1980. 637 s.” Daha sonra 1983 yılında Baymuhammet Garriyev tarafından 805 sayfa şeklinde yayınlanmaktadır. Bu eser Garriyev önderliğinde Rusça olarak aynı yıl yayınlanmıştır (Gör-Oglı, 1983).

Sovyet Türkmenistan zamanının en son Köroğlu neşri olarak Türkmenistan İlimler Akademisinin Mahtumkulu Dil ve Edebiyat Enstitüsü tarafından 1990 yılındaki neşrini söylemek mümkündür. Bu

eser Türkmenistan'ın Milli Kütüphanesinin kataloğunda şu şekilde tanıtılmaktadır: “Göroglı: Türkmen Gahrımançılık Eposı, TSSR. İlim. Akad. Magtımğulı adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı. A. Türkmenistan 1990. 848 s.” Daha sonra Köroğlu'nun yirmi bölümünü içine alan eseri B. Mammetyazov, A. Durdiyeva, Ş. Halmuhammedov, K. Seyitmıradov tarafından yayınlamaktadır.

2. Destanın bölümlerinin ayrı metinler olarak neşri

Destanın bölümlerinin neşri ise, “Araptab ar alış”, “Köroğlu ve Balıbey”, “Övez hem Gırat” gibi bölümleri de ayrıca neşir edilmiştir. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Aralış / Arapdan aralış / Göroglı, Türkmenskiy Geroiçeskiy epos, M. 1983.
2. Göroglının döreyişi, Tazeden işlenen N. Bayramov A. Magarıf 1987. 152 s.
3. Göroglının döreyişi, Türkmen halk eposı, A. Magarıf 1997. 156 s.
4. Göroglının gıratı, çapa tayyar. R. Durdiyev, A. Magarıf 1999. 16 s.

Yukarıdaki saydıklarımızla birlikte neredeyse Köroglu'nun her bir bölümünün ayrı bir basım olarak hazırlandığı da görülebilir.

B. Destan Üzerine Araştırmalar

XX. yüzyılda Türkmen halk destanları üzerinde araştırma yapılmıştır. Özellikle de Türkmenler arasında “Kahramanlık destanı” olarak bilinen Köroğlu üzerine yapılan çalışmalar çok değerlidir. Köroğlu destanı üzerinde ilmi çalışmayı başlatan isim olarak Baymuhammet Garriyev öne çıkmaktadır. Garriyev Köroğlu üzerindeki çalışmalarında ilk olarak Köroğlu destanın değişik nüshalarını incelediği ve onun üzerine ilmi eserler ve makaleler kaleme aldığı görülebilir. Bu çalışmalarından bir eser, Karriyev tarafından “Epiçeskie Skazaniya o Ker-oglu u Tyurko Yazıcnıh Narodov” (Türki Dilli Halklarda Köroğlu Hakkında Epik Hikâyeler) adıyla 1968 yılında Moskova'da yayınlanır. Bu eser, Garriyev'in 1957-1964 yıllarda M. Gorki Dünya Edebiyatı Enstitüsü'nde çalıştığı yıllarının ürünüdür. Garriyev'in bu kitabı “Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları” ismiyle Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı ve Feyzullah Rahmankul tarafından 2007 yılında Türkiye

Türkçesine tercüme edilmiştir (Garrıyev, 2007). Türkçeye kazandırılan eser, Türk Dünyasında Köroğlu destanı üzerine yapılan araştırmalarda bir fikir verecektir. Bundan dolayı bildiri de eserin yayınlandığı dönemden sonraki zaman dilimindeki çalışmalara yer verilecektir. Çünkü eserde detaylı olarak Samoyloviç, A. P. Arhipov, N. P. Ostrovmov, İ. N. Berezin, E. Bertel's gibi yazarların Türkmen Halk Destanı Köroğlu üzerindeki çalışmaları görülebilir. Ancak Baymuhammet Garrıyev'in Köroğlu üzerindeki çalışmalarını ayrıca bahsedilmesi gerekmektedir. Çünkü Köroğlu destanıyla ilgili zikrettiğimiz eserin dışında destanla ilgili değişik makalelerini Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasının Habarları: Cemiyetçilik İlimlerin Seriyası adıyla yayınlanan ilmi dergide görülebilir.

Baymuhammet Garrıyev'in bu çalışmalarıyla birlikte Köroğlu destanın üzerinde yapılan araştırmalarda bir diğeri ise, Garrıyev'in öğrencisi Babış Mammetyazov'un "Göroğlu eposı ve onun hazirki zaman yagdayı" (Köroğlu Destanı ve Onun Şimdiki Durumu) adı altında 1979 tarihinde yayınladığı eser, Türkmenistan'da Köroğlu destanı üzerinde yapılan önemli çalışmalardan biridir (Mammetyazov, 1979).

"Göroğlu eposı ve onun hazirki zaman yagdayı" adlı eserin yazarı Babış Mammetyazov'un önderliğinde "Köroğlu" destanın yazma nüshaları üzerinde araştırma yapılmıştır. Bunun sonucunda da Köroğlu destanı ilmi bir şekilde yaylanmasına hazırlamıştır. Babış Mammetyazov'un bundan başka da Köroğlu destanı üzerindeki değerli incelemeleri vardır. Nitekim Babış Mammetyazov Köroğlu destanının oluşması hakkındaki görüşleri içeren "Göroğlu eposının döreyişi hakkında" adlı eseri de bu konuda önemlidir (Mammetyazov, 1989). Bununla birlikte Babış Mammetyazov'un Köroğlu destanının bölümlerinin Türkmenler arasındaki farklılıklarını da öğrenmiştir. Bununla ilgili "Çardjouskiy variant destanov "Bezirgen" i Harmandali" eposa "Göroğlu" adıyla 1960 yılında Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasının Habarları: Cemiyetçilik İlimlerin Seriyası dergisinde makale kaleme almıştır (Mammetyazov, 1960: 79-84). Ayrıca Babış Mammetyazov'un "Türkmen gahrımançılık eposı "Göroğlu" (Mammetyazov, 1992) adlı eseriyle "Razvitiye Turkmenskoy Fol'kloristiki" (Türkmen Folklorunun Gelişimi) adlı makalesi de değerlidir (Mammetyazov, 1990: 3-7).

Köroğlu üzerinde çalışmalarda Porcan Kiçikulov'un iki makalesi dikkat çekicidir. Birincisi “Göroglı” eposının övrenilişi hakkında (Oktyabr' revolyutsiyasından önki dövürde)” (“Köroğlu” Destanı Araştırmaları zerine (Ekim İhtilalinden Önceki Dönem) (Kiçikoulov, 1960: 93-100), ikincisi ise, “Göroglı” eposunun övrenilişi hakkında (Oktyabr' revolyutsiyasından sonkı dövürde)” “Köroğlu” Destanı Araştırmaları üzerinde (Ekim İhtilalinden Sonraki Dönem)” adlı ilmi makaleleridir (Kiçikoulov, 1960: 88-94).

Yine Porcan Kiçigulov tarafından Köroğlu destanın üzere yapılan ilmi çalışmalarda arasında yayınlanan nüshalarına da incelendiği görülebilir. Nitekim Porcan Kiçigulov'un “Göroglı eposunun birinci ve ikinci neşirlerine sın” (Köroğlu Destanının Birinci ve İkinci Basımlarının Değerlendirilmesi) adlı yazısı da Köroğlu destanın yayınları üzerinde yapılan önemli bir çalışmadır (Kiçigulov, 1961: 238-250). Bununla birlikte Porcan Kiçigulov'un “Göroglı hakkında söhbet” adlı eseri de önemlidir (Kiçigulov, 1978). Ayrıca Porcan Kiçigulov'un “Göroglı” eposı ve Magtımğulı” adlı makalesinde şairin “Geçdi diydiler” şiirini alıp, onun Kahraman Köroğlu'nun olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır (Kiçigulov, 1960).

A. Bekmıradov tarafından 1985 yılındaki Aşkabat'ta “Goroglımın İzları” adıyla hazırlanan eser de Köroğlu destanı üzerinde çalışmalarda ışık tutacak niteliktedir (Bekmıradov, 1985). Bunlarla birlikte S. Garrıyev, A. Rahmanov, B. Veliyev (Veliyev, 1980; Veliyev, 1983), A. Baymıradov (Baymıradov: 1982), A. Durdıyeva (Durdıyeva, 1981), A. Garrıyeva (Garrıyeva, 1990) gibi Türkmen âlimlerinin Köroğlu destanı üzerinde yazıları görülebilir.

II. Köroğlu Çalışmalarının Bugünü

Köroğlu çalışmalarının bugünü ile ilgili olarak iki örnek verilebilir. İlk olarak Türkmenistan'ın İlimler Akademisinin Milli Yazmalar Enstitüsünün 23-24 Eylül 2009 yılında “Göroglı Yordumu ve Gündogar Edebiyatı” adıyla düzenlediği uluslararası sempozyumdur. Bu sempozyum Köroğlu Destanını dünyada tekrar konuşulmasını sağlamıştır. Bu sempozyumun özetleri üç dilde (Türkmençe, İngilizce ve Rusça) kitap olarak basılmıştır. Bu özetlerde Köroğlu destanı ile ilgili değişik konulardan incelemeler görülebilir. Bununla birlikte Milli

Yazmalar Enstitüsünü “Göroğlu Yordumu ve Gündogar Edebiyatı” adlı uluslararası sempozyuma özel bir hazırlık yapmıştır. Bunlardan biri de Köroğlu ile yazmalar, taşbasmaları başta olmak üzere ilgili yazıların toplanmasıdır. Örneğin Özbekistan’daki Biruni Enstitüsündeki “Kıssa i Köroğlu” (93 varak), “Destan Köroğlu” (30 varak), “Övez han hikayati” (68 varak) adlı yazmalar getirilmiştir.

Bugünün en önemli çalışmalarında biri de Köroğlu’nun yeni yayınıdır. Bu yayın, Latin alfabesinde kapsamlı olarak 2012 senesinde basılmıştır¹. Bu baskının içeriği şu şekildedir: 1. Göroğlunun döreyişi (5-76), 2. Göroğlunun öylenişi (77- 100), 3. Ar alışı (101-148), 4. Övez (149-230), 5. Övezin halas edilişi (231-288), 6. Övez öylenen (289-328), 7. Arapreyhan (329-366), 8. Kırk münker (367-406), 9. Servican (407-430), 10. Kempir (431-510), 11. Harmandali (511-568), 12. Gülayim ve Arhasan (569-618), 13. Bezirgen (619-684), 14. Göroğlunun ölümü (685-711).

Değerlendirme (Köroğlu Çalışmalarının Geleceği)

“Köroğlu” adıyla meşhur olan destanın Türkmenistan’da dünü, bugünü ve geleceği ile ilgili Köroğlu çalışmalarının geleceği veya değerlendirilmesi gerekirse, ilk olarak bugüne kadar yapılan çalışmaların kaydının yapılması, onların incelenmesi gereklidir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde Türkmenistan’da bilim adamları tarafından yayınlanan Köroğlu destanlarının toplanması ve onların üzerinde çalışma yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte Sovyet Türkmenistan’da Köroğlu destanı üzerinde yapılan ilmi çalışmalar tespit edilmeli ve onların değerlendirilmesi yapılmalıdır. Ancak o dönemde yapılan çalışmaların metodolojisi materyalist olduğundan, genellikle hak ettiği değer verilmemekte olduğu gözlenmektedir. Köroğlu destanın sağlıklı bir araştırmasını yapmak isteniyorsa, ilk olarak materyalist metodolojiye olan önyargılar bir tarafa bırakılarak Sovyet Türkmenistan’daki yapılan çalışmalar incelenmelidir. Yarın Köroğlu destanının her yönüyle bir incelenmesiyle birlikte onun üzerine yapılan araştırmaların derlenmesi ve değerlendirilmesi Köroğlu destanı sahiplenmeyi de güçlendirecektir. Kısacası Köroğlu destanıyla

¹ Göroğlu,- A.: Türkmen devlet neşiryat gulluğu, 2012.

ilgili çeşitli kaynaklarda dağınık olarak bulunan malzeme toplandığında ilmi çalışmalar daha da hızlanabilir.

KAYNAKLAR

Annasedov, S. (1958). *Göroglı*. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşiryatı.

Aşırov, N. (1958). *Göroglı Eposı Dogrusında*. Göroglı, Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşiryatı

Baymıradov, A. (1982). *Türkmen Folklor Prozasının Tarihi Evolyusiyası*. Aşgabat: İlim.

Bekmıradov, A. (1985). *Goroglnın Izları*. Aşgabat: Türkmenistan.

Bramyan, D. Gabriyelyan, (1954). “Neizdanıye Pesniy – Kyor-oglı, İzvestiya SSR”. *Obşestvenniye Nauki*, Yerevan, № 9, ctp. 71-93.

Durdiyeva, A. (1981). “Göroglı” Eposında Fantastika. Aşgabat.

Garıyev, A.B. “Görolı” eposında giperbola”. no. 85. s. 69-73.

Garıyev, A.B. (1973). “Magtımğulı ve Epos – Destanlar”. *Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasının Habarları, Cemiyetçilik İlimlerin Seriyası*, No. 4. s. 54-60.

Garıyev, A.B. (2007). *Türk Dünyasında Köroğlı Anlatmaları*. Çev: Fikret Türkmen- Muvaffak Duranlı- Feyzullah Rahmankul, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Garıyev, A.B. (1983). *Gör-Oglı Turkmenskiy Geroičeskiy Epos*. Moskova: Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı.

Garıyev, A.B. (1990). *Göroglı Türkmen Gahrımançılık Eposı*. Aşgabat.

Garıyev, Seyit (1982). *Türkmen Eposı, Dessanları ve Gündoğar Halkların Epiki Dörediciliği*. Aşgabat.

Garryeva, A. (1990). *Türkmen Halk “Göroğlu” Eposunun Poetik Sistemasi*. Aşgabat. İlim.

Göroğlu, (1958). N. Aşirov’un redaksiyası bilen. A. Türkmenistan Döwlet Neşiryatı.

Göroğlu, Halk Eposı (1958). Aşgabat.

Göroğlu: Türkmen Halk Eposı. (1941). Terbiye salan A. Govşudov, M. Kösayev’in red. Bilen A. Türkmen Devletneşir.

Jirmunskiy, V. M. (1974). *Tyurkskiy Geroičeskiy Epos*. Leningrad.

Karriyev B. A. (1968). *Epičeskiye skazaniya o Kor-oglı u tyurkoyazıçnyh narodov*. Moskova.

Kiçigulov, Porcan (1960). “Göroğlu eposı ve Magtımğulı”. *Magtımğulı adındaki edebiyat institutının işleri. 4. Goyberilişi*, Aşgabat.

Kiçigulov, Porcan (1961). “Göroğlu eposunun birinci ve ikinci neşirlerine sın”, Magtımğulı adındaki edebiyat institutının işleri. 5. Goyberilişi, Aşgabat: s. 238-250.

Kiçigulov, Porcan (1978). *Göroğlu Hakında Söhbət*. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Kiçigulov, Porcan (1960). “Göroğlu” eposının övrenilişi hakkında (Oktyabr’ revolyutsiyasından önkı dövürde)”. *Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasının Habarları: Cemiyetçilik İlimlerin Seriyası*, No. 5. s. 93-100.

Kiçigulov, Porcan (1960). “Göroğlu” eposının övrenilişi hakkında (Oktyabr’ revolyutsiyasından sonkı dövürde)”. *Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasının Habarları: Cemiyetçilik İlimlerin Seriyası*, No. 5. s. 88-94.

Kovşudov, A. (1940). “Halk Gahrımançılı Eposı”. Sovet Türkmenistan, 29 Dekabr’.

Köprülü, M. Fuad (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul.

Kösayev (1972). *Edebiyat Barada Söhbət*. Aşgabat.

Mammetyazov, Babış (1982). *Göroglı Eposınıfı Döreyşi Hakında*. İlim, Aşgabat.

Kösayev (1960). “Çardjouskiy variant destanov “Bezirgen” i Harmandalı” eposa “Görogly”. *Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasının Habarları: Cemiyetçilik İlimlerin Seriyası*, No. 5, s. 79-84.

Kösayev (1979). *Göroglı Eposı ve Onun Hazirki Yagdayı*. Aşgabat: İlim.

Kösayev (1990). “Razvitiye Turkmenskoy Folkloristiki”. *Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasınıñ Habarları Gumanitar İlimlarıñ Seriyası*, 6, s. 3-7.

Kösayev (1992). *Türkmen Gahrımançılık Eposı “Göroglı”*. Aşgabat.

Kösayev (1989). “Göroglı” Eposının Döreyşi Hakında. Aşgabat.

Meredov, A. (1964). *Şeydayı. (Dernevler ve Tektler)*, Aşgabat.

Türkmenbaşı, Saparmurat (2001). *Ruhname*, Aşgabat.

Veliyev, B. (1980). *Stavropol Türkmenlerinin Dessanları*. Aşgabat: İlim.

Veliyev, B. (1983). *Türkmen Halk Poeziyası*. Aşgabat: İlim.

Zirmunskiy, V. M. (1962). *Narodny Geroiçeskiy Epos. Sravnitel'no-İstoriçeskiye Oçerki*. M.– L.

TÜRKMEN KÖROĞLU ANLATMALARINI ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

*Pamukkale Üniversitesi/ TÜRKİYE
marlan@pau.edu.tr*

ÖZET: Anlatı esasına dayanan halkbilgisi ürünleri, toplumların temel kültür kodlarını, iç ve dış dünya ile olan ilişkilerini saklayan, onları ortak faktörler etrafında birleşerek nitelikli bir grup ve “başkaları karşısında biz” olma şuurunu aşıl原因 kıymetli hazinelerdir. Bir milletin tarihî akış içerisindeki duygu, düşünce ve hayat felsefesini, millet olmadaki karakteristik değerlerinin tümünü, bu ürünlerden öğrenmek ve takip etmek mümkündür. Çünkü bu ürünler, uzun bir tarihi süreç içinde gelişip olgunlaştıkları gibi, pek çok olay ve olguyu da günümüze ulaştıran, bugünün insanı ile geçmiş arasındaki ilişkiyi ve iletişimi sağlayan araçlardır.

Koroğlu anlatmaları da Türk dünyası anlatı geleneği içindeki en önemli örneklerden biridir. Özellikle Türkmenler arasında yüzyıllar boyunca derin tesirler uyandırmış, onların insanîyet, kahramanlık, vatanperverlik ve bağımsızlık hislerini takviye etmiştir. Anlatılara ilişkin çeşitli özellikler onu her zaman Türkmenlerle birlikte anmayı gerekli kılmıştır. Günümüzde Türkmenlerin kültürel mirası olarak da tescil edilen Türkmen Koroğlu anlatmaları, Türkiye’de özellikle yirminci yüzyıl başlarından itibaren ilmi çalışmalara konu olmuştur. Anlatma metinlerinin eksik olmasına rağmen yürütülen çalışmalar, yüzyılın sonlarında önemli bir yekûn teşkil etmiştir. Ancak günümüzde

dünyadaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan kültürel çalışmaların önemi, özelde Türkmen genelde Türk dünyası Köroğlu anlatmaları üzerine yeniden düşünmek gerektiğini göstermektedir. Bu sebeplerle bildiride Türkmen Köroğlu anlatmaları üzerine geçmişte yapılan çalışmalar dikkate alınarak, bugün ve yarın neler yapılması gerektiği bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, Türkmen, Türkiye, Araştırma, Küreselleşme.

THE PAST, PRESENT AND FUTURE OF THE STUDIES MADE IN TURKEY RELATED TO TURKMEN KÖROĞLU NARRATIVES

ABSTRACT: Folklore products based on narrative bases are precious treasures that hid the basic cultural codes of societies, their interactions with the inner and outer worlds, and are a qualified group that unite around common factors and overcome the desire to be “we in the face of others”. It is possible to learn and follow the philosophy of emotion, thought and life in the historical flow of a nation, the whole of characteristic values of the nation, from these products. Because these products are instruments that provide a long history of relationship and communication between today’s people and the past.

The stories of Köroğlu are among the most important examples of Turkish world narrative tradition. The mentioned narratives have especially deeply influenced Turkmens for centuries, reinforcing their feelings of humanity, heroism, patriotism and independence. Various features related to the narration have always required Köroğlu to be remembered together with Turkmens. Türkmen Köroğlu, who is also registered as a cultural heritage of Turkmens today, has been the subject of studies in Turkey especially since the beginning of the twentieth century. Despite the lack of narrative texts, the studies carried out constituted an important sum in the end of the century. However, the importance of cultural studies that emerged in parallel with the developments in the world today shows that the Turkish World needs to rethink about the narrative of Köroğlu. For this reason, in this declaration, taking into account the studies done in the past on Turkmen

Köroğlu’s narratives, what will be done today and tomorrow will be evaluated with a holistic view.

Keywords: *Köroğlu, Turkmen, Turkey, Research, Globalization.*

Türk dünyasının ortak değerlerinden biri olan Köroğlu Destanı, bilindiği gibi Türkmenistan’da çok önemli bir yere sahiptir. Türkmenler arasında yüzyıllar boyunca derin tesirler uyandırmış, onların insaniyet, kahramanlık, vatanperverlik ve bağımsızlık hislerini takviye etmiştir. Anlatılara ilişkin çeşitli özellikler onu her zaman Türkmenlerle birlikte anmayı gerekli kılmıştır. Günümüzde Türkmenlerin kültürel mirası olarak da tescil edilen Türkmen Köroğlu anlatmaları, Türkiye’de özellikle yirminci yüzyıl başlarından itibaren ilmi çalışmalara konu olmuş ve çeşitli yönleriyle değerlendirilmeye başlamıştır. Ancak yüzyılın ilk yarısındaki şartlar bağlamında ortaya çıkan imkânsızlıklar ve destan metinlerinin eksikliği, bu çalışmaların yeterli bilimsel seviyelere çıkmasını engellemiş, sadece genel ve yüzeysel bilgiler vermekle yetinilmiştir. Ayrıntılı bilgiler içeren çalışmalar için ise, yüzyılın sonlarını beklemek gerektiği bugün daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkmen Köroğlu anlatmalarıyla ilgili Türkiye’deki ilk ayrıntılı bilgileri Pertev Naili Boratav vermektedir¹. Boratav, “Köroğlu Destanı” (1931) adlı çalışmasında, Samoyloviç’in zikrettiği Türkmen anlatmalarının kısa bir özetini verir (Boratav, 1984: 43) Araştırmacı ayrıca Türkmen destan metinlerini görmediğini, fakat başka kaynaklardan elde ettiği bilgilerin ışığında destanın Türkmen menşeli olabileceğini düşündüğünü belirtir. Ona göre destanı Türkmenlere ait göstermek için şu sebepler yeterlidir (Boratav, 1984:139):

- 1-Köroğlu’nun bütün rivayetlerde Türkmen addedilmesi
- 2-Destanda Türkmen boylarının adlarının geçmesi ve onlar arasında birliğe işaret eden unsurların varlığı
- 3-En eski ve zengin destan unsurlarının Türkmen anlatmalarında

¹ Her ne kadar Milli Edebiyat döneminde başlayan çalışmalar çerçevesinde Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan gibi araştırmacıların Köroğlu ile ilgili ortaya koyduğu bilgiler mevcutsa da bunların daha çok Türk dünyasının ortak Köroğlu’suna ait olduklarını belirtmek gerek.

olması.

Boratav, daha sonra yayınladığı bazı makalelerinde de Köroğlu'nun özellikle Anadolu'daki Türkmenler arasında yaygın olarak bilindiğine dikkat çeker.

Boratav'dan sonra Köroğlu'nun Türkmen anlatmalarıyla ilgili ilk ciddi bilgilere, Dursun Yıldırım ve Fikret Türkmen'in çalışmalarında rastlıyoruz. Yıldırım, 1983 yılında yayınlanan "Köroğlu Semineri Bildirileri" içindeki "Köroğlu Destanı'nın Orta-Asya Rivayetleri" adlı çalışmasında, Kazak, Özbek, Tacik anlatmalarını yanı sıra Türkmen anlatmaları hakkında da bilgi verir ve bu anlatmalardaki ortak noktalar üzerinde durur. Fikret Türkmen ise, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'nde 1985 yılında yayınlanan "Köroğlu Hikâyelerinin Yayılma Sahaları ve Menşe Meselesi" adlı makalesinde, diğer versiyonlarla birlikte Türkmen versiyonunu tanıtır ve bu versiyon üzerinde yapılan çalışmaları özetler. Araştırmacı, aynı derginin 1989 yılında yayınlanan sayısında da "Köroğlu Hikâyelerinin Anadolu ve Türkmen Varyantları" adlı bir makale yayımlar. Bu makalede her iki sahaya ait anlatmaları mukayese ederek, anlatmaların aynı kaynaktan beslendiğini; fakat Türkmenistan anlatmalarının daha eski ve orijinal olduğunu belirtir.

Özellikle bu yayınlardan sonra Türkmen Köroğlu yönelik araştırma ve incelemelerin artmaya başladığı görülür. İsa Özkan, "Yusuf-Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı" adlı çalışmasında Türkmenler arasında "Göroğlu"nun önemine de işaret eder. Ülkü Çelik, Milli Folklor dergisinde yayınlanan "Göroğlu" (1995) adlı yazısında, 1990 yılında Türkmenistan'da neşredilen nüshayı tanıtır ve eserin giriş kısmından Türkiye Türkçesi'ne aktardığı bir bölümü birlikte yayımlar. Zekeriya Karadavut, Selçuk Üniversitesi SBE'de Prof.Dr. Saim Sakaoğlu danışmanlığında hazırladığı "Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)" (1996) adlı doktora tezinde Türkmen anlatmalarındaki "Göroğlu'nun Döreyşi" koluna da önemli ölçüde yer verir.

Köroğlu'nun Türkmen anlatmalarıyla ilgili Türkiye'deki ilk metin yayını, Annagülü Nurmehmet tarafından yayına hazırlanarak, Türkmençe ve Türkiye Türkçesi ile 1996 yılında Ankara'da neşredilmiş olanıdır. "Göroğlu, Türkmen Halk Destanı" adıyla Bilig yayınlarından

çıkan çalışma, Türkmenistan ve diğer ülkelerde de çeşitli bölgelerden derlenmiş olan Türkmen anlatmalarının bugüne kadar yayınlananları arasında en hacimlisidir. Eser, dil ve imlâ yönünden pek çok yanlışla dolu olmakla birlikte, Türkiye’de yayınlanan ilk neşir olması bakımından önemlidir. Annagülü Nurmemmet neşredilen eserin tanıtımı amaçlı aynı yıl Bilig Dergisi’nin 3.sayısında, “Türkmenlerde ve Dünyada Göroğlu” (144-154) adlı bir yazı da yayımlanmıştır. Yazıda eserin tanıtımı, yayımlanma süreci ve gerekçeleri ile destanın önemi vurgulanır.

Türkiye’de Türkmen Köroğlu anlatmaları üzerine yapılan ilk doktora çalışması ise Mustafa Arslan’a aittir. Ege Üniversitesi SBE bünyesinde Prof. Dr. Fikret Türkmen danışmanlığında hazırlanan ve 1997’de tamamlanan “Köroğlu Destanı’nın Türkmen Versiyonu Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme” adlı çalışmada, anlatmaların farklı zamanlarda yayınlanan (1941/1980, 1958, 1990, 1996) nüshalarında yer alan 20 kolu, yapı ve muhteva özellikleri bakımından Anadolu anlatmalarıyla karşılaştırılarak incelenmiştir.

Araştırmacı, daha sonraki yıllarda da Türkmen Köroğlu anlatmalarının farklı yönlerine dikkat çeken makale ve bildirimleriyle katkı sağlamaya çalışmıştır. Bu çalışmalarını şöyle sıralamak mümkündür: “Köroğlu’nun Türkmen Versiyonuna Ait Anlatmaların Tespiti ve Bazı Problemler” (1998), “Köroğlu Destanının Türkmen Benzer Metninde Genç Kahramanlar Hakkında Hikâyeler” (2001), “Türkmenistan’da Destan Dünyası” (2002), “Türkmen Göroğlu Destanında Deve” (2014), “Köroğlu ve Kültürel Bellek” (2015), “Türkmen Göroğlu Destanında Bilge Tipin Görünümü” (2016).

Türkmen Köroğlu anlatmalarına ait bazı yüksek lisans tezleri de yapılmıştır. Bunlardan biri Ege Üniversitesi SBE’de Ertan Karataraklı tarafından “B.A. Garriyev’in Göroğlu Destanı’nın Aktarımı” (1994) adıyla, diğeri Sakarya Üniversitesi SBE’de Eyüp Zengin tarafından “Köroğlu Türkmen Kahramanlık Destanı” (1996) adıyla, bazı kolların Türkiye Türkçesine aktarımı şeklinde hazırlanmıştır. Yakup Aktaş tarafından İnönü Üniversitesi SBE’de hazırlanan “Göroğlu- Türkmen Gahırmançılık Eposu (Köroğlu destanı) (Kempir, Göroğlu hem Balı Bey) Transkripsiyon, Tercüme, Metnin Grameri, Sözlük” (1996) adlı çalışmayı da bunlara eklemek gerekir.

Diğer taraftan araştırmacıların hazırlamış olduğu çeşitli kitaplarda konuya ilişkin bilgiler yer almaktadır. Fuzuli Bayat, “Köroğlu-Şamandan Âşık, Alptan Erene” (2003) adlı kitabında, Türkmen anlatmalarından da örnekler sunarak yorumlar ortaya koyar ve Köroğlu’nun Türkmenlik meselesini değerlendirir. Özkul Çobanoğlu ise, “Türk Dünyası Epik Destan Geleneği” (2003) adlı çalışmasında Türk destanlarının çeşitli özellikleri üzerinde dururken önemli ölçüde Türkmen Köroğlu anlatmalarına da değinir. Metin Ekici, “Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol)- İnceleme ve Metinler” (2004) adlı kitabında Köroğlu’nun ortaya çıkışına ilişkin ilk kolun, Türk dünyasındaki örneklerini ele alırken Türkmen anlatmalarına da geniş bir yer verir. Halil İbrahim Şahin, doktora tezi olarak hazırlamış olduğu “Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği” (2011) adlı çalışmasında Türkmenistan’daki destan geleneği ve destan anlatıcıları yanında, Köroğlu anlatmalarına ilişkin bazı özelliklere de değinir. Araştırmacı ayrıca, “Türkmenistan Sahası Köroğlu Anlatmalarında Kadın Tipler” (2012), “Köroğlu’nun Harmandeli Kolu Üzerine Bir İnceleme” (2013) adlı bildiriye yanında, Sabri Koz editörlüğünde hazırlanan “Tüfek İcadı Mertlik Bozuldu-Köroğlu Kitabı” (2014) içinde yazdığı “Türkmenistan’da Köroğlu Destanı: Araştırılma Tarihi, Oluşumu, Yayılma Alanları, Kolları ve İcra Özellikleri” (177-178) adlı bölümde de destan hakkında önemli bilgiler verir. Aynı kitap içinde Mustafa Aça tarafında hazırlanan “Köroğlu Üzerine Bir Bibliyografya” (539-579) başlıklı bölümde de konuya ilişkin çalışmalar sıralanmıştır. Naciye Yıldız, “Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar” (2015) adlı kitabında Türkmen destanları hakkında bilgi verir ve Köroğlu’nu “mitolojik motifler içeren destanlar” arasında gösterir. Araştırmacı ayrıca Sovyetler Birliği zamanında yapılan derleme çalışmalarından da bahseder.

Bu çalışmalar dışında özellikle makale ve bildiri çerçevesinde yayınlanan gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak Türkmen Köroğlu anlatmalarından bahseden çalışmalar da mevcuttur. İsa Özkan, “Köroğlu Destanı’nda Kahraman ve Atının Doğumu ile İlgili Motiflerin Tahlili” (1997) adlı makalesinde 1996 yılında Türkiye’de yayınlanan metinleri esas alarak bazı motifleri mukayeseli olarak inceler. Ali Abbas Çınar, “Köroğlu Destanı’nın Türkmen Versiyonunda Hz. Ali” (2004), Ali Berat Alptekin, “Mezarda Doğum Motifinin Kökeni ve Varyantları Üzerine Bir Araştırma” (2009), Zekeriya Karadavut, “Türk Destanlarında Hayvan Tarafından Büyütülen Kahramanlar ve Köroğlu”

(2009), Ebru Şenocak, “Mitolojik Birliktelik Açısından Kahraman Köroğlu ve Kıratı” (2015) adlı yayınlarında, anlatmaların bazı motiflerini değerlendirirler. Bunlara, İhsan Kalenderoğlu’nun “Sovyetler Birliği Döneminde Bolşevik Rejimin Türkmen Folkloruna Etkileri” (2008), Handan Kasımoğlu Aydın’ın “Türkmen Halk Destanı Göroğlu Üzerine Mitolojik İncelemeler” (2011), Yasemin Baki’nin “Köroğlu Destanı’nın Türkmenistan ve Elaziz Varyantı Üzerine Bir Kuram Denemesi” (2013), Ahmet Gökçimen’in “Köroğlu Destanı’nın Türkmen Varyantında Kafkas Coğrafyası” (2014), Elmira Memmedova’ın “Köroğlu Destanı’nın Azerbaycan, Özbek, Türkmen, Uygur Varyantlarındaki Yaşname Örnekleri ve Özellikleri” (2015) adlı yayınlarını da ilave etmek gerekir.

Buraya kadar kısaca zikredilen çalışmalar göstermektedir ki, Türkmen Köroğlu anlatmalarıyla ilgili Türkiye’de dün yapılan çalışmalar henüz yeterli seviyelere gelmiş değildir. En bariz eksikliklerin başında Türkmen anlatma metinlerinin herkesçe ulaşılabilecek ve kullanılabilir şekilde yayınlanmamış olması gelmektedir. Bu sebeple kanaatimizce bugün öncelikle metin yayınlarının artırılması öncelikli işlerden biri olmalıdır. Elbette bu çalışmalar koordineli şekilde yürütülmelidir. Düne ilişkin yapılan çalışmaların ortaya koyduğu önemli noktalardan biri de Sovyetler Birliği döneminde kültür değerlerine yönelik bazı ideolojik tahribatların yapılmış olmasından dolayı, yeni metinlerin yayına hazırlanmasında bazı yönlerin dikkate alınması gerektiğidir.

Diğer taraftan gerek Türkiye’de gerekse başka ülkelerde yapılan çalışmalar, Türkmen anlatmalarının en zengin ve hacimli olduğunu ortaya koyar. Buradan hareketle, Türkmenlerin kültürel mirası olarak da tescillenen anlatmaların, Türk dünyasındaki diğer benzer ve eş metinleriyle birlikte yeni yöntemler çerçevesinde düzenlenmesi bir gereklilik arz etmektedir. Çünkü Türk dünyasının müştereklerinden biri olan Köroğlu, ortak bellek, tarihsel süreklilik ve toplumsal kimlik yönlerinden de dün-bugün ve yarın bağlamında bize, bizi hatırlatan en önemli hatırlama figürlerinden biridir. Oluşturduğu temel anlam alanıyla, toplumsal alanda kabul gören geçerli kural ve ilkeleri yansıtan kanonik bir metin hüviyetindedir. Dün yapılan çalışmaların önemli ölçüde metin çeviri ve yayını, yapı ve muhteva incelemesi, yaratım, icra ve işlevsel boyutların değerlendirilmesi alanında yoğunlaştığı dikkati

çeker. Gelecekte bu çalışmaların anlam bağlamı, kurumsal bağlam ve iletişim sistemi bağlamlarını içeren kültürel bağlam boyutunda yorumlamalara dayalı yapılması ve kültürel yeniden üretimlere zemin oluşturması gereklidir. Özellikle Türkmen anlatmalarının kendi içinde ve diğer Türk boylarındaki anlatmalarla metinlerarasılık yöntemiyle incelenmesi ve yorumlanması hem anlatmaların hem de kültür çevresinin bağdaşıklığını ortaya koymak bakımından kanaatimizce önemli olacaktır. Bu sayede Köroğlu anlatmalarının sunduğu bilgi ve düşünce, aynı zamanda hem sanatsal bir üretim ve bağdaşıklık boyutu kazanacak hem de ortak bellek, tarihsel ve kültürel süreklilik, toplumsal kimlik kazanımlarında önemli bir anlam alanı ve hatırlama figürü olmaya devam edecektir. Sanırım kültürel mirasların yaşatılarak ve aktarılarak korunması da bu yönde çalışmalara bağlıdır.

KAYNAKLAR

- Arslan, Mustafa (1997). *Köroğlu Destanı'nın Türkmen Versiyonu Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi Doktora Tezi.
- Boratav, Pertev Naili (1984). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol)- İnceleme ve Metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

KÖROĞLU'NUN TÜRKMEN KOLLARI ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR: TARİHÇE, YÖNTEM VE PROBLEMLER

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Balıkesir Üniversitesi/ TÜRKİYE

hsahin@balikesir.edu.tr

ÖZET: Köroğlu, Türk dünyasının çeşitli boylarında çok sayıda koluyla yayılma imkânı bulmuş ve Türk destan geleneğini farklı devirlerde ve coğrafyalarda temsil etme özelliğine sahip bir anlatıdır. Köroğlu tipinin ve kollarının yayılma imkânı bulunduğu sahalar arasında yer alan Türkmenistan, bu konuda özel bir konuma sahiptir. Özbek, Karakalpak, Kazak ve Tacik bölgelerindeki Köroğlu anlatmalarında asıl kahramanın Türkmen olduğunun söylenmesi, Asya'nın pek çok yerine Köroğlu kollarının Türkmen bahşılınca taşınmış olması ve günümüzde de Köroğlu kollarının ve şiirlerinin yaşadığı yegâne alanlardan birisi olması nedeniyle Türkmenistan, Köroğlu araştırmaları için merkezî bir role sahiptir. Bu bakımdan Türkmenistan sahasında anlatılan ve yazıya geçirilmiş Köroğlu kollarının, diğer bölgelerdeki Köroğlu anlatmalarıyla ilişkisini araştıran çok sayıda çalışmanın yapıldığını söylemek mümkündür. Türkmenistan dışında Türkmen Köroğlu kollarının araştırıldığı ve bu konuda mukayeseli çalışmaların yapıldığı ülkelerin başında Türkiye gelir. Türkiye'de Köroğlu üzerine yapılan ilk çalışmalardan itibaren Hazar ötesi Türkmenleri olarak da bilinen ve bugün Türkmenistan sınırları içinde yaşayan Türkmen boylarının Köroğlu anlatmalarına dikkat çekilmiştir. Başlangıçta Anadolu'daki kollar üzerinde gelişen araştırmalara zamanla Türkmenistan'da bahşılardan derlenen Köroğlu kolları da dâhil edilmiştir. Türkiye'de

Köroğlu araştırmalarının erken dönemlerinde çoğunlukla Vambery'nin seyahat notlarından ve A. N. Samoyloviç gibi Rus Türkologlarının Türkmenlerle ilgili çalışmalarından hareketle yürütülen Türkmen Köroğlu araştırmaları Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi ve Türkmenistan'ın bağımsızlığına kavuşmasıyla ivme kazanmıştır.

Bu bildiriye, Köroğlu'nun Türkmen kollarıyla ilgili geçmişten günümüze Türkiye'de yapılan çalışmaların tarihçesi, yöntemi ve problemleri üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirmeler sonucunda Köroğlu'nun Türkmen kolları üzerine yapılan çalışmaların Türkiye'deki durumu tespit edilmiş ve konuyla ilgili problemlere bazı çözüm önerileri teklif edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, Türkiye, Türkmenistan, Araştırma.

THE STUDIES ON THE TURKMEN NARRATIVES OF KÖROĞLU INTURKEY: HISTORY, METHOD AND PROBLEMS

ABSTRACT: Köroğlu is a narrative that has the ability to spread with a large number of branches in various parts of the Turkish world and to represent the Turkish epic tradition at different times and geographies. Turkmenistan, which is one of the regions where the Köroğlu type and its branches have the possibility of spreading, has a special position in this respect. Turkmenistan has a central role in Köroğlu's researches because it is said that the original hero is Turkoman in the descriptions of Köroğlu in Uzbek, Karakalpak, Kazak and Tajik regions and that Köroğlu's arms have been carried to Turkmen terms in many places of Asia and today Köroğlu is one of the only places where his poems and poems are living. In this respect, it is possible to say that there are many studies that investigate the relation of Köroğlu branches, which are described in the Turkmenistan field and written, to their explanations of Köroğlu in other regions. Apart from Turkmenistan, Turkey is the head of the countries where Turkmen Köroğlu branches are searched and comparative studies are made in this respect. From the first studies on Köroğlu in Turkey, it has been pointed out that Köroğlu, who is also known as the Turkmen of the Caspian, and Turkmen who live in the borders of Turkmenistan today. Initially, researches on Anatolian branches were included in Köroğlu branches, compiled from Turkmenistan in time. In the early days of Köroğlu's researches in

Turkey, Turkmen Köroğlu's research, mostly carried out in the notes of travelers such as Vambéry and Russian Turkologists such as A. N. Samoylovic, was accelerated by the Soviet Union's disintegration process and Turkmenistan's independence.

In this paper, the history, methods and problems of the studies carried out in the day-to-day Turkey concerning the Turkmen branches of Köroğlu were determined and evaluated. As a result of the evaluations, the situation of the studies on the Turkmen branches of Köroğlu has been determined in Turkey and proposed some solutions to the problems related to this issue.

Keywords: *Köroğlu, Turkey, Turkmenistan, Research.*

Giriş

Köroğlu araştırmaları için Hazar ötesi Türkmenleri olarak da bilinen ve bugün Türkmenistan sınırları içinde yaşayan Türkmen boylarından tespit edilmiş olan kolların oldukça önemli bir yeri vardır. Özellikle Köroğlu'nun doğu varyantlarında bir Türkmen beyi olarak yer alması ve bu bilginin Özbek, Kazak ve Tacik varyantlarında da korunması, Türkmen Köroğlusunu ehemmiyetli bir konuma yükseltmektedir. Ayrıca Türkmen bahşılardan derlenmiş Köroğlu kollarının oldukça fazla olması, Köroğlu'nun doğumundan ölümüne kadarki süreçlerin ayrı kollar halinde düzenlenmiş olması ve Türkmen destan geleneğinin eksenindeki kahramanlık destanının Köroğlu oluşu, Türkmen boylarının Köroğlu anlatmalarını önemli kılmaktadır. Bu öneme binaen Çarlık Rusyası döneminden itibaren Türkmenistan'da Köroğlu destanı üzerine çalışmaların başladığını söylemek mümkündür. Çarlık döneminde başta A. N. Samoyloviç olmak üzere çok sayıda Rus Türkologu bölgeye gelmiş ve bölgeden elde ettikleri yazılı ve sözlü kaynakları kullanarak Türkmenlerin Köroğlu hakkında oluşturdukları kültürü irdelemeye başlamışlardır. Bu dönemde yapılan çalışmalar, Köroğlu ile ilgili bazı rivayetlerin kayıt altına alınması ve yayımlanması şeklindedir. Asıl olarak Türkmenistan'da Köroğlu araştırmaları Sovyetler Birliği döneminde ivme kazanmıştır. İlk defa Köroğlu kolları, bahşılardan derlenip yayımlanırken Köroğlu'nun oluşumu, gelişimi ve yayılmasıyla ilgili teorik çalışmalar da hayata geçirildiği görülür. Sovyet döneminin sonuna kadar Köroğlu kolları

Türkmenistan'da büyük oranda yayımlanmıştır. Bağımsızlık sonrasında da çoğunlukla bu yayınlar Köroğlu araştırmalarında kullanılmıştır.

Türkmenistan'daki Köroğlu kollarıyla ilgili ilk araştırmalar 1800'lü yılların ortalarından itibaren başlayıp 1900'lü yıllarda ivme kazanırken Türkmen Köroğlu kollarıyla ilgili Moskova, Petersburg, Tiflis, Kazan ve Aşgabat gibi merkezlerin dışında da yayınların yapıldığı ve Türkmen Köroğlusu'yla ilgili incelenmelerin başladığı görülür. Bu anlamda Türkiye'de de Hazar ötesi Türkmenlerinin Köroğlu varlığı üzerine Cumhuriyet döneminden itibaren araştırmaların başladığını söyleyebiliriz. Diğer bir ifade ile Türkmen Köroğlusu üzerine araştırma faaliyeti yürüten önemli merkezler arasında Türkiye de vardır. Köroğlu üzerine bütün Türk dünyasını kucaklayan bir bakış açısıyla yürütülen Türkiye merkezli Köroğlu araştırmalarında Türkmen kollarına da ayrı bir dikkat gösterilmiştir. Bu bildiride Türkmen Köroğlu kolları üzerine yapılan çalışmalar; dönemler, yöntemler ve problemler ekseninde ele alınmıştır. Türkmen Köroğlusu'nun hangi dönemden itibaren gündeme geldiği, Türkmenlerin Köroğlu destanının hangi yönleri üzerinde durulduğu, Türkmen Köroğlu kollarının Türk dünyası Köroğlu kolları arasında nasıl bir konuma konduğu, Türkmen Köroğlusu'nun incelenmesinde hangi yöntemlerin öne çıktığı ve bu alandaki temel problemlerin ne olduğu gibi hususlar bildirinin kapsamına girmektedir.

1. Tarihçe

Türkiye'de Köroğlu Destanı'nın Hazar ötesi Türkmen boylarındaki durumunu ele alan ve konuyla ilgili ilk bilgileri veren Fuad Köprülü ve Pertev Naili Boratav'dır. Bu iki araştırmacının konuyu ele alırken başvurdukları temel kaynakları A. Vambery ve A. N. Samoyloviç'in Türkmen bahşılık ve destan gelenekleriyle ilgili kayıtlarından ve çalışmalarından oluşmaktadır. Özellikle Samoyloviç'in Türkmenistan'a düzenlediği alan araştırmalarında elde ettiği bilgileri ve malzemeleri Moskova ve Sen Petersburg gibi merkezlerde yayımlaması ve bu yayınların Türkiye ve Avrupa ülkelerine ulaşması, Türkmenlerdeki Köroğlu geleneğine ilgiliyi arttırmıştır. Samoyloviç'in "Stareşkiye Turkmenskiye Poeti" (1906), "Leganda o Korkuda i Köroğlu" (1908), "Truhmenskaya Step i Truhmeni" (1909), "Oçerki po

İstoriî Turkmenskoy Literaturı” (1929) gibi çalışmaları ve Arminius Vambéry'nin Türkmen boylarını da kapsayan seyahatine ait Londra, Paris ve Sen Petersburg'da yayımladığı notları, Türkiye'deki ve Avrupa'daki bilim adamlarının Türkmen destan geleneğini ve özellikle de Türkmen Köroğlu destanını tanımalarına yardımcı olmuştur (Şahin, 2011: 13-14, 18).

1800'lü yılların ortalarından itibaren Türkmenlerin bahşılık geleneği, Dede Korkut ve Köroğlu üzerine ilk bilgiler gün yüzüne çıkmaya başlarken Türkmen Köroğlusu'yla ilgili Türkiye'de ilk bilgiler, 1920'lerden sonra verilmeye başlanır. Fuad Köprülü, 1926 yılında yayımladığı **Türk Edebiyatı Tarihi** adlı çalışmasının “Göktürk Dairesinin İkinci Derecedeki Menkıbeleri Köroğlu” başlıklı bölümünde bu destanın Hazar ötesindeki çöllerde yaşayan Oğuz tarafından vücuda getirildiğini söyleyerek şöyle devam eder: “*Göçebe Türkmenler vasıtasıyla, yani onlardan bazı şubelerin mesela Özbekler gibi sonraki siyasi kuruluşlara girmeleri dolayısıyla, Özbeklere ve Kazaklara da geçen bu menkıbe, asırlardan beri Maveray-ı Hazer Türkmenleri, Azerbaycan ve Anadolu Oğuzları arasında yaşamaktadır.*” (1985: 58). Köprülü, bu eserinde günümüzde Türkmenistan sınırları içinde yaşayan Türkmen boylarının Köroğlu destanının oluşumuna ve yayılmasına katkı yaptığını belirterek Türkiye'de Türkmen Köroğlusu ile ilgili ilk bilgileri ve değerlendirmeleri yapmıştır.

Köprülü'nün öğrencisi Pertev Naili Boratav'ın 1931 yılında yayımladığı **Köroğlu Destanı** adlı eserinde Türkmen Köroğlu kollarına değinilmiştir. Ancak Boratav, Köroğlu'nun Türkmen kollarını görmediğini “*Maalesef Türkmen rivayeti elimizde olmadığı için bütün bu rivayetlerin ne gibi tahriflere maruz kaldığını tayin etmek mümkün değildir.*” ifadeleriyle beyan etmiştir (1984: 97). Boratav, Vambéry'nin verdiği bilgileri aktararak Köroğlu'nun Türkmenler arasında da bilindiğini, hatta Köroğlu Destanı'nın Türkmen kökenli olabileceğini söyleyerek çalışmasına Samoyloviç'in Türkmenler arasından Köroğlu ile ilgili tespit ettiği bilgileri de eklemiştir (1984: 43-44, 126, 139).

Yine M. Fuat Köprülü, 1942 yılında kaleme aldığı “Bahşı” maddesinde Türkmen bahşılarının “Köroğlu”, “Sayatlı-Hemra” ve “Yusuf-Ahmet” gibi destanları anlattıklarını söylemektedir. Vambéry'nin kayıtlarından faydalanarak bilgiler veren Köprülü, Türkmenlerin bu hikâyeleri dinlemekten büyük zevk aldıklarını da belirtmiştir (1966: 152).

Köprülü ve Boratav'ın Köroğlu'nun Türkmen rivayetleriyle ilgili verdiği ilk bilgilerin dışında Türkiye'de 1980'li yıllara kadar bu hususta herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Oysa bu arada Türkmenistan'da ve Sovyet Rusyası'nda Türkmen Köroğlu Destanı ile ilgili önemli yayınlar yapılmıştır. 1941 yılında Türkmenistan'da Köroğlu Destanı'nın bilimsel anlamda ilk metin neşri, **Göroglı Türkmen Halk Eposı** adını taşır. Ata Çepov'un Pelvan Bahşı'dan derlediği 13 Köroğlu kolunu içeren bu kitap, Ata Govşudov tarafından hazırlanmış ve M. Köseyev'in redaktörlüğünde yayımlanmıştır. Türkmenistan'da Köroğlu Destanı'nın kitap hacminde ikinci metin neşri 1958 yılında N. Aşırov tarafından yapılmıştır. Türkmenistan İlimler Akademisi bünyesinde hazırlanan **Göroglı** adlı çalışma, daha önceki metin neşirlerinden de faydalanılarak hazırlanmıştır. Türk dünyasındaki Köroğlu geleneğine üzerine hazırlanmakla birlikte, Türkmen Köroğlu'yla da ilgili önemli değerlendirmeler ve bilgiler içeren **Epiçeskie Skazaniya o Ker-Oglı u Tyurkoyaziçnih Narodov** adlı kitap, B. A. Garriyev tarafından 1968 yılında Moskova'da yayımlanmıştır. 1980 yılında ise Mâti Köseyev, Ata Govşudov'un daha önce yayımladığı metinleri iki kol daha ilave ederek **Göroglı Türkmen Halk Eposı** adıyla Köroğlu kollarını yeniden yayımlar. 1983 yılına gelindiğinde B. A. Garriyev, **Göroglı Türkmen Gahrımançılık Eposı** Sovyet İlimler Akademisi'nin yayınları arasından Moskova'da bir kitap neşredilir. Türkmen Köroğlu Destanı'nı tanıtan Garriyev, bu kitapta Köroğlu Destanı'nın Türkmençe ve Rusça metinlerine de yer vermiştir (Mämmetyazov, 1982: 6; Aşırov, 1958; Köseyev, 1980).

B. A. Garriyev'in kitabını yayımladığı 1983 yılında Türkiye'de Dursun Yıldırım, Köroğlu Semineri'nde "Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivâyetleri" adlı bir bildiri sunar. Yıldırım bu bildirisinde Köroğlu'nun Kazak, Özbek, Tacik ve Türkmen varyantlarını tanıtmış ve Köroğlu'nun tarihî, efsanevi ve destani kimliği üzerinde değerlendirmeler yapmıştır. Yıldırım ayrıca, Türkmenlerdeki Köroğlu tipinin, Orta Asya'daki diğer Köroğlu tipleriyle benzer olduğunu ifade etmiştir (1998). Yıldırım'ın bu yazısında Özbek, Kazak, Türkmen gibi Orta Asya bölgesinde yaşayan Türk boylarında ortaya çıkmış Köroğlu'nun tip özellikleri, bilhassa bu bölgedeki Köroğlu'nun zuhuruyla ilgili ilk kolların ekseninde Köroğlu'nun irdelenmesi söz konusudur.

Türkiye'de Türkmen Köroğlu araştırmalarının seyri Fikret Türkmen'in Köroğlu Destanı ile ilgili çalışmaları ve yönettiği yüksek lisans ve doktora tezleriyle değişir. Türkmen, 1985 yılında “Köroğlu Hikâyelerinin Yayılma Sahaları ve Menşe Meselesi” adlı bir makale kaleme alır. Köroğlu Destanı'nın doğu ve batı versiyonlarına sahip olduğunu ifade eden Türkmen, destanın Türkiye, Bulgaristan, Azerbaycan, Gürcistan, Özbek, Kazak, Tobol-Tatar ve Türkmen varyantlarını ve bu varyantlar üzerine yapılan çalışmaları tanıtmış, Köroğlu'nun bir eşkiya değil, bir destan kahramanı olduğunu, destanın mahalli tesirlere maruz kaldığını ve bu etkilerin daha ayrıntılı bir şekilde araştırılması gerektiğini ifade etmiştir (1985). Fikret Türkmen, bu yazısında Köroğlu'nun mevcut anlatmalarının versiyon tasnifini yapmış, bu tasnif de sonraki dönemlerde Köroğlu araştırmalarında büyük oranda kullanılmıştır.

Fikret Türkmen'in, 1989 yılında yayımladığı ve Köroğlu Destanı'nın Anadolu ve Türkmen varyantlarını mukayese ettiği “Köroğlu Hikâyelerinin Anadolu ve Türkmen Varyantları” adlı makalesi de Türkmen Köroğlu Destanı üzerine yazılmış önemli yazılardandır. Türkmen, bu yazısında öncelikle Köroğlu'nun batı ve doğu versiyonları üzerinde durmuş ve Anadolu'daki ve Türkmenistan'daki Köroğlu kollarını versiyon, varyant, tip ve motif ekseninde değerlendirmiştir. Anadolu ve Türkmenistan kollarını mukayese eden Fikret Türkmen, bu kolların aynı gelenek ve kültür mirasından beslendiğini, bu kolların Anadolu-Güney Azerbaycan-Türkmenistan-Harezm hattında gidip geldiğini söyler. Türkmen'in bu çalışması, Köroğlu kollarının Anadolu ve Türkmenistan arasındaki yayılma şekillerini tespit etmesi ve özellikle Köroğlu'nun ilk kolu üzerinden Türkmen ve Anadolu Köroğlusu üzerinde tespit ve değerlendirmeler yapması açılardan önemlidir (1989).

1990'lı yılların başına gelindiğinde Türkmen Köroğlu kollarıyla ilgili Dursun Yıldırım ve özellikle Fikret Türkmen'in verdiği bilgilerin dışında başka bir çalışmanın yapılmadığı görülür. Bu dönemde Türkmenistan'da B. Mämmetyazov, A. Durdıyeva, Ş. Halmuhammedov, K. Seyitmıradov birlikte **Göroğlu Türkmen Gahırmançılık Eposu** adıyla 1990 yılında B. A. Garriyev'in editörlüğünde bu tarihe kadar yapılmış en hacimli Köroğlu neşirlerinden birisini yaparlar (Mämmetyazov 1990). 1990'lara

gelindiğinde Türkmenistan'da Köroğlu kollarının metinleri hemen hepsi çok farklı araştırmacılar tarafından hazırlanıp yayımlanmışken Türkiye'de ise Köroğlu'nu Türkmen kolları üzerine bir metin neşri yapılmamıştır. Ancak 1996 yılında Annagülü Nurmehmet, **Göroğlu Türkmen Halk Destanı** adıyla Türkmenistan'daki Köroğlu kollarını Türkiye'de yayımlamıştır. Sekiz ciltten oluşan çalışmada Köroğlu'nun Türkmen kolları hem Türkmen hem de Türkiye Türkçesi ile yer almıştır (1996). Türkiye'de pek çok Türkmen Köroğlu kolunu içeren bu neşir, ilk neşirlerden birisi olarak önemli olmakla birlikte pek çok problemi de bünyesinde barındıran bir yayındır. Özellikle Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan kollarda ciddi aktarma hataları mevcuttur. Bu nedenle bu yayının bilimsel çalışmalarda kullanılmasının problem teşkil edeceğini belirtmek gerekir.

1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi ve Türkmenistan'ın 1991'de bağımsızlığına kavuşmasıyla Türkiye'de başlayan Türkiye dışı Türk boylarına olan ilginin artışı, Türkmenistan sahasını da etkilemiştir. Daha fazla kaynağın ve bilginin ulaştığı Türkiye'de Türk topluluklarının halk edebiyatı ürünlerine üzerine yapılan araştırmalarda ciddi artışlar görülür. Türk dünyasına karşı oluşan bu dikkatler, Türkmenistan sahasındaki halk edebiyatı ürünlerine, özellikle de Köroğlu Destanı'nın Türkmen kollarına yönelmiştir. 1996 yılında Zekeriya Karadavut'un "Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)" başlıklı doktora tezi konumuzla doğrudan ilgilidir. Sonraki dönemlerde **Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı Türk Dünyasındaki Varyantlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma** (2002) adıyla kitaplaştırdığı bu tezinde Karadavut, Köroğlu'nun Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Kırım ve Anadolu'daki ilk kollarını incelemeye almıştır. Karadavut, tezinde Köroğlu Destanı'nın Türkmenistan varyantı üzerine yapılan çalışmaları değerlendirmiş, Türkmen kolunun özetini vermiş ve metinlerde geçen mekânları, kahramanları, motifleri ve şiirleri mukayeseli bir şekilde incelemiştir. Karadavut ayrıca, Köroğlu'nun zuhurunu anlatan Türkmen anlatmasının hem asıl metninden parçaları hem Türkiye

Türkçesine aktarılmış şeklini çalışmasına eklemiştir¹ (Karadavut, 2002).

Bir yıl sonra Mustafa Arslan'ın, Fikret Türkmen danışmanlığında hazırladığı doktora tezi de Türkmen Köroğlu araştırmaları için oldukça kıymetlidir. Mustafa Arslan, 1997 yılında tamamladığı “**Köroğlu Destanı'nın Türkmen Versiyonu Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme**” adlı doktora tezinde Köroğlu'nun Türkmen anlatmalarını incelemiştir. Bu tarihe kadar çalışmalar içinde Arslan'ın bu çalışması, Türkmen Köroğlu Destanı'nı bütün kollarıyla ele alan ve inceleyen asıl çalışma olarak dikkat çeker. Çalışmada Arslan, öncelikle Türkmen destan geleneği ve bahşılar üzerine bilgiler vermiş, Köroğlu'nun Türkmen versiyonu üzerine yapılan çalışmaları değerlendirmiş, destanla ilgili problemlere temas etmiş, destanın Türkmen ve Anadolu anlatmalarını karşılaştırarak destandaki şiirleri incelemiş ve çalışmanın son kısmına Köroğlu'nun Türkmen kollarını eklemiştir. Arslan'ın bu çalışması, Türkmen Köroğlu kolları üzerine yapılmış ciddi çalışmaların başında gelir. Doktora tezi olarak hazırlanan bu incelemede Arslan, Köroğlu'nun Türkmenler arasında tespit edilmiş 20 kolunu Türkiye Türkçesine aktarmış ve bütün kollar üzerinde ayrı ayrı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu tarihe kadar daha çok ilk kol üzerinden yapılan Türkmen Köroğlu araştırmaları, bu çalışmayla birlikte diğer kollara da sirayet etmeye başlamıştır (1997). Mustafa Arslan'ın Köroğlu'nun menşei, türü ve Türkmenistan'da kayıt altına alınırken ve neşredilirken meydana gelen problemlerden bahsetmiş olması ve 20 kolu mümkün merteye Anadolu kollarıyla mukayese etmiş olması, Türkmen Köroğlusunu'nun Türkiye'de anlaşılması ve takip edilebilmesi açısından oldukça kıymetlidir².

¹ Ayrıca Zekeriya Karadavut, 1997 tarihli “Türk Destan Geleneği İçinde Köroğlu'nun Doğuşu ve Çocukluğu” adlı bildirisinde Kazak, Özbek ve Türkmen varyantlarındaki Köroğlu'nun doğuşu ve çocukluğuyla ilgili motifleri Oğuz Kağan, Manas ve Alpamış gibi Türk destanlarıyla karşılaştırmıştır (1997: 327-332).

² Mustafa Arslan doktora tezini tamamladıktan sonra Türkmen Köroğlu kollarıyla çalışmalarına devam eder. Öncelikle “Köroğlu'nun Türkmen Versiyonuna Ait Anlatmaların Tespiti ve Bazı Problemler” adlı makalesinde Türkmenistan'da Köroğlu Destanı'nın araştırılma tarihine değinmiş, Sovyet döneminde yayımlanan Köroğlu anlatmalarına ideolojik bazı müdahalelerin

1990'lı yıllardaki bu iki doktora tezi hem bünyelerindeki metinlerle hem de Türkmenistan sahasında kayda alınmış kolların tahlilini yapmalarıyla bu alana önemli katkılar yapmışlardır. 2000'li yıllarda ise Türkmenistan'daki Köroğlu kollarına olan ilginin devam ettiğini görmek mümkündür. Köroğlu araştırmalarında merkezî kollardan birisi olan ilk kol üzerine Metin Ekici, 2004 yılında **Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) -İnceleme ve Metinler-** adlı bir kitap yayımlar. Türk boylarındaki Köroğlu'nun ortaya çıkışını anlatan ilk kol üzerine hazırlanan bu kitapta Ekici, Türkmenistan'daki Köroğlu Destanı'nın ilk kolunu da incelemeye almıştır. Çalışmasında Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Doğu Türkistan (Uygur), Azerbaycan ve Türkiye Türklerindeki Köroğlu'nun ilk kolunu mukayeseli bir şekilde inceleyen Ekici, Köroğlu üzerine Türkmenistan'da yapılan çalışmaları tanıtmış, Türkmen bahşılık geleneği üzerine bilgiler aktarmış ve Türkmenlerden derlenen Köroğlu'nun ilk kolunu çalışmaya ilave etmiştir. Köroğlu Destanı'nın ortaya çıkışıyla ilgili görüşleri değerlendirdiği ve destan metinlerini mukayeseli bir şekilde incelediği bölümlerde de Ekici, Köroğlu'nun Türkmen anlatmalarına değinmiştir (2004).

2000'li yıllarda Türkmen Köroğlu Destanı üzerine yapılan araştırmalar arasında çeviri yayınlar da vardır. 2007 yılında B. A. Garrıyev'in Türk dünyasındaki Köroğlu anlatmaları üzerine hazırladığı ve Moskova'da 1968 yılında “Epiçeskie skazaniya o Ker-oglu u tyurkoyazıçnih narodov” adıyla yayımladığı çalışması, Türkiye'de Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı ve Feyzullah Rahmankul tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Türk boylarındaki, hatta diğer milletlere yayılma göstermiş Köroğlu kolları hakkında yapılmış önemli çalışmalardan birisi olan Garrıyev'in bu kitabında Türkmenler arasında bilinen Köroğlu kolları üzerinde de durulmuştur. “Türkmen Köroğlu'nun Oluşumu ve Gelişimi” ve “Epik Geleneğin Taşıyıcısı

yapıldığını ve metinlerin kaynakları konusunda problemlerin olduğunu belirtmiş, bu alanda yapılacak çalışmalarda destanın bütün versiyonlarının görülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Arslan, 1998). Diğer bir çalışması olan “Köroğlu Destanının Türkmen Benzer Metninde Genç Kahramanlar Hakkında Hikâyeler” adlı yazısında Ayvaz, Erhasan, Nurali, Harmandeli gibi genç kahramanların hikâyelerini ve bu hikâyelerdeki kahraman modelini incelemeye almıştır (Arslan, 2001).

Bahşiler” bölümlerinde Türkmen Köroğlu kollarının meydana gelmesini sağlayan tarihî ve kültürel şartlar irdelendiği gibi Köroğlu kollarını anlatan bahşılar hakkında önemli bilgiler verilmiştir (Garriyev, 2007). Köroğlu araştırmalarının önemli kaynaklarından birisi olan kitabın Türkçeye çevrilerek yayımlanması hem Türkmenistan sahasındaki hem de diğer bölgelerdeki Köroğlu geleneklerini takip edebilme açısından önemli bir adımdır.

Türkmen Köroğlu kollarını ilgilendiren doktora tezlerinden birisi 2009 yılında Halil İbrahim Şahin tarafından, “Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları” adıyla hazırlanmıştır. Tezde, Türkmenistan’da “kahramanlık destanı” olarak nitelendirilen Köroğlu Destanı’nın Türkmen kollarının oluşumu, kaynakları, şekil ve üslup özellikleri, yapısı, anlatım tekniği ve kompozisyonu, Köroğlu başta olmak üzere kollarda geçen tiplerin özellikleri ve destanın motif yapısı Türkmen destan geleneği ekseninde irdelenmiştir. Bu çalışmada Türkmen Köroğlu kollarının metin özellikleri incelemeye dâhil edildiği gibi kolların icracıları ve icra ortamı üzerinde de durulmuştur. Köroğlu kollarını anlatan bahşıların kolları/yolları, eğitimleri, destan anlatma zamanları ve mekânları, anlatım teknikleri ve dinleyiciyle temasları hakkında bilgiler veren Şahin, Köroğlu kollarının metin özelliklerinin yanında bağlamıyla ilgili değerlendirmeleri de çalışmasına eklemiştir³ (2011).

³ Halil İbrahim Şahin, doktora tezinin dışında “Köroğlu Destanı’nın Türkmen Anlatmalarında Bahşıların Düşman Tipleri Tasviri”, adlı bildirisini, Uluslararası Türk Kültüründe Beden Sempozyumu’nda sunmuş (04-05 Nisan 2007 Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul) ve editörlüğünü Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç’un yaptıkları Beden Kitabı’nda (İstanbul 2009: Kitabevi, ss. 181-199) yayımlanmıştır. Bildiride Şahin, Köroğlu’nun Türkmen kollarında yer alan ve Köroğlu ile yiğitlerinin sürekli çarpışmak zorunda kaldıkları düşman tipler üzerinde durmuştur. Düşman olarak nitelendirilen tiplerin temel özellikleri, bahşıların bu tipleri tasvir tarzları ve oluşan bu düşman tip algısının, Köroğlu gibi kollardaki olumlu kahramanlar üzerindeki etkileri üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır (Şahin 2007). Yine Halil İbrahim Şahin’in, “Türkmenistan Sahası Köroğlu Anlatmalarında Kadın Tipler”, adıyla hazırladığı bildirisi de yine Türkmen Köroğlusunu ile doğrudan ilgili bir çalışmadır, Şahin, bildirisinde Köroğlu’nun Türkmen kollarında yer alan kadın kahramanları çeşitli özelliklerine göre tasnif etmiş ve irdelenmiştir. Kadın

Türkmenistan’da kaydedilen Köroğlu kollarına ilgi Hatice İçel’in 2010 ve H. İbrahim Şahin’in 2013’te hazırladıkları kitap boyutundaki çalışmalarda devam etmiştir. Hatice İçel, **Köroğlu’nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir İnceleme** başlıklı çalışmasında Köroğlu kollarından birisi olan Bolu Beyi kolunu Türk dünyasındaki anlatmalarıyla mukayeseli bir şekilde ele almıştır. Çalışmaya Türkmen bahşılardan derlenmiş bir kol da eklenmiştir (İçel 2010). Halil İbrahim Şahin’in **Köroğlu Destanı’nın Harmandeli Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma** başlıklı kitabında Harmandeli kolunun Türkmen, Özbek ve Karakalpak anlatmaları mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Türkmen bahşısı İlanan Anna, nam-ı diğer İlanan Bağşı’nın anlattığı Harmandeli kolunun da dâhil edildiği çalışmada Harmandeli kolunun türü, tasnifler içindeki yeri, yayılma alanları, tarihî ve kültürel zemini, şekil ve üslup özellikleri ve icrası üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışma, Köroğlu’nun ilk kolunun dışında başka bir kol üzerine yapılmış olması ve Türkmen Köroğlu kollarının diğer bölgelere yayılma durumları üzerine değerlendirmeler yapmasıyla dikkat çekmektedir (Şahin, 2013).

Bu kısa tarihçe içinde Türkmen Köroğlu Destanı’na değinen ve tarafımızdan görülememiş bazı çalışmalar olabilir, ancak Türkiye’de Köroğlu’nun Türkmen anlatmalarıyla ilgili öne çıkan ve araştırma tarihine yön veren yayınlar yukarıya alınmıştır. 1920’li yıllarda küçük bilgiler verme halinde başlayan çalışmaların, 1980’lerde ayrıntılı bilgiler veren makale ve bildirimlere dönüşürken, 1990’lı yıllardan sonra ise yüksek lisans ve doktora tezi düzeyine ulaştığı görülür. Özellikle kollarla ilgili 2000’li yıllarda yapılan kitap yayımları da bu alandaki birikime önemli katkı sağlamıştır.

2. Yöntemler ve Eğilimler

Türkiye’de Türkmenler arasında meydana gelmiş Köroğlu kolları üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, Tarihi-Coğrafi Fin

kahramanların erkek kahramanların varlıklarına yaptıkları katkılar, kollarındaki kadın algısı, kadınların anlatı içindeki işlevleri vb. hususlar üzerine yoğunlaşan bildiri, Türkmen Köroğlu kollarında yer alan kadın kahramanlar hakkında vardığı sonuçlarla Köroğlu kollarındaki kadına bakış açısını ölçmeye gayret etmiştir (Şahin 2012).

yöntemi esasında yapılmıştır. Başka bir ifade ile bu alandaki araştırmaların pek çoğunda Fin yönteminin etkileri vardır. Konuyla ilgili ilk çalışmalardan birisini hazırlayan Pertev Naili Boratav'da da bu etkiyi görmek mümkündür (Boratav, 1931). Sonraki çalışmalarda da bu yöntemin terimleri ve bakış açısıyla Köroğlu Destanı'nın araştırıldığını söylemek mümkündür. Özellikle Fikret Türkmen'in Köroğlu'nun varyant ve versiyonlarının dağılımını gösterdiği çalışmalarından sonra Köroğlu araştırmaları büyük oranda bu eksende ilerlemiştir (Türkmen, 1985; 1989). Coğrafi anlamda Köroğlu'nun Türk dünyasındaki yayılımı, varyant ve versiyonların tespiti ve mukayesesi, tarihi boyutu ile Köroğlu'nun tarihsel kimliğinin tespitine yönelik gayretler, Fin yönteminin araştırmalar üzerinde etkili olduğunu gösterir. Ayrıca Köroğlu kollarının incelenmesinde tip, motif ve epizot araştırmalarının yapılması da bu yöntemin uygulama boyutuyla ilgilidir.

Fin yönteminin konuyla ilgili çalışmalardaki konumunu tespit edebilmek için bu alandaki çalışmalara yakından bakmak yeterli olacaktır. 1989 yılında doğrudan Türkmenistan ve Anadolu sahalarındaki Köroğlu kollarını makale boyutunda ele alan Fikret Türkmen'in kullandığı terimler ve bakış açısı, Fin yöntemiyle örtüşmektedir (Türkmen, 1989). Zekeriya Karadavut'un 1996 yılında tamamladığı ve Türkmen Köroğlusunu'nun ilk kolunu da incelediği doktora tezinde varyantların özetlenmiş, epizot ve motif çalışmasının yapılmış olmasından bu çalışmada Fin yönteminin etkin olduğunu anlıyoruz (Karadavut, 2002). Yine 1997 tarihli ve doğrudan Türkmen Köroğlu Destanı üzerine hazırlanmış Mustafa Arslan'ın doktora tezinde de bu yöntemin kullanıldığı görülür. Arslan'ın çalışmasında varyant, versiyon, epizot ve motif gibi terimleri kullanması ve bu terimler üzerinden kolları değerlendirmiş olması, çalışmasına Fin yöntemi üzerinden yön verdiğini göstermektedir (Arslan, 1997).

Metin Ekici'nin 2004 yılında yayımladığı ve Köroğlu'nun Türk dünyasında ortaya çıkışını anlatan ilk kolu üzerine hazırladığı kitabında da Tarihi-Coğrafi Fin yönteminin etkilerini görmek mümkündür (Ekici, 2004). Doğrudan bu yöntem üzerine kurgulanmış bir çalışma olmamakla birlikte Köroğlu'nun tarihsel kimliğini araştırarak doğu ve batı versiyonlarının mukayesesini yapmış olması çalışmasında Fin yönteminin kullanıldığını göstermektedir. Fin yönteminin etkisini 2009 tarihinde tamamlanan Halil İbrahim Şahin'e ait doktora tezinde de

görmek mümkündür (Şahin, 2011). Köroğlu kollarının da dâhil edildiği incelemede Şahin, varyant ve motif terimlerini kullanmış, bu terimlerin ekseninde tespit ve değerlendirmeler yapmıştır. Fin yönteminin etkileri, Hatice İçel'in 2010 tarihli ve Bolu Beyi kolu ele aldığı çalışmasında ve yine Halil İbrahim Şahin'in 2013 yılında yayımladığı ve Harmandeli kolunu incelemeye aldığı çalışmasında da söz konusudur (İçel, 2010; Şahin, 2013).

Temas ettiğimiz çalışmaların dışında da Köroğlu'nun Türkmen kolları üzerine hazırlanan çalışmalarda Fin yönteminin sıkça tercih edildiğini söyleyebiliriz. Ancak burada bir hususa açıklık getirmek gerekir. Zikrettiğimiz çalışmalarda tamamıyla Fin yönteminin kullanıldığını söylemek doğru olmaz. Fin yöntemiyle ortaya çıkmış terimlerin ve bakış açısının kullanıldığı bu çalışmalarda başka yöntemlere de başvurulmuştur. Metin merkezli yöntemlerden birisi olan yapısal yöntemin de Köroğlu araştırmalarında yer aldığını görüyoruz. Örneğin Metin Ekici, 2004 tarihli çalışmasında Köroğlu'nun ilk koluyla ilgili altı ayrı versiyonun üzerinden yaptığı mukayeseli incelemesinde yapısal yöneme başvurmuştur. Çalışmanın dördüncü bölümünde Ekici, incelemeye aldığı kollardaki değişmeyen ve belli bir kural haline getirilebilecek bölümleri tespit etmiş ve değerlendirmiştir (Ekici, 2004: 101-138). 2009 yılında da Halil İbrahim Şahin, doktora tezinin "Türkmen Destanlarının Yapısal Özellikleri" adlı dördüncü bölümünde Köroğlu Destanı'nın Türkmen kollarının yapısal boyutu üzerinde durmuştur (Şahin, 2011: 223-250). Yapısal incelemenin Hatice İçel'in çalışmasının "Bolu Beyi Kolu'nun Yapısal Bakımdan İncelenmesi" başlıklı birinci bölümünde yapıldığını da ekleyelim (İçel, 2010: 23-80).

Metin merkezli yöntemlerin yanında özellikle Köroğlu'nun Türkmen kolları incelenirken icra kuramı ve yönteminin de kullanıldığını söyleyebiliriz. Belki doğrudan bu yöntemle hazırlanmış bir çalışmadan bahsetmek mümkün olmasa da bu yöntemin tesiriyle kolların özellikle icrası ve icra ortamıyla ilgili bilgileri de çalışmasına ekleyen araştırmacılar da olmuştur. Bu konuda ilk adımı atanlardan birisi olan Fuad Köprülü, "Bahşi" maddesinde Türkmen Köroğlu anlatıcılarına temas etmiştir (Köprülü, 1966). Destan metninin dışına kayan bu ilgi, Mustafa Arslan 1997 yılında nihayete erdirdiği doktora tezinde daha da ileriye götürülmüştür. Arslan, tezinin "Türkmenistan'da Anlatı Geleneği ve Bahşılar" başlıklı bölümünde, Türkmenler arasındaki

destan geleneği ve bahşılardan destan icrasıyla olan ilgileri üzerinde durarak bu konuda önemli bir adım atmıştır (Arslan, 1997: 4-8). Sonrasında 2004 tarihli çalışmasıyla Metin Ekici de çalışmasının “Türk Dünyasında Destan/Hikâye ve Köroğlu Anlatıcıları” adlı bölümünde “Bahşı” alt başlığında Türkmen bahşılardının Köroğlu icralarına temas etmiştir (Ekici, 2004: 48-52).

Köroğlu Destanı'nın Türkmen kollarının icra özelliklerini ele alan çalışmalardan bir diğeri Halil İbrahim Şahin'in doktora tezi olan “Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları” çalışmasıdır. Çalışmada Şahin, “Türkmen Destancıları ve Destan Anlatımı” başlığı altında Köroğlu anlatıcılarının eğitimleri, kolları/yolları, kullandıkları müzik aletleri, yaşamları ve repertuarları hakkında bilgiler vererek Köroğlu kollarının anlatılma zamanı ve mekânı, anlatım teknikleri ve destan icrası esnasında dinleyici ile anlatıcı arasındaki temaslara değinmiştir (Şahin, 2011: 153-222). Arslan, Ekici ve Şahin'in çalışmalardaki icraya yönelik gayretler, Türkiye'de Türkmen Köroğlu araştırmalarında icra yönteminin de kullanılmasına öncülük etmiştir. Fin yöntemi kısmında ifade ettiğimiz gibi bu araştırmacıların çalışmaları da doğrudan icra yöntemine dayalı değildir. Fin ve yapısal yöntemin etkilerinin görüldüğü bu çalışmalarda icra yönteminin de tesirinin olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'deki Türkmen Köroğlu araştırmalarını yöntem açısından değerlendirdiğimizde metin merkezli yöntemlerin ağırlıkta olduğu ve son zamanlarda yapılan çalışmalarda icraya ve icra ortamına dikkatlerin çekilmeye başladığını söyleyebiliriz. Türkmen Köroğlusunu'nun çalışıldığı ilk dönemlerden itibaren Türkmen kollarının diğeri Türk boylarındaki Köroğlu kollarıyla alakası, Türkmen Köroğlusunu'nun Türk destan geleneğinde özellikle de Köroğlu geleneğindeki yerinin tespiti, Köroğlusunu'nun Türkmen kollarında çizdiği kahraman görüntüsü ve Köroğlusunu'nun zuhurunu anlatan olayların çözümlenmesi gibi hususlar metin merkezli yöntemlerle irdelenmiştir. Bununla birlikte Köroğlu kollarını anlatan destancıların, Türkmenlerdeki adıyla “bagsşı”ların, icra esasları ve şekilleri de icra ortamını araştıran yöntemlerle ele alınmıştır.

Yöntem eğilimi açısından Fin yönteminin ağırlık gösterdiği araştırmalara amaçlar ve kapsam açısından bakıldığında ise bazı eğilimlerin öne çıktığı görülür. Buna göre Türkmen Köroğlusunu'nun Anadolu Köroğlusunu ile olan ilişkisinin tespiti ve tahlili, yapılan

araştırmalarda öne çıkan hedefler arasındadır. Fikret Türkmen'in 1989 tarihli makalesinden başlayarak Metin Ekici, Mustafa Arslan, Zekeriya Karadavut ve Halil İbrahim Şahin gibi Türkmen Köroğlu kollarını değerlendiren araştırmacılar, Türkmen kollarının şekil, muhteva, icra ve işlev özellikleri açısından Anadolu'daki Köroğlu kollarıyla benzer ve farklı yanlarına dikkat kesilmişlerdir. Yapılan incelemelerde Türkmen kollarının yanında Anadolu'daki kollar ve özellikleri çalışmalara dahil edilmiştir. Metin ve icra esaslı bu mukayeseler sayesinde Türkmen Köroğlu kollarının Türk dünyası Köroğlu geleneğindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkmen Köroğlu kolları üzerinde yürütülen çalışmaların önemli bir kısmı ilk kol üzerinde yoğunlaşmıştır. Destanın başlangıç noktasını teşkil etmesi açısından önemli olmakla birlikte Köroğlu'nun oluşumu ve gelişimi aşamaları için önem teşkil eden ilk kol, Türkiye'de doktora tezi ve araştırma kitapları düzeylerinde ele alınmıştır. İlk koldaki motifler, Köroğlu'nun kahraman olmasını sağlayan şartlar, Köroğlu'nun nasıl bir kültürel doku içinde meydana geldiği, Köroğlu'nun zuhurunu etkileyen mitik, tarihî ve fantastik unsurlar ilk kol çalışmalarında ele alınmıştır (Özkan, 1997; Duymaz, 2016). Özellikle Köroğlu'nun mezarda doğması, Kırat'ı kendine itaat ettirmesi, bu sırada Hızır, Hz. Ali ve Kırkların ilk koldaki anlamları üzerine Türkiye'de çeşitli boyutlarda çalışmalar yapılmıştır. İlk koldaki kahraman modeli ile özellikle Anadolu'daki Köroğlu tipi arasında mukayeselerin de yapıldığı ilk kol araştırmaları, Türkmen Köroğlu araştırmalarında dikkatleri çekmektedir.

3. Problemler

Türkiye'deki Köroğlu araştırmalarındaki problemlerin önemli bir kısmı, Türkmen Köroğlu araştırmalarında da görülür, ancak bazı problemler Türkmen kollarına has olarak öne çıkmaktadır. Türkmen kollarıyla ilgili Türkiye sahası için en ciddi problemlerin başında Köroğlu kollarıyla ilgili yeterli ve yetkin metin neşirlerinin yapılmamasıdır. Türkmenistan'da Köroğlu Destanıyla ilgili çok sayıda metin neşrinin yapılmış olmasına rağmen, Türkiye'de bu konuda çok az yayın yapılmıştır. Türkmen Köroğlu kollarının metin neşirlerine bakıldığında ilk metin neşrinin 1996 tarihli olduğu görülür. Annagülü

Nurmehmet'in **Göroğlu Türkmen Halk Destanı** adıyla sekiz cilt olarak hazırladığı Köroğlu'nun Türkmen kolları Türkiye'de yayımlanmıştır, ancak be neşir istenen ve beklenen düzeyde bir neşir değildir. Bilimsel titizliğin yeterli olmadığı neşirde metinlerin hem Türkmen hem de Türkiye Türkçesindeki şekillerinde problemler vardır. Özellikle Türkiye Türkçesine aktarımı esnasında ciddi aktarma yanlışları yapılmıştır. Deyimlerin, özel adların ve formel ifadelerin aktarımında yanlışlıklar olduğundan kolların dil ve üslup bütünlüğü yok olmuştur. Neşirde yer alan kolların kaynak problemi ve yayına hazırlamada oluşan hatalar nedeniyle bu neşrin bilimsel çalışmalarda kullanılması çok da mümkün değildir. Böyle olduğu için bu neşir, Türkmen Köroğlu kolları üzerine yapılan çalışmalarda başvuru temel metin kaynağı olarak kabul görmemiştir.

Köroğlu'nun Türkmen kollarıyla ilgili bilimsel neşirler, Türkiye'de birkaç kolla sınırlı kalmıştır. Mustafa Arslan'ın doktora tezinde yirmi adet kolun Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmış olmasına rağmen bu kollar henüz yayımlanmamıştır. Zekeriya Karadavut, doktora tezine dâhil ettiği ilk kolun Türkmen Türkçesindeki metninden parçalarını ve Türkiye Türkçesine aktarılmış şeklini 2002 yılında yayımlamıştır (Karadavut, 2002). Metin Ekici ise 2004 yılında hazırladığı ve Türk dünyasındaki Köroğlu Destanı üzerinde durduğu çalışmasında Köroğlu'nun Türkmen bahşilarından tespit edilmiş ilk kolunun Türkiye Türkçesine aktarılmış şeklini neşretmiştir (Ekici, 2004). Hatice İçel'in 2010 yılında yayımladığı çalışmada Bolu Beyi kolunun, Halil İbrahim Şahin'in ise 2013 tarihli kitabında Harmandeli kolunun Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi halleri yer almıştır (İçel 2010, Şahin 2013).

Metinlerin yayıma hazırlanması ve neşriyle ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer husus, Türkiye'de yapılan metin neşirlerinin tamamının Türkmenistan'da veya Rusya'da yayımlanan metinlerin esasında yapılmış olmasıdır. Bu metinlerin tamamının problemlili olduğunu söylemek mümkün değildir, ancak bazı metin neşirlerinde müdahalelerin olduğu kayıtlara geçmiştir (Arslan, 1998). Bu nedenle Türkiye dışında yayımlanan metinlerin problemsiz olduğunu ileri sürmek pek de mümkün görünmemektedir. Günümüzde de Köroğlu kollarının anlatıldığı Türkmenistan'da Türk halkbilimcilerin saha araştırmalarına dayalı metin neşirleri yapmamış olması ciddi bir

eksiklidir. Ya da pek çok Köroğlu derlemesinin yer aldığı Türkmenistan Elyazmaları Enstitüsü'ndeki metinlerin ve kayıtların Türkiye sahası Köroğlu araştırmacılarınca görülmemiş olması da bu alandaki neşir faaliyetleri açısından problem teşkil etmektedir.

Türkiye'deki çalışmaların tarihsel boyutunu ve yöntem bilgisini değerlendirdiğimiz kısımlarda da ifade ettiğimiz gibi, Köroğlu'nun Türkmen kollarından ilk kol üzerinde daha fazla çalışma bulunmaktadır. Bolu Beyi ve Harmandeli gibi kollara temas eden çalışmaların dışında diğer kollar hakkında yeterli çalışma bulunmamaktadır. Türkmenistan'daki Köroğlu geleneğinin anlaşılabilmesi için bölgede oluşmuş bütün kolların gözden geçirilmesi ve incelemesinin yapılması önem arz etmektedir.

Köroğlu, Türk dünyasının hemen her yerinde olduğu gibi sözlü kültürde ve profesyonel anlaticıların müzik eşliğinde icra ettiği bir destandır. Bu bakımdan bu destan üzerine yapılan araştırmaların kapsamına icra hususu da girmektedir. Hatta Türkmenistan'da Köroğlu kolları tek bir kolda ve şekilde anlatılmamaktadır. Türkmenistan'ın Daşoğuz bölgesinde oluşmuş ezgiler ve bu bölgedeki bahşılık geleneğine has yöntemlerin kullandığı Köroğlu icrasına bölgede “gıcak” adı verilen bir müzik aleti de eşlik etmektedir. Merv bölgesindeki icralarda ise dutarın yanında “tüydük” adı verilen bir müzik aletiyle şiirler yine özel ezgilerle icra edilir. Türkmenistan'da bu ezgiler ya da makamlar üzerine bahşılık geleneği ekseninde araştırmalar olmakla birlikte Türkiye'de bugüne kadar Köroğlu şiirlerinin icrasında kullanılan müzik aletleri ve makamları üzerinde yeterli araştırma yapılmış değildir.

Görüldüğü gibi Köroğlu'nun Türkmen varyantlarıyla ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalar bünyesinde pek çok problemi barındırmaktadır. Bu problemlerin ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle saha araştırmalarına dayalı metin neşirlerinin bilimsel titizlik içinde yapılması, destan geleneğinin sadece metinlerden değil, çeşitli unsurlardan oluştuğu gerçeğini dikkate alınarak Köroğlu icracılarının, icra şekillerinin ve özellikle müzikal boyutla ilgili derlemelerin ve incelemelerin yapılması gerekmektedir. Bu bakımdan Türkiye'deki Türkmen Köroğlu kollarıyla ilgili araştırmacıların alması gereken önemli mesafelerin ve yerine getirmesi gereken sorumluluklarının olduğunu söylemeliyiz

Sonuç

Hazar ötesi Türkmenlerinin sözlü geleneğinde oluşmuş olan Köroğlu Destanı'nın İran, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Anadolu kollarının yanı sıra Özbek, Karakalpak, Kazak ve Tacik kollarının oluşumuna ve zenginleşmesine ciddi katkılar yaptığı yadsınamaz. Köroğlu geleneği için merkezî bir konuma sahip Türkmen Köroğlu kollarının Türkiye'de yeterince araştırıldığını söylemek doğru olmaz. 1990'lı yıllara kadar Türkmen Köroğlusunu tanıtmaya ve kısmen değerlendirmeye çalışan araştırmaların ardından gelen doktora tezleri ve müstakil birkaç kitapla birlikte Türkmen kollarıyla ilgili Türkiye'deki bilgi ve birikimde artış görülür. 1990-2010 arasında yakalanan ivmenin bugün devam ettiğini ya da bu alandaki çalışmalarda nicelik ve nitelik açısından ciddi artışlar olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle 2010 sonrasında Türk dünyasındaki Köroğlu kollarını araştırma isteği ve gayretinin azaldığı tespitini yapabiliriz. Türkmenistan sahası için de geçerli olan bu durumun değişmesi, başta Türkiye'deki Köroğlu araştırmalarının gelişmesi ve daha sonra da Türkmen kollarına hâkimiyetin artması için önemlidir.

KAYNAKLAR

Arslan, Mustafa (1997). *Köroğlu Destanı'nın Türkmen Versiyonu Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme*. Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.

Arslan, Mustafa (1998). "Köroğlu'nun Türkmen Versiyonuna Ait Anlatmaların Tespiti ve Bazı Problemler". *Millî Folklor*, S. 5(38), Yaz, s. 69-73.

Arslan, Mustafa (2001). "Köroğlu Destanının Türkmen Benzer Metninde Genç Kahramanlar Hakkında Hikâyeler". *Millî Folklor*, S. 7(51), Güz, s. 42-50.

Aşırov, Nagım (1958). *Göroghl*. Aşgabat: Türkmenistan Dövlət Neşiryatı.

Boratav, Pertev Naili (1984). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Adam Yayıncılık A. Ş.

Duymaz, Ali (2016). “At, Silah ve Alplık Ekseninde Bozkır Kültürünün Sonu ve Köroğlu Destanı”. *VI. Uluslararası Köroğlu Köroğlu Sempozyumu “Köroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 85-99.

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) -İnceleme ve Metinler-*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Garriyev, B. A. (2007). *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*. Çev: Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı, Feyzullah Rahmankul, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İçel, Hatice (2010). *Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir Araştırma*. Konya Kömen Yayınları.

Karadavut, Zekeriya (1997). “Türk Destan Geleneği İçinde Köroğlu'nun Doğuşu ve Çocukluğu”. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri*, C 1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 327-332.

Karadavut, Zekeriya (2002). *Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı Türk Dünyasındaki Varyantlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Bişkek: Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Yayınları.

Köprülü, Fuad (1966). “Bahşı”. *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 145-156.

Köprülü, Fuad (1985). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Milli Kültür Yayınları.

Köseye, Māti (1980). *Göroğlu Türkmen Halk Eposu*. Aşgabat: Türkmenistan Neşriyatı.

Mämmetyazov, Babış (1982). *Göroğlu Eposınıñ Döreyşi Hakında*. Aşgabat: İlim.

Mämmetyazov, Babış vd. (1990). *Göroğlu Türkmen Gahrımançılık Eposu*. Aşgabat: Türkmenistan Neşriyatı.

Nurmemmet, Annagılı (1996). *Göroğlu Türkmen Halk Destanı*. VIII Cilt, Ankara: Bilig.

Özkan, İsa (1997). “Köroğlu Destanı'nda Kahraman ve Atının Doğuşu ile İlgili Motiflerin Tahlili”. *Türk Dili*, S. II (549), s. 223-233.

Şahin, Halil İbrahim (2009). “Köroğlu Destanı'nın Türkmen Anlatmalarında Bahşılardan Düşman Tipleri Tasviri”. *Beden Kitabı*, İstanbul 2009: Kitabevi, s. 181-199.

Şahin, Halil İbrahim (2011). *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği*. Konya: Kömen Yayınları.

Şahin, Halil İbrahim (2012). “Türkmenistan Sahası Köroğlu Anlatmalarında Kadın Tipler”. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011, Adana)*, Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi, s. 563-572.

Şahin, Halil İbrahim (2013). *Köroğlu Destanı'nın Harmandeli Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Türkmen, Fikret (1985). “Köroğlu Hikâyelerinin Yayılma Sahaları ve Menşese Meselesi”. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. IV, s. 9-19.

Türkmen, Fikret (1989). “Köroğlu Hikâyelerinin Anadolu ve Türkmen Varyantları”. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. V, s. 7-12.

Yıldırım, Dursun (1998). “Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivâyetleri”. *Türk Bitiği Araştırma/İnceleme Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 169-179.

**AZERBAYCAN VE İRAN'DA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARI**

AZERBAJYAN'DA KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

Prof. Dr. Muhtar KAZIMOĞLU

*Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi/ AZERBAJYAN
mukhtarkazimoglu@gmail.com*

ÖZET: “Köroğlu” destanının derlenmesi ve yayınının geçmişi Azerbaycan’da 2 ana dönemi kapsar: 1) Sovyetleşmeğe kadar ki dönem; 2) Sovyetleşme dönemi. Birinci dönemin mühim tarihi faktörü Güney Azerbaycan’da yazıya alınmış ve 13 kol (ayrılıkta her hikaye “kol” olarak adlandırılır) içeren “Köroğlu” metninin polyak oryantalist Aleksandra Hodzko tarafından 1842 yılında Londra’da İngilizce yayınlanması, sonrasında aynı yayın baz alınarak “Köroğlu”nun çeşitli hikayelerinin Almanca, Fransızca, Rusca, Gürcüce, Ermenice vs. dillerine çevrilmesidir.

Sovyet döneminde Azerbaycan Köroğluşinaslığının en büyük başarısı destanın her hikayesinin halk sanatçılarından ayrı ayrı derlenmesi ve bu hikayelerinin yayımlanması olmuştur. Sovyet döneminde Veli Hulufllu destanın 4, Hümmet Alizade 14, Muhammethüseyn Tehmasip 17 hikayesini derleyip yayımlamıştır. Sovyet döneminde destanın eski çağ el yazmasının her ikisi – 13 hikayeden ibaret Paris nüshası ve 28 hikayeden ibaret Tiflis nüshası yayımlanmıştır. Muhammethüseyn Tehmasip, Hamit Araslı, Halik Köroğlu, Mirali Seyidov, İsrafil Abbaslı vs. bilim adamlarının “Köroğlu” destanı hakkındaki değerli eserleri Sovyet döneminde yazılmıştır.

Azerbaycan'da "Koroğlu"nın bugünü Sovyet hükümetinin iflasından sonraki dönemlerde yapılan araştırma, yayın ve düzenleme işlerini içermektedir. Düzenleme ve yayınla alakalı Sovyet döneminden kalmış eksikler kısmen düzeltilmektedir.

İstafil Abbaslı ve BehlulAbdulla arşiv belgeleri destanın bilimsel prensipler esasında varyasyonunu yayımlar; Araştırmacılar destanı sadece tarihi olaylar ile ilişkilendirmek ve sosyal yönlerden analizini yapmak alışkanlığını göstermemiştir. Araştırmalarda genel Türk ana temasının göz önünde bulundurulması "Koroğlu"nın en eski çağ katlarını aşıkara çıkarma isteğini güçlendirmiştir.

Gayemiz, Azerbaycan'da "Koroğlu"nu canlı söyleyenlerden, özellikle Güney Azerbaycan'da yaşayan aşıkların söylediklerinden derlenmiş örnekleri, elde edilen tüm arşiv belgeleri esasında "Koroğlu"nın Azerbaycan'daki bütün varyasyonlarını aşıkarmak; Azerbaycan "Koroğlu"su ile başka Türk halklarındaki «Короğlu» (Koroğlu)ları kıyaslamak; yapılmış kıyaslamalar hesabına "Koroğlu" ansiklopedisini oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Koroğlu, Destan, Tetkik, Azerbaycan, Sovyet Dönemi.*

PAST, PRESENT AND FUTURE OF "KOROGHLU" SAGA IN AZERBAIJAN

ABSTRACT: The researching, publishing and collection of "Koroghlu" saga is divided into two main parts in Azerbaijan: 1) until the Soviet Union; 2) during the Soviet Union. The main historical case of the first stage is the publishing of Koroghlu text, which was collected from South Azerbaijan, by the orientalist called Alexander Hodzko on 1842 in London; after the publishing of "Koroghlu" saga into different languages as Germany, French, Russian, Georgian, Armenian and etc.

The main succes of the researching of Koroghlu saga is the collection of saga from the nation artisan and publishing andresearching of them. Vali Huluphlu published published 4 parts, Hummat Alizadeh 14, Muhammethuseyn Tahmasib 17 parts of saga during the Soviet Union. The both manuscript of saga - The Paris version consisting of 13 parts and the Tbilisi version consisting of 28 parts were published during the

Soviet Union. The valuable works of Muhammethusein Tehmasib, Hamid Arasli, Halik Koroghlu, Mirali Seidov, Israfil Abbasli and etc. were written during the soviet union.

The present of Koroghlu saga in Azerbaijan is involved by the composition, publishing and researching of saga after the failuring of Soviet Union. The shortcomings which were let during soviet union about the composition and publishing are removing partially; Israfil Abbasliand Behlul Abdulla have published the scientific versions of saga on the base of archieve matarials. The relation fo saga with the historical incidents and analyze of saga by the social aspect is becoming weak and the paying attenstion of generalturkic context and to bringing to light of the ancient layer of saga is becoming stronger.

The future of Koroghlu saga in Azerbaijan is connected with the realazing of these works to publish the Koroghlu saga with the scientific standards on the base of whole archieve materials, on the base of the examples collected from South Azerbaijan; to lay bare the whole versions of saga in Azerbaijan; to compare the texts of Koroghlu saga in Azerbaijan and in other turkic people; to creat an encyclopaedia on the base of the running compares.

Keywords: *Koroghlu, Saga, Research, Azerbaijan, Soviet Union.*

Giriş

“Köroğlu” destanının Azerbaycan'da derlenmesi ve yayınının geçmişi iki ana dönemi kapsar: 1) Sovyetleşmeye kadarki dönem; 2) Sovyetleşme dönemi.

Birinci dönemin mühim tarihi faktörü Güney Azerbaycan'da yazıya alınmış ve 13 kol (ayrılıktta her hikaye “kol” adlandırılır – M.K.) içeren “Köroğlu” metninin Polonyalı oryantalist Aleksanda Hodzko tarafından 1842 yılında Londra'da İngilizce yayınlanması; sonrasında aynı yayını baz alarak “Köroğlu”nun çeşitli hikayelerinin Almanca, Fransızca, Rusça, Gürcüce, Ermenice v b. dillere evrilmesi.

Sovyet döneminde Azerbaycan K roğluşinaslığının en büyük başarısı destanın her hikayesinin ayrı ayrı halkın içinden, sanatçılardan derlenmesi, derlenmiş hikayelerin yayımlanmasıdır. Sovyet döneminde Veli Hulufu destanın 4, Hümmet Alizade 14, Muhammet Hüseyin

Tahmasip 17 hikayesini derleyip yayımlar. Sovyet döneminde destanın eski çağ el yazmasının her ikisi – 13 hikayeden oluşan Hodzko nüshası ve 28 hikayeden oluşan Tiflis-Tebriz nüshası yayınlanır. Mehemedhüseyn Tahmasip, Hamit Arashı, Halk Köroğlu, Mirali Seyidov, İsrail Abbaslı, Fuzuli Bayat v b. bilim adamlarının “Köroğlu” destanı hakkında değerli eserleri Sovyet döneminde yazılır.

Sovyet döneminde “Köroğlu” ile ilgili kusurlara yer verildiği de belirtilmelidir. En başlıca kusur ise Sovyet döneminde “Köroğlu”nun derlenip yayımlanmasında görülmektedir.

“Köroğlu”nun yayına hazırlanmasında genel sorun ayrı ayrı parçaların bir birinin devamı gibi gösterilmesi sorunudur. Bellidir ki, “Köroğlu” da “Dede Korkut” gibi özgün öykülerden oluşmuştur. Bu öyküler arasında görsel değil, içsel bağlantı var. İçsel bağlantı ise daha çok kahramanlık düşüncesi, aynı kahramanların belirli zaman ve mekan içinde benzer faaliyet göstermesi kapsamında gerçekleşir. Gazan han, Beyrek, Uruz, Kanturalı, Basat ve başka kahramanların Oğuz eli uğrunda savaşması “Dede Korkut”taki destanlar arasında; Köroğlu, Deli Hasan, Ayvaz, Demircioğlu, Belli Ahmet ve bu kahramanların Çenlibel uğrunda savaşması destanın kolları arasında içsel bağlantı kurar. Aynı kahramanların bir değil, bir kaç kolda kendini göstermesi kollar arasındaki bağlantıyı güçlendirir. Sadece esas kahraman, tabii ki, kollararası bağlantıda çok mühim unsura dönüşür. Ama tüm bu bağlantılar hem “Dede Korkut” hem de “Köroğlu” destanlarının bağımsızlığına dokunamaz. Ozan “Dede Korkut” hikayelerini, âşık ise “Köroğlu” kollarını bağımsız birer destanmış gibi anlatır. Bağımsızlık belirtilerinden biri de bir hikayede anlatılan konunun diğer hikayede anlatılan konu ile ters düşmesidir. Şöklü Melik’in bir kaç defa öldürülmesi bu tarz olaylardır. “Dede Korkut” hikayelerinin göreceli bağımsızlığı olayların kronolojik tutarlılığının olmamasını da göstermektedir. Örneğin, ikinci hikâyede Uruz daha yetişkin çağında bir yiğit değildir ve babası çıktığı seferde ok atmayı, kılıç oynatmayı öğrenmesi için onu da kendisi ile götürür. On birinci hikayede ise Uruz çocuktur ve babasının düşman elinde esir olmasından tesadüfen haberdar olur (Kitab-i Dede Korkut, 2000).

“Köroğlu” kompozisyon bakımından “Dede Korkut” gibi düzenlendiğinden benzer durum “Köroğlu”da da gözlenmektedir. Yani bir-biri ile zıtlık oluşturan unsurlar, mantıken “Köroğlu” destanlarında

da görünmektedir. Gerçekten, belirli miktarda görünür. Fikrimizi esaslandırmak için destanın Hümmet Alizade ve Memmed Hüseyin Tahmasip yayınlarına bakalım. Destanın Ayvaz'ın Çenlibel'e getirilmesini anlatan kısımlarında Koroğlu'nun yedi gün, yedi gece kuşatmada kalarak korkmasından, "erkekliğine zarar gelmesi"nden ve bu sebepten evladının olmamasından söz edilmesine rağmen, başka kısımlarında – "Derbent seferi"nde Koroğlu'nun Hasanbey (yahut Hasan) adında bir oğlunun olmasından sözedilir. "Koroğlu"daki bu zıtlığı da "Dede Korkut"daki hikayeler gibi, kolların bağımsızlığı ile açıklamak mümkün.

Maalesef ki, Sovyet döneminde "Koroğlu" destanlarının bağımsız öyküler şeklinde derlenip yayınlanmasını korumak pek mümkün olmamış. Sovyet döneminde Koroğluşinaslar destanın hem içsel, hem de dışsal bütünlüğünü koruma, karşılıklı zıtlık oluşturan detaylara mümkün olduğu kadar yol vermemek talebi ile yüzleşirlerdi. Bu talep Sovyet siyasi sisteminin talebi idi. Sovyet yönetimi kahramanlık eposlarının sınıfsal savaş ideolojisine uygun şekilde "hazırlanarak" ortaya çıkarılmasını önemli bir görev hesap eder. Kahramanlık eposunun roman gibi ölçülü biçili olması ana görevlerden biri idi.

Kanımızca, Sovyet döneminde "Koroğlu" üzerinde yapılan araştırmaların teması "güzelleştirmek"ten ibaret olmuş. Bu "güzelleştirme" kahramanın, süjenin, kompozisyonun ve de dilin "güzelleştirilmesi" gibi çeşitli yönlerini içerir. "Koroğlu"yu Sovyet döneminde yayımlatan halkbilimciler destanın kolları arasında romanın hisseleri gibi güçlü bağ oluşturmaya çalışmışlar. Kollar arasında bu tür bağ oluşturmak isteği eposun M.H. Tahmasip yayınında daha da belirgin şekilde görünmektedir. Bir koldan diğer bir kola geçildiğinde düzenleyici önceki kola gönderme yapar. Sonraki kolla önceki kolu bağlamanın dikkat çekici yolu Çenlibel'e getirilmiş delilerin (yiğitlerin) adını zikretmek olur. Deli Hasan ve Belli Ahmet Çenlibel'e getirilir ve sonraki kolun başlarında onların adı zikredilir (Koroğlu, 1982: 39). Ayvaz Çenlibel'e getirilir ve sonraki kol onun adını zikretmekle başlar (Koroğlu, 1982: 93). Yalnız adı zikretmekle kalınmaz. Bir kolda yiğidin Çenlibel'e getirilmesine adanırsa, sonraki kolda aynı yiğidin her hangi bir macerasından bahseder.

Kitabın düzenleyicisi bağılılık oluşturabilecek imgeleri kullanmanın yanı sıra, düşman ve rakip imgeleri de kullanır. Bu tarz imgeler

sırasında Hasan paşa ve Arap Reyhan'ın adlarını özellikle belirtmemiz lazım. Bunların bağdaştırıcı fonksiyonu bir kaç kolda boy göstermekle yetinmez. Düzenleyici o imgelere bağdaştırmanın başka bir şeklini de tahsis eder: her hangi bir kolda onlardan birinin (örneğin, Hasan Paşa'nın) adı zikredildiği anda önceki kollardan onunla ilgili olaylar hatırlanır. "Hamza'nın Kırat'ı kaçırması" kolunda Hasan Paşa şöyle betimlenir: "... sene kimden deyim, Togatlı Hasan paşadan. Bu Hasan paşa kim ola, kim olmaya, haman Togatlı Hasan paşa ola ki, atların üzerinde Alı kişinin gözlerinin çıkarılmasını tavsiye etmiştir" (Koroğlu, 1969: 167).

M.H.Tahmasip yayınında kolların bir birinin devamı olarak sunulmasına özellikle dikkat etmiş. Şu "devam" meselesinin en sade şekli bir kolda yer almış imgelerin sonraki kolda hatırlanması ise, kısmen zor şekli bir kolda karşılaştığımız süjenin sonraki kollarda gelişmesidir. Olayları dikkatlice izlediğimiz zaman "Keçel (Kel) Hamza'nın Kırat'ı aparması (kaçırması)" kolundan başlanan süje "Koroğlu'nun Beyazid seferi" ve "Kulun kaçması" kollarında devam eder ve geliştirilir.

Ayrı ayrı kollardaki olayları bir biri ile bağdaştırırken kitap düzenleyicisinin daha çok dikkat ettiği imge şüphesiz ki, Koroğludur. M. H. Tahmasib Koroğlu'nun ergenlik döneminden yaşlanıncaya dek gerçekleşmiş olayları öylesine sıralıyor ki, kronolojik sıralamayı bozabilecek durumlar ("Dede Korkut" boylarında Uruz'un önce yetişkinlik, sonra ise çocukluk döneminden bahsetmek gibi durumlar) "Koroğlu"da kendini göstermesin. Koroğlu imgesini özel olarak dikkat merkezinde tutan, yazar sadece sonraki kolları öncekilerle bağlamaz, hem de önceki kollardan sonrakilere köprüleri pek çok defa esas kahraman sayesinde yapar. Birinci kolda babası, Koroğlu'ya Deli Hasan adlı bir yiğitten bahseder. Bu da şu demektir ki, yazar bu detayla ikinci koldaki olaylara zemin oluşturur. Gerçekten de ikinci kolda Deli Hasan'dan sözedildiğinin şahidi oluruz.

Deli Hasan'ı yenen ve onunla arkadaşlık edip yeminler eden Koroğlu'nun dili ile yazar sıradaki kollar için zemin oluşturur. Deli Hasan'ın teklif ettiği altın gümüş hazinesini gözden geçiren Koroğlu şöyle söyler: "Bırakalım bunlar şimdilik burada kalsınlar. Şimdi bunlar bize gerek değil. Amma Çenlibel'de yurt kurunca başımıza deliler, yiğitler toplanınca bize gerekli olacaktır" (Koroğlu, 1982: 19).

Koroğlu'nun bu sözleri sadece üçüncü kola, hem de delilerin Çenlibel'e gelmesinden bahsedecek diğer kollara kısacık bir işarettir. Bu işaret, kanımızca, anlatıcının değil, kitap düzenleyicisinin işaretidir. Anlatıcı eposun her hangi bir kolunu bitirip görevini de bitmiş hesab eder. Kitap düzenleyicisi eposu bir bütün olarak göstermeğe çalıştığı için bir kolun sonunu diğer kolun belirli miktarda başlangıcı olarak görmek, yahut bir kolu her hangi bir yol ile diğer kollara bağlamak ister. İsteğini gerçekleştirmek için düzenleyici yukarıda da belirttiğimiz gibi Koroğlu imgesine daha çok başvurur.

Kollar arasında bağlılık oluşturmakla alakalı örneklerin sayısını çoğalta biliriz. Ama teferrüata fazla inmeden bir soruya açıklık getirmek isteriz: M. H. Tahmasip yayınında kollar arasında geniş bağlılık oluşturmak neden bu kadar kolay? Bu sorunun cevabını bulabilmemiz için kitabın M. H. Tahmasip yayınının kaynakları, yani hangi kolun hangi kaynaktan alınması konusundaki açıklamaları okumakla bulabiliriz. "Alı kişi" kolunun kaynağını M. H. Tahmasip şöyle açıklar: "Bu kolun düzenlenmesinde "Koroğlu-Esed", "Koroğlu-Bozalğanlı", "Koroğlu-Eli" ve "Gaf-Penn" varyantları baz alınmıştır" (Koroğlu, 1969: 398). Bu, şu demektir ki, M. H. Tahmasip "Alı kişi" kolunu Âşık Esed, Âşık Hüseyin Bozalğanlı ve Âşık Ali'nin dilinden ayrı ayrı kaydetmiş ve A. Hodzko tarafından derlenmiş, 1856 yılında S. Penn tarafından Rusça'ya çevrilmiş çeşitli varyantlar bazında işlenmiştir. Eposun geride kalan diğer kollarının da düzenlemesinde M. H. Tahmasip aynı prensibi baz almış. Farklı anlatıcıların dilinden yazıya geçirdiği çeşitli varyantlar düzenleyicinin kendi süzgecinden geçerek okucuya tek bir anlatıcı dilinden aktarılmış. Anlatıcı ise epostaki tüm olayların en yücesinde durmuş ve olayların bir biri ile ilişkisini görebilir.

Olayların üzerinde anlatıcı tabi ki, esas kahramanın takdim edilmesinde de belirli miktarda kendi iradesini göstermiş esas kahramanı fevkaladenin fevkinde göstermeğe çalışmış. Ve düzenleyici bu konuda anlatıcı ile zorluk çekmeden anlaşır. Çünkü Sovyet döneminde yaşayan anlatıcı – âşıkta dönemin taleplerinin neden ibaret olduğunu, tertib edilen ve yayınlanan destanın terbiyevî ehemiyet taşıması gerektiğini çok iyi idrak eder, "Koroğlu" kollarını halkbilimci karşısında gerçekleştirirken anlatıcı sözü tartarak konuşur, "bayağı (kaba)" görüntü oluşturabilecek unsurları aradan kaldırmayı esas şart olarak kabullenir. Bunu "Koroğlu"nun Hodzko nüshası ile kıyaslaması da

açıkça göstermekte. Destanın Hodzko nüshası aynı nüshaya dahil kolları anlatırken aşğın dinleyiciler karşısında zorlanmadığını gösterir, söylenen sözün, anlatılan olayın “bayağı (kaba)” görünüp görünmeyeceğini pek umursamaz. Dinleyici karşısında serbest olmanın belirtisidir ki, esas kahraman ve diğer imgeler her kelimenin başı küfreder.

Bu tarz küfürlü epizotlara biz destanın H. Alizadeve M. H. Tahmasip nüshalarında pek karşılaşmayız.

Anlatıcı serbestliği destanın Tiflis’te bulunmuş Tebriz elyazması için de karakteristiktir. Elyazmasında anlatıcı serbestliğini gösteren belirtilerden biri Köroğlu’nun çok eşli olmasından genişçe bahs edilmesidir: Nigar hanım’dan sonra Köroğlu Esmer hanım’ı (Köroğlu, 2005: 117), Ceyran hanım’ı (Köroğlu, 2005: 155), Seadet-Beyim hanım’ı (Köroğlu, 2005: 206), Leyli hanım’ı (Köroğlu, 2005: 226), Dona hanım’ı (Köroğlu, 2005: 253), Humar hanım’ı (Köroğlu, 2005: 299), Şahsenem hanım’ı (Köroğlu, 2005: 323), Hurşit hanım’ı (Köroğlu, 2005: 523) Çenlibel’e getirir ve o hanımların her biri ile kavuşur.

Destanın her hangi nüshasında geniş yer alan bir motifle diğer nüshalarda yeniden karşılaşılacağı ihtimal edilen bir durum. İhtimal gerçekleşir: Gerçekten de çok eşlilik motifine destanın Paris nüshasında da rastlarız: Nigar hanım’dan sonra Köroğlu Çenlibel’e Kars hakimi Ahmet paşanın kardeşi Perizad hanım’ı da getirir ve düğün tedariki yaparak onunla evlenir (Koroğlu, 1997: 116).

Peki aynı motif açısından bakıldığında H. Alizade ve M. H. Tehmasib nüshalarında karşılaştığımız durum nedir? O nüshalarda malum “Derbent seferi”nden başka her hangi kolda Köroğlu’nun Nigar’dan önce, yahut sonra bir hanımla evlenmesinden söz edilir mi? Çok eşliliğin Sovyet ahlakına zıt olduğunu göz önünde bulunduran anlatıcılar ve düzenleyiciler bu meseleyi eposun ifşa edilmesi ve yayınlanması sürecinde nasıl ayarlamışlar? Soruyu cevaplamak için H. Alizade nüshasından “Köroğlu’nun Rum seferi”ne gözetmemiz yeterli olacaktır. Rum paşasının kızı Mehub hanım Âşık Cünun’la Çenlibel’e – Köroğlu’ya haber yollar: “Yiğit ise, gelsin beni alsın” (Köroğlu, 1941: 121). Bu sözden sonra, mantıken Köroğlu Rum’a sefer etmeli, ne pahasına olursa olsun Mehub hanım’ı Çenlibel’e getirmelidir. Bu da

gerçekleşir. Köroğlu Mehbub hanım'ı, Belli Ahmed de Mehbub hanım'ın amca kızı şirin hanım'ı Rum'dan Çenlibel'e getirir (Köroğlu, 1941: 128) ve bununla da kolun süjesi biter. Ama Köroğlu'nun Çenlibel'e getirilen Mehbub hanım'la evlenip evlenmemesi konusunda tek bir kelime dahi yazılmaz.

Çok eşlilik motifinin belirli izlerine destanın M. H. Tahmasip nüshasında da rastlarız. O nüshanın Mehbub hanım'la al kalı kolunda başlangıç H. Alizade nüshasından yukarıda da hatırlattığımız başlangıca benzer. M. H. Tahmasip nüshasında da Mehbub hanım Köroğlu'ya ilan-ı aşk eder. H. Alizade nüshasında bu aşk hikayesinin yalnız son cümlesi, yani Köroğlu ile Mehbub hanım'ın v slata ermesini bildiren cümle yoktur. M. H. Tahmasip nüshasında ise Köroğlu – Mehbub hanım kovuşmasını anlatmak mümkün olmaması için Mehbub hanım'ın peşinden Rum'a Nigar hanım'ın tavsiyesi ile Belli Ahmet gönderilir. Bununla da anlatıcı ve düzenleyici yardımlaşarak bu kolun anlatılmasında ve düzenlenmesinde Köroğlu'nun çok eşliliği gibi Sovyet dönemi için zor bir konuyu yoluna koymayı başarır. Tüm bu notlardan Sovyet döneminde “Köroğlu” destanının derlenip yayınlanması ve dönemin taleplerinden doğan bir çok zorlu yollardan geçtiği belli olur.

Azerbaycan'da “Köroğlu”nun bugünü Sovyet h kومتinin çöküşünden sonraki dönemde yapılan düzen, yayın ve araştırma işlerini içerir. Sovyet döneminde düzenleme ve yayımla al kalı yapılmış kusurlar kaldırılır: İsrafil Abbaslı ve Behlul Abdulla arşiv materyallerini baz alarak destanın 25 koldan ibaret varyantını yayımlatır; araştırmacılar destanı sadece tarihi olaylar ile bağdaşdırtmak ve sosyal yönden analiz etmek eyleminden uzaklaşır ve araştırmalarda genel Türk bağlamını baz almak, “Köroğlu”nun en eski katlarını ve mitolojik köklerini aşıkarlamak eğilimi güçlenir.

Azerbaycan'da «Köroğlu»nun yarını pek çok işleri yapmakla görevli: canlı performanstan, özellikle Güney Azerbaycan'da yaşayan aşıkların performansından derlenmiş örnekleri baz alarak “Köroğlu”yu dünya standartlarına uygun şekilde yayımlatmak; “Köroğlu”nun Azerbaycan sınırlarında tüm varyantlarını aşıkarlamak; “XXI. yüzyılda yaşayan ‘Köroğlu’ metinleri” adlı ortak projeyi gerçekleştirmek; Azerbaycan “Köroğlu” ile başka Türk halklarındaki “Köroğlu”ların her yönüyle

arşılaştırmasını yapmak; yapılmış karşılaştırmaları gö zönüne alarak “Köroğlu”nun motif kataloğunu hazırlamak.

KAYNAKLAR

Alizade. H. (1941). *Köroğlu*. Bakü: Azerneşr.

Abbaslı, İ. (1997). *Köroğlu, Paris Nüshası*. Bakü: Ozan Neşriyatı.

Kitab-i Dede Korkut Ansiklopedisi (200). C. I, Bakü: Yeni Neşrler Evi.

Köroğlu H. (1999). *Oğuz Kahramanlık Eposu*. Bakü: Yurt.

Tahmasip, M. H. (1969). *Köroğlu*. Bakü: Azərbaycan EA Neşriyatı.

Tahmasip, M. H. (1982). *Köroğlu*. Bakü: Gençlik,

Tevfikkızı E. (2005). *Köroğlu. Tiflis Nüshası*, Bakü: Seda Neşriyatı.

"KÖROĞLU" DESTANININ AZERBAJCAN'DA YAYIMLANMASI VE İNCELENMESİ TARİHİNE KISA BİR GEZİ

Prof. Dr. Ramazan QAFARLI

*Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi/ AZERBAJCAN
ramazanqafar@yandex.ru*

ÖZET: Türk halklarının ortak manevi değerlerinden biri olan "Köroğlu" destanının Azerbaycan'da meydana gelen versiyonunun kaynakları derin katmanlardan gelmiş, eski gelenekler temelinde şekillendiği çağdan yaklaşık elli yıl sonra şiirleri yazı hafızasına taşınmaya başlamış, XIX. yüzyılın başlarında toplanan seçenekleri önce İngiltere'de, sonra Avrupa'nın diğer ülkelerinde yayılmıştır. Destanın ilk basımı XIX. yüzyılın 30. yılına rastlar. Destanın başka bir seçeneği 1840 yılında yayımlanmıştır. Tebriz'deki Rus Büyükelçiliği'nde tercüman işlemiş, daha sonra ise Reştdе, Gilanda (1832-1834) büyükelçi görevini tutmuş Polonyalı şerqşünas, şair ve çevirmen Alexander Xodzko "Köroğlu" destanının hazır əlyazmasını elde etmiş, onu İngilizce tercüme ederek 1842 yılında Londra'da yayınlamıştır. 13 meclisten oluşan bu metin bir yıl sonra O. Volfun tercümesinde Almanca yayımlanmıştır. "Köroğlu'nun sergüzeşt ve improvizasiyalari" 1853 yılında Georges Sand ve Adolf Breyenin tercümesinde Fransız okuyucularına ulaşmıştır. A. Xodzko yayınının Rus diline çevirisi ve basımı S.S. Pennin adı ile bağlıdır.

XX. yüzyılın başlarında Bakü'de yayınlanmış "Köroğlu" destanı da kamuoyu arasında özel ilgi doğurmuştur. Rıza Zəkibəyin yayımladığı bu kitapta Köroğluya ait türküler de kendine yer bulmuştur. "Köroğlu" destanının toplanması, derlenmesi ve yayınlanması alanında Veli Xulufu, Hümme Alizade ve Eliheyder Tahirovun da önemli hizmetleri

olmuştur. H. Əlizadənin ayrı aşıklardan toplayıp tertip etdiyi metin söyləyicinin konuştuğu tarzda okuyuculara iletilmişdir. 1941 yılında Epos belirli parçalarda ayrıca kitab şəklində buraxdırılmışdır. Destanın seçmə kollarının sistemləşdirilərək metninin hazırlanması, tertip ve yayını M. H. Təhmasibin adı ilə bağlıdır. "Köroğlu" destanının yazıya alınma (toplanma), tertip, çeviri, yayın tarixçesine bu dolaylı baxıştan belli olur ki, halk epopeyasının yayınlanıb ebediləşdirilməsi iki yüzüylə yaxın bir gelişim yolu geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Azərbaycan, Köroğlu, Köroğlu Destanı.*

THE PUBLICATION OF "KÖROĞLU" EPIC IN AZERBAIJAN AND A SHORT TRIP TO THE HISTORY OF REVIEW

ABSTRACT: Turkish people, one of the common moral values epic "Koroglu" sources of versions occurring in Azerbaijan, the saga has come from deep layers, after nearly fifty years of age is formed on the basis of old traditions have begun to move into poetry writing memory, before options collected at the beginning of the XIX century in England, then Europe ' In other countries. The first edition of the epic coincides with the 30th anniversary of the XIX century. Another option of the epic was published in 1840. He has committed an interpreter at the Russian Embassy in Tabriz, then the Reştd, Gili career (1832-1834) has kept its ambassador task Poles orientalist, poet and translator Alexander Xodzko "Koroglu" have acquired the stock of epic manuscript, by translating it in English in 1842 in London is printed. This text, which was composed of 13 chapters, was published in German in O. Volfun translation a year later. In 1853 Georges Sand and Adolf Brelyenin translated "Koroqlu's adventures and improvisations" to French readers. The translation and printing of A. Xodzko's publication into Russian is governed by the name S. S. Pennin. The "Köroğlu" epic, which was published in Baku at the beginning of the XX century, also generated special interest among the public. In this book published by Riza Zekibay, the Turks of Koroqlu also found their place. Veli Xulufli, Hümme Alizade and Eliheyder Tahirov were also important services in the collection, collection and publishing of the "Koroqlu" epic. The text, which he collected and arranged from the separate vaccinations, was transmitted to the readers in the manner spoken by the narrator. In 1941, Epos also appeared in book form in certain parts. "Koroglu" epic receipt of the text (collection), arrangement, translation, due to the publication history becomes clear from this point of view, print eternal

of the public epik history is a road close to two centuries of development.

Keywords: *Azerbaijan, Koroğlu, The Epic of Koroğlu.*

Türk halklarının ortak manevi değerlerinden biri olan "Koroğlu" destanının Azerbaycan'da meydana gelen versiyonunun kaynakları derin katmanlardan gelmiş, eski gelenekler temelinde şekillendiği çağdan yaklaşık elli yıl sonra şiirleri yazı hafızasına taşınmaya başlamış, XIX. yüzyılın başlarında toplanan seçenekleri önce İngiltere'de, sonra Avrupa'nın diğer ülkelerinde yayılmıştır. İ. Abbaslı'nın yazdığı gibi, "Koroğlu" destanının ayrı kol ve bölüm, hikâye ve rivayetleri, başlıcası ise türküleriyle elyazmaları daşbarmasına kadar uzun bir evrim yolu geçmiştir. XVII-XVIII. yüzyıllara ait Azerbaycan cönglerinde (yazma toplularında) kayıt edilmiş, bu yüzyıllarda komşu halkların alfabeleri ile yazılıp onlarca elyazmalarına ve özel "Neğmeler kitabı"na (Tebriz, 25 Ocak, 1721) dönüşmüştür. Endelib Qaracadağı'nın "Şiirler Dergisi"nde (1804) de Koroğlu'nun adı ile ilgili onlarca örneklerin kendine yer bulması destanın Kafkasya halkları içerisinde geniş kapsamı aldığını göstermektedir.

Türk halklarının büyük çoğunluğunun sözlü edebiyat geleneği içinde yer alan "Koroğlu" destanı geniş bir coğrafi alanda yayılmıştır. "Koroğlu" destanı Türk olmayan uluslarda bile ünlüdür. "Koroğlu", beş yüzyü aşkın sürümü ve versiyonu olan tek eserdir. Destanın incelenmesinden alınan sonuç şöyledir: yayın tarihi gösteriyor ki, o, XIX. yüzyılın başlarından son dönemlere kadar popüler olmuş, seçenek açısından en çok yayılan destan haline gelmiştir. Bununla birlikte hem İngilizce hem de Fransızca ve Rusça yanlışlarla doludur. Folklor açısından, bu yayınlar hatalı (şair şiiri, nesir çevirisi, uygunsuz ilaveler, çarpıtmalar). Azerbaycan Türkçesinde yayınlar (V. Khuluflu, H. Alizade, M. H. Tahmasib) istenilen düzeyde değildir.

Araştırmacıların kanaatine göre, "Koroğlu" destanı iki temel versiyonu- «Kafkasya-Anadolu" ve "Türkistan" versiyonları etrafında merkezi, çeşitli dönemlerde «Güney Kafkasya" ve "Orta Asya", veya "Batı" ve "Doğu" versiyonları adları altında da sunulmuştur. Araştırmacılar tarafından "Transkafkasya" versiyonu olarak sunulduğunda, ona dahil edilen bir dizi seçenek aynı çizgiye dayanan çağın ötesine geçer. Anadolu, Türk, Bulgar, Bulgar Türkleri, Kürtler, Gürcüler, Ermeniler ve diğerleri olarak da bilinir. Seçenekler kapsayamaz. Aynı zamanda

Azerbaycan Türk destanının güney bölgesinde de ortaya çıkan doğaçlamacı gelenekler kapsamının dışında kalmaktadır.

Orta Asya coğrafi kısmı epik oluşumdan kısa bir süre sonra ortaya çıktı ve destanın bulunduğu coğrafi alanları kapsamıyor. Bu sürüm tarihsel olarak Türkmenistan topraklarında var olmuş ve bu alanları çevreleyen bölgelere varyasyon süreci yayılmıştır. Dolayısıyla, ikinci versiyona, gerçeğe daha uygun olan tarihi alanı adına "Türkistan versiyonu" adı verilir.

Hem Batı hem de Doğu çok geniş coğrafi alanları kapsadığı için Koroğlu'nun bir dereceye kadar yayılmış olduğunu iddia etmek için hala çok az sebep var. Bu sürümler arasındaki temel fark zamanlamaları ve durumlarından kaynaklanmaktadır. Başlangıç sürümlerinin tarih ve koşulları arasındaki somut farklar şunlardır:

1. Asya sürümü periyodiktir. Kahramanın babası, kendisi, oğulları ve torunları hakkında ayrı destanlar vardır.
2. Orta Asya versiyonunda mitolojik unsurlar hâkimken, Kafkasya-Anadolu versiyonunda tarih ve gerçeklik üstün konumdadır.
3. Orta Asya sürümünde, kahramanlar da büyümlü güçle birlikte fiziksel kuvvet kullanıyor. Aksine, Azerbaycan-Türk versiyonunun yalnızca fiziksel gücü ve etkinliği esas alınır.
4. Orta Asya versiyonunda, Çanbil bir ülkenin adıdır. Kendi halkı, vârisi ve ordu şefi vardır. Azerbaycan-Türk versiyonunda Cankibel'in sakinleri han, bey, paşadan memnun değiller.

"Koroğlu" destanın dönüşümü o kadar güçlü ki, yaratılış alanını herhangi bir tarihsel döneme ve yere bağlamak mümkün değildir. Böyle birçok seslilik, tarihe yakınlık "Koroğlu" nu özel destan gibi değerlendirmeye imkân verir. Koroğlu'nun kurtarıcılığı, koruyucu işlevi ve klasik kahramanlarıyla benzersizdir.

«Koroğlu» nun «Kafkasya-Anadolu» sürümüne dahil tüm seçenekler kahramanın babası Alı kişinin gözlerinin çıkarılması motifi üzerine kurulmuştur ki, bu da geleneksel motif olarak kabul edilir. «Türkistan versiyonu» nda ise bu geleneksel motif "kahramanın Gordan bulunması" gibi terkîp edilmiş ve sürümün tüm seçeneklerinin merkezinde durmuştur. Türkmen seçeneği temelinde şekillenen bu versiyona Türkmen, Tajik, Özbek, Kazak, Karakalpak, Udmurt, Arap (Türkistan Arapları), Tatar (Sibirya Tatarları) ve benzer seçenekler (Karıyev, 1968: 27) içerir. "Kafkasya-Anadolu"nun seçenekleri arasında pek çok benzerlik vardır. Tajik versiyonu "Kurkulu" ile yedi

binin üstünde, genel olarak ise Tacik seçeneği 50, Türkmen seçeneği 14, Kazak seçeneği 65 koldan, Özbek seçeneği ise 100'den fazla destandan oluşur (4, 101).

Kafkaz-Anadolu versiyonu genellikle daha geniştir. O, bir yandan Azerbaycan'da teşekkül olan destanın Anadolu ve diğer Türk seçeneklerini yaratmışsa, aynı zamanda onların Batıya hareketini yönlendirmiş, Macar, Bulgar, Bulgar Türkleri seçeneklerinin meydana çıkmasında önemli nüfuzedici rol oynamakla destanın Bessarabya, Romanya, Moldova topraklarında yayılmasında ve dünya destanları arasında yer almasında önemli rol oynamıştır (Karıyev, 1968: 43). Bu versiyon da Kafkasya'da pek çok açıdan dikkat çekicidir.

"Koroğlu" dastanı ilk kez 19. yüzyılın ilk yarısında basıldı. 1840 yılında "Mayak" dergisinde İ. Şopenin kayıtları ile destanın ayrı kolları baskı edilmiştir. İki yıl sonra Rus şarkiyatçısı, Rusya'nın Tahran Büyükelçisi Aleksandr Xodzko destanı bütünüyle Aşık Sadıq'ın icrasından yazıya alarak onu 1842 yılında Londra'da "Spesimens of popular poetry of Persia as found in the adventures and improvisations of Kurroghlu" kitabında baskı yaptırmış, bu da "Koroğlu" destanın Avrupa'da yaygınlaşmasına yol açmıştır. Sonraki yıllarda adı geçen kitap S. Penn tarafından Rusçaya tercüme edilerek, önce "Kavkaz" gazetesinde, daha sonra ise "Keroqlu, vostochniy poet-nayezdnik. Polnoe sobranie ego improvizatsiy s prisovokupleniem ego bioqrafii. (Tiflis, 1896)" başlığıyla ayrıca kitap olarak yayımlandı.

A. Khojko'nun kitabı 14 bölümden oluşmaktadır:

1. Önsöz;
2. Epik "Kor o'g'li" ye giriş;
3. Kör oğlu igidlikleri ve improvizasyonları (yani aşık şeyrləri);
4. Astrahan Tatarlarının Türküleri;
5. Üç şarkısı;
6. Türkmen Şarkıları;
7. İran Türklerinin Şarkıları (Azerbaycanlılar);
8. İran Şarkıları;
9. Gilanidlerin Şarkıları;
10. Rudbar Dağı'nın Şarkıları;
11. Trash Şarkıları;
12. Mazandaran Şarkıları;
13. Metin Örnekleri;

"Tercüman sözü" bölümünde S. Penn şöyle yazmıştır: "Kitabın İngilizce tercümesi Tiflis'te çıkan "Kavkaz" gazetesi okuyucularını kendi içinde benzer bir eserle tanışmak isteğinden kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni, Köroğlu'nun improvizasiyaları yerli Kafkas sazandalarının- elden-ele gezen şarkıcıların dilinden düşmediği halde, bugüne kadar genel olarak toplanmamış ve Rusça baskı olunmamıştır. İstisna olarak birkaç cılız hikâye benzeri parçaları gösterilebilir ki, burada Doğu orijinalliği, halk dili ve ruhu yer almaktadır ".

A. Khojko'nun kitabının Rusça'ya çevirisi büyük bir çelişki doğurdu. Bunu yalnızca, 1856'da periyodik basında, bu kitap hakkında birkaç makale bulacağımızı söylemek yeterlidir.

A. Khojko'nun kitabında, dokuz halk ezgisine örnek verilmiştir. Bu not örneklerini aranjman eden şahıs, Doğu müziği ile ilgili olmadığından melodilerin armonisi tamamen şartlıdır. İlk üç nota örneği seri olarak "Köroğlu", "Azerbaycan-sayağı" başlıkları ile, sonrakiler ise sıra numarası ile verilmiştir.

«Kafkasya-Anadolu» versiyonunun «Köroğlu» konusunun Türkmen hafızalarına, oradan tüm Türkistan'a yayılmasında önemli rolü olmuştur. Tebriz köroğluxanlarının repertuarını süsleyen eposu Türkmen bahşıları Türkistan'da yaymış çok geçmeden burada sürümü kendi yeni doğaçlama hayatını yaşamıştır. Bahşılar geleneksel anlatımdaki «kör edilmiş kişinin oğlunun gösterdiği kahramanlığı» mezarda dünyaya gelenin kahramanlık şücaetleri ile ikame etmişlerdir. Azerbaycan-Türk destanının Türkistan hafızalarına ulaşmış olan konusu, bahşı ve akınlarının repertuarında «mezarda bulunmuş kahramanın maceraları" gibi bir süre sonra yeniden rekonstrüksiyon edildi. Türkistan, hayaletleri epik-romantik geleneğe dayanarak yeniden inşa etti.

Çok çekmeden «Goroğlu» epik silsilesi Türkistan'da bahşılardan çalıp çağırıldığı en büyük kahramanlık sergüzeştlere dönüştü, elden-ele, obadan-obaya çeşitli bahşı doğaçlamaları ile yayıldı. Bugün Türkün tarihi kahramanlıklar gerçeğine dayalı, tarihi edebi gelenekler temelinde oluşan "Koroğlu", onun etkisi ile meydana çıkan, epik-duygusal yaratıcılık üzerine yeniden işlenen «Goroğlu» eposları henüz repertuardadır. Her birinin Türk destan düşüncesinde kendi yeri vardır.

"Köroğlu" nun derlenme ve yayın tarihi geçen yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Rıza Zeki'nin 1913 yıl neşrinden başlar. 1913 yılında Rıza Zeki, Türk kaynaklarından faydalanarak İ. Şopen ve A. Xodzko yayınlarından farklı bir metin baskı yapıyor. Bu yayının değeri, Rıza Zeki'nin "Koroğlu" nun ortak Türk kültür bölgesi oluşturduğuna dikkat

çekmesi, onun Azerbaycan-Türk halkına ait olduğunu göstermesi, konunun mükemmel bir şekilde yayınlanmasının gerekliliğini gündeme getirmesi ve destanın yayın geleneğinin temelini ortaya koymasındır.

Yirminci yüzyılda Azerbaycan Araştırma ve Yayın Toplumu bu alanda çok şey yapıyor. V. Khulufli destanı ilk olarak 1927 ve 1929'da hazırladı. 1935'te topluluk çizgisinde seferler temelinde daha mükemmel bir yayın için 20 sayfalık destan hazırladı. 25 Aralık 1936'da bu makale Matanarana'ya "Ermenilere Çalıntı Kollarını Çalmak İçin Mektup" gönderildi. Bu kolların birçoğu değişiklik ve düzenleme ile sonradan Ermeni basınında «Türkçe ve Ermenice Çalıp Çağırın Ermeni Aşıklarından Yazıya Alınmış Örnekler" olarak baskı yapıldı. Kısa süre sonra destanın Ermeni versiyonu ortaya çıktı (Tahmasib, 1956: 3-271).

H. Alizade ayrıca Koroğlu'nun bir versiyonunu yayınladı (Alizadeh, 1941). Sonra M. H. Tahmasib destanı korumak adına ayrı ayrı aşık seçenekleri esasında onun hala bugün de dolaşımda olan işlenmiş versiyonunu yayına hazırladı (Tahmasib, 1956). Bu yayın uzun süre Azerbaycan okuyucusunun ilgi odağı olmuş, «Koroğlu» kahramanlığı konusunda ulusal düşüncede derin iz bırakmıştır. M. H. Tahmasib, dönemin baskı ve yasaklamasına karşı Koroğlu'nun kendi versiyonunu korumak için bu yayını hazırlamıştır.

1960'lı yılların ortalarında Koroğlu Moskova'da "Epos Narodov SSSR" dizisinde yayımlandı. Nizami Edebiyat Enstitüsü E. Mirəhmədov'un yönetimi altında Koroğlu'nun Enstitü arşivinde saklanan aşık seçenekleri bazında yeni yayını hazırlayıp merkeze gönderdiler. Yazı, haksız suçlamalar ve iftiralarla iade edildi. Hemen iş birkaç yıl sonra yeniden görüldü, düzenli bir yayın hazırlandı, ünlü folklor uzmanı görkemli H. Koroğlu da bu çalışmaya dahil edildi, ama kitap yine ışık yüzü görmedi. Ancak folklorcular daha sonra Koroğlu'nun bu metnini yayımlayabildiler (Koroğlu, 2004) ve anlatıların yayınlanmasına yönelik çalışmalarına devam ettiler.

Destanın son yıllardaki yayınlarından biri Azerbayca'nın UNESCO Daimi Temsilcisi R. Abutalıbov'un fedakarlığı ile ülkemize getirilen, metin merkezli yayınlanan "Koroğlu" dur (Koroğlu, 1997). Bu yayın destanın halkımıza ait olduğunu, tüm sonraki seçeneklerin (aynı zamanda Türkistan versiyonu seçeneklerinin) Azerbaycan kaynaklarından beslendiğini gösteren, «dünyayı Koroğlu gerçekleri ile hayretlendiren» yayınlardan biri olarak Koroğlu araştırmaları için önemli bir olaydı. Paris kopyası olarak bilinen bu yayın düzgün,

pürüzsüz, el yazısı bir sürüm değildir. "Köroğlu", konuşulduğu kadarıyla yazılmış, işlenmemiş, bakire bir metindir.

Aşık repertuarı Köroğlu'nun ilk müjdesidir. Köroğlu'nun gerçeğini öğrenmesi onun için önemlidir. Destanın bir başka el yazması Azerbaycan'da iyi biliniyor. Bu, Gürcistan Cumhuriyeti Kerkehidze Edebiyat Enstitüsü arşivlerinin Tiflis versiyonudur. 28 üyeli konseyin metni hala otuz yıl önce kısaca rapor edildi. H. Koroglu, elyazmasını kapsamlı bir şekilde analiz etmiştir.

KAYNAKLAR

Braginsky, İ. S. (1956). *İz Tatarkskogo Narodnogo Geroiçeskogo Eposa*. Moskova.

Chodzko, A. (1842). *Spesimens of popular poetry of Persia as found in the adventures and improvisations of Kurroghlu*, Londra.

Jirmunskiy, V. M.- Zarifov, H. T. (1947). *Uzbekskiy Narodny Geroiçeskiy Epos*, Moskova- Leningrad.

Karriev, B. (1968). *Epiçeskie Skazaniya o Koroglu u Tyurkoyaziçnih Narodov*, Moskova

Nabiyev, A (1971). "Koroglu" Epikinde "Koroglu" nun opyası (Azerbaycan-Özbekçe materyal bazında). Adaylık Tezi. Bakü: BSU Kütüphanesi

Nabiyev, (2004). *Azerbaycan Okulları Kül Eder*, Bakü.

Nabiyev, A. (2004). *Azerbaycan'da "Köroğlu" Baskıları, Türk Destanlarında Edebi Tarih*. Baku.

Penn, S. S (1850). *Keroqlu Vostochny Poet i Naezdnik*, Tiflis.

Petrushevsky, İ. P (1947). "Vnutrennie Politiki Akhmeda Akkoyunlu, *Sbornik po istorii Azerbaidjana*, Bakü.

Şopen, İ. (1840). "Keroglu Tatarskaya leqenda", *Mayak*, I-II, SPb.

Tahmasib, M. H. (1956). *Koroglu*, Bakü.

TÜRKİYE’DE AZERBAYCAN SAHASI KÖROĞLU ÇALIŞMALARI

Prof. Dr. İsmet ÇETİN

*Gazi Üniversitesi/ TÜRKİYE
icetin@gazi.edu.tr*

ÖZET: Dünyanın zengin destan koleksiyonuna sahip edebiyatlardan biri Türk edebiyatıdır. Türk destan dünyası, Türk topluluklarının dağıldığı geniş coğrafyaya paralel olarak çeşitlilik ve zenginliğe sahiptir. Bu zenginlikten dolayı destanlardan bazıları bölgesel, bazıları Türk dünyasının tamamında, bazıları da komşu kültürlerde de bilinmektedir. Köroğlu Destanı, Türk dünyasının hemen hemen tamamında ve komşu kültürlerde bilinen destanlardan biridir. Bu bilinirliğinden dolayı da üzerinde en çok çalışma yapılan destanlardandır. Destan üzerine yapılan çalışmalar, son otuz yılda ülkeler sınırlarını aşarak daha geniş bir alana yayılmış ve bilgiler Türkiye’de toplanmaya başlamıştır.

Türkiye dışında yapılan çalışmaların Türkiye’ye taşınmasıyla zengin bir Köroğlu bilgi bankası oluşmuştur.

Bildiride Türkiye’de yapılan Azerbaycan sahası Köroğlu çalışmaları ele alınıp genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Köroğlu Destanı, Türkiye, Azerbaycan Sahası, Köroğlu Destanı Çalışmaları.*

THE STUDIES ON AZERBAIJAN KÖROĞLU IN TURKEY

ABSTRACT: Turkish literature has one of the richest epic collections in the world. The Turkish epic world has diversity and richness, and it also has a wide geographical distribution of Turkish communities. Because of this wealth, some of the epics are regional, some of them are known in the Turkish world, others are also known in neighboring cultures. Köroğlu saga is one of the most famous sagas in the all regions of Turkish World and neighbor cultures. Due to this awareness, the most studied work is Köroğlu. Over the last three decades, studies of the saga spread across a broader area and the information of these studies has begun to gather in Turkey.

A wealthy information bank of Köroğlu has been formed by transferring of the studies into Turkey.

In this study, the Köroğlu studies of Azerbaijan area in Turkey will be evaluated.

Keywords: *Köroğlu Epic, Turkey, Azerbaijan Area, Study of Köroğlu Epic.*

Köroğlu, Türk anlatıları içinde hangi formda olursa olsun, Türk toplulukları ve coğrafyalarında sınır tanımayan, sadece Türk coğrafyası değil komşu coğrafyalarda ve hatta Türk kültürünün yayılma alanları olan kültür havzalarında en yaygın ve en fazla anlatı çeşidine sahiptir. Zengin tarihî arka plan, yaygınlık gösterdiği coğrafya, anlatıldığı coğrafyaya adapte olma hâli ile Köroğlu, Türk toplumunun kültürel hafızasını oluşturan kodlardan biridir. Her bölge ve her dönemde izlerine rastlanılan, tarihî dönemler itibarıyla kendinden söz ettiren Köroğlu ve Köroğlu anlatımları zaman zaman destan, zaman zaman hikâye, zaman zaman destanî hikâye ve kim zaman da masal formunda anlatılır, yazılır ve kedi dinamikleriyle varlığını devam ettirir. Köroğlu'nun sahip olduğu bu zenginlik, hakkında en çok çalışma yapılan konulardan biri olma özelliğini de kazandırılmıştır.

Bütün Türk gruplarında, özellikle Oğuz grubuyla aynileşen ve bu grubun yaşadığı coğrafyada kendine mekân bulan, tarihî olaylarla ilişkilendirilen, kimi zaman bir şâir, kimi zaman bir destan kahramanı ve kimi zaman bir eşkıya olarak anlatılarda yerini alan Köroğlu, bu

yönüyle de araştırmacı ve bilim adamlarının dikkatlerini çekmiş, üzerinde birçok çalışma yapılmasını sağlamıştır.

Türkiye’de başlangıçta yazılı eserlerde; cönk ve mecmualarda, daha sonra basılı olan Köroğlu anlatmaları, Batı’daki Türkoloji çalışmaları içinde dikkatleri çekmiş, batılı araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Metin neşirleri ve üzerinde yapılan çalışmalar Türkiye’de akademik çalışmalar başlayıncaya kadar rahmetli Prof. Dr. Şükrü Elçin Hoca’nın ifadesiyle “romantik” biçimde yürütülmüş, bunda sonra akademik seviyede bilimsel metotlarla yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye’de başta Türk halk edebiyatı olmak üzere Türk kültürü, Türk folkloru, Türk tarihi genel konuları altında; kim zaman bu alanların Türkiye’yle sınırlı olan çalışmalarda ele alınan Köroğlu ve çevresindeki çalışmalar, Bolu örneğinde olduğu gibi adına düzenlenen bilimsel toplantılara da sahne olmuştur. Bilimsel toplantıların yanında yapılan müstakil araştırma-inceleme çalışmalarının kitaplaştırılması, Köroğlu’ya hasredilmiş makale veya makale külliyatları sadece Türkiye ile sınırlı kalmamış, Türkiye dışında yaşayan başta Türk gruplarında olmak üzere çeşitli bilim adamları tarafından ilgiyle izlenmiş, çalışılmış, tespit ve sonuçları bilim âlemine aktarılmıştır.

Köroğlu çalışmasının yapıldığı saha mutlaka Türkiye ile sınırlı olmamış, çalışmalar Türkiye dışında başka ülkelerde de yapılmıştır. Avrupa ve Amerika’da yapılan çalışmalar erken başlamakla beraber, Azerbaycan, Türkmenistan başta olmak üzere Türk akademilerinde, bilim alanlarında, hatta Ermenistan ve Gürcistan sahaları başta olmak üzere Türk kültür vadisinde bulunan Türk olmayan gruplar tarafından da yapılan çalışmalar artarak devam etmiş ve kanaatimizce zengin bir Köroğlu Bilgi Bankası denilebilecek bir bilgi havuzu oluşturulmuştur.

Köroğlu bilgi havuzunu Türkiye, Türkmenistan ve Azerbaycan başta olmak üzere Kazakistan, Özbekistan, Kafkasya, Balkanlar, Doğu Türkistan ile Güney Türkistan sahaları ve bu vadede, Türk kültür vadisinde yaşayan diğer kültür alanlarında yapılan Köroğlu çalışmaları oluşturmaktadır. Köroğlu anlatmaları ve bu paralelde yapılan Köroğlu çalışmalarına bakıldığında Asya-Avrupa kıtalarında oldukça geniş alana yayıldığı görülür. Bu geniş alanın oluşturduğu bilgi alanlarından, yukarıda ifade ettiğimiz gibi bilgi bankasının büyük parçalarından biri Azerbaycan sahasıdır.

Türk dünyasının, dünyadaki toplumsal ve siyasî gelişmelere bağlı olarak geçirdiği bunalımlar, savaşlar, ayrışma ve hatta parçalanmışlıklar, bilimsel alanda yapılan çalışmaları da etkilemiştir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde dünyanın Batı ve Doğu Blokları ya da VARŞOVA ve NATO Paktı gibi iki temel ayırıcıya bağlı olarak kutuplaşması, Türkiye ile Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan Türk grupları arasındaki bağlantıyı koparmış, dolayısıyla bilimsel çalışmalardan da haberdar olunmamış veya sınırlı olarak haberdar olunmuştur. Dolayısıyla yapılan çalışmalar, hangi sahada yapılmışsa o sahada adeta hapsedilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Türk devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ve bu çerçevede Türkiye ile olan ilişkilerinin çok süratli başlayıp gelişmesi, bilimsel alanda kendini göstermiş ve her bir Türk devleti, her bir Türk sahası kendi merkezi çevresinde bilimsel faaliyetler yapmayı, bu faaliyetler içinde yeniden tanışık olmayı ve özellikle de bilimsel verilerin ülkeden ülkeye, gruptan grubuna transferini sağlamıştır. Bu çerçevede Azerbaycan'da yapılan çalışmalar başta Azerbaycan sahasında bulunan bilim adamı ve araştırmacılar olmak üzere konunun uzmanları tarafından Türkiye'ye taşınmış, bu bilgiler içine Köroğlu çalışmaları da dâhil edilmiştir.

Azerbaycan sahası çalışmaları belki de Türk dünyasında Köroğlu çalışmalarının en yoğun olarak yapıldığı sahadır. Bu çalışmalar zaman içinde Türkiye'ye taşınmış ve Türkiye sahası bilim dünyası bu çalışmalardan haberdar olmuştur.

Türkiye'de yapılan veya Türkiye'ye taşınan Azerbaycan sahası Köroğlu çalışmalarını değerlendirirken peşinen bu çalışmaların hemen hemen tamamının akademik çalışmalar olduğunu ifade etmeliyiz.

Çalışmalar, bağımsız makale, bilimsel toplantılarda okunan bildiriler, müstakil kitap ve lisansüstü çalışmalar olarak üç ana başlık altında toplanabilir.

Türkiye üniversitelerinde lisansüstü seviyede "Köroğlu" konulu kırk civarında tez yapılmıştır. Bunlardan on üç teza doktora seviyesinde, diğerleri yüksek lisans seviyesindedir.

Bunlardan doğrudan Azerbaycan sahası Köroğlu anlatmalarıyla ilgili olanlar; Gülşen Seyhan tarafından hazırlanan Köroğlu Destanı

(Azerbaycan Varyantı) İnceleme-Metin (İstanbul Üniversitesi 1990) adlı tez doktora seviyesinde yapılan yegâne çalışmadır. Habib İdrisi’nin hazırladığı; “Köroğlu Destanı’nın Azeri Rivayeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma” (1992), Mehmet Mendilli’nin Tehmasib ve Araslı yayınlarını esas aldığı Köroğlu’nun Sonu Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (2001), Sadıg Sadıglı’nın Sovyetler Dönemi Azerbaycan Sahası Köroğlu Destanında Etnografya ve Toponimler (2012), Safiye Ceren Gaffaroğlu’nun Elizade, Abbaslı, Abdulla, Hulufu, Tehmasib gibi Köroğlu araştırmacılarının metinlerinden faydalanarak hazırladığı, “Tematik ilişkiler bağlamında Köroğlu Destanı ve Köroğlu oyunu” (2007), Nabi Kobotarian’ın “Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı”, Adana (2008) ve Mustafa Özgül’ün Alexander Chodzko neşrini esas aldığı “Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanlarının Benzer Tarafları” (2004) adlı tezler ya doğrudan Azerbaycan Köroğlu anlatmaları üzerine kurulmuş çalışmalar ya da Azerbaycan’da neşredilmiş metinlerin esas alınarak yapılan çalışmalardır. Bunların dışında doktora ve yüksek lisans seviyesinde yapılan çalışmalar, doğrudan Azerbaycan sahasıyla ilgili olmamakla beraber Azerbaycan’daki Köroğlu çalışmalarına temas etmiş veya zaman zaman Azerbaycan sahası Köroğlu anlatmalarından istifade etmişlerdir.

Yüksek lisans ve doktora çalışmaları hakkında genel bir değerlendirme yaptığımızda; Türkiye’de yapılan Azerbaycan konulu çalışmalar, genellikle ikinci elden kaynaklara dayanmaktadır. Türkiye Türkçesine aktarılmış metinler ile Azerbaycan sahasında yapılan çalışmalardan Türkiye Türkçesine veya Kiril harflerinden Latin harflerine aktarılan metinler esas alınmıştır.

1990’lı yıllardan itibaren yapılan çalışmalarda Büyük Öğrenci projesiyle gelen Azerbaycanlı öğrencilerin çalışmaları birinci elden metinler üzerine kurulmuş çalışmalar olarak görülmektedir.

Türkiye ve Azerbaycan çalışmaları, Azerbaycanlı araştırmacıların Köroğlu ve Köroğlu anlatılarına coğrafi sınır belirlerken Azerbaycan coğrafyasını merkez aldıklarını ve Destanî anlatımdan hikâyeye geçiş sürecinde Türkiye’de yapılan çalışmalar ve özellikle Pertev Naili Boratav ile başlayıp bazı tarihî belgelerle Bolu merkezli bir Köroğlu figürünün yaratılmış olması, Köroğlu’nun Bolu’dan Azerbaycan coğrafyasına taşınmasına ve bu coğrafyaya maledilmesine sebep

olmuştur. Türkiye kökenli araştırmacılar ise birkaç tarihî belge bir yana bırakılacak olursa Bolu Beyi figüründen başka Bolu ile ilişkilendirilecek bir bulgu ve bilgiden bahsetmedikleri gibi bir coğrafyaya maletme endişelerinin olmadığı da görülmektedir.

Azerbaycan sahasıyla ilgili Köroğlu çalışmaları Türkiye'ye taşınırken, Köroğlu ve Köroğlu anlatılarıyla Köroğlu üzerine yapılan çalışmalarda Türkiye ve Azerbaycanlı bilim adamı ve araştırmacıların bakış açılarının birbirlerinden farklı olmaları münasebetiyle bu çalışmalar ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Makale ve bilimsel toplantılarda okunan bildiriler iki ana başlık altında değerlendirilebilir. Zira lisansüstü çalışmalarda olduğu gibi Türkiye ve Azerbaycanlı bilim adamı ve araştırmacıların Köroğlu ve Köroğlu anlatılarıyla ilgili düşünceleri zaman zaman farklılık göstermektedir.

Azerbaycan'da Köroğlu konulu çalışmalarının başlangıcı, Sovyet dönemi- Bolşevik İşgalinden II. Dünya savaşı yıllarına kadar, II. Dünya savaşından Sovyetlerin Çöküş dönemine ve Sovyetler'in çöküş döneminden sonra Köroğlu araştırmalarını fikrî/ideolojik yapı ve sonuçları üzerinde duran Ali Şamil Hüseyinoğlu'nun ifade ettiği gibi Azerbaycan sahası Köroğlu Çalışmalarının sayılan dönemler itibariyle farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu da Azerbaycan sahası Köroğlu çalışmalarının daha çok merkezî idarenin politik tavrına göre belirlendiğini göstermektedir. Hüseyinoğlu'nun bu tespitlerini Eyüp Akman (2003) da tespit etmiştir. Araştırmacıların mutabık kaldığı bu ön bilgiye rağmen Azerbaycanlı araştırmacılar, başta Hodzko olmak üzere Tehmasıb, Hulufu, Alizâde, Araslı, Efendiyev, Babayev, Ferhadov, Nebiyev, Seyidov yayınları esas alınmıştır.

Azerbaycanlı araştırmacıların ağırlıklı olarak Azerbaycan sahasında yapılan Köroğlu çalışmaları hakkında bilgi getirdikleri, yukarıda zikredilen metinlerden hareketle de Köroğlu anlatı metinlerinden hareketle tahlili çalışmalar yaptıkları görülmektedir.

Makale ve bildirimlerde işlenen genel kanaat, Köroğlu'nun mitik kökenleri olmakla birlikte gerçekte Türkiye'de Bolu civarında ortaya çıktığı, haksızlıklara başkaldırıp Azerbaycan sahasına gittiği ve bütün maceraları bu coğrafyada yaşadığı yönündedir.

Azerbaycan sahasında millî kimliğin korunmasında Köroğlu ve anlatılarının öneminin vurgulandığı çalışmalarda, Köroğlu’nun yeni sanat yaratmalarına da kaynaklık ettiği üzeride durulmuştur.

Kahramanlıktan eşkıyalığa, kaçaktan evliyalığa, şamanlıktan destan kahramanlığına giden süreçten geçip var olan Köroğlu ve Köroğlu anlatmalarının Azerbaycan sahasından Türkmenistan, Kazak, Özbek, Türkmen, Tacik, Uygur sahalarna yayıldığı üzerinde de durulmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Azerbaycan sahasında, kültürel kimliğin korunmasında etkili olan Köroğlu’nun komşu kültürlerle, özellikle Ermeni kültürü üzerindeki etkisi işlenmiş. Türk –Ermeni– (Karabağ) savaşı örnek verilmek suretiyle Köroğlu anlatmalarının Azerbaycanlıların kahramanlık duygularını beslediğini ve harekete geçirdiği üzerinde durulmuştur.

Köroğlu anlatmaları incelenirken metinler psiko-analitik bir incelemeye tabii tutulmuş, Köroğlu’nun kor/ateş ve gor/mezar-toprak imgesinden hareketle aydınlatıcı, yeniden diriliş, isyankâr anlamlar yüklenmek suretiyle destan kahramanından hikâye kahramanına dönüşürken, hikâyedeki kahramanlık yerini isyankâr ve âsi lideri olarak bırakmıştır. Bu da Sovyet zihniyet dünyasında egemen güçlere karşı halkın aldığı tavırdan kaynaklanmış olmalı.

Türkiyeli araştırmacı ve bilim adamlarının yaptığı çalışmalar, daha çok Azerbaycan sahası Köroğlu anlatmalarından hareketle yapılan çalışmalar olarak görülür. Dolayısıyla kullanılan metinler Azerbaycan’da da tereddütle karşılanan metinlerdir.

Türkiyeli bilim adamı ve araştırmacıların üzerinde çalıştığı veya çalışmalarına esas olan metinler genellikle Azerbaycan’da yayımlanan metinlerdir.

Çalışmalardan bazıları Türkiye dışında yapıp daha sonra Türkiye’de yayınlanmış (Başgöz, 2013), bazıları saha çalışması sonucunda elde edilmiş (Kafkasyalı, 2008) veriler bazıları da Türkiye ile Azerbaycan sahası Köroğlu anlatmalarının mukayesesini (Atmaca, 2016) yapmıştır.

Azerbaycan sahası Köroğlu ve Köroğlu anlatmalarını konu edinen veya bu alana temas eden çalışmalar kitap olarak da okuyucu, bilim adamı ve araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Türkiye’de, birinci derecede Azerbaycan sahası metinleri olmak üzere çeşitli anlatmaları esas alan çalışmalar bulunmaktadır ki Bayat (2003, 2016), Garriyev (2007) ve İdrisi (1994) örneklerinde olduğu gibi bu çalışmalar Azerbaycan sahası Koroğlu anlatmalarını esas almışlardır. Çobanoğlu (2003) ve Reichl (2002) çalışmaları örneklerinde olduğu gibi destan çalışmalarında; İçel (2010), Boratav (1931), Ekici (2004), Karadavut (2002) ve Taşlıova’nın (2016) Koroğlu konulu çalışmalarında Azerbaycan sahası Koroğlu, Koroğlu anlatmaları ve Koroğlu hakkında yapılan çalışmalara temas edilmiştir.

Koroğlu hakkında yapılan kitap çalışmalarını; metin neşirleri, Koroğlu anlatıları üzerinde tahlilî çalışmalar, Koroğlu Destanı/hikâyesi ve merkez kişisi Koroğlu hakkında yapılan çalışmalar ve genel destan ve halk hikâyesi çalışmalarında direkt veya dolaylı olarak Koroğlu’dan bahseden kaynaklar biçiminde dört ana başlık altında toplanabilir.

Sonuç

Türkiye’de, Azerbaycan sahası Koroğlu ve Koroğlu anlatmalarla ilgili yapılan çalışmalar yukarıda da söz ettiğimiz gibi Azerbaycan sahasından tespit edilip yayımlanan bir çalışma üzerine bina edilmiş ve diğer çalışmalar bunun çalışmayı, Chodztko neşirini takip etmiştir. Azerbaycan sahasında 19. Yüzyılın sonlarından itibaren yapılan çalışmalar Sovyetler Birliği döneminde uygulanan kültür politikasına bağlı olarak farklı bir yöne, yerleşmeye ve özellikle hâkim güçlere karşı bir direniş sembolü olan Koroğlu’ya doğru evrilmiştir. Batı kaynaklarının Moskova üzerinden Azerbaycan’a gitmesi, mahallî kimliğin millî kimlik olarak yeniden yorumlanıp Azerbaycan sahasının Türk kavramı dışında Azerî kavramıyla ifade edilmesi için geliştirilen politikalar, edebî metinleri, dolayısıyla Koroğlu ve Koroğlu anlatıları hakkındaki bilgilerin de değişmesine sebep olmuştur. Türkiye’deki çalışmalar da bu metinler üzerine bina edilmeleri münasebetiyle adeta köklerinden koparılmak suretiyle destan kahramanı olmaktan çıkartılıp tarihî bir şahsiyet hüviyetine sokulmuştur. Köprülü’nün (2016: 58) Göktürkler dönemine bağladığı Koroğlu, Azerbaycan ve daha sonra Türkiye sahasında mahallilerimiz, hata tarih bir şahsiyet, sosyal eşkiya (!) olarak tasavvur edilmiş veya yorumlanmıştır.

Koroğlu ve Koroğlu anlatmalarıyla ilgili çalışmaların Azerbaycan’da çokluğu, 1990’lı yıllardan sonra Türkiye’ye taşınmış ve Türkiye’de

Bolu merkezli bir Köroğlu bilgi bankasının oluşmasını sağlamıştır. Azerbaycan sahası Köroğlu çalışmalarını daha çok Azerbaycanlı bilim adamı ve araştırmacılarının çalışması dikkate değer bir noktadır.

KAYNAKLAR

Aça, Mustafa (2014). Köroğlu Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Köroğlu Kitabı* (Haz.: Sabri Koz), İstanbul.

Ağaverdi, Halil (2011). “Bağımsızlık Dönemi Azerbaycan Halk Edebiyatı Araştırmaları”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2011-1 (Ocak –Haziran), Azerbaycan Özel Sayısı-I, s. 17-24.

Akman, Eyüp (2008). *Sovyetler Birliği Döneminde Azerbaycan'da Folklor Politikaları ve Çalışmaları (1917-1953)*. Ankara.

Başgöz, İlhan (2013). “İran Azerbaycan’ında Türk Hikâye Anlatma Geleneği”. Çev.: F. Özdamar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. XIII/2 (Kış), s. 371-386.

Bayat, Fuzuli (2003). *Köroğlu, Şamandan Aşıka, Alptan Erene*. Ankara.

Bayat, Fuzuli (2011). “Köroğlu’nun Kurtarıcı Kahraman Tipinden Adaleti Koruyan Kahramana Dönüşümü”. *Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (17-18 Ekim 2009), s. 170-179.

Bayat, Fuzuli (2016). *Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Köroğlu Destanı -Türk Dünyasının Köroğlu Fenomenolojisi*. İstanbul.

Boratav, Pertev Naili (1931). *Köroğlu Destanı*. İstanbul.

Çetindağ Süme, Gülda (2011). *Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı*. Elazığ (F.Ü. Sos. Bil. Enst. Doktora tezi).

Çobanoğlu, Özkul (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara.

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol), İnceleme ve Metinler*. Ankara.

Gaffaroğlu, Safiye Ceren (2007). *Tematik ilişkiler Bağlamında Köroğlu Destanı ve Köroğlu Oyunu*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Garniyev, Baymuhammet Ataliyeviç (2007). *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*. Çev.: F. Türkmen-M. Duranlı-F. Rahmankul, Ankara.

Hüseyinoğlu, Ali Şamil (2014). “Azerbaycan’da Köroğlu Destanı’nın Yayınlanması ve Araştırılması Tarihinden”. *Köroğlu Kitabı* (Ed. Sabri Koz). Eskişehir.

İçel, Hatice (2010). *Köroğlu’nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir İnceleme*. Konya.

İdrisi, Habib (1994). *Çokdur Köroğlunun Yaşı*. Erzurum.

İdrisi, Habib (1992). *Köroğlu Destanı’nın Azeri Rivayeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Karadavut, Zekeriya (2002). *Köroğlu’nun Ortaya Çıkışı: Türk Dünyasındaki Varyantlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Bişkek.

Kobotarian, Nabi (2008). *Tebriiz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Köprülü, M. Fuad (2009). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul.

Nerimanoğlu, Kâmil Veli- Muradov, Nazım (2014). “Azerî (Türk) – Ermeni İlişkilerinin Tarihî ve Kültürel Boyutu Üzerine”. *Yeni Türkiye*, S. 60/2014, s. 2-46.

Reichl, Karl (2002). *Türk Boylarının Destanları*. (Çev. Metin Ekici), Ankara.

Sadıglı, Sadıg (2012). *Sovyetler Dönemi Azerbaycan Sahası Köroğlu Destanında Etnografya ve Toponimler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Seyhan, Gülşen (1990). *Köroğlu Destanı (Azerbaycan Varyantı) İnceleme-Metin*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü.

Taşlıova, Mete (2016). *Köroğlu-Oltu kolu (İnceleme-Metin)*. Ankara.
Yıldırım, Dursun (1983). “Köroğlu Destanı’nın Orta Asya Rivayetleri”. *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara.

GEÇMİŞDEN GÜNÜMÜZE İRAN'DA KÖROĞLU

Ali BARAZANDEH TÜRK

*Araştırmacı/ İRAN
azerses2@gmail.com*

ÖZET: Tuna'dan Orta Asya'ya uzanan geniş bir coğrafyada tanınan Köroğlu destanı pek çok açıdan araştırılabilir. Köroğlu, tarihin ünlü ve nadir şahsiyetlerindedir ve çağlar boyu kahramanlıklarıyla milletlerde derin etkiler bırakmıştır. Türk destanları içinde günümüze en yakın destan sayılması Köroğlu'nun, bugüne kadar aynı tesir ve kuvvete yaşamasının sebeplerindedir. Köroğlu destanının ilk varyantı yaklaşık yüz altmış yıldan artıktır ki, arşivlerde mevcuttur. Destan ayrı ayrı kol ve epizotları, hikâye ve rivayetleri içeren sözlü ve yazılı anlatım şeklinde uzun bir süreçte oluşmuştur. 17-18. yüzyıllara ait Azerbaycan cönklerinde, aynı formada komşu ülkelerde toplanmış el yazmalarında, şiir mecmualarında, örneğin “Nağmeler kitabı”nda (Tebriz, 25 Ocak, 1721), Andelib Karacadağ'ın “Şiirler Mecmuası”nda (1804) Köroğlu'nun ismiyle bağlı örnekler bulunur. Görüldüğü gibi Köroğlu'nun en eski yazıya alınmaları İran, Azerbaycan özellikle Tebriz kentine aittir. Sunumumuzun konusu İran'da Köroğlu ve Köroğlu ile ilgili kaynaklardır.

Anahtar Kelimeler: *İran, Köroğlu, Tebriz.*

KÖROĞLU IN IRAN FROM THE PAST TO THE PRESENT

ABSTRACT: Köroğlu story has a wide geographical area from Tuna to Middle East can be studied various aspects. Köroğlu is a famous and rare character that had a great influence on nations. Nowadays, Köroğlu is considered as one of the closest stories to our era, lives with the same effect. The first variant of this story has available in archives for about more than one hundred and sixty years. The story has different parts, episodes, and narrations, both in written and oral form. Some samples of this story are in the collections that are written in Azerbaijan during 17-18th centuries, handwritten of other neighbor countries, and poetry collections such as “Nağmeler Kitabında” (Tabriz, 25 Jan., 1721), and the Poetry Collection by Andelib Karacadağ (1804). As it can be observed, the oldest version of the story belongs to Iran, Azerbaijan and especially Tabriz city. The subject of this paper is the sources about Köroğlu in Iran.

Keywords: *İran, Köroğlu, Tabriz.*

Giriş

Tarihin akışı içerisinde milletler adalet, kahramanlık, din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarını manzum hikâyeler ile dile getirerek destanları oluşturmuşlar. Köroğlu nadire şahsiyetlerdendir ki tarih süzgecinden hiçbir etkisini bırakmadan günümüze kadar destansı oluşumunu gitgide genişletmiş günden güne köklü ağaç gibi kol kanat açmaya devam etmiştir. Köroğlu'nun nereden çıktığı ve hangi tarihlere ait olduğu tartışılır bir konu olduğu gibi bazı kollarda mitolojik dönemlerden bile, kalıntılar göze çarpmaktadır. Bu yüzden bildirimizde yalnız ilk yazılı kaynaklar ve günümüze kadar İran sınırlarında bulunan Türk soylu halklarda Köroğlu'nun konumunu ve kaynaklarını tanımlamaya çalışacağız. Günümüze kadar tarihte ilk kez Köroğlu'nun yazılı şekilde “*İlklerin kenti Tebriz*” kentinde karşılaştığını biliyoruz. İlyas Muşegiyan isimli Ermeni tacir Tebriz kentinde bulunduğu yıllarda sözlü olarak aşıklar ve halktan duyduğu manileri 1721 yılında yazıya getirmiştir. Toplu mecmuada Köroğlu ile ilgili yaklaşık 13 mâni yer almıştır. 1804'te Endelib Karacadağı tarafından kaleme alınan “*Şiirler Mecmuasında*” Köroğlu'yla ilgili şiirlere rastlarız. Bu tespitlere

dayanarak Köroğlu'nun ne kadar ünlü ve dillere destan bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

1840 yılında Aleksandr Hodzko, Köroğlu ile ilgili ilk ve ciddi biçimde çalışma yaparak destanın 13 kolunu Tebriz kentinden 135 km ötede bulunan Araz nehir kıyısında Aşık Sadık isimli âşıktan derlemiş ve kaleme almıştır. Derlemede Farsça olarak şiirler Türkçe özellikle Tebriz lehçesiyle kayıt edilmiştir. Hacı Mirza İskender'in teşebbüsü ile kaleme alınan derlemeyi gerçi Hodzko düzenleyerek orijinaliği bozmuş lakin en eski Köroğlu el yazması olduğu için önem taşımaktadır. Bu tarihten sonra İran sınırları içerisinde günümüze dek Köroğlu ile ilgili tarihi el yazma bulunmamaktadır lakin genel olarak âşıklar tarafından şifahi şekilde dillerden dillere ve sineden sineye tekrarlanarak günümüze ulaştırılmış.

Köroğlu'na ait söyleyişler âşıklar tarafından anlatım türlerinin en güzel örneklerin teşkil eder, bu yüzden İran genelinde tüm Türk âşıkları, Köroğlu ile ilgili, onlarca âşık havası yaratılmışlar. Tespitlere göre Köroğlu havaları Tebriz ve Karadağ âşıkları tarafından yaratılmış diğer komşu ülkelere geçmiştir. “*Köroğlu Kaytarması*”, “*Misri Köroğlu*”, “*Cengi Köroğlu*”, “*Türkü Köroğlu*” veya “*At üstü Köroğlu*”, “*Tebli Köroğlu*”, “*Nefes alamaz Köroğlu*” veya “*Osmanlı Köroğlu*” ya “*Köroğlu Güzellemesi*”, “*Laçın Köroğlu*”, “*Döşeme Köroğlu*”, “*bozgunu Köroğlu*”, “*Evye peşrovu*”, “*Meydan Köroğlu*” ve “*Rubai Köroğlu*” gibi havalardan isim vermek olur.

Diğer yandan İran genelinde Türk âşıkları tarafından onlarca Köroğlu kolu yaratılmıştır. Âşıklar tarafından yaratılan kollar seferler veya değişme şeklinde ortaya konulur. “*İstanbul seferi*”, “*Türkmen seferi*”, “*Erzurum seferi*”, “*Tokat seferi*”, “*Rum sefer*”, “*Derbent seferi*”, “*Tahran seferi*”, “*Erzincan seferi*”, “*Bağdat seferi*”, “*Balıca seferi*”, “*Beyazıt seferi*”, “*Köroğlu ile âşık Cünun*”, “*Köroğlu ile Demirci oğlu*”, “*Köroğlu yaşlılığı*”, “*Köroğlu gelin getirmesi*”, “*Köroğlu ve Arap Reyhan*”, “*Köroğlu ve Hasan Paşa*”, “*Köroğlu Kars seferi*”, “*Köroğlu ve Mihri Hanım*” gibi destanlar bir sırasındır.

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılında Köroğlu destanı mükemmel biçimde Kuzey Azerbaycan ve Türkiye'de basıldığı halde maalesef İran'da son yıllara kadar basılı ve kitap şeklinde basılmıştır. Bu alanda ilk çalışmalar “*Semet Behrengi*” “*Şiva Farahmande Rad*”,

“Kulamhüseyn Sadr Afşar” ve “Rehim Reisnuya” tarafından ortaya konulmuş. Âşık kitesinin okuryazar olmaması ve hükümetlerin baskılarından dolayı Türk folkloru kaleme alınmamış olup diğer mevzular gibi İran’da Köroğlu ile ilgili kitaplar Pehlevi döneminde Farsça olarak yayınlanmıştır. 1941 yılında “*Himmet Alizade*”, Türkçe “Köroğlu” kitabını Bakü’de bastırarak İran’da geniş şekilde yaymayı başardı. Kitapta 14 meclis ve 50 koşma bulunur. Kitabın diğer bir önemli özelliği her meclis sonunda söyleyen âşıkların isimidir ki çok az rastlanan bir mevzudur. 1968, 1973 ve 1978 yıllarında ilgili Köroğlu, Kulamhüseyn Sadr Afşar tarafından Farsçaya tercüme yapıp üç kere basıldı. 1966 yılında “*Sirus Kumri*” tarafından “Köroğlu” kitabı onsuz ki “*Himmet Alizaded*’den” bir isim versin kendi adına aynı kitabı basmıştır. Bunda sonra yalnız “*Semet Behrengi*” 1967 yılında “*Köroğlu ve kel Hamza*” isimli Köroğlu kollarından kitabı Farsça olarak basmayı başardı. Pehlevi hükümeti devrilene kadar ve İran İslam Devriminden sonra İran genelinde Türkler kendi kimliklerine dönme çabasında olup, kaybetmiş kahramanlarını aramaya başladılar. Ünlü âşıklar tarafından Köroğlu destanları kasetler şeklinde okunup halk tarafından iyi karşılandı. İslam devriminden sona Azerbaycan Türklerinden Kaşkay, Kum Sava, Küre suniler, Türkmenlere içerisinde birçok Köroğlu varyantı yazıya alınmış olup bazıları kitap biçiminde yayınlanma şansı buldular.

Aşağıda “Köroğlu” ile ilgili İran İslam devriminden sonra basılan kitapların bibliyografyası verilmiştir:

Köroğlu hamasesi, R. Raisniya, Tebriz, 1989 (Farsça)

- Köroğlu savaşları, Azerbaycan destanları, V. Rabii, Tahran, 1999 (Farsça)
- Köroğlu, Âşık Hüseyin Sai, Tebriz, 2001 (Türkçe)
- Köroğlu hamasesi, M. Kerimi, Tahran, 2008 (Farsça)
- Köroğlu hamasesi, M. Kerimi, Tahran, 2008 (Türkçe)
- Köroğlu İran’da, A. Naseri, Tebriz, 2009 (Farsça)
- Köroğlu ve deli Hasan, M. Hakrou, Tebriz, 2009 (Türkçe)
- Dede korkut ve Köroğlu, K. Raykel, İsmail Fagih, Tebriz, 2010 (Türkçe)
- Köroğlu destanları (Paris nüshası), B. Asadı, Urmu, 2012 (Türkçe)
- Köroğlu, Ğ. Kafar, Tebriz, 2012(Türkçe)
- Köroğlu manzumesi, Sekine Rostami, Tahran,2016 (Türkçe)

- Köroğlu Paris nüshası, M. Alipour, Tebriz, 2016 (Türkçe)
- Köroğlu yeni deyimler, M. Eşrak, Tebriz, 2016 (Türkçe)
- Köroğlu ile Nigâr, A. Ahmadi, Erdebil, 2017 (Türkçe)

Bunlarda öte Sava Türklerinden derlenmiş “Köroğlu” 1974 yılında Ali Kemali tarafından yazıya alınmıştır. Sava Türkleri lehçe ve şivesi korunarak yazıya alınmış destan toplusu 12 meclisten oluşur. Ali Kemali'nin topladığı diğer eserleri gibi bu eserde yalnız Kuzey Azerbaycan'da yayınlanmıştır.

İran'da yaşayan Kaşkay ve Türkmen Türklerinde de birçok Köroğlu varyantı tespit edildiği halde yazıya alınmamış olup yalnız âşıkların sine defterlerinde hala korunmaktadır.

Sonuç

Köroğlu destanları sadece Azerbaycan halkı arasında değil, belki tüm Türk dilli halklarda yayılmıştır, bu halklar Köroğlu'nu kendi öz kahramanı olarak kabul etmektedirler. Tüm araştırmacılar Köroğlu destanlarını Azerbaycan'a ait olduğunu kaleme almışlar. Lakin diğer halklardan elinden almak olmaz. Halk kahramanları ve halk yaratıcıları halkların kendine aittir. Günümüzde dünya seviyesinde bulunan Köroğlu destanları zengin hazine sayılır. Türk halklarında Köroğlu destanından yüzlerce varyant toplandığı halde günümüzde İran Türklerinden el değmemiş destanlar hala kaleme alınmamıştır. İran'da “*Âşıklar Birliği Derneği*” ve “*Azerbaycan El bilimi Derneği*” çalışmalarıyla hiç şüphe yok ki zamanla İran Türkleri içerisinde elde edilebilecek yeni belgeler, oluşturulacak yeni kol hikâyeler ve yeni varyantlar bulunacaktır.

KAYNAKLAR

Asadı, Bahram (2012). *Köroğlu destanları (Paris nüshası)*. Urmu: Yaz Yayınları.

Bayat, Fuzuli (2003). *Köroğlu-Şamandan Âşıka, Alptan Erene*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Raisnia, Rahim (1989). *Köroğlu Efsane ve tarihte*. Tebriz: Nima Yayınları.

Sai, Hüseyin (2001). *Köroğlu*. Tebriz: Zarkalem Yayınları.

Tahmasip, Muhammed Hüseyin (2003). *Köroğlu*. Tahran: Andishenov Yayınları.

Uzun, Enver (1997). *Köroğlu*. Trabzon.

KÖROĞLU'NUN İRAN TÜRKLERİ ANLATMALARI ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

Okutman Fazıl ÖZDAMAR

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
fazilozdamar@hotmail.com*

ÖZET: Geçmişten günümüze kadar birçok Türk devletine ev sahipliği yapan İran coğrafyası hem yazılı hem de sözlü geleneğin yaşatıldığı çok sayıda Türk kültür merkezini bünyesinde barındıran bölgelerden biri olmuştur. Özellikle Safeviler devrinde Türkçenin kazandığı güç ile yüzlerce eser, Türkçe yazılmıştır. Yazılı gelenekteki bu canlılık, birkaç dönemle sınırlandırılrsa da sözlü gelenekteki canlılık, bölgedeki Türk siyasi ve kültürel tarihi içinde her dönemde görülmektedir. Bu sözlü kültür unsurlarından biri de âşıklık geleneğinde karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki âşık muhitlerinde yetişen usta âşıkların şiirleri ve onların hayatları etrafında teşekkül eden destanlar, kendi kültürel coğrafyasını aşmış ve Azerbaycan, Anadolu vd. Türk coğrafyalarına da yayılmıştır.

Bu destanlardan biri de Koroğlu Destanı'dır ki bu destanın ilk derlendiği yer, İran'dır. 1830-1841 yıllarında Rusya'nın İran'daki Büyükelçiliği'nde çeşitli görevlerde çalışan Alexander Chodzko (1804-1891) tarafından 1842'de Londra'da "Specimen of the Popular Poetry of Persia, as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, the Bandit-Minstrel of Northern Persia, and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea" (İran'ın Popüler Şiir Örnekleri, Kuzey İran'ın Korsan Âşığı Koroğlu'nun Macera ve Emprovizasyonları ve Hazar Denizi Kıyılarında Yaşayan Halkların

Şarkıları) adıyla yayımlanan eserle Köroğlu, bilim dünyasına tanıtılmıştır. Ardından hem Türkiye’de hem de diğer Türk coğrafyalarında adı geçen destanla ilgili hem metin yayını hem de inceleme eserler yayımlanmaya başlanmıştır.

Köroğlu Destanı’nın ilk derlendiği bu bölge ile ilgili Köroğlu Destanı’nın metin ve inceleme yayımları, maalesef Türkiye’de hak ettiği ilgiyi görememiştir. Diğer Türk coğrafyalarında daha önce derlenip yayımlanan metinlerin bir kısmı Türkiye’de yayımlansa da Köroğlu’nun İran Türkleri anlatmaları üzerine Türkiye’de yayımlanan eser, birkaç adet ile sınırlıdır.

İncelemede Köroğlu’nun İran Türkleri anlatmaları üzerine Türkiye’de yapılan çalışmalar ele alınacaktır. Bu çalışmaların azlığının sebeplerinin neler olabileceği üzerinde durulduktan sonra günümüzde söz konusu bölgeden derlediğimiz Köroğlu metinleri ve bu metinler üzerine yaptığımız incelemeler hakkında bilgi verilecek, ardından gelecekte bu çalışmaların nasıl olması gerektiği üzerine öneriler getirilecektir.

***Anahtar Kelimeler:** İran Türkleri, Köroğlu Destanı, İran Türkleri Aşıklık Geleneği, Köroğlu Destanı Çalışmaları ve Derlemeleri.*

YESTERDAY, TODAY AND TOMORROW OF THE STUDIES IN TURKEY ON THE KÖROĞLU NARRATIVES AMONG IRANIAN TURKS

ABSTRACT: From past to the present, Iran has been home to many Turkish states and contains many Turkish cultural centers where many written and oral traditions are kept alive. Especially during Safavid Dynasty, many works of literature were written in Turkish due to that language’s increasing dominance in the region. Despite this activity in written tradition continues in a few periods, oral tradition’s activity can be observed in all periods of the region of Turkish political and cultural history. One of these oral tradition elements can be found in minstrelsy. Poems of master minstrels, and epics which are about their lives went beyond their cultural geography and spreaded through Azerbaijan, Anatolia and other Turkish geography.

One of these epics is Köroğlu epic and it was compiled from Iran. It was published first time in London in 1842 by Alexander Chodzko (1804-1891) who worked in various positions in Iran embassy of Russia between 1830-1841 in his work “Specimen of the Popular Poetry of Persia, as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, the Bandit-Minstrel of Northern Persia, and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea” and thus Koroglu was introduced to science world. Then, both textual issues and reviews were started to be published about this epic in both Turkey and other Turkish geography.

Unfortunately, text and reviews of Koroglu epic that was compiled from Iranian Turks didn't draw the attention it deserved in Turkey. While some texts from other Turkish geography about Köroğlu were published in Turkey, there are only a few examples from Iran Turks' narrations about Köroğlu. In this paper, the studies in Turkey about the Köroğlu narrations of Iran Turks will be evaluated. After discussion of possible reasons about the scarcity of these studies, information about Köroğlu texts which are compiled in mention geography and reviews about those texts will be given, and then there will be some suggestions on how the studies should be in the future.

Keywords: *Iran Turks, Köroğlu Epic, Iran Turks Minstrelsy, Study of Köroğlu Epic, Studies and Collations of Köroğlu Epic.*

Giriş

1830-1841 yıllarında Rusya'nın İran'daki Büyükelçiliği'nde çeşitli görevlerde çalışan Alexander Chodzko (1804-1891) tarafından derlenen (ya da derletilen) (Ekici, 2004: 42) ve 1842'de Londra'da “*Specimen of the Popular Poetry of Persia, as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, the Bandit-Minstrel of Northern Persia, and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea; Orally Collected and Translated, with Philological and Historical Notes by Alexander Chodzko*” (*Kuzey İran'ın Eşkıya-Âşığı Köroğlu'nun Şiirlerinde ve Maceralarında Bulunduğu Şekliyle ve de Hazar Denizi Kıyılarında Yaşayan Halkların Söyledikleri Türkülerdeki Şekliyle İran Sözlü Şiirinden Örnekler; Sözlü Olarak Derleyen ve Çeviren ve de Dil ve Tarihle İlgili Notlar Düşerek Açıklayan Alexander*

Chodzko)” adıyla yayımlanan eserle bilim dünyasında tanıtılan Koroğlu Destanı hakkında günümüzde hem Türkiye’de hem de diğer Türk coğrafyalarında birçok metin ve inceleme yayımı yapılmıştır.

Chodzko’nun bu eseri dışında İran’dan derlenen ve Koroğlu külliyyatı için büyük önem arz eden diğer iki çalışma ise “Koroğlu Dastanı (Eli Kamali Arxivindeki Variantlar)” ile Koroğlu’nun Tiflis Nüshası olarak bilinen ve Azerbaycan’da “Koroğlu” adıyla yayımlanan kitaplardır.¹ Bu üç çalışma da maalesef Türkiye’de yayımlanmamıştır.

Koroğlu Destanı için Chodzko’nun adı geçen çalışmasının bir ilk olması, Türkiye’de yapılan çalışmalarda bu çalışmanın zikredilmesini sağlamıştır. Özellikle Pertev Naili Boratav’ın “Koroğlu Destanı” adlı eserindeki bilgiler diğer araştırmacılarca tekrarlanadurmuş, Metin Ekici’nin “Türk Dünyasında Koroğlu (İlk Kol) -İnceleme ve Metinler-” çalışmasındaki ayrıntılı bilgi, Chodzko’nun kitabını Türkiye’de daha da bilinir hâle getirmiştir. Yukarıda zikredilen Azerbaycan’daki yayım sayesinde ise Chodzko’nun eserindeki Koroğlu kolları, Türkiye’de de incelemelere dâhil edilmeye başlanmıştır.

Chodzko’nun çalışmasından başlamak üzere Koroğlu’nun İran Türkleri anlatmaları üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaların tespiti ve değerlendirilmesi, bu incelemenin konusu olacaktır. Bu çalışmalar, metin ve inceleme çalışmaları adıyla iki ana başlık altında ele alındıktan sonra bu bölge ile ilgili Koroğlu çalışmalarının Türkiye’deki azlığının sebeplerinin neler olabileceği üzerinde durulacaktır. Ayrıca İran’ın çeşitli şehirlerinde geçmişte derlenmiş ve tarafımızca 7 yıldır derlenen ve yazıya aktarılan Koroğlu kollarının listesi verilecek ve diğer araştırmacıların metin çalışmaları ile birleştirilerek günümüzde Koroğlu’nun İran Türkleri arasında hangi kollarının anlatıldığı eldeki metin örnekleriyle kanıtlandırılacaktır. Sonuç kısmında ise gelecekte Koroğlu’nun İran Türkleri anlatmaları üzerine yapılacak metin çalışmalarının nasıl olması gerektiği üzerine öneriler getirerek Koroğlu Destanı hakkındaki çalışmalara katkı sağlamayı amaçlıyoruz. Bu

¹ Koroğlu (Paris Nüsxesi). Haz.: İsrail Abbashı, Bakü: Şark-Garp, 2005; Koroğlu Dastanı (Eli Kamali Arxivindeki Variantlar). Haz.: Eli Şamil, Bakü: Nurlan, 2009; Koroğlu. Haz.: Elnare Tofiqızı, Bakü: Seda, 2005.

yöntemle ele alınan Türkiye sahasındaki Köroğlu Destanı çalışmalarının değerlendirilmesi kronolojik olarak aşağıda sunulmuştur.

1.Köroğlu'nun İran Türkleri Anlatmaları Üzerine Türkiye'de Yapılan Metin Çalışmaları:

1.1. Behrengi, Samed. (1978). *Bu Gelen Köroğlu'dur*. Çev.: Şule Akyüz, Erdal Öz, İstanbul: Yazır Yayınları.

İran'da Samed Behrengi'nin ölümünden sonra HŞ 1348 yılında Farsça olarak yayımlanan bu çalışmanın (Ertan, 2011: 159) Türkiye'deki ilk Türkçe baskısı, 1978'de yapılmıştır. Bu yayının ardından aynı kitap bu isim² dışında, "Köroğlu ile Kel Hamza"³ ve "Köroğlu Geliyor"⁴ isimleriyle de Türkiye'de birçok kez yayımlanmıştır.

Kitapta, Köroğlu ile Keçel (Kel) Hamza adıyla bilinen kolun yeniden yaratılmış metni vardır. Anlatıda adı geçen kolun olay örgüsüne başlanmadan Köroğlu'nun ortaya çıkışı bölümünden kısaca bahsedilmiş ve okuyucuya Köroğlu hakkında kısa bilgi verilmiştir. Yazar metni yeniden yaratırken metnin içine bazı ideolojik görüşlerini de yerleştirmiştir.⁵

² Behrengi, Samed. (2016). *Bu Gelen Köroğlu'dur*. Çev.: Haşim Hüsrevşahi, 12. Baskı, İstanbul: Can Çocuk Yayınları.

³ Behrengi, Samed. (2012). *Köroğlu ile Kel Hamza*. Çev.: Mehmet Kanar, İstanbul: Say Yayınları.

⁴ Behrengi, Samed. (2016). *Köroğlu Geliyor*. Çev.: Mayıs Alizade, 1001 Çiçek Yayınları.

⁵ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sarpkaya, Seçkin. (2016). "Yazar ve İdeoloji: Tebrizli Yazar Samed Behrengi'den Deli Dumrul, Keloğlan, Köroğlu", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. S. 11/2, s. 211-226.

1.2. Kafkasyalı, Ali. (2007a). *İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik*. Erzurum: Eser Ofset, s. 243-272.

İlk baskısı 2007’de yapılan bu çalışma,⁶ İran Türkleri ile ilgili çalışmaları ile tanınan Ali Kafkasyalı’ya aittir. Çalışmada İran Türklerinde âşıklık geleneği ve bu geleneğe mensup âşıkların hem millî kimliğin inşasındaki rolleri hem de sosyal alandaki etkinlikleri hakkında ayrıntılı bilgi verildikten sonra kitabın ekler kısmına bu bölgeden derlenmiş şiir ve destan metinleri eklenmiştir. Kaşkay bölgesinden Âşık Murat Kulu İbrahimî ve Pervin Behmenî’den derlenen bu kol, kitapta “Köroğlu ve Ayvaz Hikâyesi” adıyla geçse de kolda Bolu Beyi’ne esir düşen Köroğlu’nun Demirçioğlu tarafından kurtarılması anlatılmaktadır (Kafkasyalı, 2007a: 243-272)

1.3. Bayram, Bülent. (2014). “Hamedan’dan Derlenmiş Bir Köroğlu Hikâyesi”, *Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu: Köroğlu Kitabı*. Haz.: Sabri Koz, İstanbul: Kitabevi, 379-442.

Bülent Bayram tarafından yayımlanan bu incelemede Hemedanlı Âşık Haydar (Hacı Haydar Ali Mahmudî) tarafından anlatılan “Köroğlu’nun Nigar Hanım Dessanı”nın bir bölümü verilmiştir. İncelemede Hemedan, Âşık Haydar ve adı geçen kolun derleme bilgileri verildikten sonra bu kolun metni incelemeye ilave edilmiştir (Bayram, 2014: 379-442). İran âşık muhitlerinde “Köroğlu’nun İstanbul Seferi, Köroğlu ile Nigar Hanım ya da Köroğlu’nun Nigar Hanım’ı Getirmesi” adlarıyla anlatılan bu kolun var olan bölümü diğer muhitlerdekinden oldukça farklıdır. Bu da adı geçen metnin diğer muhitlerdeki versiyonları ile kıyaslama şansını vereceğinden dolayı önem teşkil etmektedir.

⁶ İkinci baskısı için bk. Kafkasyalı, Ali. (2009a). *İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik*. 2. Baskı, Erzurum: Salkımsöğüt Yay.

1.4. Kobotarian, Nabi. (2015). *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Nabi Kobotarian tarafından Tebriz merkezli hazırlanan bu doktora çalışmasında 14 destan ve halk hikâyesi metninden biri de “Köroğlu'nun İstanbul Seferi”dir (816-824). Ancak araştırmacı metnin Âşık Ali'den alındığı bilgisi dışında çalışmasında kaynak kişi ve metin hakkında bilgi vermemiştir. Bu metnin aynı araştırmacı tarafından “Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu: Köroğlu Kitabı”nda Azerbaycan'ın Kazak şehrinde Âşık Ali'den derlenen metin olduğu ve bu kitapta aktarma olarak yayımlandığı görülmektedir.⁷ Dolayısıyla çalışmada Tebriz versiyonu olarak gösterilen bu metnin Tebriz'den derlenmediği sadece Tebriz'de yayımlandığı anlaşılmaktadır.⁸

1.5. Rezzakî, Mehmed. (2015). “Zengan Aşık Muhitinde Köroğlu'nun Derbend Seferi”, *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Akçağ Yay., s. 729-750.

2013'te Bolu'da yapılan IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu'nda Mehmed Rezzakî tarafından sunulan bu bildiri araştırmacının “*Âşık Müslüm Askeri'den yazılı olarak aldım.*” dediği (K. K. 1) metin de eklenmiştir. Bildiri ilk olarak İran âşıklık gelenekleri, Zencan'ın nüfusu ve âşık muhitinin usta âşıkları, destanları ve âşık havaları hakkında bilgi verilmiştir. Ardından adı geçen kolun anlatıcısı olan âşığın hayatı ve hikâyeciliği hakkında bilgi verilmiştir.

⁷ Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu: Köroğlu Kitabı. Haz.: M. Sabri Koz, İstanbul: Kitabevi Yay. 2014.

⁸ Külliyyât-ı Destan-ı Köroğlu. Yy., s. 14-27. Kitabın ilgili bölümünde “Söyleyeni Âşık Ali, Kazak, 1937” yazılı olup aynı kitabın girişinde kitaptaki metinlerin Azerbaycan'da Himmet Alizade tarafından yayımlanan Köroğlu kitabından alındığı ve Arap alfabesine aktarılarak Tebriz'de yayımlandığı yazılıdır. Kitabın kapağında ise Azerbaycan'da 1941 yılında yayımlandığı bilgisi vardır. Aynı kitabın diğer baskısı için bk. Alizade, Himmet. (1391). Köroğlu. Tebriz: İntişarât-ı Nebati, s. 20-36. Bu kitapta da Azerbaycan baskısının 1941'de Azereşr tarafından Bakü'de yapıldığı bilgisi bulunmaktadır.

Bildirinin devamında Zencan âşıklık geleneğinde anlatılan Koroğlu kolları ve havaları listelendikten sonra “Koroğlu’nun Derbent Seferi”nin metni incelemeye dâhil edilmiştir (Rezzakî, 2015: 729-750).

1.6. Gün, Faruk. (2016). *Hemedanlı Âşık Heyder ve Hikâye Repertuarı Üzerine Bir İnceleme*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Faruk Gün’ün hazırladığı bu yüksek lisans çalışmasında Hemedanlı Âşık Hacı Haydar Ali Mahmudî’den derleyip çalışmasında incelediği 15 hikâye içinde “Koroğlu Nigar Hanım Hikâyesi” adlı Koroğlu Destanı kolu da vardır. Kolda Koroğlu’nun Nigar Hanım’ı İstanbul’a getirmesi yanında diğer muhitlerde “Turna Teli” kolu olarak anlatılan kol da aynı kol ile birleştirilmiştir (Gün, 2016: 695-741).

2.Koroğlu’nun İran Türkleri Anlatmaları Üzerine Türkiye’de Yapılan İnceleme Çalışmaları:

2.1. Boratav, Pertev Naili. (1984). *Koroğlu Destanı*. 2. Baskı, İstanbul: Adam Yayınları, 21-28. (1. Baskı 1931)

Türkiye’de yapılan bilimsel çalışmalar içinde müstesna bir yeri olan Boratav’ın bu çalışması, dördü tam ve yedisi parça olmak üzere 11 Koroğlu metni kullanılarak hazırlanmıştır. Metindeki veriler ışığında araştırmacının iddia ettiği bazı tespitler, daha sonraki yıllarda diğer Koroğlu araştırmacıları tarafından tartışılrsa da kitap, hâlâ geçerliğini koruyan inceleme çalışmalarından biridir.

Boratav’ın çalışmasında “Azeri”⁹ rivayeti olarak gösterilen metin, Chodzko’nun İngilizce olarak Londra’da yayımladığı eserdir. Boratav, bu metnin orijinalinin Paris Bibliotheque Nationale’de olduğunu söyler (Boratav, 1984: 255) ve kitabında bu metnin olay örgüsü hakkında kısa bilgi verir (Boratav, 1984: 21-28).

⁹ Biz bu kelimenin kullanımını doğru bulmuyoruz.

2.2. Ekici, Metin. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) – İnceleme ve Metinler-*. Ankara: Akçağ Yayınları, 42; 64-65.

Metin Ekici tarafından hazırlanan ve Köroğlu Destanı'nın Türkiye dışında diğer Türk bölgelerindeki ilk kolunun mukayesesi üzerine temellendirdiği çalışmasında Ekici, Chodzko'nun çalışması hakkında detaylı bilgi vermiştir (Ekici, 2004: 42; 64-65).

2.3. Kafkasyalı, Ali. (2005). “İran Türkleri Âşık Muhitleri”, *Millî Folklor Dergisi*. S. 68, s. 110-126.

Ali Kafkasyalı'nın İran'daki Türk âşık muhitlerini temel alan bu incelemesinde 7 muhitte sınıflandırdığı muhitlerden Tebriz/Karadağ Urmiye, Sulduz/Karapapak ve Zencan âşık muhitlerini incelemiş ve bu muhitlerde anlatılan destan listesini verirken Köroğlu kollarını da zikretmiştir (Kafkasyalı, 2005: 110-126). İncelemede geçen 4 muhitin Köroğlu kolları isimleri tekrara düşmemek amacıyla aynı araştırmacının 7 muhiti esas alan “İran Türkleri Âşık Muhitleri” adlı çalışmasında verilecektir.

2.4. Kafkasyalı, Ali. (2006a). *İran Türkleri Âşık Muhitleri*. Erzurum: Eser Ofset.

Ali Kafkasyalı'nın İran'daki Türk âşık muhitlerini temel alan diğer çalışmasında¹⁰ 7 muhitte sınıflandırdığı İran Türkleri âşık muhitleri içinde anlatılan Köroğlu Destanı'nın kollarının ve bu muhitlerdeki Köroğlu âşık havalarının isimlerini listelemiştir.

Kafkasyalı, Tebriz/Karadağ, Urmiye ve Sulduz/Karapapak âşık muhitlerinde Köroğlu Destanı'nın 14 kolunun anlatıldığını iddia etmiş ve şu kol isimlerini listelemiştir; *Köroğlu ve Âşık Cünun*, *Köroğlu'nun Ayvaz'ı Getirme Seferi*, *Köroğlu'nun Bağdat Seferi (Beyteş Bezirgân)*, *Köroğlu'nun Bağdat Seferi*, *Köroğlu'nun Bolu Beyi Seferi*, *Köroğlu'nun Demircioğlu'nu Getirme Seferi*, *Köroğlu'nun Derbent Seferi*, *Köroğlu'nun Erzurum Seferi*, *Köroğlu'nun İstanbul Seferi*,

¹⁰ Kitabın ikinci baskısı için bk. Kafkasyalı, Ali. (2009b). İran Türkleri Âşık Muhitleri. 2. Baskı, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Köroğlu'nun Türkmen Seferi, Köroğlu'nun Tokat Seferi, Köroğlu'nun Rum Seferi, Köroğlu'nun Tercan Seferi, Köroğlu'nun Kocalığı (Kafkasyalı, 2006a: 41-43; 117; 163-164).

Kafkasyalı, Zencan âşık muhitindeki Köroğlu Destanı'nın kollarının ise 7 olduğunu iddia etmiş ve bu kolları şu şekilde listelemiştir; *Köroğlu'nun Derbent Seferi, Tovgat (Kırat'ın Kaçırılması), Köroğlu'nun Türkmen Seferi (Ayvaz'ın Getirilmesi), Köroğlu'nun Erzurum Seferi, Köroğlu'nun Bağdat Seferi, Köroğlu'nun Rum Seferi, Köroğlu'nun Kocalığı* (Kafkasyalı, 2006a: 179).

Aynı araştırmacı Kum/Save âşık muhitinde Köroğlu Destanı'nın 10 kolunun anlatıldığını iddia etmiştir; *Köroğlu'nun Erzurum Seferi, Köroğlu'nun Tokat Seferi Köroğlu'nun Durnateli (Bağdat) Seferi, Köroğlu'nun Derbent Seferi, Köroğlu ile Eyvaz, Köroğlu ile Demirçioğlu,¹¹ Delikli Daş, Köroğlu ile Kürdoğlu Hasan, Bolu Serdar, Keçel Hemze (Kırat)* (Kafkasyalı, 2006a: 207).

Araştırmacının son listelediği Köroğlu Destanı'nın kolları Horosan/Türkmen Sahra âşık muhitine aittir. Kafkasyalı'ya göre bu kol sayısı 13'tür; *Köroğlu'nun Türeyişi, Köroğlu'nun Evlenişi, Arap'tan At Alışı, Avez'in Getirişi, Avez Evlenmesi, Kırk Minler, Harman Dalı, Bezirgan, Arap Reyhan, Avez'in Halas Edilişi, Küskün Avez, Kempir (Yaşlı Kadın), Köroğlu'nun Ölümü* (Kafkasyalı, 2006a: 296).

Kafkasyalı'nın listelediği bu kolların metinlerinin varlığı hakkında elimizde bilgi yoktur. İlk bölümde Kafkasyalı'nın Kaşkay Türklerinden derlediği ve adı geçen kitabında metnini yayımladığı kol dışında diğer kolların sadece isimleri verilmiş olabilir. Tebriz'de yaptığımız alan araştırmasında Köroğlu Destanı'nın 14 kolunun isimlerini sayarak bu kolların tamamını anlatabildiğini iddia eden bir âşığın tüm ısrarlarımıza rağmen bu kolların birini bile anlatmadan kahveden ayrılmasının ardından kahvehanede bulunan diğer âşıklar, bu âşığın bu kol isimlerini kitaplardan öğrendiğini ancak kolları anlatamadığını söylediler (K. K.

¹¹ Aynı araştırmacı bu bildirisinde Kum/Save âşık muhitinde anlatılan Köroğlu Destanı'nın kollarını listelerken Köroğlu ile Demirçioğlu kolunu listeye dâhil etmemiştir (Kafkasyalı 2006b).

2, 3). Dolayısıyla bu metinlerin varlığı, derlenip yayımlanmasıyla ispat edilecektir.

2.5. Kafkasyalı, Ali. (2007b). “Azerbaycan, İran ve Türkiye Türk Halk Hikâyelerinde Erzurum”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. S. 33 s. 97-131, Erzurum.

Kafkasyalı, bildiride adı geçen üç bölgedeki halk hikâyelerinde Erzurum'u temel aldığı incelemesinde Köroğlu'nun Erzurum Seferi adlı koldan da faydalanmıştır. Araştırmacı, bu kolun Azerbaycan versiyonunu Ehliman Ahundov'un, “Azerbaycan Dastanları, I-V”¹² adlı eserinden ve İran versiyonunu ise “Külliyat-ı Dastan-ı Köroğlu”¹³ adlı çalışmadan almıştır (Kafkasyalı, 2007b: 97-131).

2.6. Kafkasyalı, Ali. (2008). “İran Türklerinde Köroğlu Destanları”, Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri. Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 2, s. 139-144.

2-4 Kasım 2006'da Bolu'da düzenlenen Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni'nde Ali Kafkasyalı tarafından sunulan bu bildiride araştırmacı, ilk olarak el yazma ve matbu eserlerde Köroğlu Destanları hakkında bilgi verdikten sonra “İran Türkleri Âşık Muhitleri” adlı çalışmasında verdiği Köroğlu Destanı'nın kollarının isimlerini bu incelemede tekrar listelemiştir (Kafkasyalı, 2008: 139-144).

2.7 Kobotarian, Nabi. (2013). Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı. Adana: Karahan Kitabevi.

Nabi Kobotarian tarafından hazırlanan bu çalışmada Tebriz Âşıklık Geleneği'nde destan anlatma kısmı incelenirken araştırmacı, “Köroğlu

¹² Ahundov, Ehliman. (1966). Azerbaycan Dastanları, I-V. Bakü: Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı.

¹³ Külliyat-ı Dastan-ı Köroğlu, Anlatan: Âşık İbrahim Karacaoğlu. Tebriz 1345.

Destanı'nın Tebriz Varyantı" başlığı altında Chodsko'nun çalışmasından bahsettikten sonra "Köroğlu'nun Çenlibel'i Nigar'a Anlatması" kısmından bir şiir ve "Köroğlu'nun İstanbul Seferi" kolundan ise kısa bir bölüm verir. Ancak bu çalışmaların nerede ve kimden derlendiği ya da hangi yazılı kaynaktan alındığına dair bir kayıt düşmemiştir (Kobotarian, 2013: 147-156).

2.8. Özdamar, Fazıl. (2014). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali (Ali Feyzullahî Vahid)*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Fazıl Özdamar, adı geçen çalışmasının "Tebriz Âşık Muhitinin Hikâyeleri ve Atışmaları" kısmında Tebriz'de anlatılan hikâyelerin listesini verirken Ali Kafkasyalı'nın Tebriz âşık muhitinde 14 olarak listelediği Köroğlu Destanı'nın kollarına Tebriz'de derlediği "Beyazıt Seferi, Durnatel Seferi, Hotkar Paşa Seferi ve Erzincan Seferi"ni de eklemiştir (Özdamar, 2014: 97-102). Ancak bu kollarla Kafkasyalı'nın listelediği kolların aynı ya da ayrı olduğu, ancak metinlerin karşılaştırılması ile mümkün olacaktır. Çünkü hikâye anlatıcıları bazı kolları ya yeni adlarla isimlendirmekte ya bu kolları ikiye ayırarak ikisine farklı isimler vermekte ya da iki anlatmayı birleştirerek tek bir ad altında anlatmaktadırlar.¹⁴ Kafkasyalı'nın listelediği kolların metinlerinin elimizde olmaması bu kıyaslamayı mümkün kılmamaktadır.

2.9. Kobotarian, Nabi. (2015). *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Nabi Kobotarian tarafından 2015'te tamamlanan bu doktora çalışmasında "Köroğlu Destanları" adlı bölümde Chodsko'dan başlamak üzere Tisli Nüshası ve Ali Kemali arşivinden bahsedilerek Köroğlu'nun İran Türkleri anlatmaları hakkında bilgi verilmiştir (Kobotarian, 2015: 164-166). Çalışmada ayrıca birinci kısımda da bahsedildiği gibi Azerbaycan'ın Kazak şehrinden Âşık Ali'nin adı

¹⁴ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Ekici, Metin. (1998). "Anadolu Sahası Köroğlu Kollarının İsim ve Tasnif Meselesi", *TDİD*. S 2, s. 235-240.

geçen kolunun içerik ve üslup incelemesi (Kobotarian, 2015: 220; 225; 229; 230; 240) yapılmıştır.

2.10. Gün, Faruk. (2016). *Hemedanlı Âşık Heyder ve Hikâye Repertuarı Üzerine Bir İnceleme*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Faruk Gün tarafından hazırlanan bu çalışmada Hemedanlı Âşık Hacı Haydar Ali Mahmudî'den derlenip incelenen hikâyelerden biri "Köroğlu Nigar Hanım Hikâyesi"dir. Adı geçen çalışmada bu hikâye; Olay Örgüsü (Gün 2016: 91-92), Zaman (105), Mekân (114), Şahıs Kadrosu (124), Kalıp Sözler-Formeller (133; 139; 144), Ses Taklidi Kelimeler (148), Deyimler (150), Atasözleri (152), Ara Sözler (163-164), Görüş, Yorum ve Eleştiriler (177-179), Şahsi Serzeniş ve İtiraf (186-187), Alkış ve Kargışlar (193), Mizah (196), Benzetmeler (200) alt başlıkları ile Dil ve Üslup özellikleri açısından incelenmiştir.

2.11. Özdamar, Fazıl. (2016). "Yazılı ve Sözlü Gelenek İlişkisi Bağlamında Köroğlu'nun İran Türkleri Anlatmalarında Üstatnamelerin Kullanımı", *VI. Uluslararası Köroğlu Köroğlu Sempozyumu "Köroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları" Bildiriler Kitabı*. Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 263-281.

Fazıl Özdamar'ın Köroğlu'nun İran Türkleri anlatmalarının 14 kolunda üstatname olarak okunan yirmi iki şiiri esas alınarak hazırladığı incelemesinde, Köroğlu kollarının anlatıma başlanmadan okunan üstatnameleri yazılı ve sözlü gelenek ilişkisi bağlamında incelemiştir.

2.12. Mammadova, Pervane. (2016). “Köroğlu Destanının Tebriz Seçeneğinin Karşılaştırmalı Analizi”, VI. Uluslararası Köroğlu Köroğlu Sempozyumu “Köroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı. Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 599-609.

Pervane Mammadova, Ali Kemalî'nin Tebriz'de topladığı ancak Bakü'de yayımlanan Köroğlu Destanı metinleri ile Paris nüshasındaki Köroğlu Destanı metinlerini karşılaştırmıştır. Ancak araştırmacının versiyon kelimesini “seçenek” olarak Türkiye Türkçesine aktarması, bağlama uymamaktadır.

2.13. Sarpkaya, Seçkin. (2016). “Sözlü ve Yazılı Gelenek İlişkisi Bağlamında Samed Behrengî'nin ‘Bu Gelen Köroğlu’dur’ Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme”, VI. Uluslararası Köroğlu Köroğlu Sempozyumu “Köroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı. Editörler: Azize Aktaş Yasa-Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 663-675.

Seçkin Sarpkaya, Samed Behrengî'nin Farsça yayımladığı ve yeniden yarattığı, geleneğe “Keçel Hamza'nın Kırat'ı Kaçırması veya Köroğlu ile Keçel Hamza” adlarıyla bilinen hikâyeyi incelemiştir.

2.14 Sarpkaya, Seçkin. (2016). “Yazar ve İdeoloji: Tebrizli Yazar Samed Behrengî'den Deli Dumrul, Keloğlan, Köroğlu”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. S. 11/2, s. 211-226.

Seçkin Sarpkaya, bu makalesinde Samed Behrengî'nin Köroğlu ile Keçel Hamza hikâyesini, yazar ve ideoloji boyutuyla incelemiştir.

3. Köroğlu'nun İran Türkleri Anlatmaları Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi:

Türkiye'de söz konusu bölge ile ilgili ilk Köroğlu yayımları, çeşitli inceleme kitaplarında Chodzko'nun adı geçen çalışması hakkında

verilen bilgilerin olduğu çalışmalardır. 1931 yılında yayımlanan Boratav'ın çalışması ile 2005'te yayımlanan Ekici'nin çalışmasında, Chodzko'nun çalışması hakkında bilgiler verilmiştir. Bölgeye özgü ilk yayım ise Behrengi'nin Farsça yazdığı bir hikâyenin Türkçeye çevrilmesi üzerine yapılmış metin yayımıdır.

Metin çalışmaları başlığı altında incelediğimiz 6 çalışmadan biri, Behrengi'nin yeniden yaratmasıyla kurgulanan metnin Türkçeye çevirisidir. Kalan 5 metin ise alanda derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Ancak Kobotarian'ın metninin, çalışmada Tebriz versiyonu olarak gösterilse de bu metnin Azerbaycan'ın Kazak şehrinden derlendiği tespit edilmiştir.

İnceleme çalışmaları başlığı altında incelediğimiz 14 çalışmadan ikisi (Kobotarian-Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme, Gün-Hemedanlı Âşık Heyder ve Hikâye Repertuarı Üzerine Bir İnceleme) metin çalışmaları başlığında da incelediğimiz çalışmalar arasındadır. Bu çalışmalarda aynı zamanda İran'daki Köroğlu Destanı hakkında inceleme de vardır. Kobotarian ve Gün, çalışmalarına ilgili kolların incelemelerini de dâhil etmişlerdir. Ancak Gün'ün metin yayınında sözlük kullanmaması bir eksiklik sayılabilir. Çünkü metinde hem Hemedan Türkçesinde kullanılan kelimeler hem de Farsça terkipler vardır.

Kalan çalışmaların ikisi (Bortav-Köroğlu Destanı, Ekici-Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) –İnceleme ve Metinler-), sadece Chodzko'nun çalışması hakkında bilgi vermiştir.

Kafkasyalı'nın “İran Türkleri Âşık Muhitleri” kitabı ve aynı adla yayımladığı makalesi ile “İran Türklerinde Köroğlu Destanları” bildirisinde İran Türk âşık muhitlerinde Köroğlu'nun hangi kollarının anlatıldığı isim olarak listelenmiştir.

Kafkasyalı'nın diğer incelemesi, Erzurum temelli olduğundan “Köroğlu'nun Erzurum Seferi” hakkında bilgi vardır.

Kobotarian'ın iki çalışmasında Tebriz merkezli olduğu için bu muhitteki Köroğlu destan geleneği hakkında kısa bilgi vardır.

Özdamar, ilk çalışmasında Tebriz âşıklık geleneği incelenirken bu muhitten derlediği Köroğlu kollarının isimlerini listelemiş; ikinci çalışmasında ise İran'ın muhtelif bölgelerinde derlediği Köroğlu

anlatmalarının başlangıcında okunan üstatnameleri yazılı ve sözlü gelenek ilişkisi bağlamında incelemiştir.

Mammadova, Ali Kemalî arşivi olarak Azerbaycan'da yayımlanan kitaptaki Köroğlu anlatmaları ile Paris nüshası olarak bilinen kitaptaki anlatmaları karşılaştırmıştır.

Sarpkaya ise iki incelemesinde “Köroğlu ile Keçel Hamza” olarak bilinen kolun Samed Behrengî tarafından neden yeniden yaratılmış olabileceği ve bu yaratımdaki yazar ve ideoloji ilişkisini incelemiştir.

4.Köroğlu'nun İran Türkleri Anlatmaları Üzerine Türkiye'de Yapılan Derleme Çalışmalarının Günümüzdeki Durumu:

Köroğlu'nun İran Türkleri anlatmaları üzerine Türkiye'de yayımlanan ilk kol, Kaşkay versiyonu olan ve Kafkasyalı'nın adı geçen kitabında “Köroğlu ve Ayvaz Hikâyesi” adıyla yayımlanan koldur. Yazılı olarak üretilen ve İran'da Farsça olarak yayımlandıktan sonra Türkçeye çevrilen “Bu Gelen Köroğlu'dur” kolunun ise derleme olmasa da yeniden yaratılan bir kol olduğunu, çocuk edebiyatı serisi içinde farklı adlarla Türkiye'de yayımlandığını belirtmiştik. Diğer metin ise Hemedan'da derlenmiş ve “Köroğlu'nun Nigar Hanım Dessanı” adıyla Bayram tarafından yayımlanmıştır. Rezzakî tarafından Zencan'da derlenen “Köroğlu'nun Derbent Seferi” ile Gün tarafından Hemedan'da derlenen “Köroğlu Nigar Hanım Hikâyesi” kolu Köroğlu'nun İran Türkleri anlatmaları olarak yayımlanmıştır. İnceleme eserlerde isimleri verilen Köroğlu kollarının metinlerinin varlığı muammadır. Sadece adı geçen bu 4 farklı kolun metinleri elimizdedir.

İran'da 2010 yılında başladığımız ve 2016'da tamamladığımız alan araştırması esnasında sadece sözlü kaynaklardan elde ettiğimiz ve yazıya geçirdiğimiz Köroğlu kollarının listesi şu şekildedir:

1. Mehter Alı Destanı (Tebriзли Âşık Ali İbadî (Karahanlı) anlatımı):
2. Köroğlu'nun Tebriz Seferi (Tebriзли Âşık Gafar İbrahimî anlatımı):
3. Köroğlu'nun İstanbul Seferi -Bolu Bey- (Acepşirli Âşık Celil Dövletyârî anlatımı):

- 4a. Köroğlu'nun İstanbul Seferi/Nigar Hanım (Kumlu Âşık Ali Ramazanî (Güneş) anlatımı):
- 4b. Köroğlu'nun İstanbul Seferi (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
- 4c. Köroğlu ile Nigar Hanım (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
- 5a. Köroğlu'nun Türkmen Seferi (Hoylu Âşık Aslan Talibî anlatımı):
- 5b. Köroğlu'nun Türkmen Seferi (Tebrizli Âşık Mehbup Halilî anlatımı):
- 5c. Köroğlu'nun Türkmen Seferi (Tebrizli Âşık Meşî Paşayî anlatımı):
- 5d. Köroğlu'nun Türkmen Seferi (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
- 5e. Köroğlu'nun Türkmen Seferi (Kumlu Âşık Mesiullah Rızayî anlatımı):
- 6a. Köroğlu'nun Erzurum Seferi (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
- 6b. Köroğlu'nun Erzurum Seferi (Kumlu Âşık Mesiullah Rızayî anlatımı):
- 7a. Turna Teli Seferi -Tokat- (Kumlu Âşık Ali Ramazanî (Güneş) anlatımı):
- 7b. Turna Teli Seferi -Tokat- (Kumlu Âşık Mesiullah Rızayî anlatımı):
- 7c. Turna Teli Seferi -Bağdat- (Tebrizli Âşık Hasan Gaffarî anlatımı):
- 7d. Turna Teli Seferi -Bağdat- (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
- 7e. Turna Teli Seferi -İstanbul- (Hemedanlı Âşık Emir Kamranî anlatımı):
8. Köroğlu'nun Erzincan Seferi (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
9. Köroğlu'nun Ballica Seferi (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
- 10a. Köroğlu'nun Bayezit Seferi (Acepşirli Âşık Celil Dövletyârî anlatımı):
- 10b. Köroğlu'nun Bayezit Seferi (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
11. Köroğlu'nun Gelin Getirmesi (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):
- 12a. Köroğlu ile Keçel Hamza (Acepşirli Âşık Celil Dövletyârî anlatımı):

13. Köroğlu ile Arap Reyhan (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):

14. Köroğlu ile Hasan Paşa (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):

15. Köroğlu'nun Kars Seferi (Tebrizli Âşık Hüseyin Saî anlatımı):

16. Köroğlu'nun Kocalığı (Tebrizli Âşık Hasan İskenderî anlatımı):

Bu kollara daha önce yayımlanan metinler de eklendiğinde Türkiye'de Köroğlu'nun İran Türkleri anlatmalarının günümüzdeki külliyatı çıkarılacaktır:

4d. Köroğlu'nun Nigar Hanım Dessanı (Hemedanlı Âşık Hacı Haydar Ali Mahmudî anlatımı)

4e. Köroğlu Nigar Hanım Hikâyesi (Hemedanlı Âşık Hacı Haydar Ali Mahmudî anlatımı)

12b. Köroğlu ile Keçel Hamza (Samet Behrengi yeniden yaratımı):

17. Köroğlu'nun Derbent Seferi (Zencanlı Âşık Müslüm Askerî anlatımı):

18. Köroğlu ve Ayvaz Hikâyesi (Şirazlı Âşık Murat Kulu İbrahimî ve Pervin Behmenî anlatımı):

İran'dan derlediğimiz ve derlenmiş olarak getirdiğimiz kayıtların deşifresinin tamamlanmasıyla İran'da sözlü olarak kaydedilen Köroğlu Destanı'nın kollarının külliyatına ulaşılmış olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Günümüz Türk âşıklık gelenekleri içinde yaratım, aktarım ve icra bakımından en canlı bölgelerden biri olan ve destancılık geleneğinin canlılığının sürdürüldüğü İran'daki Köroğlu çalışmaları üzerine Türkiye'de yapılan çalışmaların azlığının çeşitli sebepleri vardır. Bunlar siyasi, ekonomik ve bireysel olarak sıralanabilir.

Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra Türkoloji çalışmalarında haklı olarak Türk Dünyası'na yöneliş

olmuştur. 2000 sonrasında halk edebiyatı çalışmalarındaki artış,¹⁵ destan çalışmalarında da görülmüştür. Ancak ilk çalışmalar, bağımsız Türk Cumhuriyetleri üzerine yapıldığından İran, son yıllara kadar bu sınırın içine dâhil olamamıştır.

Siyasi sebep içinde değinilmesi gereken diğer husus, İran'da 1979 İran İslam Devrimi'nden önce Türkçe yayımın yasak olmasıdır.¹⁶ Bu yasağa bağlı olarak söz konusu tarihe kadar İran'da Türk kültürü ile ilgili yazılı kaynakların (sandık edebiyatı adı verilen basımlar hâriç) oluşmamasına Türk araştırmacıların derleme çalışmaları yapmamasını da ekleyince bu bölgedeki diğer alanlardaki çalışmalar gibi Köroğlu çalışmaları da daha alt düzeyde kalmıştır.

Türk araştırmacıların İran'da derleme çalışmaları yapmayışlarının sebeplerinden biri de özellikle 1979 sonrası İran'ın yönetim biçiminin Türkiye'de yarattığı çekinceciştir. Türk Dünyası sözlü ürünlerinin Türkiye'deki yayımları -birkaç örnek hariç- genellikle ilgili bölgedeki yazılı yayımların Türkiye Türkçesine aktarılması şeklindedir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde yayımlanan sözlü ürünlerdeki dinî ve millî unsurların söz konusu metinlerden çıkarıldığı, Türkologlarca bilinmektedir.¹⁷ Aynı durum, günümüz İran'ında hâlâ uygulanmaktadır. İran Kültür Bakanlığı'na (Vezaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslamî) bağlı olan "Komite-i Berresi Şiir ve Kitap" adlı komite, İran'da yayımlanacak kitapları incelemekte ve rejime karşı tehdit oluşturacak

¹⁵ Duman, Mustafa. (2013). "Türkiye'de 2000-2012 Yılları Arasında Halk Bilimi Alanında Hazırlanan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme", Millî Folklor Dergisi. S. 99, s. 159-174.

¹⁶ İran yönetimi, özellikle 1930'lu yıllarda ülkenin yarısını oluşturan azınlıkları asimile etmek için ulusal bütünlüğü zorla yerleştirmek çabası içine girmiştir. Azerbaycan Türkçesinin okullarda, halka açık gösterilerde, dinî merasimlerde, kitap ve gazetelerde kullanılması yasaklanmış, Türkçe yazı dili olmaktan çıkarılmıştır. Buna ilave olarak Türkçe yer adları değiştirilmiş ve çocuklara Türkçe isim vermek yasaklanmıştır (Swietochowski 2008: 172). 1979'da İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra bu yasak tam anlamıyla olmasa da kaldırılmış birçok kitap, gazete ve dergi Türkçe olarak çıkarılmaya başlanmıştır (Oberling 1995: 155-156).

¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Bayram, Bülent. (2009). "Halk Edebiyatı Metinlerine Sovyetler Birliği Döneminde İdeolojik Yaklaşım: Alankay Batır Örneği", Turkish Studies. S. 4 /8, s. 710-724.

ya da dine aykırı kısımları çıkardıktan sonra basıma izin vermektedir. Bu durum Tebriz’de yayımlanan bir Köroğlu kitabında da yapılmıştır. Âşık Hüseyin Saî, yayımladığı kitabın adı geçen komite tarafından yapılan inceleme sürecini şu şekilde anlatmaktadır; “*Köroğlu Destanı kitabını Tebriz’deki Zerkalem Yayınevi istedi. ‘Siz Köroğlu Destanı’nı çok iyi biliyormuşsunuz. Bizim için Köroğlu kollarını anlatın biz de yayımlayalım.’ dediler. Ben de anlattım ama 1380’li (M. 2002) yıllarda Türkçe kitap yayımlamak zordu. 120 sayfalık kitaptan sadece 60 sayfası basıldı. Kitap yayıma hazırlanırken destandaki olayların birkaçını sildiler, birazını kestiler. ‘Köroğlu bade içti.’ cümlesini görünce; ‘Bu olmaz, bunu çıkar. Burası İslam’a aykırı, bunu çay yapalım.’ deyince ben de ‘Olmaz doğrusu badedir.’ deyince o bölümlerin yayımlanmasına izin vermediler. Bu kitabın sadece şimdiki hâliyle yayımlanmasına izin verdiler. Ben de çaresizlikten o hâliyle yayımladım. Ama kitapta yazmadıklarımı toylarda sözle anlattım. Sözle anlatmak yasak değildi.*” (K. K. 4).

Destanın önemli işlevlerinden biri olan millî ve dinî duyguları koruma ile gelecek nesillere aktarma rolü, bu şartlar altında ne kadar mümkün olabilir? Bu durumun herkesçe bilinmesine rağmen başka “ellerle” kırılmış veya operasyon yapılmış bu “metin yığınlarını” incelemek, havanda su dövmekten ibarettir. Bu sebeple en azından destan anlatma geleneğinin devam ettiği Türk bölgelerinde hâli hazırda anlatılan metinleri derlemek zorunluluktur. Ancak günümüz şartlarında derleme çalışması yapmak, “zamanın boşa harcanacağı (!)” düşüncesi ve ekonomik kaygıdan dolayı “korkulan” bir eylem olarak kabul edilmiş ve yapılan çalışmalarda, başka “gözlerle” sunulan metinlerle yetinilmek zorunda kalınmıştır. Bunların sonucunda genelde Türk Dünyası özelde de İran Türklüğü, “masa başında” bozuk bir “dürbün” kullanılarak izlenip anlaşılmaya çalışılmıştır.

İran’da son dönemde yapılan birçok alandaki yayınların fazlalığı, Türkoloji için önem arz etse de bu çalışmaların çoğu Azerbaycan’da yapılan çalışmaların İran’da kullanılan Arap alfabesine aktarılmasıyla yapılan yayınlardır ki bu çalışmalar da İran Kültür Bakanlığı tarafından yapılan inceleme sonucunda yayım izni alırsa yayımlanabilmektedir. Bu sebeple İran’daki yazılı kaynakların güvenilirliği de tartışmalıdır. O hâlde genelde sözlü kültür ürünlerinin tamamında özelde ise destan ve halk hikâyeleri çalışmalarında araştırmacılar desteklenmeli ve alana

gidilerek metinler birinci elden derlenmeli ya da “destancı âşık” olarak adlandırılan âşıklar, Türkiye’ye davet edilerek destan ve hikâye anlatmaları sağlanmalı ve böylece destanlar ve diğer edebî metinler, herhangi bir süzgeçten geçirilmeden yazıya geçirilip Türkiye’de yayımlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1.Yazılı Kaynaklar

Ahundov, Ehliman (1966). *Azerbaycan Dastanları I-V*. Bakü: Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı.

Alizade, Himmet (1391). *Köroğlu*. Tebriz: İntişarât-ı Nebati.

Bayram, Bülent (2009) “Halk Edebiyatı Metinlerine Sovyetler Birliği Döneminde İdeolojik Yaklaşım: Alankay Batır Örneği”. *Turkish Studies*, S. 4 /8, s. 710-724.

Bayram, Bülent (2014) “Hamedan’dan Derlenmiş Bir Köroğlu Hikâyesi”. *Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu: Köroğlu Kitabı*. Haz.: Sabri Koz, İstanbul: Kitabevi.

Behrengi, Samed (1978). *Bu Gelen Köroğlu’dur*. Çev.: Şule Akyüz, Erdal Öz, 1978, İstanbul: Yazır Yayınları.

Behrengi, Samed (2012). *Köroğlu ile Kel Hamza*. Çev.: Mehmet Kanar, İstanbul: Say Yayınları.

Behrengi, Samed (2016). *Bu Gelen Köroğlu’dur*. Çev.: Haşım Hüsrevşahi, 12. Baskı, İstanbul: Can Çocuk Yayınları.

Behrengi, Samed (2016). *Köroğlu Geliyor*. Çev.: Mayıs Alizade, 1001 Çiçek Yayınları.

Boratav, Pertev Naili (1984). *Köroğlu Destanı*. 2. Baskı, İstanbul: Adam Yayınları, (1. Baskı 1931).

Duman, Mustafa (2013). “Türkiye’de 2000-2012 Yılları Arasında Halk Bilimi Alanında Hazırlanan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Millî Folklor Dergisi*, S. 99, s. 159-174.

Ekici, Metin (1998). “Anadolu Sahası Köroğlu Kollarının İsim ve Tasnif Meselesi”. *TDİD*. S 2, s. 235-240.

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) -İnceleme ve Metinler-*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ertan, Gamze Gizem (2011). *Samed-i Behrengî'nin Hikâyeciliği ve İran Çocuk Edebiyatındaki Yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gün, Faruk (2016). *Hemedanlı Âşık Heyder ve Hikâye Repertuarı Üzerine Bir İnceleme*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kafkasyalı, Ali (2005). “İran Türkleri Âşık Muhitleri”. *Millî Folklor Dergisi*, S. 68, s. 110-126.

Kafkasyalı, Ali (2006a). *İran Türkleri Âşık Muhitleri*. Erzurum: Eser Ofset.

Kafkasyalı, Ali (2006b). “İran Türkleri Âşık Muhitlerinden Kum/Save Âşık Muhiti”. *VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gaziantep, 27 Haziran- 01 Temmuz 2006*.

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/13858,50pdf.pdf?0&_tag1=749692F103E901A354668A21FB49B731AC283129&crefer=FE9B9306C2792A8C1B44248E5701CB4802C4C571F63A3BCEB458F7A343A050F8 (Erişim tarihi: 30.06.2017).

Kafkasyalı, Ali (2007a). *İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik*. Erzurum: Eser Ofset.

Kafkasyalı, Ali (2007b). “Azerbaycan, İran ve Türkiye Türk Halk Hikâyelerinde Erzurum”. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S. 33 s. 97-131, Erzurum.

Kafkasyalı, Ali (2008). “İran Türklerinde Köroğlu Destanları”. *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri*, Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 2, s. 139-144.

Kafkasyalı, Ali (2009a). *İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik*. 2. Baskı, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Kafkasyalı, Ali (2009b). *İran Türkleri Âşık Muhitleri*. 2. Baskı, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Kobotarian, Nabi (2013). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.

Kobotarian, Nabi (2015). *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Koroğlu (Paris Nüsxesi) (2005). Haz.: İsrafil Abbaslı, Bakü: Şark-Garp.

Koroğlu Dastanı (Eli Kamali Arxivindeki Variantlar) (2009). Haz.: Eli Şamil, Bakü: Nurlan.

Koroğlu (2005). Haz.: Elnare Tofiqqızı, Bakü: Seda.

Külliyat-ı Dastan-ı Koroğlu (1345). Anlatan: Âşık İbrahim Karacaoğlu, Tebriz.

Mammadova, Pervane (2016). “Koroğlu Destanının Tebriz Seçeneğinin Karşılaştırmalı Analizi”. *VI. Uluslararası Koroğlu Koroğlu Sempozyumu “Koroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 599-609.

Oberling, Pierre (1995). “İran’ın Türk Halkları”. *Dünyada Türkler*, (Çev.: Mehmet Harmancı), İstanbul: Say Yay., s. 147-157.

Özdamar Fazıl (2014). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali (Ali Feyzullahî Vahid)*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Özdamar, Fazıl (2016). “Yazılı ve Sözlü Gelenek İlişkisi Bağlamında Koroğlu’nun İran Türkleri Anlatmalarında Üstatnamelerin Kullanımı”. *VI. Uluslararası Koroğlu Koroğlu Sempozyumu “Koroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 263-281.

Rezzakî, Mehemed (2015). “Zengan Aşık Muhitinde Koroğlu’nun Derbend Seferi”. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Akçağ Yay., s. 729-750.

Sarpkaya, Seçkin (2016). “Sözlü ve Yazılı Gelenek İlişkisi Bağlamında Samed Behrengî’nin ‘Bu Gelen Koroğlu’dur’ Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme”. *VI. Uluslararası Koroğlu Koroğlu Sempozyumu “Koroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler:

Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 663-675.

Sarpkaya, Seçkin (2016). “Yazar ve İdeoloji: Tebrizli Yazar Samed Behrengî’den Deli Dumrul, Keloğlan, Köroğlu”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. S. 11/2, s. 211-226.

Swietochowski, Tadeusz (2008). “İran’da Azeri Türkleri, Siyavuş’un İzinde Ortak Yaşam, Türkçe Konuşanlar”. *Asya’dan Balkanlar’a 2000 Yıllık Sanat ve Kültür*. İstanbul: YEM Yay.

2.Sözlü Kaynaklar

K. K. 1: Mehemmed Rezzakî, 1981 doğumlu. Derleme 2014-2017 yıllarının muhtelif günlerinde İzmir’de yapılmıştır.

K. K. 2: Âşık Ayet Kamberî: 1967 doğumlu. Derleme, 28.07.2010’da ve 1-5 Eylül 2016’da Tebriz’de kendisi tarafından işletilen Elseven Âşıklar Kahvesi’nde yapılmıştır.

K. K. 3: Âşık Abbas Hazretî: 1970 doğumlu. Derleme, 25.07.2010’da Tebriz Elseven Âşıklar Kahvesi’nde ve Genceli Âşık Okulu’nda 05.09.2016’da ise âşığın evinde yapılmıştır.

K. K. 4: Âşık Hüseyin Saî: 1967 doğumlu. Derleme, 02.09.2016’da bir dostumuzun evinde yapılmıştır.

**RUSYA VE GÜRCİSTAN
KÖROĞLU ÇALIŞMALARI**

RUSYA'DA KÖROĞLU ÇEVİRİLERİ VE YAYINLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Doç. Dr. Muvaffak DURANLI

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
m_duranli@hotmail.com*

ÖZET: Balkanlardan Orta Asya'ya kadar geniş bir alana yayılan Köroğlu anlatmaları, genel olarak Türk kökenli halklar arasında sevilmiş ve aşıklar tarafından söylenmiş olmasına karşın Türk topluluklarıyla tarihi koşullar içinde komşu olarak yaşayan Ermeni, Gürcü, Tacik gibi halklar arasında da yayılmıştır. Bir anlatının bu kadar yaygın olması Türk olmayan araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Özellikle bünyesinde pek çok Türk halkını barındıran Çarlık Rusya'sında çıkan yayın organlarında Köroğlu anlatmalarıyla ilgili yazıların yer aldığı bilinmektedir.

Rusya'da daha çok çeviri niteliğindeki Köroğlu ile ilgili ilk çalışmalarda az sayıda açıklama yer almakta olup bunlar ya kitaptan bölüm çevirisi ya da Rus veya Rus olmayan araştırmacının sahadan derlediği, orijinali bazen Arap alfabesi ile bazen de Kiril alfabesi ile verilen ve Rusça çevirisinin yer aldığı yayınlardır. Bu tür yayınlar ilk planda Tiflis merkezli dergi ve külliyyatlarda, ikinci planda Çarlığın bilimsel merkezi olarak kabul edilen Petersburg şehrinde basılan yayın organlarında yer almıştır.

Rus araştırmacılar Köroğlu ile ilgili ilk nitelikli yayının İvan Şopen tarafından yapıldığı konusunda hem fikirdirler. Aslen Fransız olan Şopen 1820'li yıllarda Rusya'ya geldikten sonra İvan adını almış ve 5 Ağustos 1870 tarihinde Petersburg şehrinde ölünceye dek Kafkasya

ağırlıklı çalışmalara katılmıştır. Kafkasya halkları arasında yaptığı derlemelerin büyük çoğunluğu yayınlanmadan arşivlerde kalan İ. Şopen kendisi hayattayken Azeri bir aşıktan derlediği ve Rusçaya çevirdiği “Köroğlu (Tatar Efsanesi)” adlı metin Petersburg’ta yayınlanan “Mayak Sovremennogo Prosvetşçeniya” adlı derginin 1840 yılı ilk sayısında yer alır.

İ. Şopen’in bu çevirisi ile birlikte özellikle 1800’lü yıllarda pek çok çeviri çalışması ardı ardınayayınlanır. Bu çeviri çalışmaları ilerideki yıllarda halk bilimciler tarafından yapılacak destan ve halk anlatıları ile ilgili diğer çalışmalara kaynak oluşturacak, Köroğlu metinleri sıklıkla modern araştırmacılar tarafından karşılaştırmalı çalışmalarda kullanılacaktır.

Özellikle adını dünyaya duyurmuş, E. Meletinskiy, V. Jirmunskiy, B. Putilov, V. Propp, H. Koroglu gibi araştırmacılar Köroğlu metinleri üzerine çok yönlü araştırmalar yayınladılar. Bütün bunlar, Köroğlu’nun sadece Türk dünyasında sınırlı kalmamasına, farklı kültür dairelerinde de tanınmasına neden olmuştur.

Bildirimizde Rusya’da yayınlanan ilk çalışmalardan günümüzde bilimsel toplantılarda sunulan Köroğlu konulu bildirimler dahil olmak üzere, geniş bir dönem ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Rusça, Tatar, Efsane, Çeviri.

GENERAL EVALUATION OF KOROĞLU TRANSLATIONS AND PUBLICATIONS IN RUSSIA

ABSTRACT: In despite of spreading over a wide area from the Balkans to Central Asia, Köroğlu’s narratives were generally loved by the Turkish peoples and spoken by the bards. These narratives were spread among the peoples such as Armenian, Georgian and Tajik, who but neighbors with the Turkish communities in historical conditions. The fact that a narrative is so widespread has attracted the attention of non-Turkish researchers. It is known that the articles about Köroğlu narratives are known in the broadcast organs which appeared especially in Tsarist Russia, which houses many Turkish people.

In Russia, there are few explanations in the first studies about Köroğlu, which is mostly translation. These are either published by the Russian

or non-Russian researchers, either in the form of a translation of the original chapter, sometimes in the Arabic alphabet, sometimes in the Cyrillic alphabet, and in Russian. The publications was in the magazines and articles published in Tiflis were in the first place, and published in Petersburg, the scientific center of Tzar, were in the second.

Russian researchers both agree that the first quality publication about Koroğlu was made by Ivan Shopen. Shopen, who was originally French, took the name of Ivan after coming to Russia in the years of 1820 and took part in Caucasus-oriented work until August 5, 1870 in Peterburg. The great majority of the collections made by Shopen among the peoples of the Caucasus were in the archives. The text “Koroğlu (Tatar legend)” which Şopen compiled from an Azerbaijani bard while he was alive and which he translated into Ruissian takes place in the first issue of 1840, “Mayak Sovremennogo Prosvещeniya” published in Petersburg.

With this translation of Shopen, many translations, particularly in the 1800's, are published behind the scenes. These translation studies will be used as resources for other studies related to the legend and public discussions to be made by folklorists in the future, and texts of Koroglu will often be used by modern researchers in comparative studies.

Famous researchers such as Such as E. Meletinskiy, V. Jirmunskiy, B. Putilov, V. Propp, H. Koroglu, published researches on Koroğlu texts. All of this has caused Koroğlu to be recognized not only in the Turkish world, but also in different cultural circles.

From the first studies published in Russia in our essay, we will try to outline a wide range of topics, including the reports on the issue of Koroglu presented at scientific meetings in Russia.

Keywords: *Russia, Russian, Tatar, Legend, Translation.*

Giriş

Rusya'da Koroğlu çevirileri ve bu çevirileri temel alan inceleme çalışmaları genel olarak Türk Dünyası dışında olmak kaydıyla diğer ülkelerden çok daha önceki tarihlerde gerçekleştirilmiştir. Elbette bu durumun belirli nedenleri söz konusudur. Bünyesinde pek çok Türk

topluluğunu barındıran Çarlık Rusya'sı kendi çıkarları için bu toplulukları çok yönlü inceleme gereğini duymaktaydı. Rusya'da I. Petro döneminde temelleri atılan Bilimler Akademisi, başta Rus kültürü olmak üzere temelde Rusya toprakları bünyesinde yer alan diğer halkları da inceleme çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

Rusya için diğer bölgelere göre daha küçük bir alanı kapsasa da bünyesinde çok farklı etnik grupları barındıran Kafkasya toprakları özel bir ilgi alanı oluşturmuştur.

Bazı araştırmacılar, 186. 000 km karelik bir alanı kapsayan Batı Kafkasya topraklarında bile otuzdan fazla farklı halkın yaşadığını belirtmektedirler (Volkova, 1969: 3).

Elbette bu çok etnik yapı ilk önce araştırma alanına girmiştir. Bu nedenle Kafkasya'yı araştırmaya yönelik çalışmalara yer veren pek çok dergi 1800'lü yılların başında Tiflis başta olmak üzere Moskova ve Petersburg şehirlerinde yayın hayatına girmiştir.

Örneğin “kavkazskaya Arheografiya Komissiya” (1866- 1877), Kavkazskiy Kalendar” (1852- 1879), Kavkazskoe Obşcestvo İstori i Arheologii” (1882- 1884) gibi dergiler dönemleri için oldukça önemli yayınlardır. Bu yayınlardan önce de genel amaçlı yayınlarda Kafkasya'ya yer verildiği bilinmektedir.

Çarlık Rusya'sı Döneminde Köroğlu Çevirileri ve Yayınları

Araştırmacılar Çarlık Rusyası'nda Köroğlu ile ilgili olarak çıkan ilk yazının 1830 yılı “Tiflisskie Vedomosti” gazetesinin 23 Ağustos 1830 tarihinde yayınlanan 68. Sayısında yer aldığı konusunda hemfikirdirler. Bu yazının yazarının adı gazetede belirtilmemiş olup yazının başlığı “Derevnya Ogrudja: Zamok Razboynika Uruşana. Koroglu, Ego İstoriya, Rasskaz Ob Erivanskom Sardare” (Ogrudja Köyü: Haydut Uruşan'ın Kalesi. Köroğlu, Onun Tarihi, Erivan Serdarı Hakkında Bir Hikaye) şeklindedir. Yazıda Köroğlu kalesi ve destanın bir bölümünden bahsedilmiştir (Safiyeva, 2015: 69).

Bu yazıdan on yıl sonra “1840 yılında “Mayak Sovremennogo Prosveşçeniya” dergisinde ilk olarak İ. Şopen tarafından kaydedilmiş olan Köroğlu metni “Koroglu, Tatarskaya Legenda” başlığı ile yayınlanır... Bu ‘Köroğlu’ konusunun yayılmasında önemli bir rol

oyun. Bunun ardından XIX. yüzyıl Tiflis yayınları, Rusya’nın diğer güvenilir kaynakları ‘Koroğlu’ ile ilgili şarkı, efsane ve olayları yayınlamaya başlar” (Faradjova, 2012: 210).

Bu ilk yayın derginin üçüncü bölümünde 127- 182 sayfaları arasında yer alır.

1856 yılında Kavkaz gazetesi genel yayın yönetmeni A. V. Verderevskiy daha sonraki sayılarda A. Hodzko’nun İngilizce yayının S. A. Penn tarafından yapılan tercümesinin yayınlanacağını duyurur.

İ. Şopen tarafından yapılan ilk yayında derlemeci, Koroğlu anlatısını iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde bir halk kahramanı olarak tasvir edilen Koroğlu, yiğitlerini çevresine toplar, zenginlerden aldığı fakirlere dağıtır, zenginden aldığı ganimetten sadece gerekeni kendine ayırır. İkinci bölümde ise Koroğlu, Rassudana (Russudan) adındaki Gürcü kızına aşık olur.

Özellikle bu bölüm, Koroğlu uzmanları tarafından ağır eleştiriye uğrar. Prof. M. G. Tahmasib böyle bir epizodun (Gürcü kızına aşık olma) Koroğlu’nun adını lekelemek için yapılmış olduğunu ve müellifin bu bölümü uydurduğunu iddia eder (Tahmasib, 1956:15- 17).

Azeri araştırmacı A. Nabiyev, Tahmasib kadar sert bir tutum içinde değildir. O, İ. Şopen’in yayınının destanın dünyaya tanıtılmasında faydalı olduğunu, metni bütünüyle uydurma kabul etmenin doğru olmayacağını, bünyesinde yabancı unsurlar içeren bu yayını incelemenin önemli olacağını belirtir (Nabiyev, 2004: 211).

1842 yılında A. Hodzko’nun çalışmasının Londra’da yayınlanmasından hemen sonra, aynı yıl içinde Petersburg üniversitesi profesörü Osip Senkovskiy, editörlüğünü yaptığı “Biblioteka Dlya Çteniya” adlı yayın organında çeviriyi “Persidskaya narodnaya Poyeziya” adıyla yayınladı.¹

Faradjova, Senkovskiy’in bu şekildeki adlandırmasını çevirmenin Hodzko’nun yayınının önsözüne dikkat etmemiş ve Azerbaycan’ın o günkü coğrafi konumundan habersiz olmasıyla açıklar (Faradjova, 2012: 211).

¹Biblioteka Dlya Çteniya, Cilt 55, 1842, ss. 114- 119.

Senkovskiy’i bu yayını ondan sonra yapılan yayınları da etkilemiş olmalıdır. Örneğin Nikolay Berg, Senkovskiy’in yayını temel almış, metni biraz daha işleyerek onu “Pesni Persidskogo Razboynika Koroğlu” adıyla yayınlamıştır. Dönemin popüler dergilerinden bir olan “Novoe Obozrenie” adlı yayının 1845 yılı 2. Sayısında 152- 166 sayfaları arasında yer alır.

Kavkaz dergisi baş redaktörü olan İvan Alekseeviç Slivitskiy, gerek Osip Senkovskiy ve gerekse Nikolay Berg’in yayınlarında bolca yanlış olduğunu, destana zarar verdiklerini yazılarında dile getirir. Bütün bunlara karşın burada verdiğimiz üç yayın (İ. Şopen, O. Senkovskiy ve N. Berg’in yayınları) Koroğlu anlatısının Ruslar tarafından tanınmasında öncü olmuştur.

Daha sonraki yıllarda S. A. Penn’in Hodzko’dan yaptığı tam çeviri Kavkaz dergisinde “Koroglu- Vostochniy Poet- Naezdnik. Polnoe Sobranie Ego İmprovizatsii s Prisokupleniem Ego Biografii” adıyla 1856 yılı 21, 24, 26, 27, 30, 34, 36, 42 nolu sayılarında yayınlanır (Faradjva, 2012: 211).

Bu yayının dönemin demokrat aydınları tarafından memnuniyetle karşılanır. Örneğin G. Çernışevskiy, “Sovremennik” dergisi 1856 yılı 10. Sayısında yer alan yazısında “XVII. Yüzyılın ikinci yazısında yaşayan, kuzey Horasan kökenli, Kör- oğlu, çevirisi körün oğlu olan kahraman kuzey İran ve Kafkasya’da günümüze kadar canlılığını koruyan pek çok şiirsel anlatının kahramanıdır. Her şeyden o İran’dan Türkiye’ye giden ticaret yolları üzerinde yaptığı yapmalarla ünlenmiştir...; fakat onun şimdi de hala ünlü olmasının nedeni, çok erken dönemde halk kitlesi tarafından benimsenmiş ve şimdi de değişmeden Kor- oğlu- hanların dudaklarında korunmuş olan şiirsel yaratmalarıdır...” (Çernışevskiy, 1953: 647).

Daha sonra örnek olması için Nigâr hanımla ilgili anlatıyı ayrıntılı bir şekilde veren G. Çernışevskiy, yazısını Penn’ e teşekkür ile bitirir. “Bizim edebiyatımızda Doğu şiirinden eserlerin çok azı çeviri ile bilinmektedir, bu nedenle çalışması için Bay Penn’e teşekkür etmek gerek.... Kitabın yayını çok hoş” (Çernışevskiy, 1953: 653).

1890 yılına gelindiğinde dönemin önemli dergilerinden biri olan ve Tiflis’te yayınlanan “Sbornik Materialov Dlya Opisanie Mestnostey i Plemen Kavkaza”adlı derginin 9. Sayısının 2. Bölümünde 121- 126

sayfaları arasında Batı Kafkasya Öğretmen Semineri üçüncü sınıf öğrencisi Mirza Velizade tarafından Gori şehrinde 1889 yılında yapılan Koroğlu anlatı metni yer almaktadır. Derleyicisi tarafından “Efsane/Predanie” olarak tanımlanan anlatı “Haydut Ker- Oğlu Hakkındadır”. Başlıkta yer alan dipnotta anlatının Tiflis ili Gacalar köyündeki halk aşıklarından derlendiği belirtilmiştir (Velizade 1890: 121). 121- 122 sayfaları klasik Koroğlu konusu nesir şeklinde yer almaktadır. Daha sonra Velizade derlediği türkülerden üçünün metnini verir.

Dört dörtlükten oluşan birinci türkü Arap alfabesi ve Azeri Türkçesinde verilmiş ve ardından Rusça çevirisi yapılmıştır. “Şarkı” başlığını taşımaktadır. İkinci türkü “Koroğlu’nun mücadele başlamadan söylediği şarkı” şeklinde tanımlanmış olup beş dörtlükten oluşmakta ve Arap harfli, ardından Rusça çevirisi yer almaktadır.

Diğer türkü metinlerinden farklı olarak kıta numaraları Arap harfli metinde gösterilmeyen bu metin, sekiz kıtadan oluşmaktadır.

Velizade’nin çevirisindeki temizliğin yanı sıra az sayıda kullandığı dipnottaki açıklamaları hem Türk hem de Rus kültürüne hakimiyetini ortaya koymaktadır. Örneğin Türkçemizde Koroğlu ile birlikte kullanılan “demir silah icat oldu mertlik bozuldu” ifadesi 123 sayfada Rusçaya “Silah icat oldu- şövalyelik bozuldu” şeklinde çevrilmiş ve sayfa sonu dipnotta halkta ateşli silahların icadından sonra mertlik ve cesaretin kaybolduğu inancı olduğu şeklinde açıklama verilmiştir.

Genel olarak vermeye çalıştığımız bu yayınların yanı sıra bugün artık kütüphanelerde nüshaları bile bulunmayan gazetelerde de farklı tarihlerde Koroğlu ile ilgili kısa yazıların yayımlandığı görülmektedir. Bu gazeteler arasında “Kavkaz” gazetesi ilk sırayı almaktadır.

Gazetenin 1840 yılı 39 nolu sayısında “A. V” yazar adıyla “Skazka o Ker- oğlu. Tiflis” adlı bir yazı, aynı gazetenin 1853 yılı 51. Sayısında “İz zapisok kavkazskogo starojila, selenie Ogrudja, zamok Kor- Oğlu” başlıklı yazı, Petr Nikolaeviç Krasnov’un (1869- 1947) gazetenin 1903 yılı 17 nolu sayısında yer alan “Kavkazskie Zаметki i Legendı o Kor- Oğlu” yazıları da yer almıştır.

Bunlar dışında yine P. N. Krasnov’un ““Kor- Oğlu i Kerem” adlı yazısı “Invalid” adlı gazetenin 1903 yılı 5 nolu sayısında tanıtıcı yazısı yer

almıştır. Bunun dışında hemen hemen tek bir kadın araştırmacı olan K. Gorbunova'nın Gürcü efsaneleri içinde Köroğlu kalesi ile ilgili efsane hakkında yazdığı yazı “Zamok Kor- Oglı iz Gruzinskih Legend”, Petersburg'ta yayınlanan dönemin ünlü resimli dergisi olan “Jivopisnaya Rossiya”nın 1903 yılı 148. Sayısında yayınlanmıştır.

Sovyet Birliği öncesi dönemin ünlü dilbilimcilerinden Petr Nikolayeviç Marr da 1911 yılında Petersburg'ta yayınladığı Ermeni- Gürcü dilbilimi üzerine görüşlerini bildirdiği çalışmasında “Tekstı i Razıskaniya po Armyano- Gruzinskom Filologii” “Rasskaz o Koroglı” başlıklı bir bölümde Köroğlu destanından kısa bir bölüme yer vermiştir.

Marr'ın bu çalışması diğer araştırmacılar tarafından da kaynak olarak kullanılmıştır. G. Merçul, Aziz Grigoriy Handztiysskiy'in hayatı ile ilgili kitabında Marr'ın derlediği metinle ilgili olarak ayrıntılı bilgi vermiştir (Garriyev, 2007: 64).

Burada kısaca tanıtmaya çalıştığımız bütün bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu çeviri, çok azı ise derleme ve çeviri niteliktedir. Bu yayınların bir kısmı eleştirmenler tarafından eleştiri olsa da sonuç olarak Keroğlu anlatılarının Rus okuyucu ve araştırmacılar tarafından tanınmasını sağlamıştır. Çarlık Rusya'sı dönemi içinde Köroğlu anlatıları üzerine yapılmış geniş bir inceleme çalışması yer almamaktadır ya da en azından Rusça yayınlarda yer almamıştır diyebiliriz.

Sovyetler Birliği Döneminde Köroğlu Yayınları

Sovyetler Birliği döneminde özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra bilimsel çalışmalarda belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Bu yıllarda genel olarak bireysellikten çok kolektif ruha uygun olarak bilimsel çalışmaların sürdürülmesi yönünde bir eğilim söz konusudur.

Rusya'da 1958 yılında bütün Sovyet ülkelerinde yaşayan halkların destanlarının çevirisi ve yayınlanması ile ilgili toplantılar gerçekleştirilir. Bu toplantılarda alınan kararlar birbiri ardına yayınlanır. Örneğin yine 1958 yılında Moskova'da yayınlanan “SSCB Halklarının Destanının Derlenmesi ve Bilimsel Yayının Temel İlkeleri/Ob Osnovnih Printsipah Sobiraniya i Nauçnoy Publikatsii

Eposa Narodov SSSR” başlıklı broşur sekiz saydan oluşmaktadırdır. Bu broşurde dokuz madde yer almaktadır.

Broşur n  c nc  maddesinde destanların incelenmesinde Marksist-Leninist doktrinlerden sapmaların çalışmaları yavaşlatacağından endişe duyulduğu belirtilmektedir (Sektor, 1948: 4). Halk Şiirsel Yaratıcılığı Sektörü tarafından kalem alınan “İlkelerin” dokuzuncu maddesi eviri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu maddede bugüne kadar bazı destanların Rusçaya çevrildiği, fakat her çevirinin bilimsel ihtiyaçlara cevap vermediği, bundan sonra yapılacak eviri çalışmalarında bir giriş makalesi ve açıklamalar bölümünün yer alması gerektiği belirtilmektedir (Sektor, 1958: 7- 8).

Elbette bu sistemleştirme çalışmasından önce de destanlar, özellikle de Türk destan ve anlatıları üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Haluk H seyinovi Koroglu (24. 01. 1919- 02. 01. 2001), 1955 yılında Moskova’da ilk önemli çalışması olan “Şahsenem i Garıp” adlı eserini yayınlamıştır.

Daha sonraki yıllarda genel bir inceleme olan “Oguzskiy Geroiçeskiy Epos” adlı çalışması 1976 yılında yine Moskova’da yayınlanmıştır (Holikov, 2017: 65).

Uzun yıllar Moskova’da alışan Haluk Köroğlu, 1983 yılında yayınladığı “Vzaimosvyazi Eposa Narodov Sredney Azii, İrana i Azerbaydjana” (Orta Asya, İran ve Azerbaycan Halklarının Destanlarının Karşılıklı Bağlantıları) adlı değerli çalışmasının 169- 247 sayfaları arasında yer alan  c nc  bölümde “Geroiçeskiy Epos ‘Keroglu’” başlığı altında Köroğlu destanını çok yönlü incelemiş ve onun bütün meclislerini genel olarak tanıtılmıştır.

Ona göre “yaygınlığı açısından Köroğlu destanının benzeri yoktur. Efsanevi Köroğlu ile ilgili anlatılar yazılı olarak farklı etnikteki on üç halktan kaydedilmiştir... Batı versiyonlarının çekirdeği kahramanın hayatta olduğu zamanda (XV. Yüzyılın ikinci yarısı) veya kahramanın ölümünden hemen sonra oluşmuştur” (Koroglu, 1983: 169).

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy (1891- 1971), 1974 Leningrad’da yayınlanan “Tyukskiy Geroiçeskiy Epos” adlı hacimli çalışmasında ana konu olarak Köroğlu’nu almamış da olsa eserinde yaklaşık otuz yerde Köroğlu’nun Türk toplulukları arasındaki yaygınlığını vurgulamıştır.

“Orta Asya halklarının folklorunu onların Türk komşularının folklorundan kopuk olarak incelemek mümkün değildir. Bu epik alanın güney batısında Azerbaycan, kuzey batısında Başkurdistan ve Volga Tatarlarının yerleştiği bölgeler yer alır. Ulusal bir kahraman olan Köroğlu hakkındaki epik anlatılar ve Türkmenler ve Anadolu Türkleriyle benzer olan pekçok halk romanı Azerbaycan’da da oldukça yaygındır” (Jirmunskiy, 1974: 20).

Rusya’da destan ve temelde folklor çalışmalarında önemli adlardan biri olan Eleazar Moiseyeviç Meletinskiy (1918- 2005), 1985 yılında Moskova’da yayınlanan “Dünya Edebiyatı Tarihi” (İstoriya Vsemirnoy Literaturı) adlı çalışmanın üçüncü cildinde yer alan “Kahramanlık Destanından Romanik Destana Geçiş ve Orta Asya ve Batı Kafkasya Halklarında Köroğlu’nun Epik Dairesi” başlıklı yazısında Köroğlu anlatısını genel olarak özetledikten sonra onun Türk halklarında nasıl değişiklikler yaşadığına da değinir. Meletinskiy bu anlatmanın sadece Türk değil, diğer bazı halklarda da yaygın olduğunu söyleyerek şu tespitte bulunur:

“Şüphesiz, Ermeniler, Kürtler ve Gürcüler Köroğlu ile ilgili anlatmaları Azerilerden (Azerbaycanlılar) almışlardır. Bu halklardaki şarkıların çoğunluğu Azerbaycan veya Türk dilindedir, nesir bölümleri ise ana dillerindedir” (Meletinskiy, 1985: 592).

Bu çalışmalardan biraz daha geç tarihli olan ve 1996 yılında Rus bilim adamı Vladimir Nikolayeviç Basilov tarafından kaleme alınan bir makale ise Köroğlu anlatılarının mitik unsurları üzerinde durmaktadır. Basilov makalesinde Vladimir Propp tarafından Rus büyü masalı üzerinde yapılan çalışmalardan hareketle Köroğlu anlatısının pek çok mitolojik unsur taşıdığını iddia etmektedir. Genel olarak Köroğlu hakkındaki Türkmen efsanelerinden hareketle Basilov, farklı bir görüş ileri sürmektedir.

“... Erenler onun isteklerini yerine getireceklerini söylerler. Genç atıyla birlikte 120 yıl yaşamak ve ay ışığında yaralarının iyileşmesi yeteneğini kazanmak istemiş. Sonra obir dileğini daha söylemiş: “Düşman eline düşersen hemen kurtulayım. Kılıcım Müslümana değmesin, inançsızla vursun”. Onun diğer dileği ise dikkatimizi çekmektedir. “Beni yetmiş iki dili anlar kılın”. Kahramanın bu isteği neden ilginçtir? V. Y. Propp bu motifi inisiyasyon ile bağlantılı

görmektedir, zira geçiş töreni, kelimenin tam anlamıyla bir okul, bir bilgi yüklenmesidir...” (Basilov, 1996: 97).

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yakın döneme gelindiğinde ise Koroğlu üzerinde çalışan bilim adamlarının daha çok Türk topluluklarından olduğu ve Rusya’da düzenlenen kongrelerde Koroğlu anlatılarını ele aldıkları görülmektedir.

Örneğin L. H. Muhametzyanova, Tatar halkı arasında Kur Uğlı destanının sevilme nedeni ve daha çok Tataristan’da bu destanın kitaplardan öğrenildiğini belirtmektedir. Muhametzyanova, makalesinde Tataristan’daki matbu Koroğlu yayınları hakkında da bilgi vermektedir (Muhametzyanova, 2012: 40- 42).

S. B. Kurbanova, H. S. Ruizmbayev, “O Horezmskoy Versii Eposa ‘Goroglı’” başlıklı bildirimlerinde Özbek destan ekolü içinde ‘Goroglı’ Harezmi destanının yayılma alanı ile ilgili tespitlerde bulunan genç araştırmacılar, bu tespitleri sağlamlaştırmak için Türkmen, Azeri, Karakalpak versiyonlarıyla karşılaştırmalı bir inceleme yapmaya çalışmışlardır. Onları bu yargıya götüren ise, sözlerine göre “Harezmi Özbekleri yüzyıllar boyunca Türkmen ve Azerilerle yakın kültürel bağlar içinde bulunmuşlardır. Bu ilişkilerin sonucunda da Harezmi’de yaygın olan anlatıların çoğunluğu yukarıda adı geçen halkların epik gelenekleriyle kopmaz bir bağ içindedir” (Kurbanova/ Ruizmbayev, 2016: 33).

Araştırmacılar, bu arada bir yetersizliği de dile getirmektedirler. “Goroglı destanı bir zamanlar Harezmi bölgesinde kırk koldan daha fazlaydı. Fakat şimdiye kadar ne Özbek ne Türkmen ne de Karakalpak folklor uzmanları tarafından bütünüyle kaydedilmedi” (Kurbanova/ Ruizmbayev 2016: 34).

2016 tarihinde Krasnodar şehrinde düzenlenen aynı kongreye katılan Sarıyev, 1721 yılında Ermeni Tüccar Elias Muşegyan’ın (Sarıyev, 2016: 40) çantasında bulunan Koroğlu anlatmasından bilgi verdikten sonra Harezmi bölgesi Koroğlu destanlarının farklı bir özelliğinden bahseder.

“Harezmi bölgesi Goroglı destanlarının el yazması nüshalarında belirgin bir özellik gözlemlenmektedir. Burada Goroglı ve Oga Yunus Peri arasındaki evlilik ekzogam, yani insan ve doğa üstü güç arasındaki

evlilik olarak kabul edilmektedir. Efsanelere göre perinin ayakları kuş ayağına benzemektedir. Bu nedenle peri ayaklarını insanlardan gizlemek için uzun elbiseler giymektedir (Sarıyev, 2016: 40).

Sonuç

Genel olarak Rus ve Sovyet dönemine baktığımızda, her iki dönemde de Köroğlu ile ilgili pek çok inceleme yayını ve çeviri çalışması olduğunu görmekteyiz. Yayınların hemen hemen hepsi bireysel çalışmaların sonucudur. Hiçbir yayın konunun uzmanlarının bir araya geldiği bir ekip çalışması sonrasında çıkmamıştır. Bu yüzden bazen Hodzko'nun İngilizce yayını, bazen de bir bölgedeki aşiktan derlenen malzeme Rusçaya çevrilmiştir.

Bu nedenle yayınlar birbirini takip eden bir seri oluşturmamaktadır. En yakın zamanda hem Rus hem de Türkiye ve Türk cumhuriyetlerindeki bilim adamlarının destek vereceği ortak bir çalışma yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada Köroğlu kollarının tam metinleri ve gerek tarihi gerekse anlatının edebi önemini açıklayan yazılara yer verilmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

Basilov, V. N. (1996). "Slepje v Kavkazskom i Sredneaziatskom Folklore (Dopolnenie k State, J. Duyumeziya)". *Etnografiçeskoe Obozrenie*, S: 5, s. 94- 109.

Berg, N. (1845). "Pesni persidskogo Razboynika Körooglu". *Novoe Obozrenie*, Moskova, S: 2, s. 152- 166.

Çernişevskiy, N. G. (1953). *Polnoe Sobranie Soçineniy v Pyadnadsati Tomah*. C. XVI, Moskova.

Faradjova, E. İ. (2012). "Epos 'Kerohlu' v Russkoyazıcnıh istoçnikah", *Naukoviy Visnik Kafedri Yunesko KNLU, Seriya Filologiya*. S: 25, s. 209- 214.

Gariyev, B. A. (2007). *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*. Çev. Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı ve Feyzullah Rahmankul, Ankara: TDK Yayınları,

Holikov, A. A. (2017). "Vklad H. G. Koroglı v İstoriyu Akademiçeskogo İzüçeniya Natsionalnih Literatur SSSR". *Stefanos*, S: 22, s. 64- 68.

Jirmunskiy, V. M. (1974). *Tyurkskiy Geroçeskiy Epos*. Leningrad.

Koroglı, H. (1983). *Vzaimosvyazi Eposa Narodov Sredney Azii, İrana i Azerbaydjana*. Moskova.

Kurbanova, S. B., H. S. Ruizmbayev (2016). "O Horezmskoy Versii Eposa 'Goroglı'". *Aktualnie Problemi Filologii: Materialı II. Mejdunar. Nauç. Konf*, Krasnodar, s. 33- 35

Meletinskiy, E. (1985). "Epiçeskiy Tsikl Ker- Oglı (Goroglı) U Narodov Zakavkazya i Sredney Azii i Perehod Ot Geroiçeskogo Eposa K Romaniçeskomu". *İstoriya Vsemirnoy Literaturı*, Moskova, C. III, s. 591- 593.

Muhametzyanova, L. H. (2012). "Kur- Uglı: Model Knijnogo Destana v Tvorçestve Tatarskogo Naroda". *Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, S: 36, s. 40- 42.

Nebiyev, A. M. (2004). "Azerbaycanda 'Koroğlu' Neşrleri". *Türk Destanları Uluslararası Simpozium*, Bakı, s. 271- 276.

Sariyev, S. M. (2016). "Epiçeskie Traditsii i Kulturnie Kontaktı Narodov Mira (Na Osnove Geroiçeskih Eposov Tyurkoyazçnih Narodov)". *Aktualnie Problemi Filologii: Materialı II. Mejdunar. Nauç. Konf*, Krasnodar, s. 39- 41.

Saviyeva, V. (2015). "Akademik Hamid Araslının Elmi İrsinde Koroğlu Dastanı". *Sivliziya*, Bakü, S: 19, s. 68- 73.

Sektor narodno- poyetiçeskogo tvorçestva (1958). *Ob Osnovnih Printsipah Sobiraniya i Nauçnoy Publikatsii Eposa Narodov SSSR*. Moskova.

Tahmasib, M. H. (1956). *Koroğlu*. Bakı: EA Neşriyyarı.

Velizade, M. (1890). "VIII. Efsane O Razboynike Ker- Oglı". *Sbornik Materialov Dlya Opisaniya Mestnostey i Plemen Kavkaza*, S: 9, s. 121- 126.

Volkova, N. G. (1969). "Etniçeskie Protessi v Zakavkazye v XIX- XX vv". *Kavkazskiy Etnografiçeskiy Sbornik IV*, Moskova, s. 3- 70.

GÜRCİSTAN'DA YAPILAN KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, GELECEĞİ

Makvala KHAREBAVA/ GÜRCİSTAN

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
mkhareba@gmail.com

ÖZET: Gürcistan ile Türk Dünyası arasındaki ilişkiler asırlara dayanmaktadır. Kafkasya'ya ilk Türk kavimlerin gelişinden itibaren Gürcüler ile Türkler arasında kültürel etkileşim başlamıştır. Bu ilişkiler her iki halkın sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamlarında iz bırakmış, özellikle de folklor alanında birbirlerinden etkilenmişlerdir. Gürcistan'da folklor çalışmaları başlayınca, Doğubilim fakültesi kurulduktan sonra Gürcü Türkologlar tarafından Türkiye'nin tarihi, Türk dili ve edebiyatı, Türk Dünyası folkloru incelenip araştırılmıştır. Gürcistan'da yaşayan Türkler arasında da Köroğlu Destanı anlatılmış ve günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Bu çalışmamızda Gürcistan'da Köroğlu destanının varlığı ve yayılması hakkında bilgi verilecek, Kafkasya coğrafyasında bu destanın yayılması, tanınması ve benimsenmesinin nedenleri üzerinde durulacak, Tiflis El Yazma Enstitüsünde mevcut olan nüshanın önemi hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca Köroğlu Destanının ilk Gürcüce çevirilerine de değinilecektir. Gürcistan'ın Doğu, Güney-Doğu ve Acara bölgelerinden derlenmiş olan Köroğlu Destanının Gürcü versiyonları ile ilgili çalışmalar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Köroğlu Destanı, Gürcü Versiyonu, Acara Versiyonu.*

PAST, PRESENT AND FUTURE OF KOROGLU STUDIES IN GEORGIA

ABSTRACT: The relationship between Georgia and Turkish World is centuries old. From the arrival of the first Turk tribes to Caucasus, cultural interaction was established. This interaction had left marks in both of the population's social, economic, and cultural lives. Especially, they were influenced by each other in the folklore field. When folklore studies were undertaken in Georgia after the founding of Oriental Sciences Faculty, Georgian turcologists studied and researched Turkish history, Turkish Language and Literature, and Turkish World folklore. Epic of Koroglu was narrated and diversified throughout the years by the Turks who lived in Georgia and it had preserved its existence until today. In this study, information will be given about the Epic of Koroglu's existence and expansion in Georgia, and the reasons of expansion, recognition, and adoption of Epic of Koroglu in Caucasia geography will be studied. Also, information will be given about the importance Epic of Koroglu copy currently available in Tbilisi Hand Writing Institute. In addition, the first translations of Epic of Koroglu will be mentioned. Versions of Epic of Koroglu will be studied which were compiled in East, South-East and Ajara regions of Georgia.

Keywords: *Epic of Koroglu, Georgian Version, Ajara Version.*

Başta Türk Dünyası olmak üzere Köroğlu hakkında yapılan araştırmalar, incelemeler, derlemeler yani ilmi çalışmalar Gürcistan'da 20. asırda başlamıştır. Ancak Köroğlu destanının yayınlanması Kafkasya coğrafyasında ve Gürcistan'da erken asırlara aittir.

Türk halklarının zengin ve çok kollu destanlık mirası Gürcü ve tüm dünya bilim adamlarının ilgi alanı olmuştur. Gürcistan'da Türk destanları Helenistik, Fars veya Orta çağ Avrupa destanlarından farklı olarak, yazılı ve edebi metinler şeklinde değil de sözlü metinler olarak anlatıcılar tarafından canlı olarak aktarılmıştır.

Köroğlu ismi ve destanının ülkemizde yayınlanmasının ne zaman başladığına dair Gürcü yazılı kaynaklarımız mevcut değildir. Fakat özellikle XVI-XVII. asırlarda Gürcistan'ın İran ve Osmanlı devletleri ile kültürel-siyasi ilişkileri güçlenmeye başlamıştır. Türk halkların

Gürcistan'a göçü ve yerleşmesi ile beraber diğer gelenekler ve göreneklerle birlikte sözlü edebiyatı da yayılma aşamasına geçmiştir. Ayrıca Tiflis şehri XVII. asırda ticari yolların kavşağında merkezi bir rol üstlenmiş ve kent çok dilde konuşan farklı halkların yaşadığı bir yerleşime dönüşmüştür. Gürcistan'da yerleşmiş olan Türkmen Kızılbaş kavimleri, Fars, Osmanlı, Ermeni tüccarlar ile ustalar kendi gelenek-göreneklerini yanında taşımışlardır. İran edebiyatı ve folkloru çevrilmiş metinler ile yayılırken, Türk folklor gelenekleri sözlü metinler olarak aşıklar tarafından söylenip halk arasında popüler olmuştur. Aşıkların repertuarında Köroğlu hikayesi en önemli yeri tutmuştur. Dolayısıyla XVII. asırdan Köroğlu isminin Gürcistan'da yayılmaya başladığı tahmin ediliyor. Dinleyici baştan Türkçe konuşan, bu dilden anlayan bir kitle olup, ileride Gürcü dinleyicilerin de katılmış olduğunu düşünüyoruz, çünkü Tiflis'te yaşayan Gürcüler genellikle Azerice, Türkçe ve Ermenice biliyorlardı. Ayrıca Gürcistan'da faaliyet gösteren Aşıklar Gürcüce öğrenip ve destanları hem Türkçe hem Azerice hem Gürcüce anlatırlarmış. Gürcistan'da özellikle Tiflis'te çok dilde anlatıcılar olduğu bilinmektedir (Şakulaşvili, 1970: 15). Ayrıca, XVII. asırda Ermeni tarihçiler Arakel Tavrizeli (Tebrizli) ile Zakarya Kanakertsi Köroğlu şarkılarının aşıklar tarafından anlatıldığını kendi eserlerinde de yazmışlardır (Çlaidze, 1978: 25).

Sonuçta XVII- XVIII. asırlarda Gürcistan'da Köroğlu Destanının yayınlanma sebepleri şunlardır: Kızılbaş İran ve Osmanlı Türkiye ile kültürel-siyasi ilişkilerin güçlendirilmesi; Gürcistan topraklarında Türk kavimlerin yerleşmesi (Kızılbaşlar, Türkmenler); Gürcistan'ın kırsal bölgelerinin İslamlaşması ve Türkçeleşmesidir. Ayrıca Tiflis'in çok kültürlü özellikle doğu kültürünü barındıran bir kent olarak oluşturulmasıdır (Çlaidze, 1978: 25).

Köroğlu destanının Gürcüler tarafından benimsemesinin nedenleri: XVI- XVII. asırlarda ülkenin düşmanlarla savaşı ve Gürcistan halkının sosyal durumu çok ağırlaşmıştır. Hem şehirlerde hem kırsal yerlerde isyan başlamıştır. Eşkıyalar ormana kaçıp sosyal hakları için mücadeleye başlamışlar. Halk arasında adalet için savaşan kahramanlar folklorun kahramanları olmuştur (Arsena Odzelaşvili, Mikha Çuçulaşvili, Sadara Arabuli, v.s. isimler gerçek eşkıyalar halkın kahramanı olup onların hakkında efsaneler, şiirler söylenmiştir). XIX.

asırda Gürcistan'da Azeri eşkıya Kerem çok popüler olmuştur. Azerbaycan folklorunda Gürcü Arsena Odzelaşvili hakkında şiirler mevcuttur.

II. Koroğlu Destanı'nın Gürcistan'da popülerleşmesi konusunda Tiflis'te Rusça yayınlanan "Kavkaz" adlı gazete büyük rol oynamıştır. Gazetede bu destanın Azeri versiyonundan bölümlerle kahraman hakkında bilgiler yayınlanmıştır. "Kavkaz"ta 1906 yılında 24. ciltte P. Opoçinin'in imzası ile "Koroğlu" (legend) isimli bir manzum eser basılmıştır. Bu eserdeki hikâyeler Koroğlu destanının bugüne kadar yayınlanmış varyantlarına benzememektedir. Kaynak olarak hangi halk anlatıları olduğu bilinmiyor. Ancak Gürcü Türkolog Lia Çlaidze adı geçen eserin kaynağı destanın Gürcü versiyonu olabileceğini tahmin etmektedir (Çlaidze, 1978: 29). Bu versiyonda Koroğlu rehin aldığı bir kör yaşlı anlatıcıdan Gürcüce şarkılar söylemesini ister. Anlatıcı ona Gürcistan'ın zor durumunu anlatır ve ekler: Gürcistan Koroğlu gibi eşkıya doğurduğu için tanrı cezalandırıp zor duruma düşürdü. Bu sözleri duyunca Koroğlu üzülerək vatan Gürcistan için dua eder ve kayadan atlayıp intihar eder. Benzer hikâyeye diğer Gürcü versiyonlarında rastlamıyoruz, fakat Acara varyantlarında bazı anlatıcılar Koroğlu'nun Gürcü kahramanı olduğunu söyler (Kaşia, 2015: 68).

XIX. asırda Gürcüce yayınlanan "Tsiskari" dergisinde Nigâr hanımın kaçırılma sahnesi ile yaşlı Koroğlu'nun İsfahan'a seyahati anlatılmıştır, bu varyantın Çodzko'nun derlediği metinden olduğu düşünülmektedir. Hikâyenin önsözü ilgi çekicidir: "Biz Gürcüler Koroğlu'nun ismini çok duyduk, fakat onun kim olduğunu ve geçen asırlarda nasıl bir yiğitlik göstermiş olduğunu çok bilen yok. O hem kahraman hem anlatıcı olarak çok meşhurdu". Koroğlunun anlatıcı olması geleneksel fikri ve yaşadığı dönemi anlatması açısından bu sözler ilgi çekicidir (Tsiskari, 1872: No:1).

Gürcistan'da çıkan dergi ve gazetelerde yayınlanan Koroğlu destanının bölümlerinin çevirileri, destanın hem halk arasında hem de toplumun üst tabakasında popüler olmasını sağlamıştır. Bu yüzden bildirimizin bu kısmında Koroğlu Destanı'nın ilk çevirilerinden (Rusça ve Gürcüce) bahsetmek istiyoruz.

1856'da Tiflis'te çıkan "Kavkaz" gazetesinin sayılarında Köroğlu "Vostochniy Poet- Naezdnik" ("Doğunun Atlı şairi Köroğlu") başlığı ile S. Penn'in Rusçaya çevirdiği Köroğlu metni yayınlanmıştır. Nikolay Çernişevskiy'in bu metnin Rusça yayınlanması ile ilgili olarak kaleme aldığı tanıtma yazısı 1856'da "Sovremennik" dergisinde yayınlanmıştır (Ekici, 2004, s. 29).

Gürcüler Köroğlu Destanı'nın hem Azerbaycan hem Anadolu Türk kolları üzerinden tanımıştır. Azerbaycan versiyonu ilk olarak Alekhandre Çodzko tarafından Güney Azerbaycan'da derlenmiş, 1842 yılında yayınlanan Köroğlu metinleri ilk derleme metinleri olarak kabul edilmiştir. Bu metin neşri daha sonra Köroğlu'nun Batı dünyasında ve Kafkasya'da yayınlanmasını sağlamıştır. Çodzko'ya göre doğuda Köroğlu destanı özel anlatıcılar yani aşıklar tarafından anlatılırdı ve onlara "Shah namehanları" ve "Kuranhanları" gibi "Köroğluhanları" ismi verilmişti (Çlaidze, 1978: 6).

Köroğlunun Türkçe versiyonlarının hemen hemen hepsi yayınlanmış ve incelenmiştir, ancak destanın Gürcü versiyonları hakkında yeteri derecede çalışma yapılmamıştır. Köroğlu destanının Gürcü versiyonlarının ilk yayını 1911'de Gürcü bilim adamı Niko Marr tarafından gerçekleştirilmiştir: "Koroğlis Ekia" (Köroğlu Destanı) (Marr, 1911: 55-70).

Köroğlu destanının Gürcü versiyonlarının ilk incelemelerini Prof. M. Çikovani ile Prof. Serebryakov 1965 tarihinde Bakü'de düzenlenmiş olan konferansta yaptıkları sunumda ortaya koymuşlardır: "Skazanye o Keroglu i Aşug Garibe v Gruzınskom Folklore" (Gürcü Folklorunda Köroğlu Destanı ile Aşuğ Garip). Ancak konferans için hazırlanmış bir sunumda Köroğlu Destanı'nın Gürcü versiyonlarının tümünü incelemek elbette ki imkansızdı (Çikovani, Serebryakov, 1965: 240).

Gürcü versiyonlarına ait daha kapsamlı çalışmalar Azeri bilim adamı F. Fakhradov tarafından yapılmıştır. Onun Doktora tezi "Zakavkaskaya Versiya Eposa Keroglu"nın V. bölümünde "Epos Keroglu u Gruzın" ("Gürcülerde Köroğlu") Gürcistan'ın farklı bölgelerinde derlenmiş destan örneklerine yer vermiştir. Fakat Gürcistan'da derlenmiş olan bu örnekler destanın Gürcü versiyonu değil, Gürcistan'da yaşayan Azeri ve Abhazya bölgesinde yaşayan halklardan derlenmiş örneklerdir (Çlaidze, 1978: 9). Ayrıca, F. Fakhradov tezinde Gürcü alfabesiyle

yazılmış Köroğlu Őarkılarından söz etmiştir. Fakat bu metinler Azeri dilinde olan metinlerdir ve Gürcü versiyonu olarak kabul etmemiz doğru değildir. Malum olduğu üzere Köroğlu Őarkılarını Gürcüce transkripsiyon olarak Tiflisli ozan Sayatnova'nın oğlu İvane Seidov tarafından bir defterde toplanmıştır. Biliniyor ki, Gürcüce olmayan Türkçe veya Azerice metinleri bazen Arap alfabesinin zorluğundan dolayı Gürcüce kaydetmiŐlerdir. Mesela büyük Azeri Şairlerden Vidad ile Vagif'in Şiirleri de Gürcü alfabesi ile kaydedilmiştir (Aliyev, 1958;  laidze, 1978: 9). Dolayısıyla yukarıda F. Fahradoev'un sözünü ettiğimiz çalışmasında yayınlanmış metinler destanın Gürcü versiyonu değil, Gürcistan'da yaşayan Azeri halkından derlenmiş varyantlarıdır. Gürcü versiyon olarak sadece N. Marr tarafından yayınlamış metinlerle birlikte derlenmiş olan 5 metni daha kabul edebiliriz.

Ayrıca, "Kavkaz" gazetesinde yayınlanmış "Kere-Oğlı" (Predaniye) adlı bir metin de bilinmektedir (Kavkas, 1847). Bu metin A.  odzko tarafından yayınlanmış metne benzer, fakat Gürcü versiyonu olup olmadığı belli değildir ve özel olarak incelenmesi gerekmektedir. F. Fahradoev' aynı çalışmasında Abhazca ve Acara dilinde derlenmiş metinlerden söz etmiştir. 1936 yılında Sokhumi Şehrine yakın bir bölgede derlenmiş bu metinler Abhaz dilinde değil Laz dilindedir. Abhaz sözlü edebiyatında Köroğlu Destanı bilinmiyor ( laidze, 1978: 10). Acara dilindeki versiyonlara gelince, maalesef Azeri bilim adamı Acara dilini ayrı bir dil olarak belirtmiştir, gerçekte Acara Gürcistan'ın bir bölgesidir, Acarahlılar ise Gürcü halkıdır ve Gürcüce konuŐurlar. Ayrıca bu çalışmada Köroğlu Destanın Acara ile Akhaltsikhe (Ahıska) varyantları aynı başlık altında toplanmış ve bunların AŞık Koshaevin repertuarından alındığı tahmin edilmektedir. Fakat bu iki varyantın aynı grupta ele alınmasının nedeni ve Koshaev'in varyantlarının orijinalinin Gürcüce mi yoksa Ermenice mi olduğu bilinmemektedir ( laidze, 1978: 10).

B. Karriev'in monografisinde "Epi eskiye Skazaniya o Ker-Oğlı u Tyurkoyazı nıh Narodov" Köroğlu destanının tüm versiyonları hakkında bilgi verilmektedir. Fakat Köroğlu Destan'ın Gürcü versiyonu sadece N. Marr ile G. Shaishmelashvili'nin çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır; ancak yine de kendisinin de belirttiği gibi yeterince

incelenmemiş, yeni araştırmalarla ciddi çalışmaların yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır (Karriev, 1968: 61).

Köroğlu destanın parçaları XVII. asırda kaydedilmeye başlanmıştır. Bu destan parçalarından ilki Ermeni tüccar Elias Mushegian 1721 tarihli defterde Ermeni harfleriyle 13 Azerice türkü kaydetmiştir. Ayrıca Şair Andalıp Garacadağlı tarafından hazırlanan Azerbaycan Şiiri Kitabı'nda Köroğlunun şarkıları da yer almıştır. 1823 yılında Tiflisli ozan Sayatnova'nın oğlu İvane Seydov babasının Gürcü alfabesi ile kaydedilmiş Azerice şiirlerinin defterini hazırlarken Köroğlunun türküleri de bu deftere dahil etmiştir (Şakulashvili, 1970: 9).

XIX. asırda dünyada halk bilim çalışmaları ilmi boyut kazanırken Kafkasya'da sözlü edebiyat örnekleri araştırılmaya başlanmıştır. Köroğlu destanının parçalarının Rusça çevirileri gazetelerde ve dergilerde yayınlanmaya başlanmıştır.

1830 Köroğlu destanı Tiflis'te "Tifliskiye Vedomosti" gazetesinde yayınlamıştır: "Derevnyaya Ogrudzha: zamok razboynika Uruşana, Koroglı, Ego istoriya, rasskaz ob Erivanskom sardare". Bu yayın uzmanlar tarafından incelenmemiştir (Tifliskiye Vedomosti, 1830).

1840 yılında Polonyalı yazar İ. Şopen Güney Azerbaycan'da Ermeni tercümanın aracılığı ile Köroğlu destanını derleyip kaydetmiş ve Rusça çevirisini Petersburg'da yayınlamıştır. "Bayron Usulü Destan" adı verilen bu versiyonda eserin önsözü ve sonu (Köroğlu'nun Gürcü sevgilisinin ölümü ve intikamı) kuşkusuz Şopen'in romantik yorumunu içerdiği için bu çalışma orijinal bir halk ürünü değildir; ancak Köroğlu destanının tanıtımı açısından büyük rol oynamıştır.

Bilindiği üzere Köroğlu destanının ilk sözlü versiyonlarının derlenmesi Rusya Konsolosu A. Çodzko tarafından Güney Azerbaycan'da gerçekleştirilmiştir. Çodzko'nun kaydının orijinali Fransa Milli Kütüphanesinde bulunmaktadır; kopyası ise İstanbul Türkoloji Enstitüsü'ndedir. A. Çodzko'nun çalışmaları ve önemi hakkında burada konuşmak fuzulidir, burada belirtmemiz gerekir ki İngilizce çevirisi 1842 yılında İngiltere/ Londra'da yayınlanmıştır. Kitabın bazı parçaları (1843 Viyana) Almanca, 1855'te ise Fransızca olarak yayınlanmıştır.

Fakat burada bizim için Rusça çeviri daha önemlidir. Onun kitabının Rusça çevirisinin 1856 yılında Tiflis'te yayınlanması, Gürcistan'da ve tüm Kafkasya'da Köroğlu destanına ilgi uyandırıp araştırmaların başlamasında büyük rol oynamıştır. Bu yayından sonra olumlu eleştiriler yazılmış, "Sovrenmennik" dergisinde Köroğlu kahramanı şair olarak, destan ise onun şiirsel bir eseri olarak görülmüş, Köroğlu destanı Türklerin milli bir destanı olarak kabul edilmiştir.

Gürcü versiyonunun en eski kaydı 1898 SMOMRK'de yayınlanmış metin "Keroglı"dır, bu bir bölümdür ve kahramanın çocukluğunda olağanüstü güce sahip olduğunu anlatır. Bu metin Gürcistan'da derlenip Rusça'ya çevirilmiştir (CMOMPK, 1978, GMK- 442/9).

1872 yılında "Tsiskari" dergisinde destanın Gürcüce yayınlanmış bir bölümünü ise orijinal halk ürünü olarak değil, edebi çeviri olarak kabul edebiliriz (Tsiskari,1872). Köroğlu destanının en eski Gürcüce metni ise K. Gvaramadze tarafından Meskheti'de (1909) kaydedilmiş metnidir "Köroğlis Zğapari" (Köroğlunun Masalı). Metin hacimlidir ve Demurçuoğlu tarafından Cafar Paşa'nın kaçırılmasını anlatır. K. Gvaramadze'nin ikinci kaydı ise üç hikâyeden oluşturmaktadır (Çlaidze, 1978: 35).

En kapsamlı ve en geniş kurgu olarak bilinen N. Marr'ın İmerkhevi'de (Artvin Bölgesi) kaydettiği metindir. Anlatıcı manzum bölümlerini bile şiirlerle anlatır ve Köroğlu tarafından at kaçırma hadisesi bu hikâyesi yer almaktadır (Marr, 1911: 61-70). 1926 Adigeni Pulate köyü anlatıcı Muhamet Yusuf Oğlu S. Jikiya'ya anlattığı ise "Köroğlı 7 kolundan oluşmaktadır."

Gürcistan Acara Bölgesinde (Dağlık Acara) daha önce Gürcü bilim adamı olan, 1958 yılında Doğubilimci Zurab Tandilava araştırma yapmıştır, destanın bölümlerini kaydetmiştir. Bu metinler Batum arşivinde muhafaza edilmektedir (Çlaidze, 1978: 32). 1964 tarihinde Acara bölgesi Khulo Didacara köyünden anlatıcı Khozrevanidze İlia Yusuf'un Oğlu'na göre destanın 40 -50 sene önce var olan metinleri kaybolmuştur (Çlaidze, 1978: 34).

Köroğlu Destanı'nın Gürcü versiyonları en kapsamlı şekilde Türkolog Halk Bilimcisi Prof. Lia Çlaidze tarafından monografi çalışması olarak iki dilde (Gürcüce- Rusça 1978) yayınlanmıştır. L.Çlaidze 1964 yılında Gürcistan'ın çeşitli bölgelerinde derleme yapıp 1978 kitap haline getirmiştir. Köroğlu Destanının kurgusu aşağıdaki sırayla yayınlanmıştır:

- 1.Köroğlu'nun hikâyesi
- 2.Köroğlu'nun Nagili
- 3.Şah-Abbas tarafından Köroğlunun babasının kör edilmesi
- 4.Demirçioğlunun hikâyesi
- 5.Keloğlan tarafından Kırat'ın çalınması
- 6.Hamza tarafından Kırat'ın çalınması
- 7.Köroğlu'nun babasının özürlü kardeşine ziyareti ve Köroğlu'nun haydut olması
- 8.Köroğlu'nun çocuğunun hikâyesi
- 9.Bolubeyi tarafından Köroğlu'nun rehin alınması

Acara Bölgesinde Türkolog ve halk bilimci Lia Çlaidze'nin tarafından derlenen 16 hikâyeden üçü babanın kör olmasını, atların büyütülmesini anlatır; üç hikâye ise at kaçırma olayını anlatır; iki hikâye Köroğlu'nun rehin alınmasını, diğerleri ise Köroğlu ile Demircioğlu'nun buluşmasını anlatır.

Köroğlu'nun Gürcü versiyonunun kurgusu diğer versiyonlara benzer: atların doğumu, babanın kör oluşun, atların büyütülmesi, baba-oğlunun evi terk edip Çamlıbeli'ye yerleşmesi, Köroğlu'nun serüveni ve arkadaşları, Demircioğlu'nun (Demurçoğlu), İsa Bala'nın, Giziroğlu'nun (Gızırşaya) yanına gelmesi anlatılır. Ayrıca atın kaçırılma hikâyesi Türk ve Azeri versiyonlarında olduğu gibi Gürcü versiyonunda da geçer.

Çobandan koyun isteme, Tele Hanıma aşk mektubu gönderme, Demircioğlu'nun rehin alınması, Done Hanım'ın kaçırılma hikâyeleri Gürcü versiyonda değişikliklere uğramıştır. Örnek vermek gerekirse, Ayvaz karakteri Gürcü versiyonunda Bolu Beyi kervanbaşısıdır ve Köroğlu onu beğenip kaçıtır, evlat edinir.

Köroğlu destanının hemen hemen bütün versiyonlarında babasız büyüyen oğul motifi vardır. Baba-oğul savaşta karşılaşır ve çatışma babanın zaferi ile sonuçlanır. Gürcü versiyonuna göre çatışmada oğlan

babasını yenip kılıçla vurmak üzere iken, babası kılıcı tanır, onunla savaşanın kendi oğlu olduğunu fark eder ve baba-oğul barışırlar.

Kafkasya ve Türk versiyonlarında Köroğlu'nun karısı Nigar Hanım sultanın kızıdır. Gürcü versiyonuna göre ise Bolu Beyi'nin kız kardeşidir. Gürcü versiyonunda düşman olan bütün karakterler Bolu Bey'inde birleştirmiştir. Atın hırsız olan Hamza bile Gürcü versiyonunda Bolu Beyi'dir. Gürcü versiyonlarında farklı olan ve diğer versiyonlarda olmayan hikâyeler de mevcuttur. Köroğlu'nun babası'nın özürü bir kardeşi vardır ve baba-oğul onu ziyaret ederler. Gürcü versiyonunda Köroğlu ile Bolu Beyi akraba olup barışırlar. Gürcü versiyonlarında Köroğlu destanı bazı değişikliklere uğramış, değişmiş ve yerel motifler de eklenmiştir.

Shota Rustaveli Devlet Üniversitesi Niko Berdzenishvili Bilim Araştırmaları Enstitüsü ile Acara Devlet Müzesi Folklor Arşivlerinde muhafaza edilen Köroğlu destanının onlarca varyantı mevcuttur. Halk bilimcileri tarafından inceleme-araştırmasını bekler.

Batı Gürcistan'da Köroğlu destanı ve aşıklık geleneği bilinmemektedir; hatta Acara bölgesindeki aşıklar Gürcistan'ın Müslümanlaşmış Güney tarafından gelmişlerdir (Çlaidze, 1978: 10).

Kartli (Doğu Gürcistan) metinleri azdır, fakat Köroğlu ismi çok popülerdir: "Köroğlu çok güçlü bir adammış, kendi atıyla uçunca onun izleri kalıyordu"- anlatıcıların söyledikleri bazı köylerdeki kayalarda veya ormanda bu izleri bile gösteriyorlarmış.

Meskheti, Acara ve İmerkhevi' bölgelerinin Türkiye'ye yakın oldukları için Türk versiyonlarından etkilendiği düşünülmektedir. Ayrıca, bu Gürcü versiyonlarının şiir bölümlerinin Türkçesi Anadolu Türkçesidir. Saingilo bölgesinde (Azerbaycan'da Gürcülerin yerleşimi) Çlaidze'ye göre daha masalsi- fantastik hikâyelerden oluşmaktadır. (Çlaidze, 1978: 36). Eğer Gürcü anlatıcı Türkçe'yi biliyorsa şiiri satır satırına çeviri olarak anlatmaktadır. Doğu Gürcistan'da şiir bölümleri yoktur (Chlaidze, 1978: 32).

Şiirlerde daha çok kahramanların diyaloglarına yer verilmiş, bu diyaloglarda onların duygusal ifadelerine veya atın övgü sözleri gibi sözlere ağırlık verilmiştir. Gürcü anlatıcı şarkı olarak anlatmamaktadır. Ancak şiirsel bölümleri satır çevirisi olarak özel bir şekilde (teatral olarak) yüksek sesle okur, sanki bu şiirsel bölümleri düzyazıdan ayırmak ister.

Köroğlu’nun Gürcü versiyonunun şekline gelince, mensur bölümleri şiir bölümlerden daha çoktur. Gürcü Türkolog Halk Bilimci Prof. Dr. Lia Çlaidze’ye göre, şiirlerin Gürcüce çevirilerini yapmak zor olduğu için Gürcü dinleyici aşıklardan dinlediği Köroğlu destanının mensur bölümlerini daha kolay hafızaya alıp Gürcüce çeviriyordu.

Gürcistan’da Köroğlu destanının Türk, Azeri, Ermeni ve Müslüman olan ve iki dili bilen Gürcü aşıklar tarafından yayıldığı düşünülüyor. Köroğlu destanının Gürcistan’da en çok yayıldığı yer Türk kavimlerinin yerleştikleri bölgelerdir: Acara, Meskheti -Güney Gürcistan ile Doğu Gürcistan Bölgeleri: Kartli, Kakheti ve Saingilo’dur. Batı Gürcistan Köroğlu destanını bilmez, tanımaz.

Kaydedilmiş en eski Gürcü versiyonu 1872 ve 1898 yıllarına aittir. 1909 yılında ise Gürcü düşünür K. Gvaramadze tarafından “Köroğlu Masalı” olarak kaydedilmiştir ve bu kayıta Demircioğlu tarafından Cafar Paşa’nın kızının kaçırılma hikâyesin geniş bir şekilde anlatılmıştır. Gürcü bilim adamı Niko Marr tarafından Meskheti bölgesinde kaydedilmiş Köroğlu versiyonunda at kaçırma hikâyesi anlatılır.

Lia Çlaidze, Gürcistan’ın Güney bölgeleri: Acara, İmerkhevi ve Meskheti versiyonlarının Köroğlu’nun Türk versiyonundan etkilendiğini savunur.

Köroğlu destanının farklı metinlerine dayanarak 2015 yılında Batum Shota Rustaveli Üniversitesi Öğretim üyesi Alkazar Kaşia “Köroğlu’nun Gürcü versiyonlarının Acara Varyantları” konulu doktora tezi çalışması yapmıştır. Bu çalışmada, Acara bölgesinde derlenmiş Gürcü versiyonlarının Acara varyantları ele alınıp analiz edilmiştir. Kaşia’ya göre Acara varyantlarının çoğunda, Gürcü

versiyonlardan farklı olarak, orijinal destanlarda olduğu gibi hem manzum hem mensur şekilleri mevcuttur. Halk anlatıcıları düz kısımları anlatırlar, şiirleri ise sazlarla şarkı olarak söylerlerdi. Gürcistan'ın diğer bölgeleri'nde anlatıcılar Türkçe bilmedikleri için manzum yerleri düz bir şekilde anlatırlardı. Acara'daki anlatıcılar ise Türkçe bildikleri için şarkıları Türkçe söylerlerdi. Ayrıca, Acara varyantlarında Kuran-ı kerim hadisleri, mitoloji elementlerine de rastlanmaktadır. Bunun nedeni de bu bölgenin Türk kültürünün etkisi altında bulunmasıdır. (Kaşia, 2015)

Köroğlu Destanının Acara varyantlarında da kurgu gelenekseldir:

1. Kahramanın evden çıkışı,
2. Eş aranması,
3. Canavarların yenilmesi,
4. Eve dönüş,
- 5.Ölüm.

Acara varyantlarında kurgu sade ve samimidir, öykü gibi başlar, seçkin pehlivanlar buluşur, tanışır, Çamlıbel'e gidilir. Kahramanlar dost olmadan önce yiğitçe güreşir (Kaşia, 2015: 18).

Destan'ın diğer versiyonlarında olduğu gibi kahraman amacına ulaşmak için engelleri aşarak iradesini, yiğitliğini, mertliğini ortaya koyar. Ayrıca, âşık olan kadınların sadakati ve sevgisi Köroğlu hikâyelerini daha da ilgi çekici yapar (Kaşia, 2015: 39).

Köroğlu Destanının Gürcü versiyonlarının Acara varyantlarının motifleri, kurguları "Doğu" gibi renklidir, ancak yerli etnik- kültürel motifleri eklenerek bu destana yeni kimlik kazandırılmıştır.

Ayrıca, Gürcistan Bilim Akademisi Kekelidze El Yazmaları Enstitüsü'nde muhafaza edilmiş XVIII. asırda Köroğlu destanının Azerbaycan versiyonunun en kapsamlı el yazma metni hakkında da bilgi vermek isterim. Bu el yazma metninin Köroğlu'nun oluşumu, tarihi ve kahramanlarının prototiplerinin araştırılması için oldukça önemli olduğunu düşünmekteyiz. 28 koldan oluşan bu Tiflis nüshasının bir kopyası Türkiye'ye getirilmiş ancak Türkiye Türkçesine aktarılma çalışmaları henüz bitirilememiştir. Tebriz anlatması Azerbaycan Milli

ilimler Akademisi Folklor Enstitüsü tarafından Latin harfleri ve Azerbaycan Türkçesi ile 2005 yılında bastırılmıştır. Azerbaycan Türkçesi ve Latin harfleriyle Bakü'de bastırılan M. H. Tehmasib'in hazırladığı "Köroğlu Kitabı", 17 kol olarak hem Azeri Türkçesi ve Latin alfabesiyle, hem de Gürcüce ve Gürcü alfabesiyle 2010 yılında Tiflis'te 720 sayfa olarak bastırılmıştır.

Köroğlu ve XIX asrın Gürcü Edebiyatı

XIX. asrın 2. Yarısında "Soylu Eşkıya" artık folklor eserlerinden çıkıp edebi kahraman olmaya başlamıştır.1850'lerde Gürcü yazar Z. Antonov "Köroğlu" adlı tiyatro eserini İ. Evlakhov'un "Ş(Ç)amlibel Ovası" adlı öyküsünden (Rusça 1849 yayını) esinlenerek yazmıştır (Antonov, 1850). Öykünün kaynağı ise aşıklar tarafından anlatılan Köroğlu şiirleri ve şarkılarıdır. Bu eser sayesinde Köroğlu ilk defa Gürcü tiyatro sahnesinde haksızlığa karşı mücadele veren bir kahraman olarak ortaya çıkmıştır.

Gürcü Edebiyatının önde gelen isimlerden biri, klasik yazar İlia Chavchavadze Köroğlu'nun hikâyesinden etkilenmiş ve "Kako Kaçağı" (Kaçak Kako) eserinde Köroğlu'dan söz etmiştir:

"...Köroğluluk yapmak isterdi gönlüm
Kıskanırdım onun atını." (Chavchavadze, 1987: 503)

Gürcü yazar Rapiel Eristavi 1882 yılında "Köroğlu" şiirini yazmış, onun halk destanı olduğunu belirtmiştir. Şair Köroğlu destanının çokça bilinen son sahnesini şiirinde ele almıştır:

Köroğlu ünlü olanı,
Gelip şarkı söylüyor,
Mert ve yiğit kahraman
Düşmandan korkmuyor,
Aniden biri çıktı karşısında
Omuzunda tüfek...

Tüfeği nasıl kullanıldığına öğrenince, kahraman üzülererek söylüyor:
"Kötü ile iyi eşit oldu, Dağ ve ova aynı oldu, yiğitlik değerini kaybetti"
(Tüfek icat oldu mertlik bozuldu") (İveria, 1882: No:1).

XIX. asrın sonu XX. asrın başında Tiflis kentinin meşhur şairi Davit Givişvili, Yakup Stefanov, Zulala ve Cemala gibi aşıklardan dinlediği

destanın birkaç bölümünü şiire çevirmiştir (Givişvili, 1887: Kari II;189: kari III; 1911) Lia Çlaidze'ye göre XIX. asrın ikinci yarısında “iyi niyetli eşkiya” foklordan edebiyata geçip Gürcü yazarların eserlerinde yer almış ve bu ismin yayılmasına ve tanıtılmasına yardımcı olmuştur. Alkazar Kaşia ise Köroğlunun halk arasında popüler olduğunu ve sevildiğini, bu nedenle bu kahramanın hikâyelerini ve destanını Gürcü yazarların çok iyi bildiklerini savunur (Kaşia, 2015: 41).

Sonuç

Yüzyıllardır Türk Dünyasında varlığını sürdürmüş olan ve oldukça geniş bir coğrafyada kendine yer edinen Köroğlu destanı, komşu halklarda da önemli bir yayılma alanına sahiptir. Bu yayılma alanlarından biri de kuşkusuz Gürcistan'dır. Gürcü versiyonu diğer versiyonlara benzemesine rağmen, yerleşik hayata ait motifler yoğun olarak işlenmiştir. Köroğlu Gürcü folklorunda haksızlığa karşı savaşan, halkını ve ülkesini koruyan bir kahraman olarak yer almıştır. Köroğlu ismi Gürcistan'da çok popüler olmuş: kaleye, köprüye, köye bile onun ismi verilmiştir. Köroğlişvili soyadı bile mevcuttur. Köroğlu Gürcü yazarların birçok eserinin de konusu olmuştur.

Köroğlu'nun Gürcü versiyonları hakkında oldukça fazla verinin elimizde bulunmasına rağmen bilim insanları tarafından henüz kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır. Komşu halkları ortak paydada buluşturan Köroğlu gibi bir destan kahramanı ve destan metni üzerinde yapılacak ortak projelerle Köroğlu'nun Gürcü versiyonları ve elimizde olan Köroğlu'nun Batı ve Doğu versiyonları arasında karşılaştırmalı bir çalışma yapılması mümkündür.

KAYNAKLAR

Antonov, Z. (1850). *Koroğli Tragedia 4 Mokmedebad* (Köroğlu Tradejisi 4 sahne). U. Kavkasiis Namestnikis Kantselariis Stamba, Tiflis.

Çavçavadze, İ. (1987). *İlia Çavçavadze Tzkhulebani*. c.I, Tiflis

Çikovani, M. Y.- Serebryakov S. S. (1965). “Skazaniye o Ker-ogli i o

Aşug Garibe v Gruzinskom Folklore”: *I. Materialli sessii, posvyashennoy itogam arkheologicheskikh i Etnograficheskikh issledovaniı. 1964 g V SSSR*, Baku.

Çlaidze, L. (1978). *Koroğlis Eposis Kartuli Versia*. Tiflis: Metsniereba.

Ekici, M. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Eristavi, R. (1882). İveria, No: 1. Tiflis

Givişvili. *Köroğli*, Kari I, 1887. Kari II, 1891; kari III, 1911, Tiflis: G. Çarkviani Matbaası.

İvgin, Hayrettin (2016). “Gürcistan'da ‘Köroğlu Destanı’ Konusunda Yapılan Çalışmalar”. *VI. Uluslararası Köroğlu Köroğlu Sempozyumu “Köroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildiriler Kitabı*, Editörler: Azize Aktaş Yasa- Faruk Öztürk, İstanbul: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16, s. 369-392.

Karriev, B. A. (1968). *Epiçeskiye skazaniya o Ker-Ogı u Tyurkoyazıçnıh Narodov*. Moskva.

Kaşıa, Al. (2015). *Koroğlus Kartuli Versiebis Acaruli Variantebi*. Batum: Doktora tezi.

Kavkaz (1847). C. 22, Tiflis.

Kavkaz (1850). C. 65, Tiflis.

Kavkaz (1856). C. 21, Tiflis.

Kavkaz (1906). C. 24, Tiflis.

Marr, N. Y. (1911). *Dnevnik poezdki v Şavşetiyu i Klarcetiyu: Teksti i raziiskaniya po armyano- Gruzinskoyi Filologii*. VII, Spb.

SMOMPK (1898). Koroglı.

Şakulashvili G. (1970). *Sayatnovas Azerbaycanuli Leksebi Teimuraziseuli Davtris Mikhedvit*. Tiflis.

Tifliskiye Vedomosti (1830). C. 68, Tiflis.

Tsiskari (1872). No:1, Tiflis.

KIRIM TATAR FOLKLORINDA KÖROĞLU ANLATILARI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Doç. Dr. Ranetta GAFAROVA/KIRIM
Ardahan Üniversitesi/ Türkiye
ranetta@bk.ru

ÖZET: Bir milletin hayatında millî kimliği belirleyen kültürün taşıyıcıları, geniş anlamda, sözlü ve yazılı ifade gelenekleridir. Kırım Tatar halk edebiyatı zengin bir folklor hazinesine sahiptir. Bu hazine, değişik türleriyle asırlar boyunca dilden dile geçerek günümüze kadar gelmiştir. Kırım Tatarları tarihlerindeki çok zor günlere rağmen bu halk mirasını korumuşlardır. Bunun için Sovyetler Birliği'nde Kırım Tatar dilinde çıkan yeğane yayın olan “Lenin Bayrağı” gazetesinde bazı yaşlı kimselerin babalarının halk sözlü edebiyatına ait küçük yüzlerce eseri basılmıştır. Ayrıca bu kişilerin “Çorabatır”, “Ediğe”, “Aşık Garip”, “Tahir ve Zöhre”, “Farhad ve Şirin”, “Arzı ve Gamber”, “Seyitbattal Gazı”, “Şahismail”, “Köroğlu”, “Kence Osman”, “Kerem ve Aslıhan”, “Asan”, “Leylâ ve Mecnun”, “Aygül” gibi yirmiden fazla halk destanını ezbere bildiklerini anlattıkları belirtilmektedir. Bizim dönemimizde de bu destanlardan en çok yayılıp halk tarafından bilinenleri “Qoplandı Batır”, “Ediğe”, “Çorabatır”, “Er Targıl”, “Köroğlu”, “Tahir ve Zöhre”, “Aşık Garip”, “Nar Qamış”, “Qozukürpeç ve Bayanslu”, “Arzınan Gamber”, “Kerem ve Aslıhan” ve diğerleri olmuştur.

Destanlar sözlü kültürden yazılı kültüre geçerken birtakım değişikliklere uğrar ve destan metinlerinde görülen her değişiklik bir varyant oluşturmaktadır. Bu akademik araştırmamızda, Kırım Tatar

destanlarından Çora Batır, Ediğe, Nar Kamış ve Köroğlu ile ilgili olarak yapılmış bilimsel araştırmalar incelenecek, değerlendirilecek ve antropolojik açıklaması yapılacaktır.

Kırım Tatar folkloru konusunda ciddi çalışmalar yapılmış fakat bu destanlar ile ilgili bilimsel incelemeler ne yazık ki bugüne kadar istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Kırım Tatar halk edebiyatının araştırmacıları arasında V. V. Radlov, U. Bodanskiy, Osman Akçokraklı, Kerim Camanaklı (Reşidov), A. Fetislamov, Cevair Mecitova, Refik Muzafarov ve Cafer Bekirov bulunmaktadır. Onların destanların özelliklerini açıklayan ve kısa birer analiz verdikleri makaleleri ve kitapları yayımlanmıştır.

Bilindiği üzere, Kırım Tatar halk edebiyatında yer alan bazı destanlar başka Türk halklarının folklorlarında da vardır. Ancak şunu kaydetmek gerek ki, Kırım Türklerinin destanlarının bazı kendine has hususiyetleri de bulunmaktadır. Onların farklı varyantları masalları hatırlatır. Bu destanlar hacim bakımından diğer Türk boylarının eserlerinden farklıdır. En büyük destan 20-25 sayfalık “Ediğe”, “Çorabatır”, “Köroğlu”; en küçük destan ise 2-3 sayfalık “Koplandı Batır”dır. Fakat diğer Türk boylarının bu destanları hacim bakımından çok daha büyüktür ve her biri ayrı kitap halinde neşredilmiştir.

Kırım Türklerinin destanları yüksek idealistikleri, halk sevgisi, kahramanlarının doğruluk, adalet için zulme karşı verdikleri mücadeleler ve insani boyutları ile diğer Türk boylarının destanlarıyla ortak özellikleri göstermektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Köroğlu, Kırım Tatar, Destan, Folklor, Kahraman, Alp Tipi.*

AN EVALUATION OF THE STUDIES ABOUT THE NARRATIVES OF KÖROĞLU IN CRIMEAN TATAR FOLKLORE: YESTERDAY, TODAY AND TOMORROW

ABSTRACT: The bearers of culture that assign the national identity of a society are broadly the traditions of oral and written statements. Crimean Tatar folk literature has a rich folklore treasure. This treasure with all its various types has reached today by being transmitted orally. Despite harsh days of survival in their history, Crimean Tatars have

been able to protect this folklore source. It is stated in “Lenin Bayrağı” (The Flag of Lenin), the only newspaper in Crimean Tatar language during the time of The Soviet Union, that in order to protect this folklore treasure the fathers of some old people have known and were able to orally recite hundreds of short literary texts in oral folk literature in addition to more than twenty folk epics such as “Çorabatır”, “Ediğe”, “Aşık Garip”, “Tahir ve Zöhre”, “Farhad ve Şirin”, “Arzı ve Ğamber”, “Seyitbattal Gazi”, “Şahismail”, “Köroğlu”, “Kence Osman”, “Kerem ve Aslıhan”, “Asan”, “Leylâ ve Mecnun” and “Aygül”. In our time currently mostly known and circulated oral epics include “Qoplandı Batır”, “Ediğe”, “Çorabatır”, “Er Tarğıl”, “Köroğlu”, “Tahir ve Zöhre”, “Aşık Garip”, “Nar Qamış”, “Qozukürpeç ve Bayanslu”, “Arzınan Ğamber”, “Kerem ve Aslıhan” and many others.

While epics are transmitted from oral culture into written culture they are opt to some changes and each change observed in epic texts constitute a variant. In this academic study, from an anthropological standpoint, we aim to analyze and assess Crimean Tatar epics basin on the scientific studies in Çora Batır, Edige, Nar Kamış and ‘Köroğlu’.

There are a bunch of critical studies in Crimean Tatar folklore yet unfortunately, the studies that have been made are not in the desired level. Among the researchers on Crimean Tatar folk literature are V. V. Radlov, U. Bodanskiy, Osman Akçokraklı, Kerim Camanaklı (Reşidov), A. Fetislamov, Cevair Mecitova, Refik Muzafarov and Cafer Bekirov, who are the most known scientific figures that study and publish about the same topic. These academic figures have analyzed and studied various aspects of these folk epics.

As it is known, some epics in Crimean Tatar folk literature are also seen in Turkish folk literature. Moreover, it should be noted that Crimean Tatar folk literature has its own special characteristics, different variations of which remind us of tales. These epics are mostly longer than Turkish ones. The longest ones include “Ediğe”, “Çorabatır”, “Köroğlu”, which are about 20 and 25 pages; and the shortest one is “Koplandı Batır”, which is made up of 2-3 pages. However, the folk epics of other Turkish tribes are much longer and each of them constitutes the length of a book.

The epics of Crimean Turks cast parallels with the epics of other Turkish tribes with their high idealism, the love of folk, the struggle of the heroes against the cruelty for the cause of justice, and the understanding of humanity.

Keywords: *Köroğlu, Crimean Tatar, Epic, Folklore, Hero, Alp Tip.*

Giriş

Kırım Tatar halkının medeni ve edebi mirasında destanlar ayrı yer tutuyor. Onlar halk edebiyatında muin ve geniş ortak bir türü olarak kabul edilmektedir.

1941 yılında “Kızıl Kırım” gazetesinde böyle malumat vermişler: “Kırım Dil ve Edebiyat Bilim Araştırma Enstitüsü’nde çeşit bölgelerden toplanmış 84’den fazla masal, destan, efsane bulunuyor. Onların arasında yaklaşık 500 yılından itibaren yaşamakta olan “Ediğe” destanın aynı vakitte “Çora Batır” destanının birçok varyantı bulunmaktadır” (Bekirov, 1988: 27-28).

Usein Bodaninsky Kırım Tatar kültüründe tanınmış tarihçi, ressam, sanatçı, etnograf ve Bahçesaray Han Sarayının Müzesi’nin ilk müdürü olarak biliniyor. Bahçesaray Müzesi’nde eski Kırım Tatarlarına ait şeyler onun sayesinde ortaya çıkıyor. Onun başkanlığında 1925 yılında Kırım Tatar halkının yaşadığı 55 yerleşim birimine etnografik içerikli araştırma gezileri yapılmıştır. Osman Nuri Akçokraklı (Osman Nuri Asanoğlu, Osman Asanoviç; Osman Nuri Asanoviç) (1879-1938) Kırımlı tarihçi, etnograf, paleograf, sanat tarihçisi, coğrafyacı ve yazar. 1925 yılı yazında Kırım’ın kuzey bölgelerine düzenlenen etnografya araştırma gezisine katıldı. Bu gezide çok sayıda folklor örneği derlendi, yaklaşık 50 yazma kitap ve belge toplandı. Kırım Tatarlarının soy işaretlerini (damgalar) topladı ve araştırdı. Türkçe ve Arapça Kırım yazıtlarının okunması alanında büyük bir uzmandı. "Çora Batır", "Koplandı Batır", "Edige" gibi tarihi epik destanlar üzerinde araştırmalar yaptı (Muzafarov, 1993). Folklor eserlerini araştırmasını yapan tarihçi ve eski yazıtların yazıt uzmanı, bilim adamı Osman Nuri Akçokraklı bu vazifeyi şerefle eda etti ve halk destanlarını bilen ihtiyarları bulunup bu eserleri yazıya geçirdi. Usein Bodaninsky böyle ilginç malumatla bahsediyor: “Semen köyünde

(Kezlev/Evpatorya) ve Tüp-Kenez Cankoy ilçesinde (Çongar) bir iki halk şairini (keday) – Seid-Mambet ve Kurt-Mambet Akayları (1926 yılında) bir araya getirdik. İki de çok ihtiyar, keskin zekalı, cahil olsalar da halk akıllı, yetenekli, tez ve büyük bir ustalık ile yaratıp benimsediler. Onlar bütün tarihi halk destanlarını “Edige”, “Çora Batır” ve diğerlerini ezbere biliyorlardı (Bodaninsky, 1928).

Destanlarda eski zamanda yaşayan insanların adalet ve hak hakkında fikirleri, zulümle karşı davası, nefret duyguları, hayat tecrübesi, dünya görüşü, iyi yaşam ilkeleri, halkın içtimai, siyasi hayatı tasvir edilmektedir. Kırım Tatar destanlarını mevzu ve gayelerine, edebiye itibarına göre iki bölüme ayırmak mümkündür: kahraman ve hayat hakkında metinler. Kahraman – “Koplandı Batır”, “Edige”, “Çora Batır”, “Köroğlu”; hayat hakkındaki metinler – “Tair ve Zore”, “Aşık Garip”, “Nar Kamış”, “Kozukürpeç ve Beyanslu”, “Arzinen Gamber”. Kırım Tatar halk edebiyatının araştırmacılar arasında Kerim Camanaklı (Reşidov), A. Fetislamov, C. Mecitova, R. Muzafarov İkinci Dünya Savaşı öncesinde Kırım’da en tanınmış bilim insanlarıdır. Onlar destanların ayrı özelliklerini açıklamışlar ve kısa bir analiz vermişlerdir. Maalesef, o zamandan bu yana kadar Kırım Tatarlarının destanlarının ayrıntılı incelenmesine yönelik çok az veri bulunmaktadır. Kırım Tatar destanlarının pek çoğunun diğer Türk halklarının destanları arasında bulunması ve bunlarla ilgili bilimsel çalışmalarda Kırım Tatar destanlarıyla ilgili açıklamalara da yer verilmiş olduğunu belirtmek gerekir (Yüksel, 2005; Ortakçı, 2014).

Bildiğimize göre, Kırım Tatar halk edebiyatında bazı destanlar başka Türk halklarının folklorlarında da var. Bu konuyu Altuğ Ortakçı böyle açıklıyor: “Türk boylarının tarihin belirli bir döneminde aynı coğrafyada birlikte yaşadığı ve bu dönemde ürettiği destanların, boyların farklı coğrafyalara göç etmesi ile birlikte çeşitlendiği ancak temelde aynı tema üzerinden anlatıldıklarına Çora/Şora Batır destanının varyantları da bir örnektir” (Ortakçı, 2014).

Dursun Yıldırım, “Türklerin destan araştırma ve incelemeleri de parçalanmışlık ve farklılaştırıcılık üzerine kurulu bir metodolojik yaklaşım ile ele alındığı için ortaya ‘komik’ yargılar ve sahiplenmeler çıkıyordu. Bu duruma en güzel örnekler ise, Türk destanlarının durumudur. Köroğlu, Alpamış ve Edige destanları bu parçalanmışlığı ve sahiplenme yolunda her bir Türk topluluğunun duyduğu yürek

çarpıntılarını yansıtan bu ‘destan’ anlatılarıdır. Oysa bu destanlar ve onların anlatıcıları <yırcılar, akınlar, bahşılar, âşıklar ve benzerleri> Türk yurtlarını dolana dolana gezerek onları ortak bir söz dağarcığında ve ifade dilinde yaptıkları icralar ve anlattıkları yaratılar yoluyla birleştirip bir bütün eylediler” (Yıldırım, 2016: 876) demektedir.

Bilindiği üzere Kırım Tatar destanları birçok Türk halkı ve onlara komşu olan diğer halklar arasında bilinmekte ve varyantları bulunmaktadır.

Çalışmamızda ayrıca Kırım Tatar halk edebiyatında Köroğlu destanın yeri ve rolü. Bu değerlemeden sonra Kırım Tatar halk edebiyatında Köroğlu destanının değerlendirilmesine geçebiliriz.

Arşiv verilerine göre, 1935 yılında Kırım’da derlenen ve yıllarca Bakü’deki el yazması arşivlerinde saklanan Köroğlu destanı ilk kez basıldı. Azerbaycan’ın başkenti Bakü’de yaşayan Kırım Tatar yazar Yakup Zeki, Köroğlu destanının Kırım Tatar varyantını Kırım Tatar halk sözlü sanatları meraklısı İvan Çobanov’dan dinleyerek 1935 yılında Latin alfabesiyle kayda geçirdi. 1873 yılında Mariupol bölgesinin Eski Karanı köyünde doğmuş olan İvan Çobanoğlu, “Aşık Garip”, “Kurşut Bek”, “Arzı ve Ğamber”, “Kozukurpeç”, “Alim” ve “Köroğlu” destanlarını kendisi söylemekteydi. Ancak Yakup Zeki’nin yazıya aldığı destan, onlarca yıl boyunca ne Kırım’da ne de Bakü’de yayınlanmadı. Köroğlu destanının elyazması aslı şu anda Bakü Fuzuli Enstitüsünün arşivinde korunmaktadır.

Stalin devrinde Nazi işgal Kuvvetleriyle iş birliği yapmakla suçlanan Kırım Tatarları, 1944 yılında yapılan katliamdan sonra toplu olarak Türkistan içlerine sürülmüşlerdir. Sürgün yerleri olan Özbekistan’da Kırım Tatarlarına uygulanan "Özel İskân" rejimi ile büyük şehirlere yerleşmeleri, ziraatla uğraşmaları, askerlik yapmaları engellenmiştir. Kültürel gelişmeleri tamamen durdurulan Kırım Tatarların tarihî ve kültürel mirasları yok sayılmış, Kırım’da Kırımlıları hatırlatacak her şey imha edilmiştir. On yıldan fazla süren bu mecburi suskunluk dönemi, Stalin’in 1953’te ölmesi üzerine partinin kontrollü bir şekilde geri çekilmesiyle sona erer. Bundan sonra Kırım Tatar sosyal, iktisadî ve kültürel haklarının korunması, etnik varlıklarının tanınması ve Kırım’a dönme konularında mücadele etmeye başlarlar.

Kırım'da ve Kırım dışında yetişen aydınlar, Kırım Türk konuşma ve edebî dilinin, edebiyatının ve sanatının geliştirilmesi için 1950'li yıllarda çalışmalara başlarlar. 1968 yıllarında Nizam  Taşkent Pedagoji Enstitüsü'nde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü kurulmuştur. Bu bölümde Kırım Tatar Türkçesi tarihi, edebiyat tarihi ve folklorunu inceleyen dersler okutulup Kırım Tatar edebî dili sahasında çalışacak dilci  Ğretmen kadroları hazırlanmaktadır. Bunun için Kırım Tatar dili ve edebiyat hakkında derslik kitaplarını yeniden yazmak ve yayınlamak gerekiyordu. Bu nedenle Nizam  Taşkent Pedagoji Enstitüsü'nde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümünün dekanı Prof. Dr. Cafer Bekirov 1988 yılında ilk Kırım Tatar halk bilim hazinesinin hakkında "Kırım Tatar Halk AĞız Yaratıcılığı" adında bir ders kitabı hazırlamıştır. Kitapta Kırım Tatar destanlarının değerlendirmesi ve "Köroğlu" destanı ile ilgili ayrıntılı aılamalar yer almaktadır.

Cafer Bekirov, Kırım Tatar halk edebiyatında Köroğlu destanının yerini, rolünü ve gayesini açıklamaktadır. "şunu kayıt etmek gerekiyor ki, Kırım Tatar folklorunda "Köroğlu" Destanı küçük oylum ile ve başka Türk halklarından ayrıca duruyor" (Bekirov, 1988:43). Gaye ve içindekilerini C. Bekirov şu şekilde açıklamaktadır: "Köroğlu'nun babası sürü içinden bir zayıf hasta tayı seçip hana veriyor. Buna öfkelenen han ihtiyaının gözlerini çıkartıyor ve onu avludan kovuyor. İhtiyar eve dönüp, çok seneler at, silah hazırlar, oğlunu handan intikam almaya gönderiyor. Köroğlu'nun hanlara, bezirĖanlara karşı kahraman mücadelesi buradan başlıyor ve eserin esas gayesini teşkil ediyor" (Bekirov, 1988:44). Bize göre, bu destanın analizi totaliter Sovyet döneminde yazılmıştı. Bu dönem sürgünde olan Kırım Tatarlara için zor zamanlardı. Onun için bu değerlendirmede Köroğlu'nun mücadelesi bütün Kırım Tatarlarının ulusal bağımsızlık savaşını gösteriyordu. Bütün bunlar Cafer Bekirov'un yaşadıklarının etkisi altında yazılmıştı.

Tam olarak 15 yıl sonra Köroğlu destanı Kırım'da, 2003 yılında folklor uzmanı İlĖar Kasumov tarafından ortaya çıkarıldı. Kasumov, eser üzerinde bilimsel araştırmalar yaparak destanı baskıya hazırladı. İlĖar Kasumov'un çalışmalarıyla hazırlanan destan, Akmescit (Simferopol) "Kırımdevokuppedneşır" yayınevinde 300 adet tirajla piyasaya ıktı. Latin ve Kiril alfabesinde basılan kitap 188 sayfadan oluşuyor. Böylece Köroğlu destanının okurlara ulaşmasını sağlayan kitap ilk kez basılmış

oldu. Kitabın editörlüğünü yapan edebiyat uzmanı Doç. Dr. Nariman Seyityahyayev, epik şiiri okuduktan sonra eseri şöyle yorumlamıştır. “Halkbilimini, dilin inceliklerini araştıran dilbilimcilerimiz, sıradan milli karakterleri arayan şairler ve yazarlarımız, halk ağız sanatını araştıran araştırmacılarımız, kendi köklerini arayan herhangi bir günümüz okuyucusu bu eseri zevkle okur, fayda görür ve birçok soruya cevap bulur diye ümit ediyoruz” (Seyityahyayev, 2003). Destan, umum Türk folklor medeniyetinin değerli ve kıymetli numunesi ve bunun ayrılmaz parçası olarak kabul edilmiştir. Sadece Kırım Tatar halk ağız sanatının değil, aynı zamanda Türk halklarının zengin edebiyatının temeli olarak kabul edilen destanın Türk edebiyatının daha derinden öğrenilmesine yardımcı olacağı kaydedilmiştir. Aslı Latin alfabesinde yazılan ve Kiril alfabesiyle modernleştirilmiş şekliyle basılan kitap, folklor uzmanları, dil bilimciler ve geniş okur kitlesinin faydalanmasına sunulmuştur.

Kırım Tatar araştırmacısı olan Nariman Seyityahyayev Köroğlu destanının Kırım Tatar versiyonunu şu şekilde değerlendirmiştir. “Köroğlu destanının bu zamana kadar bilinen Kırım Tatar varyantı halk hikâyelerinin Batı versiyonu olarak girmektedir, metnin içeriği Azerbaycan, Türk, Gagavuz, Ermeni, Gürcü, Macar ve Kürt versiyonlara benzemektedir” (Seyityahyayev, 2009: 32). Bu araştırmacının fikri Prof. Dr. Dursun Yıldırım’ın “Köroğlu Destanı rivayetlerini ‘Batı Versiyonu’ ve ‘Orta Asya Versiyonu’ olarak iki şekilde isimlendirmesine dayanmaktadır. Dursun Yıldırım, Batı versiyonuna ‘Azerbaycan, Anadolu, Balkan’ ve çevre Türk yerleşim sahalarında yer alan Türk rivayetleri dâhil etmekte, Orta Asya versiyonunun ise ‘Türkmen, Özbek, Karakalpak, Tatar, Kazak, Kırgız, Uygur Türkeri’ne ait rivayetler ile ‘Tacik ve Buhara Arapları’ arasında dolaşan Arapça ve Tacikçe rivayetleri kapsadığını belirlemektedir” (Yıldırım, 1983: 105). N. Seyityahyayev bu sınıflandırma sonrasında Köroğlu Kırım Tatar destanının yerini daha ayrıntılı belirlemektedir.

Köroğlu Destanı Kırım Tatar versiyonu 20-28 hikâyeden oluşmaktadır. Başka Türk halklarının Köroğlu Destanı versiyonlarına göre Kırım Tatar varyantı ufak hacmiyle ayrılmaktadır. N. Seyityahyayev Köroğlu Destanının Kırım Tatar versiyonunun Azerbaycan varyantı ile karşılaştırıyor ve şu tespit de bulunuyor: “Kırım Tatar ve Azerbaycan versiyonların konuları ve başlıca motifleri birdir. Azerbaycan bilim

adamı M. Allahmanlı, Köroğlu'nun Kırım Tatar versiyonu okuduğunda Azerbaycan varyantına yakınlığı yeter derecede olduğunu belirtmektedir. Kırım Tatar destanında hadiselerinin uzun uzun tasviri yoktur” (Seyityahyayev, 2009: 28).

Bunun yanı sıra, N. Seyityahyayev Kırım Tatar versiyonun Türkiye'deki Köroğlu Destanıyla lirik türküler açısından ortaklıklar taşıdığını belirtmektedir. Araştırmacı Kırım'a Köroğlu Destanının Anadolu'dan ya da Azerbaycan'dan geldiğini düşünmektedir, zira adı geçen topraklarda günlük yaşamı anlatan (ya da romanik) destanlar XVI-XVII. yüzyıllarda şekillenmiştir. (Dadaşzade, 1978: 417, Köroğlu, 1982: 5). N. Seyityahyayev sonuç netice olarak “Bugün bizdeki “Kör oğlu” metni asıl Azerbaycan ve Anadolu versiyonlardan çok az farklılık içermektedir...” (Seyityahyayev, 2009:34).

Köroğlu, Kırım Tatar tarihi, kültürü ve edebiyatı açısından önemlidir. Gerçek kahramanın halkın toplum ruhunu yansıttığı gerçeğini Köroğlu'nun felsefesi ortaya koymaktadır. Söz konusu olarak bunu söylemek gereklidir, Kırım Tatar tarihinde aynı şekilde Alim Aydamak figürü, aynı “efsanevî mekânlarda tezahür etmiş bir “kahraman” figürü olarak “kurtarıcı” işleviyle bir sonsuzluk ve süreklilik figürüne dönüşür. Ancak ifade etmeliyiz ki Alim Aydamak, “Köroğlu” benzerliğinde de zımnî olarak işaret edildiği üzere bir “asidir, “direnişçidir; belki de bir “sosyal haydut”tur. Bu yüzden olsa gerek “sosyalist” dönemde de siyasal figür olarak kullanılmaya müsait sayılmıştır. Ancak onun Kırım Türk toplumu için düzen tesis edici, kurucu, medenileştirişi bir iradeyi temsil eden “efsanevî/destanî kahraman” figürü olduğunu söylemek ne yazık ki pek de mümkün değildir. 1816-19 yılları arasında Kefe'ye bağlı Köprülüköy'de Azamatoğlu ailesinin bir ferdi olarak dünyaya gelen Alim, oldukça fakir bir hayat sürmüş, sıkıntı içerisinde yaşamış; o, kendisi gibi sıkıntı içinde yaşayan ve horlanan halkının en büyük yardımcısı olarak görmüştür. Zamanla ünü Kırım'ın tamamında yayılan Alim Azamatoğlu, Kırım'da Çarlık devrinin zulüm ve istibdadına karşı yaptıklarıyla ıstırap çeken halkının bir numaralı kahramanı haline getirmiştir. Çarlık devrinde hakkında yakalanma emri çıkarılan Alim Azamatoğlu, hemen her seferinde askerlerin takibinden, pek çok zaman halkının da yardımıyla kurtulmayı başaramıştır.

Bu araştırmada takdim edilen “Köroğlu” destanının Kırım versiyonu hacim olarak en büyük yeni varyantdır. Metin İlgar Kasumov tarafından hazırlanmıştır. Verilere göre, Kırım Tatar varyantı ünlü Kırım Tatar yazarı Yakup Zekki (1917, Bahçesaray – 1977, Mariupol) tarafından 24 Şubat 1935 yılında Bakü’de İvan Çıbanov’dan yazılıp alınmıştı. Yakup Zekki yazıya aldığı “Kör oğlu” varyantı İ. Çıbanov, D. Papu adlı birinden öğrenmişti. D. Papu’nun 30 yıl Kuzey Kafkasya’nın Terek nehrinin etrafında çobanlık yaptığı, sonra vatanına (Mariupol) döndüğünü, Seyityahyayev ve Kasumov belirtmektedirler. (Kasumov, 2003; Seyityahyayev, 2009). Edebiyat Gazetesindeki yayında “... Çıbanov yoldaş Bakü’ye davet edilmiş ve ondan Kırım varyantı yazılmış” denilmektedir (Kasumov, 2003). Gazete yayınına dayanarak burada verdiğimiz “Kör oğlu” metini Kırım versiyonun varyantı olarak adlandırıyoruz. Destanın dili Kırım Tatar lehçesinin yaşayan Güney Kırım Tatar şivesindedir. Makalemize ek olarak bu varyantın Latin harflerine aktardığımız asıl metnini sunuyoruz.

KAYNAKLAR

Bekirov, Cafer (1988), *Kırım Tatar Halk Ağız Yaratıcılığı*, Taşkent: Ukutuvçi.

Bekirov, Cafer (1980), *Destanlar/ Tapqan ve Tertip Etken*, Taşkent: Edebiyat ve Sanat Neşriyat.

Bodaninskiy, Usein (1930), “Arheologičeskoe i Etnografičeskoe İzüçeniye Tatar v Kırımı”, *Rekonstruksiya Narodnogo Hozyaystva v Kırımı*, C. 2, S. 85, c. 13.

Edemova, Urie (2004), *Efsaneler ve Destanlar*, Akmescit: Tavriya.

Kasumov, İlgar (2003), *Köroğlu*, Simferopol: Uçgospedgiz.

Ortakçı, Altuğ, (2014), “Şora/Çora Batır Destanının Kazak, Tatar ve Kırım Tatar Türk Varyantlarının Karşılaştırılması”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/3 Winter, s.1022.

Seytyahya, Nariman (2009). *Qırım’da Kor Oğlu Destanı ve Onun Yanı Varyantı* <https://www.academia.edu/> (Erişim Tarihi: 28.10.2017)

Yıldırım, Dursun (1983), “Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivayetleri”, *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara, s.103-114.

Yüksel, Zühal (2005), *Kırım Türk Tatar Destanları. Kırım Türklerin Destanları ve Türkiye Türkçesine Aktarılmış Şekilleri*, Ankara: Semih Eğitim Kültür Yayınlar.

KÖR OĞLU (Kırım Tatar Versiyonu)

Şöyle aytalar ki, daa pek erte zamanlarda memleketni hanlar idare etkenler. Olar esir tutqan, özlerine tabi olğanlarını savıp-suvurğanlar, alay baylıqlarını cıyğan, yaraşq saraylarda yaşağanlar. Olar baylıq elde etmek için, biri-birlerinden talaşqan, kimer vaqıtlarda ise, zevq bayramları tizerek, öz araları at çapuvı yapqan, abadanlıq qazanğanlar.

Mına, Bolu ortalarında şuniñ kibi bir han olğan. Bu han at çapuvında nam qazanmaq maqsadinen özüniñ qart ve tecribeli atçısını at saylatmağa yibere. Faqır atçı şu qadar cılcı içinden saylay-saylay bir qotur taynı tapa, hanğa ketire ve:

–İşte, hanım, siziñ abadanlığınızı köterecek bu taydır, – dey.

Qotur taynıñ arıqlığını ve qurçanğılığını körgen han açuvlana ve qartnıñ üstüne cekire:

–Şu qadar cılcınıñ içinden şu qotur taynı tapıp ketirdiñmi? – dey.

Zalım han özüne sadıq olğan hizmetçilerini çağıra, olarğa: “Atçınıñ közlerini çıkarınız!” – dep emir ete. Hizmetçiler kele, hannıñ degeni kibi, atçınıñ közlerine mil yibere, köz bebeklerini çıkara, onı şu saylap kelgen qotur taynıñ üstüne minsetip, soray azbarından quvıp yibereler. Şeer soqaqlarında atçı qartnıñ bu ağır alını körgen tanışları onı öz memleketine ketireler.

Atçı qart qanlı közyaşlarını aqızıp, özüniñ evine kelgeni kibi, oğlunu çağıra ve oña:

–Şu qotur taynı ahırğa al. Onı besle. Ahırnıñ er tarafını öyle qapat ki, yel kirecekday iç bir türlü teşik qalmasın, – dey.

Qart at baqıcınıñ oğlu qotur taynı babası öğretkeni kibi baqa. Arıq qotur tay künler keçken sayın semire ve tavlana başlay. Kel zaman, ket zaman, aradan bir yıl keçe, o aqiqaten yahşı bir at ola.

Künlerden bir kün qart özünüñ tecribeli qolunen atnı sıypay, onıñ qolu atnıñ sağırısı üstünden tayıp kete. Aman oğlunu çağıra da oña avlağa suv aqızıp, atnı onıñ çamurında sinap baqmasını ayta. Oğlu babasınıñ degeni kibi yapa. Avlağa suv aqızıp, atnı onıñ çamurında çaptıra. Qart at baqıcı atnıñ tuyaqlarını tutıp baqa ve onıñ tuyaqlarında sılaqlıq seze ve oğluna:

–Atnı bir yıl daa beslemek kerek, – dey.

Oğlu atnı ahırğa kirsete, kene de baqmağa başlay. Özü de yetişken yigit ola. Aradan bir yıl daa keçe. Qart at baqıcı oğlunu çağıra da oña avlağa suv aqızıp, atnı bir daa onıñ çamurında sinap baqmasını ayta. Oğlu babasınıñ degeni kibi yapa – avlağa suv aqıza. Avla çamurdan yürülmez alğa kele ve atı qoyu çamur içinde çapa. Qart at baqıcı atnıñ tuyaqlarını bir daa tutıp baqa, onıñ tuyaqlarını qup-quru duya. O vaqıt quvanaraq:

–Aydı oğlum, bu atnı miner ekeç, sen er yerden sağ qaytarsın. Bu atqa min, handan benim aqqımın al! – dey.

Qart at baqıcınıñ oğlu qalçanıñ kiye, qılıçını taqa, oqunı ala; tamam bir batır kibi quşanıp atqa mine ve handan babasınıñ aqqını almağa kete. Kör oğlu aqiqaten yigit kibi belsene, babasınıñ aqqını almaq içün, Bolu ortalığına çıqa ve sazını eline alaraq, beyitler ayta:

Men atımnı bağladım minek taşına Sıçradım mindim, aman, yiger qaşına.

Murat etsem, yeterim hannıñ başına

O da maña bir iş degil, benim Kör oğlu.

Kör oğludur, aqızır duşman qanını, Sağ qaldırmaz iç beylerniñ canını.

Qırar vezirlerini, tutar hanını,

Oda maña bir iş degil, benim Kör oğlu.

Men bir Kör oğlum, dağda kezerim, Esken ruzgârlardan ile sezerim.

Demir çoqmar ile hannı ezerim,

O da maña bir iş degil, benim Kör oğlu.

O, atını yel kibi uçurıp, hannıñ şeerı qarşısında Çamlı Bel denilgen yerge kele. Bu yerniñ güzel dağlarını, hoş avasını begene. Anda çadır

qurıp yerleşe. Babasının közlerini çıkarğan zalım hanğa olğan açuvinen Çamlı Bel yolundan keçken beylerniñ, bazırgânlarınñ aqqından keke. Altın ve mallarını ala başlay. Beyler, bazırgânlar ondan zar çekeler. Oniñ yel kibi uçqan atı iç bir duşmanı elden qaçırmaq, artından yetişe, ya da Kör oğlunu eñ sıqlat köteklerden qurtara.

Bolu ortalığını ve Çamlı Bel etrafını yahşı etip ögrenen soñ, Kör oğlu dağ-taşları cıyıstırıp, dört odadan ibaret qırq arşın yükseklikte bir qale qura. Divarları üç arşın qalnlığında olğan bu qaleniñ töpe qatına pencereçikler aç, bu pencereçiklerden er tarafını baqıp, közete. Bir kün, Kör oğlu bu pencerelerniñ birinden baqqanda, qarşıda Bolu hannıñ yaylasında kurulğan çadırını ve o çadırğa nasıldır bir qızını kirip çıqqanını köre. Şu arada özüniñ yangızlığını hatırlay, elâllıqnen onı babasından istemege karar bere. Çadırğa bara. Çadırını avalanmağa çıqqan Bolu beylerinden birisi qurğan eken. Kör oğlu elâllıqnen qızını istey. Lâkin bey Kör oğlundan saqına ve qızını oña bermege niyet etmey. Kör oğlunu baştan-ayaq savdırmaq maqsadinen:

–Oğlum! Sen dolaşqan adamsıñ. Qadınıñını yangız taşlap ketalmazsıñ. Ayaqtaş olğanday bir yigit olsa edi, – dey.

Kör oğlu ondan:

–Ayaqtaş olğanday yigitni qaydan tapa bilirim? – dep soray. Bey oña qaydadır bir qasap başınıñ oğlu, yigit Ayvazını ayta, daa çoq yaş olsa da oniñ qaramanlığını maqtay. Kör oğlu oylana ve:

–Ya o, Ayvaz degen yigitniñizni nasıl rastketirmek mümkün? – dep soray.

Bey oña aman uydurğan ayneciligini ayta:

–İşte, saña bir sürü qoy, bir de dört boynuzlı bir qoçqar beririm. Aydap şu yerniñ çayırına barırsıñ. Qoyları çayırda qaldırıp, qasap başına kirer, qoy ketirgeniñini aytırsıñ, oğlu Ayvazınıñ qulağına da oña dört boynuzlı qoçqar ketirgeniñini añlatırsıñ. Ayvaz qoçqarğa aveslenir. Çayırğa kelgende, onı atına alıp qaçarsıñ, – dey.

Kör oğlu tıpqı beyniñ öğretkeni kibi, qoyları ve dört boynuzlı qoçqarını alıp çayırğa keke. Qoyları çayırda qaldıra. Qasap başına barıp, qoy ketirgenini ayta. Ayvazınıñ qulağına da boynuzlı qoçqar ketirgenini añlata.

Qoylarını almaq için, çayırğa kelecekte, Ayvaz da özünüň qoçqarını körmege olğan avesligini bildire. Lâkin qasap başı Ayvaznı almağa istemey. O vaqıt Kör oğlu:

–Zararı yoq. Onı men öz atıma alırım, – dey.

Kör oğlu Ayvaznı öz atına ala.

Tamam çayırğa kelip qoylarını baqqan vaqıtta Kör oğlu Ayvaznen beraber közden ğayıp olıp kete. Qasap başı onıñ Kör oğlu olğanını añlay ve aman artından quva. Lâkin yetişalmay.

Ana, çapuvnen, yel kibi uçıp, Bolu hannıñ şeerine keleler. Bolu hannıñ oğlu bunı köre ve babasına ayta. Kör oğlu kene de sazını eline alaraq, çalıp beyitler ayta:

Çamlı Belden keçkenimni kördiler,

Hangâ qastlıq etkenimni bildiler,

Kör oğlu Ayvaznı aldı, dediler,

Oda maña bir iş degil, benim Kör oğlu.

Bolu hannıñ oğlu çifte, çifte Şimdi oldıq biz de çifte çifte.

Men bulurım sizni qırda çifte,

O da maña iş degil, benim Kör oğlu.

Beyitlerini çalıp yırlar. Şu arada Çamlı Belge yetişeler. Kör oğlu atını yerine bağlay ve Ayvaznı qalesine kirsete. Yuqarı pencelerden baqaraq, oña etrafını añlata:

Çamlı Belden oq uçurdım,

Yedi biñ telden keçirdim. Qarşı yaylağa tüşürdim, işte, Ayvaz, dağlardır bu.

Çamdan çamğa suv aqızdım, Cümlesine suv içirdim. Duşmanlarını vaz keçirdim, işte, Ayvaz, dağlardır bu.

At kişnemesinden dağlar çıñladı, Qılıç sesinden yerler iñledi. Menim özümni duşman diñledi, İşte, Ayvaz, dağlar bu.

Olar endi eki adam olalar. Ayvaz mında çalışa, öse, dülber bir deli qanlı yigit ola. O Kör oğlunuñ eñ yaqın yardımcısı sıfatınen, onıñ artından qalmay, er yolğa çıqa, er kötekleşüvde Kör oğluna yardım ete.

Bir kün can sıqısından K r ođlu qaleniň damına ıqaraq, sazını almađa otura. Bütün efk rini aıp, sazını alđanda, ne i ndir, sazınıň boğazı qırıla. Mına qırıq sazını yaptırmaq i n atına mine. Avlaq bir Őeerge kete. Saz t k nına bara. Lâkin saz yapuvnen meŐđul olđan usta K r oğluna qulaq asmay. O vaqıt K r ođlu:

At aptırıp amlı Belden kelgenim, Aray, aray t k niňni bulđanım.

Saz almasam men  z m ne olđanım?

Usta Qurban, qayır benim sazımnı, – dey.

Saz ustası kene de qulaq asmay,  z niň iŐini devam ete. Bu arada K r ođlu qıza ve:

adır qurdım amlı Belniň tizine, Sırma sadef t Őetirim sazıma.

T k ririm Şimdi qara yüzüne,

Usta Qurban, qayır benim sazımnı, – dep tekrarlay.

Saz ustası başını bile k terip baqmay. K r oğlu:

Dağlardan kelgenim, kelmesin bu ike Tatlı s zlegenim kelmesin k ke.

Şimdi el eterim egri qılıqa,

Usta Qurban, qayır benim sazımnı, – dep taŐlay.

Saz ustası kene de cevap bermey. K r oğlu auvlanıp:

Men bir K r oğlum, dağda kezerim, Esken ruzđarlardan ile sezerim.

Demir oqmar ile baŐıňni ezerim,

Usta Qurban, qayır benim sazımnı, – beyitini ayta.

K r ođlunuň adını eŐitken saz ustası aman ayına, bütün iŐini taŐlayaraq, K r ođlumı büyük bir sayđinen aybetlep, oňa sadefnen sırmalang n yaňı bir saz bađıŐlay.

– İŐte, yaňı bir saz. Bunu mahsus siziň içün yapqan edim. Beyitleriňizden siziň kim olđanıňıznı biraz aňladım da, lâkin  z ni bildirsin, dep indemedim.

K r ođlu  z niň sazını ustağa qaldırıp, usta bergen sadefli sazını alaraq, sađlıqlaŐa ve soqaqqa çıqa. Atına minip, eŐme baŐına kelgende, suv

alayatqan dülber bir qızını köre. Onı begene ve yüzünü körmek istey. Kör oğlunuñ meramını duyğan qız fırlantısınen yüzünü örte. Bu vaqıt Kör oğlu sazını eline alaraq:

Tenalarda gerdanıñnı açasıñ, Aqız, şimdi ne içün şay qaçasıñ?

Ne içün aq yüzüñ, menden örtesiñ?

Aman, dülber, insaf eyle, kel maña.

Kör oğludur bu yerlenuñ arslanı, Aqız, seni şeker ile beslerim.

Senden bir batır oğlan isterim, Aman, dülber, insaf eyle, kel maña.

Beyitlerini saz çalıp yırlay. Qıznuñ artından qalmaq, olarnıñ evlerine kete. Özünüñ yüregini qıznuñ babasına añlata. Babası oña:

–E, ne yapmalı? Begengeniñni alırsıñ, – dey.

Kör oğlu üç kün, üç gece toy ete, qızını ala ve özünüñ ayat arqadaşı ile bayağı ömür keçire.

Lâkin Kör oğlunuñ hanğa olğan açuvı kene de yatışmay. Çamlı Belge ketmege azırlana.

Sağlıqlaşqan vaqıtta, qadınına bir bilezlikli tobulğı qaldıra ve qadınınuñ közlerinden öperek:

–Saqla. Menim oğluma berirsıñ. Biyeñizden benim atımdan olma bir tay doğar. O tay da at olur. Menim oğlum o atqa atlanıp, meni tapar, – dey.

Atına mine, tolu çapuvnen yel kibi uçıp, Çamlı Belge kele. Ayvaz onı quvançnen qarşılap ala.

Kör oğlu özünüñ batırlığı ve atınıñ cüyrukliginen alay ortağa nam bere. Ğarez Bolu hanı da onıñ atını elge keçirmege istey. Bu işke özünüñ sadıq hizmetçilerini qoya. Hizmetçiler atını alıp qaçmaq içün, er yerde ve er vaqıt nasıldır bir aman-aralıq qıdıralar.

Künlerden bir kün Kör oğlu degirmenge bara. Atını azbarda qaldırıp, özü degirmenge kirkende, hannıñ hizmetçileri onıñ atını çalıp hanğa ketireler. Ahırğa bağlaylar. At o qadar tavlana ki, artıq kimseni yanına almay. Han bu atını becerip olamağanından, şunu becerecek kibi adamları araştıra. Mında er yaqtan çoqtan çoq at baqıcılar cıyılalar, amma atını becerip olamaylar. Üstüne ğurbet urbaları kiyerek, Kör

oğlunuñ özü de kele ve toplanğan adamlardan: – Bu nasıl cıyın? Bu halq neni seyir ete? – dep soray.

Adamlar arasında birisi oña:

–Bizim hanımız Kör oğlunuñ atını elge keçirgen, lâkin becerip olamaylar, – dep cevap bere. Kör oğlu atına olğan yanığını cıyıştırıp:

–Men beceririm, – dey.

Seyir etmekte olğan adamlarınıñ arasından keçip, hanğa bara ve temenna eterek: – Buyurıñız Hanım, atıñızni men baş eterim, – dey.

Han:

–Aydı baqayım, – dep külümsirey.

Kör oğlu atınıñ yanına bara. Aқиqaten de at onı tanıy ve kişney. Şu künden soñ, Kör oğlu hannıñ ahırında özüniñ atını baqmağa başlay. Atını alıp qaçmaq içün aman-aralıq qıdırı.

Bir kün hanğa:

–Atnı çoq bağı tutmaq olmaz, çaptırmaq kerek, – dey.

Han ondan:

–Alıp qaçmazsıñmı? – dep soray.

Kör oğlu:

–Alla etmesin, hanım! Men öyle osallıq yaparım mı? – dey.

Han razı ola. Lâkin alıp qaçar havfinen, etrafi yüksek isarnen sarılğan qale avlası içinde atını çaptırta. Kör oğlu atınıñ calınlarını sıypap, perçemini tartaraq, üstüne mine ve:

Degirmen aldında aldırđım Kör atnı, Üstüne mingenler buldılar muratnı. Egil, atçığım, közlerinden öpeyim, Pertavlanıp çıqqanıñnı baqayım.

Pek evelden bilemen alıñnı, Eşrefinden kestiririm nalıñnı.

Güzellerge yaptırırım halıñnı, Pertavlatıp çıqqanıñnı baqayım.

Menim atım isarlardan atılır, Atıldıqça, qulaqları çatılır. Ucuzlıqta yüz biñ altınğa satılır, Pertavlatıp çıqqanıñnı baqayım.

Seni mingen qalırımı iç saarge, Üzengisi pek yarasa yigerge. Bolu hanı saldı meni qaarge, Pertavlatıp çıqqanıñni köreyim.

Beyitlerini aytıp, ayaqlarınen atını sıqa. At seyirge kelgenlerini bilerek, avla isarını atlay, közden ğayıp olıp kete.

O, cum közüñni, aç közüñni Çamlı Belge kele. Atını ahırğa bağlay ve özüñniñ arqadaşı Ayvaznen beraber qalenin töpesine çıqaraq, Çamlı Bel etrafını közete başlaylar. Şu arada olarnıñ közlerine silâlarını quşanğan bir atlı körüne ve onıñ artından kervan çıqa. Kör oğlu Ayvaznı qalede qaldırıp, özü yolğa tüşe. Atlı yaqınlay, kervan develeriniñ boyunlarındaki çañçıqlarınıñ çınğıravuş sesleri eşitle başlay.

İşte, bu vaqıt Kör oğlu kervan qarşısına öz adamlarından birisini yollay ve adeti üzre bazırgân başından yol kirasını istey. Qarşılaşmağa istemegen saran bazırgân başı aldına çıqqanıñ sözüne qulaq asmay, öz yolunu devam ete.

Kör oğlu buña qızaraq:

Şu qarşıdan keldi ulu bazırgân, Qır üstünde qalıp qondı bazırgân.

Yahşılıq ile yol kirasını könder, Maña külip, öyle keçme bazırgân, – dey.

Bazırgân kene de qulaq asmayaraq, Kör oğlunuñ adamına:

–Bar ağaña söyle, bizde yol kirası berecek adam yoqtır, – dep cevap bere. Kör oğlu:

Ey bazırgân başı, bu sözüñ içke!

Yahşı söyleşeyik ketmesin küçke. Şimdi el eterim egri qılıçqa, Maña külip öyle keçme, bazırgân.

Beyitlerini qaytara. Kervan saqçıları cıylışa, muşavere yaparaq, bazırgân başına:

–Aman, efendim, qavğağa kirişsek yeñilirmiz. Eñ yahşısı biraz altın berip baştan savmalısıñ, – deyley.

Bazırgân başı kervan saqçılarıñ degenine razı ola ve Kör oğluna beş biñ altın yollay. Kör oğlu bunu azsınıp:

Toqat kervanından aldım baqırını, Incıtmañız fuqareni, faqırını.

Kira bermey terk etme bu qırını, Sayçı beş biñ altın daa, bazırgân.

Biri altın könderse, babama mal olmaz, Biñ daa könderse, atıma nal olmaz. Biñden maña iç yetişken kâr olmaz, Sayçı beş biñ altın daa, bazırgân.

Yigit alını bilse, olurmu naçar, Eyilikten köklerde şainler uçar.

Qorqulu qavğanı körerse, qaçar,

Sayçı beş biñ altın daa, bazırgân, – dey.

Bazırgân kene de qarşılamaq maqsadinen:

Belime bağladım altın quşaqnı,

Men yeñerim seniñ kibi uşaqnı,

Çoq yerlerde kördim eşekni,

Toqunma kervanğa, çekil, Kör oğlu, – dey.

Kör oğlu qaytarıp:

Yedi yıldır Çamlı Belde turğanım, Dostlar Arap duşmanlarını qırğanım.

Yedi qabat nalnı birden burğanım, Ber bu yolnıñ kirasını keç ket, bazırgân.

Bazırgân:

On sekizde yaştır, yigit durulmaz, Durulsa da siya mıyıq burulmaz. Kör oğlunıñ aslı göñlü qırılmaz, Kene evallam yoq saña, Kör oğlu.

Kör oğlu:

Men bir Kör oğlum, cenkke turarım, Başıñızğa qayqı, qılıç urarım.

Alay kervan saqçısını qırarım,

Ber bu yolnıñ kirasını, keç ket, bazırgân.

Sen bilirsniñ, Kör oğlunıñ quyunı, Turar şimdi eter sizge oyunı.

Bir saatta keser yüz biñ boyunı,

Ber bu yolnıñ kirasını, keç ket, bazırgân.

Şu yerde atına minip, bazırgân başı ve kervan saqçılarının qavğağa tutuşa. Kervan saqçılarının çoqusını qıra. Amma soñki taqatını toplaş, küreş meydanına çıqqanda, başınıñ zor alğa qalğanını duyaraq, arqadaşı Ayvaznı çağıra:

Yetiş, Ayvaz, yetiş, Ketti namımız. Çamlı Belniñ çöllerinde, Çıqar canımız.

Ayvaz aman qaleden tüşerek, qavğa meydanına yetişe ve qılıcını oñğa-solğa silteştire. Qarşılağanlarınıñ alayısını qırıp, alay kervanniñ malına saip olalar. Kõr oğlu quvançından, Ayvaznı quçaqlap, onıñ közlerinden öpe ve sazını eline alaraq:

Ayvaz keldi, oña iş endi,

Bazırgân kesildi, yerge töşelip,

Beline qılıç, eline çoqmar quşandı, Aferin, Ayvazğa, közümden yaş keldi.

Dögüşe aman dögüşe tüştüm enişke, Çoqmarımın batırdım altın-kümüşke. Menden çoq selâm olsun küçük Memişke, Silâsmı taqınsın, çıqsın dögüşke.

Beyitini sazını çalıp yırlay. Olar atlarını ahırğa bağlayaraq, qalege çıqalar. Geceni çoq raat yuqunen keçireler.

Künler ve aylar keçe, aylar ve yıllar oza. Bir tıñ künü Kõr oğlu yımşaq minder üstünde bağdaş, qurunıp otura. Başını töben alaraq, özüniñ memleketini köyünü, anasını, babasını hatırlay. Yürekten teren ökünerek, sazını eline alıp, ğamlı bir maqamn:

Anam sağ olsa edi, körse edi alımnı:

Berir edim men oña tapqan malımnı. Neyleyim, anam, körmedi yüzümni.

Evimizni qaldırıp, çıqtım dağlarğa,

Çoq terekler oturtım bağçalarğa, bağlarğa. Belki, oğlum oldı, kimge söyleyim, Anam yoq, ğurbetim, buña neyleyim.

Babamniñ közleri kör olmağaydı,

Ğarez Bolu hanları közüni aldılar, Amma atımnı körip peşman oldılar.

Beyitlerini sazını çalıp yırlay. Olar Ayvaznen uzundan uzaq söz açıp, lafqa tutunalar.

Kel zaman, ket zaman, Kör oğlunıñ qadınından bir oğlan doğa. Onıñ adını Asan adaylar. Asan öse, buyuy, deli qanlı ola. Kör oğlunıñ atından töregen cüyrukniñ birisini minip çapa ve eglene. Onıñ at üstünde oturışına suqlanğan adamlar:

–Eşq olsun oğlanğa! Aqiqaten, bu da babası kibi yigit olacaq, – deyer.

Asan adamlarınıñ bu lafını eşite. Evge kelerek, anasından babasını soray. O vaqıt anası oña bilezlikli tobulğımı çıkarıp bere ve quçaqlayaraq:

–Ma, al, oğlum! Bunı saña babañ qaldırıp ketken edi. Seniñ babaña Kör oğlu derler. O Çamlı Bel denilgen yerde yaşay. Şimdi atqa minip, babaña keteceksiñ, – dey.

Asan bunı añlağanı kibi, silâlarını quşana, eline bilezlikli tobulğımı ala, ker cüyругine mine, anasinen sağlıqalaşıp yolğa çıqa.

O ucsuz-bucaqsız dağlar ve qırlarını keçerek, tanış olmağanı Çamlı Bel denilgen yerge yetişe. O, bütün yol boyu, baracağını, babasını köreceğini tüşüne. Qale qarşısına kelgende, Ayvaz onı köre ve Kör oğluna:

–Qarşidan bir yigit kele, at tıpqı siziñ atıñızğa benzey, – dey.

Kör oğlu oña:

–Atını iste, – dep cevap bere.

Ayvaz aman qaleden aşığı tüşe ve Asanıñ qarşına çıqıp:

Bala, bu yerge kelgensiñ,

Tüşüncege dalğansiñ,

Ne olğanın bilmegensiñ, Könder ker atıñı, – dey.

Asan atınıñ tizginini çekerek:

Men bu yerge kelgenim,

Tüşüncege dalğanım,

Ne olğanın bilmegenim,

Bermem ker atımnı, – dep cevap bere.

Ayvaz diñleyerek tekrar:

Bala, sözümni diñle, Saña deycegim böyle:

Yol kirası isterim,

Könder ker atıñnı, – beyitini ayta.

Asan qaytarıp:

Oğradı başım bu yaqqa, Aşq ile döndim o yaqqa. Dögüşir çıkarım aqqa,
Bermem ker atımnı, – dey.

O özünü sıqmay atıñnı tizginini boş yibere, yoluna kete başlay. O vaqıt
Ayvaz kene de bir beyit ayta:

Bala, kel, inat etme,

Meni diñle, zorğa yetme, Öz canıñnı qıyıp ketme, Könder ker atıñnı.

Dep, zorunu devam ete. Lâkin Asan iç bir türlü qorqu bilmeyerek:

Diñle meni, ey, adam!

Çekil yoldan, ket mından.

At benim canım er dem,

Bermem ker atımnı, – dep qarşılای.

Qale töpesinde Asannen Ayvaznıñ bu sözlerini diñlep turğan Kör oğlu,
Asan kibi yap-yaş bir balanıñ bu qadar tik qarşılağanına dayanıp
olamay. Merdivenden aşığı tüşe, yolınıñ kenarına kelerek:

Bala, bizler çoq kişi, Sen yalnız bir kişi.

Ne yaptıñ sen bu işi, Könder ker atıñnı, – dey.

Asan:

Siz oluñız qırq dane,

Men olayım bir dane,

Yigitsiñ, çıq meydane,

Bermem ker atımnı, – dep cevap bere.

Kör oğlu qıza ve eñqastan qorqutmaq için:

Men Kör oğlum, keserim, Bala, qanıñnı emerim. Öldüririm, kömerim,
Könder ker atıñnı.

Beyitini ayta. Asan bu yerniñ, Çamlı Bel denilgen yer olğanını ögrene ve oña qarşı çıqqanıñ, babası olğanını duya ve:

Arslan oğluna arslan derler, Qaplan oğluna qaplan derler.

Saña Kör oğlu derlerse,

Maña da Asan derler, – dep ayta.

Kör oğlu quvana, diqqatnen baqa, daa çoq yıllar evelsi doğacaq oğlu için, qadınına qaldırğan bilezlikli tobulğısını tanıy, çapıp bara, Asanıñ boynuna sarıla. Oğlu ve baba birinci kere biribirini köreler. Kör oğlu Asandan amanlıq soray. Asan da oña faqır köy adamlarınıñ, fuqare şeer halqınıñ sıqletliğini, anasınıñ sağlığını ve nasıl etip yolğa çıqqanını ayta. Olar artıq üç dane yigit olup, Kör oğlunuñ qalesinde ömür eteler.

**BALKANLAR'DA (MAKEDONYA,
BULGARİSTAN, GAGAUZ YERİ)
KÖROĞLU ÇALIŞMALARI**

BALKANLARDA KÖROĞLU ANLATMALARıyla İLGİLİ ÜLKEMİZDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Yrd. Doç. Dr. Rabia UÇKUN

Ege Üniversitesi, TÜRKİYE

rabiauckun.ege@gmail.com

ÖZET: Türkler farklı coğrafyalarda yaşamış ve farklı inanç sistemlerini benimsemiş olmalarına rağmen ana dilini ve milli kimliğini koruyabilmiştir. Türk Dünyasının önemli bir bölümünü teşkil eden Balkan Türkleri de yaşadıkları coğrafya sınırlarının sıkça değişmesi sonucunda ortaya çıkan problemleri (bağlı olduğu ülkenin dolayısıyla resmi dilin değişmesi vb.), siyasi, ekonomik ve kültürel zorlukları aşarak Türk kültürünü yüzlerce yıldır yaşatarak korumayı ve gelecek kuşaklara aktarmayı, dün olduğu gibi bugün de sürdürmektedir. Türk Dünyasının ortak kültürel değerlerinden Köroğlu ve Köroğlu anlatmaları, Balkan Türkleri tarafından da bilinmektedir. Belli bir coğrafyaya veya döneme bağlamanın zor olduğu Köroğlu Destanının, pek çok anlatı türünü etkilediği görülmektedir. Balkan coğrafyasında destan anlatma ve âşıklık geleneğinin devam etmediği göz önüne alındığında, Köroğlu'nun, bir destan kahramanı olmanın yanı sıra daha çok, masal, efsane ve hikâye kahramanı olarak anlatmalarda yer almış olması dikkat çekicidir. Özellikle Makedonya ve Kosova Türkleri arasında anlatılan birçok masal ve efsanenin kahramanı Köroğlu'dur. Balkanlarda Köroğlu ve Köroğlu anlatmalarıyla ilgili olarak, ülkemizde yapılan çalışmalar sınırlı sayıda ve yetersizdir.

Bu çalışmada, Balkanlarda Koroğlu anlatmalarıyla ilgili olarak Türkiye’de yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Elimizdeki basılı çalışma metinlerinden hareketle, Koroğlu’nun Balkan anlatmalarının Türkiye’de daha çok tanıtımının yapıldığı, bu anlatmaların metin ve bağlam merkezli olarak incelenmemiş olmasının büyük bir eksiklik olduğu üzerinde durulmuştur. Koroğlu’nun Balkan anlatmalarının güncellenerek çocukların ve genç kuşakların hizmetine sunmanın öncelikli hedef olduğu vurgulanmış ve bundan sonra yapılması gereken çalışmalarla ilgili önerilerimiz belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koroğlu, Destan, Balkan, Türk Dünyası, Kültür.

AN EVALUATION ON THE STUDIES CONDUCTED IN TURKEY ON THE STORIES OF KOROĞLU IN THE BALKANS

ABSTRACT: The Turks were able to maintain their mother tongue and national identity, despite having adopted different belief systems and lived in various regions. The Balkan Turks, which constitute an important part of the Turkish World, have also been able to overcome the political, economic and cultural difficulties that have arisen as a result of frequent changes of the geographical borders they live in. Koroğlu and stories of the Epic Koroğlu, common cultural values of the Turkish World, are also known by the Balkan Turks. It is seen that the Epic of Koroğlu, which is difficult to link to a certain region or period, affects many narratives. It is remarkable that Koroğlu has been involved in the narratives as a hero of tale, legend, and story as well as being an epic hero whereas the tradition of storytelling is not continuing in the Balkans. Koroğlu is the hero of many legends and tales especially told among Macedonia and Kosovo Turks. Despite its prevalence in the Turkish World, the studies on Koroğlu and Koroğlu in the Balkans are limited and insufficient in Turkey.

In this study, the studies conducted in Turkey regarding the stories of Koroğlu in the Balkans are evaluated. It is emphasized that Koroğlu's Balkan versions have mostly been merely introduced in Turkey and that these narratives have not been examined in terms of textual and contextual. It is also emphasized in this study that the primary goal of the studies on Koroğlu must be updating of Koroğlu's Balkan narratives.

for children and young generations. For this, certain suggestions for the future studies on Koroğlu are included in this study.

Keywords: Koroğlu, epic, theBalkans, Turkish World, culture.

Giriş

Koroğlu anlatmaları, Türk boyları ve grupları arasında çok geniş bir alanda ve yaygın olarak görülmektedir. Koroğlu Destanının bilindiği ve anlatıldığı coğrafi alan ve toplumlara bakıldığında, hiçbir destanın bu kadar geniş bir alana yayılmadığını söylemek mümkündür. (Ekici, 2004:13). Koroğlu Destanının Batı ve Doğu olmak üzere iki ana rivayeti ve bu rivayetlere bağlı olarak teşekkül ettiği bilinen pek çok kolu vardır. Balkan sahası Koroğlu anlatmaları da Batı versiyonu içinde yer alır. Koroğlu, Balkan sahası sözlü geleneğinde, destan, masal, halk hikâyesi ve türkü gibi farklı türlere konu olmuştur. Balkan sahası Koroğlu anlatmaları üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaları incelediğimizde, metin yayını, makale ve bildiriye nazaran daha az sayıda müstakil kitap, kitap bölümü ve tezin hazırlanmış olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye’de Balkan sahası Koroğlu anlatmaları üzerine yapılan metin neşirleri de sayıca az ve yetersizdir. Türkiye Türkçesi ile hazırlanan Balkan sahası Koroğlu anlatmaları üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaları; “Kitaplar ve Kitap Bölümleri”, “Tezler”, “Makaleler”, “Bildiriler”, şeklinde tasnif ederek değerlendireceğiz.

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

Balkan sahası anlatmalarında Koroğlu, toplumun içindeki bulunduğu şartlara bağlı olarak değişim ve dönüşüme uğramış, destan kahramanı olmanın yanı sıra hikâye, masal, türkü kahramanı olarak yerini almıştır. Türkiye’de, Balkan sahası Koroğlu anlatmaları üzerine hazırlanmış müstakil bir kitap bulunmamaktadır. Türk boylarının destancılık geleneği veya Koroğlu Destanı üzerine hazırlanan kitap veya kitap bölümlerinde, Balkan sahası Koroğlu anlatmalarına kısmen temas edilmiştir.

Bulgaristan’daki Gagauz Türklerinin sözlü kültür ürünleri ilk olarak Atanas İvanov Manov tarafından 1938 yılında Bulgarca olarak

Varna’da yayımlanmıştır. Dönemin Romanya büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, Bulgarca olarak 1938 yılında yayınlanan A. Manov’un kitabını Yaşar Nabi Nayır’a gönderir. Kitabın Türkçeye çevrilip Varlık dergisinde tefrika edilmesini ister. Nayır’ın aracılığı ile kitap, Türker Acaroğlu tarafından *Gagauzlar/ Hıristiyan Türkler* adı ile Bulgarcadan Türkçeye tercüme edilmiştir (1.baskı 1939, 2. Baskı 2001).Atanas Manov, Gagauzlar Türklerinde Köroğlu’nun kimliği hakkında şu bilgileri aktarmıştır: “ İzmir köylerinden olan Köroğlu’nun, arkadaşı Ayvaz’la beraber Anadolu’da yapmış olduğu yiğitliklerin türküsü Gagauzlar arasında çok yayılmıştır. Köroğlu kervanları ve zengin adamları durdurup onlardan baş almış. Toplanan paralarla fakirlere yardım edermiş. Köroğlu bir müddet sonra Dobruca’ya geçmiş, orada da aynı şekilde mücadeleye devam etmiş. Nihayet tekrar Anadolu’ya dönmüş ve burada ölmüş.” Atanas Manov’un eseri dışında Köroğlu’nun İzmirli olduğuna dair bir kayda rastlayamadık. A. Manov, Köroğlu ile ilgili kısa bir türküye de yer vermiştir. Türküde geçen “Kimsem yoktu Balkan’da yalnız gezerdim,” sözleri Köroğlu’nu Balkan coğrafyasında göstermesi bakımından önemli ve dikkati çekicidir:

KÖROĞLU

Ben bir Köroğlu’y dum dada gezerdim,
Çalıya çırpıya kelle dizerdim,
Esen lüzgardan izler seçerdim,
Kimsem yoktu Balkan’da yalnız gezerdim,
Demir topuzlan kelle ezerdim,
Ben edi daya hükm ederdim,
Geçenden başını isterdim (Manov, 2001:171).

Üsküp Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi Hamdi Hasan, eski Yugoslavya’daki Türklere ait sözlü halk edebiyatı ürünlerini inceleyen Türkologlardan biridir. Makedonya ve Kosova Türklerinin halk edebiyatı ürünleri (bilmece ve tekerleme, atasözü ve deyim, türkü, mâni) hakkında çeşitli yayınları bulunmaktadır. Hamdi Hasan’ın doktora tezi olan ve daha sonra T.C. Kültür Bakanlığı tarafından basılan kitabında, Gazi Hüsrev Paşa, Kosova Şarkiyat Enstitüsü ve Sarayevo Tarih Arşivi Kütüphanesinde bulunan Türkçe el yazmalarından tespit ettiği türküleri Latin alfabesine aktararak

yayınlamıştır. *Saray- Bosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler* adlı bu çalışmada 300 kadar türkü metni yer almaktadır (Hasan 1987). Türkülerin tespit, transkripsiyon ve incelenmesini içeren bu kitaptaki türkülerden üçü Koroğlu ile ilgilidir. Kosova sahasında, Koroğlu türküleri çalınıp söylenmekte, ders kitaplarında Koroğlu destanı hakkında bilgi ve örnek metinlere yer verilmektedir. Koroğlu türküleri Kosova'da halk arasında Çoroglu adı ile ve Prizren makamıyla icra edilmektedir.

Balkan sahası Türkoloji çalışmalarında önemli isimlerden biri Nimetullah Hafız'dır. *Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri* adlı kitabında Nimetullah Hafız, diğer halk edebiyatı ürünlerinin yanı sıra bir Koroğlu türküsüne de yer vermiştir. Nimetullah Hafız, yayınladığı Koroğlu türküsünün Kocacık Köyü / Debre yöresine ait olduğunu belirtmektedir.

Ayvaz: Yetiş Koroğlu yetiş

Gitti ya namımız

Tuna seli gibi

Aktı ya kanımız

Koroğlu: Ben bir Koroğlu'yum

Evveli baştan

Kan ile irin akıtırım

Kirpikten kaştan

Düşman: Aman kıratlım aman

Bağışla beni

Bağışlarsan beni

Yüz lira sana

Koroğlu: Ey kâfir

Senin yüz liran bana mal olmaz

Kır atıma yaptıraydım

Bir tek nal olmaz (Hafız 1989:115).

Nimetullah Hafız, *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I-II* adlı çalışmasında, birinci cildin beşinci bölümünde bir Koroğlu türküsüne (1990: 209-211) yer verir.

Nimetullah Hafız'ın Koroğlu türküsünün notalarını ve derlendiği kaynak kişinin bilgilerinin de vermiş olması önemlidir. Adı geçen Koroğlu türküsü şu dizelerle başlamaktadır:

Hey heyhey, yine de hey hey
Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı
Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır (Hafız, 1990: 210)

Köroğlu'ndan bahseden diğer bir çalışma ise, Harun Güngör ve Mustafa Argunşah tarafından hazırlanmıştır. Gagauz Türkleri üzerine çalışan bilim adamlarından Harun Güngör ve Mustafa Argunşah, Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan Gagauz **Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı)** adlı eserinde; Köroğlu hakkında bilgi verir. Çalışma üç bölümden oluşmuştur. Gagauzlar başlığını taşıyan I. bölümde, Gagauzların yaşadığı yerler, menşe'i, tarihi, dili ve Gagauz adı üzerine bilgiler verilir. Çalışmanın II. bölümü, Gagauz Türklerinin folkloruna ayrılmıştır. Gagauz halk edebiyatı III. bölümde ele alınmış olup, bu bölüm kitabın en hacimli kısmıdır (1991: 52-355). Adı geçen eserin III. bölümünde Köroğlu rivayetlerinin Gagauzlar arasında yaşamakta olduğu ve Gagauzların Köroğlu'nu kendi topraklarına kadar gelen bir kahraman olarak kabul ettikleri belirtilmektedir. Kitapta ayrıca Gagauz Yerinde Köroğlu anlatmalarının henüz tam olarak toplanmamış ve toplanmayı bekleyen önemli bir malzeme olduğu vurgulanmaktadır. (1991: 53-54).

Köroğlu anlatmalarından bahseden ve Türkçeye tercüme edilen önemli bir eser de B. A. Garrıyev'e aittir. Türkmen bilim adamı Baymuhammet Ataliyeviç Garrıyev'in Köroğlu anlatmaları üzerine hazırladığı bu kitap, Türkiye'de Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı ve Feyzullah Rahmankul tarafından **Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları** adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Adı geçen eser Türk Dil Kurumu tarafından, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Fikret Türkmen'in başkanlığında sürdürülen "Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması" adlı Proje kapsamında yayımlanmıştır. Kitapta, "Bulgaristan'da Köroğlu'nun Türk Versiyonu" başlığını taşıyan bölümde, başta Rıza Mollov'un Köroğlu üzerine yaptığı çalışmalar olmak üzere, Bulgaristan Türklerinin Köroğlu anlatmaları genel olarak değerlendirilmiştir (2007:78-83). "Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları" adını taşıyan bu önemli çalışmada, Bulgaristan Türkleri

arasında Köroğlu ile ilgili anlatmaların az sayıda derlendiği ve konuyla ilgili araştırma ve incelemelerin yetersiz olduğu vurgulanmıştır.

Gagauz Türklerinin Köroğlu anlatmaları üzerine Türkiye’de yapılan diğer bir çalışma ise, Prof. Dr. Nevzat Özkan tarafından hazırlanan **Gagavuz Destanları** (2007) adlı kitaptır. Adı geçen çalışma “Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması” projesinin 14. kitabı olarak basılmıştır. Nevzat Özkan, Gagauz destanlarının adı, konusu, motif ve epizot yapısı itibarıyla Oğuz Destanlarının Balkanlar’daki uzantısı olduğunu belirtir (2007: 21). Prof. Dr. Nevzat Özkan’ın hazırladığı *Gagavuz Destanları* adlı kitapta, Köroğlu ile ilgili 12 metin yer almaktadır. Bu metinler destan kahramanı Köroğlu’nun, Gagauz Türkleri arasında hikâye ve masal kahramanı olarak yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir. Kitapta verilen ilk iki Köroğlu metni, D. Tanasoğlu tarafından oluşturulmuştur. İlk metin Batı kolunun özetidir. İkinci metin, Tanasoğlu’nun Doğu ve Batı kollarından oluşturduğu bir özettir. Köroğlu’nun yaşadığı yer olarak Anadolu ve Balkan adı geçmektedir. Doğu kollarındaki gibi mezarda dünyaya gelme motifi Gagauz metninde de korunmuştur. Metinde Ruşen adı yerine, Ruşen’in Türkçesi olan Aydın adı geçmektedir. Bu varyantta Köroğlu, dış görünüş olarak güzel yüzlü, mavi gözlü, kıvrık bıyıklı bir yiğit olarak tasvir edilir. Üçüncü ve dördüncü metin, ana epizotlar bakımından Türkiye sahası anlatmaları ile benzerlik gösterir. Diğer metinler birer şiirden ibarettir. Kitapta verilen Gagauz Köroğlu anlatmalarını incelediğimizde, Hasan Bey kolunun mahallileştiği görülmektedir. Köroğlu’nun oğlu Ak Hasan, Gagauz Türklerinde Todur(çu)ya, sevgilisi Nigar Hanım ise Menekşe’ye dönüşmüş ve böylece bir bölümü itibarıyla mahalli bir özellik kazanmıştır. Görüldüğü gibi Köroğlu’nun ortaya çıkışı ve mücadeleleri unutulmaya başlamış, Hasan Bey kolu Ak Asan ve Menevşe arasında ayrı bir aşk hikâyesi haline gelmiştir. Gagauz Türklerinde Köroğlu Destanı terminolojik olarak *geroyluk eposu* (*dastan*) olarak adlandırılmaktadır.

Hamdi Hasan, *Makedonya Türklerince Söylenen Türküler* adlı eserinde (2008) “Çamlıbel’den kalktım geldim” dizesi ile başlayan bir Köroğlu türküsüne yer verir. Hamdi Hasan, bu türkünün Sevim Piliçkova tarafından derlendiği ve lirik özellik taşıdığı bilgisini aktarır. Makedonya Türklerinin sözlü geleneğinden derlenen Hamdi Hasan’ın

Makedonya Türklerince Söylenen Türküler adlı kitabına, Sevim Piliçkova'dan naklen aldığı Koroğlu türküsü şöyle başlamaktadır:

Çamlıbel'den kalktım geldim

Pembe anım ben sana geldim

Kalk gidelim, Pembe anım

Çamlıbel'e bizim yerlere

Faruk Çolak *Karamanlıca Halk Hikâyeleri* adlı eserinde (2015); Grek harfleriyle basılmış Karamanlıca dört halk hikayesini Latin alfabesine aktararak incelemiştir. Bu hikâyeler Âşık Garip, Şah İsmail, Koroğlu ve Tayyazâde'dir.

Tezler

Koroğlu'nun kişiliği ve Koroğlu anlatmaları üzerine, Türkiye'de pek çok bilimsel çalışma yapılmasına rağmen, konuyla ilgili lisansüstü tezlerin sayıca az ve yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Balkan sahası Koroğlu anlatmaları üzerine yapılmış müstakil bir tez tespit edemedik.

İbrahim Özkan'ın, Bulgaristan Türklerinin halk edebiyatı üzerine hazırlamış olduğu doktora tezinde Koroğlu ile ilgili, masallaşmış bir anlatmaya yer verilmektedir. İbrahim Özkan, *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı Üzerinde Bir Araştırma* (2008) başlığını taşıyan doktora tezinde, Bulgaristan Türkleri arasında halk hikâyesi anlatma geleneğinin zamanla unutulduğunu vurgulamaktadır. İbrahim Özkan'ın, *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı Üzerinde Bir Araştırma* adlı tez çalışması; giriş, üç inceleme bölümü, sonuç ve metinler şeklinde hazırlanmıştır. İbrahim Özkan'ın adı geçen çalışmasında verilen Koroğlu metni, Kırçali'ye bağlı Gabrova köyünden 90 yaşındaki Nuri Şaban adlı kaynak kişiden derlenmiştir. Söz konusu anlatma, tezin "Metinler" bölümünde ve "Masal Tarzında Anlatılan Halk Hikâyeleri" başlığı altında yer almaktadır.

Günil Özlem Ayaydın Cebe'nin *19. Yüzyılda Osmanlı Toplumı ve Basılı Türkçe Edebiyat: Etkileşimler, Değişimler, Çeşitlilik* başlığını taşıyan doktora tez çalışması (2009), Yunan (Grek) harfli Türkçe halk anlatılarını ele alması bakımından önemli bir çalışmadır. Adı geçen çalışmada, 1800-1900 yılları arası Arap, Ermeni ve Yunan harfleriyle

basılmış Türkçe metinlerin bibliyografik bir veri tabanı hazırlanmıştır. Tezde 19. yüzyılda üretilmiş Türkçe edebî eserlerin önemli bir bölümünün, henüz keşfedilmemiş olduğu belirtilmektedir. Konumuz açısından tezin asıl önemi, “Yunan Harfli Türkçe Halk Anlatılarının Basımları” başlıklı bölümde Koroğlu’ndan bahsetmesidir. (2009: 210) Koroğlu hikâyesi ilk olarak, İstanbul’da 1865 yılında Ermeni harfleriyle basılmıştır. 1870 yılında Yunan harfleriyle, 1872 yılında “Hikâyeyi Koroğlu” adıyla Yunan harfleriyle; Ermeniceden Rumcaya çevirisinden çeviri olarak İstanbul’da basıldığı bilgisi mevcuttur. 1872’de İstanbul’da basılmış olan Koroğlu hikâyesinin Ermeniceden Rumcaya yapılmış çevirilerinden Türkçeye çevrilmiş olması, cemaatler arası etkileşimi göstermesi açısından dikkate değerdir. 1890 yılında ise, Koroğlu Hikâyesi Atina’da Stavrianos matbaasında “Gayetle meraklı olan işbu risalede Koroğlu’nun tercime-i hali temamiyle münderic olup bu ana kadar tab idilenlere müreccahdır.” notuyla yayınlanmıştır. 1890 yılında Atina’da kendisinden önceki basımların en kapsamlısı, en üstünü olduğu iddiasıyla basılmış olan *Koroğlu Hikâyesi*, her şeyden önce yüzyılın geç bir döneminde bile, Atina’da bu tür edebî eserlerin üretilmeye devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu yönüyle çalışma, genelde Balkanlarda özelde ise Atina’da Türkçe metinlerin okunduğu ve basıldığı, Osmanlı Devleti’nde de Türkçe konuşan Rum tebaanın okuma metinlerinin Atina’dan sağlandığı konusunda bilgi vermektedir. (2009:211)

Ana Kılıç, *Eski Yugoslavya’da Yapılan Türkoloji Çalışmalarının Analitik Bibliyografyası* başlıklı Yüksek Lisans tezinde, Koroğlu hakkında iki kaynaktan bahsetmektedir. Bunlardan ilki, Numan Kartal’ın Çevren dergisi (Priştine,1983),37. sayıda “Bir Koroğlu Türküsü” başlığıyla yayınladığı metindir (Kılıç, 2011: 75). İkinci kaynak ise, Belgrat Üniversitesi Filoloji Fakültesinde profesörlerinden Mariya Cukanoviç’in Filoloji Fakültesi tarafından 1969 yılında yayınlanan “Türk Halk Şiiri Üzerine” adlı çalışmasıdır. Mariya Cukanoviç’in, adı geçen kitabının “Âşık Şiirinden Seçmeler” bölümünde Koroğlu şiirlerine yer verilmiştir (Kılıç, 2011:277).

Makaleler

Türkiye’de Balkan sahası Köroğlu anlatmalarıyla ilgili olarak yayınlanan makaleler de sınırlı sayıdadır.

Bulgar- Sovyet rejiminin baskıları altında Türk dili ve edebiyatı üzerine çalışmalarını sürdüren Rıza Mollov’un, Sofya’da Bulgar Bilim Akademisi Balkan Araştırmaları Enstitüsü tarafından 1968 yılında yayınlanan makalesi, Kemal Boz tarafından **“Köroğlu Destanı’nın Sosyal ve Tarihsel Temelinin İncelenmesine Katkı”** başlığıyla Türkçeye çevrilmiştir. Adı geçen makale, 2003 yılında *Milli Folklor Dergisi*’nin 57. sayısında yayımlanmıştır. Rıza Mollov, Köroğlu’nun isyanlarla olan ilişkisini sosyal ve tarihî açıdan ele aldığı bu çalışmada; Köroğlu kollarını doğu ve batı olarak iki gurupta ele almış ve Köroğlu’nun Balkan sahası anlatmaları başta olmak üzere adı geçen kolları karşılaştırmıştır (Mollov, 2003).

2006 yılında yayınlanan bir diğer makale, Birsal Oruç Aslan’ın **“Tepegöz ve Köroğlu Destanlarının Gagauz Varyantlarında Görülen Slav ve Rumence Kökenli Kelimeler”** adlı çalışmasıdır. *İlmi Araştırmalar* dergisinin 21. sayısında yayınlanan adı geçen makalede Birsal Oruç Aslan, destanlardan hareketle Gagauz Türkçesine Slavca ve Rumence’den giren kelimeleri tespit ederek, Gagauz halkının konuştuğu dile giren yabancı ödünclemelerin hangi dillerden alındığını, özellikle Tepegöz ve Köroğlu destanlarında bu ödünclemelerin neler olduğunu incelemiş ve kapsamlı olarak hazırladığı bu makalede yaptığı tespit ve incelemenin sonuçlarını paylaşmıştır (Arslan, 2006).

Gagauz Türkolog Tudora Arnaut, 2008 yılında *Karadeniz Araştırmaları* dergisinde yayınlanan **“Gagauzlarda Sözlü Lirik Halk Edebiyatı Türlerinin ve Bunların Folklor Geleneğine Yansımasının İncelenmesi”** adlı makalesinde, Gagauz Türklerinin halk edebiyatı türleri hakkında bilgi vermiştir. Tudora Arnaut adı geçen makalesinde Gagauz sözlü edebiyat türlerini, nazım ve nesir türler olarak iki başlık altında değerlendirmiş, türkülerden bahsettiği bölümde Manov tarafından daha önce yayınlanan Köroğlu türküsüne yer vermiştir (Arnaut 2008).

Nesrin Feyzioğlu’nun, 2012 yılında *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*’nde yayınlanan makalesinde, Köroğlu Destanı’nı sembolik dil öğeleri açısından değerlendirmiş, dilin

sembolik işlevinin destandaki kullanım şekilleri üzerinde bir tahlil denemesi yapmıştır. “**Köroğlu Destanı’nın Batı Kolları Üzerinde Eleştirel Söylem Çözümlemesi**” adlı çalışmada, Köroğlu destanının Türk kültür hayatı içindeki yaygınlığına işaret edilerek, kolları ve anlatı ile ilgili tür sorununa değinilmek suretiyle, destan kahramanı, hikâye kahramanı, hatta masal kahramanı ve âşık Köroğlu ile ilgili tespitlere yer verilmiştir (Feyzioğlu, 2012).

Gencer Gençoğlu, 2015 yılında, “**Orhan Şaik Gökyay’ın Dede Korkut Ve Rıza Mollof’un Köroğlu Destanları Örneğinde Türk Destan Geleneğinin Sosyolojik Ve Poetik Çıkarımı**”, adlı makalesini yayınladı. *Turkish Studies* adlı dergide yayınlanan makalesinde Gencer Gençoğlu, tarihin hiçbir döneminde Dede Korkut’un ya da Köroğlu’nun destansı anlatım gücü etkisinden bir şey kaybetmediğini, aksine hem Dede Korkut’un hem de Köroğlu’nun poetik tutumlarının her daim okuyanlarına bir diğer okuyuşta daha da anlam ve derinlik vaat ettiğini belirtmektedir. Köroğlu’nun tarihi kişiliğinden ziyade bizim için asırlardır süre gelen bir kültürel hazine olduğuna dikkati çekerek, Dede Korkut ve Köroğlu destanının özgün ve bizim olduğunu vurgulamıştır (Gençoğlu, 2015: 426).

Bildiriler

Balkan sahası Köroğlu anlatmalarıyla ilgili olarak Türkiye’de yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, bilimsel toplantılarda sunulmuş bildirilerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.

Rıza Mollov, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi*’nde sunduğu “**Bulgaristan Türklerinin Halk Hikâyelerinin Bazı Özelliklerine Dair**” adlı bildirisinde Köroğlu’ndan bahseder. Mollov adı geçen bildirisinde Türk halk hikâyelerini konularına göre şöyle sınıflandırmaktadır: 1. Mitolojik tip halk yaratıları 2. Oğuznameler tipi kahramanlık halk hikâyelerinden “Bamsı Beyrek” varyantları 3. Köroğlu halk hikâyeleri tipi. 4. Yarı yiğitlik, yarı âşıkâne halk hikâyeleri tipi. 5. Âşık halk hikâyeleri tipi (Mollov, 1975). Görüldüğü gibi Mollov, Köroğlu anlatmalarını hikâye olarak adlandırmış ve konularına göre ayrı bir tip olarak sınıflandırmıştır.

Balkan sahası Köroğlu anlatmalarıyla ilgili bir diğeri bildiri, Sevim Piliçkova'ya aittir. Sevim Piliçkova **“Makedonya Türk Halk Geleneğinde Köroğlu'nun İzleri ve Ona Ait Eserlerin Estetik Yönleri”** başlıklı bildirisini Kıbrıs Lefkoşa'da düzenlenen *VI. Uluslararası Ahmet Yesevi ve Türk Halk Edebiyatı Semineri*'nde sunmuştur (Piliçkova, 1993).

Gagauz Türklerinde Köroğlu'yla ilgili önemli bir çalışma da Stepan Kuroglu'na aittir. **“Gagauzlar'da Köroğlu Destanı”** adlı bildirisini Stepan Kuroglu, Kırıkkale'de *VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*'nda sunmuş, Gagauz Türklerinde Köroğlu destanı hakkında değerlendirmeler yapmıştır.

Balkan sahası Köroğlu anlatmaları hakkındaki bildirimlerin büyük bir kısmının, Bolu'da ilki 1982 yılında yapılan ve günümüze kadar da devam ettirilen Köroğlu toplantılarında sunulduğunu görmekteyiz. **“Makedonya Cumhuriyeti'nde Yaşayan Türk Halk Edebiyatında Köroğlu Masalı”** adlı bildirisinde Arif Ago, Makedonya Türklerinin masalları içinde Köroğlu masalının yaygın olarak anlatıldığını vurgulamaktadır (Ago, 1998: 260). Makedonya Türklerinin Köroğlu anlatmalarında, Köroğlu'nun çocukluğuna dair bölümler yoktur. Çamlıbel adı da yaşanan yere yakın köy veya kasaba adı ile değişmektedir. Masalların giriş formelleri benzer olmasına rağmen, bitiş formelleri özellikle Yörük masal anlatıcılarında farklıdır. “Bizlere ömür, gavurlara ölüm” ya da “gâvura kömür, bize uzun ömür” şeklinde bitmektedir.

“Makedonya'da Derlenmiş Köroğlu Masalında Yer Adları ve Kişiler” başlıklı bildirisinde Altay Suroy Recepoğlu, Köroğlu anlatmalarının Balkan ülkelerinde yaşayan Türkler arasında yaşadığını tespit etmiş, Köroğlu anlatmasında geçen yer ve şahıs adlarını değerlendirmiştir. Altay Suroy Recepoğlu, adı geçen bildirisinde Köroğlu'nun Balkanlarda, özellikle de Makedonya ve Kosova Türkleri arasında anlatılan birçok masal ve efsanenin kahramanı olduğunu belirtmektedir (Recepoğlu, 1998: 212-215).

“Saraybosna ve Makedonya'da Köroğlu ile İlgili Tespit Edilen Bazı Türküler Üzerinde” adlı bildirisinde Hamdi Hasan, Saraybosna ve

Makedonya’da daha önce derlenen Köroğlu türküleri hakkında bilgi verilmiştir (Hasan, 1998: 222-229).

“Türk ve Makedon Halk Yaraticılığında Köroğlu ile Kral Marko” başlıklı bildirisinde Sevim Piliçkova, Köroğlu ve Makedon destan kahramanlarından Kral Marko’yu karşılaştırmış, iki destan kahramanının benzerlikleri üzerinde durmuştur (Piliçkova, 1998: 272-277).

“Yugoslavya’da Bugün Gerçekleştirilen Türkçe Eğitim ve Öğretim Süreci İçin Türk Dili ve Edebiyatı Ders Plan ve Programlarında Köroğlu ve Türk Halk Edebiyatının Yeri” adlı bildirisinde İskender Muzbeg, Türkçe eğitim ve öğretim programlarını inceleyerek, bu programlarda Türk Halk Edebiyatı ve Köroğlu’nun yerini değerlendirmiştir (Muzbeg, 1998: 278-281).

Lübov Çimpoş **“Gagauz Halk Edebiyatında Köroğlu Destanı”** başlıklı bildirisinde, Gagauz coğrafyasında Köroğlu konulu anlatmalar hakkında bilgi vermiş ve bunların kaynaklarını değerlendirmiştir. Köroğlu destanındaki atın karanlık mekânda tutulması gibi arkaik unsurların, Gagauz versiyonunda olduğu gibi korunduğunu belirtmektedir (Çimpoş, 2011: 224-227).

İslam Beytullah Erdi, IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu’nda sunduğu **“Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı ve Köroğlu”** adlı bildirisinde, Bulgaristan halk edebiyatında Köroğlu ile ilgili tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur (Erdi, 2013).

Gencer Gençoğlu, 2014 yılında **“Köroğlu’nun Bulgaristan Örneğinde Destan Dili Problemi Üzerine”** adlı bildirisinde, Bulgaristan sahası Köroğlu anlatmasından hareketle destan dili üzerine bir değerlendirme yapmıştır.

“Gagauz Destanlarında Köroğlu” adlı bildirisinde Abdülkerim Dinç, Gagauz Türklerine ait destan parçaları arasından Köroğlu ile ilgili olanları, şekil ve motif yönünden incelemiştir (Dinç 2015: 154-162).

Feyyaz Sağlam, **“Gagauz Türkleri Kültürü’nde Köroğlu ile İlgili Bazı Tespitler”** başlıklı bildirisinde, Köroğlu’nun Gagauz Türklerinin halk kültüründeki yeri ve önemi hakkında metinlerden faydalanarak bilgi vermiş, yapılan çalışmaları değerlendirmiştir (Sağlam, 2015: 872-878).

Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı'nda Lübov Çimpoş, **“Gagauz Türklerinde Köroğlu Destanı”** başlıklı bildirisinde; Köroğlu'nun Gagauz versiyonu ile diğer Türk boylarının anlatmalarını karşılaştırarak, benzerlik ve farklılıklara yer vermiştir (Çimpoş 2015).

Gencer Gençoğlu, **“Orhan Şaik Gökyay'ın Dede Korkut ve Rıza Mollof'un Köroğlu Destanları Örneğinde Türk Destan Geleneğinin Sosyolojik ve Poetik Çıkarımı”** adlı bildirisinde Türk destan geleneği hakkında bilgi vermiş, Dede Korkut ve Köroğlu destanlarını karşılaştırarak değerlendirme yapmıştır (Gençoğlu, 2015).

“Makedonya Türklerinin Yakın Dönem Kahramanları “Yücelciler” ve Haklarında Söylenmiş Çağdaş Yiğitlemeler” adlı bildirisinde Selçuk Kürşat Koca, Makedonya Türklerinin yakın dönem kahramanları “Yücelciler/ Yücel Teşkilatı” ile Köroğlu tipi arasındaki benzerlikler üzerinde durmuştur (Koca, 2016).

Selçuk Kürşad Koca'nın Derya Doğan ile birlikte hazırladığı **“Makedonya Yöresi Türküleri ile Köroğlu Türkülerinin Müsterekliği”** başlıklı bildirisinde, Makedonya türküleri ve Anadolu sahasındaki Köroğlu türküleri incelenmiş, tematik olarak benzerlikleri tespit edilmiştir (Koca-Doğan, 2016).

Nimetullah Hafız, **“Bal-Tam Kütüphanesi Yazmalarında Köroğlu”** başlıklı bildirisinde, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi'nde bulunan Köroğlu ile ilgili yaklaşık 250 yazma ve 50 kadar mecmua ve cönk hakkında bilgi vermiştir.

Âdem Öger **“Karamanlıca Yayınlanmış Köroğlu Hikâyesi Üzerine”** adlı bildirisinde, Karamanlıca yayınlanmış bir Köroğlu hikâyesi hakkında bilgi vermiştir. Anadolu'da Müslüman Türklerle birlikte yaşayan Karamanlı Ortodoks zümresi arasında da anlatılan Köroğlu destanı, 19. Yüzyılda Grek harfleriyle yayınlanmıştır. Balkanlar, Kırım, Suriye, İstanbul ve özellikle Anadolu'nun değişik yörelerinde dağınık olarak yaşamış olan Karamanlı Ortodokslar için İstanbul başta olmak üzere Atina, Venedik, İzmir gibi şehirlerde Grek alfabesiyle çok sayıda eser yayınlanmıştır. Bu eserlerden biri de “Köroğlu Hikâyesi” başlığını taşıyan ve 1890 yılında Atina'da Stavrianos Matbaasında neşredilen 26 sayfalık eserdir. Bildiride, Karamanlıca yayınlanmış “Köroğlu Hikâyesi” yapı, içerik ve işlev bakımından tanıtılıp değerlendirilmiştir (Öger, 2016).

Sonuç

Türkiye Türkçesi ile hazırlanan Balkan sahası Koroğlu anlatmaları üzerine Türkiye’de yapılan 9 “Kitap ve Kitap Bölümü”, 3 “Tez”, 5 “Makale”, 19 “Bildiri” olmak üzere ulaşabildiğimiz toplam 36 çalışma tespit ettik ve değerlendirmeye çalıştık.

Balkan sahası Koroğlu anlatmaları üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaları incelediğimizde, Koroğlu anlatmalarının anlatıldığı coğrafya ile bütünleştiği; örnek olarak Gagauz Türklerinde Hasan Bey adının Ak Asan veya Todurçu’ya; Benli Hanım, Nigâr Hanım’ın Menevşe’ye, Makedonya Türklerinde Çamlıbel adının bazı rivayetlerde Radoviş Topolnica köyüne veya Ohri Ustruga kasabasına dönüştüğü; görülmektedir. Koroğlu anlatmalarının yüzlerce yıldır Balkan sahasında unutulmaması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında mahallîleşme ve sahiplenmenin önemli bir rolü olduğunu düşünmekteyiz. Gagauz Türklerinin Koroğlu anlatmalarında Koroğlu’nun ortaya çıkışı ve mücadeleleri unutulmaya başlamış, Hasan Bey kolu Ak Asan ve Menevşe arasında ayrı bir aşk hikâyesi haline gelmiş, yine Çamlıbel adı yerine mahalli yerleşim yerlerinin adı kullanılmıştır. Makedonya da derlenmiş Koroğlu masallarında geçen yer ve kişi adları kaynak şahısların anlatımına göre değişmektedir. Anlatıcının bulunduğu yer veya en yakın yer ve meslek sahipleri Koroğlu anlatmalarına (destandan parça, masal, efsane, halk hikâyesi) ve şiirlerine (şiir, türkü vb.) dâhil olmaktadır.

Balkan sahası Koroğlu anlatmaları, ana çekirdek etrafında anlatıldığı sosyal zemin ve ihtiyaçlara göre şekillenerek yaygınlık kazanmıştır. Balkanlardaki kimi anlatılarda, özellikle de Makedonya ve Kosova Türkleri arasında Koroğlu’nun bir masal kahramanı olarak yer aldığı görülmektedir.

Destan, hikâye veya masal türündeki anlatmalara nazaran, Koroğlu türkülerinin ve oyun havalarının Balkan sahasında daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Şiir ve ezginin kalıcılığı, söz ve müziğin gücü Koroğlu türkülerinin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

Elimizdeki basılı çalışma metinlerinden hareketle, Koroğlu’nun Balkan anlatmalarının Türkiye’de daha çok metin neşrinin yapılmasının, bu anlatmaların metin ve bağlam merkezli olarak incelenmemiş olmasının

büyük bir eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. Balkan sahasında derlenmeyi bekleyen, unutulmaya yüz tutmuş, birçok anlatma mevcuttur. Köroğlu'nun Balkan sahası anlatmalarının özünü bozmadan güncellenerek çocukların ve genç kuşakların hizmetine sunulmasının öncelikli hedefimiz olduğunu özellikle vurgulamak istiyorum.

Konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar, Balkanlardaki anlatmaların Anadolu anlatmalarının bir uzantısı olduğunu göstermektedir. Köroğlu'na bağlı anlatmalar halk arasında kısmen halk hikâyesi, kısmen masal olarak yaşamaktadır.

Balkan Türkleri arasında anlatıcı ve dinleyici kısaca icra ortamının canlı olduğu dönemlerde halk hikâyelerinin anlatıldığını, bu coğrafyada da halk hikâyesi anlatma geleneğinin son döneme kadar devam ettiğini söyleyebiliriz. Usta anlatıcıların bu coğrafyadan çekilmeleriyle birlikte halk hikâyeleri daha çok kadınlar tarafından masal tarzında anlatılarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

Balkan sahasındaki farklı türlerdeki örneklerin Türkiye'de araştırılması hem Köroğlu'nun coğrafi yaygınlığı kadar, kültürel zenginliğini de ortaya koyacak hem de bu alanda Türkiye'de çalışan araştırmacılar için kaynak teşkil ederek bilimsel çalışmalara katkı sağlayacaktır. Bu nedenle halk hikâyeleri incelenirken; anlatmaların şekil, yapı ve içerik gibi metin özelliklerinin yanı sıra, işlev ve bağlam özellikleri de dikkate alınmalıdır.

Bağlamı dışında bir anlatmanın icrası, anlatmanın değişim ve gelişim sürecini hızlandırmaktadır. Bu sebeple destan anlatma, hikâye anlatma ve âşıklık geleneğinin devam etmediği bir bağlamda, Köroğlu anlatmaları üzerine yapılacak olan çalışmalarda, anlatmanın değişim ve gelişimi ve bu değişim ve gelişimde etkili olan unsurları, karşılaştırmalı olarak incelemenin gerekli olduğu (yararlı olacağı) düşüncesindeyim.

Balkan sahası Köroğlu anlatmaları (destandan parça, masal, efsane, halk hikâyesi) ve şiirlerini (şiir, türkü vb.) bir merkezde toplamının, sayıca çok olan metin neşrinin yanı sıra Türk boylarındaki Köroğlu anlatmalarını karşılaştırmalı olarak incelemenin yararlı olacağı düşüncesindeyim. Karşılaştırmalı çalışmalarla, benzer ve farklılıklar, değişen ve dönüşen unsurlar, yerleşen kişi ve yer adları, türler arası geçişler tespit edilecektir. Ayrıca Balkan sahası Köroğlu anlatmalarını, çocuklar ve genç kuşaklar için güncelleyerek yazılı ve görsel iletişim

araçları ve tekniklerini kullanarak aktarmanın gerekli olduğu düşüncesindeyim.

Gagauz Türklerinden Dionis Tanasoğlu'nun, Köroğlu için “**Türk Oğuz Destanı Köroğlu**” ifadesini kullanması, oldukça önemlidir. Bu ifade Köroğlu'nun farklı coğrafya ve farklı inanç sistemlerine mensup Türkler tarafından, Hıristiyan Gagauzlar gibi, ortak bir destan olarak kabul edildiğini teyit eden güzel bir örnektir.

Makedonya anlatmalarında özellikle masalarda giriş formelleri benzer olmasına rağmen, bitiş formelleri özellikle Yörük masal anlatıcılarında farklıdır ve genellikle “Bizlere ömür, gâvurlara ölüm” ya da “gâvurlara kömür, bizlere uzun ömür” şeklinde bitmektedir. Ben de “Bütün Köroğlu sevdalarına uzun ömür” diyerek sözlerimi tamamlamak istiyorum.

KAYNAKLAR

Ago, Arif (1998). “Makedonya Cumhuriyeti’nde Yaşayan Türk Halk Edebiyatında Köroğlu Masalı”. *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları*, Bolu: BAMER, s. 206-267.

Arnaut, Tudora (2008). “Gagauzlarda Sözlü Lirik Halk Edebiyatı Türlerinin ve Bunların Folklor Geleneğine Yansımasının İncelenmesi”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 19, Güz, s.137-153.

Aslan, Birsal Oruç (2006). Tepegöz ve Köroğlu Destanlarının Gagauz Varyantlarında Görülen Slav ve Rumence Kökenli Kelimeler, *İlmi Araştırmalar*, S. 21, s. 37-44.

Bekki, Salahaddin (2013). “Makedonya Ve Anadolu’da Söylenen Bazı Türkülerin Benzerlikleri Üzerine”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri (21-25 Ekim 2011)*, Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, s. 257-284.

Cebe, Günil Özlem Ayaydın (2009). *19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu Ve Basılı Türkçe Edebiyat: Etkileşimler, Değişimler, Çeşitlilik*, Doktora Tezi, Türk Edebiyatı Bölümü Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Çimboeş, Lübov (2011). “Gagauz Halk Edebiyatında Köroğlu Destanı.”, *21. Yüzyılda Köroğlu Ve Bolu Araştırmaları Uluslararası*

Köroğlu, Bolu Tarihi Ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Bolu: BAMER s. 224- 227.

Çimboeş, Lübov (2016). “Gagauz Türklerinde “Köroğlu” Destanı”, *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*, Bolu.

Çolak, Faruk (2015). *Karamanlıca Halk Hikayeleri*, Kömen yayınları.

Dinç, Abdulkerim (2015). “Gagauz Destanlarında Köroğlu”, IV. *Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Akçağ yayınları, s. 154-162.

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) -İnceleme ve Metinler-*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdi, İslam Beytullah (2013). Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı ve Köroğlu. *4.Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu (26-27 Ekim)*, Bolu: BAMER.

Feyzioğlu, Nesrin (2012). “Köroğlu Destanı’nın Batı Kolları Üzerinde Eleştirel Söylem Çözümlemesi”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 9, S. 16, s. 57- 86

Garriyev, B. A. (2007). *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*, Çev: Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı, Feyzullah Rahmankul, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gençoğlu, Gencer (2014). “Köroğlu’nun Bulgaristan Örneğinde Destan Dili Problemi Üzerine”, *V. Uluslararası Bolu Tarihi, Kültürü Ve Köroğlu Sempozyumu*, Bolu: BAMER.

Gençoğlu, Gencer (2015). “Orhan Şaik Gökyay’ın Dede Korkut Ve Rıza Mollof’un Köroğlu Destanları Örneğinde Türk Destan Geleneğinin Sosyolojik Ve Poetik Çıkarımı”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/12, s. 411-428

Güngör, Harun ve Argunşah Mustafa (1991). *Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı)*, Ankara: Kültür Bakanlığı yay., s. 53-54.

Hafız, Nimetullah (1989). *Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayıncılık.

Hafız, Nimetullah (1990). *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I-II*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Hafız, Nimetullah (2016). “Bal-Tam Kütüphanesi Yazmalarında Koroğlu”, VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Bolu: BAMER.

Hasan, Hamdi (1987). *Saray- Bosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler*, Ankara: Kültür Bakanlığı yay.

Hasan, Hamdi (1998). “Saraybosna ve Makedonya’da Koroğlu ile İlgili Tespit Edilen Bazı Türküler Üzerinde”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu: BAMER, s. 222-229.

Kartal, Numan (2012). *Atatürk ve Kocacık Türkleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kılıç, Ana (2011) *Eski Yugoslavya’da Yapılan Türkoloji Çalışmalarının Analitik Bibliyografyası*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

Koca, Selçuk Kürşat (2016). “Makedonya Türklerinin Yakın Dönem Kahramanları “Yücelciler” ve Haklarında Söylenmiş Çağdaş Yiğitlemeler”, *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu*, Bolu.

Kuroglu, Stepan (1996). Gagauzlar’da Koroğlu Destanı. *VII. Uluslararası Türk HalkEdebiyatı Semineri ve I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı (Kırıkkale, 09-11Haziran 1995)*, Kırıkkale: Kırıkkale Valiliği-Ahmet Yesevi Vakfı.

Manov, Atanas (2001) *Gagauzlar (Hıristiyan Türkler)*, çev. Türker Acaroğlu, (İlk baskısı Varlık Yayınları, Ankara 1939) Ankara: Türk Tarih kurumu Yayınları.

Mollov, Rıza (1975). “Bulgaristan Türklerinin Halk Hikâyelerinin Bazı Özelliklerine Dair”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Program ve Bildiri Özetleri Kitabı*. Ankara: Kültür Bakanlığı yay. s. 117-118

Mollov, Rıza (2003). “Koroğlu Destanının Sosyal ve Tarihsel Temelinin İncelenmesine Katkı”, Çeviren: Kemal Boz, *Milli Folklor*, Yıl 15, S. 57, s. 136-153.

Muzbeg, İskender (1998). “Yugoslavya’da Bugün Gerçekleştirilen Türkçe Eğitim ve Öğretim Süreci İçin Türk Dili ve Edebiyatı Ders Plan ve Programlarında Köroğlu ve Türk Halk Edebiyatının Yeri”, Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu: BAMER, s. 278-281.

Öger, Âdem (2016). “Karamanlıca Yayınlanmış Köroğlu Hikayesi Üzerine”, *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu “Köroğlu Ve Türk Dünyası Destan Kahramanları” Bildirileri*, Bolu: BAMER, s. 21-50.

Özkan, İbrahim (2008). *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı Üzerinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

Özkan, Nevzat (2007), *Gagavuz Destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Piliçkova, Sevim (1993). “Makedonya Türk Halk Geleneğinde Köroğlu’nun İzleri ve Ona Ait Eserlerin Estetik Yönleri”. *VI. Uluslararası Ahmet Yesevi ve Türk Halk Edebiyatı Semineri (Lefkoşa, 7-10 Mayıs 1993)*.

Piliçkova, Sevim (1998). “Türk ve Makedon Halk Yaratıcılığında Köroğlu ile Kral Marko”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu: BAMER, s. 272-277.

Recepoğlu, Altay Suroy, (1998). “Makedonya’da Derlenmiş Köroğlu Masalında Yer Adları ve Kişiler”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu: BAMER, s. 212.

Sağlam, Feyyaz (2015). “Gagauz Türkleri Kültüründe Köroğlu İle İlgili Bazı Tespitler”, *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 872-878.

MAKEDONYA'DA YAPILAN KÖROĞLU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Prof. Dr. Hamdi HASAN

*Araştırmacı-Yazar/ MAKEDONYA
taner_hasan@yahoo.com*

ÖZET: Köroğlu'nun efsanevî ve tarihi şahsiyeti hakkında Türkiye'de ve Türkiye dışında çok sayıda araştırmalar yapılmıştır. Türk halk edebiyatında hiçbir sima Köroğlu kadar değişik ve çeşitli türlerde kendini gösteremediği gibi, eserlerinin coğrafi yaygınlığı ve varyant zenginliği bakımından da hiçbir eser onun eserleriyle kıyaslanamamaktadır. Köroğlu'nun hikâye, şiir ve tarihi şahsiyeti hakkında Türkiye'de olduğu gibi, Türkiye dışında da çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda Köroğlu bir halk hikâyesi olarak ele alınmış, XVI. Yüzyılda yaşamış bir Celâli eşkıyası ve bir halk şairi olarak değerlendirilmiştir. Bunların dışında, onun hikâyeleri oyunlaştırılmış, şiirleri bestelenmiş ve kendine özgü büyük bir duygu şairi olarak da ele alınmış ve araştırılmıştır.

Köroğlu'nun bizim üzerinde duracağımız efsanevî türkü ve hikâyeleri, Makedonya Türkleri arasında en popüler eserlerdendir. Dolayısıyla, söz konusu efsanevî halk kahramanı ile ilgili genel Türk hikâye fonunun bir bölümünü oluşturmaktadır. Makedonya'nın çoğu bölgelerinde şimdiye kadar yapılan araştırmalara göre, Köroğlu hikâyesinin daha yaşlı nesiller arasında rastlanan sadece birkaç varyantı derlenebilmiştir. Bu derlemeler sayesinde hikâyede bir kısaltma süreci ile birtakım başka değişimler fark edilmiştir. Bu değişimlerin bir kısmı, içinde Köroğlu'nun tarihî bir sima olarak yer aldığı halk yaratmalarının fon sorununu kapsadığı gibi diğer kısmı doğal bir süreç olarak nesilden

nesile devam eden ve hiçbir zaman harfiyen yapılmayan halk yaratmalarının aktarılma sorununu kapsamaktadır. Hikâye anlatıcıları kendi belleklerinde genelde, hikâyenin sadece ana yapısını korumakta, ileride onları kendi yaratıcı olanaklarına göre biçimlendirip onların yayılmasını sürdürmektedir.

Biz bu çalışmamızda Makedonya’da Koroğlu ile ilgili eserleri ve araştırmaları değerlendirirken destanın biçim ve içerik bakımından zaman içerisinde gösterdiği değişiklikler üzerinde duracağız. Neticede, Makedonya Türkleri arasındaki Koroğlu destanının Türkiye’deki “Koroğlu Kol Destanları” içindeki yerini tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: *Makedonya Türkleri, Koroğlu Destanı, Hikaye, Türkü.*

AN EVALUATION OF THE STUDIES ON KÖROĞLU IN MACEDONIA

ABSTRACT: There are many studies on the legendary and historical personality of Koroğlu in Turkey and outside of it. There are no characters in Turkish folk literature in different and various genres such as Koroğlu, and no work can be compared with its works in terms of geographical prevalence and variant richness. There are many studies on Koroğlu’s stories and poems and his personality in Turkey and also outside of it. Besides, in Turkey and outside of it, there are many studies on Koroğlu’s story and poetry and personality. According to these studies, Koroğlu is a minstrel’s story, a bandit (Celâli) who lived in the 16th century, and a minstrel. Apart from these, his stories have been played, their poetry composed, and he has also been studied as a great poet of emotion.

In this paper, I will focus on the legendary Koroğlu folk song and story which one of the most popular Koroğlu works among the Macedonian Turks. These works also belong to a part of general Turkish story form about legendary folk hero. According to the researches carried out up to now in many regions of Macedonia, just a few variants of Koroğlu story have been compiled from elderly. Thanks to these compilations, a shortening process and some differences have been noticed in the story. Some of them contain the question of the fund of the folk creations that

Köroğlu took as a historical feature and transmission problem of folk creation. Usually, storytellers keep only the main structure of the story in their memories, and shape the stories in the future according to their creative possibilities and continue to be spread them.

In this paper, I will consider changes in the form and content of the epic over time as I evaluate the works and studies on Köroğlu in Macedonia. Eventually, the main aim of this paper is to determine the location of the Köroğlu epic among the Macedonian Turks in the Köroğlu epic circle in Turkey.

Keywords: *Macedonian Turks, Köroğlu Epic, Story, Folk Song.*

Türk halk edebiyatında hiçbir sima Köroğlu siması kadar değişik ve çeşitli türlerde kendini gösteremediği gibi, eserlerinin coğrafi yaygınlığı ve varyant zenginliği bakımından da hiçbir eser onun eserleriyle kıyaslanamamaktadır. Halk hikâyelerinde merkezi yeri olan bu sima, efsanelerde, halk türkülerinde (Arsunar, 1963), halk oyunlarında, çalgılı ezgiler ve kısa edebiyat türlerinde de kendini göstermektedir. O’nun hikâye, şiir ve tarihi şahsiyeti hakkında Türkiye’de olduğu gibi, Türkiye dışında da çok sayıda araştırmalar yapılmıştır. Onunla ilgili şimdiye kadar yapılan araştırmalarda Köroğlu bir halk hikâyesi, XVI. Yüzyılda yaşamış bir Celâli eşkiyası ve bir halk şairi olarak ele alınmıştır (Boratav, 1931: 908- 914). Bunların dışında Köroğlu, hikâyelerinin oyunlaştırıldığı, şiirlerinin bestelendiği büyük bir duygu şairi olarak da ele alınmış ve araştırılmıştır.

1-Makedonya’da Köroğlu ile ilgili bugüne kadar yapılan alışmalar

Makedonya’da Köroğlu’yla ilgili ilk ilgi II. Dünya savaşından sonra Türkçe eğitimin başlaması ve eğitim kadrosunun oluşmasıyla kendini göstermiştir. Bu ilginin ilk somut izlerini 1970’li yıllarda hazırlanan Türkçe ders programlarının uygulama örneklerinde görüyoruz (Hasan, 1980: 37- 46). şairin “Yol Verin Dumanlı Dağlar” adlı şiirinin tahliliyle başlayan bu ilgiyi, Sevim Piliçkova (Piliçkova, 2001: 57- 92) ve Hamdi Hasan’ın araştırmaları izlemektedir (Hasan, 1998: 222- 229).

Makedonya Türkleri arasında, Koroğlu bir halk şairi olarak da bilinmekle beraber, daha çok efsanevî bir hikâye kahramanı olarak sevilmiş ve yayılmıştır. Onunla ilgili yapılan derlemelerin çoğunu hikâye ve masalların oluşturması, bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Halk anlatıcıları hikâyeleri anlattıklarında, hiçbir zaman harfiyen bir aktarma yapmadıkları için, hikâyenin zaman içerisinde toplumsal değişmelerden etkilenerek kısaldığını ve başka değişikliklere uğradığını görmekteyiz. Onlar, hafızalarında korudukları hikâyenin ana yapısını daha sonra kendi yaratıcı imkanlarına göre genişletip tamamlıyorlar. Burada hemen belirtmeliyiz ki, Koroğlu hikâyesinin Makedonya'nın değişik bölgelerinden daha fazla varyantı derlenmekle beraber, araştırmalar sistematik ve her yerde tedrici bir biçimde yapılmadığı için onların tipolojisinin ve Makedonya'daki yaygınlığının toplu olarak gözden geçirme olanağını vermemekle birlikte, şu anda elimizde bulunan folklor malzemesi onun bizde ve Türkiye'deki anlatış biçimleriyle ilgili birtakım sonuçlara varma imkanını veriyor (Piličkova, 2001: 63). Biz bu tebliğimizde Koroğlu ile ilgili günümüze kadar Makedonya'da yapılan çalışmaları gözden geçirerek onlarla ilgili edindiğimiz bazı yeni bilgi ve tespitler üzerinde duracağız.

Şiirler:

Makedonya Türkleri arasında Koroğlu ile ilgili en eski şiirler, Abdi İbn-i Mustafa El-Bakarî'nin 1834 yılında yazılmış bir cöngünden tespit edilmiştir (Hasan, 1989: 113- 129). Türkü başlığıyla rastladığımız söz konusu metinler, değişik uzunlukta olup, imlâ ve vezin bakımından oldukça bozuk bir Türkçe ile yazılmıştır. Türkülerin hepsinde, uzun yoldan dönen bezirgânlardan Koroğlu'nun baş isteme motifi işlenmektedir. Aynı motifi işleyen bu türkülerin ikisinde, Koroğlu'nun rakibi olarak Kiziroğlu Mustafa Bey, üçüncüsünde ise, ismi belirtilmeksizin Ermeni asıllı bir bezirgân geçmektedir. Koroğlu hikâyelerinde ayrı bir kolu oluşturan Kiziroğlu Mustafa Bey, söz konusu türkülerde, Koroğlu'yla çarpışan bir kahraman olarak karşımıza çıkar. Onlar, bu bakımdan, sözlü gelenekten derlenen aşağıda değineceğimiz Makedonya'daki Koroğlu hikâyeleriyle tamamen bütünleşmektedir. Ancak, yazılı kaynakların bazıları Kiziroğlu Mustafa'yı Koroğlu'nun arkadaşlarından biri olarak göstermesine

karşın (Boratav, 1983: 239), bizim bahsettiğimiz hikâyede ve türkülerde onu Koroğlu’nun rakibi olarak görüyoruz (Piliçkova, 2001: 71- 80).

Yazmalardan tespit ettiğimiz türkülerin hepsinde savaş, bağ isteme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Olay, daha sonra, şemaya uygun bir biçimde gelişmektedir. Yani, rakibin kendisinden istenilen baci vermemek için direnişi neticesinde Koroğlu’nu zor duruma düşüren savaş çıkıyor. Rakibin karşısında sıkışıp yenilmek üzere olan Koroğlu, sonuçta Ayvaz’ın yardımıyla canını kurtarır. Dolayısıyla, galibiyet başkahraman Koroğlu’nun değil de Ayvaz’ın sayesinde sağlanmış oluyor. Koroğlu ise arka plana itilmiş ikinci sıradan bir kahraman durumuna düşer. Türkülerde ilgimizi çeken ikinci bir husus da rakiplerin kimlik konusudur. Birinci türküde, Koroğlu’nun rakibi olarak karşımıza bir Ermeni bezirgân çıkıyor. İsmi belirtilmeden verilmiş olan bu rakibin, ayrı bir milleti temsilen veya kimliği belirtilmeden herhangi bir yabancı olarak verilip verilmediği hususu, türküden pek anlaşılıyor. Diğer iki türküde Cezgincioğlu Mustafa olarak geçen rakip isimleri de pek net olmamakla birlikte, Kiziroğlu Mustafa’dır.

Söz konusu türkü örneklerinde sergilenen görüntü, Koroğlu’nun hayatının sonuna doğru, kendisine şöhret kazandıran eski gücünün artık kalmadığını, ilerlemiş yaşı dolayısıyla sahneden çekilip yerini Ayvaz’a bırakmak zamanı geldiğini haber veren bir işaret olsa gerek.

Sözlü gelenekten derlenen şiirler

Makedonya’da sözlü gelenekten şimdiye kadar biri, “Çamlıbel’den kalktım geldim” diğeri “Yetiş Koroğlu yetiş” olmak üzere, sadece iki türkü derlenmiştir. Bunlardan “Çamlıbel’den kalktım geldim” dizisiyle başlayan ve İştib’in Pırnalı köyünde Mehmet Süleyman’dan derlenen birinci türkü, lirik bir tema işlemektedir (Piliçkova, 2001: 69). Türküde, Koroğlu’nun hikâyelerinde baş yiğidin fiziki dış görünüşü ve gücü ile dolu olan betimlemelerden başka, halk yaratıcısı, aynı zamanda yiğidin yakınlarına, özellikle eşine, sazına, yurduna ve nihayet tabiata karşı duyduğu heyecan da dile getirilmektedir. Savaş meydanında düşmanla dövüşürken gaddar, yavuz ve hatta çok yavuz olan Koroğlu, söz konusu türküde, sanki yol kesip bağ alan, kelle uçurup kan akıtan bir savaş eri

değil, güzelleri görünce yüreği titreten, kişiliği ve yiğitliğiyle de güzellerin kalplerini çarpıtan bir gönül eri olarak görünmektedir. Aşağıdaki dizeler, güzel bir kadın olan Pembe hanımı elde etmek için, baş yiğidin çok nazik davrandığını gösteren nadir örneklerden biridir:

*Çamlıbel'den kalktım geldim,
Pembe anım ben sana geldim,
Kalk gidelim, Pembe anım,
Çamlıbele bizim yerlere,
Pembe anım koca kulleye,
Bana derler, pembe anım,
Bana derler, koca kör,
Benim sazımın yapisi,
Etrafi sedef dokuması,
Kalk gidelim Pembe anım,
Bizim yerlere koca kulleye,*

Kocacık Türklerinden Halit Kardeş'ten derlenen ikinci türkü (Kartal, 1982: 86), hamasî bir konu işlemektedir:

Köroğlu Türküsü:

Ayvaz: "Yetiş Köroğlu yetiş,
Gitti ya namımız.
Tuna seli gibi
Aktı ya kanımız"

Köroğlu: Ben bir Köroğluyum,
Evveli baştan.
Kan ile irin akıtırım,
Kırpikten kaştan.

Düşman: Aman kıratlım aman,
Bağışla beni.
Bağışlarsan beni,
Yüz lira sana (Kartal, 1982: 87).

Köroğlu: Ey kâfir,
Senin yüz liran bana mal olmaz
Kır atıma yaptırardım,

Bir tek nal olmaz (Kartal, 1982: 87).

“Yetiş Köroğlu yetiş” dizesiyle başlayan yukarıdaki türkü, çok uzak bir anıştırma şeklinde bile olsa, bize Pertev Naili Boratav’ın Köroğlu ile ilgili Kars bölgesinde derleyip, 1946’da “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği” adlı kitabında yayınladığı bir efsaneyi hatırlatmaktadır (Boratav, 1946: 252- 260). Boratav’ın yayınladığı hikâyede, Sırlar karşısında güç duruma düşen Osmanlı askerleri, padişaktan izin alıp tebdil-i kıyafetle savaş meydanına çıkan Köroğlu’nun sayesinde başarıya ulaşır. Söz konusu efsanede Boratav, Sırların XIX. yüzyılın başında 1801 ile 1817 arasındaki ayaklanmaları ve Osmanlı devletini uğraştırmalarının yankısını bulmaktadır (Boratav, 1983: 418- 425).

Köroğlu’nun Makedonya’daki yaygınlığı açısından burada önemle belirtilmesi gereken ikinci bir husus da söz konusu olan her iki nazım metninin Yörük Türklerinden derlenmiş olmasıdır (Hasan, 1989: 226).

Hikâyeler:

Köroğlu halk hikâyesi, ana olaydan başka, her biri onun yaşamının ayrı bir epizodunu oluşturan ve yalnız başına kalabilen çeşitli bölümlerden oluşmuştur. Bu epizot sayısının ne kadar olacağı da hikâyenin yaygınlığına bağlıdır. Örnek olarak Köroğlu hikâyesinin sadece Anadolu’da ayrı epizotlar olarak 700 kolunun olduğu kaydedilmektedir (Alptekin, 1983: 23). Makedonya’da ise bu sayı oldukça kıttır. Sadece beş veya altıdır (Piličkova, 2001: 63).

Köroğlu, Makedonya Türkleri arasında daha çok tarihî bir kahraman ve efsanevî bir sima olarak sevilmiş ve yayılmıştır. Onunla ilgili yapılan derlemelerin çoğunu hikâye ve masalların oluşturması, bu görüşümüzü kuvvetlendirmektedir. Ancak, bu konuda şimdiye kadar yapılan araştırmalar, Makedonya’nın her yerde tedrici ve sistematik bir biçimde yapılmadığı için, onların yaygınlığı toplu olarak gözden geçirilip tipolojisi yapılamamıştır. Yapılan araştırmalar, Makedonya’daki Köroğlu hikâyelerinin Türkiye’deki varyantlardan uzunluk, içerik ve kompozisyon bakımından birtakım farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Uzunluk bakımından Makedonya’nın çoğu bölgelerinde yapılan araştırmalara göre, Köroğlu hikâyesinin yalnız birkaç varyantı ile

birkaç epizodu ve sadece daha yaşlı nesiller arasında not edilebilmiştir. Bu notların sayesinde hikâyede bir kısalma süreci ile birtakım başka değişimler fark edilmektedir. Bu değişimlerin bir kısmı, halk kahramanının tarihî bir sima olarak yer aldığı halk yaratmalarının fon sorununu kapsadığı gibi, diğer kısmı, doğal bir süreç olarak nesilden nesile devam eden ve hiçbir zaman harfiyen yapılmayan bu yaratmalarının aktarılma sorununu kapsamaktadır.

İçerik bakımından yapılan karşılaştırmalar, Makedonya'daki Köroğlu hikâyeye varyantlarının, Türkiye'deki varyantlardan çok daha kısa, epizod sayısının daha az oluşu ve giriş ile sonuç bölümlerinin eksikliği yanında, Köroğlu'nun çocukluğu, babasının köredilmesi, beş noktadan ibaret çocuğuna vasiyeti ve kendisinin öç almayı üstlenme nedeni gibi bölümlerin olmadığını göstermektedir.

Kompozisyon açısından da Makedonya'daki Köroğlu hikâyeleri Türkiye'dekilere göre birtakım farklılıklar göstermektedir. İştîp'e bağlı Seltse köyünden Refik İbrahim'den not edilen bir varyantın dışında, bütün öteki varyantlar, "*on seneden sonra duyar Köroğlu bir kasabada bir Eyvaz var imiş*" şeklinde kısa bir girişle başlamaktadır. Seltse köyündeki varyant ise, sahip olduğu gücüne göre hikâyeye baş kahramanın eşit olup tüm paşa ve beylere eziyet eden, kötü bir ün almış Kızıroğlu Mustafa Bey'in kişiliği ile başlar (Akdağ, 1963). Türkiye araştırmacılarına göre bu nitelikte bir Köroğlu hikâyesine, sadece Doğu Anadolu ve Azerbaycan varyantlarında rastlanır (Birdoğan, 1972: 7- 9). Hikâyede, Kızıroğlu Mustafa'nın ortak bir dava nedeniyle ve dostluk gayesiyle değil de tüm paşa ve beylere eziyet eden Kızıroğlu Mustafa'dan kurtulmak için, İstanbul beylerinin dürtüsüyle olmuştur (Birdoğan, 1972: 7). Kızıroğlu Mustafa'nın Köroğlu'nun dengi olarak verildiği aynı adla bir hikâyeye ilk defa, 1834 yılında Kars'ta Sadak Bık adlı profesyonel bir âşıktan kaydedilmiştir (Gökbilgin, 1996: 432).

Karşılaştırmalar konusunda araştırmalarda **isimler, formüller, benzetmeler** ve **kahraman tipleri** gibi daha başka karşılaştırmalara yer verilmiştir. İsimler konusunda Türkiye ve Makedonya'da derlenen Köroğlu varyantlarındaki adlar arasında belirli farklar görülmektedir. Şimdiye kadar yapılan karşılaştırmalar, Türkiye varyantlarında Deli Yusuf veya Uruşen Baba olarak geçen Köroğlu'nun baba ismi, Makedonya varyantlarının hiçbirinde geçmiyor. Onun karısının adı Türkiye varyantlarında Şirin Döne, bizde ise Pembe Hanım'dır.

Evlathığı Türkiye’de Ayvaz, bizde ise yazmalarda ve Kocacık’ta derlenen metinlerde Ayvaz, ötekilerde Eyvaz’dır. Türkiye varyantlarında görülen Sultan Murat, Demircioğlu, Bigâr, Hurizat, Telli Nigâr, Zeycan v.b. gibi isimler, Makedonya kayıtlarında görülmemektedir. Ancak, pek açık olmamakla birlikte, Kocacık Yörük Türkleri ile ilgili bilgi veren tarih kaynakları, onların Ankara’dan Kocacık’e II. Murat devrinde yerleştiğini bildirmektedir (Sakaoğlu, 1973: 71).

İsmlerin yanında, formüller de karşılaştırma olanakları vermektedir. Makedonya Köroğlu hikâye varyantlarında inisiyal, mediyal ve final olmak üzere, formüllerin bütün çeşitlerine rastlamaktayız. Örneğin, anlatıcıların hemen hemen hepsi hikâyeye: “*Bir varmış bir yokmuş. Stambolda bir Kesirogıli varımış*”. Şeklinde kısa bir tekerlemeyle veya inisiyal bir formülle başlayıp, “*E, ne ise, gidelim şini Köroğlu’ya*” biçimindeki bir masal tekerlemesiyle ya da mediyal bir formülle devam ederek, “*Masala kömür bize ömür.*” Tarzında bir masal tekerlemesi veya final formülü ile sona erdirmektedirler.

Formüllerle ilgili bu genel tasnifin dışında, mediyal formül olarak hikâyelerde kimi **sayılar**, **deyimler** ve **geçici formül** denilen formüller de kullanılmıştır. Sayılardan mediyal formül olarak üç, yedi, dokuz, kırk, doksan, doksan dokuz ve yüz doksan sayıları yer almaktadır. Mediyal formül olarak **deyimlerden**, kahramanların biri daha tam, daha etraflı ve daha çekici belirtilmek istenildiği zaman yararlanılmaktadır: “*Türkmen beyın kızı geçer ordan ama ne gürsün? Odada şevk güneş gibi, Eyvaz’ın yüzünün nurundan*” Buna benzer bir durumu ya da hareketi açıklamak istediği zaman, örneğin dinleyicileri avutmak, uygunsuz bekletmeyi hafifletmek gibi durumlarda: “*Baba, ayşamin şeri – sabahın hayri*” ya da “*Şini brakalım gelinlen Eyvaz yollen gitsin, gidelim gene Köroğluni bakalım.*” Şeklinde **geçici formüller** denilen formüllerden yararlanılmaktadır.

Köroğlu’nun şiir ve hikâyelerinde yiğitliği, mertliği ve dışa dönük görünüşü ifade eden benzetmeler, onu Oğuz Kağan ve Dede Korkut kahramanları soyundan geldiğini gösteren çizgilerdir. Dolayısıyla, Türk halk edebiyatında genel bir kahraman tipi olarak bilinen Alp tipi özelliklerine, Köroğlu’nun şiir ve hikâyelerinde de rastlanmaktadır. Halk yaratıcısı, yiğitlerin fiziki görünüşlerinin bu yönünü en iyi yansıtan motiflerden biri kırklar motifidir (İnan, 1968: 238). Türk

destan ve masallarında çok yaygın olan bu motif, söz konusu hikâyede baş kahramanın madde benliğinden sıyrılmış, öz varlığından geçmiş, kendini Allah sevgisine bağlamış bir eren olan birine telmihtir:

“-Ah, bre baba, - Eyvaz dedi- yazık ettin. Eyvaz olduguni Köroğli o zaman bildi.

-Ah, bre oğlan, - dedi-senin benimlen mi oynayacak halin var bre. Sen bilmey misin niçin ben kırklarlen konuşuyum? – Köroğli kırklarlen idi, Eyvaz gene üçlerden idi.” (Piliçkova, 2001: 80).

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, kökeni çok eski çağların karanlıklarında kaybolmuş olan bu motif, Köroğlü hikâyesinde tasavvufî bir renge bürünmüştür. Sunulan örnekte görüldüğü gibi, “kırklar” motifi ile birlikte üçler motifi de kullanılmaktadır. Oğuz Kağan destanı’nda: “üç gümüş ok gördü”, ... “yolda üç gümüş ok buldular” ... “sol yanında ‘üç oklar’ oturdu” gibi ifadelerde “üçler” motifinin de Oğuz Türklerinde çok eskiden beri kullanıldığını gösterir.

Makedonya’nın çoğu bölgelerinde yapılan araştırmalara göre, Köroğlü hikâyesinin yalnız birkaç varyantı ve sadece daha yaşlı nesiller arasında not edilebilmiştir. Bu notların sayesinde hikâyede bir kısaltma süreci ile birtakım başka değişimler fark edilmiştir. Araştırmalarda, bazı hikâyelerin masallaştığı, kahraman isimlerinin unutulup anonimleştiği görülmektedir.

1976’da Kalkandelen’de Hafize Gaşan Hanım’dan derlediğimiz masal örnekleri arasında “Dağıstanlı” (Hasan, 1982: 74- 75) masalı ile Arif Ago’nun Ohri’de derlediği “Köroğlü Masalı” (Ago, 1998: 263), Sevim Piliçkova’nın derlemiş olduğu Köroğlü ve Kesir Oğli Mustafa Stambolli” (Piliçkova, 2001: 71- 80) adlı hikâyesinin ikinci epizodunun kısaltılmış ve bozulmuş şekillerdir. Bütün bu kısaltmalara ve bozulmalara rağmen, onlarda birbirine benzeyen veya birbirini hatırlatan birtakım ortak özellikler görülmektedir. Bunlar, özellikle Ohri ve Kalkandelen’de derlenen “Köroğlü Masalı” ve “Dagistanlı” gibi masallaşmış Köroğlü destan epizotlarında görülmektedir. Söz konusu metinlerde Köroğlü’nun uzak bir memlekette evlenip bir çocuk bırakması ve günün birinde, bilmeksizin kendini aramaya gelen oğluya mücadelesi gibi her biri uzun birer hikâye olan epizodların kalıntılarıdır. Bu gibi değişmelerin bir kısmı, halk kahramanının tarihî bir sima olarak yer aldığı halk yaratmalarının sayı sorununu kapsadığı

gibi, diğer kısmı, doğal bir süreç olarak nesilden nesile devam eden ve hiçbir zaman harfiyen yapılmayan halk yaratmalarının aktarılma sorununu kapsamaktadır.

II. Bugün Makedonya’da Köroğlu ile ilgili yapılan çalışmalardan edindiğimiz yeni bilgiler

1.Çok kısıtlı bir malzemeye dayanmakla beraber, Makedonya’da Köroğlu ile ilgili şimdiye kadar yapılan çalışma ve araştırmalara toplu olarak bakıldığında, Azerbaycan, Gürcü, Anadolu, Kırım, Gagauz ve diğer Balkan varyantlarını içine alan **Batı yahut Kafkas ve Anadolu versiyonunun Bolu Beyi ile Kiziroğlu Mustafa Bey** kollarının kısaltılmış ve bozulmuş örnekleri olduğunu göstermektedir. Şiirlerde ve hikâyelerde kendini gösteren bu özellikler, destanın olay ve kahramanlarında olduğu gibi, onların isimlerinde ve yer isimlerinde de kendini göstermektedir.

2.Kahramanların isimleri konusunda yukarıda işaret edilmeyen farklılıklar arasında

Dağıstanlı adıdır. Azerbaycan ile Gürcistan arasında özerk bir cumhuriyetin halkından birini ifade eden bir isim olan Dağıstan, Makedonya’nın Kalkandelen Türk masalları arasındaki bir örnekte, masal veya çocuk adı olarak kullanılmaktadır: “... Sen doğmadan evvel harb başladı. Babani da harba aldiler, ama baban gitmeden evvel bana dedi: Eger olurse çojuk, koyasın adını Dağıstanlı, hem bırakti bir emanet verem sana kılıç hem bir haymalı.” (Hasan, 1998: 74). ³Masalda anonim bir adamın çocuğunun adı olarak kullanılan bu ismin, Ohri’de derlenen “Köroğlu Masalı”nda, Köroğlu’nun oğlunun adı olduğu görülmektedir: “Bak kari, ben Eyvazi alacim, kazanca gidecim. Pare kazanim. Karnındaki maksım erkek olurse ismini Dağıstan koyasın” (Ago, 1998: 263).

3.Yukarıda sözlü gelenekten derlenen ve “Yetiş Köroğlu yetiş” dizeleriyle başlayan ikinci türküde, çok uzak bir anıştırma şeklinde bile olsa, bize Pertev N. Boratav’ın (Köroğlu ile ilgili) Kars bölgesinde derlediği Sırlar karşısında güç duruma düşen Osmanlı döğüşçülerinin, Köroğlu’nun sayesinde başarıya ulaştığını haber veren bir efsaneyi hatırlattığı bildirilmektedir. Efsanede Boratav, Sırların XIX. Yüzyılın başında 1801 ile 1817 arasındaki ayaklanmaları ve Osmanlı devletini

uğraştırmalarının yankısı dışında fazla bir bilgiye henüz ulaşamadığını söz konusu bilgilerinde Osmanlı – Sırp savaş ilişkilerinin çok genel çizgilerle bir yankılanması dışında elle tutulur, zaman ve yer bakımından ayrıntılı tarihi olaylar üzerinde bilgi edinemediğini vurgulamaktadır. Aynı dönem, aynı coğrafya ve aynı destanî kahramanla ilgili olan bu anıştırmalara, bugün Ohri’de derlenen bir Köroğlu masalında gözümüze çarpan yeni bir anıştırmayı daha ekliyoruz.

Masalda, Köroğlu’nun karısıyla vedalaşıp para kazanmak için gittiği gurbette, büyük bir ovada insan kafasından bina yaptırdığı bildirilmektedir. İnsan kafasından Köroğlu’nun yaptırdığı bidirilen söz konusu nitelikteki bina, büyük bir ihtimalle, bugün Sırbistan’ın Belgrad kentinin 200 km güneyinde, 1809’da Niş kuşatmasında ölen Sırp isyancılarının kafataslarından yaptırılan “Kelle Kule” olsa gerek (Vujakliya, 1966: 980). Dolayısıyla, Boratav’ın 1801 ile 1817 yıllarındaki Osmanlı – Sırp ilişkilerini anıştıran efsanesi, Numan Kartal’ın derlediği Köroğlu masalındaki “insan kafasından bina yaptırma” (Ago, 1998: 263) olaylarına tarih ve coğrafya açısından toplu olarak baktığımızda, yukarıda uzak bir anıştırma olarak vasıflandırdığımız söz konusu belirtiler, bize efsaneden başlayıp tarihi realiteye yaklaşan bir gelişme yolunu çizdiğini göstermektedir.

4. Yukarıda Köroğlu’yla ilgili andığımız olayların hepsi, Rumeli’nin Sırbistan coğrafyasında meydana gelmektedir. Yaptığımız araştırmalara göre Köroğlu şiir ve hikâye varyantlarının hemen hemen hepsi Makedonya’ya, Anadolu’nun Kars ve Erzurum bölgelerinden gelen Yörük Türklerinin vasıtasıyla yayılmıştır. Bizim Köroğlu hikâye ve masal varyantlarında rastladığımız: kıyafet değiştirme, güreş imtihanı, sıra ile koçakların elini öpme, bir görüşte aşık olma, tek Tanrı inancı, formülistik sayılar v.b. gibi motiflerin Posoflu Aşık Müdami’nin ve Erzurumlu Behçet Mahir’in rivayetlerinde rastlanması (Ago, 1998: 263), bizim bu fikrimizi güçlendirmektedir. Bu doğrultuda fikrimizi pekiştiren başka bir husus da bu şiir ve hikâyelerin kaynak kişileridir. Söz konusu metnin derlendiği Debre belediyesine bağlı Kocacık köyü Türkleri, Numan Kartal’ın bildirdiğine göre, kendi içinde aile isimleriyle anılırlar (Vujakliya, 1966: 980). Yine, aynı yazarın bildirdiğine göre, Türkiye’de Kars ilinin Posof ilçesinin Binbaşı Emin nahiyesinde 15 hanelik yerli bir Türk halkı da “Torolar” adını

taşımaktadır (Ago, 1998: 263). Köroğlu’nun şiir ile hikâyelerinin ve özellikle Köroğlu Kol Destanlarının belirlenmesi ve yaygınlığı açısından bu benzerlik, son derece önemlidir. Onların Kars Yörüklerinden olduğunu gösteren özelliklerden biri de yukarıda işaret ettiğimiz şiir ve hikâyelerindeki motiflerdir. Söz konusu bölgeden göç ettiği fikrini diğerleri arasında anlattıkları efsaneleri de doğrulamaktadır. En nihayet bu görüşü tarih kaynakları da ispatlamaktadır (Alptekin, 1983: 23- 26).

Bizim konumuz olan Makedonya’da Üsküp ile İştîp arasında yaşayan Ofçabolı Yörük grubu 1566 yılında tahrire tabi tutulmuşlardır. Üsküp ile İştîp arasında bulunan Ofçabolı’dan başka, Makedonya’da sonuncu Yörük grubu olan Kocacık Yörükleri’nin pek açık olmayan bir rivayete göre II. Murad zamanlarında Ankara civarında Rumeli’ye geçirilmişlerdir. Koca Hamza Yörükleri’ne izafeten bu ismi almış olan Kocacık Yörükleri, 1543 tarihinde 132 ocak iken, 1584’te 179’a yükselmiş, XVII. asır ortalarında ise, birdenbire 18 ocağa düşmüştür. “Yetiş Köroğlu’m yetiş” dizesiyle başlayan yukarıdaki türkünün kaynak kişileri olan Kocacık’lılar da büyük bir ihtimalle, Makedonya’ya Türkiye’nin Kars bölgesinden göç eden Yörük Türkleridir¹.

Bütün bunlardan görülüyor ki, Köroğlu destanındaki olaylar, eski şehir harabeleri gibi kazıldıkça altından farklı zamanlara ait tabakalar çıkmaktadır. Bu yüzden destan araştırmacıları tarihçiler gibi her devrin tarihini ayrı ayrı belgelerle araştırmak durumundadır. Köroğlu araştırmacıları da belli bir devre takılıp kalmamaları gerekir. Ancak

¹ Yazara göre bu isimler şunlardır: Aytalar, Bayraktarlar, Beşkolar, Biberler, Bilâllar, Boduçlar, Bungurlar, Celolar, Çavuşlar, Çalolar, Çartolar, Çaykanlar, Çolaklar, Dagolar, Dangıllar, Duraklar, Durkolar, Eftalar, Esatlar, Etem Kayalar, Ferkolar, Gudeler, Golalar, Gülolar, Goleler, Gülçer, Gırdanlar, Glaveler, Gıznikler, İşkodrular, İspateler, İbolar, Karabacaklar, Kara Meçolar, Kara Demirler, Kara Ümerler, Kara Muratlar, Kaftoslar, Kalâlar, (Cadicılar), Koranlar, Laburlar, Lamolar, Matuolar, Mulla İlyaslar, Müedinler, Osman Pelivanlar, Pırjınlar, (Pırnarlar), Pileler, Pınsalar, Rudskolar, Sadolar, Şahinler, Şahlar, Şarkolar, Viçeler, Şerifler, Şopeler, Şoşeler, Torolar, Topollar, Tlakeler, Turinyaglar, Turalar, Topal İskenderler, Ustrinyaglar, Vrudsokolar, Yayalar, Zekirler. Bkz. Numan Kartal, age. s. 82-83

Köroğlu kollarını, şehir harabeleri gibi, bir devre ait belgelere bağlı kalıp yanılma ve çelişkiye düşmemek için karşılaştırmalı folklor metodlarından yararlanmalıdır.

Sonuç olarak Köroğlu destanını çok eski çağlardan çeşitli renkler ve yöresel öğeler katılarak günümüze kadar gelen büyük bir Türk destanı olarak kabul edebiliriz. Bu konuda, sözlü ve yazılı kaynaklardan tespit edilen eserler bize, her ne kadar asıl kaynakları ve sahipleriyle ilgili kesin bilgi vermeseler bile, onların yayılıp sevildiği ve benimsendiği coğrafya hususundaki ipuçları bakımından önem taşımaktadır. Türklerin önemli destan kahramanlarından biri olan Köroğlu'ya gelince, yukarıda sözünü ettiğimiz türküler, onun Makedonya'da belirli kollar, bölümleri ve yönleriyle uzun bir dönem yaşadığını göstermesi bakımından ayrıca üzerinde durulmaya layıktır.

KAYNAKLAR

Ago, Arif (1998). "Makedonya Cumhuriyeti'nde Yaşayan Türk Halk Edebiyatında Köroğlu Masalı". *Bolu'da Halk Kültürü Ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu.

Akdağ, Mustafa (1963). *Celali İsyancıları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Alptekin, Ali Berat (1983). "Köroğlu Hikâyesinin Bolu Beyi Kolundaki Milli ve Beynelmilel Motifler". *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Arsunar, Ferruh (1963). *Köroğlu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Güzel Sanatlar Matbaası.

Birdoğan, Nejat (1972). "Kızıroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine". *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 281, İstanbul, s. 7- 9.

Boratav, Pertev Naili (1931). "Kör-oğlu". *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C VI, s. 908-914.

Boratav, Pertev Naili (1946). *Halk Hikâyeleri ve Halk hikâyeciliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Boratav, Pertev Naili (1983). “Belgrad Üzerinde Bir Efsane ve Üç Türkü”. *Folklor ve Edebiyat*, İstanbul: Adam Yayıncılık.

Boratav, Pertev Naili (1983). *Folklor ve Edebiyat- 2*. 1982, İstanbul: Adam Yayıncılık.

Gökbilgin, Tayyib (1996). *İslam Ansiklopedisi*, C. 13.

Hasan, Hamdi (1980). “Bir Halk Edebiyatı Metninin Tahlili”. *Sesler*, Yıl XVI, S. 147, s. 37-46.

Hasan, Hamdi (1982). “Zengin Bir Masal Hazinesi, Kalkandelen Masalları”. *Sesler*, S. 171, s. 74-75.

Hasan Hamdi (1989). Sarayevo (Saray – Bosna) Şarkiyat Enstitüsü’ndeki Abdi İbn-i Mustafa El-Bakarî’nin Bir Cöngü”. *Türk Kültürü Araştırmaları, Halil Fikret Alasya’ya Armağan*, Yıl XXVI/2, s. 113-129.

Hasan, Hamdi (1998). “Saraybosna ve Makedonya’da Köroğlu İle İlgili Tespit Edilen Bazı Türküler Üzerinde”. *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu, 1998, s. 222-229.

İnan, Abdülkadir (1986). “Türk Destan ve Masallarında Kırklar Motifi”. *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kartal, Numan (1982). “Kocacık Folkloru”. *Sesler, Aylık Toplumsal Sanat Dergisi*, Yıl XVIII, S. 171, Üsküp, s. 81-91.

Piličkova, Sevim (2001). “Кон проучувањето на ликот на Кóроглу во турската народна приказна”. *МАКЕДОНСКИ ФОЛКЛОР*. год. XVIII. S. 35, s. 57-92.

Sakaoğlu, Saim (1983). “Köroğlu Şiirindeki Benzetmeler”. *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Vujaliya, Milan (1966). *ЛЕКСИКОН СТРАНИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА*, Београд: Просвета.

MAKEDONYA'DA KÖROĞLU ANLATILARI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Yrd. Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA

*Sakarya Üniversitesi/ TÜRKİYE
kursadkoca@gmail.com*

ÖZET: Köroğlu çalışmaları, Köroğlu destanı veya anlatmalarının bulunduğu bütün coğrafyaları kapsayacak şekilde çalışılmaya devam etmektedir. Destan söyleme geleneğine sahip olan Türkler, birçok destanı, geleneksel yollarla öğrenmiş ve gittikleri coğrafyalarda da anlatarak yaşatmışlardır. Genel olarak Köroğlu destan kollarına bakıldığında her biri milli ruhu, dayanışmayı ve yardımlaşmayı ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Makedonya söz konusu olduğunda Köroğlu anlatmalarının birer destan parçası niteliği taşıyacak şekilde anlatıldığı görülmektedir. Bu anlatmalarla fethedilen topraklarda milli ruhun uyanık tutulması ve düşman karşısında dik duruş, adeta bir Hızır gibi yardım edeceği düşünülen ve yine toplumun içerisinde çıkan bir kahraman aracılığı ile Köroğlu ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde ve sahada tespit edildiği kadarıyla Köroğlu destan parçalarının, Makedonya'da yaşayan bütün Türk toplulukları tarafından anlatılmadığı da görülmüştür. Daha çok doğu ve batı Makedonya'da Köroğlu anlatmalarına rastlanmıştır. Tespit edilen anlatmaların birçoğu masal formuna sokularak çocuklara anlatılmıştır. Onun yiğitlikleri, haksızlıklar karşısında dik duruşu, aşkları ve kavgaları çocuklar için bir rol modele dönüşmüştür. Ayrıca Makedonya'da söylenen Türküler içerisinde de Köroğlu türkülerine rastlanmıştır.

Kültürel bir devamlılığın göstergesi olarak Köroğlu anlatmalarının Balkanların önemli bölgelerinden birisi olan Makedonya coğrafyasında tespiti son derece önemlidir. Doğu ve batı Makedonya’da yaşayan Yörük Türkleri tarafından birçok masal, efsane gibi anlatmanın başkahramanının Köroğlu olması milli karakterli kahramanların birer kültür aktarıcı olarak kullanıldığını da göstermektedir. Bu vesile ile kültüre ait birçok unsur bir sonraki nesle ulaştırılmış ve bu coğrafyalarda yaşayan Türk halkı milli kimliklerini kolayca muhafaza etmiştir.

Bu tebliğde, yapılmış çalışmaların hakkında bilgiler ile tespit edilen Köroğlu anlatma ve türkülerinden de bahsedilmiştir. Köroğlu’nun bölgede canlı bir şekilde yaşatılmasını adına neler yapılması gerektiği ile ilgili de öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Türk Halk edebiyatı, Köroğlu, Destan, Türkü, Masal.

STUDIES ON KOROGHLUS NARRATIVES IN MACEDONIA FROM THE PERSPECTIVE

ABSTRACT: Researched developed on Koroghlu encompass all the geographic areas, where his legends and stories have taken place. On the core of Turkish tradition are the narratives on legends that have been mainly kept alive and learned based on the traditional and geographical context. Generally, when we analyze the structure of Koroghlu legends, we can distinguish in particular the national spirit, the solidarity and the aid. In regard to the Macedonian context, the narrations on Koroghlu contain characters with legendary and epic features. Under this description Koorghlu is presented as a man in service of the people, who stands against the evil. This approach embellishes him with the personality of Hidr (Hizr), keeping alive the national spirit of liberated lands.

While we analyzed the researches of sources about pieces of Koroghlu legends, including the researches in the region, we have reached the conclusion that these legends were not narrated by all Turkish communities in the region, as were narrated in Eastern and Western Macedonia. Most of the retrieved narrations were designed as tales

dedicated to children. His stance, courage, loves stories and conflicts have turned to a role model for children. In addition, we have detected Koroghlu within folkloric songs among Turkish people in Macedonia.

As a sign of cultural connection, it is very important to define Koroghlu narrations in one of the most important region of Balkan, such as Macedonia. We can see that in Eastern and Western Macedonia, where the Turkish Yörüks (nomads) live, Koroghlu is the hero – main character of many tales and legends. This depicts us the fact that the national personalities serve as cultural envoys as well. In this spirit, many cultural elements have been embedded from one to another generation and the Turkish national identity was protected easier by the people living in these geographical areas.

In this paper were additionally included narrations and folk songs for Koroghlu defined by the researchers conducted in the field, including the proposals about further endeavours towards maintaining vital reminiscence on Koroghlu within this region.

Keyword: *Macedonia, Turkish Folk Literature, Koroghlu, Legend, Folk Songs, Tale.*

Giriş

Koroğlu anlatmaları ile ilgili çalışmaları, Koroğlu destanı veya anlatmalarının bulunduğu bütün coğrafyaları kapsayacak şekilde ele alınmaya devam etmektedir. Destan söyleme geleneğine sahip olan Türkler, birçok destanı, geleneksel yollarla öğrenmiş ve gittikleri coğrafyalarda da anlatarak yaşatmışlardır. Genel olarak Koroğlu destan kollarına bakıldığında her biri milli ruhu, dayanışmayı ve yardımlaşmayı ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Metin Ekici, *Türk Dünyasında Koroğlu* (2004) adlı eserinde Koroğlu'nun, Batı kolları üzerine yapılan çalışmaların adlarını ve aynı zamanda Doğu kollarında yer alan Koroğlu Hikâyelerinin metinlerine de yer vermektedir. Ayrıca çalışmada pek çok Balkan ülkesinde Koroğlu anlatmaları üzerine yapılan çalışmalar hakkında da bilgi yer almaktadır (Ekici, 2004: 26-27). Makedonya söz konusu olduğunda Koroğlu anlatmalarının birer destan parçası niteliği taşıyacak şekilde anlatıldığı görülmektedir. Bu anlatmalarla fethedilen topraklarda milli ruhun uyanık tutulması ve

düşman karşısında dik duruş, adeta bir Hızır gibi yardım edeceği düşünülen ve yine toplumun içerisinde çıkan bir kahraman aracılığı ile Köroğlu ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Makedonya Cumhuriyeti de diğer birçok Balkan ve Avrupa devletleri gibi uzun bir zaman Osmanlılar idaresi altında kalmıştır. Bu süreçte bir medeniyet inşa edilirken Türk dili, kültürü ve sanatı da bölgede hâkim olmuştur. Bu süreçte Türk milli folklorunun birçok unsuru bölgenin iskân edilmesinde aktif rol oynayan Yörük Türkleri aracılığı ile bölgeye yerleşmiştir. Bugün tespit edilen Köroğlu'ya ait halk nesir ve nazım türü örnekler bu dönemin mirası olarak günümüze kadar gelmiştir.

Kültürel bir devamlılığın göstergesi olarak Köroğlu anlatmalarının Balkanların önemli bölgelerinden birisi olan Makedonya coğrafyasında tespiti son derece önemlidir. Doğu ve batı Makedonya'da yaşayan Yörük Türkleri tarafından birkaç masal, efsane gibi anlatmanın başkahramanının Köroğlu olması milli karakterli kahramanların birer kültür aktarıcı olarak kullanıldığını da göstermektedir. Bu vesile ile kültüre ait birçok unsur bir sonraki nesle ulaştırılmış ve bu coğrafyalarda yaşayan Türk halkı milli kimliklerini kolayca muhafaza etmiştir.

Makedonya'da Köroğlu Anlatmaları Üzerine Geçmişte Yapılmış Çalışmalar

Yapılan çalışmalar incelendiğinde ve sahada tespit edildiği kadarıyla Köroğlu destan parçalarının, Makedonya'da yaşayan bütün Türk toplulukları tarafından anlatılmadığı görülmüştür. Daha çok doğu ve batı Makedonya'da Köroğlu anlatmalarına rastlanmıştır. Tespit edilen anlatmaların birçoğu masal formuna sokularak çocuklara anlatılmıştır. Onun yiğitlikleri, haksızlıklar karşısında dik duruşu, aşkları ve kavgaları çocuklar için bir rol modelle dönüştürülmüştür. Ayrıca Makedonya'da söylenen Türküler içerisinde de Köroğlu türkülerine rastlanmıştır. Köroğlu anlatmaları ile ilgili Makedonya'da yapılmış çalışmalar çok fazla değildir. Bunda Osmanlı sonrası Balkanların içerisine düştüğü buhranlı dönemler, göçler, savaşlar vb. durumlar sonucunda modernleşme öncesinde yeterince derleme faaliyetlerinin olmamasının büyük bir rolü vardır. Derleme faaliyetlerinin çok yakın bir dönemlerde yapıldığı görülmektedir. Bu derlemelerin birkaçı

amaca yönelik çalışmalar da değildir. Makedonya’da Köroğlu ile ilgili yapılmış çalışmalar şu şekilde özetlenebilir:

Numan Kartal Makedonya Jupa bölgesinde bulunan Kocacık Türkleri arasında söylenen ve 21 dörtlükten oluşan bir Köroğlu türküyü 1970 yılında derlediğini söylemektedir. Atatürk ve Kocacık Türkleri kitabında da bu türküyü yer vermiş ve derleme bilgilerini de bu tarihi not düşerek vermiştir (Kartal, 2012: 135). Aynı türküyü Kocacık Folkloru başlığı ile Sesler dergisinde yayınladığı bir makalesinde de ele almıştır (Kartal, 1982: 86).

1971 yılında Altay Suror Recepoğlu Tan gazetesi muhabirliği döneminde doğu Makedonya’da Yörük köylerinden birçok Köroğlu masal, hikâye ve türküsünü derlediğinden bahseder. 1973’te Üsküp’te Rufai tarikatının dervişi olan 72 yaşındaki Hüseyin Ağa’dan derlediği kısa bir Köroğlu masalından da bahseder (Recepoğlu, 1998: 211-213).

Bu masalda Köroğlu’nun haksızlığa yenik düşen yoksullara ne kadar sahip çıktığını, yardıma koştuğunu göstermektedir. Altay Suror bu masala benzer daha birçok Köroğlu masalının varlığından bahsetmiş ama metin vermemiştir (Recepoğlu, 1998: 212).

Altay Suror aynı çalışmasında "Köroğlu hem popun yaptığı mukavele" masalından bahsetmiş ve bu masal için Nimetullah Hafızın Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri isimli çalışmasını kaynak göstermiştir. Hafızın bu eserinin 239. sayfasında yer alan masalın kitaptaki ismi “Köroğlan Hem Popun Yaptığı Mukavele” ismini taşımaktadır. Bir isim karışıklığından dolayı Köroğlu masalı olarak kabul edilen bu metin gerçekte Köroğlu ile ilgili bir masal metni değildir (Hafız,1989: 239).

Makedonya Türk folkloru ile ilgili Sevim Piliçkova’nın derlemeleri de bulunmaktadır. Piliçkova’nın bu derleme çalışmaları içerisinde "Köroğli ve Kesiroğli Mustafa Stamboli" masal da bulunmaktadır. Bu masal 16.11.1978 tarihinde İştîp’in Selçe Köyü’nden Refik İbrahim’in anlatımıyla derlenmiş, Makedonya Folklor Enstitüsü’nde 2513 Nolu olarak kayıttır.

1982 yılında Hamdi Hasan tarafından Hafize Gaşan’dan derlenmiş “Dağistanlı” masalı bulunmaktadır (Hasan, 1982: 74-75).

1985 yılında Sevim Piliçkova’nın, Marko Cepenkov Makedonya Milli Folkloru dergisinde yayınladığı “Türk Halk Edebiyatı Masallarında

Köroğlu Karakterini Çözümlemek” başlıklı bir yazısı da yayınlamıştır (Pliçkova, 1985: 35).

1987 yılında, Sevim Piliçkova tarafından derlenen ve Radoviş’e yakın Topolniça Köyünden Alı Aga tarafında anlatılan “Köroğlu Masalı” bulunmaktadır.

1987 yılında Nevin Demir-Ago tarafından derlenen ve Resneli Nazire Hüseyin tarafından anlatılan “Köroğlu Masalı” bulunmaktadır.

1989 yılında Nimetullah Hafız tarafından yayınlanan “Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri” isimli çalışmada bir Köroğlu Türküsü bulunmaktadır (Hafız, 1989: 115).

1993 yılında Sevim Piliçkova tarafından “Makedonya Türk Halk Geleneğinde Köroğlu’nun İzleri ve Ona Ait Eserlerin Estetik Yönleri” isimli bir çalışma Lefkoşa’da düzenlenen VI. Uluslararası Ahmet Yesevi ve Türk Halk Edebiyatı Seminerinde sunulmuştur (Pliçkova, 1982: 7-10).

1996 yılında Arif Ago tarafından derlenen ve Ohrili Müşerref Şemo’nun anlattığı Köroğlu Masalı bulunmaktadır (Ago, 1998: 262).

1998 yılında Altay Suroy Recepoğlu’nun Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumunda sunduğu “Makedonya’da Derlenmiş Köroğlu Masalında Yer Adları ve Kişiler” başlıklı bir bildirisi bulunmaktadır (Recepoğlu, 1998: 210-220).

1998 yılında Arif Ago tarafından Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumunda sunulan “Makedonya Cumhuriyeti’nde Yaşayan Türk Halk Edebiyatında Köroğlu Masalı” isimli bir bildiri bulunmaktadır (Ago, 1997:260-267).

1998 yılında Hamdi Hasan’ın Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumunda sunduğu “Saraybosna Ve Makedonya’da Köroğlu İle İlgili Tespit Edilen Bazı Türküler Üzerinde” isimli bir bildirisi bulunmaktadır (Hasan, 1998: 222-229).

Yapılmış çalışmaların sistematik olmadığı görülmektedir. Sahada sistemli bir çalışmanın yapılmamış olması birçok destan anlatmasının kaybolmasını sağladığını söyleyebiliriz.

Köroğlu Çalışmalarının Bugünkü Durumu

Köroğlu ile ilgili Makedonya’da yapılmış çalışmaların bazılarının gün yüzüne çıkmadığını söyleyebiliriz. Özel arşivlerde deşifre edilmeyi bekleyen kayıtların olduğu bilinmektedir.

Bunun dışında görev yaptığım 2 yıllık süre içerisinde Makedonya’da Köroğlu anlatmaları canlı bir şekilde yaşamaya devam ediyor diyemiyorum. Hızlı şehirleşme ve teknolojinin de en ücra yerleşim alanına girmiş olmasından dolayı sözlü kültür ürünleri ne yazık ki gelecek kuşaklara aktarılamamaktadır. Biz de yaptığımız çalışmalar sırasında canlı bir Köroğlu anlatmasına rastlayamadık. Köroğlu bilinmekte fakat bir bütün masal, hikâye veya destan formu ortaya konamamaktadır. Çalışmalarımızın sürdüğünü de belirtmek isterim.

Bununla beraber Makedonya’da lektür kitaplarında yani yardımcı kitap olarak okutulacak kitaplarda, müfredatta Köroğlu yerini almıştır. Bu ihtiyacı görme adına Türkiye’den getirtilen yardımcı kitaplar içerisinde Köroğlu’na ait anlatmaların bulunduğu kitaplar da vardır.

Makedonya’da yayınlanan Bahçe ve Kardelen çocuk dergilerinde zaman zaman Köroğlu, öteki Türk kahramanları gibi yer almaktadır. Böylelikle derginin ulaştığı her çocuk yılda bir sayıda da olsa Köroğlu’ndan haberdar olmaktadır. Bu dergilere desteğimiz var ve destek vermeye devam edeceğiz. Bunların yanında Makedonya’da Türkçe yayınlanan tek gazete olan Yeni Balkan Gazetesinin kültür sayfalarında zaman zaman Köroğlu tanıtımları yapılmaktadır.

Köroğlu anlatmalarının tespit edildiği bölgeler dikkate alınarak Türkoloji öğrencilerinden çalışma grupları oluşturulmuştur. Amaç günümüzde Köroğlu anlatmasının olup olmadığının tespitidir. Şimdiye kadar yaptığımız çalışmalarda herhangi bir canlı anlatıma rastlanmamış olmakla birlikte çalışmalarımız devam etmektedir.

Makedonya’da yer alan yazma eserler içerisinde çok sayıda cönkte bulunmaktadır. Bu cönklerde yer alması muhtemel Köroğlu anlatmaları da araştırılmaktadır.

Makedonya’da Köroğlu Anlatmalarının Yarını için Öneriler ve Sonuç

Kültürel unsurlar gerek geleneksel gerek de günümüz şartlarıyla yani modern yöntemlerle gelecek kuşaklara aktarıldığı sürece yaşamaya devam edeceklerdir. Türk kültürü ve edebiyatının önemli bir anlatı karakteri olan Köroğlu için de durum aynıdır.

Makedonya’da kültürümüzün taşıyıcısı olan edebi metinler içerisinde yer alan Köroğlu anlatmalarının yaşaması adına yapılacak birçok şey olduğunu vurgulamak isterim. Bunları şu şekilde özetlemek mümkün olacaktır.

Köroğlu anlatmalarının sahada tespiti için çalışma gruplarının oluşturulması.

Makedonya’da dağınık bir halde bulunan mevcutta tespit edilmiş Köroğlu anlatmalarının bir eser olarak yayına hazırlanması.

Köroğlu anlatmalarının coğrafya farkı gözetilmeksizin Türkçe eğitim gören çocuklara yaş grupları dikkate alınarak seviyelerine uygun bir şekilde yeniden metinleştirilerek ulaştırılması. Böylelikle Türk dünyasında ortak bir Köroğlu algısının devam etmesinin sağlanması.

Köroğlu anlatmalarının uzman kişilerce boyama kitaplarının hazırlanması ve bunun ana sınıfında öğrencilere ücretsiz ulaştırılmasının sağlanması.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Makedonya’da da Yunus Emre Enstitümüzün Türk kültürünü tanıtmaya haftaları bulunmakta. Bu haftalarda Türk kahramanlarının her birisinin tanıtımının da yaptırılması ve bunlardan birisinin de Köroğlu olmasını sağlamak.

Ülkemiz tarafından organize edilebilecek “Köroğlu Günleri” kutlamaları çerçevesinde Makedonya’nın da bu etkinliğe katılması, bu günler çerçevesinde Makedonya’da yaşayan Türk çocukları ile Köroğlu’nun çeşitli etkinliklerle buluşmasının sağlanması.

Köroğlu çıkartmaları, kalem aparatları tişörtler vb. ürünlerin üretilmesinin ve çocuklarla buluşturulmasının sağlanması.

Makedonya’da bulunan okullarla Bolu’da bulunan okullarımızın “Köroğlu Kardeşliği” adı altında kardeş okul yapılması ve bu kapsamda Köroğlu’nun tanıtımına önem verilmesi.

Sonuç olarak Türklerin tarihi süreç içerisinde hâkim oldukları ve bu gün yaşadıkları bütün coğrafyalarda az ya da çok anlatmalar halinde devam eden Köroğlu, Türk Dünyasının en yaygın olarak anlatılan ve bilinen tek destanıdır. Köroğlu’nun birçok yönünün olduğu, hatta yaşamış farklı Köroğlu kişiliklerinin olduğu da doğrudur. İlimi açıdan bunların araştırılması ve ortaya konması tarihi bir sorumluluktur. Bunun yanında halk muhayyilesinde teşekkül etmiş ve bugün de anlatılan bir Köroğlu’nun varlığı da bir gerçektir. Köroğlu’nun yarınlarına aktarılması için ortak bir Köroğlu destan metninin oluşturulması gerekir. Bu ortak destan metninin çeşitli kitle iletim ve yayınlar aracılığı ile yeni nesillere aktarılması Köroğlu destan anlatmalarının yaşamasını da sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Ago, Arif (1998). “Makedonya Cumhuriyeti’nde Yaşayan Türk Halk Edebiyatında Köroğlu Masalı”. *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (10-12 Ekim 1997), Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.

Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Hafız, Nimetullah (1989). *Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri*. İstanbul: Anadolu Sanat Yayıncılık.

Hasan, Hamdi (1982). “Zengin Bir Masal Hazinesi, Kalkandelen Masalları”. *Sesler*, Sayı 171, Üsküp.

Hasan, Hamdi (1998). “Saraybosna Ve Makedonya’da Koroğlu İle İlgili Tespit Edilen Bazı Türküler Üzerinde”. *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (10-12 Ekim 1997), Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.

Piliçkova, Sevim (1993). “Makedonya Türk Halk Geleneğinde Köroğlu’nun İzleri ve Ona Ait Eserlerin Estetik Yönleri”. *VI. Uluslararası Ahmet Yesevi ve Türk Halk Edebiyatı Semineri* (Lefkoşa, 7-10 Mayıs 1993).

Piliçkova, Sevim (1985). “Kon prouçuvanjeteto na likot na Koroğlu vo turskite narodni prikaski”. *Makedonski narodni folklor, Marko Cepenkov*. Skopje.

Recepoğlu, Altay Suroy (1998). “Makedonya’da Derlenmiş Koroğlu Masalında Yer Adları ve Kişiler”. *Bolu’da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu* (10-12 Ekim 1997), Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.

BULGARİSTAN'DA YAPILAN KÖROĞLU ANLATMALARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI (BULGARİSTAN'IN KUZEYDOĞU BÖLGESİNDE KÖROĞLU HALK ANLATMALARININ YORUMU)

Yrd. Doç. Dr. Nevriye ÇUFADAR

*Şumen Üniversitesi "Piskopos Komstantin Preslavski", BULGARİSTAN
enes2@abv.bg / n.chufadar@shu.bg*

ÖZET: Bulgaristan'da Köroğlu Hikâyeleri üzerine yapılmış ciddi çalışmalar ve yayın birikimi fazla tespit edilmemiştir. Çünkü halk arasında farklı anlatılar ve söylenceler vardır ancak bunlar araştırılıp yazıya tek bir bilim adamı tarafından geçirilmiştir. Bu çalışmaların “*dününü*” araştırıp dile getiren halkbilimci ve edebiyat araştırmacısı Riza Mollov'dur.

Halka göre Köroğlu, gözleri kör edilmiş kişinin oğlu olup zalimlere başkaldıran, onları cezalandıran, yoksulları koruyan, eşitlik ve adalet düzeni kurmayı deneyen ideal bir kahramandır. Halk o zamanların şartlarında Köroğlu gibi bir kahramana ihtiyaç duymuş ve onun adını destanlaştırmıştır. Köroğlu halkın kaderini ve hayatını kolaylaştırmak istemiş ve bunu başarmıştır diyebiliriz.

Bu bildiriye amacımız, “Köroğlu'nun” Bulgaristan'ın kuzeydoğu bölgesi halkı arasında yayılmış ve halâ yaşamakta olan kahraman ve mitolojik kişiliğini incelemek ve tanıtmak, Köroğlu adının verilme sebepleri üzerinde durmak ve “kör” sözcüğü ile ilgili yorumlar sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Koroğlu, Halk, Adı, Kör, Kader.

**THE PAST, THE PRESENT AND THE FUTURE OF THE
STUDIES CONCERNING KÖROĞLU NARRATIVES IN
BULGARIA
(PUBLIS INTERPRETATION AND FOLK LEKTURES OF
KÖROĞLU IN THE NORTHEAST REGION OF BULGARIA)**

ABSTRACT: No work and publications on Koroğlu Stories have been found in Bulgaria. There are different narratives and rumors among the people, but these have not been investigated and written. According to the people, the boy whose eyes are blind is an ideal hero who tries to establish the order of equality and justice, which protects the poor, the rebellion and punishment of the oppressor attempting to establish the order of an ideal hero.

The purpose of the present study is to examine and promote the heroic and mythological personality of 'Koroğlu', who has been spread among the people of the northeastern region of Bulgaria. The name of Koroğlu is the name of what is inserted in order to provide information about the 'blind' words made in Bulgaria.

People needed a hero like Koroğlu according to the conditions of those times and his name also had a big share in the epic. Koroğlu wants to make the fate and the life of the people easier and we can say yes, we can say that he succeeded.

Keywords: *Koroğlu (Koroghlu), Folk, Name, Blind, Faith.*

Giriş

Bulgaristan'da Koroğlu hikâyeleri üzerine yapılan ciddi çalışmalar ve yayın birikimi fazla tespit edilmemiş olsa da Bulgaristan'da yaşayan Türk halkının çoğu, Koroğlu'nun bir efsane ve mit olduğunu biliyor. Halka göre Koroğlu, gözleri kör edilmiş kişinin oğlu ve bu oğlanın zalimlere başkaldırışı ve cezalandırışıdır. Yoksulları koruyan, eşitlik ve adalet düzeni kurmayı deneyen ideal bir tarihi halk kahramanıdır. Koroğlu ile ilgili, halk arasında anlatılan ve söylenen değişik rivayetler ve türküler vardır ve bunlar Bulgaristan'da araştırılıp tek bir

bilim adamı tarafından yazıya geçirilmiştir. Bu çalışmaların “*dününü*” araştırıp dile getirecek olursak ilk başta, halkbilimci ve edebiyat araştırmacısı Riza Mollov’un hazırladığı ve redakte ettiği “Köroğlu” hikâyeleri, yaptığı çalışmalar ve akademik incelemeleri belirtmek gerekir.

Riza Mollov, Bulgaristan’nın doğusunda Provadiya şehrinde 1920 yılında doğmuş ve 1986 yılında yaşam güçlüklere nedenlerinden dolayı hayata veda etmiştir. Sofya  niversitesinde Türk Folkloru ve Türk edebiyatı tarihi okutan ilk Türk bilim adamı olan Mollov, Bulgaristan Türklerinin kültür tarihinde çok önemli bir bilim adamı, bir folklorcu ve edebiyatçı olarak yerini aldı.

Riza Mollov “Köroğlu” hikâyeleri kitabını 1957 yılında hazırladı. Köroğlu hikâyelerini tertip ederken, İstanbul Maarif Kitaphanesi tarafından 1955 senesi hazırlanan baskısı esas tutulmuş. Ancak bazı ara başlıklarda, bunların sırası, adı ve içeriği üzerinde kompozisyon bütünlüğünü gözetlemek maksadiyle değişiklikler yapmış. Böylece, Köroğlu’nun, halk hikâyesi ve destan geleneklerine göre halk düşünmesi ve yansması ile daha da geliştirilen karakterine, motif zenginliğine ve rivayetlerine daha geniş ölçüde yer vermeye çalışmış olduğunu da belirtmiştir. Yazar “Köroğlu” hikâyesini hazırlarken birçok rivayet unsurlarından, ilmi eserlerden ve en fazla P. N. Boratav’ın “İzahlı Halk şiiri Antolojisi”, “Köroğlu Destanı”, “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği” ve çeşitli ilmi inceleme kaynaklardan faydalanmıştır (Mollov, 1957).

Kitabın ilk sayfalarında yazarın “Köroğlu Hakkında” başlıklı yorumlarını ve incelemelerini yaptığı bilimsel çalışması mevcuttur. Köroğlu hikâyesi ile ilgili yazarın görüşü, “Osmanlı Türklerin, tarihin seyri boyunca yarattığı en meşhur ve kıymetli epik halk edebiyatı mahsulüdür”. Halkbilimci R. Mollov XVI. asrın Cel liler harak tiyle ilgili Köroğlu kahramanı etrafında birçok rivayetin var olduğunu ve “bunlar bir destan teşkil edecek kadar çoğaldığını” dile getirmiştir.  nl  halkbilimci araştırmacıların (P. N. Boratav, A. Chodzko, İ. şopen, İ. Tverdinova, G. İ. İbragimov, E. Faradcova, G. Dumezil, V. M. Jirmunski, İ. S. Braginskiy, F. Köprülüzade v.s.) alışmalarından faydalanarak kendi görüşlerini ve düşüncelerini de yazmıştır (Mollov, 1957: 3).

Bu sözlü kültürün hikâyeleri saz şairlerin de diyar diyar gezdikleri ve değişik coğrafi bölgelerinde Köroğlu'nun namını ve kahramanlıklarını anlatarak, söyledikleri şiirleri de çoğaldıkça bütün temasta olan Türk toplumu arasında, hattâ diğer başka milletler arasında da yayılmaya başlar ve yazılı kültüre geçerek bir nevi değişik varyantlı destansı hikâye halini alırlar. Köroğlu hikâyelerinde yaşatılan ve halk kahramanı olan Köroğlu- Ruşen Ali ile XVI. yy. yaşamış olan saz şairi Köroğlu aynı kişi olduğu bir faraziye olarak kabul edersek, Köroğlu hikâyeleri bir destan, epos niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

Methiyede hakikati tasvir etmek, gerçeklikten uzaklaşma, pozitifliği şarkı ve şiirlerle övmek, ululamak ile karakterize edilir, var olan veya şairin istediği gibi olması gerekenler olur (Hasan, 2015: 98).

Halk bilimci daha çok Köroğlu'nun tarihi kişiliğini araştırmış ve değişik versiyonlarda anlatılan rivayetlerde sosyal ve tarihsel temelini incelenmesinde büyük katkısı olmuştur. (Bkz. Mollov, 1968, Mollov, 1960: 415, Mollov: Folklor Arşivi). Mollov, araştırmalarında şu görüşü de dile getirir: "...bu Orta Asya hâdiseleri ve bir de bu halklar arasında asırlarca süren karşılıklı kültür bağları neticesinde geniş bir coğrafi sahada, Köroğlu'na dair birçok destanî varyant vücuda getirilir... ayrı halklarda bu epik eserlerde belirgin bir hâdisi etrafında analogik yollarla birbirlerine yakın, müşterek motifler, epizodlar ve kahramanlar kadrosu vücuda getirilmeye başlandı. Böylelikle, Köroğlu bir destan dairesi içine girerek, bu halkların hayat şartları, örfü, kavgaları, emelleri, kültür ananesiyle bağlandı ve bu halklardan her birinin milli-epik eseri mahiyetini aldı", diye düşüncelerini ifade eder (Mollov, 1957: 4).

Bu eserlerde her halkın hayat şartlarına göre de türlü Köroğlu anlatıları meydana çıkmaya başlar ve bunlar ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa ve saz şairlerin anlayışına göre de dolaşarak eski unsurlara başka değişik unsurlar da karışarak halkın arasında yerini alırlar. P. N. Boratav'a göre de "yeni yeni hâdiselerin zuhuriyle ya aynı kahramanların hayatına yeni şeyler ilâve etti yahut da kahramanlarını değiştirdi" (Boratav, 1931: 2). Mollov'un fikri bu rivayetlerin XIX. asırdan evvelki nüshaları mevcut olmadığı halde, destanî eserlerin karakteri itibariyle ilâveler, müdahaleler sunmaları ve her bir anlatının eski ve yeni olayları birbirinin içine girip karışmış "...bulunmasına rağmen, Orta Asya, versiyonunun bir destan gibi daha önce, daha eski bir devirde teşekkül etmeye başladığını bir faraziye olarak kabul edebiliriz", düşüncesinde

ve ”...netice olarak, bu eser destanî bir ruh muhafaza ederek, tarihi bir şahsiyet olan Köroğlu etrafında teşekkül etmiş”, kanaatindedir (Mollov, 1957: 4, 7).

Rıza Mollov’un hazırladığı varyantta bazı kısımlar örneğin “Demircioğlu”, “Köroğlu’nun akıbeti”, İstanbul baskısından farklı olarak ilâve edilen yeni kısımlardır. Köroğlu hikâyesinden kopmuş olan bazı manzum parçaları da P. N. Boratav’ın türlü baskılarında derlemiş ve ayrı bir kısımda bir araya topladığını yazmış.

Bu çalışmada R. Mollov güdülen amacın şu şekilde dile getirmiş:

“... Köroğlu’nu İstanbul rivayetinde yapıldığı ve bazı saz şairleri zümresi tarafından yaşatıldığı gibi, sadece eşkiya sıfatıyla, sergüzeşt peşinde gösterilmekten kurtarmak ve onu destanî bir kahraman olarak, halk arasında yaşadığı ve adalet uğurunda savaştığı gibi, aslına daha iyi şekilde temsil etmektir... Daha bol kaynaklar bulunduğu ve yeni yeni rivayetler tesbit edildiği takdirde, Köroğlu hikâyesinin ileride ilmî şekilde, bütünü ile ortaya konulabileceği şüphesizdir” (Mollov, 1957: 110) diyerek fikrini dile getirmiştir.

R. Mollov’un yazdıkları ve arzuladığı düşünceleri bugün de Bulgaristan’da halkbilim ve halk edebiyatı ile ilgilenen ve çaba harcayan akademisyenler tarafından devam edilmelidir.

Türkiye Dışında Türk Edebiyatları Antolojisi’nin, Bulgaristan Türk Edebiyatı Bölümünde (C.8) halkbilimci Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Bulgaristan Türklerinin Sözlü Edebiyatını derledi ve şu sözleri ile Türk halkını yorumladı: “Bulgaristan Türkü yeni efsaneler ve yeni destanlar yaratarak gönlünü avutmuş, karanlık günlerinde kendine teselli bulmuştur” (Yenisoy 1997, TDTEA-BTE, C. 8: 35). Derlemelerinde yiğitlik türküleri arasında Köroğlu türküsü de yer almaktadır:

*“Hey, hey, hey, yine de hey, hey, yine de hey, hey,
Benden selam olsun Bolu beyine, Bolu beyine,
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır, yaslanmalıdır,
Ok gıcirtısından, kalkan sesinden, kalkan sesinden,
Dağlar sada verip seslenmelidir, seslenmelidir...”*

Ben bir köroğlu'yum, dağda gezerim, dağda gezerim..." (Yenisoy, 1997: 52).

Bulgaristan'da Türk halkı ve Gagauzlar arasında da Köroğlu'na dair şiirler vardır. Atanas Manov'un kitabının Köroğlu ile ilgili kısmında yazılı alıntı bunu kanıtlıyor: "İzmir köylerinden olan Köroğlu'nun arkadaşı Ayvaz birlikte Anadolu'da yapmış olduğu yiğitliklerin türküsü, Gagauzlar arasında çok yaygındır. Köroğlu kervanları ve zenginleri durdurup onlardan haraç almış. Toplanan paralarla yoksullara yardım edermiş. Aynı Köroğlu, bir süre sonra Dobruca'ya geçmiş, orada da aynı biçimde savaşını sürdürmüştü. Sonunda yine Anadolu'ya dönüp orada ölmüştü" (Manov, 1938: 172). Köroğlu'nun yiğitliğini söyleyen türküden bir parça:

Ben bir Köroğlu'yudum daada (doğada) gezerdim,

Çalıya çırpıya kelle dizedim,

Esen rüzgârdan izler seçerdim,

Kimsem yoktu, Balkan'da yalnız gezerdim,

Demir topuzlan kelle ezerdim,

Ben (y)edi daaya (dağa) hıkmederdim(hükmederdim),

Geçenden başını isterdim. (Manov, 1938: 172, URL 2001: Bulgarcadan Türkçeye çeviren M. Türker Acaroğlu).

Bulgaristan'ın Kuzeydoğu Bölgesinde Köroğlu Halk Anlatmaları ve Yorumu

Bugün de Bulgaristan'ın Kuzeydoğu Bölgesinin halkı Köroğlu masalları ve rivayetlerin bazı parçalarını hatırlıyor. Bulgaristan'da Türk halkı arasında hayatta olan bazı yaşlı dedelerimiz ve ninelerimiz, Köroğlu kimdir? sorusuna şu cevabı verdiler: "...bir at üzünden gözleri kör edilmiş kişinin oğlu ve bu oğlunun kötülere başkaldırışı. Yoksulları koruyan, fakir fukaraya göz kulak olan bir kahramandır", derler, ama bazıları türkülerin sözlerini unutmuş olsalar da Köroğlu'nun bir halk kahramanı olduğunu biliyorlar ve değişik hikâyeler de dedelerinden ve ninelerinden anlatıldığını hatırlıyorlardı. Bunları araştırdık ve halk arasında motif ve süjelerin diğer rivayetlere göre benzerlikleri olsa da masallaşmış olan bazı olaylar ve kısımlar belli ki sözlü anlatılarda

halk ağzından dinlenen türküler ve hikâyeler, değişik bir heyecan ve duygu belirtiği kanaatindeyiz.

Örneğin Cuma (Tırgovişte) Bölgesinin Kasırgalar (Treskavetc) köyünden 1942 doğumlu Mazlum Osmanov Şerifaliev, dedesinin (Mehmed Hasan Sofooğlu:1875-1952) ona anlattığı Koroğlu hikâleri ve söylediği türkülerinin bazılarını hatırladı. Mazlum dedenin söylediği Koroğlu türkünün Bulgaristan varyantını yazıya geçirdik:

*Sıyrıldım da indim ben de ubamdan, ben de ubamdan
Keçiyi Koyunu seçtim çobandan
E(A)yvaz seni çaldım kasab bubandan*

*Başı telli turnam, Eyvaz, ağlama gel
Yüzü çifte benim, kölem, ağlama gel*

*Ben bir Koroğluyum dağda gezerim, dağda gezerim
Esen rüzgârlardan illâ sezerim
Çaliya çırpıya kelle dizerim*

*Verin yolun bacını gel geç Ermeni, hey
Yedi bin altını say geç Ermeni, hey*

*Ermeni değilim babam kervan baştım, kervan baştım,
Şahin kuşuyum
Bu yolun bacını vermez kişiyim*

*Savul kör yolumdan geçsin kervanım, hey
Alırım kelleni şan benim olur, hey*

*Ermeni ile Koroğlu cenge durdular, cenge durdular
Kılıçlar karıştı kanlar boşandı
Yetiş Eyvazım, yetiş gitti şanımız*

*Çamlıbel düzüne aktı kanımız, hey
Ermeniye kurban oldu canımız, hey*

*Şu dağların ardını, bir duman bürüdü, bir duman bürüdü,
Dumanın içinden Eyvaz belirdi,*

*Ermeniye görünce hepten delirdi.
Ha, göreyim seni şahin Eyvazım, oy
De göreyim seni canım Eyvazım, oy*

*Eyvaz geldi baktı körün gözüne, körün gözüne,
Ne, Muhammed dedi körün yüzüne
Ermeniye aldı kendi gözüne*

*Ha, göreyim seni şahin Eyvazım, oy
De göreyim seni şahin Eyvazım, oy.*

Bulgaristan'ın Cuma (Tırgovişte) Bölgesinin Kasırgalar (Treskavetc) köyünden 1969 doğumlu Enver İsmailov Yahov yaşlılarla sohbet etmeyi seven, onların masallarını ve destanlarını merakla dinleyen hocamızın bu araştırmamızda çok büyük katkısı oldu. Bizleri Köroğlu hikâyelerini ve türkülerini toplamak ve dinlemek için köyün yaşlıları ile buluşturdu ve şu sözleri de söyledi: “Halkın arasından yaşlılar bu türden olan yiğitlik türkülerini köylerde odalarda ve şenlik toplantılarında söylüyordu. Şimdi halâ köy toplantılarında, yağmur duvasından sonra, bayram şenliklerinde de Köroğlu türküleri, “Aşık Garibin”, “Kerem ile Aslı”, “Tahir ile Zühre'nin de diğer türkülerin arasında meraklı sazıcılardan söylenir. Halkın sözlü kültürünü araştırma ve toplama çalışmaları devam etmeli, çünkü yaşlılarımız bunları hafızasında korumuş ve bizler de gelecek nesillere bu değerli hazinemizi anlatabilmek için yazıya geçirmek gerekir”, diye düşüncelerini bizimle paylaştı.

Şumen/ Şumnu Türk Tiyatrosunda 1954 yıllarında koro grubunda olan ve 1936 doğumlu sayın Bayse Arifova o zamanların solisti, kasaba ve köylere kamyon ile gösteri yapmaya ve türkü söylemeye giderlermiş ve Köroğlu türküleri de söylenirmiş. Türkülerin sözlerini yaşlı olduğu için hatırlayamadığından fazla bilgi alamadık, ama en azından Köroğlu türküleri ve hikâyelerinin Şumen şehrinde ve köylerinde de söylendiğini öğrenmiş olduk.

Cuma(Tırgovişte) Bölgesinin Güneköy'de de Köroğlu hikâyelerini dedelerinin anlattıklarını hatırlayan 1945 doğumlu Fatme ninenin, 1946 doğumlu Ayşe ninenin ve 1942 doğumlu Ahmed dedenin anlattıklarını yorumlarsak, Köroğlu'nun bir halk kahramanı, yoksullara ve ihtiyacı olanlara yardıma koşan, mitolojik simâsı da ortaya çıkar. Bulgaristan

Türkleri, o zamanki ihtiyaçlarını, yaşam gücünü kuvvetleştirmek ve hayallerini gerçekleştirmek için, böyle bir kahraman arzulamıştır, onu beklemiş ve inanmıştır. Anlattıklarının içeriğinde mitolojik unsurlar da vardır, örneğin Koroğlu'nun babası rüyasında bir kuş görüyor ve kuş ona gözlerinin yeniden görmesi için “*bemden düşen tüyü al, gözlerine sür, yeniden görmeye başlarsın der*”. Halkın arasında hastalık nedeniyle ya da başka bir sebepten dolayı görmeyen kişiler buna inanır, o kuşu arar ve bekler.

“Koroğlu'nun” mitolojik kişiliği ve bu lâkabı ne sebeplerden dolayı taşıdığı ve “kör” sözcüğünün yorumları hakkında Bulgaristan'da bugüne kadar araştırmalar ve incemeler yapılmamıştır.

Koroğlu isminin etimolojisi iki kelimenin birleşimidir: Kör + oğlu – körün oğlu: Kör / Gor. Görmeyen ya da görmeyi istemeyen biri olan, kör olur.

1. Adı Farsça, Ruşen- ışık, parlak, aydın, aydınlık [BLA 1992: 135] anlamını ifade eder. Türk mitolojisinde annesi Cembil Hatun, *Işıktan* hamile kalmıştır ve diri diri gömülmüştür. Goroğlu (Koroğlu) annesinin mezarında doğar ve annesinin sütüyle büyür [Beydili 2011: 320-342].

2. Mec. anlamı: Meydanda, aşikâr olan [BLA 1992: 135]. **Aşikâr** – Farsçadan *açık, apaçık, belli, meydanda olan. Aşikâr etmek - açıklamak, belli etmek.*

Çocuğun yeraltı dünyasında doğduğu ve mezardan ışığa, insanların dünyasına çıktığı için adı "Işık" kavramını taşır.

Örneğin, Tural'ın “Türk Dünyası Edebiyat Tarihi” kitabında, Koroğlu rivayetlerinde *şu* cümleler de Rövsen adının anlamını açıklıyor: “*Karanlıktan aydanlığa çıktığı için adını Rövsen koyarlar*” [Турал 2001: 357]; Bir ihtiyarın sözleri: “*Onun adı doğuştan konmuş; Koroğlu'dur*” *der, ama kimse ona kulak asmaz* [Турал 2001: 357], “*Bir gün ışık olup inecek*” (R. Mollov Folklor Arşivi).

3. Yeraltı-Toprak, Dağ: karanlığın oğlu / çocuğu, metaforik olarak, ölümün oğlu. Dağlarda yaşadığı için dağın oğlu da diyebiliriz. Örneğin: “*Hemen Mevlâ ve sana dayandım. Arkam sensin, kale'm sensin dağlar hey. Yoktur senden gayri kolum kanadım...*” [Mollov 1957: 84].

4.Kör-Gor: *kor-gor – ateş*, anlamını da ifade eder. Belki bu yüzden de adını Ruşen koymuşlar. Işığın oğlu/çocuğu, ateş – Göksel ilahi güçten gelen kutsal bir güç.

5.Adının ambivalenti (karmaşası), Işık ismi /annesinin Işıktan hamile kalması ve babasının tarafından; Körlük/karanlık bu karışıklık, efsanevi ve mitolojik imajının özünü algılar- hem kötülüğün hem de iyiliğin oğludur – karanlığın ve ışığın.

Koroğlu mitolojik simasıyla ve sihirli Kıratı ile halkın gönlünde ve türküsünde söylendiği gibi: **“Bir gün ışık olup inecek”**, o zaman da iyilik ve kötülük mücadelesinde, iyilik kazanacak ve adalet yerini bulacaktır.

*Körôlu sır oldu nizam bozuldu
Fakir fukara yine bouldu
Ormanın aâci çiçeî soldu
Beşikta uşaklar bila aladı...*

*Bir gün ışık olup inecek
Ali tahtına pinecek
Göz yaşları birden dinecek
Ali o gün senin günündür. (R. Mollov Folklor Arşivi)*

Sonuç

Halk ağzından Koroğlu hikâyeleri ve türküleri dinlemek, bunları toplamak ve incelemek Bulgaristan’da Türk Folklor araştırmacıları için değerli bir çalışmadır ve bu kıymetli halk edebiyatı ürünüdür. Riza Mollov’un yolundan gitmek, halk hikâyelerimizi, destanları ve türkülerimizi araştırmak ve derlemek bizim görevimizdir.

Sergilenen materyalin temelinde, Koroğlu’nun mitolojik kahraman imgesinin senkretizmi sonucu görülür, hem de kendi adının polisemantizmi/çok anlamlılığını içerir ve Türklerin *iyi / kötü* fikirlerini birleştirir, bunları mecazi metaforik görüntülere- imgelerine dönüştürür: Işık ve karanlık. Körlük de "daha yüksek" bir vizyon olarak görülür.

Halk o zamanların şartlarına göre Koroğlu gibi bir kahramana ihtiyaç duymuştur ve onun adının destanlaşmasında da büyük payı olmuştur.

Köroğlu halkın kaderini ve hayatını kolaylaştırmak istemiştir ve bunu başarmış mı, evet başarmış diyebiliriz. Halkın umudu ve koruyucusu olmuştur ve halâ bugün de hikâyeleri ve türküleri Bulgaristan'da Türk halkın arasında yaşamaktadır.

KAYNAKLAR

Beydili, Dzh. (2011). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Yurt Yayınevi, s. 320-342.

Boratav, Pertev (1931). *Köroğlu Destanı*. İstanbul.

Boratav, Pertev (2000). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. 10 Baskı, İstanbul.

BLA (1992). *Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Larousse*. Sabah, C. XI.

Mollov, Riza (1957). *Köroğlu*. Sofya: Narodna Prosveta.

Mollov, Riza (1960). *Ocherki po istorii staroturetskoy Literaturi*. Moskva.

Mollov, Riza (2003). “Köroğlu Destanının Sosyal ve Tarihsel Temelinin İncelenmesine Katkı”. *Milli Folklor Dergisi*, Çev. Kemal Boz, Y. 15, Bahar, S. 57, C. 8.

Manov, Atanas (1938). *Potekloto na gagauzite-tehnite obiçai i nravi*. Varna.

Manov, Atanas (2001). *Gagauzlar (Hıristiyan Türkler)*. TTKY X. DİZİ, Sayı 20.

Tural, S. (2001). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Cilt 1.

Hasan, Vejdi (2015). “Vuzhvalata i samovuzhvalata v divanskata poeziya. Episkop - Konstantinovi Cheteniya”. *Nepoznatniyat Zused*, Shumen, s. 88-98.

Hafız, Nimetullah (1999). *Riza Mollov Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yenisoy, Hayriye (1997), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları*

Antolojisi, Bulgaristan Türk Edebiyatı. Ankara: C. 8, Kültür Bakanlığı Yayınları,

Kaynak Kişiler:

Ahmed Ahmedov Üsmenov, 1942 doğumlu, Eski Cuma (Tırgovişte) Bölgesinin, Güneköy köyünden, emekli.

Ayşe Ahmedova Üsменова, 1946 doğumlu, Eski Cuma (Tırgovişte) Bölgesinin, Güneköy köyünden, emekli.

Bayse Arifova, 1936 doğumlu, Şumen şehrinden, emekli.

Enver İsmailov Yahov, 1969 doğumlu, Cuma (Tırgovişte) şehrinden.

Fatme Ademova Yusmenova, 1945 doğumlu, Eski Cuma (Tırgovişte) Bölgesinin, Güneköy köyünden, emekli.

Mazlum Osmanov Şerifaliev, 1942 doğumlu, Eski Cuma (Tırgovişte) Bölgesinin, Kasırgalar (Treskavets) köyünden emekli.

TÜRKİYE’DE YAPILAN BULGARİSTAN’DA KÖROĞLU ANLATILARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, GELECEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Atif AKGÜN

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/ TÜRKİYE
atifakgun@gmail.com*

ÖZET: Türk Dünyası’nın ortak kültürel değerlerinden biri olan Köroğlu anlatısının Türk Edebiyatı’nın farklı edebî türlerinde karşılık bulduğu bölgelerden biri de Bulgaristan’dır. Önemli oranda Türk varlığına sahip Bulgaristan’ın Türk halk kültürü unsurlarının akademik anlamda araştırılması, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından öncelikle bu ülkede başlamıştır.

Bulgaristan’da kısmen özgürlük dönemlerinde gerçekleştirilebilen Türk halk kültürü hakkındaki söz konusu çalışmaların çeşitli nedenlerle kesintiye uğradığı ve bu bağlamda da sınırlı kaldığı görülmektedir.

Bulgaristan Türkleri arasında Köroğlu anlatısının yeri ve önemine dair çalışmaların Bulgaristan’dan sonra en yoğun gerçekleştirildiği ülke Türkiye’dir. Komşu bir ülke olmasının araştırmalar için sağladığı kolaylığın yanında, Türkiye’de önemli sayıda Bulgaristan kökenli vatandaşın varlığı, Bulgaristan’daki Köroğlu anlatısına ülkemizde gösterilen ilgiyi artıran nedenler arasında sayılabilir.

Bulgaristan Türkleri arasında gelişen Köroğlu anlatısına dair çalışmaların tarihî perspektifle ele alındığı bu bildiri “Bulgaristan Türklerinde Köroğlu” konulu edebî ve bilimsel çalışmalar Türkiye’de gerçekleştirilenler ile sınırlandırılmıştır. Çalışmamızda Türkiye’de

gerçekleştirilmiş ancak Bulgaristan'daki Koroğlu konusuna temas eden bilimsel ve edebî eserlerin analitik incelemesi yapılmış; Sonuç bölümünde ise söz konusu çalışmaların Bulgaristan Türkleri Edebiyatı'ndaki işlevine ve geleceğine dair bir projeksiyona yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Bulgaristan, Bulgaristan Türkleri, Koroğlu.

ABSTRACT: The Epic of Koroğlu is one of the cultural values of Turkic world and it has interacted with the other genres of Bulgarian literature as well. Turkish folklore studies have primarily been done in Bulgaria where a considerable amount of Turkish people live.

It is seen that the studies in question which were partly conducted during the independence period in Bulgaria were interrupted and limited for a variety of reasons.

The Epic of Koroğlu that is prevalently known among Turks in Bulgaria has been studied by Bulgarian academics and also many Turkish scholars have studied on its importance in terms of Turkish people living in Bulgaria. There are certain reasons why Turkish academics have easily studied on the Epic of Koroğlu. One of them is that Bulgaria is a contiguous country of Turkey. The existence of a significant number of Bulgarian citizens in Turkey can be considered as the other reason for the increased interest in our country in the stories of Koroğlu in Bulgaria.

The evaluation of the studies on stories relating to the Epic of Koroğlu has two aspects. The first of these is the studies carried on in Turkey about the Epic of Koroğlu in Bulgaria. Among these types of studies, dissertations on the epic of Koroğlu are essential in showing how the epic of Koroğlu is extensively studied. The transformation of literary works in Turkey with the Bulgarian origin refugee representatives is the second dimension of the subject. Therefore, oral and written literature samples of Turks living in Bulgaria have not only been chosen as a topic of certain studies but also they have been a source for literary works relating to Koroğlu of the immigrants. In this study, studies done by Turkish academics on the stories relating to Koroğlu in Bulgaria, which

can be assumed as a part of Azerbaijani-Turkoman oral literature, are evaluated from a historical perspective. Moreover, textual differences of Bulgarian version of the Epic of Köroğlu are revealed. At the second part of the present study, academic studies and literary works in Turkey on the Epic of Köroğlu in Bulgaria are analytically analyzed. Finally, the future of the studies in question is evaluated.

Keywords: Turkey, Bulgaria, Bulgarian Turks, Köroğlu.

Giriş

Türk Dünyası’nın ortak kültürel değerlerinden biri olan Köroğlu, Balkanlarda ve daha özelde Bulgaristan sahasında da varlık göstermiştir. Köroğlu’nun Balkanlardaki varlığı, Türk Dünyası ortak kültür havzasındaki diğer bölgelerle mukayese edildiğinde zengin bir görünüm arz etmemektedir. Köroğlu’nun, Anadolu üzerinden gerçekleşen Türk akınları ve iskânları ile Balkanlarda, kendisine bir temsil alanı bulduğu açıktır. Öyle ki bu temsiliyet, zamanla diğer Balkan milletlerinin edebiyatlarına sirayet edecek noktalara da ulaşmıştır (Tasnadi, 1998: 248- 251).

Balkanlarda Türk nüfusun yoğunlaştığı bölgeler, 19. yüzyılın sonlarını takiben Balkan ulus devletlerinin kurulması ile Makedonya, Kosova, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelerin sınırları içerisinde kalmıştır. Çalışmamızda odaklandığımız ülke Bulgaristan’da ise günümüzde Türkler; Rodoplar, Dobruca ve Deliorman gibi bölgelerdeki Kırcaali, Hasköy, Burgaz, Eski Cuma, Razgrat, Şumnu, Silistre, Dobriç, Rusçuk vb. gibi şehirlerde yoğun olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Bulgaristan’daki Türklerin yerel yazılı Türk edebiyatı, söz konusu bölgelerde yeni ulus devletin inşası ile başlayan dönemde gelişme gösterirken yazılı edebiyata nazaran çok daha zengin olan sözlü halk edebiyatının geçmişi Osmanlı Devleti dönemi ve öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. Bulgaristan sahasını içine alan “Balkan Türkleri Halk Edebiyatı” üzerine yerli ve yabancı araştırmacılarca yapılan araştırma ve incelemeler dâhilinde çalışmamızın kapsamı gereği Türkiye’de gerçekleştirilenleri ve konusu Köroğlu olanları kronolojik bir sıra ile ele aldığımızda tespit edilen çalışmalar, aşağıda yer alan alt başlıklarda değerlendirilmiştir.

1.Bulgaristan Türklerinin Köroğlu Anlatılarına Dair Türkiye’de Yapılan Bilimsel Çalışmalar

1.1.Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I-II. (*Nimetullah HAFIZ, T.C. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1990.*)

Bulgaristan’da 1989 yılı sonrasında sosyalist devlet anlayışı terk edilerek demokratik bir rejim benimsenmiş; Bulgaristan Türkleri için de demokratik bir dönem başlamıştır. Bulgaristan’da yeni dönemin başlamasını takip eden yıllarda Bulgaristan Türk halk kültürüne dair ortaya konulan ilk çalışmalardan biri Nimetullah Hafız’ın Türkiye’de yayımlanan “Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I-II” adlı antoloji hüviyetindeki eseridir. Çalışma Türkiye’de söz konusu alanda yapılan çalışmaların öncülerinden olması bakımından değerlidir. İki cilt hâlinde yayımlanan eserin 1. cildi beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla I. *Atasözleri ve Deyimler*, II. *Bilmeceler*, III. *Maniler*, IV. *Ninniler*, V. *Türküler* alt başlıklarıyla verilmiştir. Çalışmanın 2. cildinin üç bölümü ise I. *Fıkralar*, II. *Efsaneler* ve III. *Masallar* şeklinde sıralanır. Bu eserde “Köroğlu” konulu tek ürün, 1. cildin V. bölümü olan “Türküler” başlığı altında yer verilen bir Köroğlu türküsüdür. Kitapta; 209-211. sayfalar arasında yer alan bu Köroğlu türküsü, notalarıyla birlikte verilmiştir. M. Demiroğlu’ndan derlendiği belirtilen Köroğlu türküsünün dizeleri şöyledir:

Hey heyhey, yine de hey hey (2),
Düşman geldi tabur (tabur dizildi) 2,
Alnımıza kara yazı yazıldı (2),
Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu (2),
Eğri kılıç kında paslanmalıdır (2).

Hey hey...
Köroğlum düşer mi yine şanımdan (2),
Çoğun ayırır er meydanından (2),
Kır at köpüğünden, düşman kanından (2),

1.2.Rıza Mollov, Hayatı ve Eserleri. (*Nimetullah HAFIZ, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.*)

Monografi tarzında hazırlanan bu çalışmada, Bulgaristan’da gerçekleştirilen Türk Halk Bilimi çalışmaları konusunda en önemli isimlerden biri olan Rıza Mollov’un ayrıntılı hayat hikâyesi ve eserleri ile Köroğlu konusundaki çalışmalarına da yer verilmiştir.

Bulgaristan’ın Prodaviya şehrinde doğan Rıza Mollov (1920-1986) ve eşi Mefküre Mollova (1927-2007) uzun yıllar Bulgaristan Türklerinin dili ve kültürü alanında çok değerli çalışmalara imza atmış bilim insanlarıdır (Hafız, 1999: 1-4). Rıza Mollov’un Bulgaristan’da Köroğlu konusundaki en önemli kaynak durumunda olan çalışmasının künyesi ise şöyledir: “*Köroğlu*”, (*Hazırlayan ve redakte eden: Rıza Mollof*), *Narodna Prosveta-Devlet Neşriyatevi, Sofya, 1957*. Mollov’un bu çalışması sırasıyla “Köroğlu Hakkında” adlı bir giriş yazısı, Köroğlu’nun epizotlarının yer aldığı kısımlar, “Köroğlu Hikâyelerinden Kopmuş Manzum Parçalar” adlı şiirlerin verildiği bir bölüm, “Notlar” adını taşıyan ve epizotlarda geçen kişilerin tanıtıldığı bir bölüm ile genel bir değerlendirmenin yapıldığı “Sonsöz” bölümünden oluşmaktadır. Bulgaristan’da yayımlanmış olan bu kitabı, Türkiye’de ilk tanıtanlardan biri olan Nimetullah Hafız aynı zamanda Rıza Mollov’un, Bulgaristan’daki söz konusu çalışmasının “Köroğlu Hakkında” adlı giriş kısmını monografinin 136-141. sayfaları arasında aynen yayımlamıştır.

1.3.“Köroğlu Destanının Sosyal ve Tarihsel Temelinin İncelenmesine Katkı.” (*Rıza MOLLOV, Çeviren: Kemal BOZ, Millî Folklor, Yıl 15, S. 57, 2003.*)

Bulgaristan Türklerinin Köroğlu’yla ilgili akademik birikimine dair ülkemizde yapılmış bir diğer çalışmada yine Rıza Mollov’u bir makalesi ile görmekteyiz. Söz konusu çalışma doğrudan “Bulgaristan’daki” Köroğlu anlatısına odaklanmasa da Bulgaristan Türklerinin önemli bilim insanı ve Bulgaristan’daki Köroğlu kolu hakkında en fazla çalışmayı gerçekleştiren Rıza Mollov’un, Köroğlu’na sosyal ve tarihî açıdan yaklaşan bir çalışması olması bakımından değerlidir.

2003 yılında *Millî Folklor Dergisi*’nin 57. sayısında yayımlanan ve Kemal Boz tarafından dilimize kazandırılan bu makaleyi, Bulgaristan Türkleri bakımından değerli kılan bir diğer yönü çalışmanın ilk hâlinin

Bulgar Bilim Akademisi Balkan Araştırmaları Enstitüsü yayınları arasında 1968 yılında Sofya’da yayımlanmış olmasıdır. Türkiye’de de yayımlanan söz konusu çalışma Türk Dünyası genelindeki Köroğlu çalışmalarına teorik boyutta ciddi katkılar sunacak niteliktedir.

Rıza Mollov bu çalışmada en genel anlamda Köroğlu destanında iki temel daire bulunduğunu savunmakta ve bu dairelerde yer alan Türk topluluklarında görülen Köroğlu’nun ortak ve farklı yönlerini tarihî süreç içerisinde ve söz konusu Türk topluluklarının sosyal yapılarını dikkate alarak incelemektedir. Mollov’un bu tasnifini şu şekilde maddelemek mümkündür:

I. Kafkas Dairesi ya da Yakın Doğu Dairesi: Mollov, bu tasnifi için “Batı dairesi demek daha doğrudur.” ifadesini kullanır. Bu dairede Azerbaycan, Gürcü, Kürt, Acar, Kırım Tatarları, Rumeli Tatarları, Rumeli Türkleri ve Gagavuz versiyonları yer alır. II. Orta Asya Dairesi: Mollov bu tasnif için de “Doğu dairesi” ifadesini kullanır. Bu dairede ise Türkmen, Özbek, Tacik, Karakalpak, Tobol-Sibirya Bölgesi, Arap ve Tatar versiyonları yer alır.

Mollov’un bu çalışmasında ilk olarak çok geniş bir coğrafyaya ve değişik kültür ortamlarına yayılmış olan Köroğlu’nun oluşum sürecine dair bazı görüşler paylaşılır. Ancak Mollov, çalışmasındaki asıl amacının “Köroğlu” epik şiirinin oluşmasındaki bir diğer önemli zamanı, özellikle de Köroğlu’nun isyanlarla olan ilişkisini ortaya çıkarmaya çalışmak olduğunu belirtir.

1.4. “Bulgaristan Türkleri Edebiyatında Köroğlu’na Adanan Şiirler Üzerinde Bir İnceleme.”(Feyyaz SAĞLAM, *Türk Dünyası Edebiyatı İncelemeleri C.II, Kıbataek Yayınları, İzmir, 2006.*)

“Bulgaristan Türkleri Edebiyatında Köroğlu’na Adanan Şiirler Üzerinde Bir İnceleme” başlıklı makale, Köroğlu anlatısının Bulgaristan Türkleri Edebiyatı’nda yakın dönem edebiyat ürünlerine de konu olduğunu ve yeniden yaratım ile Köroğlu’nun Bulgaristan Türkleri arasında kültürel varlığını sürdürdüğünü ortaya koyan bir çalışmadır. Köroğlu kaynaklı söz konusu edebî üretimi örnekleyen şiirlerle desteklenen çalışmanın ilk hâli, Kosova’da yayımlanan *Sofra Dergisi*’nin 14. sayısında Şubat 2003’te yer almıştır. Feyyaz Sağlam’ın 2006’da yayımlanan “Türk Dünyası Edebiyatı İncelemeleri C.II” adlı kitabında söz konusu çalışmanın genişletilmiş hâline yer verilmiştir.

Bu çalışmada araştırmacı, Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan ve Türkiye’de çeşitli süreli yayınlardan ve telif eserlerden tespit edilen Köroğlu temalı şiirlerine yer vermiştir. Çalışmanın inceleme kısmında Köroğlu konulu şiirleri verilen Bulgaristan Türklerinin isimleri şöyledir: Mehmet Çavuş, Ömer Osman Erendoruk, İsmail A. Çavuşev, Şaban M. Kalkan, Ahmet Cebeci ve Türkiye’den Bulgaristan’a iltica etmiş olan Fahri Erdinç.

Sağlam, bu çalışmada yer verdiği şiirlerde Köroğlu’nun hangi değerler etrafında ele alındığını ve Bulgaristan’da Köroğlu’na bakış açısının ve Köroğlu anlatısının ele alınış biçiminin değişim gösterdiğini vurgulamaktadır. Araştırmacının çalışmasında yer verdiği şiirlerin içeriğine dair tespitlerinin yanında onları biçimsel yönden de incelediği görülmektedir.

1.5.Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları. (B. A. GARRİYEV, *Çevirenler: Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN, Yrd. Doç. Dr. Muvaffak DURANLI, Dr. Feyzullah RAHMANKUL, TDK Yayınları, Ankara, 2007.*)

Garriyev’in Türk Dünyası Köroğlu araştırmaları alanında büyük öneme sahip bu çalışmasının Bulgaristan sahasındaki Köroğlu konusuna temas eden kısmı, “Bulgaristan’da Köroğlu’nun Türk Versiyonu” başlığını taşımakta ve çalışmada 78.-83. sayfalar arasında yer almaktadır. Bu çalışmada esas alınan Köroğlu hakkındaki bilgilerin çoğunlukla, Rıza Mollov’un çalışmalarına ve Rıza Mollov’un varlığından söz edilen zengin folklor kayıtlarına dayandırıldığı görülmektedir. Bulgaristan’da yürütülmüş olan Türk Halk Bilimi çalışmalarının sonuçlarına ve bu konuda elde edilen bulgulara uygun bir şekilde Garriyev’in eserinde de Bulgaristan sahasındaki Köroğlu versiyonunun ayrıntılı bir tablosunu çizmenin zorluğu öncelikli olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada da Bulgaristan’da Köroğlu versiyonlarının bütünüyle toplanmamış olduğu ve yeterince incelenmediği ifade edilmiştir.

Köroğlu’nun Sofya ya da Bulgar varyantı olarak adlandırılan varyantının, Türkiye ve Azerbaycan varyantlarından ayrılan yönleri bu çalışmada incelenmiştir. Yine aynı çalışmada Sofya varyantının özellikle Anadolu-Türk varyantı ile büyük oranda benzerlik gösterdiği (Motifler ve yer adları gibi) örneklemeler ile birlikte verilmiştir. Çalışmada Bulgaristan varyantının mukayese edildiği Köroğlu

versiyonları arasında Azerbaycan, Kürt, Kafkas sahalarını görmek de mümkündür.

Çalışmada Köroğlu, Türk Dünyası'nın birçok farklı sahasındaki edebî yaratmalarla mukayese edilmiştir. Bulgaristan Türkleri arasında var olan Köroğlu ise taşıdığı özgün çizgileri itibariyle Azeri-Türk bölümünün bir kolu olarak görülmektedir.

1.6.Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı Üzerinde Bir Araştırma.

(İbrahim ÖZKAN, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir, 2008.)

Türkiye'de, Bulgaristan Türklerinin Halk Edebiyatı alanında yapılmış olan en kapsamlı çalışma durumunda olan söz konusu tez çalışması Giriş, üç bölüm, Sonuç ve Metinler kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmanın bölümleri ve alt başlıkları sırasıyla şöyledir: Giriş, I. Bölüm: *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Mensur Türler*, 1.1. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Masal*, 1.2. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Efsane*, 1.3. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Halk Hikâyeleri*, 1.4. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Fıkra*, II. Bölüm: *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Mensur Türler*, 2.1. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Türkü*, 2.2. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Mâni*, 2.3. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Ninni*, III. Bölüm: *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Serbest Türler*, 3.1. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Atasözü ve Deyimler*, 3.2. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Bilmeceler*, 3.3. *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatında Tekermeler*, Sonuç ve Metinler.

İbrahim Özkan söz konusu çalışmasında, Bulgaristan'da Türk Halk Edebiyatı alanında yapılmış çalışmalara dair kapsamlı değerlendirmelerin yanı sıra Kırcaali'ye bağlı Gabrova köyündeki Nuri Şaban adlı kaynak kişiden derlediği bir Köroğlu hikâyesine yer vermiştir. Çalışmanın "Metinler" kısmında da yer verilen söz konusu Köroğlu hikâyesi kaynak kişinin aklında kalanlardan aktarılan bir derlemedir. İbrahim Özkan çalışmasında bu tür hikâyelerin daha önceleri bölgede anlatıldığını ancak sonraları, kaynak kişinin tabiriyle "battığını" ifade etmiştir. Kaynak kişinin bu sözleri Rıza Mollov'un

Bulgaristan’daki Köroğlu üzerine yaptığı kapsamlı araştırmaların verileriyle de örtüşmektedir.

İbrahim Özkan, Bulgaristan Türklerinin Halk Edebiyatı ürünlerini ele aldığı bu çalışmasında Köroğlu anlatısını “Halk Hikâyesi” başlığı altında değerlendirmiştir. Bu bağlamda yaptığı değerlendirmelerinde Bulgaristan sahasında tespit edilen Köroğlu anlatmalarına “Masal Tarzında Anlatılan Halk Hikâyeleri” kategorisinde yer vermiştir. Bu tasnif içerisinde “*Tahir ile Zühre*”, “*Garip ile Şahsine*”, “*Elif ile Mahmut*”, “*Kerem ile Aşlı*” hikâyelerini konu bakımından aşk hikâyeleri grubunda ele alırken, “*Bey Böyrek’le Akkavak Kızı*”, “*Bey Böyrek*” ve “*Köroğlu*” anlatmalarını da aşk ve kahramanlık konulu hikâyeler olarak ele almıştır. Özkan, Bulgaristan Türkleri halk hikâyelerini epizotları bakımından incelediği başlıkta Köroğlu’nun başlıca epizotlarını şöyle sıralamaktadır:

1. Kahramanların ailelerinin tanıtımı:

Köroğlu’nun ailesi fakirdir. Bir bey, seçtiği atı beğenmez ve gözleri kör edilerek cezalandırılır.

2. Atın yetiştirilmesi:

Beğenilmeyen atlar, uzun uğraşlardan sonra yetiştirilir ve o bölgede atlardan söz edilir.

3. Köroğlu’nun atıyla birlikte kaleden kaçışı:

Köroğlu, atın üzerine biner kaleden uçarak çıkarlar, Çamlıbel’e gelirler (Özkan, 2008: 132).

Bulgaristan’da gerçekleştirilen söz konusu Köroğlu derlemesi, çalışmanın Metinler kısmında yer alan “I.3. Masal Tarzında Anlatılan Halk Hikâyeleri” başlığı altında verilmiştir.

1.7. “Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı ve Köroğlu.” (İslam Beytullah ERDİ, Sözlü Bildiri, 4. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu, Bolu, 2013.)

1940 Bulgaristan/Razgrat doğumlu olan İslam Beytullah Erdi, Bulgaristan’dan 1989’da sınır dışı edilince yerleştiği Türkiye’de gazeteci, yazar, araştırmacı, eğitimci, edip, çevirmen gibi vasıflarıyla tanınmıştır (Gürel, 2012: 43-77). Deneme, hikâye, roman gibi türlerde ortaya koyduğu edebî yönünün yanında Bulgaristan Türk kültürünü

incelediği birçok araştırması yayımlanan İslam Beytullah Erdi, 2014'te Ankara'da vefat etmiştir.

İslam Beytullah Erdi'nin araştırmacılığının ürünü olan çalışmaları arasında “Bulgaristan Türk Romanında Türk Dünyası”, “Bulgaristan'da Dede Korkut”, “Bulgaristan'da Bayburt, Bayburt'ta Bulgaristan” gibi bildiriler, doğrudan Bulgaristan Türkleri kültürüne odaklanan çalışmalar arasında yer alır. Erdi'nin bu çalışmamızda tespit ettiğimiz Köroğlu konulu çalışması, 26-27 Ekim 2013 tarihlerinde Bolu'da gerçekleştirilen 4. Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu'nda sunulmuş olan “Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı ve Köroğlu” başlığını taşıyan bildirisidir.* Sempozyum program kitapçığında yer alan ve Erdi tarafından sunulduğu bilgisini edindiğimiz çalışmanın tam metni söz konusu etkinlikte sunulan bildirilere yer verilen ve 2015 yılında yayımlanan IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri kitabında yer almamıştır. Çalışmanın başlığı itibariyle ele aldığımız konuya doğrudan temas ettiğini düşünmekteyiz; ancak tam metni yayımlanmamış olan bildirinin ayrıntıları hakkında herhangi bir bilgiye araştırmalarımız sırasında ulaşamamıştır. Tahminimiz araştırmacının vefatı nedeniyle, 2015 yılında yayımlanmış olan bildiri kitabına çalışmasının son hâlinin ulaşamamış olduğu yönündedir.

2. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Köroğlu'na Adanan Edebî Yaratmaları

Bulgaristan Türkleri ve Köroğlu münasebetlerinde Türkiye'de gerçekleştirilmiş olan akademik çalışmaların sahip olduğu önemin yanında Türkiye'de Bulgaristan kökenli muhacir şair ve yazarlar tarafından Köroğlu kaynaklı edebî üretimin ortaya konuluyor olması, ikinci bir önemi ifade etmektedir.

Günümüzde Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'da gerçekleştirdikleri Türkçe edebiyat faaliyetleri kısıtlı imkânlarla devam etmektedir. Bulgaristan'dan belli aralıklarla Türkiye'ye gerçekleşen göçler, Bulgaristan kökenli şair ve yazarlarımızın Türkiye'de Bulgaristan Türkleri kültürü dairesinde eserler ortaya koydukları bir muhacir

* İlgili sempozyum programı için bkz:

<http://koroglucalistayi.ibu.edu.tr/arsiv/2013/sempozyum2013.pdf>

edebiyatının gelişmesini beraberinde getirmiş; söz konusu edebî üretim bir bakıma Bulgaristan’da gerçekleştirilen Türk edebiyatı faaliyetlerinin Türkiye’deki devamı niteliğinde olmuştur (Akgün, 2011: 75).

Bulgaristan Türkleri arasında Köroğlu temalı çağdaş edebî üretimin özellikle Türkiye’ye göç etmiş olan Bulgaristan Türkü şair ve yazarlarımız arasında görülmüş olması dikkate değer bir hususiyettir. Araştırmamız sırasında Köroğlu temalı şiirlerini tespit ettiğimiz Mehmet Çavuş, Ömer Osman Erendoruk, Şaban M. Kalkan gibi isimlerin Türkiye’deki edebiyat faaliyetleri Bulgaristan’daki Türklerin edebiyat çevreleri ile irtibat hâlinde gelişmiş, söz konusu edipler edebiyat eserlerinde tematik anlamda Bulgaristan Türklüğünü ele alırken edebiyat araştırmalarında da yine Bulgaristan’da gelişen Türk Edebiyatına odaklanmışlardır. Bulgaristan’daki Türk Edebiyatı çevreleri de (Sürelî yayımlar, edebiyat eserleri, internet ortamındaki paylaşım siteleri vb. aracılığıyla) Türkiye’ye göç etmiş olan söz konusu şair ve yazar çevrelerinin edebî üretimini takip hâlinde olmuştur.

Bulgaristan’da genellikle taşrada ve sözlü Türk Halk Edebiyatı sahasında örnekleri tespit edilen Köroğlu anlatısının Türkiye’de Çağdaş Edebiyat temsilcileri tarafından ve genellikle şiir türü dâhilinde ele alındığını görmekteyiz. Bulgaristan’da Köroğlu’nu çağdaş dönemde şiirine taşımış olan sayılı şairden biri, Bulgaristan Türkleri Edebiyatı’nın şiir ve edebiyat tarihi sahasında önemli bir ismi olan Mehmet Çavuş’tur. Çavuş, 1964 yılında yayımladığı “Köroğlu” başlıklı halk şiiri formundaki şiirinde ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve siyasal atmosferi yansıtmakta ve şu dizelere yer vermektedir:

Vatan bizim, sevda bizim, söz bizim,

Kominizmi bekleyen bu göz bizim,

Bahtı gülen oğlan bizim, kız bizim,

Başa zafer tacı kondu, Köroğlu.(Çavuş, 1964: 61).

Şairin dizelerinde tasvir ettiği tablo, Bulgaristan’ın Komünizm yıllarını yansıtır. Şair, Köroğlu’nu bu güdümlü edebî çizgi dâhilinde belli bir dönüşüme tabi tutmuştur. Bulgaristan Türklerinin esasen Köroğlu’nun tarihî misyonuna vâkıf olduklarını ve bu kahramanı aslına uygun bir tarzda edebî üretimlerine konu ettiklerini bu destan kahramanının

“yiğitlik ve haksızlıkla mücadele” gibi klasik vasıflarını dönemler değişmiş olsa da eserlerinde kullanmış olmalarından anlamak mümkündür. Bu hususu Bulgaristan Türkleri Edebiyatı’nda başarıyla örneklendiren Mehmet Çavuş’un, Türkiye’ye göç ettikten sonra İstanbul’da yayımladığı “İki Arada” adlı şiir kitabında söz konusu şiir, iki dörtlülüğü çıkarılmış hâliyle yer almıştır. Yukarıda yer verdiğimiz “Komünizm” ifadesinin geçtiği dörtlük ile aşağıda yer alan dörtlük, şairin Türkiye’de yayımlanan şiir kitabında yer almamıştır:

Şimdi herkes emeğinin neferi,

Varın yoğun güneşedir seferi,

Cenkte doğduk, cenkte sevdik bu yeri,

Düşmanların mumu söndü, Köroğlu.(Çavuş, 1964: 60-61).

Açıkça propagandist bir dil kullanılmamış olsa da şairin tercihi ile bu dörtlük de Türkiye’deki şiir kitabında yer almamıştır. Ancak şairin Türkiye’de yayımlanan “İki Arada” adlı kitabındaki şiire, Bulgaristan’daki 1964 baskısından farklı olarak eklenen dörtlük ise şöyledir:

Bolu Beyi tarihlere karıştı.

Dost ve düşman kardeş oldu barıştı.

Şanlı adın ilden ile dolaştı.

Eşkyanın mumu söndü Köroğlu. (Çavuş, 2009: 36).

Sosyalist Dönem’den tespit edebildiğimiz söz konusu Mehmet Çavuş şiirinin Bulgaristan ve Türkiye versiyonlarının şairinin takdiriyle belli bir değişime uğradığı, bu değişimin de doğrudan şairin içinde bulunduğu sosyo-kültürel şartlarla ilgili bulunduğu açıktır.

Köroğlu’na Demokratik Dönem’de Türkiye’deki Bulgaristan kökenli Türk ediplerce gösterilen ilgi, aynı dönemde Bulgaristan’daki şair ve yazarlarca gösterilen ilgiye nazaran çok daha fazla olmuştur. Bu bağlamda Demokratik Dönem’de Bulgaristan’da Köroğlu temalı şiiri tespit edilen İsmail A. Çavuş’un Köroğlu’nu ideolojik bir işlev yüklemeyen, örtülü anlamlardan uzak bir anlatımla şiirine taşımış az sayıda şairden biri olduğu görülür. (Sağlam, 2006: 46).

Türkiye’de özellikle 1989 sonrası “Köroğlu” şiirleri ile gördüğümüz Bulgaristan Türkü şair ve yazarların ortak yönü ise Bulgaristan’da çeşitli baskılara maruz kalmış kişiler olmalarıdır. Söz konusu temsilciler Köroğlu temalı şiirlerinde hece ölçüsünü ve dörtlük nazım birimini tercih ederek halk şiiri formunu benimsemişlerdir. Bu şairler arasında yer alan Ömer Osman Erendoruk ve Ahmet Cebeci gibi şairlerin dizelerinde, Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları haksızlıklar karşısında Köroğlu’nun simgesel bir figür olarak kullanıldığı görülür. Söz konusu ortak özellikleri örneklendiren bu şiirlerden iki dörtlük şöyledir:

*Yürü bire koç Köroğlu akındırDört yanda çalıyor yalanı, dan dan
Sipahi ’yim zafer günü yakındırBismillah de sıyr kılıcı kından
Balkan eli ecdat yurdum hakkındırBulgar’ın zulmünü gör de yakından
Bulgar kara yerden karalanmalı!Fırtına misali coş gel Köroğlu.*

(Cebeci, 1989: 36).(Erendoruk, 1994: 76-77).

Bir destan kahramanı olan Köroğlu, yeniden yaratım ile Türkiye’deki Bulgaristan Türkleri arasında “zulme başkaldırma, sömürüye karşı koyma, hak mücadelesi verme” gibi hususiyetleri ile tercih edilen bir edebî malzeme olmuştur.

Sonuç

Bulgaristan’daki Köroğlu anlatıları ile ilgili Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmaların iki boyutu vardır. Bunlardan ilki, Bulgaristan’daki Köroğlu anlatısı üzerine Türkiye yapılan bilimsel çalışmalardır. Bu çalışmalar kapsamında gerçekleştirdiğimiz araştırma neticesinde 1 makale, 1 çeviri makale, 1 antoloji, 1 çeviri kitap, 1 bildiri ve konuya temas eden bir doktora tezi ile monografi tespit edilmiştir. Bu tarz çalışmalar arasında konuya doktora düzeyinde temas eden örneklerin varlığı Türkiye’de söz konusu konuya dair yürütülen çalışmaların değerini göstermesi bakımından önemlidir.

Bulgaristan akademisinde çeşitli nedenlerle ülkedeki Türk dili ve edebiyatı varlığı hakkında bilimsel çalışma sınırlı sayıda yürütülebilmektedir. Araştırmamız neticesinde ulaştığımız mevcut çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de de “Bulgaristan Türkleri ve Köroğlu” konusunun bilim çevreleri tarafından yeterince

çalışılmamış olduğu; bu konuda daha ayrıntılı bilimsel araştırma ve incelemeler gerçekleştirilebileceği görülmektedir.

Bulgaristan Türklerinin Köroğlu anlatısına gösterdikleri ilginin Bulgaristan kökenli muhacir temsilcileri ile Türkiye’de yeniden edebî üretime dönüşmesi ise bu çalışmada odaklandığımız konunun ikinci boyutunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Bulgaristan Türklerinin Köroğlu etrafında gelişen sözlü ve yazılı edebî üretimleri Türkiye’de sadece akademik incelemelere konu olmakla kalmamış; muhacir kökenli temsilciler vasıtasıyla Köroğlu eksenli edebî üretime kaynaklık etmiştir.

Türkiye’deki Bulgaristan Türkü şair ve yazarların Köroğlu temalı çağdaş edebî ürünlerinin yakın dönemde yaygınlık kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu Türk toplumunun Bulgaristan’da maruz kaldığı asimilasyon, Köroğlu’nun tarihî ve sosyal şahsiyetini bir metafor olarak edebî üretimlerinde kullanabilecekleri bir zemin oluşturmuştur. Aynı zamanda, Türkiye’de söz konusu bağlamda ele aldıkları şiirlerini herhangi bir denetim unsuru olmaksızın yayımlayabilmeleri, Köroğlu gibi bir Türk destan kahramanını şiirlerine taşıyabilmelerinde katkı sunmuştur.

Türkiye’deki Köroğlu konulu edebî yeniden yaratımların Bulgaristan’da yıllardır süregelen Köroğlu temalı edebî ürünlerdeki sınırlılığa bir katkı sunabileceği açıktır. Özellikle Bulgaristan’daki Türk Edebiyatı çevrelerinin Türkiye’deki muhacir muhitlerle güçlü irtibatları olduğu düşünüldüğünde söz konusu çevrelerdeki yayın faaliyetlerinde yer verilecek “Köroğlu” konulu edebî ürünlerin doğrudan Bulgaristan Türklerine ulaşacağı dikkate alınmalıdır.

Geçmişten günümüze Bulgaristan’daki Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında Türkiye’deki araştırmacılar önemli katkılar sunmuş ve söz konusu çalışmalarda Türkiye’nin de çeşitli destekleri olmuştur. Bulgaristan Türkleri için gerek Türkiyeli gerekse Bulgaristanlı bilim çevrelerince hazırlanacak olan eğitim materyallerinde “Köroğlu” konulu ürünlere yer verilmesinin de Bulgaristan Türkleri arasında Köroğlu anlatısının varlığını sürdürmesi ve yayılması noktasında oldukça büyük bir öneme sahip olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

Akgün, Atıf (2011). “Bulgaristan’dan Anadolu’ya Göçen Türkçe ve Türk Edebiyatı” *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, S.1, ss.75-79.

Cebeci, Ahmet (1989). “Çamlıbel’den Sesleniş”, *Balkanların Sesi Dergisi*, S.5, s.36.

Çavuş, Mehmet (2009). *İki Arada (Şiirler)*, İstanbul: Tuna Yayınları.

Çavuş, Mehmet (1964). *Yılların Serenadı*, Sofya: Narodna Prosveta.

Erdi, İslam Beytullah (2013). “Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı ve Köroğlu”, Yayınlanmamış Bildiri, Bolu: *IV. Uluslararası Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirisi*.

Erendoruk, Ömer Osman (1994). *Dilim Dilim Yürek-Kelepçeli Elle Yazılmış Şiirler*, Ankara: Beka Yayınevi.

Gariyev, B. A. (2007). *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*, Çevirenler: Prof. Dr. Fikret Türkmen, Yrd. Doç. Dr. Muvaffak Duranlı, Dr. Feyzullah Rahmankul, Ankara: TDK Yayınları.

Gürel, Zeki; Gürel, Nazlı Rana (2012). *İslam Beytullah ERDİ (Hayatı-Sanatı-Eserleri)*, Ankara: Bengü Yayınları.

Hafız, Nimetullah (1990). *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I-II*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Hafız, Nimetullah (1999). *Rıza Mollov Hayatı ve Eserleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mollov, Rıza (2003). “Köroğlu Destanının Sosyal ve Tarihsel Temelinin İncelenmesine Katkı”, Çeviren: Kemal Boz, *Millî Folklor*, Yıl 15, S. 57, ss.136-153.

Özkan, İbrahim (2008). *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı Üzerinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

Öztürk, Erol (2015). (Yay. Haz., vd. Editörler: Doç. Dr. Erol Öztürk, Doç. Dr. Halit Karatay, Yrd. Doç. Dr. Zeki Gürel, Doç. Dr. Ali Yaman) *IV. Uluslararası Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Sağlam, Feyyaz (2006). “Bulgaristan Türkleri Edebiyatında Köroğlu’ya Adanan Şiirler Üzerinde Bir İnceleme”, *Türk Dünyası Edebiyatı İncelemeleri C.II*, İzmir: Kıbatek Yayınları.

Tasnadi, Edit (1998). “Macaristan’da Köroğlu”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.

GAGAUZLARDA “KÖROĞLU” DESTANININ ZAMAN VE MEKÂNA GÖRE DEĞİŞMESİ

Doç. Dr. Liubovi ÇİMPOEŞ/ MOLDOVA

*Hitit Üniversitesi/ TÜRKİYE
liubovicimpoes@hitit.edu.tr*

ÖZET: Gagauzlar, diğer halklar gibi belirli tarihsel koşullarda, eski folklor fonunu yeniden gözden geçirerek anlamını kavrama ve değiştirme ürünü olan etnik bilgiyi muhafaza ederler.

Gagauzların yaşadığı her bölgede kayda alınan ve günümüze kadar ulaşan Köroğlu hakkındaki efsanelerin tahlili, bu eserlerin orijinal metinlerinin bizim tespit ettiğimiz versiyondan hacim ve içerik bakımından daha geniş ve daha zengin olduğunu göstermektedir. Destanın nesilden nesile sözlü olarak aktarılması, göçler, edebî seçeneklerin olmaması ve yabancı kültür çevreleri bu eserdeki birçok epizodun ve ayrıntının unutulmasına neden olmuştur.

Gagavuzların epik efsanesi “Köroğlu”nun ortaya çıkış tarihini kesin olarak belirlemek zordur. Ancak, Köroğlu efsanesinin Tuna’nın güneyinde ve Balkanlarda yaşayan halk tarafından düzülmesine, Bessarabiya’nın güneyinde ve daha sonra da Kazakistan ve Kuzey Kafkasya’da yaşayan Gagauzlarda yaşamaya ve gelişmeye devam ettiğine şüphe yoktur.

Gagauzlardaki Köroğlu efsanesi, günümüzde Gagavuz halkının tarihî zaman ve mekânı süzgecinden geçmiş ulusal sözlü şiir ve nesir geleneğinin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Gagauz Destanları, Gagauzlarda “Köroğlu”, Epik Gelenekler.*

TIME AND SPATIAL TRANSFORMATION OF THE EPOS “KOROGLU” AT GAGAUZES

ABSTRACT: Gagauzes, like other people, are the custodians of ethnic knowledge, which is the product of the rethinking and transformation of the ancient folklore fund in certain historical conditions.

An analysis of the legends about Koroglu, written every where Gauges live, testifies that in their original form these works were much richer in volume and content than the versions we recorded. The process of oral transmission of dastan from generation to generation, migration and resettlement, lack of literary options, foreign language and other cultural environment has led to the oblivion of many episodes and details of these works.

It is difficult to reconstruct the creative history of the epic legend, “Koroglu” from the Gagauzes. However, there is no doubt that this legend about the people’s hero, Koroglu was composed by the people in the Balkans and in the southern Danubian, they continued to live and develop in Southern Bessarabia, and later in the Gagauzya, North Caucasus and Kazakhstan.

Epic story of Koroglu among the Gagauzes, appears to us today as an example of the national oral-poetic and prose tradition, passed through the temporary and spatial prism of the history of the Gagauz people.

Keywords: *Gagauz Dastan, “Koroglu” in Gagauzya, Epic Traditions.*

Gagauzlar, diğer halklar gibi, belirli tarihsel koşullarda, eski folklor fonunu yeniden gözden geçirerek anlamını kavrama ve değiştirme ürünü olan etnik bilgiyi muhafaza ederler.

Yirminci yüzyıl, Gagauz halkının tarihi ve kültürünün incelenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Ünlü Rus etnograf Valentin Moşkov bu yönde paha biçilmez bir katkıda bulunmuştur. Yüzyılın başlarında Bessarabiya’nın Gagauz köylerinde topladığı geniş etnografik ve folklor malzemelerini yayınladı (Moşkov, 1895; 1900-1903; 1904). Bulgar etnograf Atanas Manov, Bulgaristan’daki Gagauzların örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini, kültürlerini inceleyerek araştırmacılara materyallerin büyük bir bölümünü sundu (Manov, 1938). Polonyalı şarkiyatçı V. Zajaczkowski de 1957-1958 yıllarında

zengin bir folklor malzemesi yayınlayarak Bulgaristan’daki Gagauzların sözlü halk edebiyatını inceleme geleneğini sürdürdü (Zajaczkowski, 1966; 1958).

Kazakistan Bilim Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Kazakların arasında yarım asırdan fazla bir süre yaşayan Gagauzların dil özelliklerini inceleme teşebbüsünde bulunmuştur. 1955-1956 yıllarında S. A. Amanzholov ve G. K. Kaliyeva’nın liderliğindeki grup, Semipalatinsk bölgesinin birçok ilçesinde Gagauzların yerleşim yerlerini ziyaret etmiştir (Amanzholov, 1964). Bu değerli malzemeler günümüze kadar bilimsel ve edebî açıdan büyük ilgi uyandırmıştır (Amanzholov, 1958; 1965).

Son yıllarda, Moldova’da 50 yıldır toplanan ve biriktirilen folklor koleksiyonu yayınlandı: Dionis Tanasoglu, Nikolay Baboglu, Stepan Kurogo, Gavril Gaydarji, Lübov Çimpoeş, Mariya Durbaylo, Vitaliy Sırf, Todur Zanet, yerli araştırmacılar Sofya Hoca ve Saveliy Ekonomov vb. Bilimsel keşif gezileri sırasında Moldova, Ukrayna, Rusya ve Bulgaristan’da yaşayan Gagauzlardan toplanan folklor, milletin manevi mirasının hazinesini zenginleştirmiştir. Halkın manevi kültürünü onarmak için yerli araştırmacıların çalışmaları çok önemli ve gereklidir. Gagauz bilim adamlarının monografilerinde ve tezlerinde türlerle ilgili yapılan temel bilimsel araştırmaları milli folklor alanının oluşmasına ve gelişmesine özel katkı sağlamıştır: L. A. Pokrovskaya *Gagauz Halk Türksüsü*; L. Çimpoeş *Gagauz Kahramanlık ve Romansal Destanlar*; V. İ. Sırf *Gagauz Halk Masalı ve Gagavuz Atasözleri*, F. I. Arnaut ve L. Baurchulu *Gagauz Maanileri*. Daha sonra, bu bilimsel eserlere dayanarak, farklı ülkelerde çeşitli yayınlar çıktı. Bunlar, yabancı okuyucular için uyarlanmış bilgi veren karşılaştırmalı materyal olarak yararlı olabilir.

Gagauzların kahramanlık destanı Köroğlu ile ilgili köklü bilimsel araştırma ilk kez Moldova Bilimler Akademisi’nde yapıldı. Bu çalışma, yazarın bizzat Gagauzların yaşadığı ülkelerde derlediği materyallerin büyük bir bölümü temel alınarak yapıldı (Çimpoeş, 1997).

Sevilen halk kahramanı Köroğlu’nun maceralarını açık bir şekilde anlatan epik şarkılar, Moldova’da Etuliya köyünde, Kabardino Balkariya ve Kuzey Osetya, Rusya’da Ekaterinograd ve Malgobek köyünde, Bulgaristan’da Bolgarevo köyünde yaşayan Gagauzlardan

derlendi. Bilgi verenlerin işaret ettiklerinden, bir zamanlar bu eserin detaylı anlatıldığı, konu bakımından ise daha kapsamlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu, aynı zamanda, var olan Gagauz varyantlarının önemli noktalarını koruduğundan da anlaşılmaktadır. Bazı yerlerin korunamamasında, tabii ki zamanın da olumsuz rolü olmuştur. Tüm hikâye anlatıcıları, yaşlılar, genç yaşlarından itibaren bildikleri, ancak bu eseri uzun zamandır dinlemediklerini ve söylemediklerini vurguladılar.

İnsan hafızası mükemmel değildir, daha kesin bir ifadeyle, kendi yasaları vardır: en kötü ihtimal, istenmeyen, talep edilmeyen bilgilerin belirli bir bölümünü unutmaya meyillidir, en iyi ihtimal ise bu bilgiyi pasif duruma getirmektir. Çok eskiye dayandığından destanda geçen bazı sözcükler ve yapılar anlatıcılar için tam anlaşılabilir değildir, çünkü destan eski gelenekleri yansıtmaktadır. Bu nedenle, bu tür eserler, daha sık söylenen açık ve anlaşılır nitelikteki bazı olayları içeren şarkılara kıyasla günümüzde daha az bilinmektedir. Bu olgunun açıklaması kısmen eski hikâyelerin belirli stilinde, ciddi yükseltilmiş tonlarında yatmaktadır. Destanlar, bir tür duygusal hazırlık, anlatıcılar ve dinleyiciler için tamamen farklı bir ruh hali gerektirir, örneğin şarkılar vs.

Tarafımızdan yapılan derlemelerde “Köröğlü” destanı üslup, içerik, karakterlerin karakteristik özellikleri ve olayların akışı diğer Türk halklarında mevcut olan destanlardan farklı değildir. Gagauzlardaki kahramanlık destanı Köröğlü kendine özgü kompozisyon yapısı çoğunlukla nesir ve şiir ilavelerinin (diiş) birleşmesinden oluşmaktadır. Nesir kısmı, destan konusunun taşıyıcısıdır ve rolü de olayların gidişatını netleştirmektir. Hikâyenin öyküsünü oluşturur ve nazım bölümüyle karşılaştırıldığında açıkça ön plana çıktığı görülmektedir. Nesirle esas olayların gelişmesi, kahramanların eylemleri, tarihsel ve coğrafi gerçekler verilmektedir. Nazım kısmı ise sadece destanda geçen olumlu kahramanlara söylenmektedir. Bu da halkın şiir söyleme yeteneğinin kutsallığı fikrinden kaynaklanmaktadır.

Bu bildiriye, şimdiye kadar kaydedilen her eserin üzerinde ayrıntılı durmamız mümkün değildir. Daha önceki çalışmalara dayanarak, Ukrayna, Kafkasya, Kazakistan ve Bulgaristan’da kaydedilen “Köröğlü” varyantlarının kısaca karşılaştırmalı tipolojik analizini

yapacağız. Onları, Türklerde ve Azerbaycanlılarda olan bazı benzerliklerle karşılaştırdığımızda, birtakım sonuçlara varabiliriz:

- Türk halklarının eski epik geleneklerinin sürekliliği ihlal edilmemiştir;
- Eserlerin temel klasik olay planı ihlal edilmemiştir;
- Kahramanın temel görevleri korunmuştur: adalet için savaşçı ve yoksulların savunucusu gibi;
- Türk halklarında orijinal destan yapısı korunmuştur (nesir, ara sıra şiir serpiştirilmiştir);
- Her versiyonda kahramanın yaptığı kahramanlıklarında en önemli yardımcısı atı Kırat’tır;
- Ana düğüm noktalarının aynı şekilde olduğu görülmektedir: at seçimi, kahramanın babasının kör edilmesi, kaçış, kahramanlıklarının yapılması gibi;
- Olayların sırasının korunması;
- Destanda geçen karakterlerin isimlerinin aynı şekilde korunması: Koroğlu, Ayvaz, Asan-bey, Benni Hanım, Kasap-başı, Bezirga - Ermeni, Kırat gibi.

Gagauzlardaki Köroğlu destanının özgün özellikleri çeşitli kültürel ve tarihsel varoluş koşullarının doğal bir sonucudur. Gagauzlar bu yaygın mevzuya yaratıcı bir şekilde yaklaşmışlardır, kendilerine göre geliştirmişler, destana kendilerine özgün özellikleri de yerleştirerek orijinal bir renk katmışlardır.

Sonuç

Gagauzların yaşadığı her bölgede kayda alınan ve günümüze ulaşan Köroğlu hakkındaki efsanelerin tahlili, bu eserlerin orijinal metinlerinin bizim tespit ettiğimiz versiyondan hacim ve içerik bakımından daha geniş ve daha zengin olduğunu göstermektedir. Destanın nesilden nesle sözlü olarak aktarılması, göçlerin olması, edebî seçeneklerin olmaması, yabancı kültür çevrelerinin olması bu eserdeki birçok epizodun ve ayrıntının unutulmasına neden olmuştur.

Gagauzların epik efsanesi “Köroğlu”nun ortaya çıkış tarihini kesin olarak belirlemek zordur. Ancak, Köroğlu hakkındaki bu efsane Tuna’nın güneyinde ve Balkanlarda yaşayan halk tarafından düzülmesine, Bessarabiya’nın güneyinde ve daha sonra da Kazakistan

ve Kuzey Kafkasya’da yaşayan Gagauzlarda yaşamaya ve gelişmeye devam ettiğine şüphe yoktur.

Gagauzlardaki Koroğlu efsanesi, günümüzde Gagauz halkının tarihî zamanı ve mekânı süzgecinden geçmiş, ulusal sözlü şiir ve nesir geleneğinin bir örneği olarak karşımıza çıkmıştır.

KAYNAKLAR

Amanjalov, A. S. (1964). “O Gagauzah v Kazahstane i ih yazıke”. *Problemi Tyurkologii i İstorii Vostokovedeniya*, Kazan, s. 258-265.

Amanjalov, A.S.- Afaş H. (1995). Kazakistan’da Yaşayan Gagauzlar’dan Derlenen Metinler”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, S. 95, s. 58-75.

Arnaut, Fedora (1999). Gagauz Folklorunda Maani Nevi (Türkiye ve Azerbaycan Mani –Bayatı Örnekleriyle Karşılaştırma). Filoloji Bilimleri Tez Özeti, Bakü.

Babaoğlu, Nikolay (1969). *Gagauz Folkloru*. Kişinev.

Durbaylo M. A. (1991). *Ballada Türküleri. Sölpet Toplumu*, Kişinev.

Baurçili, Larisa (1995). Някои особености на функционирането на гагаузките припевки «маане» // Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. - В.-Търново, С. 4. s. 423-432.

Çimpoş, Lübov (1987-2000 yy). *Avtorun arhivi*.

Çimpoş, Lübov (1997). *Gagauz Epik Dastanları*. Kişinev.

Çimpoş, Lübov (1996). *Gagauz Halk Edebiyatı* (80-ci y. XIX-XX yy.)//Ştiința. Kişinev, № 8.

Çimpoş, Lübov (2004). “Gagauz Dastanlarında Sevgili Süreti”. *TİKA I. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu*, Simferopol, s. 152-155.

Çimpoş, Lübov (2006). “Gagauz Destanlarında Anadolu ve Balkan Yer Adları”. *1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*, Bildiri Kitabı-II.- İzmir, s. 647-650.

Çimpoş, Lübov (2009). “The image of people’s hero “Kerogly” is in gagauz destans. In: Plot of Gorogly and the oriental literature”. *International Scientific Conference*, Dashoguz, p. 278-279.

Çimpoş, Lübov (2016). “Gagauz Türklerinde «Köroğlu» Destanı”. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*, Bolu, s.179-184.

Çimpoş, L.- Durbaylo, M.- Stoyanov, R. (2001). *Gagauz Halk Türküleri*. Kişinev.

Koca Saofiya (2011). *Gagauz Folkloru. Valkaneş Dialektindä*, Kişinev: Gagauziya Bakannık Komiteti.

Gaydarci, Gavriil, Çebotar Petri, Sırf Vitaliy (2016). *Dizi-dizi Boncuklar. Gagauz Halk Yaratmaları*. Kişinev

Manov, Atanas (1938). *Poteklopto na Gagauzite, tehnite obiçai i nravi*. – Varna.

Moşkov, Valentin (1904). *Nareçiya Bessarabskih gagauzov.// Образцы народной литературы тюркских племен*, изд. В. Радловым. - СПб., Ч. X.

Sırf, Vitali (2013). *Gagauz Halk Masalları*. - СПб.: Издательство РХГА.

Tanasıǵlu, Dionis (1958). *Bucaktan Soslär. Literatura Yazıları*, Kişinev.

Zajaczkowski, Wl. (1958). “Z Badan Nad Jezykiem i Folklorem Gagauzow w Bulgarii”. *Odbitka ze prawozdan z posiedzen Komisji oddzialu PAN w Krokowie*, Krokowie, 34-37.

Zajaczkowski, W. (1966). *Jezyk i folklor Gagauzow z Bulgarii*. Kraków.

Zajaczkowski, W. (1960). “Gagauskie teksty folkloriystyczne (Folkloric texts of the Gagauzes). *Festschrift in honor of academician St. Romanski*. – Sofia, p. 855-886.

Zanet, Todur (2010). *Gagauzluk: Kultura, Ruh, Adetlär. Gagauz Folkloru*. Kişinev: Pontos.

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ OTURUMU

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Emekli Öğretim Üyesi

Değerli arkadaşlar ve çok değerli katılımcılar,

“Bolu’dan Türk Dünyasına Koroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını” başlıklı Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Rusya, Gürcistan ve Balkanlardaki Koroğlu çalışmaları ve bu çalışmaların kendi bölgelerindeki durumu ile bu bölgedeki varyantları üzerine yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak ele alındığı Çalıştayımızı yapılan konuşmalar ve değerlendirmelerle sonuçlandırmış bulunuyoruz.

Ben her zaman şu tabiri çok beğenirim; “Gerçek hayali aştı.” Ben buraya gelirken bir hayal kurmuştum. Hayalim vardı. Kongre, çalışma, çalıştay nasıl olacak diye? Şu anda vardığım sonuç başta söylediğim gibi, gerçeğin hayali aşmış olması şeklinde oldu. Yani benim hayal ettiğimden çok daha başarılı, çok daha güzel geçti. Sunulan bildirimler ve zaman zaman yapılan bilimsel tartışmalar, gerçekten bize yeni ufuklar açacak, yeni bilgiler verecek düzeydeydi. Resmî kurumların yaklaşımları bizi de ümitlendirdi. Resmî Kurumlar derken başta Belediye olmak üzere, Üniversite, Sayın Rektörümüz bu kadar yoğun olmasına rağmen Rektör Vekili Rektör Yardımcısı olarak da bizi her zaman destekledi teşekkür ederiz. Belediye Başkan Yardımcısı Emine Hanım da baştan sona kadar bizimle beraber yoruldu. Şimdi o yoruldu, bu yoruldu derken, “Kuşlar alayı ile uçar” diye Türkler arasında bir söz vardır. Yani bir başarı eğer uçacaksa ekibi ile olur. Belediyenin bir ekibi olduğu gibi, küçüğünden büyüğüne kadar Güler Hanım ve ondan sonra Üniversitenin ekibi yine başta Azize Hanım olmak üzere gerçekten iki gün, üç gün boyunca bizi misafir etmekten tutun da akademik organizasyona kadar son derece başarılı bir çalışma yürüttüler, kendilerine bütün katılımcılar adına madem değerlendirme yapıyoruz teşekkür etmeyi bir vazife bilirim.

Çalıştayımız on bir oturumda yapıldı. Köroğlunu'nun tarihi kaynakları ve Türkiye'deki çalışmalar oturumda tahrir defterlerinden başlayıp, Köroğlu'nun köyüne kadar bir araştırma ile karşılaştık, gerçekten son derece orijinaldi ve bize şunu demek istedi; Türkiye'deki tarihi kayıtlar yeni baştan ele alınmalı ve çalışılmalı, çalışıldığı zaman bize hiç beklemediğimiz bilgiler verebilir. Bunun dışında Bolu'da Köroğlu üzerinde yapılan bilimsel çalışmaların bir analizini Metin Ekici yaptı ve bu analizi de Türkiye Üniversitelerinde yapılan çalışmalar tamamladı. Bu toplantıların dışında nerelerde çalışmalar yapılabilirdi. Üniversiteler de yapılabilirdi ki bu yapıldı. Bir de şunu gördüm ben, üniversite dışında çalışmalarımız biraz zayıf kaldı. Yani üniversite dışında da bazı çalışmalar var. Amatör demeyeyim ama bu işi seven, bu işe gönül veren insanlar var. Onları da dahil edebilirdik. Köroğlu anlatmalarının sanat alanındaki yansımalarını da ayrı bir başlık altında ele almış olmamız son derece başarılı ve iyi düşünülmüş bir planlamaydı. Bilimsel çalışmaların yanı sıra Köroğlu konusunun işlenmesinin de ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Bu şu demektir: Köroğlu'nu bir sanat dalı haline getirmediğimiz sürece halka ve gelecek kuşaklara aktarmada epeyce zorlanırsınız. Bunun için bu zorlanmalardan kurtulmak istiyorsak, kolaylaştırmak istiyorsak sadece bilimsel araştırmalara ağırlık vermekle yetinmeyelim. Bunu sanat kanallarıyla işleyelim. Bunun için her yıl veya her toplantıda bir yarışma düzenleyebilir, heykel, Köroğlu hikayeleri, Köroğlu üzerine yapılan bir roman işleme nasıl yapılmalıdır diyebilir, Köroğlu şiirleri diyebilir, hatta buna daha da genişleterek, lise ve üniversite öğrencilerine kadar indirebiliriz. Çünkü her kademe bizim için gereklidir.

Bunun dışında desteklenme konusunda bir şeyin eksik olduğu ortaya çıktı. O da Bakanlıktan gerek Kültür Bakanlığının gerek Turizm Bakanlığının daha doğrusu bu işlerle ilgili olması gereken bakanlıkların sadece bir açılıştaki tebrik dışında, pek fazla ilgi göstermedikleri görüldü. Daha fazla desteği nasıl temin ederiz bilmiyorum. Bu bizim galiba genel hastalığımız, bunu tamamlamamız lazım, nasıl tamamlarız bunu da bulmamız gerekiyor.

Köroğlu tanıtımının yapılması meselesine gelince, burada demin söylediğim sanat yönünün dışında yapılabilecek neler var. Uluslararası boyutta, başka türlü ne yapılabilir bilmiyorum. Film festivali haline mi getirilebilir? Tatmin edici bir ödülle, Köroğlu filmleri yarışması gibi, birkaç sene önceden ilan edilerek üç sene, beş sene, ne verilebilirse

bunu uzmanlar daha iyi bilirler. Bir önceden ilan edilerek, bunlar teşvik edilebilir. Hatta bunlar yurtdışında yapılabilir. Çünkü dokümanter filmler yapıldığını biliyorum. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yapılan Berlin Film Festivali ve benzeri festivaller var bunların içerisinde, bunların yardımı istenebilir mi, istenemez mi bilmiyorum ama bunu yapabiliriz. Bunun dışında bankaların, ekonomik kuruluşların desteğine ihtiyaç olduğu görülüyor. Bunlar bize şu yardımı yapabilirler. Bizim pek çok şirketimizin ekonomik anlamda hem komşu ülkelerde hem dost ve kardeş ülkelerde temsilcilikleri var. Bunların destekleri temin edilebilir mi? Bunlar nasıl yapılabilir? Bunun araştırılmasında fayda var.

Ayrıca, Köroğlu coğrafyasının iyi tespit edilmesi gerekiyor. Bu tespit sırasında da bazı bölgelerin, bu toplantıya katılmasının da faydalı olacağını, daha orijinal olacağını ve renk katacağını düşünüyorum. Mesela Gürcüleri dinledik. Son derece başarılı, çok güzel bir bildirdiydi. Buna benzer çaba Taciklerde de var. Benim küçük bir yazım vardı, Orta Asya Arapları ile ilgili, Orta Asya Arapları arasında Köroğlu var. Kafkas Bölgesinden eksiklerimiz var. Kuzey Türklerimizden eksiklerimiz var. Tataristan'dan, Başkurdistan'dan da mesela Çuvaşlar arasında anlatımlar nedir? Ne durumdadır? Ve çok daha orijinal bir şey Müslüman Türk Toplulukları dışında, Müslüman olmayan Türk Topluluklarından sadece Gagavuzları aldık ama Tuva, Hakas, Yakutlar gibi bölgelerde acaba Köroğlu değişik isimlerle veya değişik motiflerin bir araya getirilmesi ile epizotların değiştirilmesi metoduyla bir organizasyon yapılabilir mi? Böylece biz coğrafyayı çok daha genişletebiliriz. Coğrafyanın genişletilmesi bize ne kazandırır dersiniz, ortak kültür değerlerimizin ne kadar geniş olduğunu dünyaya gösterme bakımından son derece önemli olduğunu düşünüyorum.

Bunun dışında Köroğlu metin derleme işleri bütün konuşmaların hepsinde bize şunu gösterdi ki üzerinde düşünmemiz gereken en önemli problem bu, nasıl cebimizde ne kadar para var olduğunu bilmeden bir lokantaya yemek yemeye giremezsek elimizdeki metinlerin ne kadar olduğunu ne derece geniş ne kadar zengin olduğunu bilmeden de araştırmaya girmemiz bir bakıma biraz mübalağa olacak ama körlerin fil tanımlamasına benziyor gibi oluyor. Bütün bunları dikkat ederseniz, tenkit olarak söylemiyorum. Bu söylediklerim tenkit değil, ne yapılabilir, nasıl ufkumuzu genişletebiliriz, anlamında söylüyorum. Çünkü gerçekten bu iş için Bolu elinden geleni yapıyor, çırpınıyor. Bu

çırpınının işareti de dokuzuncu olması, Bolu dokuz defadır bunu yapıyor. Ama anlaşılıyor ki bu mesele Bolu'nun boyutlarını aşıyor. O halde biz bunu üniversitelere, bakanlıklara, komşu, dost ve kardeş ülkelere yaymak zorundayız. Bunun için eğer Sayın Başkanımız akşam gelirse ve Üniversite Rektörümüz de var, büyük bir proje haline, bir devlet projesi haline getirebilir miyiz? Mesela bizim daha önce yaptığımız gibi, sık sık da bahsi geçti. Türk Dünyası destanlarının derlenmesi projesini biz 110 kişilik büyük bir kadro ile ve Devlet Planlama Teşkilatıyla yaptık çalışmayı. Buna benzer büyük bir programla her ülkede, demin saydığım ülkeleri kastediyorum, birer koordinatör bulundurarak bunlar kanalıyla derlemeler yapılabilir mi? Bunun için de kısıtlayıcı bir zaman takvimi olmamalı. 2-3 sene değil 5-10 senelik projeler yapılmalı ve yapılan projelerde -yeni teknoloji buna imkân veriyor- hemen hemen bütün ülkelerde arşivlenmeli ve böylece bilimsel çalışmalar daha geniş, daha sağlam zemin üstüne oturtulmalı. Elbette ki söylenecek çok şey var. Ben bütün bunların iyi bir planlamayla yapılacağını düşünüyorum. Ve sözlerime son verirken, yine başta Organizasyon Komitesi ve Organizasyon komitesinin teşkilini sağlayan kuruluşlara, şahıslara huzurlarınızda teşekkür ediyorum sağolun.

Prof. Dr. Dursun YILDIRIM

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Başkanı

Her şeyden önce bir kere daha hepinize, katılımcı değerli arkadaşlarıma selam ve saygılarımı sunuyorum. Tabii, bize bu güzel çalıştayın maddi ve manevi yükünü çekerek hazırlayan protokol beyefendilerine, tüm görevlilere, il ve üniversitelerin ilgili makamlarına da teşekkür ederim., Her şeyden önce çalıştayı akademik bağlamda düzenleyen ve başarı ile yöneten değerli öğretim üyeleri Azize Yasa ve Metin Ekici arkadaşlarıma ayrı ayrı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Tabii ben geçen yıl burada yine bir değerlendirme konuşması yapmıştım. Azize Hanım beni bu çalıştaya da yine aynı göreve çağırırken, bana: “Çalıştay, sizin dediğimize göre tek odaklı olarak düzenlendi” dedi. Ben sözünü ettiği yıl, o zaman üçayaklı bir çalışma düzeninden bahsetmiştim. Bilmem aranızda o toplantıya katılanlar var mı? Onlar belki sözlerimi hatırlayacaktır. Bu üçayaklı Köroğlu Destanı çalışmasının birinci ayağında Destan ile bağlı Kaynakça, metin neşirleri, derleme metinler, arşiv belgeleri, yayınlar, incelemeler v.s. çalışmaları yer alacaktı. Çalışmanın ikinci ayağında versiyonlara bağlı varyantlar ele alınıp incelenecek ve böylece bunlardan versiyona bağlı ana metnin omurgasını ortaya çıkarma çalışmaları yapılması arzu ediliyordu. Böylece versiyonların her birisi için onlara özgü birer destan omurgası ve birer versiyon ana metni oluşturulması çalışmaları nasıl gerçekleştirilebilir sorunlarına yapılacak ikinci çalıştayda yanıt aranması tasarlanıyordu. Bu çalışmaların Köroğlu Destanı'nın var olduğu her bölge diyelim Azerbaycan Bölgesi, Türkmenistan Bölgesi veya Kazakistan Bölgesi veya Türkiye kendi çalışmasını gerçekleştirecek ve kendi bölgesinde yaratılan metinlerden varyantlardan bir ana metnin ortaya çıkarması istenecek ve gerçekleşmesi ikinci ayağın çalışmalarını oluşturacaktı. Üçüncü ayağı ise, versiyonlara bağlı ana metinlerden asıl Köroğlu Destanı metnini ortaya çıkarma uğraşları teşkil edecekti.

Bu üçlü ayağın Köroğlu Destanı metni için neden çıkarılması gerektiğini biraz sonra açıklamaya çalışacağım. Bu nedenle buraya

sevinçle geldim. Tabii, katılımcılar tek odaklı bu çalıştayda çalışmalarını kaynakça boyutunda da olsa, sorunu çoklu boyut dünü, bugünü ve yarını içinde değerlendirdiler. Kaynakça yerine bildirilerinde, kaynakça ile birlikte bugün ve yarın için destan ile bağlı yapılacak, yapılması gereken işleri de bir araya getirdiler. Şüphesiz tek odaklı olmaktan çıkan ve çok odaklı bir yapıya dönüşen çalıştay, yeni yapılacak çalışmalara daha zengin bir tablo ortaya çıkarmış oldu. Kaynakça için de bir hayli bilgi oluşmuş oldu. Eksikleri de şüphesiz ileride tamamlanıp giderilecektir.

Fakat benim beklentim Köroğlu Destanı ile ilgili Kaynakça'nın tam tespitinden sonra bunun malzemelerinden bir kopyanın Bolu ilinde toplanması ve Türkiye Köroğlu Destanı çalışmalarına Bolu'nun yurtluk etmesidir. Tasarladığım üçayaklı dizi çalışmalarının, çalıştay ve kongrelerin otağı da Bolu ili olursa halkı da bundan kaçınmaz, sevinir.

Bolu vilayetinin değerli Belediye Başkanının söylediğine göre burada Köroğlu Destanı çalışmalarına her türlü imkânı sağlayacaklardır. Böyle bir arşivi de burada oluşturabileceklerini söylemişlerdi. Ben de çalıştaya sunulacak bildirilerin bu bağlamda odaklanacağını düşünerek çok sevinmiştim. Tabii yine de dinleyebildiğim kadarıyla gördüğüm kadarıyla, hakikaten bir kaynakça korpusu oluşturacak nitelikte bibliyografik malzemenin bir araya getirilmiş olduğunu, bunlardan bir hayli malzemenin ortaya çıkabileceğini gördüm ve bundan büyük memnuniyet duydum.

Eğer ortaya çıkan bu bibliyografyanın içerdiği metinler, arşivlerde yayınlanmamış olanlarda dahil olmak üzere buraya, Bolu iline taşınır ise, bütün Köroğlu Destan araştırmacılarına açık, hepsinin yararlanacağı bir zengin koleksiyon ortaya çıkmış olacaktır. Herhalde böyle bir merkez, araştırma merkezi gerçekleşirse, Köroğlu hakkında oluşturulmuş bu merkez dünya üzerinde bir ilk olmuş olacaktır.

Şüphesiz destan kahramanı Köroğlu'nu bir yere bağlamanın doğru olup olmadığı üzerinde çeşitli tarihi ve kültürel nedenlerden dolayı iyi düşünmemiz gerekiyor. Köroğlu Destanı'nın bağrına yerleştiği Bolu vilayeti, Orta Asya'dan Ön Asya'ya akıp gelen Oğuz ve Kıpçak boylarının tarihi yerleşim yurtlarından biridir ve destan kahramanının buraya gelmesini ve yerleşmesini kolaylaştırmıştır.

Orta Asya Türk tarihçiliğinin çok önemli metinleri daha ziyade sözlü tarihçilik biçimindedir. Olaylar kahramanlara bağlanarak anlatılır.

Sözlü metinleri sözlü anlatıcılar tarafından kuşaktan kuşağa anlatıcılarınca sürdürülen bir tarihçiliktir. Bu bağlamda mesela Köroğlu bir tarihi kahraman mı? değil mi? diye düşünmemize hiç ihtiyaç yoktur.

Bunun temel nedenleri kadimden beri tarihimizde ve kültür hayatımızda vardır. Haksızlık karşısında başkaldırı tipik ve temel davranıştır. İltiş Kağan 17 erle dağa çıkıyor, isyan ediyor. Kime Çin'e karşı, yani o günün Bolu beyine karşı isyan ediyor. Nogay Han da haksızlığa uğradığını düşünerek baş kaldırır, bozkıra çıkar, eşkıyalık yaparak hanlığa kadar yükselir. Babür'e bakarsak kaçak olarak bozkırda çetecilik yapıyor. Kaçak oluyor yâni Kazak oluyor. Babur Şah, nasıl kazak olduğunu kendi yazdığı vakayinamesinde kendisi anlatır. Edige Han yine haksızlığa uğradığını düşünerek bozkırlara çıkar, kendi çetesini kurar. Demek ki, bizim bozkır tarihimizde bu tür kahramanların sayısı bir hayli fazladır.

Köroğlu Destanının Orta Asya rivayetlerine veya versiyonlarına baktığımız zaman burada kahramanın Han, Tarhan, Tarkan ve nihayet Sultan unvanları taşıdığını görmekteyiz. Bu da bize aynı zamanda destanın hangi tarihi süreçler içindeki zamanları aştığını, nasıl bir yoldan geçip geldiğini anlatır niteliktedir.

Bir başka destan metni ile bağlı sorun yahut tarihi olgu tarihi yaşamımız ile ilgilidir. Biz Türkler, tarih boyunca birden çok din değiştirmişiz, çok meşrepli bir anlayış sahip olmuşuz. Büyük kitlenin kabul ettiği İslam dini içinde bile, sayısız mezhep ve sayısız tarikat yaratmayı yahut onlardan birine bağlanmayı çıkış yolu görmüşüz. Birçok mezhebin içine girmişiz, Böylece bu çevrelerden birinde yetişmiş anlatıcılar, anlatıcı çevreleri, yani icra ortamları çeşitlenmiştir.

Değişik dinleyici ve icracı bağlamında yer alan anlatıcı ve dinleyici çevreleri ve meşreplerine göre hikâyelerin yapılarında ve olayların geçtiği coğrafyalarda, anlatım üslûbunda, inanç yapısı unsurlarında bir değişim olması doğaldır. Dolayısıyla destan metinlerinin her coğrafyada farklı bir renk kazandığı ve sözcüklerin farklı anlamlar yüklendiği, farklı değişimlere uğradığı görülür ki bunları anlamakta güçlük çekmeyeceğiz. Bunu Özbek varyantlarında ve versiyonlarında gördüğümüz gibi, Türkmenistan'da, İran'da, Azerbaycan'da, Kazakistan'da ve Türkiye'de anlatılan versiyonlara bağlı anlatılarda da görüyorum.

Aslında yani XIX. yüzyıl içinde Türkiye’de Köroğlu Destanı’nın yapılan taş baskısı ve matbu yayınlarda kahraman tasvirinde pejoratif tutum göze çarpar. Yani aşağılanır. Bir kahraman gibi hikâyelerde yer almaz, Oğlan kaçırın bir eşkiya gibi tasvir edilir. Kahraman anlatılarda, böyle aşağılanan bir tablo içinde gösterilir. İran’da veya Özbekistan’da veya Azerbaycan’da anlatılan varyantlarda Şiilik/Sunnilik unsurları ağır basar. Bunlar, yani inanç olarak bu özellikler anlatıcı tarafından da metne eklenmiş olabilir. Destan anlatılarına tarihin kültür tortuları ve inanç özellikleri yanı sıra politik ve stratejik tavırlar da etki yapabilir.

Destan ve benzeri anlatıların XIX. yüzyıldan sonra ideolojik ve politik tutumların propaganda araçları arasına alınmıştır. Dolayısıyla anlatıcıların yönlendirilmesi ve destanın farklı amaçlar için kullanılır duruma getirilmesi, bu tutumun bir sonucudur. Çarlık döneminde biliyorsunuz, Türk halklarını ayırıştırma aracı olarak kullanılan dil, dil ile birlikte onun etkin hale getirilmesini sağlamak üzere halka yabancı olmayan metinlerin basılıp dağıtılması, okunması, obalarda oğullarda ve oralarda mollalar yoluyla o yörenin çocuklarının eğitilmesi suretiyle, bir yandan dil ayrışmasına yardımcı olunurken bir yandan da farklı amaçlara dönük metinler ortaya çıkarılmış olabiliyordu. Tabii Sovyet döneminde bu daha ileri safhaya getirildi. Ancak bu sadece İran’da ve Sovyetler Birliğinde veya bir başka yerlerde yapılan işlemler değildi. Bunlar birçok yerde, bilhassa 19.yüzyıldan sonra her yerde, hemen hemen pek çok ülkede geliştirilen bir tavır, bir tarz idi.

Biz o zaman şimdi ne yapacağız? Biz şimdi o zaman bütün bu durumları ve geçip geldiğimiz yolları dikkate almak suretiyle, bizim Köroğlu’muz gerçekten nasıl bir kahramandı, hangi yollardan geçti ve hangi tarihi ve coğrafi bağlamlar içinde kendine yaşam alanı buldu diye araştırmalıyız. Bunun için biz destanın gerçek omurgasını ortaya çıkarmak için, bütün bu söylediğimiz aykırı formasyonlardan kurtarıp onu nasıl tek bir ana metine dönüştürebiliriz, onu düşünmeliyiz diyorum. Onu çalışıp ortaya koyabilmek için, bunu ortaya çıkarabilmek için ben diyorum ki uçayaklı projenin ikinci ayağına geçilmesi düşünülmelidir. Bu safhaya metin şinaslık bilgisine yani tekstoloji bilgisine sahip arkadaşlardan her bir bölgenin çalışılması ile ortaya çıkacak sonuçlar karşılıklı paylaşılmalıdır.

Enerjiyi ve zamanı ekonomik yönetme bakımından her bir yöre kendi versiyonuna bağlı çalışmalarını tamamlamalıdır. Örnek olarak söylemek gerekirse Kazakistan veya başka bir yöre kendi içinde bu çalışmalarını

yürütmelidir. Çünkü bütün çalışmaları buraya taşımak ekonomik bakımdan da zamanı kullanmak bakımından da iyi bir yöntem görünmüyor. Halbuki her versiyon çevresinde iyi yetişmiş, bu konularda uzman arkadaşlarımız vardır. Onlar da oralarda o çalışmaları gerçekleştirirken, bizler de Türkiye ve Balkanlar bağlamında ortaya çıkan metinleri çalışmak suretiyle bu bölgede anlatılan Köroğlu Destanı'nın omurgasını ve ana metnini ortaya çıkarmalıyız. Herkes kendi bölgesinde bu omurgayı çıkarıp ortaya türlü deformasyonlardan kurtarılmış bir ana metin çıkarabilirse o zaman bu üç versiyon için çok önemli bir süreç tamamlanmış olur. Bunlar üzerine yapılacak bir çalıştay ile sorunlar uzmanlarca tartışılır bir karara varmanın, tek metne erişmenin yolları aranır. Böylece araştırmaların ikinci ayağı aşılmış olanağı doğar.

Üç ayaklı çalışma düzeninde, Köroğlu Destanının tek ana metnini ortaya çıkaracak üçüncü ayağına geçilebilir. Türk kültürü ve tarihi bağlamına uygun bir destan ana metnini kurmak ve böylece tek bir Köroğlu Destanı metnine ulaşmak mümkün olabilecektir diye düşünüyorum. Bunu tabii, Türk Dünyasındaki ortak metinler için de gerçekleştirmek mümkündür ve yapılması gereklidir. Mesela Edige destanı birçok yerde Türkler arasında yaygın metinlerden bir tanesidir. Hatırladığım kadarıyla Kırgızistan'a kadar Edige Beğ metinlerine rastlanmıştır. Bütün bunları dikkate almakta kültür dünyamız açısından büyük yarar vardır. Onun için gelecek çalıştay yine Bolu'da düzenlerseniz ya da imkân olduğu zaman böyle bir Köroğlu Destanı kaynakçasını eksiksiz hale getirmek, onu çalışılır duruma getirmek bilim ve kültür hayatımız için de güzel bir armağan olacaktır.

Bolu Belediye Başkanımız değerli insan bu işe hem gönül verdiğini hem de maddi olanak sağlayacağını ifade ettiler. Bu kaynakçayı burada Azize hanımlar, Metin Beyler gerçekleştirirler inancındayım. Her yerden basılı metinler, incelemeler, makaleler toplanıp burada bir araya getirilir. Arşivlerde yer almış belgeler, derleme ve yazmalar, basılmış veya basılmamış metinler, finansmanını temin etmek suretiyle fotokopileri veya mikrofilmleri getirilmek suretiyle burada bir Köroğlu kitaplığı, kütüphanesi, arşivi vücuda getirilmiş olur ve her yerden Köroğlu Destanı çalışmak isteyen her insan burada o çalışmasını gerçekleştirebilir.

Şunu da dikkate almak gerekiyor diye düşünüyorum. Hiç kimse ama hiç kimse alınmasın böyle bir merkez Bolu'ya yakışır. Bu merkez

ülkede Bolu'ya yakıştır. Çünkü Bolu, 1982'den beri bu çabanın içinde olan bir şehrimiz, dolayısıyla da Bolu Belediye Başkanı ve halkı da buna sahip çıktığına göre iki hocamız da bu çabanın başında olmayı taahhüt ettiğine göre, bu iş gerçekleşecek, bunu kulaklarımızla dinledik. Bundan büyük bir mutluluk duyduk. Bunu bu arkadaşlarımız eksiklerini tamamlayıp gerçekleştirdiklerinde üç ayaklı projenin birince ayağı kâmil anlamda tamamlanmış olur diyorum.

İlk ayak tamamlanınca ikinci ve üçüncü ayakların çalışılması kolaylaşacaktır diye düşünüyorum. Köroğlu Destanının ana metnini çıkaracak çalışma içine tarihçi, filolog ve kültür tarihçilerinin de katılması sağlanmalıdır. Çünkü destanın nerelerden, ne şekillerde ve tarihlerde geçip geldiği konusunda onların da yardımlarına ve açıklamalarına ihtiyaç olacaktır. Bu safha da tamamlandığında hepimizin paylaşacağı bize ait, bizi anlatan, bizi ifade eden bir ana Köroğlu metnine erişmiş olacağız diye düşünüyorum ve biz bu çalışmalara katılma fırsatı bulamasak da gelen arkadaşların bunu gerçekleştirmesini dilerim. İnşallah gerçekleşir.

Bütün destanlarımız için bu tür çalışmalar gerçekleşir, bu çok önemli bir mesele. Yani bu birliğimiz, dirliğimiz ve geleceğimiz için önemli bir mesele diye düşünüyorum. Özel tutkularımızdan vazgeçip büyük aşkımız olan birlikte konuşmak ve paylaşmak noktasına ermekte Köroğlu Destanı gibi destan metinleri bizim için çok önemli bir araç haline gelmiş bulunmaktadır. Bunu geleceğimiz için, gelecek için gerçekleştirmek Türk Bilim adamlarının görevi diye düşünüyorum.

Şimdi Boodberg, dördüncü ve beşinci yüz yıla ait Toba dilini incelediği yazısında, bu dilin Türk Dili olduğuna vurgu yapmasını ve son sözlerini hatırlatmak isterim. O diyor ki, bu dile biraz da Moğolca karışmıştır. Yazısının sonunda der ki bunun Türk dili olduğunu kanıtlamak bu sorunla uğraşmak Türkoloji ile uğraşanların işidir. Onun bu mesajı benim için çok önemli görünüyor. Bilmem düşüncelerimi sizlere Boodberg yardımı ile doğru yansıtabildim mi? Türkoloji'nin bu şekilde çalışmasında yarar vardır diye düşünüyorum. Hepinize beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim, sağ olunuz.

Prof. Dr. Metin EKİCİ

*Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü
Müdürü*

Türkiye dahil 13 ülke katılımcısı tarafından 11 oturumda 16 konu başlığında, Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü ve Yarını hakkında gerçekten çok nitelikli bilgiler sunuldu. Ben hiçbir bildiriye hiçbir eleştiri getirmedim ki hocalarım da bilir. Tarzım ve tavrım gereği niteliksiz olan bir şeyi Korkut Ata'nın dediği gibi "Öyle biri olup olmasa da yekten geçer." eleştirimi ortaya koyarım. Ama gerçekten de genç arkadaşlarımı kutluyorum. Çok güzel hazırlıklar yapmışlar. Dünyanın en doğusunda Köroğlu Destanı kadar Köroğlu kadar dünyada bilinen başka bir destan yok, bu kadar geniş bir coğrafyadan bahsediyoruz. Bu Doğu Türkistan Çin'in sınırlarında, Balkan Coğrafyası adını verdiğimiz, yani Viyana sınırlarına kadar dediğimiz Tuna Boylarına kadar bütün coğrafi alanda başka hiçbir destan ne biliniyor ne anlatılır. Ama Köroğlu bazen tam bir metin olarak, bazen bütün kollarıyla, bazen daha çok eklemeleriyle, bazen de küçük bir şiir parçasıyla da olsa bilinen, anlatılan, tanınan bir destan. Tabii ki bu kadar geniş bir coğrafyada bilinmek pek çok sorunu, pek çok soruyu, pek çok sorgulamayı da beraberinde getiriyor. Bunların olması kadar da doğal hiçbir şey olamaz. Bu nedenle burada yapılan çalışmalarda değerlendirilen bütün bilimsel çalışmalar, bu kadar geniş bir coğrafi alana yayıldığı için bu durum tanınırlık ve bilinirlikten kaynaklanan temel bir sorun olduğu için bu bir taraftan şans, diğer taraftan da sorunları beraberinde getiriyor. Bilim insanlarının işi de bu sorunları çözmek. Yani en azından Köroğlu neden bu kadar çok sevildi ve yazıldı, neden bu kadar çok tanındı, anlatıldı ve hala anlatılmaya devam ediyor sorunu hepimizi ortak sorularının başında getiriyor.

Tarihsel kimlik bunun içerisinde, Dursun hocam biraz önce ifade etti, Azerbaycan'dan gelen dost hocalarımız Ramazan Bey, Muhtar hocam dün birlikte akşam yemeğinde, şöyle bir proje üzerinde konuştuk. Yaşayan Köroğlu'nu yeniden tespit etmek, 21.yüzyılda Köroğlu kollarını bütün coğrafyalarda tespit edecek bir çalışma. Ve bu

çalışmasının sadece Metin merkezli bir çalışma değil, çağdaş dünyaya yön veren, örnek gösterilen halkbilimi araştırma yöntemleri ve kuramlarıyla yapılan bir çalışma olması arzusu ve bunun ev sahipliğinin de Bolu Belediyesi tarafından yapılması ve desteklenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi tarafından oluşturulacak bir komisyonda bütün katılımcıların mutlaka yer almak isteyeceklerini ve yeni metinler derleyeceklerini düşünüyorum. Böyle bir model sadece Türkiye'ye değil, Türk Dünyasına değil bütün dünyaya bir destan nasıl derlenir, nasıl yaşatılır, nasıl geleceğe aktarılır konusunda Unesco hedefleri doğrultusunda da mükemmel bir örnek sunacak. Tabii ki bu proje çok renkli olacak, tabii ki içerisinde pek çok düşünce, inanç, ideoloji, tarih yerelleştirme olacak ama bizim zaten edebi bedii zevkimiz ve Köroğlu sofrasında buluşmamızı sağlayan da bu çok renklilik değil mi. Yine de burada hâkim bir renk olacak. İşte o da Türklük rengi, onu da asla unutmamak lazım ve bunu Köroğlu bir Türk cesaretinin Dursun Hocamın ifade ettiği gibi bir Tarhan'dan, bir Tarkan'a bir Tarkan'dan bir Sultan'a yükselişi ve bir Hakan oluşu ve Türklerin hayat hikayesinin bir başka özeti bu destan. Bu kimlik ve bu kişilik haliyle bütün bu verilerin Bolu da toplanacak olması ve 21.yüzyılda yaşayan Köroğlu kollarının tespit edilip bunların hem hazırlanacak olan merkezde, merkeze bağlı kütüphanede hem araştırmacılara veri olarak sunulması hem de genç kuşaklara ve değerli sanatçılarımıza da ilham kaynağı olabilecek bir veri bankasında toplanmasının son derece güzel bir çalışma olacağını düşünüyorum. Bu sebeple gelecek yıl bir sempozyum veya çalıştay değil, böyle bir bilimsel toplantıyı çeşitli ülkelerden davet edilmiş bilim adamları ile yapmalıyız. Derleme çalışmalarının temel ilkelerini, iki gündür eleştirdiğimiz metinlerdeki yanlışlıklar, eksiklikler, fazlalıklar, tartışmalar vs. bunların ötesine geçebilecek, bir derleme çalışmasının temel prensiplerini belirleyip, bunun üzerine çalışmalar yapmalıyız, tabii ki eski metinleri hiçbir zaman inkâr etmeden. Sözlü ve yazılı metin arasındaki ilişkiyi görmezden gelmek istemiyoruz. Edebi metinlerin birbirleriyle olan ilişkilerini hiçbir zaman görmezden gelmiyoruz.

Bütün bunları bilerek, 21.yüzyılda Türkiye'de Kars yöresinde, Adana Çukurova yöresinde, Gaziantep'te, Sivas'ta, Ankara'da, Bolu'da gerek bir kol olarak gerekse bir bütün olarak bir aşık veya başka anlatıcılardan derlenen metinlerden neyi üretebiliriz, sorusuna cevap olabilecek nitelikli metinleri derlemek ve sağlıklı bir bilimsel çalışma ve sağlıklı metinler üzerinden, sağlam bir geleceği inşa etmek sanıyorum burada

bulunanların ortak arzu ve isteğidir. Ve bu Çalıştaydan çıkan en temel sonuçta, bu beklentinin karşılanmasına dönüt olarak hazırlanacak yeni bir proje çalışmasıdır. Bizim ortak dileğimiz ve temennimiz budur.

Sayın Belediye Başkan Vekilim, Kültür Müdürem, Değerli Rektör Yardımcım, Bamer Müdürem ve değerli bilim insanları sanırım bu konu da hemfikiriz. Ben bunu çok arzu ediyorum. Ve diyorum ki; Türk Dünyasına yakışır ve dünyaya örnek olarak sunabileceğimiz bir veri bankası, Köroğlu derleme çalışmalarının burada toplanması geleceğe yapılacak en büyük yatırım, en büyük hizmet olacaktır. Saygılarımla

KAPANIŞ KONUŞMALARI

Emine DAVARCIOĞLU

Belediye Başkan Yardımcısı

Bolu Belediyesi olarak Abant İzzet Baysal Üniversitesi ile birlikte Koroğlu ile ilgili yapmış olduğumuz Sempozyum ve Çalıştaylar için bugün artık gururla söyleyebiliriz ki; “Gerçek hayali aştı”.

Bizler halkımıza, sevdiğimiz insanlara, yaşadığımız kente her şeyin en iyisini vermeye çalışıyoruz. Bolu Belediyesi olarak Koroğlu ile ilgili yapmış olduğumuz çalışmalardan da büyük keyif almaktayız. Geçen yıl düzenlemiş olduğumuz festivalden ve sempozyumdan hemen sonra arkadaşlarımızla çalışmalarımıza başladık, bugün bu güzel noktaya geldik. Kurumsal kapasitemiz çerçevesinde Koroğlu ile ilgili çalışmalarımıza hızla devam edeceğiz.

Biz; Koroğlu ile ilgili bir şeyler yapmak için çırpınıyoruz, ama bazen, bu çalışmalar bizim çırpınışlarımızı aşıyor, burada akademisyenlerimizin desteğine ihtiyacımız var. Şükür ki bu desteği her zaman buluyoruz. Bugüne kadar verdiğiniz destekler için teşekkür ediyorum. Bundan sonra da bize bu konuda destek olacağınızdan eminim.

Koroğlu’nu şehrimize ve dünyaya tanıtmak amacıyla birkaç kulvarda çalışıyoruz. Yaptığımız çalışmaların spor, sanat, kültür, bilim ayağı şeklinde branşlaşmasını sağlayarak Koroğlu Festivali’nin altında birleştirmeye çalışıyoruz. Halkımızın etkinliklerimizden keyif almasını istiyoruz. Etkinliklerimizde sanata da ağırlık veriyoruz. Ulusal-uluslararası/gençler-yetişkinler arası resim yarışmaları düzenliyoruz. Önümüzdeki yıl hikâye, roman ve şiiri de yarışmalarımıza katmayı planlıyoruz. Düzenlediğimiz yarışmalara Türk Dünyasından, Balkanlardan, Koroğlu ile ilgili bütün ülkelerden yarışmacıların katılmasını sağlamaya çalışacağız. Çocuklarımız He-man’lar, Örümcek Adam’larla büyüyorlar. Biz; anaokullarından itibaren Koroğlu’muzu,

kendi kültürümüzü, boyama kitapları, hikâye kitapları ile çocuklarımıza öğretmeye çalışacağız.

Köroğlu ile ilgili yaklaşık 80 dönümlük bir arazi üzerine çok büyük bir park yapıyoruz. Burada Köroğlu ile ilgili bir külliye ile bir müze yapmayı planlıyoruz. Elimizden geldiğince Türk Dünyası'ndan da buraya Köroğlu ile ilgili yazılmış kitapları, basılı materyalleri temin etmeye çalışıyoruz. Türki Cumhuriyetlerden Sempozyum ve Çalıştaylarımıza katılan hocalarımıza bu konuda bize yardımcı olmalarını özellikle rica ediyoruz.

Hepimizin bildiği gibi Köroğlu Kır Atı ile bütünleşmiş durumdadır. Festivalimizin sportif etkinlikleri ayağında, Köroğlu ile ilgili her yıl Köroğlu Kupası At Yarışları gerçekleştirilmektedir. Geleneksel atlı gösterileri ilimizde gerçekleştiriyor, Köroğlu ile özdeşleşmiş her hususu tekrar ortaya çıkartarak yaşatmaya çalışıyoruz.

“21.Yüzyılda Yaşayan Köroğlu Kollarının Yeniden Tespit Edilmesi” konusu başta olmak üzere, Köroğlu ile ilgili yapılacak olan bilimsel çalışmalarda, akademisyenlerimiz bize önderlik ettiği sürece üzerimize düşen görevleri yapmaya her zaman hazırız. Bolu'dan Türk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Çalıştayı'na katılımlarınız, çok değerli bilgileriniz, bizlere çalışmalarımızda vermiş olduğunuz kıymetli destekleriniz için, Bolu Belediye Başkanım Sayın Alaaddin Yılmaz adına, kendi adıma, çalışma arkadaşlarım ve Bolu Halkı adına teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. Vahdettin ÇİFTÇİ

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Değerli katılımcılar,

Değerli hocalarım,

Değerli başkan,

Bolu'dan Türk Dünyasına Köroğlu alışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını alıştayı çerçevesinde iki gündür çok yoğun olarak çalıştığınızı ve çok yorulduğunuzu biliyorum. Bugüne kadar yapılan Köroğlu çalışmalarını değerlendirmek ve bundan sonra yapılması gerekenleri belirlemek üzere Türkiye'nin ve Dünya'nın dört bir yanından gelerek niversitemizde konuk olan değerli katılımcı hocalarımıza çok teşekkür etmek istiyorum. İnşallah alıştayın sonuç bildirgesinde ortaya konan tespitler doğrultusunda hayata geçirilecek çalışmalar yapıldığında bu konuda bir hayli yol katedilecek ve bildiriler kitabı Köroğlu alışanlar için vazgeçilmez bir kaynak olacaktır. Üniversite olarak bu konuda üzerimize düşeni yapmaya, bilimsel katkı vermeye her zaman hazır olduğumuzu bir kez daha hatırlatmak istiyorum. Bu erevede Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezine, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsüne, Bolu Valiliğine ve Bolu Belediyesine çok teşekkür ediyorum. Çalıştayın hazırlanmasında planlama aşamasından sonuç aşamasına kadar emeği geçen, işin mutfağında görev alan herkese ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum. Basın mensuplarımıza da ayrıca teşekkür etmek istiyorum. alıştayı yoğun bir şekilde takip ettiler. Eminim alıştayın tüm ayrıntılarını kendi medya organlarına taşıyarak halkın da bu konun öneminin farkına varmalarını ve sahiplenmelerini sağlayacaklar.

Daha fazla vaktinizi almadan sizleri Bolu'da görmekten ve ağırlamaktan duyduğumuz memnuniyeti ifade ediyor, uzaklardan gelen hocalarımıza şimdiden iyi yolculuklar diliyor, hepinizi saygı ile selamlıyorum.

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI
15-16 Eylül 2017

15/16 EYLÜL
2017 BOLU

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ

V. Marka Şehir Bolu ve Koroğlu Festivali kapsamında Bolu Valiliği, Bolu Belediye Başkanlığı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü iş birliği ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu logo desteği ile düzenlenen “**Bolu’ndan Türk Dünyasına Koroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü ve Yarını Uluslararası Çalıştayı**”, 15-16 Eylül 2017 tarihinde Bolu’da gerçekleştirilmiştir.

Çalıştaya Türkiye’nin yanı sıra 12 ülkeden (Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, İran, Gürcistan, Çin, (Kırım) Rusya, Makedonya, Moldova ve Bulgaristan) 41 bilim insanı katılmış ve 11 oturumda 16 konu başlığı tartışılmış, 12. oturum değerlendirme oturumu olarak gerçekleştirilmiştir. Oturumlar bölge bazlı olarak oturulmuş ve şu başlıklar altında ele alınmıştır:

1. Tarihi Kaynaklarda Koroğlu
2. **Türkiye’de Koroğlu Konusunda Yapılan Çalışmalar**
3. Türkiye Üniversitelerinde Yapılmış Koroğlu Konulu Tezler
4. **Koroğlu Anlatmalarının Sanat Alanındaki Yansımaları**
5. Koroğlu Anlatmalarının Ermeni Varyantları Üzerine Yapılan Çalışmalar
6. **Doğu Türkistan’da (Çin) Koroğlu Çalışmaları**
7. Kazakistan’da Koroğlu Çalışmaları
8. **Kırgızistan’da Koroğlu Çalışmaları**
9. Özbekistan’da Koroğlu Çalışmaları
10. **Türkmenistan’da Koroğlu Çalışmaları**

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
**KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI**
ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI
15-16 Eylül 2017

15/16 EYLÜL
2017 BOLU

11. Azerbaycan'da Köroğlu Çalışmaları
- 12. İran'da Köroğlu Çalışmaları**
13. Rusya'da Köroğlu Çalışmaları
- 14. Gürcistan'da Köroğlu Çalışmaları**
15. Kırım'da Köroğlu Çalışmaları
- 16. Balkanlarda (Makedonya, Bulgaristan, Gagauz) Köroğlu Çalışmaları**

Bilindiği gibi, çalıştay bir bilim alanında uzmanların bir araya gelerek karşılıklı görüş alışverişinde bulunması ve ileriye yönelik planlar oluşturulması yönünde gerçekleştirilen bilimsel bir etkinliktir. Bu nedenle düzenlenen bu Çalıştaya ülkemizde ve yurt dışında Köroğlu alanında uzman olan, bu konuda değerli çalışmaları bulunan bilim insanları davet edilmiş, çalışma konuları kendilerine çalıştay düzenleme kurulu tarafından bildirilmiştir. İki gün süren çalışmalar sonunda Çalıştay delegeleri aşağıdaki konuları kamuoyunun bilgilerine sunmaktadır.

- 1. Çalıştayın açılış konferansı Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Metin Ekici tarafından verilmiş olup, konu olarak bugüne kadar Bolu'da gerçekleştirilen seminer, bilgi şöleni ve sempozyumlarda sunulan bildirilerin değerlendirmesini içermektedir. Bu değerlendirme, yapılan çalışmalarda bazı konulara sıkça değinilirken, bazılarında ise çok az değinilmediğini ortaya koymuştur. Bugüne kadar sunulan 230 bildirden turizm ve halkoyunları ile ilgili birer, müzikle ilgili 4, Köroğlu destanının yabancı dillere çevirisi ile ilgili sadece 4 bildirinin sunulmuş olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, çalıştay katılımcıları için bundan sonra ağırlıklı olarak çalışılması gereken konular için bir rehber görevi görmelidir.**

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

UNESCO
Türkiye
Milli Komisyonu

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI
15-16 Eylül 2017

15/16 EYLÜL
2017 BOLU

2. Köroğlu ile ilgili olarak yapılan çalışmaların toplanması, bunların taranarak sanal bir kütüphaneye aktarılması, ayrıca kurulacak bir web sayfasında Köroğlu ile ilgili görsel malzemenin geniş bir kullanıcı kitlesine sunulması önerilmiştir.
3. Köroğlu ile ilgili çağın koşullarına uygun olarak Bolu'nun kültür değerlerinin tanıtılmasının hedefleneceği bir belgesel film hazırlanması önerilmiştir.
4. Bugüne kadar ülkemiz tarihçilerinin yaptıkları çalışmalarda Köroğlu ile ilgili kaynak olarak tahrir defterlerinin kullanıldığı belirlenmiş, Prof. Dr. Dursun Yıldırım tarafından perakende defterlerinin (Osmanlı'da kullanılan bölge ayniyat defteri/Şikâyet defteri)de kullanılmasıyla daha ayrıntılı sonuçlara varılacağı belirtilmiştir. Bunun tarihçiler için bir yön oluşturacağı öngörülmüştür.
5. Bugüne kadar Köroğlu ile ilgili olarak bazı temel yayınların hala Türkçemize çevrilmediği çalıştay katılımcıları tarafından ifade edilmiştir. Bunların bir an önce dilimize kazandırılması için görüş birliğine varılmıştır. Örneğin Louis Léger Chodźko'nun 1842 tarihinde Londra'da yayınlanan "*Specimens of the Popular Poetry of Persia, as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou*" adlı çalışmasının bir an önce uzman bir kadro tarafından Türkçeye çevirisinin gerçekleştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.
6. Çalıştayda bugüne kadar üniversitemizde Köroğlu ile ilgili olarak az sayıda yüksek lisans ve doktora tezi yapıldığı tespiti dile getirilmiştir. Bu az sayı özellikle batı ülkelerinin milli

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI
15-16 Eylül 2017

15/16 EYLÜL
2017 BOLU

kahramanları, destan karakterleriyle ilgili yüksek lisans doktora tezlerinin karşılaştırılması ile ortaya konulmuştur. Bu nedenle üniversitelerin yüksek lisans ve doktora programlarında Koroğlu ile ilgili tezlere ağırlık verilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuş, çeşitli yörelerden derlemelerin yapılabilmesi için bu tezlerin maddi olarak da desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

7. Çalıştayın birinci gününde Çin'deki Koroğlu çalışmaları ile ilgili yapılan oturumda özellikle 2019'de pek çok Koroğlu anlatmasının elektronik ortamda yayınlanacağı bilgisi verilmiş, farklı ülkelerde yapılan bu tür yayınların takip edilmesi ve bir an önce kurulması planlanan kütüphaneye kazandırılması kararlaştırılmıştır.
8. Çalıştaya Kazakistan adına katılan Doç. Dr. Kuanyshbek Kenzhalin günümüzde Kazak akademi arşivinde yer alan ve yaklaşık 2700 sayfadan oluşan Kazak Koroğlu varyantının Bolu Belediyesi ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nin katılacağı ortak bir proje kapsamında Türkiye Türkçesine aktarılması projelendirildiği takdirde Kazak bilimler akademisinin bu konuda her türlü yardımı göstereceğini belirtmiş ve bu çalışmada hem Kazak hem Türkiye tarafının ortak yer almasını istemiştir. Bu konuda ileride ortak bir proje yapılmasına karar verilmiştir.
9. Çalıştaya Azerbaycan'ı temsilen katılan Azerbaycan Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Muhtar Kazımoğlu geçmişteki derleme çalışmalarının geride bırakılmasını önermiştir. Bu önerinin altında yatan neden ise geçmişte Sovyetler Birliği döneminde yapılan derleme

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI
15-16 Eylül 2017

15/16 EYLÜL
2017 BOLU

çalışmalarının bir kısmının Sovyet ideolojisine uygun olarak yapılmış olması ve metinlerin tahrif edilmiş olmasıdır.

10. Günümüzde başta Türkiye olmak üzere Koroğlu geleneğinin yaşatıldığı bütün bölgelerde yeniden derleme çalışmaları yapılmalıdır. Bu derleme çalışmalarında metot birliğini oluşturabilmek için öncelikle Bolu'nun öncülüğünde bilim adamlarından oluşan bir komisyonun kurulması, derleme ilkelerinin belirlenmesi, çalışmaların birlik oluşturması için bu ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu öneri çalıştayın katılımcıları tarafından memnunlukla karşılanmıştır.

11. Çalıştayın sonunda bundan sonra üniversite, valilik ve belediye iş birliği ile düzenlenecek ilerideki bilimsel çalışmaların her yıl değil, iki yılda bir yapılması öngörülmüştür. Zira her yıl yapılacak bilimsel toplantılarda bir süre sonra tekrara düşüleceği ve Koroğlu üzerinde çalışan bilim adamlarına, hazırlanma imkânı vermeyeceği öngörülmüştür.

KÖROĞLU BİBLİYOGRAFYASI

KÖROĞLU BİBLİYOGRAFYASI

-ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ TARAFINDAN DÜZENLENEN BİLİMSEL TOPLANTILARDA SUNULAN BİLDİRİLER-

Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAŞ YASA

Abant İzzet Baysal Üniversitesi/ Türkiye

azizeaktasyasa@gmail.com

Köroğlu Destanı, Türk dünyasının ortak değerlerinden olup Türk boyları arasında geniş bir yayılma sahasına sahiptir. Bugün Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türk dünyasında ve komşu halklar arasında tanınan Köroğlu ile ilgili çok farklı anlatımlar bulunmakta, bu anlatımlarda, Köroğlu'nun hayatı, kişiliği, ailesi, mücadeleleri gibi hususlarla ilgili olarak farklı bilgiler yer almaktadır. Bu konuda Türkiye'de ve Türkiye dışında çok sayıda derleme ve incelemeler yapılmış, bunun sonucunda pek çok yayın ortaya çıkmıştır. Ülkemizde bu konudaki yayınlar 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başlarına kadar geriye gitmektedir. Daha çok halka yönelik olarak hazırlanan kitaplardan sonra akademik anlamda ilk çalışma Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı tarafından 1982 yılında Bolu'da gerçekleştirilmiştir. “**Köroğlu Semineri**” adı altında yapılan bu çalışma konuyla ilgili ilk bilimsel toplantı olması sebebiyle özel bir öneme sahiptir.

Bu Seminerin ardından ilk uluslararası sempozyum da yine Bolu'da bu kez Abant İzzet Baysal Üniversitesi tarafından düzenlenmiştir. 1997 yılında “**Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu**” adıyla Bolu Valiliği ve Üniversite iş birliği ile *Bolu/*

Köroğlu Kültür, Sanat, Turizm Etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirilmiş olan Sempozyuma Azerbaycan, Çin, Yugoslavya, Makedonya, Kıbrıs, Macaristan ve Türkiye’den 60’ı aşkın bilim adamı katılmış, Sempozyum bildiri kitabı Abant İzzet Baysal Üniversitesi yayınları arasında çıkmıştır.

Bu Sempozyumu 2006 yılında yine Abant İzzet Baysal Üniversitesinin gerçekleştirdiği **“Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni”** takip etmiştir. Bolu Valiliği, Bolu Belediye Başkanlığı, Dörtdivan Belediyesi, Bolu Kalkınma ve Tanıtma Vakfı, Dörtdivan Köroğlu Kalkınma ve Dayanışma Vakfı iş birliği ile gerçekleştirilen Bilgi Şöleninde bir kısmı Bolu Halk kültürü bilgilerini ihtiva eden 22 bildiri sunulmuş ve bu bildireler Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) tarafından yayımlanmıştır.

2009 yılında Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü ve Özbekistan İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü iş birliği ile 17-18 Ekim 2009 tarihlerinde **“Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi Ve Kültürü Sempozyumu”** düzenlenmiştir. Dörtdivan Belediyesi ve Kaymaklığı, Göynük Belediyesi, Bolu Bağışçılar Vakfı, Bolu Ticaret ve Sanayi Odası tarafından desteklenen Sempozyuma aralarında Amerika Birleşik Devletleri, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Moldova, Irak, Almanya ve Polonya’nın da bulunduğu 9 ülkeden 64 bilim adamı katılmış, Sempozyumun bildiriler kitabı Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi BAMER’in 9. Yayını olmuştur.

Bu konunun merkezinde yer alan iki Enstitü ile yapılan iş birliğini, Azerbaycan’da yayımlanmış Köroğlu kitaplarının toplanarak Merkezimize kazandırılması çalışması takip etmiştir.

2013 yılından itibaren Bolu Belediyesinin düzenlediği *“Marka Şehir Bolu ve Köroğlu Festivali”* nin bilimsel ayağını Köroğlu Sempozyumları oluşturmuş, yine Abant İzzet Baysal Üniversitesi ev sahipliğinde, *“Marka Şehir Bolu ve I. Köroğlu Festivali”* çerçevesinde **“4. Uluslararası Bolu Halk Kültürü Ve Köroğlu Sempozyumu”** 26-27 Ekim 2013 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. AİBÜ Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) ve Bolu Belediyesi iş birliği ile düzenlenen Sempozyumun bildiriler kitabında Azerbaycan, Almanya, Gürcistan ve Türkiye’den 62 bilim adamının

bildirisi yayınlanmıştır. Basımını Bağışçılar Vakfının üstlendiği kitap Akçağ yayınları arasında çıkmıştır.

2014 yılında aynı çerçevede **“V. Uluslararası Bolu Tarihi, Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu”** gerçekleştirilmiştir. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu Belediyesi ve Bolu Valiliği iş birliği ile düzenlenen Sempozyumun Bildiriler kitabı henüz yayımlanmamıştır.

2015 yılında yine Üniversite, Belediye ve Valilik iş birliği ile bu kez bir çalıştay yapılmıştır. **“Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı”**na Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Moldova, Rusya ve Türkiye’den 28 bilim adamı katılmış, 22 bildirinin yer aldığı Bildiriler kitabı Abant İzzet Baysal Üniversitesi yayınları arasında basılmıştır.

2016 yılında *“Marka Şehir Bolu ve IV. Uluslararası Köroğlu Festivali”* içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan Sempozyum 15 Temmuz darbe girişimi sebebiyle Festivalin iptal edilmesi üzerine 10-12 Ekim 2016 tarihlerine ertelenmiştir. AİBÜ Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bolu Belediyesi ve Bolu Valiliği iş birliği ile gerçekleştirilen **“VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu”**nun ana teması **“Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları”** olarak belirlenmiştir. Sempozyuma UNESCO Türkiye Millî Komisyonu logo desteği vermiş, Sempozyum ayrıca Avrasya Millî Üniversitesi, Bakü Slavyan Üniversitesi, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY), Türk İş birliği Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Başbakanlık Tanıtma Fonu tarafından desteklenmiştir. Sempozyuma Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Irak, Rusya ve Türkiye’den 68 bilim adamı katılmıştır. Bildiri kitabı BAMER yayınlarının 16. kitabı olarak çıkmıştır.

Son olarak 15-16 Eylül 2017 tarihlerinde yine Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER), Bolu Belediyesi, Bolu Valiliği ve bu kez Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü iş birliği ile **“Bolu’dan Türk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Çalıştayı”** gerçekleştirilmiştir.

Abant İzzet Baysal Üniversitesi 1997 yılından bu yana yani 20 yıldır bu konuda faaliyetlerini sürdürmekte, ev sahipliğini yaptığı sempozyum, bilgi şöleni ve çalıştaylar ile Köroğlu çalışmalarına ve Köroğlu isminin Anadolu Sahasında Bolu ile birlikte anılmasına katkı sunmaktadır. Söz

konusu çalışmalar sonucunda yüzlerce bildiriyi ihtiva eden 6 bildiri, 2 bildiri özetleri kitabı yayımlanmıştır. Bu çerçevede yurt dışında ve içinde Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü, Özbekistan İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Kazakistan Avrasya Millî Üniversitesi, Bakü Slavyan Üniversitesi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Belediyemiz ve Valiliğimiz ile iş birliği yapmış, son iki yıldır UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nun desteğini almıştır. 2013 yılında Bolu Belediyesinin, Köroğlu özelinde Bolu'yu Türk Dünyasının buluşma noktası, merkezi yapma yolundaki çalışmalarını çerçevesinde başlattığı Marka Şehir Bolu ve Köroğlu Festivali, mevcut faaliyetlere bir ivme kazandırmış, süreklilik sağlamıştır.

Aşağıda Abant İzzet Baysal Üniversitesi ev sahipliğinde Köroğlu konusunda düzenlenen Sempozyum, Bilgi Şöleni ve Çalıştaylarda sunulan bildirimlerin künyeleri alfabetik olarak sıralanarak oluşturulan bir Köroğlu Bibliyografyası ilim aleminin istifadesine sunulmuştur.

ABBASOV, Elçin (2011). “Köroğlu” Destanında Savaş Ritüelinin Poetik Metin Tezahürleri. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 28-34.

ABURALIB QIZI, Abdullazade Gülnaz (2011). Köroğlu Dastanının Üzeyir Hacıbeyli'den Adnan Saygun'a Qeder Azerbaycan ve Türkiye Musiqisinden Keçen Yolu. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 36-40.

ACINAN, Başak (2011). Türk Sinemasında “Köroğlu” Temalı Filmler. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 42-48.

ACINAN, Başak (2015). Türk Sinemasında Köroğlu Destanı'na Modern Bir Yaklaşım: “Deli Yusuf” Filmi. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 455-464.

ADIGÜZEL, M. Sani (2008). Lise Ders Kitaplarında Koroğlu. *Halk Kültürü ve Koroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri* (2-4 Kasım 2006). Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 215-230.

AGO, Arif (1998). Makedonya Cumhuriyeti'nde Yaşayan Türk Halk Edebiyatında Koroğlu Masalı. *Bolu'da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 260-267.

AĞASIOĞLU, Firudin (2011). Koroğlu-Herakl Mifi Folklorunda. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 50-60.

AHMEDOĞLU, Osman (2015). Gürcüstanda Koroğlu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 814-824.

AKYOLOĞLU, İsmail Hakkı (1998). Dörtdivan Türkmenlerinin Koroğlu Destanı ve Müziği. *Bolu'da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 361-367.

AKYOLOĞLU, İsmail Hakkı (2016). Prof. Dr. Faruk Sümer ile Birlikte Yaptığımız Koroğlu Araştırmaları ve Müzikli Bir Koroğlu Destanı. *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 423-429.

AKYÜZ, Çiğdem (2015). Toplumsal Yeniden Kurma Arzusu: Modern Türk Edebiyatı'nda Bir Simge Değer Olarak Koroğlu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 474-487.

ALAN, Selami (2016). Modern Tiyatroda Destansı Bir Rol-Model: "Koçyiğit Koroğlu". *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 677-687.

ALEKBERLİ, Aziz (2011), "Koroğlu" Destanı ve Tarih: İrevan Eyaleti ile bağlı Obraz ve Motifler. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 108-111.

ALLAHVERDİYEVA, Şehrabani (2016). *Köroğlu Destanı'nda Vefa. VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 741-747.

ALİYEVA, Metanet Azizgizi (2011). *Köroğlu Destanının Evrensel Ezoterik Yapısı. 21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 112-121.

ALİYEVA, Tamilla (1998). H. V. Lonqfello'nun Rövsen Bey'in Köroğlu'nun Atlanışı Eseri. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 406-413.

ALPTEKİN, Ali Berat (2011). "Mezarda Doğum Motifi"nin Kökeni ve Varyantları Üzerine Bir Araştırma. *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 122-129.

ALPTEKİN, Ali Berat (2015). Saz Şairi Köroğlu'nu Tespitte Karşılaşılan Bazı Zorluklar. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 151-162.

ALPTEKİN, Ali Berat (2015). Köroğlu Destanı'nda Karşılaştığımız Keloğlan Tipi Üzerine. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 358-373.

ALPTEKİN, Ali Berat (2016). Anadolu Varyantlarında Köroğlu'na Kahramanlık İlhamını Veren Olay Nedir? *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 73-84.

ALTINOK, Baki Yaşa (2008). Köroğlu ile Kızıroğlu Mustafa'nın Orta Anadolu'da Egemenlik Mücadelesi –Resmî Belgelere ve Köroğlu'nun Yeni Bulunan Şiirlerine Göre- *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006)*. Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 145-152.

ARSLAN, Mustafa (1998). Köroğlu'nun Türkmen Versiyonuna Ait Anlatmalarının Tespiti ve Bazı Problemler. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu*

Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 327-330.

ARSLAN, Mustafa (2016). Türkmen Göroğlu Destanında Bilge Tipin Görünümü. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 483-490.

ASKER, Naile (2015). Türk Hikayecilik Geleneği ve Köroğlu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 592-600.

AZİBAYEVA, Bahit (2011). Kazak Destan Kahramanı: Köroğlu. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 138-147.

BABAYEVA, Eşqane Akıfkızı (2015). Azerbaycan Edebiyatında Köroğlu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 618-629.

BAKIRCI, Nedim (2011). Köroğlu Destanlarında Köroğlu ve Binitinin Kıyafet (Şekil) Değiştirmesi. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 148-161.

BALİ, Muhan (1998). Köroğlu Destanı'nın Erzurum Varyantı Hakkında Yeni Bilgiler. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 230-233.

BARAKAEV, Rahmatulla (2011). "Go'ro'g'li" Dostonlarida Badiiy San'atlar ("Yunus Va Misqol Pari" Dostoni Misolida). *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 162-168.

BAŞGÖZ, İlhan (2011). Halkın Köroğlu'su Tarihin Köroğlu'su. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 20-24.

BAYAT, Fuzuli (2011). Köroğlu'nun Kurtarıcı Kahraman Tipinden Adaleti Koruyan Kahramana Dönüşümü. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 170-177.

BAYAT, Fuzuli (2016). Köroğlu'nda Delilik, Cünunluk Anlamında Alp Erenlik Modeli *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 291-307.

BAYATLI, Necdet Yaşar (2011). Irak Türkmenlerinde Hikâye Anlatma Geleneği ve Köroğlu Anlatmaları. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 178-192.

BAYMURADOV, Amanmurat (2016). “Köroğlu” Destanının Meydana Gelmesinin Edebi-Tarihi Etkenleri. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 291-307.

BEDELBEYLİ, İ. (1998). Köroğlu Avrupa'da. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 418-422.

BEKKİ, Salahaddin (2015). Köroğlu Keleşlerinden Köse Kenan'ın Evlenme Yolculuğu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 546-554.

BEKKİ, Salahaddin (2016). Bekir İşlek'in Düziçili Âşıklardan Derlediği Köroğlu Kolları. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 653-662.

BİRGÖREN, Hamdi (2015). Nizamettin Nazif'in Köroğlu Adlı Eserinde Zaman, Mekân ve Şahıs Kadrosu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve*

Koroğlu Sempozyumu Bildirileri. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 689-701.

BOZKURT, İsmail (1998). Kıbrıs Türklerinde Koroğlu'ndan Yansımalar. *Bolu'da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 196-211.

BOZKURT, Ümit (2008). Koroğlu Destanı'nın Elâzığ Rivayeti Üzerine Metindibilimsel Bir İnceleme. *Halk Kültürü ve Koroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri* (2-4 Kasım 2006). Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 245-253.

CAFERLİ, Muharrem (2011). “Koroğlu” Distanının Mifoloji Yönünden Araştırılma Tarixi (Azerbaycan Tecrübesi). *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 204-210.

CAFAROV, İman- ALİYEYEV, Sahib (1998). Koroğlu'nun Nahçıvan Seferi'nin Neticeleri. *Bolu'da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 246-247.

CANLI, Suna (2008). Koroğlu Hakkındaki İki Çocuk Kitabının Türkçe Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi. *Halk Kültürü ve Koroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri* (2-4 Kasım 2006). Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 239-244.

CELİLOVA, Aynur (2016). “Koroğlu” Destanının Diğer Kahramanlık Destanlarıyla Karşılaştırılması. *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 169-177.

ÇEK, Songül (2016). Yazılı Kültür Ortamının Yeniden Üretilen İdeal Kahramanı “Koçyiğit Koroğlu”. *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 725-733.

ÇETİN, İsmet (1998). Koroğlu Hikayelerinde Âşık Tipi ve Fonksiyonları. *Bolu'da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 353-360.

ÇETİN, İsmet (2015). İki Dünya Arasında Bir Kahraman Değerlendirmesi: Köroğlu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 722-728.

ÇETİNDAĞ SÜME, Gülda (2011). Kendilik Bilincini Kazanma ve Kahraman Olma Yolunda Köroğlu. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 588-595.

ÇETİNDAĞ SÜME, Gülda (2015). Gerçekten Mite, Mitten Gerçeğe Dönüşen Köroğlu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 663-674.

ÇİFTLİKÇİ, Ramazan (1998). Üç Ölümsüz Anadolu Efsanesi: Köroğlu, Karacaoğlan, Alageyik. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 303-314.

ÇİMPOEŞ, Liubov (2011). Gagauz Halk Edebiyatında “Köroğlu” Destanı. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 224-227.

ÇİMPOEŞ, Liubov (2015). Gagauz Türklerinde “Köroğlu” Destanı. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 179-184.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2011). Halk Felsefesi ve Dünya Görüşü Bağlamında Sözel Anlatı Türlerinin Dönüşümü: Köroğlu Örneği. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 228-233.

DAVLETOV, Timur B. (2015). Türk Halklarının Köroğlu ve Ah Çibek Arığ Destanlarında Kadının Toplumsal Yeri. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 217-226.

DEMİR, Ahmet (2015). İlhan Berk'in “Köroğlu” Şiiri Üzerinde Düşünceler. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 137-153.

DERZİNEVESİ, Habib (1998). Yabancı İddialar Karşısında Şehname'de Köroğlu ve Türk Motiflerinin İzleri. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 298-302.

DİNÇ, Abdulkerim (2015). Gagauz Destanlarında Köroğlu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 154-162.

DJABBOROV, Rustamjon (2015). Özbek Köroğlu Destanları ve Onların Araştırılması. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 211-216.

DUISBAYEVA, Dinara (2011). Karaş-Karaş Olayı'ndaki Baktıgul, Abay Yolu'ndaki Bazaralı ile Köroğlu Destanı'ndaki Köroğlu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 260-265.

DUYMAZ, Ali (2016). At, Silah ve Alplık Ekseninde Bozkır Kültürünün Sonu ve Köroğlu Destanı. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 85-99.

EKİCİ, Metin (1998). Anadolu Sahası Köroğlu Anlatmalarında Kadın Tipler. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 378-386.

EKİCİ, Metin (2016). Köroğlu: Destan Kahramanı ile Sosyal İsyancı Arasında Bir Anlatı Kahramanı. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 473-482.

ELBİR, Bilal- ÖZGÜLEN, Özge (2008). Battal Gazi ve Köroğlu'nun Tip Özellikleri Açısından Karşılaştırılması. *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri* (2-4 Kasım 2006). Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 153-162.

EMİROĞLU, Öztürk (1998). Ardahan Yöresinde Köroğlu Hikayeleri Varyantı. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 368-372.

EMİROĞLU, Öztürk (2011). Alexander Chodzko'nun Köroğlu Hikayeleri Varyantı. Köroğlu Destanında Aşk, Adalet ve Estetik Öğelerinin Değerlendirilmesi. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 266-271.

ERDEM, Hüseyin Subhi (2011). Köroğlu Destanında Aşk, Adalet ve Estetik Öğelerinin Değerlendirilmesi. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 272-285.

FEDAİ, Harid (1998). Taşbaskısı Bir 'Hikâye-i Köroğlu' Üzerine Notlar. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 169-195.

GAFAROV, Ramazan (2016). "Köroğlu" Destanının Kafkas Versiyonunun Poetik Özellikleri ve Kahraman Karakterinin Tipolojisi. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 617-636.

GAZENFERKIZI, Aynur (2015). Köroğlu Destanının Kumuk Halk Edebiyatında Yansıması. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 432-439.

GENÇOĞLU, Gencer (2015). Orhan Şaik Gökyay'ın Dede Korkut ve Rıza Mollof'un Köroğlu Destanları Örneğinde Türk Destan Geleneğinin Sosyolojik ve Poetik Çıkarımı. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 189-205.

GULİYEVA (ŞEHRİYAR), Gumru (2015). Köroğlu Destanı ve Su Unsuru. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 653-662.

GULİYEV, Hikmet (2016). Türk Kültüründe Kahraman Arketipinin İki Yüzü: Köroğlu ve Molla Nasrettin. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 393-406.

GÜLER, Ali (1998). Türk Toplum Geleneğinde İnsan Tipleri ve Köroğlu. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 241-245.

GÜLER, Ali (2011). Korku Kültürünün Doğurguları Olarak Halk Kahramanları (Köroğlu Örneği). *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 286-293.

GÜREL, Nazlı Rânâ (2015). Ahmet Kutsi Tecer'in Tiyatro Yazarlığı ve Koçyiğit Köroğlu Adlı Eseri. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 783-795.

GÜREL, Zeki (2008). Köroğlu'nu Çocuklara Anlatmak. *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006)*. Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 255-271.

GÜREL, Zeki (2011). Köroğlu Ansiklopedisi Niçin Hazırlanmalıdır, Nasıl ve Kiminle Hazırlanmalıdır? *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 310-314.

HACIYEVA, Güzeliye (2011). “Köroğlu” Destanı'nda Özel İsimler. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 316-319.

HAMAM, Sabri Tevfik (2015). Köroğlu Destanı'nda Aile, Kadın, Kültür İncelemesi. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 488-545.

HAKKI, Behruz (2011). Türk Mitolojisi Köroğlu’da Savaş Tanrısı Bozkurt Ve Misrî Kılıç. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 320-333.

HALİL, Ağaverdi (2011). “Koroğlu” Dastanının Tatar-Tobol Versiyası ve Arxaik Türk Eposunun Strukturu. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 62-67.

HALİL, Ağaverdi (2015). Köroğlu Hikâyelerinde Yolculuk. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 143-149.

HALİLOV, Ağaverdi (2016). “Köroğlu” ve Sibirya Türklerinin Kahramanlık Destanlarının Yapısal Benzerliği. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 51-72.

HASAN, Hamdi (1998). Saraybosna ve Makedonya’da Köroğlu ile İlgili Tespit Edilen Bazı Türküler Üzerinde. *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 222-229.

HAŞİMOVA, Tarana Azim Kızı (2011). Bağımsızlık Dönemi-“Köroğlubilimcilik”te Yeni Aşama, İlmi Tarihi Yaklaşım. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 334-341.

HEZİYEVA, Şergiyye (Seher ATMACA), (2015). Azerbaycan ve Türkiye’de Köroğlu Destanının Karşılıklı Analizi. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 601-617.

HOJAHANOVA, Tyllaguzel (2016). Türkmen Göroğlu Destanında Kadın Alplar. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 775-781.

HUSEYINKIZI, Nezaket (2011). “Ural Batır” ve “Koroğlu” Destanlarında Keçen At ve Kılıncın Mifik Seciyyesi. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 342-346.

HUSEYINKIZI, Nezaket (2015). Köroğlu Destanı'nın Poetikası. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 806-813.

HÜSEYİNOĞLU, Ali Şamil (2015). Azerbaycan ve Özbekistan'dan Derlenmiş Köroğlu Destanlarının Ortak Noktaları. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 381-391.

HÜZEYİNZÂDE, Rufat Latifoğlu (2015). Köroğlu Destanında Kahramanlık ve Vatanseverlik Motifleri. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 294-297.

HÜSEYİNZÂDE, Ekrem (2015). Köroğlu Destanının Azerbaycan Variati Üzerine Yapılmış Bazı Araştırmalar. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 555-560.

HÜSEYNOV, Elmar (2011). “Köroğlu” Destanındaki (Paris Nüshası) Toponimler Hakkında. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 348-353.

İÇEL, Hatice (2015). Köroğlu Anlatılarında Bade İçme. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 702-710.

İNAYET, Alimcan (2015). Emir Göroğlu Destanına Göre Göroğlu'nun İnanç Yapısı. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 392-401.

İNAYET, Alimcan (2016). Emir Göroğlu Destanı Bağlamında Ölüp Dirilme Motifi ve İşlevleri Üzerine. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler*

Kitabı. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 121-129.

İNCE YAKAR, Halide Gamze – Çetin, Ayşe Yücel (2016). Köroğlu ile Ayvaz: İki Yiğit Can Yoldaşı. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 323-336.

İSMAYILOV, Hüseyin (2011). “Koroğlu”da Mekansal Образlar. *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 354-358.

İŞANKUL, Cabbar (2016). Köroğlu Destanındaki Ana Motiflerin Karşılaştırılması. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 191-197.

İVGİN, Hayrettin (1998). Köroğlu Destanlarının Türk Halk Şiirine Etkileri. *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 423-428.

İVGİN, Hayrettin (2008). Halk Şiirimizde “Köroğlu Geleneği” Var mı? *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006)*. Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 171-173.

İVGİN, Hayrettin (2015). Çar İskitlerinin Kör Oğulları Efsanesi ile Köroğlu Destanı Özdeşleşebilir mi? *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 465-473.

İVGİN, Hayrettin (2016). Gürcistan’da “Köroğlu Destanı” Konusunda Yapılan Çalışmalar. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 369-392.

JANBEKOV, Kakajan (2016). Türkmenistan’da Köroğlu Destanıyla İlgili Yapılmış Araştırmalar Tarihi Üzerine. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu)*

Bildiriler Kitabı. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 439-445.

KAÇAR, Fatma (2015). Türk Âşık Edebiyatı Açıklamalı Sözlüğü'nde Köroğlu Destanının Yeri ve Önemi. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 185-188.

KAFKASYALI, Ali (2008). İran Türklerinde Köroğlu Destanları. *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006)*. Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 139-144.

KAHHAR, Tahir (2015). Özbek Göroğlu Destanlarında Köroğlu'nun Yurdu: Çembil. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 561-572.

KARACA, Nesrin (2016). Modern Edebiyatta Farklı Bir Epik Söylem Örneği Olarak İlhan Berk'in Köroğlu Destanı. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 571-590.

KARADAĞ, Metin (1998). Behçet Mahir'in Köroğlu Destanı'ndaki Özel Adlar Üzerinde Bir Araştırma. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 65-74.

KARADAVUT, Zekeriya (2011). Türk Destanlarında Hayvan Tarafından Büyütülen Kahramanlar ve Köroğlu. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 384-392.

KARİBOĞLU (NAGIYEV), Celil (1998). Türk Toplum geleneğinde İnsan Tipleri ve Köroğlu. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 234-240.

KARTALIOĞLU, Nurettin (2016). Yaşar Kemal'de Köroğlu Metaforu. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 591-597.

KARYPBAY ULU, Nurlanbek (2011). Kırgız Şairi Alıkul Osmonov'un Tolubay Sınçı Adlı Manzumesi ile Köroğlu Destanının Kazakça Versiyonu Üzerine Bir Karşılaştırma. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 394-402.

KASIMOV, Ali Ekber (2015). Azerbaycan Tiyatrosunda ve Sinemasında Köroğlu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 374-380.

KAYA, Doğan (1998). Köroğlu Kollarının Yeni Varyantları. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 282-297.

KAYA, Doğan (2011). Köroğlu'nun Döne Hanımı Kaçırması Kolu. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 404-418.

KAYA, Doğan (2015). Köroğlu'nun Cünun ve Gürün Beyi Kolu. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 573-591.

KAYA, Doğan (2016). Köroğlu'na Ait Yeni Bir Kol: İran Seferi. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 225-247.

KAYA, Taha Tuna (2016). Köroğlu'nun Yaşadığı Coğrafya ve Türk Coğrafyasında Köroğlu Anlatıcıları. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 749-760.

KAYA, Turhan (1998). Köroğlu Erzincan'daydı. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 103-108.

KENZHALIN, Kuanyshbek (2016). Türk Halk Destanlarında Alp Kavramı (Er Tarğın ve Köroğlu Destanları Örneğinde). *VI. Uluslararası Köroğlu*

Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 447-454.

KESKİN, Mustafa (1998). Cemiyetimizde Köroğlu Tipi. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 342-346.

KIBRIS, İbrahim (2015). Köroğlu'nun Şiirlerinde Sevgi ve Aşk. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 711-721.

KILINÇ, Aziz (1998). Kazak Türklerinin Kambar Batır Destanı ile Köroğlu Destanı Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 331-337.

KOÇAK, Aynur – MOLLAİBRAHİMOĞLU, Çiğdem (2011). Benlikten Evrenselliğe: “Köroğlu'nun Yolculuğu”. *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 430-438.

KÖKSEL, Behiye (2011). Köroğlu Destanında Kırklar Motifi. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 440-446.

KULZHANOVA, Bakytgul (2015). Kazak Halk Edebiyatındaki Köroğlu Destanları. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 165-172.

KURENOV, Rahimmammet (2016). Elyazması Kaynaklarda “Köroğlu” Şahdestanı *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 611-615.

LÜLE, Esra (2008). Köroğlu Çalışmaları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006)*. Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 163-169.

MAHMUDOVA, Aynura (2015). Koroğlu Destanında Eski Mısır Mitolojisinin Unsurları. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 440-447.

MEMEDLİ (MAMMADOVA), Pervane (2016). “Koroğlu” Destanının Tebriz Seçeneğinin Karşılaştırmalı Analizi. *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 599-609.

MEHERREMLİ, Qiyma (2015). Koroğlu Dastanının Tariximizde, Edebiyatımızda, Medeniyetimizde ve Meişetimizde Yeri. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 298-312.

MEHERREMOVA, M. M. (1998). Koroğlu Rusya’da. *Bolu’da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 414-417.

MEMMEDOVA, Elmira (2015). Koroğlu Destanı’nın Azerbaycan, Özbek, Türkmen, Uygur Varyantlarındaki Yaşname Örnekleri ve Özellikleri. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 110-125.

MEMMEDOVA, Habibe (2011). Azerbaycan “Koroğlu” Havaları “Koroğlu” Dastanı Esasında. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 448-455.

MUHTARZÂDE, Nuride (2015). Azerbaycan’da Koroğlu ile Bağlı Rivayetler. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 408-416.

MUZBEG, İskender (1998). Yugoslavya’da Bugün Gerçekleştirilen Türkçe Eğitim ve Öğretim Süreci İçin Türk Dili ve Edebiyatı Ders Plan ve Programlarında Koroğlu ve Türk Halk Edebiyatının Yeri. *Bolu’da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 278-281.

NAZLI, Atiye (2015). Köroğlu Destanında Geçen Fıkralar ve Özellikleri. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 126-136.

NAZLI, Atiye (2016). Köroğlu Destanında Geçen Sincilik ve Anadolu'daki Bilinmeyen Varyantları. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 147-159.

NERİMANOĞLU, Kâmil Veli (2015). Köroğlu: Ne Var Ne Yok? *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 207-210.

NİMETZÂDE, Sebine (2015). Köroğlu Destanının Bakü El Yazmaları Hakkında Mülâhazalar. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 287-293.

OĞUZ, Öcal (1998). Folklorde Yeni Yöntemler ve Köroğlu. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 61-64.

OLUKLU, İbrahim (1998). Çağdaş Şiirimizde Köroğlu Olgusu. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 315-323.-

OSMAN, Gayretcan (2016). Çin'de Gör Oğlu Hakkındaki Araştırmalar. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 315-321.

OSMANOĞLU, Betül (2015). Köroğlu'nun Türkmen Örneği'nin Rusça Tercümesi Üzerine. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 173-177.

ÖĞER, Âdem (2016). Karamanlıca Yayınlanmış Köroğlu Hikâyesi Üzerine. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 21-50.

ÖZARSLAN, Metin (2011). Türk Halk Danslarında Köroğlu. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 484-492.

ÖZBAŞ, Mustafa (2016). Chodzko'dan Önce Avrupa'da Köroğlu'yla İlgili Yeni Bir Kayıt. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 491-495.

ÖZCAN, Hidayet (2015). Aşıktan Şaire Köroğlu. *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*. Editör: E. Öztürk, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 47-54.

ÖZCAN, Nezahat (2008). Köroğlu'nun Maraş Varyantında "Yiğit ve Yiğitlik" Kavramının Tezahürleri. *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006)*. Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 225-237.

ÖZDAMAR, Fazıl (2016). Yazılı ve Sözlü Gelenek İlişkisi Bağlamında Köroğlu'nun İran Türkleri Anlatmalarında Üstatnamelerin Kullanımı. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 263-281.

ÖZDEMİR, Nebi (2011). Kültür Turizmi ve Köroğlu. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 494-505.

ÖZDEMİR, Nurdane (1998). Köroğlu. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 324-326.

ÖZDEMİR, Serdar Deniz (2015). Köroğlu Destanı'nda Su ve Ateş Unsurları. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 417-431.

ÖZEN, Kutlu (1998). Köroğlu'nun Sivas Coğrafyası. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997)*. Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 252-259.

ÖZSOY, Selami (2011). Günümüz Medyasında Köroğlu İmgesi. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu* (2011). Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 516-527.

PİLİÇKOVA, Sevim (1998). Türk ve Makedon Halk Yaratıcılığında Köroğlu ile Kral Marko. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 272-277.

RAHİMOVA, Aybeniz- İnce Yakar Halide G. (2016). Köroğlu Destanının Azerbaycan'daki Yayım Tarihinden. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 161-168.

RECEPOĞLU, Altay Suroy (1998). Makedonya'da Derlenmiş Köroğlu Masalında Yer Adları ve Kişiler. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 212-215.

REİCHL, Karl (2015). Karakalpak Köroğlu Destanlarının Türk Ananesindeki Yeri. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 329-339.

REZZAQI, Mehemed (2015). Zengan Aşıq Muhitinde Koroğlu'nun Derbend Seferi. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 729-750.

RIZASOY, Seyfeddin (2016). Oğuz Destan Geleneğinde Kahraman Paradigması: Oğuz Kağan ve Koroğlu. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 689-697.

QARAYEV, Safa (2016). Oedipus Kompleksinin Kültürdeki İlişkilere Etkisi: Alı Kişi ve Köroğlu. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 637-652.

SADIK, İslam (2011). “Koroğlu” Eposunun “Ermeni Varyantı” Hakkında. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 528-542.

SAĞLAM, Feyyaz (1998). Kıbrıs Türk Edebiyatında Koroğlu’ya Adanmış Bir Şiir Kitabı: “Leyla ile Koroğlu”. *Bolu’da Halk Kültürü ve Koroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 216-221.

SAĞLAM, Feyyaz (2015). Gagauz Türkleri Kültürü’nde Koroğlu ile İlgili Bazı Tespitler. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 872-878.

SAKAĞOLU, Saim (2015). Meddah Behçet Mahir’in Koroğlu Anlatması Üzerine Farklı bir Yaklaşım. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 279-286.

SALMAN ÇEVİK, Naile (2008). Kültür Kavramı ve Türk Halk Bilimi Açısından Koroğlu Örneği. *Halk Kültürü ve Koroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri* (2-4 Kasım 2006). Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 221-224.

SAMEDOVA, Naile (2011). “Koroğlu” Destanında Otobiyografik Örnekler. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 544-549.

SAMETOVA, Canagul (2016). Kazakistan’daki Koroğlu Sultan Şiirinin Sanat Yönünden İncelenmesi. *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 199-211.

SARPKAYA, Seçkin (2016). Sözlü ve Yazılı Gelenek İlişkisi Bağlamında Samed Behrengî’nin “Bu Gelen Koroğlu’dur” Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme. *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 663-675.

SAYILOV, Galib (2016). Türk Destancılık Geleneğinde Puta verme ile Kahramana Dönüşüm. *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 309-313.

ŞAHİN, Halil İbrahim (2016). Harmandeli Kolu Örneği'nde Koroğlu Tipi Üzerine Bazı Tespitler. *VI. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, Koroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 351-367.

ŞAMİL, Ali (2011). Koroğlu Destanında Âşık Serbestliği. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 610-617.

ŞENOCAK, Ebru (2011). Koroğlu Destanı'nda Simgesel Değerler. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 618-634.

ŞENOCAK, Ebru (2015). Mitolojik Birliktelik Açısından Kahraman Koroğlu ve Kıratı. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri*. Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 163-177.

ŞİMŞEK, Esmâ (2011). Çukurova Yöresi Sözlü Halk Kültüründe Koroğlu Hikayeleri ve Yusuf Sıra Anlatması. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 636-650.

ŞİMŞEK, Esmâ (2015). Koroğlu ve Koroğlu'na Bağlı Olarak Anlatılan Hikâyelerin Efsanelerle Olan İlgisi. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri* (2015). Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 630-652.

ŞİŞMAN, Bekir (2011). Koroğlu Destanı'nın Kazak Eşmetninin İşlevsel Açından Değerlendirilmesi. *21.Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Koroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*.

Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 652-662.

TAN, Nail (2015). Bolu'da Köroğlu Bilimsel Toplantılarının Başlayışı ve TDK'nin Türk Destanları Projesinde Köroğlu Destanlarıyla İlgili Çalışmalar. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri* (2015). Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 796-805.

TAN, Nail (2016). Köroğlu Destanlarından Bağımsız Kısa Köroğlu Anlatmaları. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 535-546.

TASNADI, Edit (1998). Macaristan'daki Köroğlu. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 248-251.

TEMİZKAN, Mehmet (2016). Köroğlu Anlatmalarında Kırklar Motifi ve Köroğlu'nun Kırklara Karışması Üzerine Bir Değerlendirme. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 463-472.

TIDIKOVA, Nadejda (2016). "Köroğlu" ve Altay Destanlar İçinde Şaman Unsurları. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 527-533.

TOSUNOĞLU, Mesiha –MELANLIOĞLU, Deniz (2008). Köroğlu Şiirlerinde Türkçenin Deyim Zenginliği. *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri* (2-4 Kasım 2006). Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 189-214.

TUNCER, Hüseyin (1998). Türk Tiyatrosunda Köroğlu. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 161-168.

TUNCER, Hüseyin (2015). Köroğlu'nun Meydana Çıkışı. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri* (2015). Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 97-109.

TURAN, Metin (1998). Ozanlık Gelenekleri Açısından Köroğlu Kol Destanları. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 373-377.

TUTU, Sıtkı Bahadır (2016). Köroğlu Anlatılarının Müzik Katmanları Üzerine Bir Değerlendirme (Türkmenistan ve Anadolu Sahaları). *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 711-723.

TÜRKER KÜYEL, Mübahat (1998). Felsefeci Gözüyle Destan ve Köroğlu. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 268-271.

TÜRKMEN, Fikret (2016). XVII. Yüzyılda Polonyalı Albert Bobovius'un Notaya Aldığı Köroğlu'na Ait Beş Türkü ile Günümüzde Söylenen Köroğlu Türküleri. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 283-290.

UÇAN, Bahadır (2015). Köroğlu Filminin Anlatsal Nitelikli Göstergelere Göre Çözümlemesi. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri* (2015). Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 448-454.

YAKICI, Ali (2016). Köroğlu Anlatılarındaki Ozan Tipleri ve Âşık Köroğlu. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 101-119.

YALÇIN ÇELİK, S. Dilek (2011). Koçyiğit Köroğlu: Köroğlu Hikâyelerinin Tiyatro Formunda Yeniden Bir Üst Metin Olarak Kurgulanışı. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 212-223.

YALÇIN ÇELİK, S. Dilek (2016). Çağdaş Türk Edebiyatı Popüler Kültür Ortamında Köroğlu Anlatıları. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler Kitabı*. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 699-710.

YARDIMCI, Mehmet (1998). Halk Edebiyatı Ürünlerinde, Aşıkların Dilinde ve Köroğlu'nda Dağ. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 387-400.

YARDIMCI, Mehmet (2015). Köroğlu'nda ve Edebiyatımızda At Kültü. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri* (2015). Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 751-771.

YILMA, Günsu (2015). Üzeyir Hacıbeyov Ahmed Adnan Saygun'un Köroğlu Operalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri* (2015). Yayına Hazırlayan: E. Öztürk, Ankara: Akçağ Yayınları, 675-688.

YILMAZ, Mehmet Serhat (2008). Köroğlu Gazetesi (1908-1918). *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri* (2-4 Kasım 2006). Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 2, 175-187.

YURDOĞLU, Elhan (2011). "Koroğlu" Dastanının Azerbaycan Varyantında Aşık Şeiri Şekilleri. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 740-747.

YUSUPOV, Jumaboy (2011). Go'ro'g'li Ismi Genezisi Haqıda/Goroğlu İsminin Kökeni Hakkında. *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 748-753.

YÜCE, Kemal (1998). Köroğlu Destanı'nda Tabakalaşmalar. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu* (11-12 Ekim 1997). Bolu: AİBÜ Yayınları: 10, 347-352.

ZAKİROVA, İlseyar (2011). "Kür uğlı" Destanının Tatar Versiyası (Varyantı). *21.Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Bildirileri, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, Bolu: AİBÜ BAMER Yayınları: 9, 754-757.

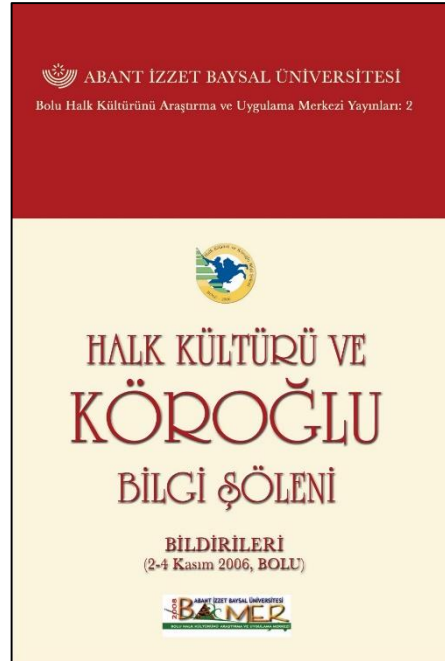
ZHAKUPOV, Zhantas (2016). "Köroğlu" Destanı'nı Dilsel-Halkbilimsel Bakımdan İncelemek. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları, (11-12 Ekim 2016, Bolu) Bildiriler*

Kitabı. Editörler: A. Aktaş Yasa-F. Öztürk, İstanbul: AİBÜ BAMER Yayınları: 16, 829-841.

Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997, Bolu), Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yayınları No: 10,
Bolu 1998.

Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri (2-4 Kasım 2006, Bolu), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
Yayınları: 2, Bolu 2008.

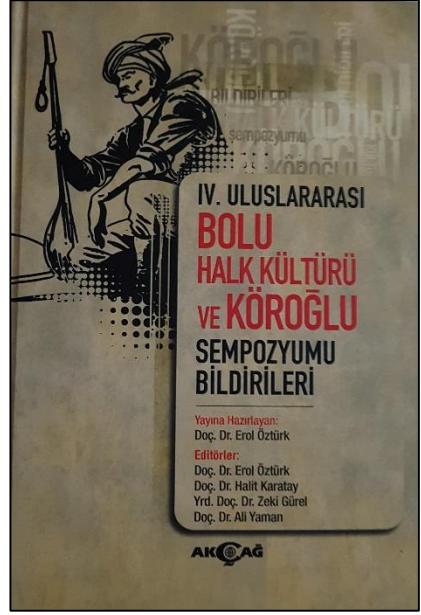
21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri (17-18 Ekim 2009/ Bolu, Dörtdivan), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 9, Bolu 2011.

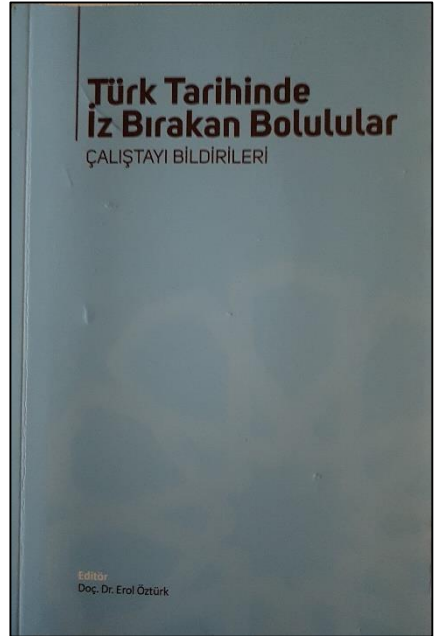
IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü Ve Köroğlu Sempozyumu (26-27 Ekim 2013, Bolu) (Bildiri kitabı henüz basılmamıştır.)

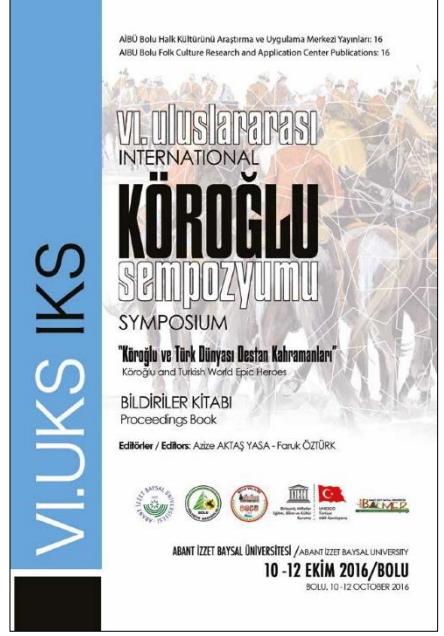
**IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü
Ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri,**
Akçağ Yayınları,
Ankara 2015.

**Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular
Çalıştayı Bildirileri (21-22 Ağustos
2015,Bolu),**
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yayınları, Bolu 2016.

**VI. Uluslararası Koroğlu
Sempozyumu,
Koroğlu ve Türk Dünyası Destan
Kahramanları,
(11-12 Ekim 2016, Bolu)
Bildiriler Kitabı,
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve
Uygulama Merkezi Yayınları: 16,
İstanbul 2016**

**VI. Uluslararası Koroğlu
Sempozyumu,
Koroğlu ve Türk Dünyası Destan
Kahramanları,
(11-12 Ekim 2016, Bolu)
Bildiriler Kitabı,
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve
Uygulama Merkezi Yayınları: 16,
İstanbul 2016**

**FOTOĞRAFLARLA
KÖROĞLU ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI
ÇALIŞTAYI**

1-Bolu Valisi Aydın Baruş'un Çalıştayı Açış Konuşması

2-Bolu Belediye Başkanı Alaaddin Yılmaz'ın Çalıştayı Açış Konuşması

3-Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Alişarlı'nın Çalıştayı Açış Konuşması

4-Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma Ve Uygulama Merkezi (BAMER) Müdürü Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa'nın Çalıştayı Açış Konuşması

5-Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Metin Ekici Çalıştay'ın Açılış Konferansını Sunarken

6-Çalıştay Açılış Töreninde Bolu Protokolü (Soldan Sağa) Bolu Belediye Başkanı Alaaddin Yılmaz, Bolu Garnizon Komutan Vekili Kurmay Albay Ümit Koçak, Bolu Valisi Aydın Baruş, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü Pof. Dr. Mustafa Alişarlı

7-Plaket Takdim Töreni (Soldan Sağa) Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü Pof. Dr. Mustafa Alisharlı, Bolu Belediye Başkanı Alaaddin Yılmaz, Bolu Belediye Başkan Yardımcısı Emine Davarcıoğlu, Bolu Valisi Aydın Baruş, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma Ve Uygulama Merkezi (BAMER) Müdürü Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Metin Ekici

8-Meslekte 50 Yılıını Dolduran Prof. Dr. Fikret Türkmen'e Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektör Yardımcısı Pof. Dr. Vahdettin Çiftçi Tarafından Plaket Takdimi

9- Meslekte 50 yılını dolduran Prof. Dr. Dursun Yıldırım'a Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektör Yardımcısı Pof. Dr. Vahdettin Çiftçi tarafından plaket takdimi

10-“Köroğlu Türküleri Dinletisi”ni Sunan Öğrt. Görv. Gamze Çalık Çetin Ve Öğrt. İbrahim Çetin'e Garnizon Komutan Vekili Kurmay Albay Ümit Koçak tarafından çiçek takdimi

11-Bolu Belediyesi Halk Oyunları Ekibi

12-Bolu Belediyesi Halk Oyunları Ekibi Köroğlu Oyununu Oynarken

13-Çalıştay Delegeleri

14-Tarihi Kaynaklar Ve Türkiye’de Koroğlu Çalışmaları Temalı I. Oturumda Bildiri Sunumları

15-Tarihi Kaynaklar Ve Türkiye’de Köroğlu Çalışmaları Temalı I. Oturumda Bildiri Sunumları

16-Tarihi Kaynaklar Ve Türkiye’de Köroğlu Çalışmaları Temalı I. Oturumda Bildiri Sunumları

17-Tarihi Kaynaklar Ve Türkiye’de Köroğlu Çalışmaları Temalı I. Oturumda Bildiri Sunumları

18-Tarihi Kaynaklar Ve Türkiye’de Köroğlu Çalışmaları Temalı I. Oturumda Bildiri Sunumları

19- Tarihi Kaynaklar Ve Türkiye’de Köroğlu Çalışmaları Temalı II. Oturumda Bildiri Sunumları Ve Teşekkür Belgelerinin Takdimi

20 Tarihi Kaynaklar Ve Türkiye’de Köroğlu Çalışmaları Temalı II. Oturumda Bildiri Sunumları Ve Teşekkür Belgelerinin Takdimi

21- Koroğlu Anlatmalarının Sanat Alanındaki Yansımaları temalı III. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

22- Koroğlu Anlatmalarının Sanat Alanındaki Yansımaları temalı III. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

23- Koroğlu Anlatmalarının Ermeni Varyantları Üzerine Yapılan Çalışmalar temalı IV. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

24- Koroğlu Anlatmalarının Ermeni Varyantları Üzerine Yapılan Çalışmalar temalı IV. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

25- Doğu Türkistan'da Köroğlu alışmaları temalı V. Oturum sonunda teşekkür belgelerinin takdimi

26- Doğu Türkistan'da Köroğlu alışmaları temalı V. Oturum sonunda teşekkür belgelerinin takdimi

27- Akşam Yemeği/ Gölcük

28- Akşam Yemeği/ Gölcük

29- Akşam Yemeği/ Gölcük

30- Akşam Yemeği/ Gölcük

31- Akşam Yemeği/ Gölcük

32- Akşam Yemeği/ Gölcük

33-Meslekte 50 Yıllarını Dolduran Prof. Dr. Fikret Türkmen Ve Prof. Dr. Dursun Yıldırım İçin Yapılan Kutlama

34- Meslekte 50 Yıllarını Dolduran Prof. Dr. Fikret Türkmen Ve Prof. Dr. Dursun Yıldırım İçin Yapılan Kutlama

35- Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Muvaffak Duranlı Teşekkür Plaketini Belediye Başkan Yardımcısı Emine Davarcıoğlu'ndan Alırken

36- Belediye Başkan Yardımcısı Emine Davarcıoğlu ve Kùltür ve Sosyal İşler Müdürü Güler Mert teşekkür belgelerini Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Metin Ekici'den alırken

37- AİBÜ Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) Müdürü Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü tarafından kendisine takdim edilen plaketi Prof. Dr. Metin Ekici'den alırken

38- Doç. Dr. Selami Özsoy teşekkür belgesini Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Vahdettin Çiftçi'den alırken

39- Kazakistan ve Kırgızistan'da Köroğlu Çalışmaları temalı VI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

40- Kazakistan ve Kırgızistan'da Köroğlu Çalışmaları temalı VI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

41- Kazakistan ve KırĖızistan'da Köroğlu alışmaları temalı VI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

42- Kazakistan ve KırĖızistan'da Köroğlu alışmaları temalı VI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

43- Kahve Arası

44- Kahve Arası

45- Özbekistan ve Türkmenistan'da Köroğlu Çalışmaları temalı VII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

46- Özbekistan ve Türkmenistan'da Köroğlu Çalışmaları temalı VII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

47- Özbekistan ve Türkmenistan'da Köroğlu alışmaları temalı VII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

48- Özbekistan ve Türkmenistan'da Köroğlu alışmaları temalı VII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

49- Öğlen Yemeği AİBÜ Sosyal Tesisleri

50- Öğlen Yemeği AİBÜ Sosyal Tesisleri

51- Azerbaycan ve İran'da Koroğlu Çalışmaları temalı VIII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

52- Azerbaycan ve İran'da Koroğlu Çalışmaları temalı VIII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

53- Azerbaycan ve İnan'da Köroğlu alışmaları temalı VIII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

54- Azerbaycan ve İnan'da Köroğlu alışmaları temalı VIII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

55- Azerbaycan ve İran’da Köroğlu alışmaları temalı VIII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

56- Azerbaycan ve İran’da Köroğlu alışmaları temalı VIII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

57- Azerbaycan ve İnan'da Köroğlu alışmaları temalı VIII. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

58- Rusya ve Gürcistan'da Köroğlu alışmaları temalı IX. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

59- Rusya ve Gürcistan'da Köroğlu alışmaları temalı IX. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

60- Rusya ve Gürcistan'da Köroğlu alışmaları temalı IX. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

61- Balkanlarda Köroğlu Çalışmaları temalı X ve XI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

62- Balkanlarda Köroğlu Çalışmaları temalı X ve XI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

63- Balkanlarda Koroğlu Çalışmaları temalı X ve XI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

64- Balkanlarda Koroğlu Çalışmaları temalı X ve XI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

65- Balkanlarda Köroğlu Çalışmaları temalı X ve XI. Oturumda bildiri sunumları ve teşekkür belgelerinin takdimi

66- Değerlendirme ve Kapanış Oturumu: Prof. Dr. Fikret Türkmen, Prof. Dr. Metin Ekici, Prof. Dr. Durun Yıldırım

67- Değerlendirme ve Kapanış Oturumu: Prof. Dr. Fikret Türkmen, Prof. Dr. Metin Ekici, Prof. Dr. Durun Yıldırım

68- Prof. Dr. Durun Yıldırım teşekkür belgesini Prof. Dr. Metin Ekici'den alırken

69- Belediye Başkan Yardımcısı Emine Davarcıoğlu'nun kapanış konuşması

70- Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Vahdettin Çiftçi'nin kapanış konuşması

71- Akşam Yemeği/ Taş Han

72- Akşam Yemeği/ Bolu Belediyesi Aşevi

Bolu Valiliği, Bolu Belediyesi,
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) ve
Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü işbirliği ile

5. ULUSLARARASI KOROĞLU FESTİVALİ KAPSAMINDA

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA

KOROĞLU

**ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI**

ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI

**15/16 EYLÜL
2017 BOLU**

ÖNEMLİ TARİHLER

Katılım Formunu Son Gönderme Tarihi:

03 Temmuz 2017

Bildiri Özetlerini Son Gönderme Tarihi:

10 Ağustos 2017

Çalıştay Programının Açıklanması:

28 Ağustos 2017

Çalıştay Tarihi:

15 - 16 Eylül 2017

Bildiri Tam Metinlerini Son Gönderme Tarihi:

17 Ekim 2017

İLETİŞİM

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER)

Gülezler Konağı, Karacayır Mahallesi, Kurtuluş Sok. No: 2, 14200, Merkez/BOLU

e-mail: korogluclistayi@ibu.edu.tr - web: <http://korogluclistayi@ibu.edu.tr>

Tel.: 0374 212 40

Marka Şehir Bolu ve 5. Uluslararası Koroğlu Festivali Başkanlık Tanıtım Fonu Tarafından Desteklenmektedir.

Bolu Valiliği, Bolu Belediyesi,
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) ve
Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü işbirliği ile

5. ULUSLARARASI KÖROĞLU FESTİVALİ KAPSAMINDA

BOLU'DAN TÜRK DÜNYASINA

KÖROĞLU

ÇALIŞMALARININ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

ULUSLARARASI ÇALIŞTAYI

ONUR KURULU

Aydın BARIŞ Bolu Valisi
Akadın YILMAZ Bolu Belediye Başkanı
Prof. Dr. Mustafa ALIŞARLI Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Hatice Beril DEDİOĞLU Ege Üniversitesi Senai Y.
Prof. Dr. Öcal OĞLUZ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı

DÜZENLEME KURULU

ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ / EGE ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Erol AYVAZ Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi İktisatçı
Prof. Dr. Metin EKİCİ Ege Univ. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAS YASA Abant İzzet Baysal Ün. BAMER Müdürü
Doç. Dr. Muvaffak DURANLI Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Yrd.
Doç. Dr. Nuryay ÖZDEMİR Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi
Doç. Dr. Selma ÖZSOY Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Faruk ÖZTÜRK Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞEK Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Öğr. Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Filiz YILDIZ AIBU Bolu Meslek Yüksek Okulu Öğretim Üyesi
Öğrt. Göv. Semra BOZDOĞAN AIBU Gerede Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi
Üm. Naimet ÇELEBİ Abant İzzet Baysal Üniversitesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

BOLU BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Emine DİVAKİOĞLU Bolu Belediyesi Bk. Yrd. Köroğlu Festivali Sorumlusu ve Yürütme Kurulu Bk
Güler MERT Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Köroğlu Festivali Yürütme Kurulu Ü.
Sadık KAYMAZ Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Yrd. - Festival Sekreteryası
İsmail SENTÜRK Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü - Festival Sekreteryası
Arif ÖNDER Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Festival Sekreteryası
Sevim ÖZNER Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Festival Sekreteryası

SEKRETERYA

Öğretmen Ömür AYTAZ Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi Alperen YASA Abant İzzet Baysal Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN Necmettin Erbakan Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN Pamukkale Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali DİNMEZ Balıkesir Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Sakir İBRAHEM Avcıyay Milli Üniversitesi, KAZAKISTAN
Prof. Dr. Muharir KAZIMOĞLU Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, AZERBAIJAN
Prof. Dr. Cahar İSANKUL Özbekistan Bilimler Akademisi, ÖZBEKİSTAN
Prof. Dr. Karl REICHEL Bonn Üniversitesi, ALMANYA
Prof. Dr. Gülsen SEV Abant İzzet Baysal Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Filiz TÜRKMEN Ege Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali YAKICI Gaziantep Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Durusun YILDIRIM Hacettepe Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Abdülhakim MEHMET Milleler Minzu Üniversitesi, ÇİN
Doç. Dr. Kuanyshbek KENZHALIN L. Gumilyev-Aranza Milli Üniversitesi, KAZAKISTAN
Yrd. Doç. Dr. Nevriye ÇULFADAR Sumen Üniversitesi, BULGARİSTAN
Hamdi HASAN Araştırma-Yazar, MKEEDCİNYA

15/16 EYLÜL
2017 BOLU

Marka Şehir Bolu ve 5. Uluslararası Köroğlu Festivali Başbakanlık Tanıtma Fonu Tarafından Desteklenmektedir.

